

**PEDAGÓGUSOK
ARCKÉPCSARNOKA
2004**

**Hajdú-Bihar Megye
Debrecen**

Pedagógusok arcképcsarnoka

KARÁCSONY SÁNDOR NEVELÉSTÖRTÉNETI EGYESÜLET
2004

Kiadja

a **Karácsony Sándor Neveléstörténeti Egyesület**

E kiadvány megjelenését támogatták:

BALMAZÚJVÁROS VÁROS ÖNKORMÁNYZATA
BÁRÁND KÖZSÉG ÖNKORMÁNYZATA
DERECSCHE VÁROS ÖNKORMÁNYZATA
HAJDÚSZOBOSZLÓ VÁROS ÖNKORMÁNYZATA
INVESTER ALAPOZÓ ÉS MAGASÉPÍTÉSI KFT.
KABA VÁROS ÖNKORMÁNYZATA
KARÁCSONY SÁNDOR MŰVELŐDÉSI TÁRSASÁG
PÜSPÖKLADÁNY VÁROS ÖNKORMÁNYZATA
SÁP KÖZSÉG ÖNKORMÁNYZATA
TETÉTLÉN KÖZSÉG ÖNKORMÁNYZATA

Főszerkesztő: UNGVÁRI JÁNOS

Szerkesztőbizottság:

CSIHA LÁSZLÓ, GERENCSÉR ATTILA, KÁLMÁN ANTALNÉ,
K. NAGY JÁNOS, KOROMPAI GÁBORNÉ, MOLNÁR LAJOSNÉ

HU ISSN 1589-4185

Számítógépes előkészítésben közreműködött: OLÁH GÁBOR

Nyomdai munkálatok:

Kapitális Kft., Debrecen
Felelős vezető: Kapusi József

„Századjai az elmulásnak
Általadják őtet egymásnak
És megőrzik hűséggel;
És mikor sírjára mutatnak
Örömnek könnyei hullatnak,
Koronázván dicsőséggel.”

(Csokonai Vitéz Mihály: Serkentés a Múzsához)

Előszó

sorozatunk harmadik kötetéhez

E kiadványt fellapozva – képletesen szólva – arcképcsarnok sorozatunk immár harmadik termébe lép az olvasó, ahol 130 egykori pályatársunk arcképvázlatát ismerheti meg. Emlékezetük megörökítése a kortársak tiszteletadását és háláját fejezi ki pedagógiai és tudományos munkásságuk iránt. 83 szerző emlékezése és tárgyla-gosságra törekvő szándéka méltatja életművüket, emeli ki emberi alakjuk jellemző vonásait, színfoltjait a jövő számára. Ez utóbbiak nyilván közvetlen élmények és személyes ismeretség alapján kerültek az emlékezet palettájáról az arcképvázlatra, azonban mégsem jelenti az igényességről való lemondást.

Gyakran tapasztalhatjuk: rohanó és gyorsan változó, „fortyogó” világunkban nagyon hamar felejtjük egymást. Nem is kell, hogy valaki örökre eltávozzon körünk-ből, elég, ha nyugdíjba megy ismerős, barát, munkatárs, holnap már alig tudunk róla valamit. Ellentmondásos módon azonban cáfolni is tudjuk ezt a jelenséget.

Az oktatás területén – annak minden szintjén – mostanában gyakori megemlé-kezések, évfordulós ünnepi alkalmak, iskolai évkönyvek gyarapodása azt jelzik, hogy a pedagógus-társadalom, de a neveléstudomány is nem csupán számon tartja múlt-ját, hanem a kiemelkedő pedagógusok munkájának megismertetésével és megörökí-tésével építeni is kíván azokra. Erre törekszik egyesületünk is a maga igen szerény eszközeivel és lehetőségeivel. Egyesületi céljaink közé tartozik, hogy megyénk és Debrecen város közoktatási tényei és eredményei legyenek minél szélesebb körben ismertté az egyéni munkásság és teljesítmények bemutatásával.

A maradandó értékek és hagyományok ápolása és felhasználása nem csupán in-tézmények, társadalmi szervezetek vagy egy-egy kutató magánügye, hanem közös feladatunk. A múlt közös, együttes megismerése – s megbecsülése annak, ami benne megbecsülni való – azért lényeges, mert e nélkül jövőt belátni és tervezni reálisan nem lehetséges.

Ez a kiadvány azokat a pedagógusokat örökíti meg, akiknek a ma számára is van üzenetük. Pályahűséggel tették a legszebbet: felfedezték, csiszolták és óvták a leg-nemesebb emberi értékeket a közösség javára. Sokuk pedagógiai gondolkodása és emberi magatartása ma is útravalóul szolgálhat, különösen a pedagógushivatást választók számára.

Az arcképvázlatok megírása és kiadványba foglalása szinte egyedülálló vál-lalkozásnak tekinthető. Ez a műfaj adataiban és a szakmai munkásság méltatásában hiteles, ugyanakkor a személyes kapcsolatok és kötődések révén lehetőséget kínál az egyéni emlékezés ecsetvonásaival magánvélemények megfogalmazására is. Úgy vél-jük, hogy az így kirajzolódó arcképvázlat emberibb és egyben gazdagabb is.

Kötetünkben minden egykori pályatársunknak helye van. Az arcképcsarnokban megtalálható az egykori, de nem elfelejtett tanyai tanító éppúgy, mint az egyetemi katedrán oktató professzor. Nem minősítjük, ki a jeles egyéniség, csupán egyetlen kritériumot érvényesítünk: legyen valaki, akinek emlékezetében jelen van, és hajlandó névcikket összeállítani volt tanáráról, munkatársáról vagy családtagjáról, s ezt az arcképcsarnok révén a nyilvánosság elé tárja.

Azért indítottuk útjára ezt a sorozatot, hogy gyorsan felejtő korunkban próbáljuk kimenteni a feledés homályából azokat, akik egész életükben a nevelés-oktatás ügyét szolgálták. A felelős emlékezés fénysugara megragadja létezésük valóságát, s ezáltal felszínre kerülhetnek áldozatos munkásságuk értékei. Ez a lényege az arcképcsarnokban szereplők bemutatásának, hiszen hátrahagyott erkölcsi magatartásuk, szellemi műveik maradandó értékek, példaként felmutathatók, s ettől válhat a jelennek is szóló üzenetté életművük.

Úgy tűnik, az egykori tanár–tanítvány vagy munkatársi kapcsolatokban az időbeni távolság növekedésével halványul a konkrét dolgok emlékképe, de kikristályosodik a kapcsolat lényege: a tisztelet, a nagyrabecsülés, és megjelenik a hála érzése is. A volt iskolai tanítónk, tanárunk, egyetemi oktatónk iránt érzett hála számos esetben motívuma a tényleges cselekvésnek. Vezeti ez is kezünket, amikor egy-egy arcképvázlatot formázunk. Az emlékezés ebben az irodalmi műfajban tehát nem csupán a személyes érzések élesztését és ápolását jelenti, hanem azok gyarapítását és egyben gazdagítását is. Az emlékezés nem pusztán felidézése múltbeli történeteknek, hanem kilépés is a hétköznapi világából, szinte felemelő élményt jelentő állapot. Az emlékezésnek ebben a folyamatában újrateremtjük emberi viszonyainkat, önmagunk jóra való hajlandóságát csiszolva, emberi kapcsolatteremtő képességeinket gazdagítva.

Sorozatunk eddigi köteteiben megjelenített több száz arcképvázlat számos tanulságot kínál. Ezek közül most csupán egyet szeretnék kiemelni: ne fukarkodjunk elismerő szavainkkal, nemes érzéseink kifejezésével, míg élnek azok, akiket megilletnek. Ne tartalékoljuk gondolatainkat nekrológok és búcsúbeszédok számára.

Köszönet és elismerés illeti mindazokat, akik névcikkek összeállításával, nyomdai előkészítéssel és anyagi támogatással lehetővé tették, hogy a mostani kiadványunk betölthesse értékmentő szerepét, és megörökítheti azokat, akiket a hálás tanítványi és munkatársi emlékezet őriz.

Debrecen, 2004. március hó

Ungvári János
elnök

Karácsony Sándor Neveléstörténeti Egyesület

Akikről megemlékeztünk

Ádám Lászlóné dr.	középiskolai tanár
Adorján Csabáné	gyógypedagógiai tanár
Bácsi Sándor	általános iskolai tanár
Bakk Ferenc	középiskolai tanár
Balassa Iván	néprajztudós, c. egyetemi tanár
Balogh Gyula	tanító
Barbócz Lászlóné	tanítónő
Barcsa János	középiskolai tanár, levéltáros
Barna Lajos dr.	középiskolai tanár, igazgató
Bartha Istvánné	óvónő
Bátori József dr.	gimnáziumi igazgató
Bencsik István dr.	államtitkár, egyetemi tanár, rektor
Benkő Ferencné	általános iskolai tanár, igazgató-helyettes
Berényi Ervin	polgári iskolai tanár, igazgató
Berényi Ervinné	tanító, szakfelügyelő
Borbély Lajos	általános iskolai tanár
Csiha Antalné dr.	középiskolai tanár
Csiszér Béla	tanár, vezető szakfelügyelő
Csizmadia Lajos	tanító
Dede Kálmán	tanító, igazgató
Dobó János	testnevelő tanár
Edelényi Béla dr.	tszv. főiskolai tanár zoológus
Egeressy Gyula	általános iskolai tanító, igazgató
Egeressy Gyuláné	általános iskolai tanító
Elek Sándorné	tanár, megyei osztályvezető helyettes
Erdei Gyula	tanító, igazgató-helyettes
Fazakas József	középiskolai tanár
Fazakas Katalin	középiskolai tanár
Fehér Margit	tanítónő
Ferenczy Kálmánné	tanár
Fülöp Nándor	általános iskolai tanár
Gál István	tanár, igazgató
Galánfi András	tanár, igazgató-helyettes
Gárdonyi Sándor dr.	germanista, egyetemi docens
Girth Irén	polgári iskolai tanár
Halassy Istvánné	tanító
Halmai Lászlóné dr.	középiskolai tanár
Hamvas József	tanító
Hamvas Józsefné	tanítónő

Hankiss János dr.	irodalomtörténész, egyetemi tanár
Hegedűs János	tanár, igazgató
Hettesheimer Ernő	középiskolai tanár
Homolay Gyula	polgári iskolai tanár
Homolay Gyuláné	vezető óvónő, szakfelügyelő
Horkay László dr.	gimnáziumi tanár, igazgató, lelkes
Jászberényi István dr.	egyetemi docens
Jausz Béla dr.	egyetemi tanár, nev. tud. kandidátusa
Juhász Ilona	gazdasági szaktanító
Juhász Tiborné	általános iskolai tanár
Juhász Zoltán	ált. isk. tanár, gyermekvédelmi főelőadó
Kalmár József	tanító
Kalmár Lajosné dr.	főiskolai docens
Kelen Tibor dr.	tszv. egyetemi tanár
Kiss Aranka	tanítóképző-intézeti tanár
Kiss Lajos dr.	főiskolai tanár
Kiss Lajos Zoltán	tanító
Kiss László dr.	pap, gimnáziumi igazgató
É. Kiss Sándor dr.	főiskolai igazgató
Komáromi Gáborné	tanító
Kónya József dr.	gimnáziumi tanár, irodalomtörténész
Kovács Erzsébet	polgári iskolai tanár
Kovács Istvánné	tanító
Kovács Máté dr.	könyvtáros, államtitkár, egyetemi tanár
Kövesdy László	okl. építészmérnök, iskolaigazgató
Kupás Pál	tanár, szakfelügyelő
Lakner (Gyarmathi) József	középiskolai tanár
László Géza	tanár, gimnáziumi igazgató
Lengyel Endre	középiskolai tanár
Lóky Béla dr.	pap, középiskolai tanár
Lovász Gyula	tanár, igazgató
Magyar Árpád	tanító
Mándoki Ernő	pap, tanár
Mészáros Ede dr. vitéz	tszv. egyetemi tanár
Molnár István	tanár
Molnár László dr.	jogász, általános iskolai tanár
Mosonyi István	általános iskolai tanár, igazgató-helyettes
Nagy Domokos	tanár, polgári iskolai igazgató
Nagy Domokosné	polgári iskolai tanár
Nagy Ferdinánd Nándor	kántortanító
Nagy Ferenc	ált. isk. igazgató, tanulmányi felügyelő
O. Nagy Gáborné dr.	főiskolai intézeti tanár
Nagy József	tanár, igazgató
Nagy László	általános iskolai tanár
Nagy Sándor János	művésztanár
Nagyné Magyary Ildikó	általános iskolai tanár
Németi Adorjáné	középiskolai tanár
Nyakó János	tanár, igazgató
Nyesténé Mogyoróssy Erzsébet	ált. isk. tanár, családpedagógus
Ökrös István	kántortanító, ált. isk. igazgató
Papp Bertalané	óvodavezető

Pásztor Erzsébet Emília dr.
 Pogány János
 Porcsalmy Soma
 Rácz Jenő
 Raffay Lajos
 Salánky József dr.
 Seress István
 Siketh Zoltán
 Simay Attiláné dr.
 Sólyom József
 Szabó Ferenc
 Szabó Vince dr.
 Szamosújvári Sándor
 Szécsi Miklós
 Székely Károlyné
 Szentgyörgyi András
 Szilágyi László
 Szilágyi Miklós
 Szilágyi Péter
 Szűcs István
 Tasi Miklós
 Tatár Antal
 Telkes (Tvergyák) Sándor
 Torday Zsigmond
 Tóth Andor
 Tóth Andorné
 Tóth Lajos dr.
 Tóth László
 Tóth Zoltán
 Török Jenő dr.
 Turcsányi Béla Pál
 Ujlaki Gyula
 Ujlaky Zoltánné
 Ujvárosi Imre
 Valkovits Zoltán
 Vass Péter
 Vékony Sándor
 Vígh Jánosné
 Villás Miklós
 Viski Szabó Imre

középiskolai tanár
 gimnáziumi tanár
 tanító
 középiskolai tanár
 igazgató-tanító
 gimnáziumi tanár
 tanár, c. igazgató
 középiskolai tanár
 középiskolai tanár
 ált. isk. tanár, szakfelügyelő
 igazgató, gyors- és gépirástanár
 egyetemi tanár
 ált. isk. vezetőtanár, szakfelügyelő
 lelkes, tanár, igazgató
 szaktanító
 középiskolai tanár
 ált. isk. tanár, igazgató
 középiskolai tanár, ált. isk. felügyelő
 általános iskolai tanár
 középiskolai tanár, mb. igazgató
 középiskolai tanár, igazgató-helyettes
 tanító
 középiskolai tanár, igazgató
 néptanító
 kántortanító
 tanítónő
 középiskolai tanár, igazgató
 festőművész, rajztanár
 építészmérnök, tanár
 pap, középiskolai tanár
 építészmérnök, tanár, igazgató
 ált. isk. tanár, igazgató
 tanító
 középiskolai tanár, igazgató
 tanár, festőművész
 középiskolai tanár
 tanár, igazgató
 polgári iskolai tanár
 általános iskolai tanár
 tanító, igazgató

Az arcképvázlatok szerzői

Bali Imréné	Hajdúszoboszló
Balogh Béla	Debrecen
Barbócz Elekné	Hajdúszoboszló
Berényi Dénes dr. professzor emeritus	Debrecen
Berényi Zsolt	Derecske
Bihari Katalin	Püspökladány
Bíró Gyula	Berettyóújfalu
Bodor Béláné	Hajdúszoboszló
Boér Irén	Berettyóújfalu
Bonczosné dr. L. Mária	Debrecen
Borbély Mátyásné	Kaba
Borda Jenő dr. egyetemi adjunktus	Debrecen
Bujdosó Sándorné	Debrecen
Császi Csabáné	Hajdúszoboszló
Csermely Tibor dr.	Nyíregyháza
Csiha László	Hajdúböszörmény
Csiszér Dezső	Derecske
Csizmadia Katalin	Hajdúszoboszló
Dankó Imre dr. c. egyetemi tanár	Debrecen
Debreczeni Ferencné	Debrecen
Deli Andor	Báránd
Décsi Zoltánné dr.	Debrecen
Erdei Gyula	Hajdúszoboszló
Faragó Istvánné	Debrecen-Józsa
Fónyad Emma	Debrecen
Fürtös Sándorné	Debrecen
Galánfi Andrásné	Hajdúszoboszló
Gaszner Ferencné dr.	Debrecen
Géczy M. Erzsébet	Debrecen
Hajas Zsuzsa	Debrecen
Halász Ferenc	Hajdúszoboszló
Juhász István	Hajdúszoboszló
Kakucsi Géza	Debrecen
Kalmár Péter	Debrecen
Kalotay Kálmán dr. főiskolai tanár	Debrecen
Kerek Lajos	Létavértes
Keresztes Eszter dr.	Debrecen
Király István	Balmazújváros
Kiss Lajosné	Hajdúszoboszló
Kiss Miklósné	Hajdúböszörmény

Korompai Gáborné dr.	Debrecen
Kovács Csaba	Debrecen
Kovács Tibor	Debrecen
Kupás Pálné	Bagamér
Lengyel Istvánné	Hajdúböszörmény
Lengyel Mihály	Földes
Lengyel Róbertné dr.	Vámospércs
Loch Jakab dr. professzor emeritus	Debrecen
Magyari Csaba	Derecske
Molnár Lajosné dr.	Debrecen
Mudra József	Debrecen
Nyeste Sándor	Budapest
Oláh Imréné	Hajdúnánás
Oláh József dr.	Debrecen
Olajos Istvánné	Polgár
Olasz Árpádné	Derecske
Orosz Gábor dr. egyetemi docens	Debrecen
Orosz János	Debrecen
Ötvös László dr.	Debrecen
Pál Ferencné	Hajdúszoboszló
Papp Ferencné	Püspökladány
Papp Lászlóné dr.	Debrecen
Pappné Tatár Magdolna	Hajdúszoboszló
Petrikás Árpádné dr.	Debrecen
Prepuk János	Debrecen
Radó Imréné dr.	Derecske
Rentka Lászlóné	Debrecen
Sebestyén Miklós	Hajdúnánás
Simonyi Alfonz	Debrecen
Sípos János	Püspökladány
Szilágyi Péterné	Derecske
Szőke Alberné	Berettyóújfalu
Szöllősi Imréné	Derecske
Tóth Zoltán prof dr.	Debrecen
Túri Lászlóné	Hajdúszoboszló
Ulveczki Lajosné	Báránd
Ungvári János	Debrecen
Várad Zoltánné	Földes
Vasváry József	Debrecen
Vecsey Beatrix dr. egyetemi docens	Debrecen
Villás Miklósné	Derecske
Vörös Gyuláné	Debrecen
Zilahi János	Debrecen

Arcképcsarnokunk szerkezete

Mindenekelőtt utalni kívánunk arra, hogy a Kazinczy Ferenc által meghonosított arcképcsarnok (arcképvázlatok csoportja), mint irodalmi műfaj nem azonos a lexikkal, ugyanis vannak attól eltérő vonásai. Talán a legjellegzetesebb sajátosság, hogy lehetőséget ad magánvélemények nyilvánítására is. Ez kiadványunk tekintetében szinte elkerülhetetlen, sőt kívánatos is, hiszen a névcikkek (arcképvázlatok) szerzőinek személyes kapcsolatuk, vagy éppen valamilyen (tanítványi, munkatársi, családi) kötődésük van az arcképcsarnokban szereplő személyekkel. Ez abban nyilvánulhat meg, hogy a névcikk szerzője, a hiteles dokumentumok mellett, az emlékezés ecsetvonásaival még gazdagabban képes megjeleníteni az adott személy pedagógusi, tudós-tanári és emberi alakját. Természetes követelmény azonban a felelősséggel tett emlékezés.

Az arcképcsarnokban szereplők **névcikkét** a magyar abc betűrendjében közöljük.

Az első adat a (családi és kereszt) név: a **címszó**, amelyet félkövér betűkkel szedünk. A leánykori nevet normál betűkkel jelöltük. A címszót kerek zárójelben követik a születés és halálozás adatai. A címszó lezárásának tekintjük a foglalkozást meghatározó tevékenység, ill. tudományos fokozat megnevezését.

A **főszöveg** első része az **életút** bemutatása, amely általában a származás megjelölésével és/vagy az iskolai tanulmányok felsorolásával (oklevél, diploma megszerzése) kezdődik. Ezt követi időrendi sorrendben a munkahelyek, valamint a beosztások megemlézése.

A főszöveg második része az **életmű** bemutatása, a végzett tevékenység szakmai méltatása, s annak elismerése, a kitüntetések megemlézése. Ugyancsak itt adódik lehetőség a kutatási területek és tevékenység bemutatására, megjelölve az elért eredményeket és a legfontosabbnak minősített műveket és publikációkat. A műveknél a címet teljes terjedelmében közöljük, megjelölve a kiadói, nyomdai és évszám adatokat.

A főszöveg harmadik része általában a **szakmai-közéleti** munkásságot méltatja, különösen az adott településen kifejtett tevékenység alapján. Itt adódik lehetőség a személyes kapcsolatok bemutatására, és különösen a jellemző emberi vonások felvillantására.

A főszöveget a **hitelesítő** irodalom és dokumentumok bemutatása, ill. azokra való utalás zárja, több esetben megjelölve a hozzáférhetőséget is. Itt is gyakran használunk rövidítéseket, különösen a periodikák esetében. A hónapok rövidítése a közhasználatban elfogadott módon történik.

Végül a névcikket a szerző (emlékező) kurzív betűkkel szedett neve zárja. Több esetben előfordul, hogy egy névcikket több szerző készített. Kiadványunk elején betűrend szerint tüntettük fel a szerzőket és azokat, akikről megemlékeztünk.

A szerkesztő

A

Ádám Lászlóné dr. Révész Gabriella (Kassa, 1915. júl. 25. – Budapest, 1997. júl. 24.): középiskolai tanár.

Édesapja kassai, édesanyja nagyenyedi papi családból származott. Apja, Révész Imre 1920-ig Kolozsvárott tanított teológiát, majd Debrecenbe költözvén az Árpád téri református templomban szolgált. 1922-ben a Nagytemplom lelkésze lett, 1930-tól pedig az egyháztörténet tanára a debreceni egyetem hittudományi karán. 1938 és 1949 között a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke, 1935-től az MTA levelező, 1946-tól rendes tagja volt. Ebben a családban nevelkedett Révész Gabriella és két húga.

Az elemi első két osztályát a Rakovszky utcai iskolában végezte, majd a Dócziba került, ahol egészen az érettségiig, 1935-ig tanult. Közben Gunzenhausenben töltött néhány hónapot, hogy a német nyelvben

tökéletesítse tudását, ide az érettségi után is visszatért. 1933-tól 1938-ig a Tisza István Tudományegyetem magyar-német szakos hallgatója volt, ez alatt eljutott Lipcsébe, egyéves Humboldt-ösztöndíjjal. Tanári gyakorlatát a Dócziban végezte, s az 1939/1940-es tanévtől a Dóczy Tanítóképző Intézet magyar-német szakos tanáraként állt munkába.

1941-ben kötött házasságot Dr. Ádám László repülőszázadossal, aki egy szerencsétlenség során súlyos égési sérüléseket szenvedett, s csak hosszú hónapok alatt, műtétek sorozata után épült fel. Két gyermekük született: György (1942), majd Panna (1943). 1944-ben Hajdúszoboszlóra költöztek, férjét városparancsnoknak nevezték ki. A front közeledtére a hadosztállyal együtt a Dunántúlra kerültek, a családfő 1945 tavaszán itt esett hadifogságba, s csak két és fél év múltán szabadult. Az édesanya közben két gyermekével visszatért Debrecenbe.

A háború által félbeszakasztott tanári munkát 1945 őszétől folytathatta korábbi munkahelyén. 1949-ben Budapestre került, előbb a pesterzsébeti általános iskolában, majd a Cukor úti gyakorlóiskolában, később a Kölcsey Gimnáziumban tanított. Nyugdíjazása után sem maradt tétlen, az Országos Széchényi Könyvtárban dolgozott. Az 1980-as évek elején visszatért Debrecenbe, itt az Egyetemi Könyvtárban, majd az egyetem német intézetében, végül a református kollégium könyvtárában talált kedvére való mun-

kát. Egészsége azonban idővel megromlott, 83. születésnapja előtt egy nappal hunyt el egy budapesti kórházban. Hamvait a debreceni köztemetőben, édesapja sírjában helyezték örök nyugalomra.

Sokoldalú alkat volt, tehetsége igényességgel párosult. Gimnáziumi évei alatt zenei képzésben részesült, kiválóan zongorázott és énekelt. 1945 után a tanítás mellett részt vett Debrecen zenei életének újjáélesztésében, mint a Csenki kórus fellépéseinek lelkes szervezője és közreműködője. Vezette az iskolai önképzőkört is, a közéletbe pedig a parasztpárt újjászervezése során kapcsolódott be. Budapesten a Kölcsey Gimnáziumban töltött évek alatt pedagógiai szemináriumra járt és filmesztétikát hallgatott az egyetemen. Tagja volt a székesfővárosi énekkarnak, s lelkes természetjáróként társaival együtt bejárta Magyarország minden táját, valamint a környező országokat. Mikor már lehetséges volt, távolabbi vidékekre is ellátogatott. Ez a sokirányú tevékenység egészen nyolcvan éves koráig frissen tartotta.

Mi 1945-ben, a Dóczi Tanítóképzőben ismerkedtünk meg a mindig mosolygós, szuggesztív erejű magyar tanárral, Révész Gabriellával, aki nagy örömünkre az osztályfőnökünk is lett. Hamar megtalálta velünk a közös hangot, mi tiszteltük és szerettük, de csak később tudatosult bennünk, hogy voltaképpen az *ideális tanárral* találkoztunk személyében. A magyar nyelv és irodalom az ő kalauzolásával több volt egyszerű tantárgynál, a régebbi és újabb írók, költők műveinek megbeszélése során, az ő értő és beleérző elemzése nyomán megsejtettünk valamit az irodalom varázsából. A tantervi kereteket kitágítva foglalkoztunk a népi írók sajátos világával, találkoztunk szervezett a hírneves professzorral, Karácsony Sándorral, s még otthoni könyvtárának ajtaja is nyitva állt előttünk. Mindez igen nagy hatást gyakorolt ránk.

Osztályfőnökként példát mutatott arra, hogyan vezessük majd tanárként, tanítóként a ránk bízott gyerekeket. Mindenkiel közvetlen és segítőkész volt, lett legyen az ta-

nuló vagy kolléga. Máig fülemben cseng, ahogy mindenkit keresztnévén, becenevén szólít, érdeklődik a szülőkről, az otthoni dolgokról, bajainkról és gondjainkról. Tudni akart mindenről, emberszámba vett minket – hiszen maga volt az *ember*. Később, az osztálytalálkozásokon is figyelemmel hallgatta szerzett tapasztalatainkat, s nagyon tudott örülni a „vén diákok” szakmai és magánéleti sikereinek, a gondok miatti szomorúságban pedig igaz szívvel osztozott. Most, hogy már nincs velünk, gazdag személyisége, szakmai, pedagógiai munkája továbbél bennünk, tanítványainban, s mindazokban, akik ismerték és szerették.

Források: dokumentumok hűgától, Dr. Nagy Sándorné Révész Zsófiától, valamint a debreceni református kollégium levéltárából.

Debreczeni Ferencné

Adorján Csabáné Jucha Mária (Pécs, 1932. okt. 15. – Debrecen, 1986. szept. 30.): gyógypedagógiai tanár.

Apja pécsi bányász volt. Elemi és polgári iskolába Pécsen járt. Középfokú iskolai tanulmányait Budapesten, a XI. Kerületi Állami Tanítóképzőben kezdte az 1949/50-es tanévben, majd Szegeden, az Állami Tanítóképzőben folytatta. Gyakorló tanítójelöltként a dévaványai II. sz. Általános Iskolában ta-

nított. Tanítói oklevelét 1954-ben szerezte. 1954 augusztusában nevezték ki a balmazújvárosi Daru-telepi Általános iskolába. Igazgatója az iskolai külterületi tagiskolájában, a településtől mintegy 10 km-re, az alapvető emberi kultúrától távol levő Nagytanyára osztotta be. Az összevont nyolc évfolyamot tanította. Embert próbáló feladat volt ez számára. 1956-ban a község nyolc külterületi iskolája egységes irányítása végett megszervezték a tanyai iskolaigazgatóságot. Ebben az időben kötött házasságot a szintén tanyán tanító Adorján Csabával. Az igazgató a Kishort határrész iskolájába helyezte őket.

Balmazújvároson a mezőgazdaság kollektivizálása 1960-ban befejeződött. A tanyák, a külterületi iskolák fokozatosan megszűntek, velük együtt a tanyai igazgatóság is. Adorján Csabáné újra a darui iskola nevelője lett, férje pedig még néhány évig tanyai tanító maradt. A hatvanas években, a központi iskolában szervezett kiségitő osztály tanítója, Komáromi Gáborné hívta őket az enyhén értelmi fogyatékos gyermekeket tanítani. Adorján Csabáné kiségitő osztályt, férje pedig napközis csoportot vezetett. 1968-ban a kiségitő osztályokat a darusi iskolához csatolták. Az Adorján házaspár ettől kezdve a közismereti tárgyakra oktatható fogyatékos tankötelesek oktatását és nevelését végezte. Adorján Csabáné aprólékos munkával készült az órákra. Érezte, hogy őt a sors erre a pályára predesztinálta, hogy az átlagostól negatív irányban eltérő gyermekek nevelhetőségi lehetőségeit jobban kell megismernie, a személyiségjegyek alapján a tanulásra ösztönző változatos tanítási-tanulási módszereket kell elsajátítania a halmozottan hátrányos helyzetű, értelmileg sérült tanulók jövőjének megalapozása végett. Ezért előrelépésre van szüksége. Férjével együtt továbbtanulásra jelentkezett a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolára. Gyógypedagógiai tanári oklevelüket 1972-ben szerezték. Nem kis feladatot teljesített. A mindennapos tanítás mellett tanult és nevelte három kiskorú gyermekét. Mindezért osztatlan elismerésben részesült kartársai körében. Tudta, hogy

a gyógypedagógiai tanári munka a legnehezebb, tartós, rendszeres pedagógiai tevékenység, amelyet csak nagyon lelkiismeretesen lehet végezni.

A kiségitő iskolában a tárgyi feltételek rosszabbak voltak. Kollégáival együtt a legnehezebb körülmények között tanított. Tanítványainak zöme a cigányetnikumhoz tartozott. Többet akart adni a társadalom ezen rétegének. Megértő szeretettel támogatta őket. Kereste az enyhe fokon sérült felfogó képességüknek az eredetét, okát. Nem számíthatott a szülők közvetlen segítségére, de a velük való jó kapcsolat kiépítésére törekedett. Tisztában volt az egyes gyerekek sajátos egyéniségével, érdeklődésével, szokásaival. Akadt rossz, kezelhetetlen tanítvány is az osztályában. Rájuk és a keveset teljesítő tanulóra nem úgy tekintett, mint akik veszélyeztetik a tanórai munkát. Szerinte ezek a gyerekek nem szándékosan terelik el a figyelmet a tanulótól. Csupán tünetnek tekintette a rosszasságot. Nem volt híve a túlzott buktatásnak, mert az nagyobb fájdalmat okozott volna neki.

Botlásukat megértő szeretettel tudta helyreigazítani.

Az enyhén fogyatékos tanulók száma megközelítette a százat, ezért önálló igazgatású iskolát szerveztek részükre. A tanerők többségének nem volt szakképesítése, noha ezeknek a gyerekeknek a tanítása és nevelése tőlük is speciális módszertani-didaktikai munkát igényelt. Adorján Csabáné segítette őket a módszerek elsajátításához. Szemernyi kétség nem fér ahhoz a megállapításhoz, hogy az ő példamutatása nyomán is hatékonyabb, élvezetesebb lett az iskolában az oktató-nevelő munka. Törődött a tanulók egészségvédelmével. Ekkor még sok cigány család élt szegénységben, jellemző volt a létért való mindennapos küzdelmük. Az alultáplált gyermekekhez különösen megértő és együtt érző volt. A pedagógiai munkában a megoldásra váró elméleti és gyakorlati kérdéseket jól ismerte. Sikertelt az egyénhez igazodó tanulási ritmum és szokásokat kialakítania, amellyel elkerülték tanítványai a túlzott kifáradást. Alaptermészetéből adó-

dóan szeretett kedveskedni. Szeretetét, emberi közeledését, megértő magatartását, a védelmet, a segítőkészséget hálával, szeretettel és ragaszkodással viszonozták.

Adorján Csabáné nem volt közéleti ember. A tanács oktatási bizottságának, a gyermek- és ifjúságvédelmi albizottságának üléseire mégis meghívták. Ezeken a szociális érzékenységre hajlamos tanárnő gondolatait bátran fogalmazta meg a cigányság hátrányos helyzetének voltáról, kedvezőtlen helyzetük megszüntetéséről. Egyenlő elbírálást, megbecsülést kért számukra, és a társadalmi integrációjuk szószólója is volt.

Emberközelben élt, ismerte és szerette az embereket, szerette az életet. Jó ember volt, aki mindenkinek minden körülmények között jót akart.

Mielőtt nyugdíjba ment volna, a halál elragadta. 1986-ban súlyos betegségben hunyt el. Halála előtt azzal vigasztalódott, hogy gyermekei az ő hívatásának lettek folytatói.

Katalin gyógypedagógiai tanár (logopédia, oligofrénia) és pszichológus; Csaba biológia-testnevelő szakos tanár; Árpád kertész-mérnöki diplomája mellé biológia-testnevelés szakos tanári képesítést is szerzett és élsportoló, a Békéscsaba és a DVSC NB-I-es labdarúgója volt.

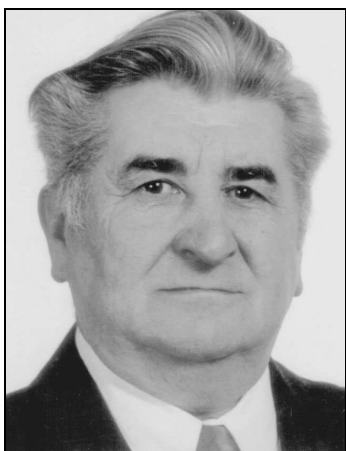
Adorján Csabáné teljesítette hívatását. Eredményes pedagógiai munkáját minősítik a hálával emlékező tanítványok.

Forrás: családi dokumentumok és tanítványainak, kollégáinak visszaemlékezései.

Király István

B

Bácsi Sándor (Hajdúböszörmény, 1940. júl. 24. – Berettyóújfalu, 2003. szept. 21.): tanító, ált. isk. tanár, nevelőtanár.

A Maróthi György Tanítóképző Intézetben szerzett 1958-ban tanítói képesítést, majd 1959-ben szakosító vizsgát tett. 1980-ban a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán, pedagógia szakon szerzett oklevelet. Pályáját Biharkeresztesen kezdi 1958-ban tanítóként. Harmadik – negyedik osztályban tanít, majd 1962-től '64-ig tölti sorkatonai szolgálatát.

1964-től Berettyóújfalu egyik legkorszerűbb és legfiatalabb iskolájában kezd dolgozni. Az akkori 3. sz. Általános Iskola (ma: Széchenyi István Általános Iskola) számtalan

olyan pedagógus személyiség otthona, akik nem csupán iskolájuknak, de településüknek is meghatározó alakítói, formálói. 1968–75-ig általános iskolai alsó tagozatos szakfelügyelőként dolgozik. A visszaemlékezések alapján ezt a beosztást olyan baráti kapcsolatnak tekintette, amelynek a nemes cél: az ember nevelésének közös feladata a meghatározója. Elmondani azon nézeteket, melyek a tanítót kormányozzák, elveket sorakoztatva, ahogyan utat jelölnek vezető fényükkel, amely egy ismeretlen, de megismerendő világ felé mutatnak. Nemes vállalás volt. Nyitott lelkeket keresett.

Életének teljesületlen vágya volt, hogy történelemtanári oklevelet szerezzen.

1976 szeptemberében intézményt vált, a 3. sz. általános iskolában töltött évek után a város másik intézményében, az akkor Zalka Máté nevét viselő középiskola (ma: Bessenyei György Szakközépiskola) kollégiumában kezd nevelőtanárként dolgozni, egészen 1978-ig. 1978-ban, a gyermekvárosban (ma: Arany János Nevelőotthon) helyezkedik el, ahol 1983-ig otthonvezető beosztásban, majd nyugdíjazásáig, 2000. júl. 24-ig csoportvezető nevelőtanárként gyakorolja hivatását.

Szaktársa mellett – azzal összefüggően, Berettyóújfalu város kulturális életének, értékeinek ismerője, rendszerezője. A lokalitás számára, csak a globalitás fogalmával összehangoltan érthető meg, hiszen városának

és Biharnak szépségét úgy tette mérlegre, hogy minden lehetőséget kihasználva járta és gyűjtögette Magyarország lát-nivalóit, értékeit.

1992-ben elnöke lesz a Tájak–Korok–Múzeumok Egyesületének, amely az országos szervezetbe tagozódva tömöríti a város érdeklődő közönségét. A havi rendszerességgel tartott összejövetelek, ismeretterjesztő előadások, a kisebb és nagyobb lélegzetű kirándulások a régió és tágabb Magyarország megismerését célozták, célozzák ma is. Nagyfokú lelkesedéssel és alaposítással készítette jegyzeteit a kirándulások anyagáról, amelyek sajnos a mai napig kiadatlanok. Több televíziós kvízműsor feladat-összeállítója, feladója és versenyzője.

A gyerekeknek és felnőtteknek szervezett kirándulásainak, vándortáborainak (76 tábor résztvevője, szervezője) emlékeit naplói, gyermekek jegyzetei, újságcikkek, stencilek őrzik. Páratlan lelkesedéssel vetette bele magát hazánk és a világ megismerésébe, szolgálva ezzel nem anyagi javak megszerzését.

Bácsi Sándor egyszerűen jó ember volt. Távol állt tőle minden, amit elismertsége érdekébe tett volna, hitt benne, hogy a tanítványok, társak, a mindenkori közösség, amelynek tagja volt, a család szeretete az, amely a tisztelet legnemesebb formája. Olyan ember volt, aki a munkát nem teherként éli meg, hanem a köz kihívásaként.

Méltán jogosult arra az elismertségre, amely a helyi pedagógus társadalom olyan kiválóságai közé sorolja, mint Erdélyi Gábor, Kapornai András, Dr. Szekercs Pál.

Elismerései:

Miniszteri dicséret (1970); Kiváló munkáért; Kiváló Ifjúsági vezető érem (1983); Kiváló úttörővezető (1987)

Bíró Gyula

Bakk Ferenc (Alsócsernaton, 1922. jún. 8. – Polgár, 2002. jún. 19.): középiskolai tanár. Erdélyben, tanító családban született. 1925-ben, miután édesapja megtagadta, hogy es-

küt tegyen a román államnak, a családot kiutasították. Így kerültek Újfehértóra, ahol az apa elemi iskolai igazgató lett.

Iskoláit Újfehértón, Nyíregyházán, majd Hajdúböszörményben végezte. 1941-ben felvételt nyert a debreceni Tisza István Tudományegyetem biológia-földrajz szakára. Az első év befejezése után be kellett vonulnia katonának. Néhány hónap frontszolgálat után orosz fogságba került, ahonnan 1945 őszén szabadult. 1946-ban megházasodott.

1948 őszén folytatta tanulmányait az egyetem nappali tagozatán. 1952 nyarán, a diploma megszerzése után Dr. Örsi Pál Zoltán egyetemi tanára meghívására a gödöllői Kisállattenyésztő Kutatóintézet munkatársa lett. 1959-ben a budapesti Országos Méhészeti Intézetbe került, osztályvezetői munkakörbe. Mindkét munkahelyéről meghívott óraadóként előadásokat tartott a budapesti Kertészeti Egyetemen is.

1968 februárjában lett a polgári József Attila Gimnázium biológia-földrajz szakos tanára. 1984. június 1-jén vonult nyugdíjba. Óraadó tanárként még három évig dolgozott utolsó munkahelyén.

Eredményes munkájáért 1968-ban miniszteri dicsérő oklevelet, 1982-ben kiváló munkáért járó kitüntetést kapott. 2003. augusztusában a „Nemzeti Emlékezet” című minisztériumi program keretében a Vásár-

helyi Pál Gimnázium Általános és Szakképző Iskola Kiss Ernő úti gimnáziumi egységében emléktáblát helyeztek el tiszteletére.

Bakk Ferenc életének 19 évét töltötte utolsó munkahelyén, a polgári József Attila Gimnáziumban. 46 évesen, túl „az emberélet útjának felén” kezdett tanítani intézményünkben. Tudós tanárt tisztelhattunk személyében. Szakmásteretete, a biológia és segédtudományaiban való jártassága, mely a tudás átadásának nagyszerű képességével társult, a kezdetektől tekintélyt és elismerést biztosított számára tanítványai, kollégái és a szülők körében. Nyelveket beszélő, külföldi szakcikkeket olvasó, könyveket lektoráló, kiterjedt külföldi tudományos levelezést folytató, a tudományok iránt mindvégig csilapíthatatlanul érdeklődő ember volt. Elsősorban példájával nevelt: európaiságra, kitarító munkára, emberi tartásra, szakmásteretetre. Szaktanárként igényes ember volt; sokat követelt, mert ő is sokat adott. Szavainak, értékítéleteinek súlya volt. Tanítványai közül néhányan nagyon tartottak tőle, sokan büszkék voltak rá, ha nála jeles osztályzatot kaptak, mert ezzel magabiztos tudást tudhattak magukénak.

Ahhoz a tanárgenerációhoz tartozott, akik azt vallották, hogy a tanulás a diák elemi kötelessége, és nem külön dicséretre méltó tett. Minden tanítványa becsülte, mert kiszámítható volt, következetes, tárgyilagos. 16 éven át osztályfőnöki feladatokat is ellátott. Példájával nem csak tanítványait, de fiatal kollégáit is nevelte. Az osztályfőnöki munkaközösség vezetőjeként tanulmányának is beillő elemzéseket készített. A nevelőtestület bizalmát elfogadva csaknem 10 évig töltött be szakszervezeti titkári tisztséget.

Bakk Ferenc tanár úr zárkózott ember volt. Gyötrelmes frontélményeiről, ifjúságáról csak elejtett szavaiból értesülhettünk. Vele született humora idős korára bölcs iróniává érett. A természettudományoktól tanult objektivitást érzelmei fölé tudta helyezni. Derűjéből tanítványai, kollégái a tanórán kívüli tevékenységek során kaptak ízelítőt: a nyír-

ségi almaszedések vagy kirándulások alkalmával.

Nyugdíjba vonulása után még három évig tanított óraadóként a gimnáziumban. Lassanként szoktatta szívét a csendhez, majd visszahúzódott családja körébe és ama kertbe, melyet Voltaire, a nagy francia ajánl a világ ellentmondásait felismerő, a világból kiszoruló embernek értelmes menedékkül. 12 évig élvezhette családja körében, virágai, méheai között a pihenés megérdemelt örömét. Termete, tartása az évek során a régi maradt, csak arca lett soványabb, csak vonásai váltak élesebbé. Betegségéről, a halálos kórról nem beszélt.

Tanítványai, tisztelői 2002. augusztus 2-án vettek tőle végső búcsút a polgári köztemetőben.

Forrás:

Családi dokumentumok, információk és személyes visszaemlékezés.

Olajos Istvánné

Balassa Iván prof. dr. (Báránd, 1917. okt. 5. – Budapest, 2002.): c. egyetemi tanár, néprajztudós.

Bárándon született, ahol anyai nagyapja, Szabó József, 52 évig volt református lelkész. Apja Balassa József, a szomszédos Bihartordán, Dancsházán körjegyző, majd nyugalomba vonulása után az országos Református Szeretetszövetség ügyvezető igazgatója. Édesanyja Szabó Edit tanítónő.

Az elemi iskola négy osztályát Bárándon, illetve Bihartordán végezte. A gimnáziumot Egerben, a Cisztereknél, majd a Debreceni Református Gimnáziumban végezte, ahol 1936-ban érettségizett.

A Debreceni Tisza István Tudományegyetemen 1940-ben magyar-német tanári oklevelet és kiváló képessége folytán ugyanakkor magyar-finnugor szakból doktori fokozatot is szerzett.

Balassa professzor munkássága a teljességre való törekvés jegyében telt el. Csűry Bálint tanítványaként nyelvészeti kutatást végzett, majd 1940-41 között Szabó T. Attila mun-

katársaként dolgozott, és a nyelvtudományi érdeklődés mellett mindkettőjüktől a néprajzi kutatást is elsajátította.

Kolozsvári éveit követően a Kós Károly által épített nagy múltú Székely Nemzeti Múzeumba nevezték ki Sepsiszentgyörgyre. A múzeum dolgozói máig hálással gondolnak az európai kitekintésű és elismertségű tudós gyűjtemény-gyárártói tevékenységére.

1944 őszén került Budapestre a Néprajzi Múzeumba, ahol 1948-tól a leggazdagabb gyűjteménynek, a Magyar Osztálynak a vezetője lett, majd kiváló szervezőképességének és óriási munkabírásiának köszönhetően hat éven át a Néprajzi Múzeum főigazgatójaként szervezte a nemzetközi és belföldi kapcsolatokat, a gyűjteményi-múzeumi műtárgyi gyarapításokat, leírásokat, kiadványok szerkesztését, kiállítások rendezését.

1956 és 1961 között a Sárospataki Rákóczi Múzeumot igazgatta. Ujszászy Kálmánnal együtt ennek az észak-kelet magyarországi térségnek mind a kulturális, mind a hagyományok területén menthető emlékeit gyűjtötték, dolgozták fel a jövő számára.

Több könyve ennek az időszaknak a terméke, így a folklórsztkában is úttörőnek számító Karcsai Mondák (1963) vagy a Bodroghöz lírai monográfiája, a Lápok, fal-

vak, emberek (1975) és a Földművelés a Hegyközben (1964), amely már a Budapesti Mezőgazdasági Múzeumban elkezdett szolgálatának kezdetét is jelezte. De írt Sárospatak helyneveiről, később pedig a hegyaljai borászat „bibliáját” írta meg, Tokaj-Hegyalja szőlője és bora (1991) címmel, mutatós kötetben. Számos tanulmányt írt a hegyaljai németek betelepítéséről, de közzétette az amerikai magyarokról szóló gyűjtését is.

1961-től a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályának tudományos osztályvezetője, a múzeumok aranykorszakának megteremtője. 1969-től a Mezőgazdasági Múzeum mb. főigazgatója, majd tudományos főigazgató-helyettese egészen nyugdíjazásáig. Itt alakítja meg a Mezőgazdasági Múzeum Nemzetközi Szövetségét (AIMA), és az Európa-híres mezőgazdasági Munkaeszköz-történeti Archívumot.

Nagy történeti-néprajzi, agrártörténeti monográfiákkal örvendeztette meg a szaktudományt, így pl. A magyar kukorica (1960), Az eke és a szántás története Magyarországon (1973), Az aratómunkások Magyarországon (1985) köteteivel.

A világnyelven is megjelentetett Magyar Néprajz (társ szerzőségben Ortutay Gyulával 1979) c. könyve révén – a vasfüggöny létezése alatt is – ismertté tette kis hazánkat a nagyvilág előtt.

A rendszerváltás hajnalán jelent meg a híres, Határainkon túli magyarok néprajza c. kézikönyve (1989), amit elkapkodtak az érdeklődők. Szülőfalujának kedveskedve szerkesztette meg a Báránd Község Története és Néprajza c. monográfiát, százak és ezrek nagy-nagy örömére.

Monográfiát írt a Magyar falvak temetői (1989) c. és a Kolozsvári házsongárdi temető c. megjelent kötetében.

Az 1970-es évek közepén megindította a magyarországi nemzetiségek, nemzeti-etnikai kisebbségek kutatását. Megalapította 1972-ben a keszthelyi Georgikon Major-múzeumot, amely az egykori keszthelyi Georgikon, Európa első felsőfokú mezőgazdasági tanintézetének és alapítójának, Festeics Györgynek állított emléket.

A keszthelyi uradalmi majorban, eredeti épületek, falak közt működő múzeumot hozott létre a Magyar Mezőgazdasági Múzeum filiájaként, a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium büszkeségeként.

Munkásságát, nemzetközi tudományszervezését, a Magyar Néprajzi Társaság elnökeként elért eredményeit és tudományos teljesítményeit a Svéd és a Dán Királyi Tudományos Akadémia tagsággal ismerte el.

A hamburgi F.V.S. Herder-díjjal tüntette ki (1980). Megkapta a Pro Paluster díjat (1995), és számtalan magyar kitüntetés birtokosa, amellyel szakmai munkásságát ismerte el minden rendszer, minden korban.

Szülőfaluja 1997. március 15-én Báránd Község Díszpolgára címmel ismerte el munkásságát. A legutolsó kitüntetését 1997. augusztus 20-án, a Magyar Köztársaság Érdemrend Középkeresztjét vehette át.

Nyugdíjasan is aktív volt. A TIT Országos Néprajzi Választmányának, majd ennek jogutódjának, a Györffy István Néprajzi Egyesület alapító társelnöke. Az Erdélyi néprajzkutatók felkérésére a Kriza János Néprajzi Társaság tiszteletbeli elnöke. Számos egyesület, tudós társaság tagja, aktív közreműködője volt, aki fiatalos lendülettel törekedett a jobbra, az okosabbra.

A rendszerváltozás után rögtön megszervezte a határon-túli magyar néprajzosok továbbképzését, a romániai „forradalom” után azonnal irányította fiatal kollegái segítségével a közgyűjtemények, múzeumok műtárgyainak védelmét, az újraindulás megkönnyítését, a felbecsülhetetlen értékű magyar szellemi javak védelmét.

Még befejezhette szeretetteljes ecsetvonásokkal László Gyula barátjáról készült kötetet, számos terve maradt azonban így is torzóban.

Tanácsai, szakmai intelmei, útmutatásai, opponensi véleményei a XX. század második felének közgyűjteményi-közalkalmazotti munkájára nyomta rá javítóan bélyegét.

Sok oldalt tenne ki felsorolásszerűen is, hogy mi mindent köszönhet neki az Őt követő generáció. E tekintetben legjobban úgy

jellemezhetnénk: mindenkit segítő, támogató ember volt. Akiben észrevette a tehetséget, szorgalmat, mindent megtett, hogy pályára állítsa, egyengette útját gyakran a legmagasabb tudományos fokozatig.

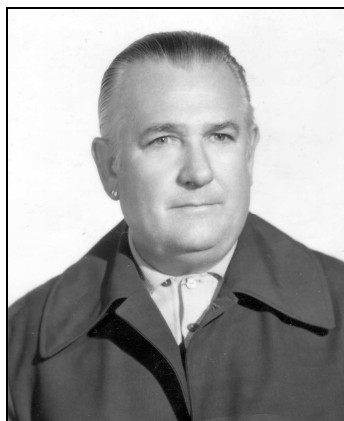
A 2002. november 1-jén váratlanul bekövetkezett halála alkotó munkájában érte, mindnyájunk nagy fájdalmára.

Végakarátának megfelelően hamvait Bárándon helyeztük el, s szülőföldje biztosítja számára az örök nyugalmat.

Az emlékező sorokat olyan barátjaként írom, akinek volt lehetősége segíteni munkájában, s viszonzni azt a szeretetet, amellyel családot, s engem minden időben elárasztott.

Deli Andor

Balogh Gyula (Arad, 1924. júl. 20 – Derecske, 2002. febr. 16.): tanító.

Édesapja Balogh Nándor, tanító volt, édesanyja Balogh Piroska, háztartásbeli. Anyai nagyapja szintén tanító volt.

Édesanyja a három gyerek: Anna, András és Gyula nevelésével volt elfoglalva. Gyula volt a legfiatalabb. A szülők nagy gondot fordítottak gyermekük nevelésére, tanítására. Anna és Endre is a tanítói hivatást választotta.

Születése után nemsoká Nagyváradról Derecskére költöztek. Az elemi és a polgári iskolát Derecskén járta. A polgári iskolában

kiemelkedő eredményt ért el ének-zenéből, testnevelésből. A debreceni Református Kollégium Tanítóképző Intézetben folytatta tanulmányait. 1944. szeptember 2-án szerzte meg a tanítói és a református orgonista-kántori oklevelet.

A diploma megszerzése után még nem is dolgozott, és mint leventét, 1944-ben elhurcolták a Szudéták vidékére, majd Németországba, Halléba, munkaszolgálatra. Lövészárkot ástak, a csapatok mozgását készítették elő.

1944 végén hadifogságba került. Előbb amerikai fogságba, majd megszökött, és orosz hadifogságba került. Innen is megszökött egy óvatlan pillanatban, és gyalog jött haza, akkor még Aradra. „Emberré próbál” és „mindent kibíró” akaratereje volt. Egy évig Arad mellett tanított.

1945-ös párizsi békeszerződés hatására úgy határozott a család, hogy végleg Magyarországra költöznek. Még az utolsó pillanatban őket átengedték, néhány bútor és személyes holmi volt az, amit magukkal tudtak hozni.

Az édesapa, Balogh Nándor az egyházi fiúiskolában kapott állást, Derecskén. Gyula is a fiúiskolába került, alsós tanítónak. Egy évig tanított itt, mint kezdő pedagógus, aztán a Debrecen külsőségi iskolákban tanított, a Műhely-telepi és Tégláskerti iskolákban. 1952-ben Debrecen Városi Tanács népművelési osztályára került előadónak. Főleg kulturális rendezvények szervezése volt a feladata.

Az 1952/53-as tanévben a Debrecen – Pálagpusztai Állami Általános Iskolában lett igazgatóhelyettes.

A következő tanévben az ebesi általános iskolában volt igazgatóhelyettes és úttörővezető.

1954. szeptember 1-től a derecskei II. sz. Általános Iskola dolgozója. Innen húsz év után átkerült az I. sz. Általános Iskolába, és a későbbi József Attila Általános Iskola napközis tanára volt nyugdíjazásáig.

Nyugdíjazása után még 3 évig esetenként visszajárt helyettesíteni.

Borbély Emma tanítónővel 1953. május 2-

án házasságot kötöttek.

A házasságkötés után Ebesen sikerült mindkettőjüknek állást találni úgy, hogy felesége a felső tagozaton tanított, ő pedig alsósokat tanított és igazgató helyettes volt. Bekapcsolódtak a falu életébe, a mindennapi kulturális munkába.

Az egyszerű emberek tisztelték a tanítót. A gyerekek tanulni akarása, szeretete elfeledtette a nehézségeket és erőt adott a lelkes tanítói munkához.

Egy év múltával eljöttek Derecskére itt alakult ki az a meghitt családi fészek, ahol boldogságban, szeretetben nevelték gyermekeiket. Négy gyermekük született: Emma, Gyula, László és Márta.

Balogh Gyula egész munkásságát, pedagógiai tevékenységét meghatározta Csenki Imre, aki a tanítóképzőben énektanára volt. Ő fedezte fel zenei tehetségét, abszolút hallását. Addig biztatta, hogy érdemes a zenével foglalkoznia, míg rászánta magát és református kántori oklevelet szerzett. Ez a képzés nagyban kihatott pályájára, ugyanakkor összhangban volt egyéniségével. Kedvelt hangszere a gitár volt, de szívesen zongorázott is. Énekkart vezetett. Az akkori „Micsurin” úttörőházban ütős zenekart szervezett, gitározni és hegedülni tanította az úttörőket. Versenyre vitte a gyerekeket. Roppant nagy lelkesedéssel tudta megnyerni őket.

Énekóráit a gyerekek nagyon várták, mert a gitárt mindig magával vitte és hangszeres kísérettel énekeltek, népdalokat és úttörő dalokat egyaránt. Azt szerette volna, ha minél több gyerek érez rá a zene szépségére, szeretetére.

Pozitív személyiség volt. Mint kollégája, nagyra becsültem és sokat tanultam tőle. Lelkesedése rám is hatott.

Gyakorlati ember volt. A problémákat abban a pillanatban orvosolta, amint észlelte. Nem elmélkedett. Hitt abban, hogy amit tett, jól tette. És minden pillanatban ott volt a gyerekek között. A pedagógiának a gyakorlati oldalát művelte, annak volt „nagymestere”.

Zenei téren tovább fejlesztette magát. „Szórakoztató zenész” vizsgát tett.

Könnyűzenei zenekart szervezett, melynek tagjai fiatalok, felnőttek voltak.

Felnőttekből Temetési Kórust szervezett. 14 évig a polgári temetések szertartásain ők énekeltek.

Zenei tehetségét László örökölte. Saját maga által szerzett zenével búcsúzott édesapjától. Pedagógusi hivatását Emma lánya folytatja tovább.

Sokoldalú, aktív személyiség volt.

Fiatal korában nagyon szeretett sportolni. Futás, úszás, távolugrás, síelés, mind a hobbyja volt. Szerette a természetet. A természet szépségének felfedezésére serkentette tanítványait.

1984-ben, a tanév befejezésével megkezdte nyugdíjas éveit. Alig kezdte el azonban, júliusban infarktust kapott. Talán a szervezete nem tudta feldolgozni a változást. Cukorbetegség, később agytrombózis súlyosbította állapotát. Nagy akarattal küzdött betegségével, de fokozatosan leépült. Majd állapota rohamosan romlott, 2002. február 16-án hunyt el.

40 évi pedagógiai munka és 49 évi boldog házasság örzi emlékét és mindazok, akik ez alatt az idő alatt ismerték, akiket tanított.

Szőllősi Imréné

Barbócz Lászlóné Zarándy Márta (Miskolc, 1939.jún.24. – Hajdúszoboszló, 2003. júl.2.): tanítónő.

Édesapja önálló asztalos mester. A családban két lány nevelkedett, szeretetben, jó körülmények között.

Általános iskolába Miskolcon járt. 1957. június 20-án a Miskolci Állami Tanítóképzőben szerzett érettségi bizonyítványt. Még ez évben Tiszakeszire helyezték, ahol gyakorló éveit töltötte. 1958 júniusában szerzett tanítói oklevelet.

1958. július 7-én házasságot kötött Miskolcon Barbócz László matematika-fizika szakos tanárral. Házasságukból két gyermek született, 1962-ben Judit, 1966-ban Attila,

akiket nagy szeretetben, féltő gonddal neveltek.

1958. augusztus 15-től a hajdúszoboszlói II. sz. Általános Iskola tanítója. Munkáját ugyanezen a munkahelyen 28 évig folyamatosan végezte az alsó tagozat 3. és 4. osztályában, nyugdíjazásáig.

1986. március 14-én rokkant nyugdíjasnak minősítették öröklött szembetegsége miatt, majd 1986. augusztus 25-én munkaviszonya véglegesen megszűnt. Ez az állapot lelkileg nagyon megviselte, gyakran visszajárt munkahelyére és tartotta a kapcsolatot munkatársaival.

1986. december 5-én váratlanul elvesztette szeretett férjét, aki a Högyes Endre Gimnázium igazgatója volt. Férje halála lelkileg és fizikálisan is erősen megviselte. Ebből a lelki válságból unokája születése vezette ki. Unokájában sok öröme volt, gyakran voltak együtt, jó és tartós érzelmi kapcsolat alakult ki közöttük.

Munkáját szerényen, alapos körültekintéssel, jó felkészültséggel végezte az alsó tagozat osztályaiban.

Pedagógiai tevékenységét az új tanterv szellemében, annak követelményrendszerét szem előtt tartva tervezte és szervezte. Időt, fáradságot nem kímélve képezte magát. Kiemelkedő eredményeket ért el az anyanyelvi tárgyak tanításában, az alapkészségek fej-

lesztésében és a hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztatásában.

Alkotó módon kapcsolódott a szervezett továbbképzések munkájába, szívesen és lelkesen vállalta bemutató tanítások, előadások tartását. Kiemelkedő színvonalúak voltak osztályfőnöki, ének és rajz órái. A természet és zene szeretete ezeken az órákon teljesedett ki, ezáltal közel került tanítványai érzelmi és lelkivilágához.

Társadalmi tevékenységének fő színtere a kisdobos munka volt. Rajvezetőként rajának kulturális szereplései kiemelkedők, igényesek és látványosak voltak.

A közösségben jól érezte magát, kereste az együttlét alkalmait a nyugdíjas közösségben és a Városi Pedagógus Énekkarban, amelynek kis megszakítással tagja volt 1958-tól haláláig.

Munkáját az alábbi kitüntetésekkel ismerték el:

Miniszteri Dicséret 1982, Úttörővezetői Érdemérem 1983, Iskolánkért Emlékérem 1986, Pedagógus Szolgálati Emlékérem 1987.

Férjével szívesen utazott Európa országaiba, ahol nevezetes városokat, múzeumokat látogattak. Mindig részt vett a tantestületi kirándulásokon és később a nyugdíjas klub rendezvényein is. Életében meghatározó volt a zene. Sok komolyzenei lemezt és kazettát gyűjtött.

Nyugdíjazását követően remélte, hogy hosszú időn keresztül családtagjai körében lehet, akiket nagyon szeretett. Sajnos 2002 telén gyógyíthatatlan kór támadta meg szervezetét, ami ellen nagy akarattal és emberi méltósággal küzdött. Példamutató türelemmel, fegyelmezetten viselte el a szenvedést, nagy lelki erővel küzdött életéért. A betegség erősebb volt, 2003 júliusában végleg eltávozott szerettei köréből.

Felhasznált források:

Hivatalos iskolai dokumentumok, munkatársi visszaemlékezés.

Bali Imréné és Barbócz Elekné

Barcsa János (Tetétlen, 1871. dec. 8. – Debrecen, 1910. szept. 15.): középiskolai tanár, levéltáros.

Születése százéves évfordulóján, 1971. december 8-án Hajdúnánáson tartott nagyszabású *emlékünnepek* (emlékművek állítása Tetétlen és Hajdúnánáson, tudományos emlékülés tiszteletére, a *Barcsa János Emlékezete* című kiadvány megjelentetése stb.) hívták fel újból a figyelmet a fáradhatatlan tudós tanárra. Olyan formán is, hogy iskolát és utcát neveztek el róla, és tervbe vették az egyik főmunkájának tekinthető *Hajdúnánás Város és a hajdúk történelme* (Hajdúnánás, 1900.) című könyve újbóli megjelentetését. Ez a terv azonban csak 1989-ben valósulhatott meg, amikor is reprint kiadásban közreadták. A reprint kiadványhoz önálló füzet formájában mellékeltek *Nyakas Miklós: Gondolatok Barcsa János Hajdúnánás Város és a hajdúk történelme című munkájához* című alapvető fontosságú tanulmányát (Hajdúnánás, 1989. 24 p.).

Barcsa János 1898-1902-ben volt a hajdúnánási református gimnázium tanára. Ez alatt a rövid idő alatt mind a tanítás-nevelés (latin-történelem szakos és okleveles gyorsírás tanár lévén, első sorban szaktárgyait, de irodalmi-irodalomtörténeti érdeklődése és tájékozottsága folytán magyar nyelvet és irodalmat is, valamint francia nyelvet és irodalmat is, és az önként vállalkozóknak gyorsírást is tanított), mind a tudományos

munka (eszme-és irodalomtörténet, történettudomány) terén maradandót alkotott.

Barcsa János a Kaba-Püspökladány-Szeghalom táján elterjedt és több ágra szakadta Barcsa família tetétleni (szegényebb) ágához tartozó Barcsa családból származott. 1871. december 8-án született Tetétlenen. Földműves szülei szerény viszonyaik ellenére is gondos nevelésben részesítették; gyermekük „felemelkedését” műveltsége, tudása, iskolázottsága révén látták elérhetőnek. A kis Barcsa János éles eszével, gyors felfogóképességével, igen jó emlékező tehetségével, kimondhatatlan szorgalmával, tanulmánygyűjtésével és jó magaviseletével már a tetétleni elemi iskolában kitűnt. Mi sem volt természetesebb, mint az, hogy mind a tanítók, mind a tetétleni református egyház vezetősége, papja és a szülők együttes véleményének (és segítségének) megfelelően 1884-ben beírtatták a debreceni református kollégium gimnáziumába. A gimnáziumban, ahol mindvégig jó tanuló volt, sok jelét adta annak, hogy szorgalmas, sokmunkájú, állandóan dolgozó, csak a munkának élő tudós ember lesz belőle. Nagy lelkesedéssel vett részt az iskolai közösségi élet minden megnyilvánulásában. Itt, gimnáziumi tanuló korában teljesedett ki benne a történelem, a magyar történelem szeretete, megismerni vágyása. Nyolcadikos korában három pályamunkájával is díjat nyert. 1892-ben tett érettségit, utána a pesti tudományegyetem bölcsészettudományi karára iratkozott be, latin-történelem szakra.

Az egyetemen is töretlen szorgalommal tanult. A megfeszített, erején felüli tanulás, a minél többet megismerés, tudás vágya azonban megviselte. A gyenge fizikumú, bizonyára rendszertelenül is élő és étkező ifjú hamarosan eljutott az idegösszeomlásig és a morbus hungaricus küszöbéhez is. Barátai tanácsára, de a maga elképzelése szerint is úgy vélte segíteni magán, hogy „kikapcsolódásként”, tanulmányait félbeszakítva, elmegy önkéntesnek. 1895-ben be is vonult és egy évig katonáskodott német nyelvterületen. A „kikapcsolódás” azonban csak félig-meddig sikerült. Mert katonáskodása alatt a

német nyelven kívül hadtörténettel kezdett foglalkozni és katonai teendőit is legjobb tudása szerint, minden igyekezetét felhasználva végezte. Meg is volt az eredménye, mert 1896-ban hadnagyként szerelt le, de ami ennél fontosabb volt: egészsége lényegesen javult és a német nyelv elsajátításában is nagyot lépett előre. Visszament az egyetemre és 1897-ben tanári alapvizsgát tett. Alapvizsgája után Berlinbe ment, hogy az ottani egyetemen fejlessze történelmi tudását, hogy nyelvészettel és bölcsészettel foglalkozzék. A berlini egyetem abban az időben világhírű volt. A Bölcsészettudományi Karon, általában a társadalomtudományok területén a *Fichte*, *Schleiermacher* nyomdokain járó, a kései német idealizmust képviselő professzorok újak ható eszméket hirdettek, módszereket alkalmaztak-ajánlottak és nagy hatással dolgoztak. Barcsa János is hatásuk alá került s miközben német tudását is tökéletesítette, rengeteget tanult és sok-sok ösztönzést kapott. Természetesen végiglátogatta a berlini tudományos-kulturális intézményeket is, különösen sokat forgolódott a levéltárakban, múzeumokban. Leginkább pedagógiai és tudományos kutatási módszertani kérdéseket tanulmányozott s így vált rendszeres, feltétlen pozitivistává. Ugyanakkor a sokféleképpen megtapasztalt német voluntarizmus elrettentette és inkább kereste a könnyedebb, a klasszikus értelemben vett liberálisabb francia közélet és tudományosság eredményeit, például azáltal is, hogy elkezdett franciául tanulni. Viszont mindkét kultúrában kifogásolta az elvilágiasodást, a közömbösséget, a vallástalanság térhódítását és az ezek ellenhatásaként is fellépett katolikus ultramontán törekvéseket. 1898-ban, amikor hazajött, tanári szakvizsgát tett. Maradhatott volna az egyetemen is, azonban fizetést csak évek múltán kaphatott volna, őt pedig pénzszerezésre, biztos megélhetésre szorították körülményei. Szülei időközben előregedtek, elszegényedtek. Az otthonról kapott támogatás minimálissá, szinte csak jelképpé vált. A különböző ösztöndíjak pedig nem jelentettek számára biztonságot, hiszen csak bizonyos tervek

megvalósítására, célok elérésére adták azokat. Egészsége is állandóságot, biztos alapot, nyugalmat kívánt. De nemcsak anyagi-egészségi gondjai miatt ment el tanítani, hanem azért is, mert égett a vágytól, hogy tudományát (eszmétörténet, irodalomtörténet, egyház-és iskolatörténet, pedagógia-metodika stb.) idehaza, a magyar történelem kutatásában hasznosítsa. Ezért aztán elfogadta a hajdúnánási református gimnázium meghívását és 1898-ban Hajdúnánásra költözött és ez év szeptemberében megkezdte oktató-nevelő munkáját.

Barcsa János igen jól érezte magát Hajdúnánáson. Jó helyre került, kiváló kollegák közé, olyan helyre, ahol a helytörténetírásnak, az iskolatörténeti kutatásoknak és feldolgozásoknak már nagyon szép előzményei voltak..

Nagy Elek igazgatóban atyai jó baráttra, mindenben támogatóra talált. A nagyszerű Brassai Károly, a tanári könyvtár őre, is mindenben a segítségére volt. Például azzal is, hogy a tanári könyvtár számára beszerezte a legújabb történelmi irodalmat, a Barcsa János munkájához szükséges újabb szakkönyveket.

Barcsa Nánáson is, mint mindig és mindegyik, nagy lendülettel, teljes odaadással, alapos helyi tájékozódást szerezve, kezdett munkához. Iskolai munkája és közéleti szereplése eredményességére vall, hogy hamarosan a gimnáziumot „Fenntartó és Kormányzó Testület” (mai megfogalmazás szerint Igazgatótanács) tagja lett és a tantestületi jegyzői tisztséget is rábízták. Barcsa nánási tudományos munkássága azért is fontos, mert először itt kezdett komoly, nagyobb szabású kutató-és feldolgozó munkába. Itt mutatta be először hihetetlen szorgalmát, szívós munkakészségét, rendkívül nagy gondossággal és pontossággal és gyorsan végzett levéltári (és kisebb mértékben könyvészeti) adatgyűjtő munkáját. Bár Nánáson készült első munkája történeti, közlebről egyháztörténeti munka (a rekord-idő alatt elkészített *A hajdú-nánási ev. ref. egyház történelme. 1899. Amihez A hajdúnánási ev. Ref. egyház számára tett alapítvá-*

nyok és adományok rövid ismertetése című munkája, pótfüzetként, csak 1906-ban jelent meg) páratlan elismerést hozott számára, úgy véljük, hogy hatásában jelentősebb munkák a Nánáson született és a gimnázium évkönyveiben megjelent eszmétörténeti tanulmányai voltak. *A szabadság eszméje a XVII. Században* (A Hajdú-Nánási Hat Osztályú ev. Ref. gimnázium Értesítője az 1897-8 tanévről. Közzéteszi: Nagy Elek igazgató. H-Nánás, 1898. 3-82. p.) és *A XVII. Század magyar történetirodalmá* című tanulmányára (A hajdúnánási hatosztályú ev. ref. gymnasium Értesítője az 1900-1901 tanévről. Szerkesztette Nagy Elek igazgató. 1901. 3-86. p., ami önálló címlappal és új lapszámozással, önálló könyvként is megjelent) gondolunk Nánási adatgyűjtő munkásságát első sorban a hajdúnánási református egyház szép renden tartott levéltárában és az ugyancsak rendben tartott, szépen gondozott városi levéltárban végezte. De bekapcsolódva országos adatgyűjtésekbe, mint például a *Thury Etele-féle Iskolatörténeti Adattár* munkálataiba, más, már nemcsak helyi forrásokhoz fordult. Itt, Nánáson látta szükségét annak, hogy 1901-ben a budapesti egyetemen magyar nyelv és irodalomból, mint harmadik tárgyból is tanári képesítést szerezzen.

Barcsa János számára minden adat, mindenféle forrás egyformán fontos volt, az igazi műfaja éppen az adattárkészítés, jegyzékek, listák, katalógusok összeállítása volt. Egész élete adatgyűjtései során, a számára valamilyen szempontból érdekesnek vélt, vagy aktuálisnak talált adatokból rövid forrásismertetéseket, tárcaszerű cikkeket készített és jelentetett meg, főleg az egyházi- és az iskolai sajtóban, de egyéb helyeken, például a híres *Debreceni Képes Kalendáriumban* is. Ezek a kis, hosszabb-rövidebb cikkek tették igazán ismertté a nevét és keltették fel iránta az érdeklődést.

Ma is sokan tartják főmunkájának a Hajdúnánáson készült, valóban nagy munkáját, a monografikus igényekkel számoló, rendkívül adatgazdag (jól lehet, hogy adatgyűjtése során csak a nánási református egyház és a

város levéltárára szorítkozott) *Hajdu-Nánás Város és a hajduk történelme* című könyvét. Abban, hogy 1902-ben eltávozott Hajdúnánásról és a Debreceni Református Kollégium Tanítóképző Intézetébe pályázott, azt kell látnunk, hogy Debrecenben, a Kollégiumi Nagykönyvtárban, a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában és Debrecen kulturális életében nagyobb, gazdagabb és szélesebb körű kutatási lehetőségeket látott. Távozása egyáltalán nem azt jelentette, hogy elfelejtette volna nánási kutatásait. Ellenkezőleg, sokszor visszanyúlt hozzájuk és nánási kutatásait, szempontjait beépítette későbbi munkáiba. Szép példa erre az, hogy 1902. november 15-én megtartott *A protestáns kori magyar irodalom* című székfoglaló értekezése, egyfajta összegező folytatása a már említett két, Nánáson készült eszmétörténeti tanulmányának. Külön említést érdemel, hogy ugyanezen tárgykörből készített disszertációja alapján 1903. február 5-én a pesti egyetemen doktori szigorlatot tett cum laude eredménnyel.

Mi nánási ihletésűnek találjuk az egyik nagy, a maga nemében egyedül álló munkáját *A debreceni kollégium és partikulái* című, a későbbiekben nagy hatást kiváltott könyvét is (Debrecen, 1905.)

A tanítóképző intézeti tanársággal sok elfoglaltság járt együtt. Nemcsak a Debreceni Egyházmegye iskoláinak felügyelője lett, a Gönczi Egyesület elnökévé is megválasztották. A Debreceni Tanári Kör jegyzője, majd a Magyar Református Tanítók Országos Egyesületének választmányi tagja és hivatalos lapjának munkatársa, a Csokonai Kör tagja stb. stb. lett. Mindennél nagyobb jelentőségű volt azonban az, hogy 1908-ban a Tiszántúli Református Egyházkerület levéltárnokának nevezték ki. Sajnos, a korábban oly sokszor kutatott és ezáltal nagyon is jól ismert levéltárban, mint levéltárnok, csak két évig tevékenykedhetett. De ez alatt a két év alatt is, *mint levéltáros is*, rengeteget dolgozott. Állandó munkalázban égett és egészsége egyre romlott. Végül is összeomlott és *Barcsa János 1910. szeptember 15-én meghalt.*

A ma embere Barcsa fő-, illetve legnagyobb alkotásának a három kötetes *A tiszántúli református egyházkerület történelme* című munkáját tartja, annak ellenére, hogy befejezetlen maradt. A megjelent három kötet arról tanúskodik, hogy Barcsa János ebben a munkájában minden, az egész élete során felkutatott idevonatkozó adatot felhasznál; tárgyát korszakolva, az egyes korszakokon belül tárgyi csoportosításban adta elő.

Minden korszakban bőségesen ismertette az ABC-rendbe szedett gyűlekezetek iskolaügyét.

Barcsa János rengeteget írt, rendkívül sokat dolgozott. Ebben a megemlékezésben képtelenség lenne minden munkájáról szólni, még csak utalni is rájuk. Azoknak, akik az elmondottakon túl életéről és munkásságáról többet szeretnének tudni, a már említett *Barcsa János emlékezete* című, 1971-ben kiadott könyvet ajánljuk figyelmébe. A könyv Barcsa János eléggé részletes életrajzán kívül kisebb munkáiból szemelvényeket is mutat be, de különösen fontos lehet az érdeklődők számára *Héthy Zoltán* gazdagon annotált Barcsa bibliográfiája

Összefoglalva az elmondottakat azt kell megállapítanunk, hogy nagy kár lenne, ha a kiváló tanár, a hangyaszorgalmú kutató, a tudós történész-levéltáros életéről és munkásságáról megfeledkeznénk. Mindkettőnek mai életünk számára is van mondanivalója; munkái nagy részét megkerülhetetlen forrássoknak tartjuk.

Dankó Imre

Barna Lajos dr. (Hajdúböszörmény, 1921. márc. 17. – Fót, 2003. márc. 10.): tanító, középiskolai tanár, igazgató.

Barna Lajos a Fóti Gyermekváros alapító igazgatója nyugdíjazásáig (1983), a Gyermekváros lakója haláláig.

Az ország köztisztvisellete által övezett, elismert gyermekvédelmi szak-tekintély.

Életútját és pedagógiai pályafutását az a milió határozta meg, amelyet a hajdúbö-

szörményi városszéli iparos család szellemisége teremtett, s amelyben nevelődött.

A városszéli nádfedeles sárfalú családi házban a békesség és szeretet uralkodott, annak ellenére, hogy az apa, felesége korai halála miatt, másodszor is családot alapított. A két házasságból együtt élő gyermekekkel harmonikus, boldog békességben élt a család. Nem esett egyetlen olyan szó, hogy „mostoha”, de még olyan megjegyzés, cselekedet sem, ami megkülönböztetésre utalt volna. A szorgalmas szülők éjt nappallá téve dolgoztak a nagycsalád tisztességes megélhetésének biztosítása érdekében. *„Ez a meleg, emberi családi légkör kitörölhetetlen nyomokat hagyott életemben!”* – vallotta önéletírásában.

Barna Lajos életútjának, pályafutásának másik lényeges meghatározója volt a Debreceni Református Kollégium szellemisége. *„Az otthoni légkörből így bekerülni a (.) Debreceni Református Kollégiumba, folytatódhatott olyan értékes hagyományokkal való gazdagodás, mint az önkormányzatiság megalapozása, a tanári őszinteség, még gyarlóságaiban is példázó légkör. Mindezek erősítették bennem az igaz emberséget, a másokért, a gyengébbekért vállalandó felelősségtudatot.”* – nyilatkozta a 60 éves képesítői osztálytalálkozókon – 2000 szeptemberében, amikor is együtt vehették át a

„Gyémánt diplomát”. A következő találkozónkon – megromlott egészségi állapota miatt – már nem vehetett részt. Ezt a közösséget szívébe zárta, nagyon szerette, mert mint mondta: *„Életemet ennek a közösségnek az összetartó ereje, a legnagyobb zivatark idején is egymásra figyelő és egymást segítő készsége is erősen befolyásolta.”*

Iskolai tanulmányait szülővárosában, Hajdúböszörményben kezdte a református elemi népiskolában. 1927-1931. években végezte a négy elemi osztályt, majd beiratkozott a jó hírű és magas követelményeket támaztató Hajdúböszörményi Bocskai István Református Gimnáziumba, ahol az első négy osztályt végezte kitűnő eredménnyel. 1935-ben felvették a Debreceni Református Kollégium Tanítóképző Intézetébe. Eminens tanulóként készült a tanítói pályára. Mint „bentlakó” tanuló, kitűnő tanulmányai és szülei anyagi helyzetére való tekintettel ingyenes ellátásban részesült. A Kollégium szellemisége – ahogy ebben a megemlékezésben már idézett vallomásából is kitűnik – meghatározta a pedagógus pálya iránti elkötelezettségét, kifejlesztette benne igen magas szinten a hivatástudatot, a gyerekek nevelésének lelkes készségét. 1940-ben tett tanítói képesítő vizsgát, ezzel népiskolai tanítói oklevelet kapott.

Tanulmányait a háború és hadifogság után a mindennapi munka mellett is folytatta. Levelező hallgató volt az Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK pedagógia szakán. 1970. december 12-én doktori minősítéssel fejezte be egyetemi tanulmányait. Doktori disszertációját az elhagyott gyermekek nevelésének, gondozásának (megmentésének) témaköréből írta.

Munkásságát 1940 szeptemberében kezdte tanyasi tanítóként. A Hajdúböszörményhez tartozó, a várostól huszonkét km-re lévő Réti Református Elemi Népiskola 120 tanulójának nevelését, oktatását bízták rá, 1-6 összevont koedukált osztályban. Felettesei felfigyeltek az eredményes munkát végző fiatal tanítóra, s a következő tanévben áthelyezték a belterületen lévő Vénkerti iskolába.

1942-ben feleségül veszi Fábíán Éva tanító-nőt.

1942–1945 között katona, tisztiiskolát végez, s zászlósi rendfokozattal vesz részt a háborúban, mint gépkocsizó vonatosztály tisztje. Francia hadifogságba kerül. 1945 októberében térhet haza szeretteihez.

Hazaérkezése után régi munkahelyét elfoglalva végzi munkáját. 1949. május 10-én megbízzák felettesei a Debreceni Gyermekváros szervezőjévé és tanítójává. Ezt a feladatot nagy megelégedéssel, sikeresen végezte. Közben felesége meghal, s két leány gyermekével egyedül marad.

1950-ben újra megnősül, feleségül veszi kolleganőjét, Dajka Gabriellát. Ez nagyon fontos volt további életútjának meghatározásában, mert életük a szülei életéhez hasonlóan alakult. Ebből a házasságból két fiú született. Ebben – a most már nagy – családban az együttélés meghitt szelleme, az édes gyermekek édes szülők szelleme lett úrrá, minden megkülönböztetés nélkül.

A Debreceni Gyermekvárosban végzett munkája lett az alapja és meghatározója pedagógiai pályafutásának. A sok elhagyott, árva gyermek mélyen átértzett sorsa véglegesen elkötelezte a családi légkört megteremtő, e gyermekeket felkaroló hivatásszerű – életcélként is végzendő munkára. Az elhagyott gyermekeket atyai, anyai és testvéri szeretettel vette körül a Barna család.

Ez időtől kezdve gyermekotthonokat teremtő munka jellemezte Barna Lajos életét.

1950-ben áthelyezték a debreceni otthont Karcagra, a volt laktanyába, amely akkor éppen üresen állott. Gyors berendezkedés, otthoni és iskolai körülmények megteremtése volt a feladat. Alig kezdődött meg a berendezkedés, máris kiderült, hogy a laktanyára szüksége van a katonaságnak. Költözni kellett. A háromszázötven gyermeket és a nevelőket háromfelé osztották. Az egyik csoportot, 120 gyermekkel, Barna Lajos vezetésével és családjával Balkányba irányították, s a Gencsy kastélyban helyezték el. Itt igazgatóként végezte az átalakítás munkálatait. Amíg ez elkészült, a gyerekeket és családját ideiglenesen a helyi általános is-

kola fogadta be. A nyár végére már az átalakított és a gyermekotthoni feltételeknek megfelelő kastélyban folytathatták munkájukat.

Ősszel avatták a sok-sok munkával, saját építkezéssel, a nevelők, a kisegítő dolgozók és a gyermekek áldozatos munkájával teremtetett otthont, ahol tanulni, jól dolgozni örömet adó kötelezettség.

Barna Lajos balkányi igazgatót megbízták felettesei, hogy ottani munkája mellett Berkeszen létesítsen egy kétszázötven fős gyermekotthont. Ezt a feladatot egy év alatt, szinte minden nap átjárva olyan eredményesen teljesítette, hogy 1955. év végére Berkeszen felavathatták a minden igényt kielégítő, fürdőmedencével, motoros játékokkal felszerelt gyermekotthont. Ekkor adják át áthelyezési és igazgatói kinevezési okmányát a Berkeszi Nevelőotthon élére.

A Szabolcs megyei két községben a gyermekotthoni, gyermekvédelmi munka területén kifejtett eredményes munkájának elismeréseként felettesei felterjesztették Kossuth-díjra. Ezt megtudván, túlzásnak tartotta. Nem kapta meg, de nem azért, mert a legmagasabb szinten nem ismerték volna el áldozatos munkáját. Az elutasítás oka az volt, hogy még 1938-ban a Felvidék visszafoglalására alakult szabadcsapat tagja volt 25 osztálytársával együtt, amelyért megkapta a „Nemzetvédelmi Kereszt” és a „Felvidéki Emlékérem” kitüntetést, s ez hiányzott önéletrajzából (a központi titkos irattárban szerepelt ez az adat). Kivizsgálás, életét megkeserítő zaklatás következett, ami azzal végződött, hogy önéletrajzának kiegészítésére kötelezték.

Az ügy lezárása után a korábbi lelkesedéssel folytatta munkáját, felkarolta, nevelte az elhagyott árva, állami gondozott gyermekeket.

A szakminisztérium vezetői 1957. szeptember 1-ével kinevezték igazgatónak Fótára, a Károlyi kastélyban szervezendő Gyermekváros élére.

A Gyermekváros megszervezése és huszonhat éven át történő vezetése alatt teljesebb ki és jut csúcspontjára életútja, pedagógiai

pályája. A Gyermekváros vezetésével hatalmasra nőtt családja, melyben feleségével, két pedagógus lányával és két fiával alkották az „*érlelő kovászt*” a kilencszázhusz árva, elhagyott gyermeket sajátjukként szeretve, nevelve.

Munkatársait is az ilyen magasztos feladatot hosszú időre vállalók közül választotta – sikerrel. A Gyermekváros életét a Debreceni Református Kollégium évszázados önkormányzati szellemét és gyakorlatát tapasztalva és átélve építette fel. Az együtt dolgozás, a jóra való törekvés, a fejlesztésre ösztönző együttes döntések meghozatala és a döntések megvalósításának önkéntes végrehajtási kötelezettsége alapján érezte minden gyermek és nevelő örömteljesnek, családi-asnak és boldognak életét a Főti Gyermekvárosban.

Az egyre magasabb szintre emelkedő és közismertté váló pedagógiai munka vonzotta a hazai és külföldi érdeklődő szakembereket, szakmai csoportokat, politikusokat. A Gyermekváros építése során kibocsátott téglajegyeket vásárlók közül is sokan felkeresték Fótot, hogy lássák, mire adták pénzüket.

A külföldi látogatók programját a Külügyminisztériumnak kellett koordinálni, mert olyan személyiségek is kíváncsiak voltak, mint Titó és felesége, Bush és felesége, Tyereskova, valamint Szukarno, indiai elnök, Crosland, angol miniszterelnök és felesége.

Barna Lajos gyakran volt előadója a Parlamentben országos kongresszusoknak, melyeken a Gyermekváros bemutatására kérték fel.

Barna Lajos érdemes munkáját társadalmi szervezetekben is kifejtette, legtöbbször országos vezetőségi tagként, vagy külföldi szervezet tagjaként. Tagja volt az Országos Béketanácsnak, a Nevelőotthonok Nemzetközi Szervezete Magyarországi Nevelőotthonok Egyesületének (FICE), a Központi Népi Ellenőrző Bizottságnak, az Úttörőszervezetnek, a Magyar Vöröskeresztnek, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának, a Magyar ENSZ Társaságnak tagja és elnök-

helyettese, a Pedagógusok Szakszer-vezete KV-nak, éveken át az UNICEF titkára volt.

A nemzetközileg elismert gyermekvárosi igazgatót – a magyar kormány javaslatára – Irán vezetői felkérlik, hogy készítsen tanulmányt „*Hogyan szervezzük meg Irán gyermek- és ifjúságvédelmét?*” – címmel. Az elkészült tanulmány nagy elismerést váltott ki.

A Magyar Népköztársaság Kambodzsát a Pol-Pot rezsim bukása után egy ezerfős gyermekvárossal kívánta segíteni. Felkérésre elkészítette a komplett tervet és költségvetést, amit elfogadott a Kormány és 1980 novemberében kiküldik Kambodzsába a terv valóra váltása érdekében. Évekig tartó kemény, de sikeres munka volt.

A Trencsényi Gyermekváros is a főti mintára-Barna Lajos tapasztalatainak felhasználásával készült el.

Érzékelhető eredményes életútja és pedagógiai pályafutása abból a sok elismerésből, melyet élete, pedagógiai munkássága során kapott. Ezek felsorolás szerint a következők: Kiváló Tanító (1954), Makarenko Emlékplakett (1964), Munka Érdemrend Bronz fokozat (1965), Arany fokozat (1971), Arany fokozat (1975), az Oktatásügy Kiváló Dolgozója (1964), Felszabadulási Jubileumi Emlékérem (1970), Honvédelmi Érdemérem (1971 és 1977), Vöröskeresztes Munkáért Arany (1971), Közbiztonsági Érem Arany fokozata (1973),

A Békemozgalom Kitüntető Jelvénye (1974), a Magyar Pedagógiai Társaság Emléklapja (1975), a Hazafias Népfront Kitüntető jelvénye (1979), a Gyermekekért Érdemérem (1981), a Központi Népi EB kitüntető plakettje (1981), a Kambodzsai Gyermekekért emlékplakett (1981), Honthy Hanna-díj (1982), Emlékplakett kiemelkedő munkáért (1984), Pedagógus Szolgálati Emlékérem (1983), a Magyar ENSZ Társaság Emlékérme (1985), a Minisztertanács kitüntető jelvénye Kiváló Társadalmi Munkáért (1989), Fót Díszpolgára (1997), Aranydiplomás Tanító (1990), Gyémánt-diplomás Tanító ((2000).

1993-ban Németh László díjat vehet át, majd 1995. március 15-én a Magyar Köztársaság Elnöke pedagógiai életútja elismeréseként: „a Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti keresztjé”-vel tüntette ki.

E két kitüntetés értékét még az emelte igen magas szintre, hogy a felterjesztők a Gyermekváros korábbi tanítványainak százai voltak – tanítók, munkások, értelmiségiek.

Dr. Barna Lajos a gyermekvédelem témakörében – kérésre – sok tanulmányt írt. A Németh László díj átadásakor a vele készült interjúban (Köznevelés 1983. április.) arra a kérdésre, hogy „*Mivel foglalkozik nyugdíjas éveiben, végez-e tudományos munkát?*” Erre válaszolt: „*Végeznék, de mindkét szememet sűrű hályog lepte be, így mindent kézzel írtam: a kétszáz oldalas szakdolgozatomat, a hétszáz oldalnyi disszertációm*”

Életútjának, pedagógiai pályafutásának motója is lehetne egyik nyilatkozata: „*Elég nekem a volt növendékek szeretete, tisztelete. Ezért éltél s úgy gondolom, ennyi más pedagógusnak is elég lehet.*”

Források: Családi dokumentumok, családi tájékoztatások. A tulajdonomban lévő dokumentumok és emlékeim.

Kakucs Géza

Bartha Istvánné Hiszem Gabriella (Prokfalva, 1882 – Debrecen, 1974): óvónő. Polgár első ismert óvónője a Felvidéken született. Édesapja, Hiszem József tanító volt, édesanyja, Repcsik Hermína korán meghalt. Apja második házasságából származó rokonsága előbb Aradon, majd Kassán telepedett le.

Óvónői oklevelet a hódmezővásárhelyi Állami Óvóképzőben (a családi emlékezet szerint Kassán) szerzett, 1905-ben. 1906-11 között Folyáson volt nevelőnő. 1911-ben a község előljárósága pályázatot hirdetett óvónői állás betöltésére. 21 pályázó közül 4 ajánló bizonyítvány birtokában az ő pályázata nyert.

1915-ben (33 évesen) ment férjhez Bartha István tisztviselőhöz, aki 1924-ben halt meg.

Házasságukból két gyermek született: Sarolta (1917) és Gabriella (1919), aki 2 éves korában elhalálozott.

1911. június 25-től 1937. decemberéig, 26 éven keresztül töltötte be egyetlen óvónőként egy dajka segítségével tisztségét. E 26 év alatt az óvoda három helyszínen működött: A Táncsics úton, a Kálvária domb mögött, a község főutcáján, a volt főbíró házában, majd az egykori csendőrségi istállóból kialakított épületben kapott végleges helyet, a Dózsa György úton.

Az óvónő feladata ebben az időben elsősorban gyermekmegőrzés volt, de Ella néni, vagy ahogy a későbbiekben a polgáriak hívták, az „öreg óvónéni” sok dalt és népi játékot tudott, kifogyhatatlan volt a mesékből, hangszereken is játszott, így messze többet adott tanítványainak, mint amennyit a fenntartók, a községi felügyelő bizottság elvárt tőle. Étkezés, napközi otthonos ellátás ebben az időben még nem volt, de Ella néni közbenjárására napi egy alkalommal tejet kaptak már a kicsinyek.

A kistermetű, rendkívül energikus, a polgári életforma szokásait haláláig őrző, az élet nehézségeivel özvegyen is boldogulni tudó óvónő életrevaló, bátor asszony volt. Késő öregségéig vezette lánya háztartását, zenét kedvelő családjával együtt zongoraórákat

vállalt, német nyelvet tanított, nevelte az unokákat. 1974-ben hunyt el Debrecenben, hosszú, tartalmas élet után, 92 éves korában.

Olajos Istvénné

Bátori József dr.(Budapest, 1900. márc. 18. - 1975): piarista gimnáziumi igazgató.

Iparos családban született. Édesapja jó nevű szabó volt. Édesanyja, *Hamarides* Mária mintaképe volt a keresztény anyáknak: egész életét fiai nevelésének szentelte.

1918-ban piarista gimnáziumban érettségizett. Egyik tanára Dr. Sík Sándor irodalmár, cserkészvezető volt, aki egész életre szólóan megnyerte a piarista nevelési pedagógiának, a magyar irodalomnak és cserkészmozgalomnak. A budapesti piaristák ekkortájt alakították cserkészcsapatukat, ez volt a második csapata a szövetségnek.

A nyílt szívű Bátorira, meghatározó volt Prohászka Ottokár kisugárzó szellemi tevékenysége is.

1918-ban belépett a Piarista Rendbe, ahol Walter János novícius-mester vezette be őt a *kalazanciusi* lelkiségbe.

A közbejött 1919-es kommunista proletárdiktatúra miatt meg kellett szakítania tanulmányait. 1921-1923 között végzett a Pázmány Péter Tudományegyetemen, latin-ma-

gyar szakos tanárként, majd 1924-ben a doktori fokozatot is elnyerte.

1923-ban pappá szentelték és a budapesti gimnáziumban kezdett tanítani. A Trianon gyászos következményei miatt a Rend elvesztette gimnáziumait, rendházait: Kiszomborban, Kolozsvár, Léva, Máramarosszigeten, Nagybecskerek, Nagykároly, Nyitra, Selmeczbélabánya, Temesvár, Trencsén városokban. A fiatal Bátori nem volt irredenta és nacionalista, de magyar irodalom óráin mindig megemlítette, hogy a magyar piarista Rend mekkora veszteséget szenvedett el Trianonban. Nagy energiával és elhivatottsággal tanította az irodalmat. Irodalomórái igen inspirálók voltak, ezeket nemcsak szakmai ismeretként tekintette, hanem bele szőtte a magyarságtudatot, az erkölcs, az esztétikum a nevelés ifjúságformáló eszközeként.

A cserkészmozgalomban egyre több feladatot vállalt, tisztségei egyre növekedtek, ami nagyobb tekintélyt jelentett számára. Dr. Bátori József a piarista 2. BKG gimnáziumi parancsnoka volt, majd részt vett az öregcserkész-tagozat megalakításában. Számos újjáélesztő és gyakorlati módszert vezetett be. Vízi nevelő-természeti táborokat szervezett, többet maga vezetett. Ő volt az 1933. évi gödöllői cserkész világ Jamboree-ben a vízitábor vezetője.

Külön fejezetként kell említést tenni arról, hogy az I. világháború harctereit végigjárt fiatal nemzedék tagjaiból kezdett kinőni egy vezető réteg, mely a politikai életben is szerepet kezdett játszani. Maga a trianoni nemzedék az iskolákban, később az életbe kikerülve kezdték a „revízió” gondolatát vallani és a közvéleményt is befolyásolni.

Dr. Bátori József életében is új korszak kezdődött. Dr. Sebes Ferenc budapesti Rendfőnök Debrecenbe helyezte a piarista gimnázium igazgatójának. A fiatal tanár Debrecenben a gyakorlatba ültethette saját tudása gyümölcseit, tapasztalatait, ami később a gimnázium hírnevét öregbítette. Itt csúcsonyult ki, amit a bevezetőben már említettem, hogy élethívátása második avagy inkább első területe volt az iskola. A gimnazi-

umban fő tantárgy a magyar irodalom volt. Mint igazgató, ezt a VII. és VIII. osztályban tanította. Az én osztályomat két évig tanította.

Életművében ahhoz a stádiumhoz érkezett, hogy beléphetett abba a vezetői rétegbe, melyről előzőleg írhattam, és az ország sorsát meghatározó szerepe vitathatatlan. Az iskola volt az a terület, ahol kiteljesíthette életművét.

Ez megmutatkozott nemcsak a gimnázium tárgyi fejlesztésében, hanem az oktatási, nevelési téren is. Ennek eredményeként iskolánk diákjai az országos tanulmányi versenyeken első díjakat nyert, torna szakosztályunk pedig három leendő olimpikont adott a magyar sportnak.

Dr. Bátori életműve második nagy területe a cserkészlet volt, ahol a gimnáziumunk 171. sz. Erdősi Imre cserkészcsapata, a branyiskói hős piarista szerzetes nevét viselte.

Életműve harmadik területe irodalmi és társadalmi-közéleti működése volt. A város több egyesületében, intézményeiben vezető, irányító, irodalmi munkásságot fejtett ki, – több cikket írt a helyi sajtóban, szakmai írásai jelentek meg és választott elnöki és vezetői tiszteletet töltött be.

A levele mozgalmat kényszerűségből és csupán formálisan szervezte meg iskolánkban, hogy a valláserkölcsei nevelés ne tereldjék katonai irányba.

1942 októberében az ifjúsági nevelése és a cserkészlet területén kimagasló érdemeiért Dr. Bátori József megkapta a SIGNUM LAUDIS ezüst fokozatát. A kormányzói dicsérő elismerést az összes gimnáziumi igazgatók közül egyedül ő kapta meg.

1944-ben a német megszállás, majd a szovjet hadsereg hadikórház céljára elvette a gimnázium épületét.

Öt piarista tanárt, köztük Dr. Bátorit katonai szolgálatra behívták tábori lelkésznek. Rövid fogság után hazatért és 3 évig a tatari gimnáziumban volt tanár. Politikailag megbízhatatlan lett és nyugatra távozott, az USA-ba. Itt öt volt rendtartásával O' Hara buffalói érsek segítségével megalakította az USA-beli magyar piarista rendtartományt,

1951-1954 között. 1960-ban Dr. Bátori József provinciális lett, áldásos, működését a magyar piarista generális Rómában jóváhagyta.

1975-ben előzetes többszöri infarktus után március 3.-án Devonban elhunyt, Buffalo segédpüspöke temette el rendtársai részvételével.

Utolsóként álljon itt személyes benyomásaim említése. Szigorú tanár volt, a magyar irodalmat nekünk lelkesen, de számonkérően adta elő. Többször adott fel nagy szünetekre otthoni házi feladatot. Iskolája tekintélye, a tanulmányi fegyelem, a cserkészlet szívügye volt. Nevelésében a magyarságtudat első helyen szerepelt.

Soha nem fogjuk elfelejteni.

Vasváry József

Bencsik István dr. (Fülekpilis, 1910. okt. 6. – Budapest, 1998. júl. 10.): középiskolai tanár, államtitkár, egyetemi tanár, rektor.

Mottó: *„Korunkban az eszmék sebesen változnak s hamar elavulnak, és így összes munkáim (.) talán nem fogják túlélni szerzőjüket, de míg azok fennmaradnak, ki azokon végigmegy, el fogja ismerni, hogy azon demokráciának, mely nem lármáz, hanem dolgozik ( ) e hazában én is hív bajnoka voltam, s hogy életem se azoknak, kik dicsőség vagy vagyon, se azoknak, kik meglegedés után törekszenek, például nem szolgálhat egy becse megvan és ez az, hogy mint a mágnestű, mindig egyfelé mutattam.”*

(Eötvös József levele a fiához, Eötvös Lorándhoz)

Nagyszülei, szülei sok munkával, sok gondal élőkisparasztok, uradalmi alkalmazottak voltak. Apja (Bencsik István) 27 évesen végezte el a kétéves földműves iskolát s ezt követően gazdatiszt, uradalmi intéző, kisbérő volt. Anyja (Chirilla Ilona) – háztartásbeli. 1938-ban házasodott meg, felesége Csiha Sarolta. Három gyermekük született: István – agrármérnök, Sarolta – külkereskedő, Mária – középiskolai tanár lett. Közülük ma már csak Sarolta él.

Elemi iskolába Felsőkelecsényben, Felsőnyárándon járt, majd a miskolci Lévai József Református Gimnázium tanulója lett. Innen anyagi okokból hatodik osztályos korában átiratkozott a sárospataki gimnáziumba, ahol tanítványokat vállalva tudta a kollégiumi díjat kifizetni. A nyári szünetekben pedig markot szedett, cséplőgépnél dolgozott, dinnyét árult. Érettségi után jelentkezett a Pázmány Péter Tudományegyetem matematika-fizika szakára s felvételt nyert az Eötvös Kollégiumba is.

A kollégiumban a legkiválóbb szaktekin-télyek tanítottak. Nemcsak szakmai ismeretei gyarapodtak, hanem erősödött pedagógiai elhivatottsága s kinyílt szeme az ország gondjaira. Ugyanakkor viszolygást keltettek benne az erősödő fasiszta eszmék, a Turul Bajtársi Szövetség mind gyakoribbá váló nácibarát fellépései. „Sajnálтам legnagyobb tudású professzoromat, Fejér Lipótot, aki az őt ért atrocitások miatt nem mert bejárni előadást tartani” – írja önéletrajzában.

1934-ben kapott diplomát s ezt követően három éven át a nyíregyházi evangélikus gimnázium kollégiumában volt felügyelő tanár. 1937-ben Orosházára került az akkor még csak az első két osztállyal működő gimnáziumba, amely azután a tanárok tevőleges közreműködésével fokozatosan fejlődött nyolcosztályos gimnáziummá. Az iskola nagyon szegény volt, felszerelése hiá-

nyos. Így aztán Bencsik István saját kezűleg készített bemutató eszközöket a fizika oktatásához, amelyeket az iskola ötvenéves jubileumán a szertárban, mint „múzeumi értékeket” ismert fel. Ezekben az években ismerkedett meg a falukutató mozgalommal, a népi írók műveivel s közülük többekkel (Veres Péter, Erdei Ferenc, Darvas József, Püski Sándor, Kovács Máté) személyesen is. Közreműködött könyveik terjesztésében.

1943 januárjában a szarvasi közép fokú gazdasági iskolához került. Ez jól felszerelt iskola volt, tangazdasággal, kiváló lehetőségekkel a mezőgazdasági ismeretek oktatására. 1944 októberében az iskola felszerelését, állatállományát nyugatra menekítették. Elment a tanári kar nagy része is. Bencsik István Szarvason maradt, s igyekezett menteni az iskola még meglévő javait. Három tanárral és hét tanulóval megkezdte a tanítást előbb saját lakása egyik szobájában, majd az elemi iskolában. Tanárhiány miatt tanított a gimnáziumban, a polgári iskolában s a tanítóképzőben is. Védte, szervezte, irányította a gazdasági iskolát, a tangazdaság működését, az épületek helyreállítását. A lassan visszahulló „menekültek” részéről több gáncsoskodás érte, de a Debreceni Ideiglenes Kormány hivatalosan is megbízta a szarvasi mezőgazdasági középiskola igazgatásával. Ezt a munkát 1947-ig végezte.

A Nemzeti Parasztpárt helyi szervezésével bekapcsolódott a politikai életbe is. 1948-ban a párt országos vezetőségének tagja lett. Az 1947-es választások után a Nemzeti Parasztpárt Zala megyébe küldte főispánnak. 1948-ban földművelésügyi államtitkárnak nevezték ki. Felügyelete alá tartozott a szakoktatás is. Államtitkársága idejére esett a pallagi, a keszthelyi és a mosonmagyaróvári mezőgazdasági akadémiák megszüntetése s az agrár-felsőoktatás összevonása a gödöllői agrártudományi egyetemre. 1948-1952, majd 1963-1975 között országgyűlési képviselő. 1967-től az országgyűlés mezőgazdasági állandó bizottságának elnöke. E minőségében sokat tett a termelőszövetkezetek fejlesztése, a háztáji gazdaságok elfogadtatása, a kiskertmozgalom kibontakozta-

tása, a mezőgazdasági szakmunkásképzés megvalósítása érdekében. 1950-től 1953-ig a Mezőgazdasági Tudományos Központ illetve a Mezőgazdasági Kísérletügyi Központ megszervezője és vezetője lett. Irányításával épült ki az ország mezőgazdasági kutatási hálózata, intézményrendszere. Létrejöttek a kutatási célokat szolgáló kísérleti gazdaságok. Ez idő alatt jött létre az agrokémiai, agrobiológiai, kertészeti, növényvédelmi, állattenyésztési, mezőgazdasági gépkísérleti és még néhány más kutatóintézet, a Mezőgazdasági Könyvtár, a Mezőgazdasági Kiadó Vállalat, a Mezőgazdasági Dokumentációs Központ. 1953-ban már kb. 900 kutató dolgozott mintegy 60.000 kh. nagyságú kísérleti területen s harminc kutatóintézetben.

1953-ban a Minisztertanács kinevezte az újjászervezendő Debreceni Mezőgazdasági Akadémia igazgatójává. Az intézmény élén 1970-ig állt, mint igazgató, majd mint az intézmény rektora.

1954-től részt vett a Hazafias Népfront munkájában. Tíz éven át a Debreceni Népfrontbizottság elnöke, 1957-től az Országos Tanács illetve 1962-től az Országos Elnökség tagja volt. 1970-ben a Hazafias Népfront főtitkárává választják. E funkciójában sikerült néhány kérdésben előbbre lépést kiharcolnia (település-fejlesztés, környezetvédelem, honismereti mozgalom, stb.). Korábbi olaszországi, franciaországi, indiai, indonéziai hivatalos útjai után most a szomszédos országokon kívül Lengyelországban, Finnországban, Mongóliában, Kubában folytatott magas szintű tárgyalásokat. 1974-ben a „legfelsőbb szint” (Kádár János) arra kérte, hogy menjen nyugdíjba, mert a helye, funkciója másnak kell. Különböző szaklapokban, időszakos kiadványokban több mint kétszáz szakcikke, közéleti írása jelent meg. Ezek témáját főként a szakoktatás, a mezőgazdaság aktuális kérdései szolgáltatták. Megírta a Debreceni Agrártudományi Főiskola tíz éve, 1953-1963 című könyvet (Mezőgazdasági Kiadó, 1969).

Kitüntetései: Magyar Népköztársasági Érdemrend 5. fokozat (1950), Munka Érdem-

rend (1957), Munka Érdemrend (1959), Munka Érdemrend Arany Fokozata (1966), Munka Érdemrend Arany Fokozata (1970), Felszabadulási Jubileumi Emlék-érem (1970), Mezőgazdaság Kiváló Dolgozója (1970), Hazafias Népfront Kitüntető Jelvénye (1975), Szocialista Magyarorszáért Érdemrend (1980), Magyar Népköztársaság Aranykoszorúval Díszített Csillagrendje (1985).

A Debreceni Agrártudományi Egyetem 1978-ban a Doctor Honoris Causa címet adományozta számára s a Pro Universitate díj első kitüntetettje is Bencsik István volt.

Miként orosházi, szarvasi, sőt minisztériumi évei mutatják, tevékenységének jelentős részét képezte a mezőgazdasági szakoktatás-kutatás intézményeinek megszervezése, külső-belső rendjének kialakítása, az eredményes munka lehetőségeinek biztosítása, a jövő jól képzett és művelt szakembereinek felkészítése, nevelése. Iskolaszervező, iskolateremtő, pedagógusi munkásságában „legfőbb műve” a Debreceni Agrártudományi Egyetem volt. 1953-ra kiderült, hogy a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen folyó ötéves képzés nem felel meg az adott korszak követelményeinek. Az egyetemen specialistákat képeztek, holott az éppen csak kialakulóban levő mezőgazdasági nagyüzemek (termelőszövetkezetek, állami gazdaságok) az egész gazdaságot vezetni tudó, tehát általános mezőgazdasági ismeretekkel rendelkező szakembereket igényeltek. Ez indokolta az akadémiák újbóli létrehozását, bár Bencsik István gondolataiban már akkor felmerült, hogy három tanév talán nem lesz elegendő az ismeretek elsajátítására. Igazgatói kinevezésével kapcsolatban önéletrajzában ezt írja: „Úgy éreztem, hogy most térek vissza eredeti pedagógusi hivatásomhoz.” A feladatot minden részletében alaposan átgondolva, megtervezve fogott munkához. Mindenekelőtt a mezőgazdaság illetve az ország gazdasági életének követelményei, s ennek megfelelően a magas szintű, sokoldalú szakmai ismeretek nyújtása, a hallgatók hivatástudatának, igényességének, önállóságának erősítése, az elmélet

és gyakorlat egysége jelentette azokat az alapelveket, amelyeken felépülhetett az intézmény oktató-nevelő-kutató munkája. Ezeknek az elveknek nemcsak megfogalmazásában, de még inkább megvalósításában személyes példamutatásával járt elől. Gondja volt arra is, hogy az oktatói kar a hallgatókat felnőtt emberként, kellő megbecsüléssel és tisztelettel kezelje, elvárva ugyanakkor az őszinte, fegyelmezett, udvarias magatartást az ismeretek elsajátítására tett erőfeszítések mellett. Az 1953. szeptemberében beiratkozott első évfolyam (200 hallgató) megértette, hogy az egyetem hagyományainak megteremtésében, hírnevének megalapozásában milyen nagy feladat vár rájuk. Az évfolyam beosztása tanulócsoporthoz nemcsak a laboratóriumi munka, a szemináriumok, vagy a tangazdasági gyakorlat szempontjából volt fontos, de jó terepe volt a hallgatói önállóság, önzorgatás s nem kevésbé a tanár-diák partnerségi kapcsolatok kialakulásának. Bencsik István nemcsak a követelmények támasztásában, a végrehajtás ellenőrzésében, hanem az eredmények elismerésében is következetesen járt el. S ez a hallgatókra is vonatkozott. Így pl. minden félév végén a rektori szobában fogadta a kitűnően vizsgázó, valamely tárgyban, tudományos diákköri munkában kiemelkedő teljesítményt nyújtó hallgatókat. Egy pohár ital, egy kávé, néhány szendvics elfogyasztása mellett kérte véleményüket, javaslatukat az intézmény munkájával kapcsolatban. Valamelyik harmincéves találkóján egy már nagyapákorban levő, szép életutat befutott volt hallgató mondta el: „Munkámért sokszor, sokféle elismerésben részesültem, de a mai napig arra vagyok a legbüszkébb, hogy én is azok között lehettem, akiket Bencsik István fogadott, s amíg csak volt mondanivalónk, nem sajnálta velünk tölteni az idejét.” 1953. szeptemberében tizenhárom oktatóval s az első félévben nyolc tantárggyal indult a képzés a hároméves mezőgazdasági akadémián. Bencsik Istvánt 1958-ban nevezték ki egyetemi tanárnak s 1962-ben lett az Agrártudományi Főiskola rektora. Vezetői tevékenységének

17 éve alatt előbb négyéves főiskolává, majd öt éves képzési idejű agrártudományi egyetemmé szerveződött az intézmény. Ez idő alatt két tanügyi épület, hatszáz fős kollégium, négyszáz ülőhelyes kultúrterem, konyha, ebédlő, kiszolgáló épületek, harminckét lakásos tanári lakóépület, sportpályák jöttek létre. Rendkívül sok energiát, utánajárást, szervezőmunkát, nemritkán bátorságot követelt meg mindez. Például annak az elképzelésnek a megvalósítása, hogy a hatszáz fős kollégium az adott jelen helyett a jövőnek épülve s bizonyos mértékben az Eötvös Kollégium példáját is követve négy-személyes hálószobát, tanulószobát, kis előszobát magukban foglaló egységekből álljon s így kényelmes és kulturált körülményeket biztosítson az ott lakóknak. Az épületek mellett az oktatást szolgálta egy 5.600 kh-s kiválóan felszerelt tangazdaság, melynek vezetője az intézmény igazgatója illetve rektora volt.

Kezdetben a másik két egyetem egyes hallgatói lenézéssel beszéltek a „trágyásokról”. Talán ez is, de sokkal inkább saját Eötvös-kollégiumi tapasztalatai indították Bencsik Istvánt arra, hogy különös gondot fordítson a hallgatók művelődésére (színház- és hangversenybérletek vásárlása a hallgatók számára, kiállítások szervezése az intézményben, a kollégiumi közös termek, a tan-székvezetői szobák díszítése művészeti alkotásokkal, a ma is működő népitánc-csoport szervezése, kamarazenekar életre hívása tanárok és diákok részvételével, stb.). Hasznóképpen fontosnak tekintette s minden lehetséges módon támogatta a hallgatók-dolgozók sportolását is. A széleskörű megyei, országos feladatok mellett, az intézmény szervezésének, irányításának számtalan ága-boga közt is talált időt s magában energiát munkatársainak, beosztottjainak, hallgatóinak mindennapos ügyes-bajos dolgaival való törődésre. Vajon melyik fontosabb tulajdonsága egy vezetőnek: széles látóköre, szervezőkészsége, nagy munkabírása, önmagával és másokkal szembeni igényessége, vagy melegszívűsége, az emberek megértésének és megsegítésének készsége,

udvarias figyelmessége? Bencsik Istvánt mindezek, más tulajdonságokkal együtt jellemezték. A Magyar Mezőgazdaság című újságban (1998.július 30) *A tanár* címmel megjelent írásban dr. Körösvölgyi László címzetes egyetemi tanár, egykori hallgató így ír róla: „Nemcsak pedagógus, hanem TANÁR volt a szó legigazibb és legszebb értelmében. Arra tanított és nevelt bennünket, hogy egy szegény ország agrárértelmiségijeként tegyünk meg mindent azért a népért, azért a magyar mezőgazdaságért, amelyikért ő maga is felvállalta a politikus, oktatás- és tudományszervező nem mindig elismert, de az ő esetében ma is elismerésre méltó törekvéseit. Ő tudta, megérezte, hogy mi hálások vagyunk Neki ezért.” Amikor 1970-ben a Hazafias Népfront főtítkára lett, munkája nyomán az intézmény készen állt arra, hogy ötéves oktatási idejű agrártudományi egyetemmé váljon. „Igazgatói, majd rektori működése alatt nevelődtek ki azok az oktatók, kutatók, akik megalapozták az egyetem hírnevét. Közülük többen ma az intézmény professzorai, vezetői” – olvashatjuk egy másik, róla szóló írásban.

Nem zárhatjuk e megemlékezést anélkül, hogy említést ne tennénk feleségéről, Sárikárról, aki éveken át az egyetemi könyvesbolt vezetője s a gyakorta hozzá forduló hallgatók önkéntes „lelkisegély-szolgáltatója” volt. Nem panaszkodta, hogy férjének alig van szabadideje, kevés idő jut pihenésre, szórakozásra meg szinte semmi.

Bencsik István nyugdíjba vonulása után saját kiskertjét művelte mintászerűen. 88 évesen még facsetetét ültetett, unokáinak, dédunokáinak igyekezett minél több örömet szerezni.

Még egyetemista korában kezdett el naplót írni, amelybe halála előtti héten került az utolsó bejegyzés. A napló kb. 350 gépelt oldalt tenne ki. Feljegyzései sorában külön figyelmet érdemelnének „Tűnődések” címmel írt sorai (1990), a szocializmus építésének éveiről, a rendszerváltásról, a várható és kívánatos változásokról szóló gondolatai, töprengései.

1998. július 6.-án agyvérzést kapott s július 10.-én meghalt. Budapesten temették el. A Debreceni Agrártudományi Egyetem nevében, mint az egyetem saját halottjától, dr. Ruzsányi László professzor, az egyetem volt hallgatója vett búcsút.

Ennek a Bencsik István tevékenységéhez mértén nagyon is szűkre szabott arcképvázlatnak megírásában saját tapasztalataim, 32 éves agráregyetemi munkám mellett nagy segítségemre volt dr. Kántor Lajosné Bencsik Sarolta, az említett napló részletei, a „Tűnődések” és az önéletrajz rendelkezésemre bocsátásával. Forrásként felhasználtam Bencsik István: A Debreceni Agrártudományi Főiskola tíz éve 1953-1963 (Mezőgazdasági Kiadó, Budapest. 1969.) című könyvét.

Petrikás Árpádné

Benkő Ferencné Nagy Irén (Szentes, 1921. máj. 20. - Derecske, 1992. okt. 30.): tanító, ált. isk. tanár, ig. helyettes.

Benkő Ferencné született Nagy Irén, Derecske város iskolaügyének meghatározó egyénisége volt.

Édesapja városi tisztviselő volt, aki 1945-ben meghalt. Özvegy édesanyjával közös háztartásban élt, testvérei nem voltak.

Alsóbb iskoláit Szentesen végezte, majd a Kiskunfélegyházi Tanítóképzőben képesítőzött 1940-ben jeles eredménnyel. Szentesen egyházi, Okányban községi népiskolában tanított. 1942 áprilisában érkezett Derecskére. Itt a mezőgazdasági iskolában közismereti tárgyakat tanított. Még ebben az évben férjhez ment Benkő Ferenc gyógyszerészhez. A házasságból három gyermeke született (Judit: 1945, Katalin: 1949, Ferenc: 1953).

1952-től nyugdíjazásáig a Bocskai István Általános Iskola nevelője volt. Mivel felső tagozatos diákokat tanított, beiratkozott az egri Pedagógiai Főiskola levelező tagozatára és magyar-történelem szakon 1960-ban jeles eredménnyel államvizsgázott. 1962. szeptember 1-től igazgatóhelyettes több mint 20 éven keresztül.

Itt élt köztünk és itt bontakozott ki egyéniségének varázsa, amellyel elbűvölte családját, tanítványait és munkatársait. Kívívtá mindannyiunk szeretetét és megbecsülését.

Életének, pedagógiai munkájának nem voltak megfejtethetlen titkai. Szorgalom, következetesség, határtalan tudásszomj, és az ezekkel párosuló megingathatatlan gyermekszeretet - ezek voltak az ő titkai, ezekkel tudta feledhetetlenné tenni magát.

Gondoskodó szeretetét és figyelmét férje és gyermekei érezhették leginkább, de mi munkatársai is sokszor megcsodálhattuk azt. Amilyen szeretettel és türelemmel kezelte a felcsillant tehetségeket, a munkatársak egyéni és családi problémáit - azt tanítani kelle-ne. Nem csak családjának, lakásának tudott igazi háziasszonya lenni, hanem az iskolának is. Szakmájának avatott mestere volt.

Kitüntetései:

Oktatásügy Kiváló Dolgozója, 1968;

Szakszervezeti elismerés, Miniszteri Dicséret, 1972; Kiváló Tanár, 1973.

Tanítási óráit jellemezte a korszerűség, az oktató és nevelő tevékenység tudatos összekapcsolása. Tanóráin és szakköri foglalkozásain gondot fordított az ízlésfejlesztésre. Tanítványait gyakran vitte irodalmi estekre, hangversenyekre, tárlatokra. A költészetet és művészetet kevesen tudták úgy

megszerettetni, mint Ő. Szorgalma a művelődési és közéleti tevékenységben is megmutatkozott. 1983-ban, 62 éves korában ment nyugdíjba, de még azt követően is tanított néhány évig. Kiapadhatatlan energiák jellemezték. Az alattomosan támadó betegséget nehezen viselte: Talán nem is fizikai fájdalmak, hanem az elesettség, a tehetetlenség volt az, amit nem tudott türelemmel fogadni.

1992. november 5-én a derecskei köztemetőben helyeztük örök nyugalomra Benkő Ferencné Pötyikét, a nyugalmazott tanárt, igazgatóhelyetteset. Sírját családjának, tanítványainak, munkatársainak koszorúi, virágai borították el.

Radó Imréné

Berényi Ervin (Balmazújváros, 1904. okt. 14. – Derecske, 1986. okt. 19.): polgári iskolai tanár, igazgató.

A maga korában Derecske egyik meghatározó és megbecsült pedagógusaként dolgozott. 41 szolgálati évéből 35 év kötődik a településhez – s talán a legnehezebb időszakban, 1941 és 1955 között igazgatóként kellett helytállnia akkor, amikor minden korábbi érték megkérdőjelezetté vált. Ő is, mint a többi kortársa átélte két világháborút, megérte 56-ot, és túlélte hét rendszerváltást.

Generációk sora került ki a keze alól, s egykori tanítványai mindig tisztelettel emlékeztek meg volt tanárukról, igazgatójukról.

Apja, Dr. Berényi Pál körzeti orvos, anyja, Szöllősy Anna volt. Veres Péter a Számadás c. regényében apját is megemlíti, aki 25 évig praktizált Balmazújvároson.

Korán árvaságra jutott. Édesanyját 1914-ben, apját 1919-ben veszíti el, négy gyermek maradt árván.

Elemi népiskolai tanulmányait Balmazújvároson végezte el. Ezt követte Hajdúböszörmény a gimnáziumi tanulmányok négy első osztályával, majd 1919-től négy éven át a debreceni Református Tanítóképző Intézet tanulója, ahol negyedikésként – továbbtanulása érdekében, fizetség ellenében – kántorságot vállalt. 1926-ban a budapesti Polgári-iskolai Tanárképző Főiskolán kapott tanári diplomát magyar nyelv, történelem és kézimunka szakosként.

Pedagógusi pályáját 1926. augusztus 26-án kezdi el, amikor kinevezik óradíjas helyettes tanárnak Balmazújvároson, 82 pengő fizetéssel. Mint fiatal pedagógus kétévi munka után a leventeoktatói tanfolyamot is elvégezte.

1930. október 20-án kerül Derecskére a polgári iskolába, ugyancsak óradíjas helyettes tanárként. 1932. május 12-én helyettes tanári, 1935. július 1-én tanári kinevezést kapott.

1932-ben kötött házasságot Magyar Olgával, négy fiúgyermekük született: Ervin, Pál, Zsolt és Béla.

Szerteágazó társadalmi-közéleti tevékenysége már a harmincas években jellemző volt. Szerkeszti az iskola évkönyveit. Tagja volt a pedagógus énekkarnak és a színjátszó csoportnak. Az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület Tiszavidéki Körének jegyzője. A MOVE derecskei szervezetének elnöke, a helyi Kaszinó választmányi tagja és volt még levente főoktató is. Közel három évig a helyi labdarúgó egyesület aktív játékosa volt.

Az 1940/41. tanévben lesz a Derecskei Magyar Királyi Állami Polgári Fiú- és Lányiskolai helyettes igazgatója, a következő tan-

évtől pedig megbízott igazgató. 1944. június 30-én kapja meg igazgatói kinevezését.

1943. június 16-tól szeptember 3-ig, mint póttartalékos teljesített katonai szolgálatot Debrecenben, a Bocskai István hajdú-ezrednél, honvédként.

1944. őszén a front elől menekülve családjával együtt elhagyta Derecskét, s csak néhány hónap múlva tértek vissza a kifosztott lakásukba.

1946. november 11-én, az iskolarendszer átalakítása során általános iskolai igazgatói megbízást kapott. Ugyanebben az időben magyar nyelv és történelem tantárgyak tanulmányi felügyelőjének is kinevezték.

Elévülhetetlen érdeme, hogy a '40-es évek második felében megszervezte a dolgozók helyi esti gimnáziumát. Ezzel tucatnyi fiatal számára tette lehetővé a továbbtanulást, nyitotta meg a magasabb műveltség és a diploma megszerzéséhez vezető utat.

Közéleti tevékenysége a világháború után is folytatódott 1945-ben két kartársával (Rákos Imre és Nyitrai Gyula) megalakítják a Pedagógus Szakszervezet helyi csoportját, később tagja lesz a Pedagógus Szakszervezet járási vezetőségének. 1975-ben a Szakszervezettől az „Érdemes munkájáért” emléklapot kapott.

Két cikluson keresztül volt községi tanács-tag, elnöke volt a Derecske Dolgozók Sportegyesületének, tagja volt a Járási Sportbizottságnak és elnöke a labdarúgó szakosztálynak. 51 éves korában, 14 évi igazgatói munka után politikai okokra hivatkozva igazgatói posztjából leváltják, és áthelyezik a II. sz. Általános Iskolába, ahol (2 éves konyári ténykedését leszámítva) nyugdíjazásáig dolgozik.

1967. augusztus 1-én ment nyugdíjba, 1983-ban gyémántdiplomát kapott.

1986. október 19-én hunyt el, a Községi Tanács dízsírhellyel tisztelte meg a Derecskén és a derecskeiekért végzett több évtizedes munkásságát.

Berényi Zsolt

Berényi Ervinné Magyarai Olga (Szilágy-nagyfalu, 1908. aug. 17. – Derecske, 1995. jún. 4.): tanító, szakfelügyelő.

Erdélyben született, apja, Magyarai András a derecskei járás alhadnagyi rangú csendőrszakaszzparancsnoka volt.

Anyai nagyapja állami tanító volt, s talán ez is ösztönözte a családot arra, hogy az öt testvérből négyen a pedagógus pályát választották hivatásul. Három testvér: Olga, Árpád és Béla tevékenysége szinte mindvégig Derecskéhez kötődött. Egyébként a Magyarai család leszármazottaiból és családtagjaikból tizennégy fő dolgozott az oktatás területén, többségükben Derecskén.

Gyermekkori élményeit Szilágy megyében Búrgazden és Krasznán szerezte. A Kolozs megyei Sármás volt első iskolai élményeinek színtere.

Szilágysomlyón kezdte el polgári iskolai tanulmányait, majd a román betörés elől menekülő családjával Jászberénybe került, ahol ezeket a tanulmányokat be is fejezte.

A Debreceni Református Tanítóképzőben (Dóczyban) 1928-ban szerzett tanítói oklevelet. 1929. szeptember 22-től a református egyház Derecskén helyettes tanítóként alkalmazta – mindössze két éven át.

1932-ben ment férjhez Berényi Ervinhez – négy fiúgyermekük született.

Többszöri sikertelen próbálkozás után 1941. november 22-től ismét dolgozhatott tanítóként. A derecskei polgári iskolában a rajz, a

kézimunka és a szépírási tantárgyak oktatásával bízták meg. Ebben az iskolában (illetve a jogutódintézményben, az 1. sz., később József Attila Általános Iskolában) dolgozott 1967. augusztus 1-ig, nyugdíjazásáig. Kedvessége, segítőkészsége, közvetlensége miatt hamar megszerették a tanítványai és a kollégái. Tehetségét a rajzórán kamatoztatta elsősorban, de gyakori vendég volt a nyári művésztelepeken is. Felfigyeltek kiemelkedő tanári munkájára és 1951-ben szakfelügyelői feladattal is megbízták.

Sokoldalú közéleti tevékenységet is folytatott. A kultúra területe volt a legközelebbi egyéniségéhez. Már 1930-ban szerepelt a községi színjátszó csoportban. A világháború után tagja lett az MNDSZ-nek, ahol többek közt kultúrfelelősi beosztást kapott. Az általa irányított csoportnak nagyon sok sikeres fellépése volt, ötször is első lettek a járási bemutatókon.

Tagja volt a derecskei Liszt Ferenc kórusnak. 1961-ben a Magyar Zenekultúra Szolgálatában emlékéremmel jutalmazták tevékenységét.

A kulturális munka mellett sok más, mozgalmi és egyéb feladatokat vállalt. 1945-től tagja volt a szakszervezetnek és az MNDSZ helyi szervezetében olvasókönyv-vezetői majd nőnevelői megbízatást is ellátott. Volt felügyelő-bizottsági tag a Hitelszövetkezetenél, póttag a Községi Tanácsban, tagja volt az oktatási állandó bizottságnak.

Nyugdíjazása után is talált elfoglaltságot, 1968-ban egyik alapítója és több mint húsz éven át vezetője volt a helyi nyugdíjas klubnak.

A Községi Tanácstól a sok éven át kifejtett áldozatos tevékenységéért 1974-ben és 1988-ban Emléklapot kapott. 1978-ban a Hajdú-Bihar megyei Tanács Művelődési Osztálya a gazdag és tartalmas életút elismeréseként az Iskolánkért emlékéremmel ismerte el eredményes munkásságát.

A mindenki által tisztelt és szeretett Olgi néni 1995. június 4-én hunyt el, éppen a Pedagógusnapon.

Berényi Zsolt

Borbély Lajos (Hajdúszoboszló, 1934. okt. 4. – Hajdúszoboszló, 2002. júl. 18.): mezőgazdasági gépszerelő, tanító, általános iskolai tanár.

Édesapja, Borbély Ferenc kisbirtokos, földművelő, szoboszlói lovashajdú-leszármazott. Édesanyja, Gál Julianna régi hajdúszoboszlói család sarja. Egy fiú- és egy leánygyermekük született.

Az elemi, majd az általános iskola osztályait 1941-49 között Hajdúszoboszlón végezte. Szülővárosában érettségizett 1953-ban, az akkor Irinyi János nevét viselő gimnáziumban. Állatorvos szeretett volna lenni, de az egyetemre nem sikerült bejutnia. Ezért a hajdúszoboszlói gépállomáson helyezkedett el. Innen vonult be katonának, 1956-ban leszerelték. Ezután az Örkényi Mezőgazdasági Gépszerelő Szakiskola tanulója lett. 1957-ben mezőgazdasági gépszerelő szakmunkás képesítést szerzett. A következő évben már a debreceni Maróthi György Tanítóképző hallgatója, ahol 1960-ban tanítói oklevelet kapott. Tanulmányait az Egri Tanárképző Főiskolán tovább folytatta. Folyamatos és kitartó tanulása eredményeként 1964-ben a műszaki ismeretek és a gyakorlat tanára lett.

Munkahelyei iskolai végzettsége változásaihoz igazodtak. Az örkényi iskola elvégzése után gépszerelőként visszakerült a hajdúszoboszlói gépállomásra. Az 1959. évben

Hajdúszováton gyakorlóéves tanítójelöltként ismerkedett az iskolai munkával. Miután a tanítói oklevelet megszerezte, ide nevezték ki tanítónak. Az akkori oktatási és iskolai helyzetet tükrözően 1960-tól a felső tagozaton matematikát-fizikát tanított. Befogadását és megbecsülését mutatta, hogy az 1961-62-es tanévben igazgatóhelyettségévé léptették elő. Saját kérésére, 1963. augusztus 1-jétől tanítónő feleségével, Csibi Zsuzsannával együtt Hajdúszoboszlóra helyezték át. Az előző évben alakult és akkor formálódó IV. sz. ének-zene tagozatos iskolában kapott állást. 1971. szeptember 1-jétől egy éppen csak felépült új iskolába, az V. számúba lett áthelyezve. Itt gyakorlati (technikai) oktatást szolgáló műhelyterem és szertár berendezéseinek és felszereléseinek előteremtése képezte legfontosabb feladatát. A tanulók által igen kedvelt gyakorlati oktatást magas színvonalra emelte. Úgy a IV. sz., mint az V. sz. iskolában, szükség esetén, matematikát is tanított hozzáértéssel és jó eredményességgel. Saját kérésére, hogy a lakásának szomszédságában lévő iskolában feleségével együtt dolgozhasson, 1979-től ismét a IV. számú iskolába került, ahol nyugdíjazásáig, 1995-ig tanított. Pedagógusi munkakörben 36 évet dolgozott, összes munkaviszonya 42 évet ölelt fel.

Borbély Lajos nagy munkabírásu, szorgalmas, örömmel dolgozó tanár volt. Ezt a személyiséget tükrözte annak a sokrétű feladatnak az ellátása, melyet tanári működése során lelkesedéssel, fáradságot nem ismerve, több mint három évtizeden át végzett. Ez idő alatt szinte mindvégig osztályfőnök volt. Azért is szerette ezt a megbízatást, mert növendékeivel így közelebbi, személyes viszonyt tudott kialakítani. Az osztályfőnökség lehetőséget biztosított arra, hogy tanulói családi körülményeit megismerje, szüleikkel pedig őszinte emberi kapcsolatot tudjon teremteni gyermekeik nevelésének összehangolása érdekében. Az V. sz. iskolában az 1970-es években olyan városi műhelyt hozott létre, melynek sakkörként működő tanulóival valamennyi szoboszlói általános iskolát el lehetett látni a gyakorlati oktatás-

hoz szükséges előkészített anyagokkal. Szakterületéhez kapcsolódva városi intarzia szakkört szervezett és vezetett. Számos városi és iskolai kiállítás igazolta a színvonalas munka eredményeit. 1987-90 között területi technikai munkaközösség-vezető volt. Egy ízben még iskolai lövész szakkört is vezetett.

Az iskolai feladatokhoz kapcsolódva 1981-84 között menzavezető, majd tanulószoba-vezető, hét éven át osztályfőnöki munkaközösség-vezetőként is szerepelt. Az 1960-as években Hajdúszováton, majd Hajdúszoboszlón a dolgozók esti iskolájában és a tsz-ek, állami gazdaságok központjaiban szervezett esti tanfolyamokon tanított.

Tevékeny résztvevője volt a szakszervezeti feladatok végzésének. A IV.-V. sz. iskolában több ízben szakszervezeti titkárnak választották. Néhány ciklusban tagja lett a Pedagógusok Szakszervezete városi bizottságának. Munkavédelmi felelősként a technikai dolgozók részére továbbképzéseket tartott.

Gyermekkorától kezdve kedvelt foglalatossága közé tartozott a galambászat. Szeretett kertészkedni. A családja számára szükséges zöldséget, gyümölcsöt maga termelte meg. Mint tősgyökeres szoboszlói, vezetőségi tagja volt a Hajdúszoboszlói Körnek, mely közéleti, kulturális egyesületként működik.

Tanári, szakszervezeti munkájának elismeréseként többféle kitüntetést kapott:

1977 – Miniszteri Dicséret; 1982 – Magyar Úttörők Szövetsége Dicsérő Oklevele; 1984 – Szakszervezeti Munkáért Oklevél az országos elnökségtől; 1985 – Kiváló Úttörő-vezető kitüntetés; 1988 – Kiváló Munkáért kitüntető jelvény; 1995 – Pedagógus Szolgálati Érdemérem; 1999 – Gönczy Pál Díj Hajdúszoboszló Pedagógiájáért.

Nyugdíjazása alkalmával rendezett iskolai búcsúztatásán az iskola igazgatója elköszönő beszédében ezeket mondotta: „A mögötted álló csodálatos évek a megérdemelt pihenést hozzák számodra. Tudom, hogy ez a szó – „pihenés” – nálad nem ismert fogalom. Állandóan a cselekvés, a munka, a tenni akarás az, ami téged éltetett. Nem ismerted a ne-

met, csak az igent. (.) számodra a pedagóguspálya hivatás volt, az állandó lobogás, adni másnak, a gyermekeknek, magadból.”

Akkor még senki nem tudhatta, hogy a megérdemelt pihenés helyett élete legnehezebb, szenvedésekkel teli évei várnak rá. A könyörtelen betegség legnemesebb szervét, a szívét támadta meg. Erős szervezete és az életért küzdő elszánt akarata ereje többször is megálljt parancsolt a kérlelhetetlen ellenségnek. Amikor műtétek és kórházi kezelése után megerősödve, 1999. szeptember 2-án a hajdúszoboszlói városháza dísztermében a polgármester úr átadta számára a „Gönczy Pál-díj Hajdúszoboszló Pedagógiájáért” kitüntetést, a róla készült riportban családjáról beszélt: „Feleségem ugyancsak pedagógus, csakúgy, mint a lányaim. Otthon mindig olyan szeretettel beszélünk a szakmáról, hogy valószínűleg rajtunk keresztül a lányaim is megszerették hivatásunkat. Egyébként érdekes, hogy vejeim is tanárok. A mi családunk egy igazi pedagógus család.”

Aztán az ismét rátámadó betegség miatt, amikor négyszeri operálás után már a lakását is alig tudta elhagyni, egyetlen vigasza a családja, őt szép unokája maradt. 2002. július 18-a éjszakáján felesége volt mellette, amikor elközelgett a vég. Szemei lecsukódtak, itt hagyta szeretteit és az őt körülvevő árnyékvilágot.

Hajdúszoboszló köztemetőjében július 22-én zárta magába az anyaföld.

Források:

Borbély Lajosné által rendelkezésre bocsátott családi adatok. 400 év Hajdúszoboszló neveléstörténetéből. Hajdúszoboszló, 1989. Hajdúszoboszló c. helyi lap 1989. szeptember 24-i sz. Galamb és kisállat magazin 2002. okt. sz. Koncz Zsuzsanna, a Bárdos Lajos Ált. Isk. igazgatója beszéde.

Erdei Gyula

C

Csiha Antalné Sziklai Ilona dr. (Nagybánya, 1899. szept. 3. – Debrecen, 1963. márc.- 6.): középiskolai tanár.

Az elemi és polgári iskolát szülővárosában végezte, a nyolcosztályos gimnázium négy felső osztályát Kolozsvárott, ott is érettségizett 1917-ben. A debreceni tudományegyetemen szerzett latin-görög szakos diplomát 1925-ben. 1925-től 1938-ig magántanítványokat oktat szülővárosában. 1938-ban házasságot köt Csiha Antal hajdúböszörményi gimnáziumi tanárral, és ettől az időponttól kezdődően Hajdúböszörményben él haláláig. 1950-től magyar és orosz tanított az egyik helyi általános iskolában.

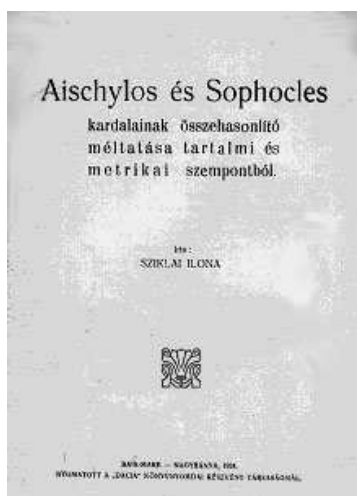
Szülvárosa, Nagybánya jelentős szerepet játszott a magyar művészettörténetben, az

ott működő festőkolónia meghatározta a város kulturális arculatát, a lakosságra egy magas szintű műveltségigény volt jellemző.

A szülővárosában végzett polgári után (latin különbözeti vizsgával) Kolozsvárott folytatta gimnáziumi tanulmányait, a De Gerando Antonina által szervezett gimnáziumban. Ott alapozta meg későbbi francia és német nyelvtudását. Középiskolás éveire estek, a férfi pedagógusok egy részét elvitték katonának. A tanárhiányt pótlandó az egyetemi oktatók segítettek be óradóként a gimnáziumi oktatásba. Osztyálynak az ismert klasszikafileológus, Csengery János tanította a latint és a görögöt. Úgy megszerettette vele a két nyelvet, hogy érettségi után ezen a két szakon folytatta tanulmányait, s szerzett tanári diplomát. Mivel román állampolgár volt, Magyarországon nem kapott állást, és Romániában sem taníthatott, mert nem nosztrifikálták a diplomáját. Magántanítást vállalt, olyan diákokat tanított, akik Magyarországon tettek vizsgát.

Doktorátust szerzett a debreceni egyetemen. Dolgozatának címe: Aischylos és Sophocles kardalainak összehasonlító méltatása tartalmi és metrikai szempontból. A téma alapos feldolgozásáról tanúskodik a Summa cum laude minősítés. Az értekezés a költők mély megértését mutatja. A befejezésben írja: „A két tragikus egyénisége s ebből kifolyólag művészete nemcsak korára, hanem a következő századokra is nagy és állandó befolyást

gyakorolt. A minden szép iránt lelkesülő görög nép megértette, s számos győzelemmel koszorúzta remekműveiket. A késő utókor pedig féltő kegyelettel őrizi munkáikat, hogy szellemi erejükben megtisztuljon, megerő-sődjék.”

Az az erkölcsi magatartás, amelyet a görögöktől tanult, szépen kapcsolódott keresztény hitéhez. A két világháború közti időszakban jelentős munkát végzett a Királyhágón inneni Református Egyházkerületben. Szerkesztőségi tagja és rovatvezetője volt a Református Jövő című újságnak, előadóként több konferencián vett részt, vallásos regényeket fordított németből magyarra (Norden Henrik: A varázsló unokaöccse).

Tudjuk, hogy Erdélyben az első világháború végétől kezdve az egyházaknak nagy szerepük van a nemzettudat ápolásában, az egyházi munka és a magyar kultúráért való küzdelem elválaszthatatlanul összekapcsolódik. Ennek tudható be, hogy a szomszédos országok magyarjai igazi ökumenikus szellemben támogatták egymás kulturális rendezvényeit.

Férjhez menetele után Hajdúböszörményben is bekapcsolódott az egyházi munkába, bibliakört vezetett, előadásokat tartott a Nőszövetségben. Magántanítással is foglalkozott. 1945 után a Bocskai István Gimnázium könyvtárát rendezte, majd az akkori gya-

korlatnak megfelelően elvégezte az orosz szakot.

Az eddig leírtakból gondolható, hogy szíve mélyén nem rokonszenvezett a szovjet rendszerrel. Ugyanakkor külön tudta választani a népet a vezetőitől, megszerette az orosz nyelvet, a szovjet irodalom értékes alkotásait. Természetesen Tolsztojt, Dosztojev-szkijt a háború előtt is ismerte. Megszervezte a diáklevelezést tanítványai részére, akik közül többen oroszstanárok lettek. Az ötvenes években magyart is tanított, apróbb színdarabokat írt klubdelutánokra, kultúr-műsort szervezett, tanórai és tanórán kívüli munkájába sok játékos elemet vitt be.

Egy volt tanítványa Dombi Zsuzsa a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Nemzetközi Kapcsolatok Intézetének nyugdíjas vezetője így emlékszik rá: „Óriási tudása volt. 12-14 éves, a világról vajmi keveset tudó tanítványait lenyűgözte az a tájékozottság, amivel eligazítani igyekezett őket az irodalom, a nyelvek vagy akár a hétköznapi világában. A világirodalom klasszikusait adta a diákok kezébe, mert tudta, hogy ami igazi érték, az életkortól függetlenül is megérthető és megszerethető. Felhívta tanítványai figyelmét a nyelvtudás fontosságára és arra, hogy csak alapos tudással lehet eligazodni a világban. Nem egy tanítványa az ő biztatására vállalta a gimnáziumi, majd főiskolai, egyetemi megmérettetést, és azoknak, akik a tanári pályán az irodalom és a nyelvek, más népek kultúrájának terjesztését választották, az ő egyénisége mindig példaértékű maradt. Egy nagyon nehéz és torz világban, ideológiáktól függetlenül általános emberi értékek tisztelésére nevelt, mint tudás, tisztesség, becsület. Most azt mondanánk, polgári értékek. A tehetséggondozás fogalma még ismeretlen volt, amikor ő már gyakorolta: figyelemmel kísérte tehetséges tanítványai útját, tanácsaival segítette őket, amíg tudta.”

Forrás:

Iskolai személyi anyag. Személyes emlékek, oklevelek, bizonyítványok.

Csiha László

Csiszér Béla (Resicabánya, Krassó-Szörény megye, 1919. márc. 26. – Berettyóújfalu, 1985. okt. 17.): tanító, tanár, vezető szakfelügyelő.

Apja vasesztergályos művezető volt a resicai Vasművekben. 1925-ben magyar útlevéllel a család hazaköltözött Magyarországra, öt évvel fiatalabb testvéröccsével együtt.

Apja 1926. március 7-én tbc-ben, 32 éves korában meghalt. Göböljárás pusztán van eltemetve. Édesanyja házvezetőnő lett Alcsuton József főherceg birtokainak nyugalmazott jószágkormányzójánál.

Ő Göböljáráson maradt apai nagyszüleinél, ahol nagyapja uradalmi gépész volt. Itt járt a pusztai elemi iskolába. 1930-ban édesanyja beíratta a kiskunhalasi reálgymnáziumba, ahol 4 osztályt végzett. Innen került a nagykőrösi református tanítóképzőbe. 1940-ben szerzett tanítói és orgonista kántori oklevelet. Alcsuton kezdte a tanítói pályát, mint helyettesítő tanító. Pályázat útján került Derecskére 1941-ben, és 1979. december 31-ig, nyugdíjazásáig dolgozott.

Felesége Csóré Emma. Három gyermekük született: Zsuzsánna általános iskolai tanár, Béla fia is, István főiskolát végzett mérnök. Felesége élelmézesvezető volt az általános iskolai napközi otthonban, majd a gimnázium gazdasági vezetője lett, tőle halála előtt nyolc évvel elvált.

1970-ben az Állami Díj harmadik fokozatát kapta.

Közel 40 évig tanított és több mint két évtizeden át volt a megyében magyar-történelem szakos vezető szakfelügyelő.

Tankönyvíróként és számos módszertani, nevelésméleti cikk szerzőjeként is tiszteletet, tekintélyt vívott ki magának. Munkatársai a fáradhatatlan, önmagát nem kímélő, segítőkész kollégát becsülték benne.

Elvi szilárdság és meggyőző erő tette hitelessé szavait tanítványai, általános iskolások, felügyelő- és tanártársai körében. Előbb látását, majd egész szervezetét megtámadta a betegség. Kórházban halt meg. 66 éves korában ragadta el tőlünk a halál.

Haláláról megemlékezett a történelmi módszertani szaklap, valamint a megyei sajtó.

Visszaemlékezések:

Ungvári János (középfiskolai tanár, ny. megyei műv. oszt. vez.):

„Életünk első közös metszéspontja Derecske. Csiszér Béla 1941-ben került Derecskére, s ez a település munka- és lakóhelye, otthona, majd végső nyughelye lett. Nekem szülővárosom, gyermek- és ifjúkorom színtere. Az említett évben fejeztem be a református népiskola negyedik osztályát, és a helyi polgári iskolában folytattam a tanulást. Az iskolaváltásom miatt nem jöhetett létre tanítói-tanítványi találkozásunk. Közös tevékenységünk 1970-től kezdődött, amikor a megyei továbbképzési intézet alapító igazgatójaként munkatársam lett Béla bácsi, vezető szakfelügyelői minőségében. Kiválóan látta el beosztásával kapcsolatos feladatait. Személyes tapasztalataim és az általa készített szaktárgyi jelentések, felmérések tudományos igényű munkáját tükrözik. Az irányításával készült felmérések megbízható, valóságos helyzetképet adtak a szaktárgyaival összefüggő neveltség alakulásáról, a tanítási órákon folyó munka általánosítható vagy jellemző tapasztalatairól. Mintaszerű szakmai összegzéseiben először a nevelő-munka folyamatának tendenciáját mutatta be az eredmények forrásával, majd a további tennivalók megjelölésével.

Kiemelt figyelmet fordított a tanárok ön- és szervezett szakmai továbbképzésére. A továbbképzés fontosságát szemléletes példával érzékeltette: Ha egy dézsából folyton csak merjük a vizet, az előbb-utóbb kiürül, így tehát az igényes tanárnak lépést kell tartania szaktárgyai tartalmi és módszertani fejlődésével. S ezt nem csak hangoztatta, hanem a folyamatos képzésben példát is mutatott.

Az anyanyelv- és az irodalomtanítás lelkiismeretes gondozása mellett megkülönböztetett módon foglalkozott a történelemtanítás hatékonyságának kérdéseivel. Úgy láttam, ezt a tantárgyat tekintette igazán szívügyének. E tantárgy tanításában kulcskérdésnek tartotta a tanulók aktivizálását, a valóság iránti érzékenységük fejlesztését, a történelmi múlt árnyaltabb megismerését és a módszertani kultúra fejlesztését.

Felmérési eredményei már a '70-es évek második felében jelezték, hogy az iskolán kívüli nevelő-hatások befolyása növekszik a tanulók szemléletére, körükben a társadalmi problémák megítélésében elbizonytalanodás és liberális felfogás terjed.

Vezető szakfelügyelői tevékenységében az ún. aprómunka, a mindennapi feladatok színvonalas ellátására ösztönzés dominált. Meghatározó szerepe volt abban, hogy megérjünk az általa gondozott szaktárgyak eredményei az országos átlagot meghaladták.

Életművében kiemelkedik a Sári Gusztávval társszerzőségben 1966-ban írt, tizenöt kiadást megért 8. osztályos történelmi tankönyv. E közös munkával a szerzők csatlakoztak az élenjáró tankönyvírók csoportjához, akik szakítottak az addigi szemlélettel: kinyilatkoztatott (vélt) igazságok helyett hiteles forrásokra támaszkodva mutatták be a történelmi eseményeket.

E tankönyv jelentőségét akkor mérhetjük fel teljességében, ha nem a mai nézőpontból értékeljük, hanem figyelembe vesszük létrejöttének korát és társadalmi körülményeit. Még hatott az a szemlélet, amely a történelemtanítást a napi politikát kiszolgáló szerepbe helyezte. Ugyanakkor megindult a történetírás dogmatikus jellegének oldódása,

s ez kedvező lehetőséget teremtett a tankönyvírók számára reális történelmi felfogás érvényesítéséhez.

Csiszér Béla (és szerzőtársa) valóban korszerű, munkáltató tankönyvet alkotott, tananyagában, annak elrendezésében, didaktikai feldolgozhatóságában egyaránt. Alkotásáért megérdemelten kapott Állami-díjat.

Szilárd erkölcsi értékrendje, az általános iskolai oktatással összeforrt munkássága példaként állítható a pedagógus hivatást választók elé. Emlékezetemben emberi és pedagógusi alakját maradandó értékként őrzöm.”

Dobi József (ált. isk. szakfelügyelő):

„Emlékezetemben legelőször széles karimájú barna kalapja tűnik fel, amelyet megszerzte ismert a pedagógus-társadalom. Azután természetével arányos, férfias, öblös hangja, majd fel-le tett szemüvege, ami a semmibe nézve mindig fenn volt, de ha lényeges dolgot kellett kisilabizálnia, akkor lekerült a szeméről. Közel hajolt a papíroshoz, és nem a szeme, hanem a feje mozgásával követte a sorokat, míg végül a szövegből felhajolva nekünk, munkatársaknak, gyengébbeknek kiemelte, lefordította a lényegét, szelektálta az olvasottakat. A pozitív vagy negatív hatás nem komorulat vagy mosolyként jelent meg az arcán, hanem indulat vagy megnyugvás formájában.

Ezek külső jegyek voltak, de beszédesek. Béla bácsi nekem mindvégig vezetőm, főnököm, atyai barátom volt. Ez utóbbit életében sohasem mertem volna Neki elmondani, mert ő nem szerette a dörgölődzőket, én meg sohasem tudtam, de nem is szerettem volna dörgölődni. Milyen volt Béla bácsi, mint vezető szakfelügyelő?

Munkaszerető, igényes, pontos, gerinces, szigorú. Beosztása igen sok munkát igényelt, tőle is és tőlünk is. Önmagát nem kímélve járt elől ebben a munkában. Tudta, hogy a munka döntő frontja a tanterem, a tanítási óra. Igényei szerint oda nem léphet be felkészületlenül sem tanuló, sem tanár. Kivált nem a szakfelügyelő vagy igazgató.

Hatalmas tapasztalata, lényeglátása révén nemcsak azt látta át, ami az adott tanítási órán folyt, azt is kikövetkeztette, ami előzőleg történt, sőt azt is megsejtette, ami ezután fog következni. Előtte nem lehetett homokra várat építeni! Nem ismert el örökre érvényes érdemeket, beosztással kivívott rangot. Az értékállandóságot újra meg újra bizonyítani kellett. Ezt várta el mindenkitől. Az iskolai ellenőrzést a szakfelügyelővel kezdte, igazgatóval, majd helyettesével folytatta, s csak ezután következtek a tanárok.

A szervezetlenség nála a felkészületlenséggel volt egyenlő. Nem kedvelte az üres járatokat, volt rá nem egy példa, hogy a kiscsengetés után nem várta meg az óra végét, mondván, tisztelni kell a tanulók jogait.

Közös feladat előtt kikérte véleményünket, de a teljesítést egyénileg ellenőrizte és értékelte.

Mint tankönyvszerző, Sári Gusztáv szerzőtársával együtt, arra törekedett, hogy olyan tananyag kerüljön a gyermek kezébe, amely alkalmas a dialektikus látásmód megalapozására. Figyelemmel kísérte a legeredményesebb tanárok munkáját. Módszerüket, pedagógiai fogásaikat terjesztette.

Szilárd baloldali eszmerendszere példás szakmai ügyszeretettel párosult. Gyermekai mellett munkáját szerette legjobban. Gyakran hangoztatta: Nekem négy gyermekem van, három valóságos és a nyolcadikos történelem tankönyvem.

Béla bácsi szigorú ember volt, de elsősorban önmagával szemben. Vele nehéz volt lépést tartani. Erős és biztos támaszt jelentett a munkámban, szerencsémnek tartom, hogy segítő irányítása alatt dolgozhattam. Gyakran úgy érzem, hogy csak fizikai valójában nincs velem.”

Krucsó Ilona (ny. ált. isk. szakfelügyelő): A sors szép ajándéka, hogy munkatársa lehettem.

Közvetve, személyének ismerete nélkül már vele dolgoztam, hisz az ő és Sári Gusztáv tankönyvéből tanítottam a 8. osztályos történelmet. Ez a tankönyv már óráról órára diktálta az új szemléletet, hogy a gyermeke-

ket be kell venni az ismeretszerzés folyamatába; ők dolgozzák fel a tananyagot; s közben megtanulják a legnehezebbet, önállóan jutni új ismerethez, megtanulhatnak tanulni. A tanárt is motiválja az új típusú munkavégzésre, lényeglátásra, - láttatásra, logikára, ismeretek elmélyítésére és ezen munka során hazaszeretetre, helytállásra, munkára, igényességre stb. nevel.

Közvetlenül akkor ismertem meg, mikor kineveztek magyar-történelem szakos szakfelügyelőnek. Szívdobogva vártam az első közös munkát.

A megyei műv. oszt. vezetői igen körültekintően jártak el. Nem dobtak egyenesen a mély vízbe. Elküldtek Hajdúszoboszlóra egy igen hasznos felkészítő tanfolyamra. Tanórákat elemeztük, konzultációkon pedagógiai és szaktárgyi problémákat vitattunk meg. Sok-sok fogódzót, eligazítást kaptunk a szakfelügyelői munkához. Ilyen előkészítő után elérkezett a személyes találkozás, a közös óralátogatás ideje. Itt tapasztaltam meg, hogy a tankönyvével kivívott tekintélye még fokozható, a megjelenésével. Szálfagyó tartású, magas ember, aki megjelenésével is tekintélyt parancsoló volt, ahogy nagyanyám mondaná „szép nagy derék ember”. Tartást, szigorúságot sugallt megjelenése. Szeméből viszont derű, érdeklődés sugárzott, amivel oldotta a bennem felgyülemlett feszültséget. A közös munka során vált előttem teljesebbé a személyisége. Minden közös munka műhelymunkává lett, mindenki tanult, gazdagodott szaktudásban, emberségben. Széles körű emberismeretével, szaktudásával úgy elemezte a 45 perces munkát, hogy az szerves részévé vált az azt megelőző tanórának, és az utána következő láncszemének. Természetes egyszerűséggel láttatta a nagy összefüggéseket. A hiányokat, a hibákat is úgy tárta fel, hogy nem letörte a nevelőket, de segítette a gyermekközpontú munkatervezést. A szaknácádóknak, tanároknak 2 éves komplex gyakorlati szemináriumokon biztosította az igényes továbbképzést.

Országosan ismert, elismert Állami-díjas pedagógus volt. Ezt akkor tapasztaltam meg,

mikor egy országos konferencián, ahol igen neves szakemberek voltak az előadók az előadások szünetében nem az előadók körül gyülekeztek a hallgatók, de Béla bácsit és Sári Gusztit keresték meg, hogy személyesen is megismerhessék, gratulálhassanak nekik

Tanári egyéniségének gazdagodásához hozzájárult a család szeretete is. Gyakorló apaként megtanulta, amit könyvekből nem is lehet, hogyan kell és lehet úgy megmondani az igazat, hogy az ne tegyen elbizakodottá, de szárnyakat adjon, illetve ne vegye el a kedvét a bírálattól, de segítse, új erőt adjon.

Nyári továbbképzésen Keszthelyen voltunk. Év vége lévén mindenki fáradt volt. Kellemes meglepetésként a tanfolyam végén rántott hallal vendégelt meg bennünket. Oldott, kellemes beszélgetésben új oldaláról ismertük meg, igazi társasági ember volt. Nagyon szépen beszélt gyermekeiről.”

Ács Lászlóné, Csorba Jenőné és Fodor Lászlóné szakfelügyelők közös emlékezése:

„Mindannyiunk „Béla bácsi”-jaként maradt emlékezetünkben. Egyenes jelleme, határozott egyénisége, pontatlanságot nem tűrő munkafegyelme, kifogástalan munkabírása ma is példaértékű számunkra. Ezen nemes tulajdonságokat főként közös látogatásaink alkalmával tapasztaltuk. Jól ismert barna kalapjában gyakran várt bennünket a busz- illetve vasútállomáson, hogy az előre elkészített látogatási tervet - akadályt nem ismerve - végrehajtsuk. Igen, rendnek, fegyelemnek kellett lenni! Az óralátogatásokat követően mindig ragaszkodott az óraelemzés szabályos sorrendjéhez: órát tartó nevelő, igazgató, szakfelügyelő, végül ő elemzett. Értékelő munkájában lényegre irányuló, differenciálásra törekvő volt. A lelkiismeretes tanári munkát elismerte, hiányosság esetén meggyőző érvekkel, gazdag pedagógiai tapasztalataival segítette munkatársait. Jegyzőkönyveit irodalmi igényességgel fogalmazta meg.

Emberközponthusága, szakfelügyelő társai iránti tisztelete ösztönző, mély emberi kapcsolatokat teremtett. Emlékezetesek marad-

nak az Országos Pedagógiai Intézet által szervezett budapesti tantervfelkészítő tanácskozások, melyeken a Hajdú-Bihar megyei szakfelügyelők közössége mások számára is vonzónak tűnt. Szívesen csatlakoztak hozzánk más megyeiek is, a délutáni és esti közös programjainkhoz (színházlátogatások, éjszakába nyúló beszélgetések stb.).

Az általa szervezett „A” szakos komplex szemináriumok tartalmi és szervezeti formáit maximális igényességgel dolgozta ki. Szaktárgyaink fejlesztését szolgáló feladatsorokat állított össze. Pedagógusok körében igen népszerű és elfogadott volt a Sári Gusztávval közösen készített 8. osztályos történelem munkatankönyve.

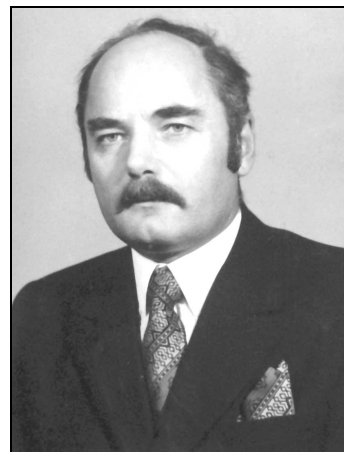
Küzdelmes életének legnagyobb jutalmát a munkában elért siker jelentette. Pedagógiai munkássága példa volt előttünk. Életműve igazolja Madách Imre gyönyörű gondolatát: „A példa, ámbár némán tanít - a leghatásosabb tanítók egyike.”

Források:

Családi dokumentumok, módszertani folyóiratok, szakfelügyelői anyagai, személyes emlékezők.

Csiszér Dezső

Csizmadia Lajos (Derecske, 1931. febr. 12. – Püspökladány, 1992. márc. 21.): tanító.

Ötgyermekes paraszti család legkisebb gyermeke. Édesapja Csizmadia Gábor földműves. Édesanyja, Sáfrány Julianna htb. Elemi iskoláit Derecskén végezte. Kitűnő tanuló volt, kiváló képességekkel rendelkezett, ezért iskolája szorgalmazta a továbbtanulását. Szerencséjére szülei bölcsen döntöttek, így – egyedül az öt gyermek közül – tanulhatott tovább. Nyíregyházára került gimnáziumba, majd két év után – ekkor már határozottan tanító akart lenni – átiratkozott a gyulai tanítóképzőbe. (Gyulán „gazdálkodó” tanítóképző intézet működött, ahol a tanulók földműveléssel, állattenyésztéssel is foglalkoztak. Ez vonzotta, ezért ment oda.) Tanítói oklevelét 1951 nyarán kapta meg. Első állomáshelye a püspökladányi járás legkisebb települése, Bihardancsháza, ahol (1-8. osztályt tanítva) mindössze egy tanévet töltött.

A következő három évben katonai szolgálatot teljesített. Közben 1954-ben házasságot kötött a püspökladányi Szabó Katalinnal. Két fiuk született: László (1956), Csaba (1959), akik ma műszaki pályán dolgoznak. Leszerelés után - 1959-ig - a Püspökladányi Petőfi Sándor Általános Iskolában folytatta a tanítást, majd egy évig függetlenített járási úttörővezető. Ezután öt és fél éven át a Püspökladányhoz tartozó Hamvas-Gatályon tanyasi – szintén osztatlan - iskolában tanított. Tanítói munkája mellett itt kezdett el nagy kedvvel és hozzáértéssel foglalkozni a felnőtt lakossággal is: letéti könyvtáros volt, TIT-előadásokat, filmvetítéseket szervezett, dolgozók esti iskolája vizsgáira készítette fel a tanulni vágyókat.

Erre a munkájára figyeltek fel a járási tanácsnál, és 1965. január 1-jén kinevezték járási népművelési felügyelővé. Az ebben a munkakörben eltöltött hat és fél év életének talán legtermékenyebb időszaka. A népzene népszerűsítése érdekében népdalkörök létrejöttét, működését szorgalmazta („Röpjél páva” mozgalom), minden lehetséges eszközzel segítette a járás falvaiban a tárgyi néprajzi munka (díszítőművészet, fazekaság, gyékényfonás) továbbfejlődését. Ebben az időszakban indult meg, illetve erősödött

fel ismét az azóta már országosan is elismert sárrétudvari, bárándi, ladányi, földesi, nádudvari énekkari munka. Pedagógusok, közművelődési és tanácsi dolgozók bevonásával irodalmi esteket rendezett, melyek közül a legemlékezetesebbek a világirodalom legszébb szerelmes verseiből, az elfelejtett sárrétudvari parasztköltő, Nagy Imre (1896-1942) verseiből, a biharnagybajomi Szűcs Sándor (1903-1982) néprajztudós műveiből összeállított estek, melyekkel tájoltak is a járás községeiben. Ezeken a rendezvényeken amatőr hangszerekesek is közreműködtek. Így került – a felügyeleten túli - szorosabb kapcsolatba a már csaknem másfél évtizede működő ladányi citerazenekarral, amelyet a Nagy Imre-esten való szereplésre kért fel. (Erre a műsorra figyelt fel Bakó Endre debreceni újságíró, aki a Hajdú-Bihari Naplóban felelevenítette Nagy Imre életét, méltatta munkásságát. Ennek nyomán a Szépirodalmi Kiadó kiadta összegyűjtött verseit Tücsök a máglyán címmel (Bp., 1971. 235 p.).

Ezután teljes odaadással vett részt a zenekar munkájának irányításában, fellépéseinek szervezésében. Néki köszönhető, hogy a zenekar együttesé fejlődött: a kezdetben csak férfiakból álló zenekar 1965-től asszonykórossal egészült ki, majd végül a 70-es évek közepén népitáncosokkal. Ez volt az együttes fénykora. Az előadásokon – elsősorban Szűcs Sándor, de ugyanakkor Nagy Imre, Móricz Zsigmond, Tömörkény István, Sinka István, Nagy Cirok László történeteinek, verseinek feldolgozásával - a zene, az ének és a néptánc mellett versek és prózai szövegek hangoztak el (a narrátor maga Csizmadia Lajos volt), csárdabeli jelenetek, betyártörténetek elevenedtek meg a színpadon. Az együttes évente 25-30 előadást tartott Püspökladányban, a környező falvakban, a megye területén. De rendszeresen résztvettek a Dunamenti Folklór Fesztiválokon, sokszor szerepeltek a fővárosban, sőt eljutottak Ausztriába is. Műsoraikkal gyakran szerepeltek a rádióban, és önálló hanglemez is készült velük.

Csizmadia Lajos a távolabbi fellépéseket gondosan előkészítette, összekapcsolta az

adott település, táj alapos megismerésével.

Az általa szervezett, rendezett közművelődési eseményeknek, folyamatoknak jelentősége túlnőtt azon, hogy művészeti ismereteket terjesztettek, népművészeti hagyományokat őriztek: fontosabb volt, hogy alkotó és befogadó közösségeket hoztak létre.

1971. jún. 1-jén visszatért a Püspökladányi Petőfi Sándor Általános Iskolába. Alsó tagozatban tanított, majd iskolai könyvtáros lett. Ebben a beosztásában tevékenyen kivette részét az intézményben létrehozott zártláncú televíziós rendszer tervezésében, megépítésében és működtetésében. 1984-től ismét tanított, méghozzá az eltérő tantervű (akkor kiegészítő) tagozaton, majd ugyanitt – az 1991. dec. 30-i, váratlanul bekövetkező gyógyíthatatlan betegsége miatti „kényszer” – nyugdíjazásáig - napközis nevelő volt.

Tevékenyen részt vett a település társadalmi, politikai életében. Évtizedeken át titkára volt a Hazafias Népfront községi-városi bizottságának és a helyi horgászegyesületnek, tancs-tag, majd önkormányzati képviselő volt.

Egy évtizeden át rendszeresen tartott társadalmi (polgári) temetéseket.

Sokat tudott a világról, és azt igyekezett tovább adni. Okos, logikus gondolkodása, ízes beszéde, nagyon jó humora miatt életmény volt hallgatni, vele beszélgetni.

Sosem várt elismerést, köszönetet munkájáért. (Nem is nagyon kényeztették el.) Életét, munkásságát, tanítását hangos szóval megköszönni még halála után sem engedte meg: kívánságára csendben, szinte észrevétlenül temették el, csak a rajongásig szeretett családja felnőtt tagjai állhattak hamvai mellett.

Kitüntetések:

Szocialista kultúráért, 1969;

Közösségi munkáért, 1981;

Püspökladányért emlékérem;

Pedagógus Szolgálati Emlékérem, 1991.

Források:

Felesége, munkatársai visszaemlékezése;

Pereiné Borsos Gizella: A Püspökladányi Sárreai Népi Együttes krónikája (1958-1988).

Püspökladány, 1989.

Sípos János

D

Dede Kálmán (Kaba, 1900 szept. 8. – Karcag, 1976. máj. 24): tanító, igazgató.

Paraszti család gyermekeként született, apja az első világháborúban hősi halált halt. Kabán végezte az elemei iskolát, majd polgárba járt. A nyári szünetekben napszámosként dolgozott, hogy segítsen özvegy édesanyjának a tanítási költségek előteremtésében. 1916-ban kérte felvételét a debreceni tanítóképzőbe, ahol 1920-ban fejezte be tanulmányait.

Visszaemlékezéseiből kiderül, hogy a tanítási módszerekről keveset tanultak, a falusi gyerekekkel való bánásmódot első működési helyén, a Borsod megyei Komjátiban és a szomszédos Tornanádaskán kellett megtanulnia saját tapasztalataiból. Komjáti után szolgált még Bánfalván 1928-ig. Ekkor pályázott meg egy megüresedett állást szülőfalujában, és ott lett egyre elismertebb, tekintélyes tanító.

1940-ben kinevezték igazgatónak, mely tisztséget 1946-ig töltötte be. Ekkor érezvén az új vezetés iránta megnyilvánuló bizalmatlanságát, igazgatói tiszteréről önként lemondott és családjával Karcagra költözött.

Itt néhány évig a déli külvárosi iskolában tanított, később, mint iskolaigazgató, majd tanfelügyelő köztisztviselőnek és általános megbecsülésnek örvendett.

Utolsó munkás éveiben egy városközeli tanyasi iskolában tanította az osztatlan felső osztályba járó gyerekeket. Csak a tanyasi iskolák bezárásával együtt fejezte be aktív tanítói pályáját, 65 éves korában.

Milyen ember volt Dede Kálmán? Minden újra fogékony, a faluban elsőként volt rádiója, kerékpárja, fényképezőgépe. Sok könyve volt, a klasszikus magyar írók művein kívül földrajzi, természetrajzi és történelemkönyvek.

A földművelés, kertészkedés ismereteit nemcsak könyvből tudta. Sikerral telepített szőlőt, barackfákat.

A tanítás, a nevelés volt az élete. Fia, dr. Dede Miklós írja visszaemlékezésében: „Az igazi néptanítók közé tartozott, aki a faluja minden gondját a magáénak érezte. Kötelességének tartotta megtenni mindazt, amit megtehet azért, hogy a gyerekek értelemben, erkölcsben, ismeretekben gyarapodjanak, az iskolából kinőttek pedig – cserkészek, levették – olyan közösséget találjanak, ahol megtanulhatják az önállóságot, felelősséget, a közösséghez való alkalmazkodást, és a valódi értékek megbecsülését. Nagyon szerette a szűkebb hazáját, - a szülőfa-

lut, a Hajdúságot, az Alföldet – és a tágabb hazát, az országot, szenvedéllyel tanulmányozta, kutatta múltját, jelenét. És ezt a szeretetet és érdeklődést át tudta sugározni.”

Az osztályok létszáma ekkoriban 80–85 fő. Mégis élmény volt nála az iskolai foglalkozás. Tanításának tartalma, módszereinek korszerűsége meglepő. A legbonyolultabb kérdést is az osztály szintjére egyszerűsítette. Minden osztálynak felolvasta az Egri csillagokat saját ízes beszédével kiegészítve, magyarázva. Tanítványai ebből szívták magukba a hazaszeretetet, a becsület, a férfiasság eszméit. Rajongva szerették érte. E szokását Gárdonyi Géza két fia is hírül vette, és lelkes munkáját díszes elismerő levéllel köszönte meg.

Volt kollégái visszaemlékezéséből: „Dede Kálmán volt az a személy, aki a nehézségekkel és gondokkal terhelt tantestületben természetes vidámságával mindig jó hangulatot, kellemes közérzetet varázolt. Ő volt a testület lelke. Rendszeres napi tanítási feladatai mellett számos közéleti tevékenységben vett részt.”

Sokoldalú munkásságával Kabának meghatározó személyiségévé vált.

1928-tól leventeoktató, majd főoktató. E munkájáért négyezer is kitüntetésben részesült. A kabai levente egyesület vezetőjeként olyan löteret építtetett, amely megyei versenyeknek is helyet adhatott. Szervezett helyi fúvós zenekart, levente önképzőkört, ezen belül 1937-től működő csoport működött, amely télen kéthetente műsoros esteket rendezett. Éveken keresztül vezette a népművelési előadásokat, mint a helyi népművelési bizottság elnöke.

Okleveles tűzoltótiszt, a kabai önkéntes tűzoltó testület szakaszparancsnoka. A kabai hatósági légoltalmi szervezet parancsnoka, a MOVE kabai sportegyesület ügyvezető elnöke. Jegyzője volt a presbitériumnak és az ipartestületnek.

1932-ben lett a 244. sz. Gróf Tisza István Cserkészcsapat parancsnoka.

Szívós akarattal legyőzött minden akadályt, hogy a csapat részt vehessen az 1933-as cserkész vیتالálkózón, a IV. Világ Jamboree-n Gödöllőn.

Szerette megörökíteni a vele történt eseményeket, ezért sok feljegyzést készített. A II.

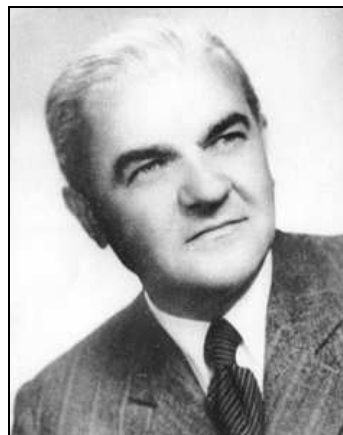
világháborús naplója, ami a Kabán történekről szól, a Magyar Rádió „Anno...” című pályázatán díjat nyert és adásban is elhangzott. Ez nyomtatott formában 2001-ben megjelent a Kaba Nagyközségi Önkormányzat kiadásában „Hogyan éltük át a nagy harcokat” címmel, 1944.

1993. március 14-én Kabán, volt lakóházának falán emléktáblát helyeztek el volt cserkészei, tisztelői.

Forrás: családi dokumentumok, volt tanítványok visszaemlékezései, valamint a Hogyan éltünk át a nagy harcokat? c. kiadvány.

Borbély Mátyásné

Dobó János (Hajdúböszörmény, 1910. szept.12. – Hajdúböszörmény, 1985. aug. 14.): aranydiplomás tanító, testnevelő tanár.

Egyszerű család gyermeke. Korán árvaságra jutott, mivel édesapja, aki városi fertőtlenítő volt, hivatása áldozata lett. 10 éves gyermekét édesanyja csak nagy áldozatok árán tudta taníttatni két idősebb testvére segítségével.

Az elemi iskolából a Bocskai István Gimnáziumba iratkozott, ahol az alsó négy osztályt végezte. Ezt követően a debreceni Református Kollégium tanítóképzőjében tanult, ahol 1932-ben szerzett tanítói oklevelet, majd tényleges katonai szolgálatra vonult be. 1933. november 1-től a hajdúböszörményi református egyház tanítójául választotta. Ettől az időponttól az

1970-ben történő nyugdíjba vonulásáig a Bocskai téri fiúiskolában (később 2. Sz. Általános Iskola, ma Bocskai István Általános Iskola) dolgozott. 1942-ben főhadnagyként szolgált a keleti és nyugati frontot. Angol fogságból 1945. október 3-án önkényesen távozott, s szerencsésen hazaérkezett. Itthon folytatta a nevelői tevékenységét. A sport iránti szeretete és tehetsége korán megmutatkozott. A Magyar sport című könyv így ír róla:

„Dobó János református tanító 1910. Hajdúböszörmény

Mint atléta középiskolás korában a 100 m-es síkfutásban középisk. versenyen I.h. Többször ért el I. helyezést 300 és 400 méteren is. Keleti területi versenyen tagja volt a 4X100 m-es stafétabajnokságot nyerő csapatnak. A DEAC - nak igazolt atlétája. A Hajdúböszörményi TE-nek titkára. Közel 50 db különb. sportérem tulajdonosa.”

Tanítványait is kezdettől fogva a mozgás szeretetére nevelte. 1937-ben, az első Hajdúhéten a kerületi tornabajnokságon I. helyezést ért el csapatával, melyet a ma is meglévő bekeretezett díszes oklevél tanúsít.

Ez a lelkesedés készítette arra, hogy a szak tudást, a megfelelő képesítést is megszerzze. 1950-ben Jászberényben testnevelési szaktanítói, majd 1952-ben Pécsen szaktanári oklevelet vehet át. A sport iránti elkötelezettsége élete végéig elkísérte. A tömegsportot tartotta szívügyének, ezért a tevékenységéért kormánykitüntetést is kapott. A tanítás mellett különböző funkciókat töltött be. (szakfelügyelő, sportfelügyelő, sportbizottság-vezető) Lelkes kezdeményezője és szervezője volt az első iskolai tornaterem kialakításának. A háború utáni pénztelen világban kezdetleges, egyszerű eszközöket (babzsák, rongylabda, seprűnyél) is eredményesen használt fel sporteszközként a gyermekek fejlesztésére. Megtalálta és kidolgozta a megfelelő módszereket a tanteremben, vagy a folyosón megtartott testnevelési órákhoz. Híresek voltak a gúlagyakorlatai. Tanítványai közül többen értek el később is kimagasló versenyeredményeket. Pályája kezdetétől bekapcsolódott a Vöröske reszt tevékenységébe, annak iskolai irányításába. Számos elismerő oklevelet, jelvényt, em-

lékérmeket, tárgyjutalmat kapott a közel 40 év alatt. Érdeklődési köre nem szűkült be a szorosan vett szakmájára. Már kisgyermek korában megmutatkozott gyűjtőszenvédeye. Minden régi dolgot; bélyeget, jelvényt, használati tárgyat, könyvet, játékot elraktározott. Leírta a régi népszokásokat. Később a numizmatika és a néprajz területére összpontosított. A Népművészeti Intézet néprajzi gyűjtője volt. Gazdag, sok ritkaságot tartalmazó éremgyűjteményét nemcsak a hajdúböszörményi numizmatikusok ismerték. Országos kapcsolatai voltak. Hagyatékából az iskolatörténeti dokumentumok, könyvek, kiadványok, tárgyak egy része a Református Kollégium birtokába került. A meglévő, igen gazdag anyag még feldolgozásra vár.

Pontos, precíz, egyenes jellemű ember volt. Nehezen tűrte a fegyelmezetlenséget, a köpönyegforgatást, a hatalommal való visszaélést. Emiatt többször került konfliktushelyzetbe. Ehhez lobbanékony, szangvinikus természetű is hozzájárult. De akik ismerték, tisztelték benne, hogy mindig kitartott elvei mellett. Határozott, katonás megjelenése és viselkedése egy érzékeny, segítőkész személyiséget takart. Ismerte az egész város, és valószínű, hogy senki sem volt közömbös iránta. Egyéniség volt.

Nyugdíjazása után gyűjteményeit rendezgette. A betegség lassan uralkodott el rajta. 75 évesen távozott.

Kitüntetései:

1955. I. 22. A Magyar Népköztársaság Sportérdemérem bronz fokozata; 1982. IX. 4. Aranydiploma; 1994. IX. 13. Hajdúböszörmény város által alapított „Háda Sándor-díj” (posztumusz).

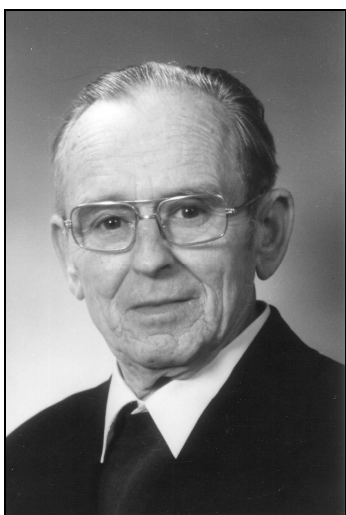
Források:

A család birtokában lévő hagyatékban fellelhető dokumentumok. Kollégák, családtagok visszaemlékezései.

Lengyel Istvánné

E

Edelényi Béla dr. (Sopronlövő, 1917. jún. 11. – Debrecen, 1988. máj. 25.): biológus, zoológus, főiskolai tanár, tszv.

Szülei Sopronban éltek. Édesapja a Győr–Sopron–Ébenfurti Vasút állomásfőnöke volt. Gyermek- és ifjúkorát Sopronban töltötte. Érettségi után tanulmányait a szegedi Ált. Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán folytatta. Itt szerzett polgári isk.-i tanári okl.-et 1940-ben, majd az Apponyi Koll. elvégzése után tanítóképző intézeti tanári okl.-et 1942-ben.

1940-től ösztöndíjasként a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen a helmintológiával, parazitológiával foglalkozó kutató-

csoport tagja lett. Itt szerzett doktori címet 1943-ban.

Ezután 1945-ig tényleges katonai szolgálatot teljesített, ami hadifogságba torkollott. A szabad ég alatti fogolytábor időjárási viszonyosságainak emléke, az élelem- és a dohányos embereket kínzó nikotinhány szörnyű élménye egy életre beivódtak lelkébe. Élni akarását, mélységes humanizmusát, minden embertelenséggel szembeni elementáris tiltakozását ezek az emlékek meghatározóan befolyásolták.

1945 őszén hazakerült. 1945 decemberében házasságot kötött dr. Deme Irén tanárnővel, akivel élete végéig harmonikus családi életet élt. Négy gyermeket neveltek fel, akik az élet különböző területein sikeres emberekké váltak. 1945-től 1950-ig a debreceni Ref. Dóczi Tanítóképző Intézet tanára volt. Ez az intézet akkor megszűnt, a tanítóképzés állami iskolákban folytatódott. Mivel meggyőződése volt, hogy óriási felelősség felkészült tanítói gárda nevelése a közoktatás számára, a jászberényi Ált. Tanítóképző Intézet megbízását elfogadva 1950-től 1956-ig ott lett intézeti tanár, 1956-tól 1963-ig pedig az egri Ped. Főiskola Állattan Tanszékének főiskolai adjunktusa. 1963-ban a debreceni Agrártudományi Főiskola (később DATE) megbízására jött vissza Debrecenbe. Az Állattani Tanszék docense, 1964-től tszv.-je lett.

Az egykori ígéretes tehetségű ösztöndíjas szegedi egyetemista kutató – a tanítóképzés

terén végzett példamutató életszakasz után – ismét a tudományos munka felé fordult. Megszervezte az egyetem kutató-laboratóriumát. Elmélyült munkára ösztönözve a tehetséges diákokat, ő maga is kutatott. Publikációi hazai és külföldi szakfolyóiratokban jelentek meg. Kandidátusi disszertációját az MTA-n védte meg. „Helmintológiával, parazitológiával foglalkozik. A szabadon élő állatok – elsősorban halak, kétélűek, hüllők – bélparazitáinak nemzetközileg is ismert kutatója” – írja róla Révai Új Lexikona (6. kötet, 32. o.). Az idézett mű felsorolja a tudományos munka fontos állomásait, jellemző publikációit.

Mi, a Ref. Dóczi Tanítóképző Intézet utolsó évfolyamaként végzetek (a és b osztály) – tisztelegve tudományos munkássága előtt – most a tanárt idézzük.

Edelényi tanár úr pályakezdő, földrajz–biológia szakos tanárként érkezett hozzánk 1945-ben. Tele volt életkedvvel, fiatalos lendülettel, tenniakarással. A háború utáni időszak nehézségeivel kellett akkor szembenéznie tanárnak, diáknak egyaránt. Nem volt jól felszerelt szertár, hiányoztak a térképek, nem volt tankönyv, sőt az iskolánk is orosz hadikórház volt még. Váltott műszakban tanultunk a Ref. Koll.-ban. 1946-ban kaptuk vissza a Dóczyt. Tanárok, szülők, diákok feladata volt a takarítás. Délelőtt tanítás, délután ablakmosás, súrolás, meszelés. Tanár úr élen járt a feladatok vállalásában. Az ő ötlete volt a háti permetező alkalmazása meszelő helyett. Sokszor öntött lelket belénk, ha már nagyon fáradtak voltunk. Ez az időszak nagyon közel hozta hozzánk emberileg, s amikor már tanár–diák viszonylatba kerültünk, sokszor ez segített át bennünket a nehézségeken. Nagyon magasra tette a mércét. Rendkívül logikusan felépített magyarázata alapján megértettük az anyagot, de tankönyv hiányában elmaradt a megerősítés, ezért nehéz volt az emlékezetben tartás. Rászoktatott bennünket a jegyzetelésre. Így sem volt könnyű, mert amit leadott, azt következetesen számon kérte. Széleskörű, biztos tudásra lesz szükségük, ha majd gyermekközösség elé állnak – mondta sokszor.

Elfogadtuk szigorát, mert becsültük és szerettük.

Órán kívül jó humorú, közvetlen tudott lenni. Szünetekben gyakran megállt egy-egy csoport mellett, bekapcsolódott a beszélgetésbe, vagy lejátszott velünk egy villámpartit a pingpongasztal mellett. Kedvelte ezt a sportágat. Negyedéves korunkban osztálykirándulásra vitt minket Sopronba. Vezetésével bejártuk a környéket. Akkor éreztük meg igazán a természet, az élő világ iránti szeretetét, amikor szűkebb hazájában kalauzolt bennünket.

Egyenessége, a hivatás tisztelete és alázata, a jóra törekvés, a feladatok vállalása és becsületes teljesítése volt az, amiből példát mutatott nekünk. Emberségére vall, hogy a valamikori tanítványok gyermekei útjának alakulásában is segítséget nyújtott, ha az élet úgy hozta.

A tudós értékét tudományos munkájának dokumentumai, a tanár emlékét pedig az aranydiplomán is túl levő egykori tanítványai őrzik.

Bujdosó Sándorné és Fónyad Emma

Egeressy Gyula (Debrecen, 1901–Debrecen, 1980.): általános iskolai tanító, igazgató.

Édesapja MÁV segédtiszt, édesanyja háztartásbeli volt. Három fiútestvére volt. Szerepny körülmények között éltek.

A Református Kollégiumban szerzett tanítói oklevelet. 1921-ben választották meg tanító-nak Derecskén. 1926-ban házasodott meg. Három gyermeke született, akik szintén pedagógusok lettek. 1939-44-ig katonai szolgálatot teljesített. Végleges igazgatóvá 1943-ban választották. 1948-ban Kiváló Munkás kitüntetést kapott.

Édesapám kiváló tanító, majd igazgató volt. Édesapámra úgy emlékszem, hogy rendkívül lelkiismeretes, szorgalmas, pontos, megbízható, szerény, komoly, szigorú, de emberszerető volt. A hangját soha nem emelte fel. Nagy tekintélye volt, de igazságossága miatt nagyon szerették. A rengeteg iskolai munka mellett sok mindenben részt vett, például színjátszókörben, dalárdában, zenekarban. A „Süt a nap” és a „János Vitéz” című darabokban gyerekszereplőként mi is részt vettünk. Szerette a társaságot. A kollégáival összejártak névnapokon. Együtt kirándultak pl. Lillafüredre, Csíksomlyóra, máskor a szőlőnkben gyűltek össze szalonasításra. Az új iskola első igazgatója, Lénárt Pista bácsi, korábban szintén igazgató, keresztapám volt. Édesapám az iskola mellett a „Hangyában” is gazdasági vezető volt. Amikor este fáradtan hazajött, azért még eltréfálkozott velünk. A pedagógusok gyerekeivel mi is összejártunk. Együtt korszolyáztunk, kerékpároztunk, strandoltunk. 1958-ban beköltöztünk Debrecenbe. Édesapám még egy pár évig kijárt Derecskére dolgozni, majd Debrecenben dolgozott még néhány évig, mint művelődésügyi gazdasági felügyelő. Debrecenben együtt laktunk a szüleimmel. Ők segítettek az unokák nevelésében, mi pedig idős korukban gondoztuk őket. Édesapám utolsó tíz évében sokat betegeskedett, háromszor érte agyvérzés. Utolsó útjára sok kedves derecskei ismerőse is elkísérte.

Visszaemlékezés:

Ungvári János (a derecskei református népiskola volt tanulója, ny. megyei műv. oszt. vez.):

„Egeressy Gyula igazgatóm Pálffy Jánost váltotta az igazgatói székben. Emléke-

zetemben kissé mackós járású, mindig mosolygós emberként maradt meg. Nem félünk a vele történt találkozástól, köszönésünket mindig barátságos fejbólintással fogadta. Nagyra becsülésem igazán akkor alakult ki iránta, amikor a tantestületi jegyzőkönyvekből megismertem vezetői rátermettségét és képességeit, valamint a II. világháború utáni erőfeszítéseit, az iskolai oktatás megszervezésében.

1944 októberében községünkben igen súlyos harcok dúltak, lakóhelyünk többször is „gazdát” cserélt. A pusztítás nem került az iskolánkat sem: teteje beszakadt, ablakai kitörték, minden tantermet szemét borított. A harcok október 19-én értek véget, s egy hónap múltán – a bizonytalanság, zavar ellenére – Egeressy Gyula a megfoglyatkozott tantestületet értekezletre hívta.

Megjelölte az iskola épületének, berendezésének helyreállításával kapcsolatos tennivalókat és útmutatást adott a kialakult helyzet figyelembe vevő tanításhoz. Ez utóbbit tekintve két fontos kérdés emelhető ki: ezek egyike a tananyagra vonatkozott. Javasolta a tananyagból kihagyni azokat a részeket, amelyek sértők lehetnek a megszállókra. A másik a tanítói magatartást érintette. Láttam, hogy az ország a megmaradásért vívott küzdelemben a demokrácia irányába fog elmozdulni, ezért kíváncsi voltam, hogy a tanítók magatartása ne legyen ellentétben a politikai változásokkal. Hitet és reményt adott az elbizonytalanodott tantestületnek.

Közös munkára fogta össze a tantestületet, s '44 decemberében a tanítás megkezdődött.

A továbbiakban még árnyaltabban fogalmazta meg a tennivalókat, figyelembe véve, hogy a református szellemű nevelés soha nem fogadta el a faji, vallási vagy más szempontú megkülönböztetést az emberek között.

1945. január 16-tól egy esztendeig körzeti tanfelügyelői feladatokat látott el, majd ismét átvette az iskola vezetését.

Új szellemű nevelés alapjait munkálta ki, amelynek központi eleme volt a nép szellemi felemelkedésének elősegítése és hazánk áldozatvállalással való építése. A tanításban

az ismeretközlés helyett az ismeretszerzésre helyezte a hangsúlyt, s a nevelésben pedig leghatékonyabb eszköznek a tanítói példamutatást és magatartást jelölte meg.

Egeressy Gyula igazgató legnagyobb érdemének látom, hogy nagyon nehéz időben a romok felett, az erők széles körű összefogásával, a rá bízott iskolában beindította a tanítást, s a megváltozott helyzethez alkalmazkodva új szellemű nevelést törekedett megvalósítani.”

Források:

Édesapám feljegyzései, emlékeim. A Debreceni Református Kollégium Levéltárának a derecskei népiskolára vonatkozó iratanyaga.

Rentka Lászlóné Egeressy Éva

Egeressy Gyuláné Szabó Julianna (Tiszaszentimre, 1901 – Debrecen, 1988.): általános iskolai tanító.

Édesapja tanító, édesanyja háztartásbeli volt. Három testvére volt.

1922-ben végezte el a tanítóképzőt Pozsonyban. 1924-ben választották meg tanítónak Derecskén.

Édesanyám lelkiismeretesen tanított. Tanítását jó kedély jellemezte. Igen színvonalas gyakorlatokat mutatott tanítványaival a tornavizsgákon. Pálffy János igazgató ellenőrző látogatásai során minden alkalommal külön is kiemelte tanulóinak szép kiejtésű beszé-

dét, és érzelmi töltésű versmondását. Tanítói munkájára minden tanév végén kitűnő minősítést kapott.

Összetartotta családjukat. Övé volt a gyereknevelés, a háztartás gondja. Nagyszerűen bonyolította le az olyan nagy munkákat, mint a disznóölés, szüret, lekvárfőzés. Ellátta a baromfit, disznókat is. Szüleim nagyon törekvő, szorgalmas emberek voltak. Hitelre vettek egy nagy házat kerttel, baromfiudvarral és szőlőskerttel, ami valóságos paradicsom volt számunkra. Már második elemiben elkezdtük a zongoratanulást. Egy évig nálunk vendégeskedett egy német kislány, akitől sokat tanultunk németül. Amikor bekerültünk Debrecenbe, akkor is sokat tördött velünk édesanyám. Segítette iskolai tanulásunkat, gondoskodott rólunk.

Mint pedagógus és mint édesanya is példamutató számunkra a mai napig is.

Források:

A Debreceni Református Kollégium Levéltárában lévő, a derecskei református népiskola iratanyaga: látogatási és tantestületi jegyzőkönyvek, valamint édesapám feljegyzései, és személyes emlékeim.

Rentka Lászlóné Egeressy Éva

Elek Sándorné Nemes Ilona (Átány, 1927.máj.17. – Debrecen, 1997): tanár, megyei oszt, vez. helyettes, könyvtárvezető.

Elég nehéz életük ellenére szülei főfeladatuknak tekintették, hogy gondos, jó nevelésben, iskolázásban részesítsék. Az átányi elemi iskola negyedik osztályának elvégzése után a debreceni Dóczi Leány-nevelő Intézet polgári iskolájába íratták be. A polgári iskola után a Dóczi Leánynevelő Intézet Liceumában folytatta tanulmányait. Liceumi érettségét 1948. júniusában tett, jeles eredménnyel.

Iskolai tanulmányait szívós következetességgel, a társadalmi és kulturális kérdésekben kellő tájékozottságra törekedve - miközben fejlett szervezőkészsége szépen megmutatkozott - nagy szorgalommal, igen eredményesen végezte. Mint a kibontakozó "fényes szelek" nemzedékének ígéretes alakja iratkozott be az akkor Debrecenben induló, de hamarosan Egerbe áttelepülő Tanárképző Főiskola magyar-történelem-rajz szakjára, 1948 őszén. A tanárképző főiskolát mint népi kollégista végezte el. 1951-ben kapott az említett szakokból általános iskolai tanári oklevelet.

Mint főiskolai hallgató szaktárgyai mellett nagy érdeklődést mutatott a népművelés és annak egyik sajátos ága, a könyvtár iránt. Legkedvesebb tantárgya a magyar nyelv-és irodalom volt, amelyhez különben is erősen kapcsolódott a könyvek, a könyvtárak szeretete, ismerete és természetesen használata is.

Azért kell ezt most itt, az életrajzában ebben a kezdeti szakaszában hangsúlyoznunk, mert Nemes Ilona életében a könyvekkel, a könyvtárakkal való foglalkozás központi kérdéssé vált.

Oklevele megszerzése után közvetlenül, 1951-ben Hajdúnánásra került általános iskolai tanárnak. Nagy lendülettel, lelkesedéssel, fejlett szervezőkészséggel párosult kifinomult pedagógiai érzéssel fogott a munkához. Szerette a gyerekeket, igyekezett bennük feléleszteni a kulturális igényességet. Nánási munkakezdésének éve, 1951, azért is fontos állomása volt életének, mert ekkor ment feleségül egyik kiváló kollegájához, Elek Sándorhoz. Elek Sándor ebben az időben már jónevű, elismert tanító volt Hajdú-

nánáson. A végtelen szorgalmú, jó képességekkel megáldott, többre és többre törő pedagógus életrajzát különben Ungvári János írta meg igen nagy részletességgel a Pedagógusok arcképcsarnoka 2003. című kötetben (77-80. p.). Nemes Ilona, azaz már mint Elek Sándorné háromévi nagyon eredményes és elismert tanári munka után átment az akkor szerveződő Hajdúnánási Városi Könyvtárba, vezetőnek (1953).

Erről a váltásról így írt emlékezéseiben: "Többen megkérdezték, hogy miért cseréltem fel a tanári pályát a könyvtárosira. Bizony egyszerű a magyarázat: könyvtárosként jóval magasabb fizetést kaptam. Talán ma már hihetetlen, de akkor még olyan nagy volt a könyvtárosi pálya presztízse, hogy havi ötszáz forinttal többet ért a pedagógusénál. Az előbbi 750 Ft., az utóbbi 1.240 Ft. havi fizetéssel járt."

Nem szeretnénk Elekné Nemes Ilona, Ica (miért ne hívnánk így, hiszen mindig, mindenki így hívta!) talán kiábrándítóan ható őszinte szavait kiforgatni, amikor azt is feltelevesszük, hogy az iskolában is eredményesen szervező, irányító munkákat jól ellátó, eleven, aktív, a konkrét munkáktól nem tartózkodó tanárt is látták benne, amikor a nánási Városi Könyvtárba kinevezték. Mert bizony ez a könyvtár nagyon sehogysé állt, működött, amikor Elek Sándorné oda került. A már idézett emlékezéseiben így írt erről: "Hajdúnánáson a könyvtár akkor a művelődési ház földszintjén volt, egy 40-50 m² -es helyiségben. Az összes bútorzat egy kocsmapult és egy mennyezetig érő, barnára festett stélázi volt, s talán egy szék. A könyvek 2-3 sorjával a polcon, olvasó egy szál se. Nyilvántartás? Arra nem emlékszem. Tíz hónapig voltam itt könyvtáros. Ez az idő olyan lázas tevékenységgel telt el, hogy haza is csak aludni jártam. Megszerkeztem még egy helyiséget, bebútoroztam, függönyöztem, szőnyegeztem, virágoztam s lámpáztam mindkét termet. Még rádiót és magnetofont is vettem. Rettegett is a tanácsai pénzügyes, szegény megboldogult Bertók Pista bácsi, hogy fegyelmet kap miattam. De kétségtelenül lakályos, otthonos lett a

könyvtár (.) volt tanítványaim szívesen szorgoskodtak mellettem (.) egyre többen jöttek a könyvtárba, év végére ezren felül volt a beiratkozottak száma. A téli hónapokban 20-25 olvasó is volt egyszerre a könyvtárban" (*Elek Sándorné: Sztórik a/z h/őskorból. Nánási Kalendárium és Helytörténeti Olvasókönyv 2004. 224. p.*).

Mint olvashattuk is a fentiekben, tíz hónapig könyvtároskodott Hajdúnánáson, amikor is 1955 szeptemberében Debrecenbe hívták az ugyanakkoriban alakult, szerveződő Hajdú-Bihar Megyei Könyvtárba. 10 évig dolgozott a Megyei Könyvtárban, előbb mint besorozott könyvtáros, majd mint csoportvezető, illetőleg még később, mint igazgatóhelyettes. A halálakor megjelent, Mesterházné Baranyai Margit által írt nekrológban szó esett arról is, hogy: "Ez az időszak volt a megyei könyvtárak hőskora: létre kellett hozni ezt az új könyvtártípust, emellett az egész megyében szervezték a könyvtári hálózatot, módszertani segítséget nyújtottak az akkor még nagyrészt szakképzetlen kollegáknak" [*Mesterházné Baranyai Margit: In memoriam Elek Sándorné (1927-1997). Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 1997. augusztus. 38-39. p.*] Ebből a nagy és sokrétű munkából Elek Sándorné alaposan kivette a részét. Különösen kitűnt a már többször említett nagyszerű szervezőképességével. Szervező munkájának érdekes, nyilván még tanári tapasztalataiból hozott törekvése volt, hogy az iskolák és a könyvtárak között erős és rendszeres kapcsolatokat építsen ki s hogy ezeket a kapcsolatokat folyamatosan fejlessze, erősítse.

A nagy lendülettel folytatott eredményes tevékenysége felhívta rá a figyelmet s ennek következtében 1965 szeptemberében áthívták a Megyei Tanács Művelődési Osztályához könyvtárügyi előadónak. Természetesen nem tudott megmaradni a könyvtárügyi előadó eléggé szűkre szabott munkakörében; áttekintette az egész megye művelődésügyét, különösen foglalkoztatták a művészeti kérdések, rendezvények. Azt is írták róla, hogy: "igazán akkor volt elemében, amikor irodalmi-képzőművészeti rendez-

vényt istápol, olykor vállalva a felsőbbsség rosszallását is" Hamarosan osztályvezető-helyetessé nevezték ki. Aztán mint ilyen fejtette ki igazán tehetségét. Szerényen, de nagy határozottsággal intézte éveken át a megye művelődésügyét, fejlesztette intézményeit. Anélkül, hogy itt részleteznénk tevékenységét, egyéniségét-munkáját, a Hajdú-Bihari Napló nekrológjából vett idézettel jellemezzük: "a megye és a város kulturális közvéleménye a család gyászshirdetéséből értesült róla, hogy meghalt Elek Sándorné, vagy ahogyan az egész régió ismerte és szólította: Ica. Ezzel azt is jeleztük, hogy bár hivatalokat, vezetői állásokat töltött be, munkálkodásának nem ez adta lényegi tartalmát, a főnöki szerep csak a hatékonyabb szolgálat lehetőségeként volt számára fontos. Úgy volt kultúra-szervező egyéniség a pártállamban, amennyiben tehette, elszakadt a bürokratikus érdekektől, és a valódi értékek oldalára állt" (*Elek Sándorné emlékezete. Hajdú-Bihari Napló 1997. június 13.*)

Valószínűleg ezért és efféle dolgok miatt került 1975-ben, "nehéz döntés után", a Debreceni Városi Könyvtár élére, ahol aztán hét évi igazgatói tevékenység után, 1985-ben nyugdíjba ment. Talán mondanunk sem kell, hogy Elek Sándorné a Debreceni Városi Könyvtárt is valósággal újjá teremtette. Sokoldalúan fejlesztette és nagyon helyesen meghatározta feladatait, szépen kijelölte a Városi Könyvtár helyét, funkcióját Debrecenben, ebben a könyvtárakban gazdag városban. Ennek megfelelően alakította ki a Városi Könyvtár szervezetét és hozta létre ennek a struktúrának a különböző formáit. Soha se "tolta magát előtérbe", minden munkájában, feladatmegoldásában erősen támaszkodott munkatársai véleményére, tevékenységére. Idevonatkozóan jó megjegyezni, hogy osztályvezető helyettes korában, az országban egyedül álló módon, a felügyelete alatt álló intézmények igazgatóiból (Megyei Múzeum, Megyei Könyvtár, Megyei Levéltár, Megyei Moziüzemi Várlalat, Megyei Művelődési Központ) létre hívta az Igazgatói Tanácsot. Ez a laza szer-

vezet negyedévenként tartotta összejöveteleit baráti, sőt mondhatni, hogy családi környezetben és hangulatban, megbeszélve sajátos problémáikat, áttekintve az egész megye művelődésügyét, segítették egymást, ötleteket adtak-vettek, vitatkoztak egymással. Igen sok kérdést az Igazgatói Tanács "fehérasztalánál" beszéltek meg, intéztek el. Elek Sándorné nyugdíjba vonulásakor is elmondhattuk, hogy nyugdíjba igen, de nem nyugalomba ment. Ahogy szokták ilyenkor, ilyen emberekről mondani, hanem éppen a munkába. Elek Sándorné is még öt évig dolgozott részfoglalkozású könyvtárosként a Városi Könyvtár általa létrehozott központi olvasótermében.

Munkáját a legnagyobb szakmai elismerések kísérték. Egy időben tagja volt az Országos Könyvtárügyi Tanácsnak, 1982-ben Szabó Ervin-díjjal tüntették ki, 1984-ben pedig megkapta Debrecen Város Csokonai-díját. De mindennél többre tartotta - ahogy többször ki is fejtette - munkatársai, a szakmabeliek, a barátok elismerését, szeretetét.

Halálával egy pedagógus lelkiütemmel megáldott olyan kulturális vezetőszemélyiség távozott körünkől, akiről méltán mondhattuk és mondhatjuk el ma is, hogy "emberként a törődés, a segítőkészség jellemezte, s bár a halál elszóltatta -mégis közöttünk van."

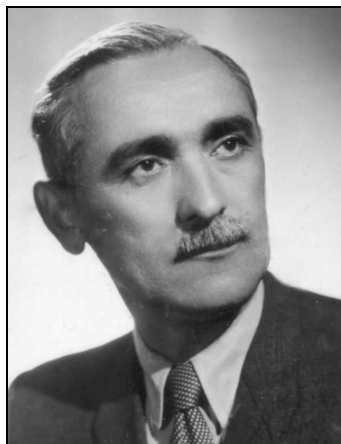
Dankó Imre

Erdei Gyula (Debrecen, 1903. okt. 31. – Debrecen, 1957. júl. 17.): tanító, igazgatóhelyettes.

Édesapja villamosvezető volt, édesanyja a háztartásban dolgozott és nevelte négy gyermeküket. Iskoláit Debrecenben végezte és 1922-ben tanítói oklevelet szerzett a Debreceni Református Tanítóképzőben. Még ebben az évben pályázat útján elnyerte a derecskei református népiskola tanítói állását.

Derecskén kötött házasságot Nagy Etelkával. Házasságukból három gyermek született: Gyula (1934), Katalin (1935) és Etelka (1939).

Pedagógusi pályáját folyamatos továbbképzés jellemezte.

Egyéniségének és érdeklődésének megfelelő irányban már pályája kezdetén bővítette képzettségét, és megszerezte a szakrajz-oktatói képesítést. Ezt követően a helyi tanonciskolában szakrajzot tanított. Újabb képesítést – családja jobb életkörülményeinek biztosítása érdekében – pénzügyi területen szerzett, s ennek birtokában ellátta a helyi Hitelszövetkezet ügyvezetői feladatkörét.

Megjelenésében pedáns volt, minden tevékenységét a precizitásig fokozódó igényesség jellemezte. Szívesen és örömmel végzett minden feladatot, amely pontosságot követelt, küllemre pedig esztétikai szempontból is örömet jelentett.

A II. világháború vihara őt és családját is elsodorta hazájától. 1944 október elején a közelgő front elől városról városra (Debrecen, Miskolc, Szombathely), majd Németországba menekültek. Szombathelyen behívták katonai szolgálatra és a front közeledtére – katonai beosztása miatt – kötelezték az ország elhagyására. Németországból 1946 januárjában tértek vissza. Szerencséjükre lakásukra és ingóságaikra a baráti Madarász házaspár vigyázott, így értékeiknek többségét sértetlenül találták.

Ugyanezen év márciusában folytatta tanítói munkáját a korábbi munkahelyén, ahol már

nagyon várták, mivel az iskola több tanítója még hadifogságban sínylődött.

Derecskén dolgozott 1947-ig, ezt követően pályázat útján a debreceni Vígkedvű Mihály utcai görög-katolikus általános iskolához kerül, ahol előbb tanárként, majd rövidnek mondható élete végéig igazgató-helyettesi beosztásban dolgozott.

Erdei tanító úr élenjáró volt a korszerű nevelési módszerek alkalmazásában. Így külön említést érdemel a '30-as években szinte kivételesnek számító fegyelmezési módszere. Nem emlékszem, hogy bármilyen helyzetben élt volna az akkor szokásos testi fenyegetés lehetőségével. A pálca használatát inkább a tanítóra nézve tartotta szégyenletes dolognak, mint a tanuló számára. A nevelés és tanulás szempontjából az együttes munkálkodás derűs légkörét igyekezett megteremteni. Az engedelmisséget sem a tanító feltétlen tekintélye alapján igényelte, inkább a belátásra, a helyes magatartás elfogadtatására helyezte a hangsúlyt. Oldott légkörű óráin számos szemléletes példát sorolt fel arra, hogyan fékezhetjük olykori indulatainkat saját magunk fegyelmezésével. Ezek egyike a folyók szabályozása volt. Hiszen – érvelt meggyőzően – a megáradt folyók vize sem okozhat rombolást, pusztítást gátak közé szorítva, ellenben ha azokat átszakítja, még emberek életét is veszélyeztetheti. Mindezeknél is hatásosabb volt azonban személyes magatartása. Halk szavú, de határozott volt. Minden helyzetben tudta fegyelmezni önmagát. Goromba szidást tőle sohasem hallottunk. Igényes és következetes volt, de került a tanulók megalázását. A fegyelmezés eszköztárából csupán a figyelmeztetést használta. Az óráit látogató felügyelő szavá is tette: olykor korholnia is kellene a tanulókat. Az intelmet meghallgatta, de nem fogadta el. A felügyelet is elismerte eredményes tanítói munkáját, nevelésben és oktatásban egyaránt. Munkájának minősítése szerint különösen jó eredményeket ért el a számolási, megfigyelési és gondolkodási képességek megalapozásában. Tornaterem hiányában is sikeres testi nevelést végzett. A látogató felügyelő külön is

kiemelte és dicsérte tanítványai füzetének tisztaságát, csinoságát, a betűk szabályosságát. Különösen kitűnt tanítványainak tiszta, gondozott ruházata.

A magatartás és tanulás értékelésében igazságos volt. A származás nála nem számított érdemnek. Minden tanulóját, így a béres vagy napszámos ember gyermekét is, szorgalma és tehetsége alapján minősítette. A valláserkölcsei nevelés híve volt. Az erkölcs romlásának okát a háborúban látta.

Külön figyelmet fordított arra, hogy a szülőkkel jó kapcsolatot alakítson ki. Szülői értekezleteken rendszeresen tartott előadásokat, elsősorban a nevelésről, de fontosnak tartotta, hogy a szülő is segítse gyermekét a helyes tanulási módszerek megismerésében. Szülői értekezleteken a közös és összehangolt nevelésre hívta fel a figyelmet. Az akkori korszellem alapján példákat sorolt fel, hogyan lehet közösségi és aktív személyiséget formálni, szemben az un. „gép-emberrel”, aki gondolkodás nélkül cselekszik. A nevelés legfontosabb tényezőjeként a felnőttek példamutatását emelte ki.

Szinte mindig nagy létszámú osztályokban tanított. Pl. az 1938/39-es tanévben 90-en iratkoztunk be osztályába, év végén pedig 81 tanulóról adott kimutatást. Ilyen nagy létszámú osztályban csak úgy lehetséges eredményesen tanítani, ha a tanító figyelembe veszi, mire lehet építkezni. Ő ezt felmérte s ehhez szabta meg célkitűzésének mércéjét. Nevelésünkben figyelembe vette életkörülményeinket és követelményeit formálódó egyéniségünkhöz törekedett kapcsolni.

Emberséges magatartását, igényes, de megértő tanítói alakját sokunk emlékezete megbecsüléssel őrzi.

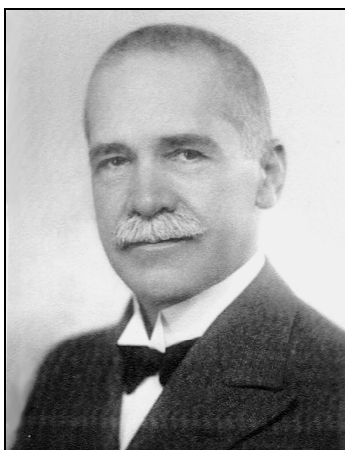
Források:

Családjától kapott információk, a Debreceni Református Kollégium Levéltárának a derecskei református népiskola tantestületi jegyzőkönyveit tartalmazó iratanyaga, valamint személyes visszaemlékezés.

Ungvári János

F

Fazakas József (Kolozsvár, 1880. febr. 22. – Debrecen, 1941.): középiskolai tanár.

Nem csak a kolozsvári tanítóképzőben oktató, külföldi egyetemeket járt, elismert tanár, szerkesztő, bölcsészdoktor édesapja (Dr. Fazakas József, 1832–1905) ágán találhatunk kismemesi származású református lelkészt és tanárt. Édesanyja, Bántó Janka (1850–1883) is ősi erdélyi protestáns család sarja, akinek dédapja a nagyhírű XVIII. századi erdélyi professzor, Méhes György volt. Fazakas József négy nővére élte meg a felnőtt kort, közülük hárman református lelkészhez vagy tanárhoz mentek feleségül.

Ez a családi indíttatás vezethette Fazakas Józsefet a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem magyar-német szakára, ahol egyebek mellett filozófiát is hallgatott a kor-

szak egyik legnagyobb magyar bölcselejtől, Böhm Károlytól. Nyári egyetemi tanfolyam céljából többször megfordult Németországban.

Tanári pályáját a szászvárosi református kollégiumban kezdte. Az iskolát nem sokkal Fazakas József odakerülése előtt alapították a történelmi Erdély hét református gimnáziuma mellé; abból a célból, hogy – más intézményekkel együtt ez is – az elrománosodott Dél-Erdély visszamagyarosítását szolgálja. Egy év után Fazakas József átkerült a sokkal patinásabb székelyudvarhelyi református gimnáziumba, itt tanított ugyanis a matematika-fizika szakos sógora, Barabás Jenő. Három évvel később, 1907-ben visszatért a család ősi városába, és a kolozsvári Magyar Királyi Állami Felsőbb Leányiskola tanára lett. Az igen jó nevű intézetet (az 1911/12-es tanévig) De Gerando Antonina vezette, akinek neve összeforrt az iskolával. 1918-ig tanított itt Fazakas József, ám az I. világháborúban harctéri szolgálatot teljesített mint gazdasági tiszt, előbb a keleti, majd az olasz fronton. Emléklapos százados. 1909-ben megnősült, felesége Straub Zsuzsanna lett (1886–1928), négy gyermekük született. Mindegyikőjük folytatta a több száz éves családi hagyományt, és diplomát szerzett. József (1910–) magyar-francia-könyvtár szakos tanár, bölcész-doktor, Katalin (1911–1975) matematika-fizika szakos tanár, György (1913–) építő-mérnök, Sándor (1914–1992) pedig jogász lett.

A berendezkedő román hatalom – az erdélyi betörést követően – arra kényszerítette a Leányiskola tanári karát, hogy tegye le előtük az esküt. A tanárok ezt nem vállalták, hiszen – sokakkal együtt – abban bíztak, hogy a békeszerződést követően a románok vissza fognak húzódní a Maros vonalától délre, és az iskola újból magyar fennhatóság alá kerül. Mivel mindez nem így történt, elbocsátották a teljes tanári kart, és román lánygimnáziumot szerveztek az épületben. Fazakas József is állás nélkül maradt.

Nehéz idők következtek az erdélyi értelmiségre, így Fazakas Józsefekre is, a család tulajdonában lévő egyik ház eladásából kellett fenntartani magukat, és ekkoriban igen szűkösen éltek. A református egyház leányiskolai alapítási kísérlete sem sokat segített. Bár 1919-ben kapott állást az intézményben, de az itt tanító tanárokhoz hasonlóan rendkívül alacsony volt a fizetése. A kolozsvári református családok nagyobb részének a régen ismert katolikus gimnáziumban, a Marianumban volt több bizalmuk, ezért leányaikat ide írátták be, így Fazakas Józsefnek is igen alacsony létszámú osztályai voltak.

A nehéz körülmények úgy szűntek meg, hogy Fazakas Józsefet 1927-ben felvették a Debreceni Református Dóczi Leány-nevelőintézet Leánygimnáziumába, ahol októberben kezdett tanítani. A magyar állampolgárságot is így kaphatta meg. A kinevezést Ravasz László, ekkor már a Dunamelléki Református Egyházkerület püspökének közbenjárása tette lehetővé. Ravaszt még Kolozsvárról ismerte jól a család.

Fazakas Józsefet 1927-ben még csak legidősebb fia, ifj. Fazakas József követte Magyarországra, aki utolsó gimnáziumi évét Debrecenben járta, itt is érettségizett. Az ő visszaemlékezése szerint ez az első debreceni év igen „keserves” volt mindkettejük számára; főként a család hiánya, a Debrecennél akkor sokkal városiasabb Kolozsvár utáni vágyakozás, illetve az igen rossz lakáskörülményeik miatt. A család többi tagja, Fazakas József felesége és három másik gyermeke 1928-ban költözött Debrecenbe. Bár ekkorra sikerült házat venniük a

Sesztina utcában, a családi nehézségek nem szűntek meg, hiszen Fazakas Józsefné ekkoriban már súlyos beteg volt, és ugyanez év októberében meg is halt. A négy gyermekkel özvegyen maradt férj szomorúságát növelte, hogy nem sokkal a család Erdélyből való kijövetelét megelőzően, 1928 nyarára kapott lehetőséget a Református Egyház, hogy Kolozsvárról Leánygimnáziumot működtessen, ahol ráadásul sógornője, Báthory Józsefné Straub Jolán lett az iskolaigazgató. Így Fazakas József minden bizonnyal taníthatott volna itt, ám ekkorra már minden eldőlt, egy éve tanított a Dócziban és az állampolgársági kérvény is folyamatban volt.

A sok családi és szakmai törést követően Fazakas József megtalálta helyét a Dóczi Leánygimnáziumban. 1927-től nyugdíjazásáig, 1940-ig örömmel tanított itt magyart és németet. Az iskola igazgatója, Koncz Aurélné Karácson Ottilia (Tili néni) fogalom volt a városban és a református leányoktatásban. Fazakas Józsefet szelídsége miatt nagyon szerette. Fazakas igen jó viszonyban volt Dr. Papp Ferencel is, aki Koncz Aurélné 1936-os nyugdíjba vonulását követően lett az új igazgató. Több kollégájával barátságban volt, különösen az ugyancsak erdélyi származású magyar-német szakos tanárral, későbbi igazgatóhelyettesével, majd c. igazgatóval, Péterffy Lászlóval.

Tanítványai mindig meleg szavakkal emlegették, szerénységét, melegszívűségét és bölcsességét kiemelve. Dr. Ónody Magdolna tanárnő így emlékezik az 1939/40-ben utolsó aktív évét töltő Fazakas Józsefre: „Gimnáziumi tanulmányaimat 1939-ben kezdtem meg a Dócziban. Mint falusi gyerek, akár félhettem volna a tanárok szigorától, de Fazakas tanár úr esetében erre nem volt semmi szükség. Legtöbbször fehér ingben, fekete öltönyben jelent meg a tanórán. Kellemes, kedves idős úrként maradt meg bennem az alakja. Örömmel olvastam régi dóczi tanítványainak visszaemlékezését, másokban is kellemes emlékeket hagyott.”

Fazakas Józsefről néhány egykori diákja nyomtatásban megjelent önéletírásában is

olvashatunk. Az egykori dóczista diák, Kardos Gézáné Vásáry Erzsébet is szelídségére emlékezik. (*Naplótöredékek, emlékmorzsák életemből*, Hajdúböszörmény, 2000, 23.) Még kolozsvári tanár korában tanította Ignác Rózsát (1909–1979), a későbbi írónőt, aki így ír róla *Ikerpályáim*-on című könyvében (Budapest, 1975, 136): „Fazekas [sic!] tanár úr jóvoltából egy alkalommal szavaltam Reményik költeményét. A reformáció emlékünnepe, a wormsi országgyűlés előtt vádlottként álló Lutherről szólt. Kivételesen esett rám Fazekas tanár úr választása. Derék, jó, halk szavú magyarirodalom-tanárunk volt ő. Semmi előadói képességet sem véltem felfedezni bennem. A vers elmondhatására 'írói hajlamom' jutalmazásaképpen választott ki. Balassáról írott iskolai dolgozatomat felolvastatta az osztály előtt [...]. És közölte, hogy ezt a dolgozatot maga fogja felolvasni a párhuzamos fiúosztályban, mivel I. R.-ban 'irodalmi hajlam sziklevelét látja sarjadni'.”

Fazakas József is egyike volt a XIX. században és a XX. század első felében jól ismert „tudós-tanár” típusnak. Doktori disszertációját Goethe *Hermann und Dorothea* című művéről írta, több munkája is jelent meg ebben a tárgykörben. (*Kapcsolatok Goethe élete és a Hermann und Dorothea között*, Kolozsvár, 1906. *Hogyan tanult Goethe?*, Klny. a Család és Iskola című folyóiratból, Kolozsvár, 1907. *Goethe barátai és ismerősei körében*, Kolozsvár, 1912.)

Több cikket írt az 1902-ig édesapja által szerkesztett kolozsvári Család és Iskola című folyóiratba (1901/02, 1907/08, 1912/13), de publikált az Erdélyi Lapokban (1911), illetve néhányszor a Kolozsvári Magyar Királyi Állami Felsőbb Leányiskola értesítőjében és a Debreceni Református Dóczi Leánynevelőintézet Leány-gimnáziumának évkönyvében is. Tanári szolgálata utolsó évéig is folyamatosan képezte magát, rendszeresen olvasott szakirodalmat.

Fazakas József 1941. májusában halt meg Debrecenben. 38 éves tanári szolgálatáról Dr. Papp Ferenc igazgató emlékezett meg a temetésen, a nekrológot a Debreceni Refor-

mátus Dóczi Leánynevelőintézet Leánygimnáziumának 1940/41-es évkönyvében közzölték. Ugyanitt idézték a szintén Dr. Papp Ferenc által – Fazakas József nyugdíjba vonulásakor – elmondott beszédet is: „Ha az embert és munkáját abból ítéljük meg, hogy milyen indulattal forgolódik a reábízottakban, Fazakas József, az ember és a tanár, a legszigorúbb mértéket alkalmazva is nyugodt lélekkel mondhatja el magáról, amikor tanári szolgálatának a végére ért – és állapíthatjuk meg mi is, élete munkájának szemtanúi –, hogy jó munkát végzett. Fazakas József szerény, kevésbeszédű ember, pedig sok mondanivalója van. Nemcsak a korral járó tapasztalatok jogosítanak fel, hogy hallassa szavát, de sokkal inkább ismereteinek és szaktudásának terjedelme és mélysége. Fazakas József élete intellektuális vonatkozásban a folytonos fejlődés, a szellemi gazdagodás útja. Szolgálata utolsó évében a könyvtárak szorgalmas látogatója, folyóiratok, szakirodalmi munkák buzgó olvasója, éppúgy tanult, gyarapította ismereteit, mint kezdő tanár korában. Az erkölcsi javaknak is tetézett mértékével tűnik ki: puritán életstílus, a tisztességnek, a becsületnek, az igazságnak mindenek felett való szeretete jellemzi. Ezek eredménye lelkiismeretes, odaadó, a református keresztyén ember felelősségével végzett tanári munka lehet. Példásan jó apa, növendékeit is atyai szeretettel gondozza, minden örömeiknek és szomorúságuknak osztályos társa. Nem külső jogviszony, s még kevésbé anyagi szálak, hanem a legbensőbb erkölcsi kötelékek, az ifjúság, a műveltség szeretete, az erdélyi embert különösebben jellemző nemzeti érzés fűzik az iskolához. Életét Trianon megroppantotta. Az erdélyi bércek közül, kincses Kolozsvárról idekerült az Alföld közepére, e nagy alföldi városba. Természetesnek tartjuk, hogy e város nem tudta pótolni az elhagyott ott-hont, a szülőföldet, Erdélyt, kincses Kolozsvár városát, Fazakas Józsefnek nehéz lehet a megválás az iskolától, a gyermekektől, kartársaitól. [...]”

Fazakas Gergely Tamás

Fazakas Katalin (Kolozsvár, 1911. - 1975): középiskolai tanár.

Fazakas Katalin 1911-ben született Kolozsvárott, Dr. Fazakas József (1880–1941) tanár és Straub Zsuzsanna (1886–1928) második gyermekeként. Testvérei: József (1910–), magyar-francia-könyvtár szakon végzett, bölcsészdoktor, György (1913–) építőmérnök, Sándor (1914–1992) pedig jogász.

Több nemzedékre visszamenően erdélyi református tanárok és lelkészek voltak az ősei. A családi mintának, illetve saját szorgalmának és tehetségének köszönhetően természetes volt – bátyja, Dr. Fazakas József visszaemlékezése szerint –, hogy a jól tanuló Katalinnak érettségiznie kell, majd be kell iratkoznia az egyetemre. Katalin nyelvére is igen jó volt, az iskolában oktatott németen kívül tíz éves korától francia külfönörákra is járt bátyjával, Józseffel. Gyermekkorától kezdve éveken keresztül zongorárákat is vett.

A gimnázium hét osztályát a kolozsvári Református Leánygimnáziumban végezte. Édesapja és bátyja, József 1927-ben, Katalin, Sándor és György pedig édesanyjukkal 1928-ban hagyták el Kolozsvárt és költöztek Debrecenbe, ahol édesapja a Debreceni Református Dóczy Leánynevelőintézet Leánygimnáziumának magyar-német szakos ta-

nára lett. Katalin is ebben az intézményben fejezte be tanulmányait; 1929-ben érettségizett.

Érettségi után a debreceni Tisza István Tudományegyetem matematika-fizika szakos hallgatója lett, 1934-ben kapott diplomát. Bátyja visszaemlékezései szerint professzorai nagyon kedvelték kiváló gondolkodását. A végzés után egy évig a Debreceni Református Dóczy Leány-nevelőintézet Tanítóképző Intézetében, majd a Dóczy Leánygimnáziumában tanított. Az internátusban bejáró felügyelő tanár volt, illetve a Konrád Teréz Ifjúsági Segítő Egyesület vezetője.

Az iskola az 1952-es államosításkor beolvadt a Református Főgimnáziumba. A Leánynevelő Kossuth utcai épületét pedig megkapta az egyetem gyakorló gimnáziuma, amely az itt maradni óhajtó tanároknak is állást biztosított. Fazakas Katalin ebben az intézményben tanított nyugdíjazásáig. Mind iskolai, mind magántanítványai nagyon szerették emberi és tanári tulajdonságai miatt. Egykori dóczista diákja, Dr. Ónody Magdolna tanárnő így emlékezik rá: „Katinka néniel délutánonként a tanulószobában (nappaliban) találkoztam a szilencium alatt, ahol természetesen csendben kellett tanulni az internátusban. Mivel a matematika példák megoldása sose ment könnyen nekem, gyakran kértem a segítségét. Ő mindig mosolyogva, kedvesen segített.”

Fazakas Katalin nem ment férjhez, de igen családcentrikus volt, testvérei gyermekeit mindig segítette, a család tagjai örömmel jártak hozzá.

Visszaemlékezések:

Dr. Nagy Mihályné Nyáry Erika (A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának ny. magyar-latín-ország tanára, volt „dóczista” diák):

Mint tíz éves kisdíák (1947/48) I. gimnazista találkoztam először Fazakas Katinka néniel személyesen az új Dóczy (Kossuth u. 35.) I. emeleti terméből szünetben kilépve. A szomszéd osztályokban tanított Katinka néni, s kicsengetéskor ő is kilépett a folyosóra, amilyen volt a tanári szoba is. Becsen-

getéskor a tanterem ajtaja közelében tartózkodott.

Szünetben a folyosón négyes sorokba fejlődve körbe-körbe sétáltunk, jó időben az udvaron. Az ügyeletes tanár az ovális közepében sétálgatott, s Katinka néni meg is szólított egy-egy diákot, beszélgetést kezdeményezve ilyen alkalommal. Szívesen szólított meg ismerkedésül kisdíákat is lényeglátó, kedves kérdéseivel. Alkalmat szolgáltatott erre az óránkénti váltásban működő folyosóórság is, melyre havonta került sor egy-egy osztályban. Eligazítottuk a látogatót, örködtünk a rend felett, s őriztük az osztályok folyosóra akasztott kabátjait is. Katinka nénivel rendszeresen váltottam néhány mondatot.

Alacsony, mozgékony alakja, beszédes természetű ma is előttem van. Középkék köpenye gondosan begombolva, öve csinosan megkötve, őszbe vegyülő, sötét, hullámos, rövid haja homlokánál félre csatolva, fél kezében a naplót, könyvet, körzöt vagy vonalzót tartva láttam naponta. Élénk járású, fürkésző tekintete, az arcán mindig bujkáló mosolya, a felső metsző fogai közti nagy hézag kedves pöszeséget (pl. t>f) keltett érdeklődő beszédének. Komolyan megállva hallgatta a megszólított kisdíák válaszát, nem csak a „nagylányok” őt előzőnlő kérdéseit, problémáit. Őszinte érdeklődést tanúsított a városi (nem bentlakó) tanulók sorsa, körülményei iránt is. Serény, határozott, kedves, empatikus, következetes, pontos, munkavégzése felelősségteljes, magatartása példaértékű volt. Alakja, munkája bennünk él, úgy, mint nagyszerű kollégái jelleme is: Scheider Mária (biológia), Koppányi Mária igazgató (magyar-latin), Dr. Baloghné Torma Babika (földrajz), Dezsőné Lenke (magyar-angol), Szabó Ilonka, László Géza (matematika), Horváth Károly és Katalin (ének), Futóné Annuska, Elefánty Ilonka (ének), Szigethy Gyula (karnagy), Nikodémus Antal és Zergi Gábor (hittan) munkája, elhivatottsága követendő példát tart a diákok elé. Hitelesek voltak!

Magyarné Ember Mária (középiskolai tanár, volt „kossuthos” diák):

Akkoriban a mai Dóczy Református Gimnázium (Debrecen, Kossuth u. 35.) épületében a Kossuth Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium működött. Tizenkét osztályos iskola volt egy ideig, első osztálytól az érettségig egy iskolában lehetett tanulni.

Ebbe az iskolába jártam, a fizika tanárom Katinka néni volt. Tantárgyát sok kísérlet bemutatásával szeretett meg, melyek felkeltették érdeklődésünket a fizika iránt. Alig volt olyan óránk, amikor nem volt kísérletezés. Az órái nagyon érdekeseek, jó hangulatúak voltak. Rengeteg dicséretet kaptunk. Szinte soha nem marasztalt el senkit, mert nem volt rá szükség. Dicséretei annyira hatásosak voltak, hogy mindannyian igyekeztünk kiérdemelni.

Végtelenül szerető, jóindulatú, emberséges tanár volt. Soha nem volt a hangulat embere, mindig kiegyensúlyozott, következetes, igazságos volt. Óriási tudásanyaga, nagy műveltsége imponáló volt, és lehetővé tette nagyvonalúságát. A lényegét mindig kiemelte, nem volt bőbeszédű, csevegő tanár. Úgy tanított bennünket, ahogy egy természettudományi tárgyat a lehető legjobban tanítani lehet.

Értékelése is mindig ösztönző volt. Visszaemlékezem egyik feleletemre. Akkor az volt a szokás, hogy feleléskor a tanár írta be a kapott érdemjegyet az ellenőrző könyvbe. Katinka néni az egyik alkalommal, amikor beírta nekem az 5-öst, utána nem azt írta, hogy jeles, hanem azt, hogy kitűnő. Magyarázattal is szolgált, azt mondta: „ez nem tévedés, mondd meg otthon, hogy a feleleted nem jeles volt, hanem annál is sokkal jobb, kitűnő.” Lehetett ennél nagyobb elismerés? Ilyen tanárnál természetes volt, hogy az ember szárnyakat kapott.

Óráira nem az előző napon készültünk fel, mint más tantárgyból szoktunk, hanem már az óra napján. Hazamenve az iskolából alig vártam, hogy a délelőtti tanultakat azonnal átvehessem, függetlenül attól, hogy másnap nem is volt fizika óra. Nagy kiváltságban részesültem, én voltam a szertárosa. Így már

az óra előtti szünetben láthattam a kísérleti eszközöket, segítettem a bekészítésükben, a beállításukban. Élmény volt minden órája, vártuk a fizika órákat.

Katinka néni nem volt liberális tanár. Igényes volt magával szemben, de megkövetelte tőlünk is a maximális tudást, amit méltányolni is tudott. Amilyen igényesen tanított, olyan igényeket támasztott tanítványaival szemben is. Órán kívül mindenkihez volt néhány kedves szava.

Mint ember végtelenül megnyerő, szerény egyéniség volt. Mindig elegánsan öltözött, minden összhangban volt rajta. A pasztell-színeket szerette. A szürke, a kék, a fehér és a drapp voltak a színei. Az egész egyéniségből a harmónia sugárzott. Jellegzetes beszéde most is a fülemben cseng, az ő kedves hangján hallok ma is a tőle tanult fizikai törvényeket. Fizikából mindmáig annyit tudok, amennyit Katinka nénitől tanultam.

Soha nem szólítottuk Tanárnőnek, kivéve az óra eleji jelentés szövegében. Ő minden tanítványának Katinka néni volt.

Abban, hogy én is tanár lettem, Édesapámon kívül Katinka néninek is része van. Mikor tanítottam, tudom, hogy sokszor utánoztam, olyan szerettem volna lenni, mint Ő, bár tudtam, hogy ez elérhetetlen.

Sajnos az emlékezés nem tudja kellőképpen visszaadni egy kiváló ember és tanáregyéniség nagyságát. Én boldog vagyok, hogy ismerhettem, tisztelhettem, szerethettem, hogy tanítványa lehettem.

Katinka néni emlékét – míg élek – mindig legkedvesebb emlékeim között őrzöm.

Fazakas Gergely Tamás

Fehér Margit (Hajdúböszörmény, 1897.

okt. 08 – 1974. okt. 01.): tanítónő.

Egyszerű család gyermeke. Édesapja előbb napszámos, majd asztalos munkás volt. Korán meghalt. Édesanyja három gyermekkel maradt özvegyen, varrásból tartotta fenn családját. A három gyermek közül Margit tanítónő, János ref. lelkész, Róza szülész nő lett.

Iskoláit, a 4 elemi és a 4 polgári Hajdúböszörményben végezte, majd a Debreceni Ref. Tanítóképzőben kapott tanítói oklevelet 1916-ban.

Tanítói pályáját, messze szülővárosától, Hévmogyoródon kezdte 1917-ben. 1920-1922-ig Hajdúböszörményben, mint helyettes tanított. 1922-1945-ig Derecskén, mint kinevezett tanítónő működött, 1945-1948-ig. Hajdúböszörményben, a Polgári Leányiskolában, 1948-1951-ig a Bethlen utcai iskolában tanított. 1951-1957-ig a Hajdúböszörményi Tanítóképző Gyakorló Iskolájában első osztályt tanított. 1952-ben gyakorló iskolai tanítói bizonyítványt szerzett.

Kiváló első osztályos nevelő volt. A leendő tanítók nagy örömmel tanítottak nála, gyakorlati jó tanácsokkal segítette munkájukat.

1957-1967-ig, nyugdíjazásáig, a II. Rákóczi Ferenc utcai iskolában szintén első osztályt tanított.

70 évesen, 50 évi tanítás után ment nyugdíjba.

Egyéniségére jellemző volt a szerénység, kiegyensúlyozottság, határozottság, gyermekek és felnőttek iránti szerető segítőkészség. Minden idejét a tanításra fordította. Munkáját nagyfokú igényesség és lelkiismeretesség jellemezte. Tanítványait türelmes módon, szilárd ismeretekhez juttatta. Mindig követte az új módszereket, azokat saját maga is

igyekezett alkalmazni. Minden napra vázlatot készített, igyekezett jól felkészült órákat tartani, óráinak felépítése mintaszerű volt. Külön foglalkozott, tanórán kívül is, a tanulásban lemaradt tanulókkal. A szülőkkel is mindig tartotta a kapcsolatot, és a hiányosságokat közösen pótolták. Év végére minden gyermek elérte az első osztályosoknak előírt követelményeket.

Munkáját mindenkor elismerték. Szerénysége miatt nem publikálta az évek során szerzett tapasztalatokat, az eredményesen alkalmazott módszereket.

Hajdúböszörményben az első osztályos nevelők városi munkaközösségének vezetője lett. Hathatós segítséget nyújtott a fiatal nevelőknek, átadta nekik gazdag tapasztalatait. Szívesen hospitáltak nála.

Tagja volt a Pedagógus Szakszervezetnek, ott elnökségi tag volt. Szívesen szervezett éveken keresztül színházlátogatásokat, külföldi utazásokat.

Alapító tagja volt a hajdúböszörményi Nőszövetségnek, ahol a kulturális munka megszervezésében segített.

A Vöröskeresztben is munkálkodott.

Kiváló munkájáért sokszor kapott jutalmat.

Kitüntetései:

1958: Kiváló Tanító ; 1967: Oktatásügy Kiváló Dolgozója; 1998: Hajdúböszörmény város gyermekeiért (posztumusz)

Források:

Iskolai iratanyagok. Kollégák és keresztlányja visszaemlékezései.

Kiss Miklósné

Ferenczy Kálmánné Nagy Etelka (Karácsond, 1890. dec. 19. - Szerencs, 1972. okt. 3.): tanár.

Édesapja vasúti tiszt volt. Állomásfőnökként több helyen szolgált. Elemi iskolába Jászón (ma Szlovákia) járt, majd Miskolcon a Római Katolikus Felsőbb Leányiskolában tanult. Később különbözeti vizsga után a kisújszállási Református Gimnázium magántanulójaként érettségizett. Érettségi vizsgája után a budapesti Tudományegyetem hallga-

tója lett. Végbizonyítványt 1921-ben kapott. Ugyanabban az évben természetrajz – vegy-tan szakos tanári oklevelét az Országos Tanárvizsgáló Bizottság állította ki részére. Az egyetemen szaktárgyai mellett földrajzot, pedagógiát, lélektant, logikát hallgatott és érdeklődéssel figyelte a magyar irodalom-mal, művészettörténettel, kísérleti fizikával foglalkozó előadásokat.

A tanári pályát Kiskőrösön kezdte. Az Állami Polgári Iskola megbízott tanára volt az 1921/22-es tanévben. 1922. augusztus 21-én a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium a balmazújvárosi Állami Polgári Iskola rendes tanárává nevezte ki. Az iskola alapításától a megszűnéséig volt ennek az intézménynek a tanára.

1925-ben házasságot kötött Ferenczy Kálmán balmazújvárosi községi jegyzővel. Két gyermekük született, kiket nagy szeretettel neveltek, tanítottak, boldog gyermekkort biztosítottak számukra. József orvos, Annamária pedig jogász lett.

Balmazújvároson a polgári iskolai oktatás terén példátlan tekintélyt és tiszteletet ért meg. Olyan kiváló tanárokkal dolgozott, mint Csapó István igazgató, aki később a megye és Debrecen oktatásügyének lett irányítója; Benke Gyula igazgató, aki a polgári iskola megszűnése után Győr-Sopron megyei vezető szakfelügyelő lett; Gál István,

aki a háború után a szakértségi tanfolyamok irányítója, a fővárosi Egressy Gábor Gimnázium alapító igazgatója volt; Rokos József, a földrajztanítás neves szakembere. Kollégáival egységesen megkövetelte a tanulóktól, hogy vallásos, hazafias, művelt magyar ifjakhoz illő magaviseletet tanúsítsanak, pontosan teljesítsék kötelességeiket, ápolják szívükben és környezetükben a hit és a hazaszeretet érzéseit, tiszteljék az idősebbeket, gyámolítsák a segítségre szorulókat, hálával viseltessenek szüleik iránt, szeressék és becsüljék tanuló társaikat. Mint osztályfőnök elvárta tanítványaitól, hogy becsületükre féltő gonddal vigyázzanak, óvakodjanak minden olyan cselekedettől, melyért utóbb szégyenkezni kellene és mindenekelőtt szorgalmas tanulással készüljenek az életben rájuk váró komoly feladatokra.

Ferenczy Kálmánné tanárom volt. Pályámon őt is példaképemnek tekintetem. Teljes lényét adta a tanításhoz. Szakmai tudása, műveltsége vitathatatlan volt. A tanítványainak nemcsak ismereteket közölt, hanem rászoktatta őket a rendszeres szellemi munkára. Tanítása élményközpontú volt. Természetről, vegytant, földrajzot tanított a legkorszerűbb módszerekkel. Igyekezett szaktárgyait megkedveltetni és lehetőség szerint a tananyag megértését minél könnyebbé tenni. Ezért tanítási óráiról soha nem maradt el a szemléltetés. A kémiai és a természetrajzi szertárat állandóan fejlesztette. A tananyag tárgyalása közben sok alkalmat talált az esztétikai érték fejlesztésére. Szemléltető rajzai egyszerűek, szépek voltak. A tanulói kísérletekhez a tanítványai készítették a segédesszközöket. Tanév végén a tanulók munkáiból (rajzok, kézimunkák, különböző gyűjtemények stb.) izlées kiállítást rendezett. Minden évben megszervezte a madarak és fák napját, azon közös kiránduláson vett részt a tanulói ifjuság. Az élővilág megőrzésére, a természet szeretetére buzdított. Szigorú számonkérő volt, de mindenkor igazságos. Nem volt elnéző a tanulók hibáinál, s mulasztásaikkal szemben. Ha kellett büntetett, de az elbírálásnál a mindenre kiterjedő

figyelem és a mindent belátó emberséges érzés dominált. Szerette a rendet, a pontosságot, ezeket és a kötelességteljesítést megkövetelte mindenkitől.

Rengeteg jót tett az iskoláért. A németek bevonulása után az iskolában megszűnt a tanítás. A tanárok elköltöztek a községből. Csak ő maradt Újvároson. Az ő érdeme, hogy az 1944/45-ös, ún. „csonka tanév”-ben tanítottak a polgári iskolában. 1945 márciusában megszervezte, megalakította fiatal tanítókból az ideiglenes tantestületet. Benke Gyula hazatéréséig ő irányította az iskolát.

A háború előtt tagja volt a Természettudományi Társulatnak. Levelezett egyesületi tagokkal és lakóhelyén terjesztette, népszerűsítette a természettudományi ismereteket.

A hivatásának élő, kötelességét mindenkor teljesítő, minden dolgában pontossághoz ragaszkodó, lelkiismeretes tanárnő 1945 után sokat nélkülözött. A helyi Nemzeti Bizottságban a baloldali pártok emberei voltak többségben, akik felléptek a közigazgatási tisztviselők ellen. A hadifogságból hazatért Ferenczy Kálmánt is megfosztották állásától. Etelka néni megsokszorozott erővel dolgozott, hogy gyermekei az egyetemi tanulmányaikat befejezhessék.

1946-ban megkezdődött a polgári iskola beolvasztása az általános iskolába. 1948-ban végleg megszűnt. A vallás és közoktatásügyi miniszter 1948. július 19-én értesítette; ki-nevezte jelenlegi állomáshelyén való meghagyással az állami gimnáziumi tanárok létszámába állami gimnáziumi tanárnak. Semmit sem ért vele, mert Balmazújvároson nem volt gimnázium, ezért csak általános iskolásokat tanított. Látása erősen megromlott, mégis teljes aktivitással oktatott. 1952-ben ment nyugdíjba.

Az 1972-ben elhunyt Etelka nénire a még élő tanítványai, a „polgáristák” hálával és szeretettel gondolnak és emlékeznek.

Forrás: Dr. Ferenczy Annamáriánál őrzött hivatalos dokumentumok. Tanítványok visszaemlékezései.

Király István

Fülöp Nándor (Tetétlen, 1922. máj. 23. – Debrecen, 1991. aug. 22.): ált. isk. tanár.

A Földesen született Karácsony Sándor, a nagy hírű professzor, egyetemi tanár mondása: „Ki-ki világítsa meg a maga helyén.”

Fülöp Nándor ilyen pedagógus volt Tetétlenben, ahol születésétől haláláig élt és szolgált a községet.

Szülei egyszerű földművesek voltak, a II. világháború után kapott néhány hold földön gazdálkodtak. Ketten voltak testvérek. Elemi iskoláit szülőfalujában Tetétlenben végezte el. Tanulmányi verseny győzteseként felvételizhetett a tehetséges, szegény sorsú gyermekeket befogadó Debreceni Református Főgimnáziumba, ahová 1945-ben nyert felvételt. Egyidejűleg bentlakásos kis-diák lett a Kollégium internátusában. Élete végéig büszke volt arra, hogy ott élhetett és tanulhatott, ahol egykor Nyilas Misi. Felejthetetlen volt számára, hogy nyolc évig osztálytársa, barátja volt Móricz Zsigmond unokájának, Móricz Imrének.

Mély nyomokat hagyott benne az Alma Mater varázsa, hatása, az őt tanító tanárok szellemisége, embersége.

Legkedvesebb tanára Nagy Géza tanár úr, aki egyben a kollégium internátusának igazgatója is volt. Mint embert is példaképének tekintette feleségével, Ica néniével együtt, akikkel olyan emberi kapcsolatot alakított

ki, hogy esküvőjük egyik tanúja Nagy Géza tanár úr volt és kedvesen fi-gyelmeztette a „tanúskodás” után: „Ne rázd le magadról, ami nálunk rád ragadt.”

Debreceni diáksága alatt a tanórán kívüli munkákban is jeleskedett, tagja volt az iskola *Kántusának* és a nagy hírű Arany János szavalókórusnak, amit egy másik nagy nevelői egyéniség, Nagy János tanár úr vezetett. Ezekkel a közösségekkel külföldön is szerepeltek több alkalommal.

A II. világháborút követően a szükség szokássá és hagyománnyá tette, hogy az internátus diákjai ünnepek alkalmával vidékre mentek és a jó tanulók istentiszteletet is tartottak, a pénzbeli és természetbeli adományok pedig a kollégiumot, az internátusban lakó diákokat segítették. Ezt a tevékenységet akkor „szuplikálásnak” nevezték. Nándor több alkalommal is részt vett ilyen tevékenységben, a legemlékeztetőbb részére az volt, amikor húsvét másodnapján a tetétleni református templomban ő hirdethette ígét. Szülőfalujában – amikor híre ment – a falu apraja-nagyja ott tolongott a templomban, s a perselyben még soha nem gyűlt össze annyi pénz, mint akkor.

Testi adottságai alapján bekapcsolódott a gimnázium sportéletébe is, különösen atlétikában jeleskedett, szerzett érmekeket és okleveleket, melyeket később – megőrizve azokat – boldogan mutatott gyermekeinek, tanítványainak.

1953-ban érettségizett, majd Békéscsabára került rendőrnymozónak, de csak néhány hónapot dolgozott, sorköteles katonának Kalocsára hívták be, ahol két évet töltött.

Leszerelése után hazakerülve Tetétlenre, házasságot kötött Bodnár Ilonával. Házasságukból két gyermekük született Valéria és Nándor. Felesége óvónőként dolgozott. Valéria később a szülők példája nyomán maga is pedagógus lett és ma is a tetétleni iskolában tanít.

Leszerelése után tanítói oklevelét Debrecenben a Maróthi György Tanítóképzőben szerezte. Pedagógusi munkáját tanítójelöltként Földesen kezdte, majd néhány hónap után hazakerült szülőfalujába, ahol nagy

lelkesedéssel kezdett munkába és rövid időn belül úttörőcsapat vezető, majd igazgató-helyettes lett.

Iskolai munkája mellett nagy lelkesedéssel kapcsolódott be a falu közéletébe, a tenniakarás, az emberek segítése tette teljessé iskolai tevékenységét. Megszervezte a felnőttoktatást, a dolgozók esti iskoláját, ahol maga is tanított. Mindezt nagyon hálások voltak a tetétlen emberek. Aktív sportoló volt, tagja volt a községi Sportegyesületnek, s tagja a labdarúgó és sakkcsapatnak. A fiatal pedagógus tanács-tagként szolgálta a falut, mint önkéntes véréadó is példát mutatott, a kereske-delemben társadalmi ellenőrként tevékenykedett.

1969-ben kinevezték a tetétlen iskola igazgatójának. Igazgatósága alatt nagy odaadással dolgozott azért, hogy iskolája, faluja fejlődjön, a feltételek az oktató-nevelő munka vonatkozásában is általánosan javuljanak. Ezt a törekvését kedvezően befolyásolta a nevelőtestülettel, a szülőkkel és a falu lakosaival való igen jó kapcsolata. Tisztelték, szerették, támogatták, mert tetétlen volt, s mert látták, tudták, hogy értük, gyermeikért dolgozik. Ő is viszonzta szeretetüket, megbecsülésüket és barátainak tekintette őket.

Különös figyelmet fordított a cigánygyermekbeiskolázására, tanulmányi munkájuk segítésére, melynek következtében többségük befejezte az általános iskolát.

Az ő nevéhez fűződik, hogy 1960-ban barátjaival együtt Tetétlen történetéről tanulmányt írtak.

Saját művelődését sem hanyagolta el, rengeteg elfoglaltsága mellett szakmailag is képezte magát. 1972-ben jó eredménnyel szerezte meg a Nyíregyházi Tanárképző Főiskolán testnevelő szakos tanári diplomáját.

Sokat küzdött, harcolt az iskolák jobb tárgyi feltételeinek megteremtéséért, korszerűsítéséért.

Az ő nevéhez fűződik a Templom utcai iskola udvarán lévő úttörőház (Faház) megépítése, szükségstornaterem és kiszolgáló helyiségek (öltöző, mosdó) kialakítása, gya-

korlókerthez üvegház, a Kossuth utcai iskola udvarán bitumenes sportpálya építése. Ezeknek értékét emeli, hogy a munkálatok többsége társadalmi munkában épült fel, mely az emberekkel való jó kapcsolatát tükrözi.

Igen kedveltek voltak az ő ösztönzésére létrejövő különböző szakkörök, a környező iskolákkal kialakított kapcsolatok, melyek színessé tették az iskola, tanulóifjúság életét, sikereket, eredményeket hoztak az iskolának, településnek.

Kedveltek és jelentősek voltak az évente szervezett táborozások az ország legszebb területeire, melyen nevelőtársaival együtt ő is részt vett. Mindezek az emlékek, élmények ma is élnek az egykori tanulók emlékezetében. Ezeknek a céloknak a megvalósítására jól tudta integrálni a község gazdasági, társadalmi szervezeteit, a szülőket.

Teljessé tette az iskolai életet azzal, hogy örömmel, igényesen szervezte és segítette a különböző ünnepélyes összejöveteleket: Nőnap, Anyák napja, Pedagógus Nap, óvodai, iskolai évzáró, karácsonyi, farsangi, testnevelési ünnepélyek. Ezek a rendezvények mind sikeresek, érzelemdúsak voltak, sikerélményt nyújtottak gyermekeknek, felnőtteknek egyaránt és ösztönzőek voltak, elismertté tették az iskolát.

Kedves és közvetlen magatartásával – bár következetes és igényes volt – hamar be tudta magát lopni az emberek szívébe, vidám légkört teremtve maga körül. Csupa-szív ember, remek jóbarát volt. Nagyon tudott lelkesedni és tanítványait lelkesíteni. Biztos ez is hozzájárult ahhoz, hogy ennek a kis településnek a tanulói igen szép sikereket értek el különböző sportrendezvényeken járási, megyei versenyeken.

Iskolai, iskolán kívüli munkáját, mert mindig jobbat és többet akart, erőn felül végezte és sajnálatos módon felőrölték erejét.

1981-ben lemondott igazgatói megbízatásáról és napköziotthonos tanár lett.

Súlyos betegsége miatt többször volt kórházban, majd 1990. decemberében leszázalékolták. 1991. augusztus 22-én a családjáért dobogó szerető szíve, mely az iskola, a gyer-

mekek és a település szolgálatára hajtotta – megszűnt dobogni.

Temetésén egy falu kísérté utolsó útjára, gyermekek és felnőttek. A tiszteletet, a szeretetet, a megbecsülést példázta, hogy a ravatalozótól a sírig egykori tanítványai kézen vitték kedves tanáruk koporsóját.

Életében igaz EMBER volt!

Életútja, munkássága A. Schwitzer bölcs és igaz mondását példázza:

„Embernek lenni nehéz,
de másnak lenni nem érdemes!”

Lengyel Mihály

G

Gál István (Debrecen, 1904. április 7. – Budapest, 1983. okt. 23.): tanító, tanár, igazgató.

Szülei tősgyökeres balmazújvárosi parasztok, akik a család jobb megélhetése végett a debreceni Kismacs egyik tanyáján kisbérlek voltak. Három éves volt, amikor szülei hazaköltöztek Balmazújvárosba. Elemi iskolába Balmazújvárosban járt. Negyedik osztályos tanítója idős Varga Antal volt, aki felfigyelt az értelmes parasztfiú tudására. Édesapja a fronton volt, ezért a családnak szüksége volt a tízéves gyermek munkájára is. Édesanyja kérésére tanítója hozzájárult, hogy a vizsga előtt mehesse dolgozni. Varga Antal rábeszélte az édesanyját, hogy a rendkívül tehetséges gyermeket középisko-

lába taníttassa. Így került 1915 szeptemberében a debreceni Állami Főreáliskolába. 1919-től a Református Kollégium Tanítóképző Intézet diákja volt. Tanítói oklevelét 1923-ban szerezte. Még abban az évben a balmazújvárosi magyar református egyház presbitériuma megválasztotta az elemi iskola tanítójának. Nagy becsvággyal kezdett tanítani. Már a pályakezdés évében látszott, hogy értékrendje széles skálán mozog. Központi fogalomná vált nála a minőség. Csupa kiváló tanítóval végezte itt a céltudatos, terv- és szakszerű munkát. Egyazon cél vezette őt is: produktív, boldog felnőtté formálni a gyerekeket. Higgadtság, szigorú igazságosság, sok szeretet és emelkedett életfelfogás jellemezte egyéniségét.

Fordulópont volt életében az 1928-ban kötött házassága. Katolikus lányt vett feleségül és beleegyezett, hogy valamennyi születendő gyermeke házastársának a vallását kövesse. Ezért le kellett mondania állásáról. 1928. szeptember 1-én a debreceni dombostanyai elemi iskolának lett a tanítója. Közben a szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán a szabályszerű tanulmányokat elvégezte magánúton, és sikeres polgári iskolai tanári vizsgát tett. Az Országos Polgári Iskolai Tanárvizsgáló Bizottság a magyar nyelv és a történelem tanítására képesítettnek nyilvánította 1929-ben.

Két év tanyai tanítóskodás után visszatért Balmazújvárosra. 1936-ig az állami elemi népiskolában tanított. Az 1936/37-es tanév-

től volt a polgári iskola tanára 1947-ig. Kiemelkedő személyiség volt a balmazújvárosi pedagógusok között. Szakmai felkészültsége, hivatástudata, tanítványai iránti szeretete, erkölcsi élete, türelme, áldozatos munkája teremtették meg a tekintélyt számára. Széchenyi István „kiművelt emberfő”-je volt eszményképe. Pályájának egyik legszébb, legeredményesebb korszaka a polgári iskolában eltöltött évek voltak. A széles látókörű művelt tanár irodalmi érdeklődésének középpontjában a népi írók – Móricz Zsigmond, Szabó Dezső, Féja Géza, Németh László – művei álltak. Népe sorsáért aggódó ember volt ő is. Következtesen kiállt a balmazújvárosi nép érdekeinek védelmében. Alapvető fontosságúnak tartotta az elemi iskolában tanuló tehetséges szegény sorsú parasztyermekek polgári iskolába való beiskolázását. Ma-gasan kvalifikált tanár, szakmájának avatott tudója volt ízig-vérig. A munkában való-sággal örömet lelte. Szaktárgyai mellett tanított fizikát, mezőgazdaságtant, kézi-munkát, testnevelést. Vezetője volt az iskola gyakorlókertjének.

A balmazújvárosi polgári iskolának jó híre volt. Ez Gál Istvánnak is érdeme. Itt is kiváló tanárokkal tanított és nevelte az ifjúságot. Az iskolát a szellemi munka terének tekintette, ahol nem hanyagolható el a fizikai munka megszerettetése sem. Itteni működése alatt élet zengte be az iskolát. Nevelése elősegítette a tanulók fizikai, szellemi és erkölcsi erőinek fejlődését. Segítséget nyújtott az öntevékenységhez. A felügyelete mellett működő, de a tisztségviselő diákok által vezetett irodalmi önképzőkörben a 12-14 éves tagok önállóan gyarapították gyakorlással megszerzett írásbeli és szóbeli kifejezőkészségüket, növelték látókörüket, önállóságukat, vita és önértékelő képességüket. Hivatásbeli kötelességnek tekintette az ifjúsági mozgalom támogatását. Vezette az iskolában működő Semsey Andor cserkészcsapatot. A harmadik és negyedik osztályos leveteköteles fiúknak ő volt az oktatója. Előírták, hogy a foglalkozásokon az ifjúságot militarista nevelésben részesítsék. Nem ezt tette. E helyett a hazafias érzületet igye-

kezett elmélyíteni. Nem szíttott más népek elleni gyűlöletre, hanem a magyar történelem nagyjainak tiszteletére, igazi értékeink megbecsülésére buzdított. Többször elmondta, hogy kis nemzet vagyunk és csak a munkaszeretet, a műveltség teheti nagygyá a hazát és munkás verejtékkel lehet hírt, nevet dicsőséget szerezni a magyar névnek. Sokat tett azért, hogy tanítványai az iskolából kikerülve erős, edzett testtel, tiszta világos értelemmel, szívós akarattal legyenek képesek az életben adódó nehézségek leküzdésére. Tanítási óráin és tanórán kívül sokszor kérte a tanulóktól: viseljék a szívükön az elszakított területeken élő magyarok sorsát. A háborús viszonyok között is rövid bölcsességek formájában adta közre a világról alkotott gondolatait. Hirdette, hogy áhítozni kell az összefogásra épülő új, erkölcsösebb, emberibb és baráti jövő megvalósítására. Diákjait a holnap építőinek tekintette. Tanártársaival féltő gondnal ügyelt arra, hogy a polgári iskola híre ne csorbuljon. Az iskola izraelita tanulóinak vallását tiszteletben tartotta.

1944-ben Gál István hadifogságba került. Három év múlva szabadult. Debrecenben telepedett le családjával. Általános iskolában tanított, majd a felnőtt oktatás egyik szervezője lett. A dolgozók tanítóképzőjében ő töltötte be a tanulmányi vezetői munkakört, majd a városban létrehozott szakérettségis tanfolyamon tanított és kinevezték a hallgatók bentlakásos kollégiumának igazgatójává. 1952-től a Kossuth Lajos Tudomány-egyetemen történelmet tanult. Középiskolai történelem szakos tanári oklevelét 1954-ben szerezte. Megfelelő embert a megfelelő helyre elv alapján Budapestre helyezték. A fővárosban is a szakérettségis tanfolyam vezetője volt. A tanfolyam megszűnése után, 1955. szeptember 1-én kinevezték a Toldy Ferenc Gimnázium igazgatóhelyettesének. 1956-ban alapították a főváros XIV. Kerületében az Egressy Gábor Gimnáziumot. Ő volt az alapító igazgató. Értéktérítő munkát végzett ott is. Olyan példát mutatott, amelyre a középiskola tanulóifjúsága építhette a jövőjét. Hite, életelve változatlan

maradt. Erre bizonyíték a gimnázium névadó ünnepélyén elhangzott beszédének egy részlete: „Az a nemzet, az a nép, mely múltjáért is lelkesül, mely hálával és elismeréssel adózik haladó nagyjainak, az a nép, amely a kiválók és nagyok példáját követve, harc közben nem feledkezik meg hazájáról, nyelvéről, szabadságáról, múltjának dicső nagyjairól, az a nemzet, az a nép lesz életerős, az tudja fenntartani magát, az jut előbbre az igazságos társadalom kialakításában, saját boldogulásának beteljesülésében.”

Egyaránt maradandó értékkel gazdagította Balmazújváros, Debrecen és Budapest oktatásügyét. 1964-ben ment nyugdíjba. Nyugdíjas éveiben három lánya (Ildikó, Enikő, Emőke) családjukkal féltő szeretettel halmozta el. Sohasem feledkezett meg balmazújvárosi gyökereiről. - Halála előtt dr. Varga Antalnak e sorokat írta: „Én azokat a munkáimat tartottam legértékesebbnek, amit Balmazújvároson végeztem, ahol igyekeztem utánozni volt tanítóm: idős Varga Antalt.”

Kiemelkedő pedagógiai munkájáért többször kitüntették.

Miniszteri Dicséret (1952-ben és 1962-ben); Az Oktatásügy Kiváló Dolgozója (1953-ban és 1963-ban).

Forrás:

O. Nagy Imréné Gál Ildikóval őrzött hivatalos iratok; Dr. Varga Antal: Balmazújvárosi neves emberek (Kézirat a balmazújvárosi Semsey Andor Múzeumban); az Egressy Gábor Általános Gimnázium 1958/59. évi Évkönyve; a szerző visszaemlékezése.

Király István

Galánfi András (Debrecen, 1914. jan. 6. – Debrecen, 1986. szept. 7.): tanár, igazgatóhelyettes.

Szegény iparos családban nőtt fel. Édesapja kőművesként igyekezett eltartani négytagú családját. Tőle örökölte versírási készségét és a másik ember iránti szeretet kifejezését. Édesanyja, Bese Margit, Hajdúszoboszló

egyik legjobb kerékgyártójának lánya, ott-hon nevelte a két gyermeket.

Elemi és középfokú iskoláit református iskolában, Debrecenben végezte. Hamar kitűnt társai közül kitartó szorgalmával, önmagát mindig tökéletesítő törekvésével. Beiratkozott a debreceni Református Kollégium Tanítóképzőjébe. Tanulmányai folytatásához magán tanítványokat fogadott, hogy így segítsen a család anyagi helyzetén. A nehézségek ellenére több területen fejleszti magát: jó tanuló, de e mellett versenyszerűen tornázik, úszik, teniszezik és a művészetek több ágában kiemelkedőt alkot. 1937-ben, a Tanítóképzőben, kántor-tanítói diplomát szerzett.

Első kinevezett állására, Vámospércsre gyalog indult el, ahol egy évig fizetés nélkül dolgozik. 1939-ben, pályázat elnyerésével kerül nagyszülei városába, Hajdúszoboszlóra, ahol élete végéig élt és tanított.

Itt aktív részese lesz a város kulturális életének. Színjátszó köröket szervez, a Pedagógus Szimfonikus Zenekar első hegedűse lesz. E mellett leveletoktató, és több sportágban edzéseket tart a város fiataljainak.

1942-ben házasságot köt Cseke Évával, Cseke Péter hentes lányával. Úgy tűnt, hogy élete révbe jutott, és tervezhetik közös életüket. Még abban az évben behívják és 1945-ig főhadnagyként - a rövid szabadságokat leszámítva -, harcol az orosz fronton.

Közben megszületik két fia, Csaba és András.

A háborúban többször megsebesül, egyszer annyira, hogy amputálni akarják a lábát. Inkább a reményt és a fájdalmat választja.

1945-ben francia fogságba kerül, ahonnan 45 kilósan érkezik haza.

Tanulmányait Egerben, a Tanárképző Főiskolán folytatja, ahol 1954-ben biológia-földrajz szakon tanári diplomát szerez.

Közben kinevezik az Általános Fiú Iskola igazgatóhelyettesének. Az általános iskola mellett tanít az ipari iskolában is.

1953-ban, Nagy Ferdinánddal együtt létrehozzák az Úttörőházat és az ahhoz kapcsolódó Micsurin kertet. Az Úttörőház színes foglalkozásain résztvevő gyerekek közül több orvos, biológus és a földrajz tudományok területein tevékenykedő került ki.

A 60-as években megszerzi a hegedű-tanári képesítést is és több száz zeneszerető diákot vezet be a zenélés örömeibe. Ehhez a tárgyi feltétel - iskola hiányában - saját lakásán volt.

1966-ban, Hallay Gyula karnaggyal megalapították a zenei iskolát (ma Bárdos Lajos zeneiskola), ahol 20 évig igazgatóhelyettesként dolgozott.

A családjával közös erőfeszítéssel - hiszen közben fiai is felnőttek - 50 éves korában elérte élete vágyát, egy házat épít.

Mind a két fia tanári diplomát szerez és tanít. Csaba fia a Budapesti MOL Főigazgatóságon kommunikációs szakember lesz. András, művésztanárként a Nádudvari Kézműves Szakiskola művészeti vezetője és faragó szakoktatója.

Életéből 40 évet pedagógusként dolgozott. Elsősorban magával szemben állította magára a mércét, de diákjai felé is magas követelményeket támasztott. Önfegyelmet, kemény tanulást követelt meg minden tanítványától. Többek szerint, a nála elsajátított ismereteket felsőbb oktatási intézményekben is eredményesen lehetett kamatoztatni.

Hitte és vallotta Tamási Áron sorait: „Jó cselekedetre van szüksége az embereknek és a világnak egyaránt, mivel nem az üres mondás idézi elő az általános tesvériséget és

a javulást, hanem az, mi jót és példamutatót cselekszünk!”

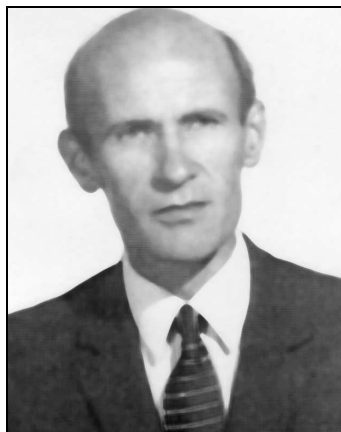
Született pedagógus volt, aki a szigorúságon túl odaadó segíteni akarással vette körül tanítványait. Több mint 20 éven át, minden nyáron táborokat szervezett a gyerekeknek a hazai hegyekbe, ahol gyakorlatban, a természet szeretetével együtt, sok-sok földrajzi és biológiai ismeretet adott át.

Nyugdíjas korában több tanítványa kereste fel és köszönte meg, hogy elindította az életbe. A nyugdíjas évek arra is adtak erőt, hogy unokái: Andrea, Villő, Gergő és Anna nevelésében, mint „mesélő nagypapa” vett részt.

Élete utolsó éveiben próbára tette a betegség, amit a tőle megszokott tartással viselt. Életének 72. évében hunyt el.

Galánfi Andrásné

Gárdonyi Sándor dr. (Kajács, 1928. jan. 6. – Debrecen, 1988. okt. 12.): germanista, egyetemi docens.

Szülei – édesapja Gárdonyi Mihály, édesanyja Récsei Julianna – a déldunántúli kis faluban néhány holdas paraszt-birtokon és bérelt földön gazdálkodtak. A családban ő volt a másodszülött fiú, aki már elemi iskolában kitűnt tehetségével, szorgalmával. Szülőfaluja lelkészének és tanítójának javaslatára folytathatta tanulmányait a Gyönki

Református Gimnáziumban, ahol tanárai felfigyeltek jó nyelvérzékére, az idegen nyelvek tanulásában elért kiváló eredményeire. A háborús körülmények miatt egy év késéssel, 1948-ban tett érettségi vizsgát, s ugyanabban az évben – családja viszonylag konszolidálódott helyzetének köszönhetően – beiratkozott a budapesti egyetem német-francia szakára. A sors különös kegyeként – a koalíciós időszak utolsó évében – felvételt nyert az Eötvös Kollégiumba is. Tudás-szomja, szorgalma, a Kollégium akkor még hagyományos légköre tartalmas és eredményes diákéveket ígért. Csakhogy már másodéves korában elkezdődött a hazai felsőoktatás gyökeres átszervezése és ez új helyzet elé állított sok egyetemi hallgatót. Gárdonyi Sándor négy félév elvégzése után, kitűnő tanulmányi eredményei ellenére arra kényszerült, hogy szakpárosítást változtasson: a francia helyett átmenetileg magyar szakon kellett folytatnia tanulmányait. A Német Tanszék professzora, Mollay Károly korán kiválasztotta tehetséges hallgatóját, külön feladatokat bízott rá, szinte munkatársaként kezelte. Az ő közbenjárásával sikerült elérni, hogy a magyar szakon jó eredményel letett alapvizsgálja után a továbbiakban csak a német szaknak szentelje tanulmányi idejét.

Tanárjelöltként 1952-től az Idegen Nyelvek Főiskoláján tanított, itt kapta első tanári kinevezését is. Professzora ösztönzésére és javaslatára 1954-ben sikeres aspiráns vizsgát tett és az ELTE Germanisztikai Tanszékének aspiránsaként a felvidéki – selmeci és körmöci – bányászati és kancelláriai német nyelvű dokumentumok kutatásával foglalkozott. Kutatómunkája során tanulmányozta a középkori német nyelvet, az egykorú bányászati szaknyelvet, a bányászat történetét és technikáját. Tudományos munkája mellett részt vett a Germanisztikai Tanszék oktató munkájában is.

1957-től a Tudományos Minősítő Bizottság ösztöndíjasaként folytatta kutatásait, de mielőtt eredményeinek összegzésére sor kerülhetett volna, „népgazdasági érdekből” 1959-ben, Ortutay Gyula oktatási miniszter kifeje-

zett kívánságára áthelyezték a Kossuth Lajos Tudományegyetem újra indított Német Tanszékére.

Az előzményekhez tartozik, hogy az 1949/50-es tanévben a vidéki egyetemeken megszüntették a nyugati nyelvek oktatását, a nyelvi tanszékek oktatóit szélnek eresztették. A nyelvtanár-képzés szünetelt éveken át a vidéki egyetemeken, így állhatott elő az a helyzet, hogy az 1957-ben visszaállított nyelvi tanszékek tanárhiánnyal küszködtek. A német nyelv egyetemi oktatásának újra bevezetése különösen kényes kérdésnek bizonyult, s bár a régi nyelvtanárok munkába állításával ideig-óráig meg lehetett oldani a nyelvszakos képzést, a felsőoktatás akkori irányítói egyre inkább arra az álláspontra helyezkedtek, hogy lehetőleg fiatal, s „demokratikus érében” képzett tanárokkal váltsák fel a korábbiakat. Így történt, hogy az ígéretes tudományos pálya előtt álló Gárdonyi Sándor a KLTE Német Tanszékén a kutatómunkából az alapozás számtalan gondjával járó, nehéz helyzetébe került. Nem adta fel ugyan tudományos terveit, de ideje, energiája jelentős részét az oktatás kötötte le, valamint az akkoriban szinte kötelező jellegű „társadalmi munka”. Helyzetét súlyosbította, hogy volt tanítványával, Trummer Lívia magyar-német szakos tanárnővel 1959-ben kötött házassága sem adott elég jogalapot a hatalmi szóval Debrecenbe telepített házaspárnak önálló lakás kiutalására, társbérletben fogadták kisleányuk, Györgyi megszületését is.

A földműves ösöktől örökölt szívósság és puritánság segítette át Gárdonyi Sándort a legnehezebb éveken. 1964-re elkészítette és megvédte kandidátusi értekezését. Lassan életkörülményeik is rendeződtek. Kiegyensúlyozott, elégedett ember benyomását kellette.

Órái nyugodt légkörűek voltak, számonkérésnél igényes és emberséges vizsgáztatónak bizonyult. Német szakosoknak nyelvtörténetet, stilisztikát, összehasonlító germanisztikát tanított, szemináriumain régi szövegek elemzésével foglalkoztak. Éveken át nem német szakosoknak is tartott kezdő és haladó

szintű nyelvórákat. Tanítványai úgy emlékeznek rá, hogy nemcsak órái jelentettek élményt, hanem az óráközi szünetek közvetlen hangú eszmecseréi, ahol gyakran felvillant jellegzetes humora is. Az 1980-as években a bölcsészkar diákönkormányzattól ő kapta a legnépszerűbb oktatónak járó serleget.

Az 1960-as és 1970-es években aktív részt vállalt a Pedagógus Szakszervezet bölcsészkar munkájában. Sok éven át ellátta a Kar dékánhelyettesi teendőit.

Kutatásait időről-időre szlovákiai, németországi és ausztriai tanulmányutakkal támogatta az egyetem. Felmerült, hogy néhány évet a bécsi Collegium Hungaricum szolgálatában töltsön, e megtisztelő meghívást elhárította, mert akkori helyzetében az egyetemen vállalt feladatainak ellátását fontosabbnak tartotta.

Tudományos munkájában a középkori magyar-német nyelvi érintkezés kérdéseit vizsgálta, különös tekintettel a német személynévek felvidéki előfordulására. Tanulmányait hazai és külföldi szakfolyóiratokban, elsősorban a Német Tanszék által kiadott Német Filológiai Tanulmányokban publikálta.

Munkája elismeréseként többek között a Munkaérdemrend arany fokozatát is megkapta, halála évében a KLTE „Pro Universitate” kitüntetésben részesítette.

Nagyon sokat dolgozott. Még a számára kikapcsolódást nyújtó kertészkedés is kemény fizikai munkával járt. Hatvan éves korában nyugdíjba készült, szerette volna letenni az évtizedek óta ránehezedett hivatali gondokat, azt remélte, hogy nyugdíjasként csak kutatásaival foglalkozhat, megvalósíthatja ifjúkori álmait, tragikusan korai halála megakadályozta ezt. Szikár, törekeny alakja, kissé dunántúli akcentusa, élénk, barátságos szemvillanása, kedves mosolya 1988. október 12-én örökre eltűnt.

Munkásságának méltatása, műveinek bibliográfiája a Német Filológiai Tanulmányok 18. kötetében jelent meg.

Korompai Gáborné

Girth Irén (Szeged, 1914. nov. 24. – Budapest, 1996 febr. 16.): polgári iskolai tanár.

Szülei szintén pedagógusok voltak. Az elemi és középiskolát, valamint a Polgári Tanárképző Főiskolát Szegeden végezte. Főiskolai tanulmányait matematika-fizika és ének szakon aranydiplomával zárta.

Pedagógiai pályáját Dunakeszin kezdte egy magán polgári iskolában. 1939. november 3-án került Derecskére. Ezt a dátumot élete végéig kiemelt napként tartotta számon.

Új munkahelyén nevelői munkásságát a helyi polgári iskolában kezdte. Számtant, németet tanított csaknem minden osztályban. Meghatározó egyénisége volt a tanári karban. Tanítása, nevelése során példamutató tanár-diák közötti demokratikus együttműködést valósított meg.

Nála a „szünet a diáké” volt. Abban az időben az osztályzatokat a felelet során, valamint félév és év vége előtt nem ismertették – hiszen ellenőrző sem volt -, így néha a bizonyítvány meglepetést okozott. Ő ebben kivétel volt. Előre közölte, mikor fognak felelni a tanulók, így lehetőségük volt alaposan felkészülni. Megmondta az érdemjegyet is. Félév és év vége előtt kikérte a véleményt mindenkitől az osztályozást illetően. Ahol eltérő volt a tanuló véleménye az ő véleményétől, ott lehetőséget adott a javításra.

Munkáját nagy hivatástudattal, lelkesedéssel végezte. Mindenkor azonosulni tudott a gyerekek gondolatvilágával. Ideális tanár-diák

kapcsolatot tudott kialakítani. Tudását és szeretetét érdek nélkül, ajándékként szórta a diákjaira. Szigora és következetessége is a gyerekek nevelését szolgálta.

Nem tett különbséget szegény és gazdag gyerekek között. A tehetségek kibontakoztatására törekedett. Személyesen felkereste a családokat, és a tehetséges gyerekeket és szüleiket igyekezett meggyőzni a tudás és a tanulás fontosságáról. Ennek eredményeként sok jó képességű tanuló tanult tovább.

Sokoldalúan képzett, nagy műveltségű pedagógus volt. Szaktárgyain kívül angol és német nyelvet tanult. Folyamatosan képezte magát. Az '50-es évek elején az iskola vezetésének kérésére felvette az orosz nyelvet is.

Tanári tevékenysége mellett meghatározó volt szervezőkészsége. Hozzá fűződik Derecskén a II. világháború után a leány cserkész-csapat megszervezése, melynek működése jó négy évig, a betiltásig tartott. Fáradtságot nem ismerve szervezte a csapat színes életét, ahol ifjúsági nevelőmunkája példaértékű volt. Az együtt átélt élményekről egykori tanítványa, Porkoláb Margit (Köszörüs Pálné) így emlékezik:

„Girh tanárnő, a „vezető testvér” volt. Kapcsolatunk 1944-től 1948-ig tartott, de amilyen rövid, olyan tartalmas volt. Elsődleges volt gyakorlatában a jutalmazás, a munkára nevelés. Ezek egyszerű módon, versenyszerűen valósultak meg, amellyel maximális ösztönzést ért el. Így pl. volt közös főzés, krumpli-hámozó verseny. A hozzávalókat mi vittük. A nyertes jutalma pl. az volt, hogy térítésmentesen vehetett részt egy kiránduláson. Nekünk nem volt szponzorunk. A táborozások költségeit magunk teremtettük elő. Pl. szerepléssel egybekötött tábortűzi műsort szerveztünk minimális belépővel. A fát is mi gyűjtöttük a Kiserdőből. Aki a legtöbbet gyűjtött, ugyancsak jutalmat kapott. Ezekben az években nemhogy szaloncukor, de még cukor sem nagyon volt. Karácsony előtt a lakásán egy – egy „család”, a cserkészeknél ez volt a legkisebb szervezeti egység, 8 – 10 fő részvételével cukorból szaloncukort

főzött. A főzéskor keletkezett többletet a csapat közös karácsonyfájára raktuk, a többi kiosztottuk. Négy év alatt kétszer táboroztunk. Először Hajdúszoboszlón, majd Szarvason. Lovas kocsin utaztunk, mi főztünk magunknak, még a szalmazsákot is mi tömtük ki szalmával, amin aludtunk. Szarvasra vagonban utaztunk, a Körös parton együtt táboroztunk, a „vezető testvér”-rel.”

Egy másik kedves diákja a következőkre emlékezik:

„Ő alapította a Diákaptárt. Az volt a célja, hogy takarékosagra nevelje a tanulókat. A 3. és 4. osztályos gyerekek lehettek tagok. Magunk készítettünk különböző munka-darabokat a tanárnő segítségével, pl.: sámlit, szappantartót, stb. Ezek egy részét karácsony előtt eladtuk, és így gyűjtöttünk pénzt a kirándulásra.

Kovács Erzsébet tanárnővel, aki Kodály Zoltán tanítványa volt, közösen vezették az énekkart. Színi előadásokat szervezett olyan színvonalon, hogy a debreceni Csokonai Színházból hozta, pl. az Arany tulipán című színdarabot és a jelmezeket is, 1946-ban. A felnőttekkel közösen szerepeltünk. Ezek bevételét is táborozásra fordítottuk.

Mozgalmas élet volt a cserkészek élete. A tanárnő számára fontos volt a mozgalom célkitűzéseinek megvalósítása, a vallásos és hazafias nevelés, a: „napi jótett elvégzése”, és: „az erős védi a gyengét”. A cserkészmozgalomban végzett munkássága miatt sok igazságtalanság, megaláztatás érte, amit méltósággal, zúgolódás nélkül el tudott viselni. Pl. az ellenpropaganda igyekezett megghiúsítani azt, hogy az előadásokat megtekintsék. Lelki törést jelentett számára a mozgalom megszüntetése, a jelvényeket le kellett adni, majd az üldöztetés. Az oroszok ittléte pedig testileg, lelkileg megtörte. Még 1948. március 15-én, a Templomkertben elszavalta a Nemzeti dalt. Azután kihelyezték Kismarjába, ahova több évig járt ki tanítani, majd 1960-ban végleg elhagyta Derecskét. 1960 – 1970-ig, nyugdíjazásáig Sződligeten dolgozott igazgató-helyettesként.”

Nem volt született derecskei, ennek ellenére példát tudott mutatni, hogyan kell egy közösségben igaz lokálpatriótaként dolgozni. Ő mindig másokért, a közösségért munkálkodott. Nagy veszteség, hogy tudását, tehetségét nem tudta mindvégig Derecskén kamatoztatni.

Nyugdíjas évei is aktívan teltek. Félnapos munkát vállalt, sokat utazott külföldre.

Az 1980-as évek elején hazlátogatott Derecskére. A volt tanítványai által alkalomszerűen szervezett osztálytalálkozón a „vén-diákok” nagy többsége megjelent.

Az együtt töltött évekről így emlékezett meg egy nagymama korú diákja:

„A Tanárnőtől tanultunk hazaszeretetet, szülői tiszteletet, egymás iránti felelősséget, megbecsülést.”

Ő maga így emlékezett meg a Derecskén töltött évekről:

„Derecske az első perctől otthonommá vált, az volt a vágyam, hogy ott maradhassak, amíg élek. Én lélekben most is derecskeinek érzem magam, hiszen életem legszebb 21 évét ott töltöttem. Nem haragszom Derecskén senkire, csak a szépre emlékezem.”

Tisztes kort megélt, jó egészségben. Az utolsó éveiben bekövetkezett betegségét türelemmel, panasz nélkül viselte. Szellemi frissessége mindvégig megmaradt. Rendszeresen járatta a „Derecskei Hírek” újságot, figyelemmel kísérte mindazt, ami Derecskén történt.

1996. február 16-án elhunyt. Már nem érhetette meg, és nem tudhatta meg, hogy szeretett városa a Derecske Városáért kitüntetést adományozta számára.

A díjat Tatár Róza, volt derecskei pedagógus, törvényes örököse vette át helyette.

Azok közé tartozott, akik kiemelkedő munkájukkal, emberségükkel kiérdemelték Derecske város elismerését.

1996. április 12-én végakarátának megfelelően a derecskei temetőben temették el.

Girth Irén az egész életét elkötelezte a nevelésre, tanításra, és ezt a küldetését maradéktalanul teljesítette.

Források:

Képviselőtestületi iratok, Porkoláb Imre és volt tanítványai, valamint Tatár Róza kolléga visszaemlékezései.

Szóllósi Imréné

H

Halassy Istvánné Német Jolán (Tiszacsege, 1898 április 17. - Debrecen, 1964.): tanító

Tanítócsaládban született. Apja a tiszacsegei református elemi iskola tanítója, az egyház kántora volt. Testvére Németh Lajos és sógora, Lévai Mihály szintén a Tisza-parti település kiváló pedagógusai voltak. Elemi iskolába Tiszacsegén járt, majd Debrecenben tanult. Tanítói oklevelét a Debreceni Református Tanítóképző intézetében 1918-ban szerezte. Első munkahelye a gyomai református elemi iskola volt, ahol mindössze két hónapig helyettes tanítóként tanított. 1918. november 1-től Tiszacsegén tanító. 1922 őszén már Magyarcsanádon az

állami elemi iskola rendes tanítója. Távozáskor az iskolák Működési Bizonyítványt állítottak ki részére. A lelkeszek, iskolaszéki elnökök egybehangzó véleménye: „ernyedetlen szorgalmával, gyermekeket szerető nyájas modorával, példás erkölcsi magaviseletével az iskolában eredményes munkát végzett, tanítói kötelességének mindenkor pontosan megfelelt, felettes hatósága elismerését teljes mértékben megnyerte.”

Balmazújváros legszegényebb településrésze a két világháború között Bánlak és Daru volt. Az utóbbiban létesítették a község első állami elemi népiskoláját 1924-ben. Németh Jolán a Csongrád megyei faluból ide pályázott. Ebbe az iskolába nevezte ki a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium. Ő volt az iskola első tanítója. Az iskolának ekkor még nem volt épülete. Egy kis parasztház homokkal felszórt földes szobájában a búbos kemence mellett kezdte a tanítást másodmagával. Az első osztályba beírt, szegénységtől és éhségtől elgyötört apró gyermekek kezét vezette a betűvetésre. Az iskola 1927-ben épült. Az alapkövét ő helyezte el. Az iskola-épület már megvolt, de nem volt az utcákon járda, nem volt villany. Az esős őszi napokon és a tavaszi hóolvadáskor szinte lehetetlen volt a gyalogos közlekedés. De akár esett, akár fújt, férje nagy csizmájában elindult az iskolába, hogy egyetlen óra ne maradjon el.

A sors nem kedvezett neki. Fiatalon özvegyen maradt. Alig háromévi házasság után

férje meghalt. Ettől kezdve egyedül kellett megküzdenie a nehéz élettel. Mégsem érezte magát elhagyatottnak, társalannak. A kis tantestületben a talentumok egymásra találtak. Közös volt a céljuk: mesterségük eszközeivel dolgoztak a darui gyermekekért. Áradt felé a Daruban lakók szeretete is. Ez a nép mellette, körülötte volt. Ez adott neki még nagyobb erőt sorsának alakulásához.

Az 1930-as években különösen súlyossá vált az itt élő emberek életkörülménye. Ezekben az ínséges időkben a legszegényebb családokat népkonyhai ellátásban részesítette a hatóság. A gyermekek sápadtak, véznák voltak. Ő megpróbált e kegyetlen világban küzdeni értük. 1958-ban, nyugdíjazása előtt a Hajdú-Bihari Napló munkatársának ezeket mondta: „Nap mint nap a sírás fojtogatott, de visszatartottam könnyeimet, s elfordultam a tábla felé egy pillanatra, amikor hol az egyik, hol a másik gyermek kibukott a padból éhesen, s aztán siettem oda, felemeltem, feldédelgettem, kiemeltem a táskámból a tízóraitam, azzal tartottam jól.

Saját pénzemen vettem nem is egy-két gyermeknek tízórait, a pucér kisfiúcskáknak egy inget vagy alsónadrágot, csak azért, hogy ennyivel is enyhítsem azt a nyomort, amelyben éltek. De vállaltam, mert azt tanultam apámtól, anyámtól, a nagyszülőktől, hogy tanítani, felemelni és szakadatlanul segíteni az embereket.” Halassyné Németh Jolán ezt tette negyven éven át. Lelkét, gondolatait kitarja az emberek felé. Ebben a cudar világban szót emelt a szociális egyenjogúságért. Bátor, szókimondó volt.

Ennek a magas, szikár asszonynak szavaiból mindig áradt valami mélyről jövő melegség, őszinteség, nyíltság. Szívesen és panasz nélkül hordozta mások gondjait. Nemes ember volt, mert a kicsinyek bajait tudta őszintén magáévá tenni.

Vitathatatlanul kiváló tanító volt. Tanítási óráin tele volt kreatív ötletekkel. Megalkuvást nem ismerő megszállottsággal végezte a munkáját. Virtuóz volt a tananyag megértésében, begyakoroltatásában és a könnyed számonkérésében.

A tanítási óráit látogató kollégáit, a szakfelügyelőket lenyűgözte varázslatos és szellemes óravezetése, tanítási módszere.

1944 őszén a front elől nem menekült Nyugatra. A község megszállása után sokat nélkülözött. Nem kapott fizetést. A mindennapi kenyérért meg kellett küzdenie. Segítségére siettek a darui emberek, volt tanítványai. Ők tartották el, hogy tudja folytatni áldásos munkáját.

1945 után tanúja volt a végbement társadalmi változásoknak, a „gyepsoriak” sorsa jobbra fordulásának. Megnyugvással töltötte el, hogy tanítványai egyre jobb körülmények között élnek, közülük többen főiskolákon, egyetemeken tanulhatnak. Negyven évig tanított. Amire 1918-ban vállalkozott, mindent teljesített. Mindig ott állt tanítványai mellett védőpajzsként. Élete alkonyán ott állt kollégái mellett is az idők tisztelettudó példájával.

1958-ban ment nyugdíjba. Vigasz volt számára, hogy mindig érezte a megbecsülést, a szeretetet.

1958. június 3-án a Hajdú-Bihari Napló Pedagógusok ünneplése című írásában közli azt a levelet, melyet Halassy Istvánné Németh Jolán sok tanítványa: darui férfiak és asszonyok meg gyermekek írtak alá: „Tanított bennünket a betűvetésre, a jóra, a szépre. Nevelt kötelességtudásra, egymás megbecsülésére, a rendre, a tisztaságra. Halassyné nemcsak tanítónőnk, de anyánk is volt.”

Fájó szívvel hagyta el iskoláját, Darut, Balmaújvárost. Testvéréhez költözött Tiszacsegére. 1964-ben Debrecenben hunyt el.

Forrás: A Debrecenben élő unokahúgánál, Váncsa Lajosnéál őrzött hivatalos iratok; Hajdú-Bihari Napló 1958. május 27-i és június 3-ai száma; Tanítványainak visszaemlékezései.

Király István

Halmi Lászlóné Kathó Klára dr. (1931 - 1999): középiskolai tanár.

Erdélyi (Bod) és lengyel (Hollesovszky) gyökerű, többgenerációs kálvinista tanító-család harmadik gyermekeként született Berettyóújfaluban.

Elemi iskoláit szülőhelyén, gimnáziumi tanulmányait a Dóczyban végezte. Kiváló képességű, szorgalmas tanuló volt. 1949-ben felvették a Kossuth Lajos Tudomány-egyetem TTK vegyész szakára. Első éves korában, nővére esküvője után, húsvét napján, az AVH letartóztatta és elhurcolta családfenntartó édesapját, akiről csak egy év múlva derült ki, hogy Kistarcsára internálták. Nehéz, ínséges időszakot éltek át. 1951-ben - még egyetemi hallgatóként - házasságot kötött dr. Halmi László orvossal, akivel három fiút, Lászlót (1952), Andrást (1953), Jánost (1955) neveltek fel. Diplomáját 1953-ban, édesapja szabadon bocsátásának évében vette át.

A Vegyipari Technikumba került, pedagógiai képesítés nélkül, de született pedagógusként. (Nemcsak költő, hanem igazi, valódi tanár sem lesz, hanem születik; „Poeta non fit, sed nascitur”) Aktív, majd nyugdíjas nevelőként - rövid algériai megszakítással - közel fél évszázadot (1953-1991, 1991-1998) szolgált. Elméleti (technológia) és gyakorlati (labor) tárgyakat tanított nemcsak az itteni nappali és a levelező tagozatokon,

hanem a vidéki ipari centrumokban (Nyíregyháza, Szolnok, Tiszaújváros, Tiszavasvári) is. Gondozta a tanári könyvtárat, szakkört vezetett, szertárt fejlesztett, kiállításokat, gyárlátogatásokat, kirándulásokat szervezett, üzemi gyakorlatokon vett részt. Éveken át felkészítette az iskola növendékeit az Országos Szakmai Tanulmányi Versenyekre, amelyeken azok kiválóan szerepeltek. Többször vállalt osztályfőnökséget, évtizedeken át irányította a normál és érettségire épített vegyész levelező tagozatokat.

Sokoldalúság, közvetlenség, empátia, felelősség, szerénység, egyszerűség, munka- és emberszeretet, önuralom, valamint hihetetlen munkabírás jellemezte. A hivatásával járó feladatai mellett egy többgenerációs nagycsalád (betegeskedő nővérének három gyermekét is ő nevelte) csaknem minden terhét viselte. A későbbiekben is sokkal szerényebben, igénytelenebbül élt annál, mint ahogy azt megengedhette volna magának.

Kiváló szakmai ismeretei, növekvő híre, embersége új elhelyezkedési lehetőségeket (üzemi, egyetemi, minisztériumi) nyitottak előtte, de ezekkel nem élt. Mindvégig helyben maradt és ott segített (anyagiakkal, kapcsolataival) ahol és akinek csak tudott. Kollégiáit, tanítványait, de még azok hozzátartozóit is, nehezen beszerezhető gyógyszererekhez, megfelelő egészségügyi ellátáshoz juttatta. Legendás emberségét bizonyítja, hogy bár éveken keresztül nem kapott lakást - több mint tízen éltek egy kétszobás bérleményben - az ellenében szövetkezeti lakáshoz jutott gyermektelen kollégáját, férjével egy távolabbi vidéki városba szállította, hogy az mihamarabb közölhesse az örömhírt hozzátartozóival. Jónéhány tanítványával folyamatos kapcsolatot tartott, többel levelezett.

Nappal, de jórészt éjjel - az alvási idő lerövidítésével; nemegyszer teljes kiiktatásával - a tankönyvek egész sorát írta:

I. Dr. Halmi Lászlóné - Kasszán Béla: Technológia I. Műszaki Könyvkiadó. 1973. 312.o.

2. Dr. Halmai Lászlóné - Kasszán Béla - Harsányi Zoltán: Technológia II. Műszaki Könyvkiadó. 1978. 422.o.

3. Forgács József - Dr. Halmai Lászlóné: Kémiai technológia (Elektrokémiai eljárások) Műszaki Könyvkiadó. 1982. 71.o.

4. Dr. Halmai Lászlóné: Kémiai technológia 3. Műszaki Könyvkiadó. 1982. 220.o.

5. Forgács József - Dr. Halmai Lászlóné: Vegyipari technológia IV. (Technikusoknak). Műszaki Könyvkiadó. 1988. 290.o.

6. Forgács József - Dr. Halmai Lászlóné: Vegyipari technológia (Szakmunkásoknak). Műszaki Könyvkiadó. 1990. 264.a.

7. Dr. Baloghné - Forgács - Dr. Halmainé - Sommer: Vegyipari technológia. (Technikus jegyzet). Műszaki Könyvkiadó. 1983. 413 p.

Midezért: A Nehézipar Kiváló Dolgozója 1958; Kiváló dolgozó; Miniszteri Dicséret 1981; Kiváló pedagógus 1986!; Pedagógus Szolgálati Emlékérem 1988 elismerésekben részesült.

1998-ban - a tanév végi érettségi vizsgák után - alul maradt betegségével, addig csendben vívott küzdelmében. Életének utolsó hónapjait, mozgásképtelenül, mások segítségével szorulva, a berettyóújfalui kórházban töltötte. Családtagjai - végakaratának engedelmeskedve - halotti torára valamennyi, temetésén megjelent kollégáját és első, 1957-ben végzett osztályának tanulóját meghívták.

Családja és kollégái közreműködésével írta:

Oláh József

Hamvas József (Botykapeterd, 1902. ápr. 5. - Derecske, 1966. okt. 21): tanító.

Az ország túlsó részén, a Baranya-megyei Botykapeterden született. Szülei kisparaszatok voltak. Édesapja több évig a község bírója volt. Elemi iskoláit szülőfalujában, a polgárit Szigetváron végezte. Innen iratkozott be a Nagykőrösi Református Tanítóképző Intézetbe. A Református Népiskolai tanítói képesítés megszerzése után 1921-ben Kistamási Református Gyülekezete hívta

meg tanítónak. E Somogy-megyei kisközségben tanított 10 évig.

A tanítás mellett tevékenyen részt vett a felnőtt közösség társadalmi életében.

1925-től községi képviselő tag. Járási Tanítói Egyesület jegyzője, járási munkások-idénymunkások bérmegállapító bizottság tagja.

Mindezek mellett lelkeszi szolgálatot is végez „Hogy áldásos volt munkám bizonyítja az, hogy a község, melynek lakói 65%-ban hitnélküliek voltak, mire eljöttem mind viszatért anyaszentegyházunkba. Boldog megelégedésben éltem ott, de az iskola törpe iskolának nyilvánított, ezért a Vallási és Köznevelési Minisztérium rendeletére Derecskére helyeztek. Községem népe, kik kisparasztokból állottak, amikor eljöttem (1931. október) díszpolgárává választott” írta önéletrajzában.

Ez év novemberében gyermekeivel Derecskére költözött és a református népiskolában megkezdte pedagógiai munkáját – haláláig ez iskolában tanított – leginkább fiú osztályokat.

Részt vett a község társadalmi életében.

A progresszív szellemű Polgári Olvasó Körnek évekig a jegyzője, különböző színdarabok betanítója, sőt írója. Országos híru volt a Polgári Dalegylet és Bokréta, melynek sikereihez előadások szervezésével, konferenciák írásával sokat tett a hazaszeretetre nevelés érdekében.

1945-ig a Hitelszövetkezet könyvelője, ott népművelő ügyvezető.

Miközben végezte iskolai és társadalmi munkáját családi tragédiák érték. A felesége hosszas betegség után meghalt. Ő itt marad két kisfiával minden rokoni támogatás nélkül. Nevelte őket Istenbe vetett hittel, egyedül. „Míg a jó Isten kegyelme 1940-ben árva kisfiaimnak édesanya helyett édesanyját nekem mindenben hűséges feleséget adott”.

Ebből a házasságból 4 gyermek született. A hat gyerek nevelése-tanítottása (négy egyetemet végzett) két tanítói fizetésből is nagyon nehéz volt.

A háború utáni években bizony aratási és cséplési munkát is vállalt a két nagyobbik fiával, hogy a család szűkös anyagi viszonyain enyhíteni tudjon. A sok megpróbáltatás ellenére nevelői munkáját az iskolaszék elnöke, Vadon Béla (református lelkész) 1948-ban így jellemezte:

„Nagyszerű tanítói egyéniségevel, szeretetteljes modorával és fellépésével, gyermek-szeretetével, sokoldalú buzgóságával kiérdemelte református híveink, a gondjaira bízott gyermekek szüleinek és eljáróinak megbecsülését. Minősítése: kiváló.”

1945 első felében, megbízás alapján, igazgatói feladatokat látott el. Szociális érzékenysége megmutatkozott vezetői tevékenységében is. A tananyag átdolgozását fontosnak tartotta, s ebben a népi közösségi szellem meghonosítását igyekezett érvényesíteni.

Az iskolák államosítása után is töretlenül végezte munkáját. Politikai életben is részt vett. Előbb a Nemzeti Paraszt Párt - 1948-tól a Kommunista Párt tagja, sőt üzemi titkára is volt. Hitbeli meggyőződését minden agitáció, fenyegetés ellenére sem volt hajlandó feladni, s a párt soraiból kizárták.

Klerikális tanítónak bélyegezve sok támadás érte, társadalmi munkából is mellőzték. Nevelői munkáját azonban töretlenül végezte. Vallotta a tanítói nevelésről: „Halálunkig kötelezve vagyunk rá, sem balsiker, sem közöny, sem ellenségeskedés fel nem oldhat alóla. A jó fa rossz gyümölcsöt nem terem”.

1966-ban a tanévet befejezte, s ekkor elindították nyugdíjaztatását, de sajnos már nem érte meg. Ő aki az életben annyi szeretetet adott, annyit dolgozott, oly sok gond, megpróbáltatás érte már nem tudott megbirkózni a gyilkos kórral és október 21-én eltávozott közülünk.

Temetésén a sok tanítvány és szülők tömege kísérté utolsó útjára.

Kitüntetések: 1949 Kiváló Munkáért

Forrás: Családi dokumentumok, visszaemlékezések.

Olasz Árpádné

Hamvas Józsefné Arany Julianna (Derecske, 1916. júl. 30. - Derecske 2002. júl. 28.); tanító.

Tösgyökeres derecskei földműves családból származik. Ketten voltak testvérek. Édesapja az I. világháborúban hősi halált halt. A két gyerek felnevelése az özvegy édesanyjára maradt. Elemi és polgári iskoláit szülőfalujában végezte.

„Bátyám asztalos mesterséget tanult, engem édesanyám tanítónőnek tanított, erre ment rá az a pár hold föld, ami édesapánkról maradt ránk” - írta önéletrajzában.

Oklevelet a debreceni Dóczy Református Tanítóképző Intézetben szerzett 1936 júliusában. Az akkori gazdasági válságos, majd háborús időszakban nehéz volt egy tanító-

nőnek állást szereznie. Neki sem sikerült állandósíttatni magát, de elvállalta a helyettesítési feladatokat. A helyettes tanító munkája sokrétű. Nagy próbatétel, de sok tapasztalatot adott.

Különböző felekezeti iskolákban, más-más osztályokban kellett helytállnia, de ha a szükség úgy hozta a környező településekre is eljárt tanítani. (Sáránd, Tépe stb.)

1940-ben feleségül ment Hamvas József tanítóhoz, aki özvegyember volt két árva gyermekkel. A kisfiúknak anyjuk helyett anyjuk, férjének hű társa volt egész életében.

Ebből a házasságból négy gyermek született. A növekedő család eltartása, a gyermekek taníttatása abban a történelmi időben szinte elképzelhetetlen nehézséget rótt a családra. A gondok ellenére az Istenben való hitük, a krisztusi szeretetben élés erőt adott a bajok leküzdéséhez.

A helyettesítési munka 1948-ig tartott. Az iskolák államosítása után kinevezték az I. sz. Általános Iskolához. Ebben az iskolában tanított 1976-ig, amíg nyugdíjba nem vonult. Nevelési elve: Szent kincs a gyermek teste, lelke /Szeretni kell azt melegen/ És fölnevelni féltő gondnal/ Hogy tiszta, jó, erős legyen (Szemlér Ferenc)

Évekig 1-2. osztályosokat tanított, úgynevezett kiskelmenő rendszerben. A hátrányos helyzetű, tanulási nehézséggel küszködőket nem hagyta magára. Ha az iskolában nem tudtak megtanulni olvasni, számolni, a saját lakásán korrepetálta őket, még saját gyermekei segítségét is igénybe vette, hogy tanítványai ne maradjanak le. A felnőtteknek analfabéta tanfolyamot tartott. Eredményes munkáját az iskolavezetés is felismerte. Nagy tudása, tapasztalata a bemutató tanításokon, a gyakorló tanítók nevelésében is kamatozódott. Nem egy nevelő példaképének tekintette nevelői egyéniségét, oktató, módszertani munkáját.

Nagyon jó szervező volt. Férjével együtt színdarabokat tanítottak be, s adták elő. A belépő díjakból sikeres országjáró kirándulásokat szervezett. Ezekon nemcsak a gye-

rekek, hanem szülők is részt vettek és ismerkedtek hazánk távoli vidékeivel.

1966-ban férje, mindenben segítőtársa meghalt. A lelki gyász mellett az anyagi helyzet is súlyosbodott. Egy fizetésből kellett élni, és még két egyetemre járó gyermekét iskoláztatni. Hiába volt sikeres pedagógus, aki a tanítványai, a szülők, a kollegák szeretetét, megbecsülését bírta „magasabb érdekből” áttették az értelmi fogyatékosok tagozatára.

Nem panaszkodott – nagy pedagógiai tapasztalata, a gyenge tanulók iránt érzett felelőssége sikert és értelmet adott munkájának. Az értelmi fogyatékos és cigány gyermekek nevelésében elért eredményeit a szakfelügyelők is elismerték. Tíz évig tanított itt, nem egyszer összevont osztályt, és szeretetteljes bánásmódjával, sikerélményekhez juttatásával növelte önbizalmukat, fejlesztette a kulturális igényüket is. Ki-egyensúlyozott személyiségén nem látszott meg családi gond.

Szerencsésnek tartom magam, hogy az utolsó 10 évben munkatársa lehettem és megismerhettem bámulatos egyéniségét.

Csendes, szép beszédű, mindig mosolygó, jó humorú, mindig a lényegről beszélt.

Mi, fiatalabb kollegák mindenféle problémáinkkal bátran fordultunk hozzá. Oly türelemmel, megértéssel hallgatta mások panaszait, anélkül, hogy a sajátját hozta volna elő. Praktikus tanácsaival nagyon sokat segített nekünk. Nem voltak hangulati csapongásai, a legszomorúbb bajaiban is másokkal törődött. Jó memóriája, az emberek iránti szeretete, érdeklődése haláláig megmaradt.

Nyugdíjba vonulása után nagyon hiányzott szeretett lénye az iskolából. Hosszan tartó betegsége idején is tartottuk a kapcsolatot, de régi barátairól levelezés útján is tájékozódott.

Egész munkássága idején Derecskéért, a gyerekek szeretetteljes nevelésén fáradozott. Sajnos kitüntetést soha nem kapott.

Ungvári János, volt tanítványa, ny. megyei műv. oszt. vez. visszaemlékezése:

„Jucika néni az elemi iskola első osztályában tanított engem az 1937/38-as tanévben. Akkor nem, most már tudom, helyettes tanítói minőségében. Szelíd egyénisége, törekeny alakja most is elevenen él emlékezetemben. Kitüntetésnek tekintettem, hogy a dolgozatfüzeteket én vihettem az iskolától meglehetősen távol levő lakására. Közel laktunk hozzájuk, így a velem egykorú Hamvas-fiúkkal gyakran együtt játszottunk. A tanítók – előírás szerint – minden tanév végén kimutatást készítettek az elvégzett tananyagról. Jucika néni egyik jelentésének másolata féltve őrzött kincsem. Gyönyörű kézírása volt. Nincs abban egyetlen javítás sem. S ettől nem marad el a tartalom sem. Sokat mondók a felsőbb osztályokban fogalmazásra kitűzött témái: A mi családunk egy napja; A szántó-vető ember télen; Mit beszélnek a Felvidék fenyvesei; Üzenet Erdélybe stb.

Világos, logikus felépítésű magyarázatával ismerhettük meg a mindennapi életben való tájékozódáshoz szükséges jogainkat és kötelességeinket. Érthető példákon mutatta be, mi a kiskorúság, nagykorúság, gyámság, közbiztonság, a magyar állampolgárság, az egyesületi, a sajtó és vallásszabadság.

Korábbi elgondolásom szerint magam is a tanítói pályát válsztottam. Szükségem volt egy hegedűre, de szüleim nem tudták megszerezni. Amikor Jucika néni megtudta ezt a gondunkat, azonnal segített, s egy háromnegyedes, szép hangzású hegedűt kölcsönzött. Soha nem felejttem jószívűségét, mindig hálával gondolok első tanítómra.”

2002. augusztus 1-én kísértük utolsó útjára. Tanítványai lelkében visszhangra talált óhaja:

„Örökké élek szívetekben, bennetek / Ember voltam mindig, ezért szeressetek”

Forrás: Családi dokumentumok, személyes visszaemlékezés.

Olasz Árpádné

Hankiss János dr. (Budapest, 1893.szept. 21.—Budapest, 1959. ápr. 28.): irodalomtörténész, író, könyvtáros, egyetemi tanár.

Édesapja, Dr.Hankiss János fővámigazgató, édesanyja, Gebhardt Antónia. Szülei második gyermekeként született, korán elhalt bátyja után, őt Flóra húga, majd Szilárd nevű öccse követte. A család igényes szellemi légkörében és a polgári jólét keretei között szép tanulmányi eredményeket felmutató gimnáziumi évek után a budapesti Tudományegyetem német-francia szakán, az Eötvös Collégium tagjaként folytatta tanulmányait. Genfi és párisi ösztöndíjas évek után 1915-ben doktori címet és középiskolai tanári oklevelet szerzett. Pályáját helyettes tanárként az egri Állami Főreál iskolában kezdte 1916.szeptember 1-től mint nyelvi lektor állt a néhány éve alapított debreceni egyetem szolgálatába. Nyelvtanári munkája mellett aktív tudományos munkát folytatott. 1920-ban magántanári képesítést szerzett, 1923-ban a Francia Tanszék egyetemi tanárává nevezték ki.

Az egyetem egyik legfiatalabb professzora volt, aki rövididő alatt otthonra talált Debrecenben. Turchányi Ilonával kötött házasságból született gyermekei (János orvos-író, Elemér szociológus, irodalomtörténész, és Ilona operaénekesnő) hívatásuk ismert és elismert személyiségeivé váltak.

Tudományos működése 25. évfordulóján Kovács Máté így írt mesteréről: „Hankiss

professzor hírnevét és sikerét az magyarázza, hogy benne szerencsésen egyesül az alapos tudós, a jó tollú író, a fáradhatatlan szervező és a rokonszenves előadó a kitűnő tanárral, a kiváló emberrel." Tudományos munkássága az irodalomtudomány területén rendkívül sokirányú volt. Elsősorban a francia irodalom történetével foglalkozott, fő hangsúlyt adva annak hazai ismertetésére. A magyar irodalom kutatásában - a francia komparatistika hatására - elsőként alkalmazta az összehasonlító módszert, s ezzel úttörő szerepet vállalt irodalmunk európai nézőpontra helyezésében.

Széles körű nyelvtudása (francia, német, angol, olasz, spanyol, portugál, lengyel, orosz) révén autentikus áttekintése volt a világirodalom minden területéről. Szenvedélyesen gyűjtötte a magyar vonatkozásokat, hungarika-kutatásai jövőbe mutatónak bizonyultak. Tudományos és műfordítói munkájával a magyar irodalmat népszerűsítette külföldön. Műveinek stílusát a könnyed elegancia és közérthetőség jellemzi, akár anyanyelvén írt, akár idegen nyelveken.

Kevésbé ismert adalék, hogy nem csak tudós irodalomtörténész, hanem alkotóművész is volt: hagyatékában több kötetnyi verse maradt fenn.

Sok-sok külföldi útja során amellett, hogy más nemzetek irodalmát tanulmányozta, a magyar kultúra ismertetésének, népszerűsítésének misszióját is felvállalta, ez irányú munkáját már kezdettől valóságos kultúr-diplomáciai tevékenységnek tekinthetjük.

1927-ben a Sorbonne tiszteletbeli professzorává avatták. 1931-ben ő szervezte meg Budapesten az első Nemzetközi Irodalomtörténeti Kongresszust, a Nemzetközi Irodalomtörténeti Bizottság titkárává választotta, majd őt kérték fel a „Helicon” című nemzetközi irodalomtörténeti folyóirat szerkesztésére.

Itthon Milleker Rezső földrajz professzorral 1927-ben alapították a debreceni Nyári Egyetemet, s Debreceni Szemle címmel tudományos folyóiratot indítottak.

Az 1929/30-as tanévben a Bölcsészettudományi Kar dékánja, majd prodeánja volt.

1931-ben ő szervezte meg az első hazai bölcsész értekezletet, ahol a tudományos eredmények megbeszélése mellett a bölcséleti tárgyak tanításának, tanulásának kérdéseit is megvitatták. Intenzív kapcsolatot épített ki külföldi egyetemekkel, tudományos intézményekkel és az európai Magyar Intézetekkel. Összeköttetései révén sok tanítványának biztosított tanulmányutakat, ösztöndíjat. Egyetemi tanári működése nem szűkölt le a Francia Tanszéken végzett oktató munkára. Kezdeményezésére jött létre az Olasz Szeminárium és a Népművelési Kutatóintézet. Ez utóbbihoz kapcsolódott a „Magyar Lélek” és az „Iskolán kívüli Népművelés” c. folyóiratok szerkesztése és bizonyos mértékig a „Forrás” c. kulturális folyóirat alapítása is. Az oktatás és a népművelés az ő gyakorlatában összefonódott: A Francia Tanszék és az Olasz Szeminárium hallgatóinak részvételével irodalmi matinékat szervezett. Maga is tartott ismeretterjesztő előadásokat (a rádióban is) a tudomány és az irodalom kérdéseiről különböző művészeti ágak alkotásait bemutató zenei betétekkel, képzőművészeti illusztrációkkal.

A nemzetek közötti kulturális kapcsolatok erősítésének meggyőződéses híve volt. A Trianon utáni Magyarország hátrányos helyzetének lehetséges javulását hazánk minél szélesebb körű megismertetésétől, kultúránk népszerűsítésétől remélte. E célnak szentelte közéleti tevékenysége java részét, ezt szolgálta többek között a párisi világkiállítás magyar pavilonjában bemutatott reprezentatív magyar könyvkiállításával. A kultúr-diplomácia elméleti kérdései is foglalkoztatták, e tárgyban írt alapvető munkáját a Magyar Külügyi Társaság a tevékenység meghatározó vezérfonalaként adta közre.

1943-ban Kállay Miklós miniszterelnök meghívta kormányába kultusz-államtitkárnak. Intézkedési köre a nemzetközi kulturális kapcsolatok és a népművelés területére terjedt ki. A háborús viszonyok nem sok esélyt adtak reformtervei megvalósítására. Államtitkári hivatalát a német megszállásig töltötte be.

A háború utolsó időszakában, az 1944/45-ös tanévben rektorrá választották. A főváros ostromát Budapesten élte át. Visszatérve Debrecenbe az újrakezdés nehézségei fogadták. Jóllehet az igazolóbizottság simán igazolta, a következő tanévre – a szokásostól eltérően – mégsem tölthette be a prorektori tisztelet Átmenetileg az Egyetemi Könyvtár megbízott igazgatója volt és folytatta – gyakorlatilag egyedül – a francia szakos hallgatók képzését, irányította az Olasz Szeminárium munkáját, besegített a német és angol szakos hallgatók felkészítésébe. A háború előtti tanári munkájáról szépen emlékezett meg Bajomi Lázár Endre, kiemelve professzora lenyűgöző szakmai tudását, lebilincselő és szípkázó előadásmódját, liberális gondolkodását, hallgatói iránt érzett felelősségét és segítőkészségét.

A háború utáni időszakban volt tanítványa Szépe György az „utolsó békés szemeszterben”, amelyre így emlékezett: „1949 őszén mindössze hét francia szakos diák kezdhette meg tanulmányait, ennek ellenére Hankiss János professzor minden előadását előadóteremben tartotta. (...) Kifogástalan retorikával és nagy pedagógiai érzékkel, hadd tegyük hozzá: olyan belső és külső eleganciával, ami 1949-ben már jóformán eltűnt Magyarországon. (...) A francia irodalom áttekintése - azt hiszem a legjobb egyetemi bevezető előadás volt, amit el lehetett képzelni: bevezetett a tárgyba, annak szellemébe, kézikönyveibe és terminológiájába. (...) Maga a Francia Tanszék voltaképpen Hankiss János professzorból állt, (...) nem csak ellátta az összes órát (több, mint húszat), hanem még a spanyol lektori feladatokat is. (...) Tanításon kívül is sokat találkozhatott egy francia szakos diák Hankiss professzorral. Családi teadélutánokon látott bennünket vendégül, kijött a sportpályára, ha sportoltunk, s bármikor szívesen vette, ha csatlakoztunk sétájához.” Ez már a fordulat évét követő politikai átrendeződés időszaka, amikor megkezdődött a felsőoktatást érzékenyen érintő átszervezés, amelynek értelmében a vidéki egyetemeken megszüntették a nyugati nyelvszakok

működését. Emiatt 1950. január 1-től Hankiss János rendelkezési állományba került.

Háború utáni tevékenységéről szólva nem hagyható figyelmen kívül, hogy a Nyári Egyetem újraindítása is az ő nevéhez fűződik. Az újrakezdéssel szembeni ellenállás megtörésében határozott küzdőtársnak bizonyult egykori tanítványa, Kovács Máté, aki akkor már a kultusz-tárca államtitkáraként igyekezett minden támogatást megadni a számára is fontos és kedves intézménynek. A sikeres 1947. évi rendezvényt követően a centenáriumi évre tervezett kurzus szervezése közben mondvacsinált kifogásra hivatkozva Hankiss Jánost kiszorították a Nyári Egyetem vezetői közül. (Az 1948. évi tanfolyam után 10 éven át nem került sor megrendezésére, 1958. ban, amikor harmadízben indult a Debreceni Nyári Egyetem, tudomásunk szerint senki sem gondolt arra, hogy bevonják a tanfolyam munkájába az alapító professzort.)

Az 1950-es évek elejére kialakult helyzetben a Debreceni Egyetemi Könyvtárat Kovács Máté igazgatta. A tanszékétől, tanári katedrájától megfosztott Hankiss Jánosnak ő biztosított munkát, megélhetést, előbb ideiglenes alkalmazással, majd 1950 októberétől szakozói munkakörben. Hankiss János könyvtári munkatársként részt vállalt a nemzeti tulajdonba vett szerzetesi, egyesületi és magánkönyvtárak állományának válogatásában és feldolgozásában. Zenei érdeklődésének és zenetörténeti tájékozottságának köszönhető, hogy pusztulásnak kitett régi zeneművek, kották megmentésével megalapozta az Egyetemi Könyvtár Zeneműtárát.

Ő kezdeményezte a könyvtári zene-délutánokat, ilyen alkalmakkor általában ő tartotta lemezhallgatással egybekötött zenetörténeti előadásokat egyetemi hallgatóknak és egyetemi dolgozóknak. Részt vett a könyvtár tájékoztató munkájában, könyvtárosként sem tagadta meg tanári hívatását, szakdolgozó hallgatók számára útmutatót írt a tudományos munka alapvető tudnivalóiról, technikájáról. Kisebbségi cikkek és ismertetéseket közölt hazai és külföldi szakfolyóíra-

tokban. A háború után nagyobb terjedelmű irodalomtörténeti munkája 1951-ben Sao-Paolóban jelent meg francia nyelven, itthon német nyelven 1957-ben Liszt Ferenc naplószerű életrajza, amely utóbb több idegen nyelvű kiadásban is megjelent.

Munkával, önfegyelemmel és méltósággal viselte a számára sok szempontból méltatlan helyzetet. A nehéz évek megtörték egészségét. 1957-ben, amikor visszaállították a nyugati nyelvszakokat a debreceni egyetemen is, felkérést kapott a Francia Tanszék újjászervezésére. Az örömmel vállalt feladat minden energiáját igénybe vette. Ismét az a helyzet állt elő, hogy szinte egyedül kellett ellátnia a szervezés és oktatás minden tennivalóját. Szokatlan és nagy munkát kívánt a francia szakra felvett hallgatók kezdetleges nyelvtudása. Időt, fáradságot nem kímélve foglalkozott a jó képességű diákoknál is tapasztalható hiányosságok pótlásával. A következő tanévben népesebb évfolyam kezdte tanulmányait francia szakon, ekkor már néhány új tanár is bekapcsolódott az oktatásba, Hankiss János pedig megrendült egészsége következtében arra kényszerült, hogy lakásán fogadja hallgatóit, akik a sors ajándékának érezték, hogy a legendás professzor otthonában tartott órákat számukra, sajnos, nem sokáig! Hatvanhat éves korában, 1959. április 28-án eltávozott az élők sorából.

Az akkori idők szomorú jele, hogy haláláról csak külföldi szakfolyóiratok emlékeztek meg. Személyéről, munkásságáról itthon évtizedeken át mintha megfeledkeztek volna, holott tanítványai szerte az országban gimnáziumokban, egyetemeken tanítottak vagy a kulturális élet más területein dolgoztak, s ha nem is emlegették, azért tovább vitték mesterük szellemét. Azon kevesek közé tartozott, akiket a Francia Akadémia koszorújával tüntették ki, s aki a francia becsületrendet is megkapta.

Születésének 90. évfordulóján, 1983-ban Bajomi Lázár Endre és Harsányi Zoltán törték meg a csendet. 1987-ben egykori munkatársa Szénássyné Ludányi Valéria szerkesztésében az Egyetemi Könyvtár adta ki

szakirodalmi munkásságának bibliográfiáját. Hagyatékának egy része a Debreceni Egyetemi Könyvtár Kézirattárában, más része a MTA Könyvtárának Kézirattárában került megőrzésre. Születésének centenáriuma alkalmából a KLTE Francia Intézete tudományos ülésszakot rendezett, az ott elhangzott előadások „Hankiss János redivivus” című kötetben olvashatók. A Francia Tanszék javaslatára a Debreceni Egyetem történetében elsőként Hankiss Jánosról neveztek el előadótermet

Korompai Gáborné

Hegedűs János (Hajdúszoboszló, 1933. július 27. – Debrecen, 1996. július 6.): magyar-történelem szakos tanár, igazgató.

Munkás családból származott. Édesapja, Hegedűs János a MÁV-nál dolgozott. Édesanyja, Jóvér Etelka a háztartást vezette. A három gyerek közül ő tanult tovább. Elemi iskolába és polgáriba Hajdúszoboszlón járt. Középiskolai tanulmányait Debrecenben végezte. Nagyon büszke volt arra, hogy a debreceni Társulati Fiú Felső Kereskedelmi Iskola diákja volt. Szívesen emlékezett egykori tanárára Tőkés Györgyre, a diákok Gyuri bácsijára.

Miután leérettségizett 1952-ben, 19 évesen a Városi Tanácsnál terv, statisztikai, könyve-

lési, majd népművelési csoportvezető lett, majd 1957-től a Városi KISZ Bizottság titkára volt. A vele majdnem egykorú fiatalokkal könnyen megtalálta a hangot, jó szervezőkészsége már ekkor kitűnt.

Jól tudta aktivizálni a fiatalságot. Mozgalmas volt az élet ekkor az Ifjúságházban. Olvasókört, előadásokat szervezett. Egy belső tűz égette, ami nem aludt ki a nyugdíjas évek alatt sem. Vélemény-nyilvánításait a túlfűtöttség jellemezte.

1958-ban kötött házasságot Kertész Margit matematika-fizika szakos általános iskolai tanárral. Feleségében nemcsak házastársra talált, hanem összekötötte őket a közös munka, a pedagógus hivatástudat. Házasságukból két gyermek született: Anikó és János. Anikó vegyészmérnöki diplomát szerzett, János az Ybl Miklós Építőipari Főiskola hallgatója volt.

1963-tól a 3. sz. Általános Iskolában tanított. Innen került a 2. sz. Általános Iskolába. Közben végezte tanulmányait Egerben a főiskolán. 1965-ben magyar-történelem szakon szerzett diplomát.

Ebben az időben a dolgozók iskolájának esti tagozatán is eredményesen tevékenykedett. Pedagógiai gyakorlatában előtérbe helyezte a tanulókkal való kapcsolat kérdését. Mindig érzékenyen reagált a hátrányos helyzetű gyermekek problémáira. Tanulószobát szervezett számukra, hogy könnyebben leküzdjék az otthoni környezet hátrányait.

Óráin rendet és fegyelmet követelt. Tanítványai szerették, szívesen tanulták tantárgyait. A történelmet életközeli hozta, élményszerűen tanította. Tanítványai a középiskolában is megállták helyüket.

Kiemelkedő társadalmi munkát végzett. A Hazafias Népfront titkári teendőit látta el társadalmi munkában. Ez sok gondot és időbeli lekötöttséget jelentett. A segítségért hozzáfutóknak önzetlenül segített.

Társadalmi munkáját közmegegyezéssel végezte. A közéletben megbecsült személy volt.

1971-ben nevezték ki az 5. sz. Általános Iskola igazgatójának. Nem volt könnyű dolga, hiszen az iskola nevelőtestületét négy

általános iskola nevelőiből szervezték. Voltak, akik önként, saját kérésükre kerültek az iskolához, a tantestület másik része az át-szervezés következményeként átirányítással kapta meg új munkahelyét. Ennek következtében a tantestületi egység megteremtése nem kis feladatot jelentett számára.

Miután kinevezték igazgatónak, elvégezte az igazgatói komplex tanfolyamot. Nagy gondot fordított az önképzésre.

Elismerésre méltó érdeme volt az iskola udvarának, környékének, sportpályának rendezésében, létesítésében.

Egészségi állapotának romlása és az őt ért támadások miatt lemondott az 5. sz. Általános Iskola vezetéséről. 1978. júl. 1-től a 3. sz. Általános Iskola igazgatóhelyettese lett, egészen 1994. április 1-ig, nyugdíjazásáig.

Egészségi állapota fokozatosan romlott, érrendszeri problémái fokozódtak. Nem adta meg magát a betegségének, óriási akaraterővel küzdött.

Igazi lokálpatrióta volt. Nagyon büszke volt szülővárosára. A város fejlődését figyelemmel kísérte.

Nyugdíjas éveit szívesen kertészkedett és foglalkozott unokáival.

Tudtuk, hogy beteg, de 1996. július 6-án hirtelen eltávozott közülünk, ez mindenkit megdöbbentett.

Kitüntetései:

Aranykoszorús KISZ jelvény 1960; Kiváló társadalmi munkáért 1977; Kiváló munkáért 1987.

Források: Családi és hivatalos dokumentumok.

Császi Csabáné

Hettesheimer Ernő (Zombor, ma Sombor, Szerbia 1888. jan. 16. – Debrecen, 1953. dec.): középiskolai tanár.

A Délvidéken, az egykori Bács–Bodrog vármegyében református családban született. Apja Hettesheimer Henrik, anyja Jordán Fanny. Felesége a fiumei születésű Fazekas Margit. Gyermekek nem született.

Iskoláit szülővárosában végezte. Egyetemi tanulmányokat Budapesten Eötvös-kollé-

gistaként, Münchenben és Strasbourgan folytatott. 1911-ben kapott magyar–német nyelv- és irodalom szakos középiskolai tanári oklevelet. Később képesítést szerzett a francia nyelv tanítására is. Professzorai voltak: az irodalomtörténész Beöthy Zsolt, a nyelvész Szinnyi József, a germanista Petz Gedeon és Heinrich Gusztáv, valamint a neveléstörténész Finácz Ernő.

Tanári pályáját 1911-ben szülővárosában kezdte a felsőkereskedelmi iskolában helyettes tanárként. 1913 januárjában pályázik német tanári állásra Debrecenbe a Református Felsőbb Leányiskolába, amely kérésében éppen e tanévtől már leánygimnázium is működött. Három pályázó közül választják ki a legjobb képesítésű fiatal tanárt, és nevezik ki rendes tanárrá, akit az Eötvös-kollégium igazgatója is melegen ajánl, és aki francia nyelvet is képes tanítani. Tanári megbízatását a debreceni egyház presbitériuma is megerősíti. Az 1912–13. tanévi iskolai értesítő közli tanári székfoglalóját Egy fejezet a költészet elméletének történetéből címmel. Ez az értekezés már mutatja a fiatal tanár érdeklődését az esztétika iránt.

Alig hogy elkezdte tanári működését Debrecenben, következett a négyéves háborús frontszolgálat. Ezt a pályaszakaszt az egykori tanítvány, Szabó Magda író a Merszi, Möszjő című könyvében jeleníti meg, tá-

maszkodva H. E. első világháborús naplójára. A napló Münchenbe került H. E. egy rokonához, aki az írónek ajándékozta. Ebből a naplóból Szabó Magda emlékezete szerint a Tanár Úr egy bánkúti kirándulás tábornokánál részleteket olvasott fel. „.... egy ifjú tüzér hadnagy lovagolt a hajdani Stefánián, búcsúzott szépségtől, ifjúságtól, esetleg az élettől. Aztán már golyózáporban nyargalt a hadnagy, ott kínlódott katonáival a Száva-parton, körötte ember- és állathullák, felperzselt lakóhelyek, halál, téboly, pusztulás, a háború vaspatájának nyoma a sértődött búzaföldön ...” A tanítvány író a fiatal tüzértiszt tanár élményeiből levonja a következtetést: „.... Möszjő átélt és látott valamit, az első világháború rettenetes eseményeit, annyi égő várost, hogy később döntött, iskolánkat nem teszi terepasztallá.” A háborúból emléklapos tűzérsegi századosként tér vissza az iskolába az ezüst és bronz Signum Laudis, az ezüst Vitézségi Érem és a Károly csapatkereszt kitüntetésekkel. A háborúban kitüntetések szerzett, egész munkás életében viszont a békét szolgálta.

Főleg franciát, de németet, sőt sokszor lélektant és logikát is tanított. Elcsodálkozhatunk azon, hogy már a harmincas években az ún. modern nyelvoktatási elveket követte, és ehhez iskolai nyelvoktató munkájában adekvát módszereket alkalmazott és ajánlott tanárjelöltjeinek. 1938-ban a Protestáns Tanügyi Szemlében cikket írt Megjegyzés a francia nyelv tanításához (A tanítás menete, általános elvek, kívánságok) címmel. Hangsúlyozza, hogy „az élő nyelvek tanításánál feltétlenül szükséges az olvasmányokon kívül minden órán a beszélt nyelv szókincsét, kifejezéseit is gyakorolni... Az osztálytevékenység intenzívebbé válik, ha ébren tudjuk tartani a gyermekben a gyakorlási kedvet... Az eredményes nyelvtanítás próbája a helyes nyelvhasználat.” Nagy súlyt helyez arra, hogy a tanuló ne csak beszélni tudjon, de értse is az idegen beszédet. Az óráinak hangulata és lelke volt. Az idegen nyelvi ország- és kultúraismeret tanítását képi és zenei szemléltetéssel, irodalmi olvasmányokkal tette életszerűvé. Nem arra

volt kíváncsi, amit nem tud a tanuló, hanem arra, amit tud. Toleráns számonkérő volt, megértője és nem megtorlója a diákok tudás- és magatartásbeli gyarlóságainak.

Idézzük továbbra is Szabó Magdát! „Möszjő lassanként olyan lett, mint egy legenda, ez az ember képtelen haragudni, indulatba jönni, ez se fegyelmezni, se büntetni nem tud, ez csak jó, elronthatatlanul jó, gyöngéd és udvarias, mint langyos fürdőben engedték el magunkat az óráin. Mi álltuk az edzést, kemény trénerrek dolgoztak izmainkon. Möszjő óráin pihentünk, még bosszantani sem volt érdemes, mert mikor megpróbáltuk, úgy tett, mint aki nem veszi észre. Utólag, míg elemzem, riadok meg, milyen kevés valóban jó embert láthattam az életemben, hogy nem döbbsenem rá idejében: előttem az abszolútum, az emberi ember, aki együtt sír velünk, ha valakit valódi gyász ér, s nem áthatja az azal tölteni idejét, hogy suta tévedéseink gubancát sorra kibogozza.” Az írónőt – valómása szerint – az Abigél c. regénye König tanár úr figurájának megformálásában H.E. ihlette.

A tanórákon folyó oktató tevékenység mellett egész pályája során vezetett rendkívüli tárgyként német és főleg francia társalgási gyakorlatot, valamint délutáni órákban olvasókört, ahol újságot és elbeszéléseket olvastak és beszéltek meg.

Szívesen vállalt osztályfőnökséget. Válogatás nélkül minden tanítványát szerette. Mindig mosolyt, derűt akart látni arcukon – emlékezik egyik tanítványa. Osztályfőnöki munkájának elismerésére utal, hogy az 1941-ben érettségizett osztályától egy olyan albumot kapott, amely a „Mucuskák karto-tékai” címet viselte, és amelybe érettségi fotója mellé az adatait mindenki maga vezette be.

Kezelője volt a német-francia szertárnak és az iskolai tanári könyvtárnak.

Mindennapi tanári munkájához tartozott a tanárjelöltek gyakorlati képzése is. Vezetőtanára volt a Dócziban gyakorló francia-német szakos tanárjelölteknek, akik tudták, hogy sokat tanulhatnak tőle, de amit és ahogy a Möszjő csinálja, az utánózzhatatlan.

Volt olyan tanév, amikor a Dócziban gyakorló huszonhárom tanárjelölt közül tizenketten Hettesheimer Ernőnél gyakoroltak. Sok későbbi debreceni nyelvtanár is vallotta szellemi atyjának és felejtethetetlen mesterének. A gyakorlati nyelvhasználatra, társalogni tanított, ahogy ez egy Möszjőhöz illett. A háború után idegen nyelvet tanító tanárnők nagy nemzedékének tagjai Debrecenben mind Hettesheimer-tanítványok voltak, sokan nemcsak tanár-jelöltként, hanem diákként is.

Igazán a kirándulásokon nevelt az életre. A sok rövidebb tanulmányi kirándulás mellett a többnapos gyalogtúrákat szerette. Indokai ma is helytállóak: „Orvosi szaklapok az ideggyengeség, neuraszténiára való hajlam leküzdésének legjobb orvosságát a gyaloglásban jelölik meg, mely a serdülőkorban fellépő vándorlási ösztönnek is legegészségesebb kielégítése.” Ezeket esztétikai gyönyörködéshez, egész életre szóló élményhez akarta juttatni a Mucuskáknak becézett lányokat. Évente elvitt egy-egy osztályt a Bükkbe és a Mátrába, de jártak Bécsben, Tirolban, a Salzkammergutban, a visszatért Felvidéken, Nagyvárad és Nagybánya környékén is. A gyalogtúrák (Wanderungen), a nagy-kirándulások pedagógiai hasznáról Az iskolai kirándulások a jellemképzés szolgálatában címmel érkezett a Protestáns Tanügyi Szemle 1941. szeptemberi számában. Szülői értekezleteken is előkészítette és értékelte ezeket. Egykori diák-vélemények alapján a kirándulásokat a körültekintő és szakszerű vezetés, a lelkes és a legapróbb részletekre kiterjedő gondoskodás jellemezte.

Csodálta, szerette és tanítványaival is megszerettette a természetet. Debrecenben a Nagyerdei körút és a Gvadányi utca sarkán, egy nagy kert közepén kis, kétszintes házacskájaiban élt feleségével sok könyv, hang-lemez, a kirándulásokról készített fotó és dia társaságában. Hazulról gyalog, hátizsákkal a hátán járt be a városba az iskolába. A háború utáni nehéz időkben saját termésű gyümölcsöt és zöldséget vitt az iskolába az arra rászorulóknak.

Az országos és a városi pedagógiai és egyházi közéletben is vállalt szerepet. A Modernnyelveket Tanító Tanárok Egyesületének titkára, az Országos Tanáregyesület, a debreceni Tanári Kör és a Csokonai Kör, az Iskolán Kívüli Népművelési Tanfolyam rendezvényeinek előadója volt. Az 1947-es év első felében részt vett a nevelők világnézeti és szakmai továbbképzésén. Tankönyvbírálatokat végzett az Országos Köznevelési Tanács megbízásából. Hosszú időn át volt tanulmányi felügyelő. A Protestáns Tanügyi Szemle, a Természetjárók Lapja és a Földgömb című folyóiratok cikkírója. A debreceni református egyház presbitere, a tiszántúli egyházkerületi közgyűlésben a Dóczi leánygimnázium képviselője volt.

Miután Hettesheimer Ernő egész tanári pályáját leányiskolában töltötte el, nyugdíjas korában magántanítványai fiúk voltak, volt tanítványai és egykori kollégái gyermekei. E sorok írója is közéjük tartozott 1953–54-ben. Ennek dokumentálható emlékei a tanár és a diák által közösen vezetett, gót betűs, máig őrzött füzetek. Százhuszonhat órát töltöttünk együtt. Ezen a „minitanfolyamon” beszélgetés, olvasmány, nyelvtan mindig együtt volt. Azt, hogy német szakos tanár lettem, neki köszönhetem. Két középiskolai osztályomat és családomat vezettem át a Bükkön azokon a turistautakon, amelyeket ő írt elő nekem annak idején a füzetben németül a különórákon.

Hettesheimer Ernő harmincöt éves tanári pályáján az 1948-as nyugdíjazásáig szinte csak egy iskolához kötődött, a Dóczi Leánygimnáziumhoz töretlen hűséggel és ragaszkodással. Ezt felettesei, kollégái megbecsüléssel, tanítványai szeretettel viszonozták. Egyik tanítványa szerint „Napsugár-Ember” volt.

Források:

Hettesheimer Ernő kéziratos hagyatéka a Tiszántúli Egyházkerület Könyvtárában.

Dóczi-évkönyvek 1913–1944.

Dóczi Gimnázium évkönyve. Debrecen, 2002.

Szabó Magda: Merszi, Mőszjő. Európa Könyvkiadó Budapest, 2000.

Éles Péterné Horváth Katalin, dr. Fekete Tamásné dr. Ónody Magdolna, Kornya Sándorné Janka Erzsébet, dr. Nagy Sándorné Révész Zsófia, dr. Osgyáni Zoltánné dr. Huczman Irma, Rábold Gáborné Harsányi Éva volt tanítványok szóbeli és írásos közlései, valamint Császár József tájékoztatása Hettesheimer Ernő hagyatékáról.

Kornya László

Homolay Gyula (Büdszentmihály, 1907. márc. 15. - 1983): polgári iskolai tanár.

Nyírségi tisztviselő családból származott. Büdszentmihályon született, négygyermekes család legidősebb gyermekeként. Gimnáziumi tanulmányait a hajdúböszörményi Bocskai István Református Főgimnáziumban végezte. Polgári iskolai tanári képesítést Szegeden szerzett magyar-történelem szakon, mellékszaka ének-zene volt.

Tanári pályáját a magyarországi gazdasági válság legnehezebb évében, 1930-ban kezdte. A családi emlékezet szerint 72 pályázó közül nyerte el a helyettes tanári állást a polgári „Nyilvános jogú magánpolgári fiú- és leányiskolában”, melynek iskolatulajdonos igazgatója dr. Akurátni József volt.

1938-ban kötött házasságot Bartha Sarróval, egykori tanítványával, a község

óvónőjével. Házasságukból két gyermek született. Klára a békéstarhosi híres zeneiskola, majd a Debreceni Zeneművészeti Szakiskola növendéke, a Gulyás Pál vezette Debreceni Kodály Kórus tagja lett. Zenepedagógusként dolgozott Budapesten nyugdíjba vonulásáig. Gyula magyar- történelem szakos tanárként édesapja nyomdokaiba lépve a polgári általános iskola nevelője.

Idős Homolay Gyula 1930-tól 1948-ig, az iskolák államosításáig, polgári iskolai tanárként működött, ezt követően az állami általános iskola felső tagozatán tanított. Az 1960-as évek közepétől óraadóként a helybéli gimnáziumban is oktatott éneket.

Az agilis, sokoldalú, fiatal tanár nagyon hamar, tanári pályájának első éveitől, az iskola és a község kulturális életének mozgatója, meghatározó személyisége lett. Ezt a szerepét az 50-es, 60-as években sem veszítette el. Lelkesedése, tantárgyainak szeretete magával ragadta tanítványait. Kifogyhatatlan ötletei megvalósításához mindig megtalálta a segítőkét diákjai, a község közösségei, a szülők és kollégái körében. Amatőr, sokszor igen tehetséges gyermek- és felnőtt színját-szói, az időben folyton újjászerveződő zenekarának, sokféle társadalmi réteget megmozgató énekkarainak tagjai ma is felmelegedő szívvel gondolnak szerepléseikre, megyei, járási fellépéseik sikereire, egykori szeretett tanárakra. Az iskolák államosítása után az általános iskola felső tagozatán tanította tantárgyait, emellett hosszú évtizedekig volt élharcosa a zenei nevelésnek. Zenei családjával szinte minden hangszeren játszott, szinte minden hangszeren tanított.

Több évtizedes tanári, népművelői és kulturális tevékenysége elismeréseként 1999-ben Polgár város Képviselőtestülete postumus „Pro Urbe” díjban részesítette. 2003 szeptemberében a „Nemzeti Emlékezet” program keretében tiszteletére emléktérmet avatására került sor a Vásárhelyi Pál Gimnázium, Általános és Szakképző Iskola, Diákotthon Móricz úti alsó tagozatos iskolaegységében, ott, ahol hosszú évtizedekig zenét oktatott. Idős Homolay Gyula tanár úr emlékét a család csaknem 100 éves működését bemutató,

közeljövőben megjelenő emlékfűzet közreadásával adjuk tovább.

Források:

Családi dokumentumok, visszaemlékezések.

Olajos Istvánné

Homolay Gyuláné Bartha Sarolta (Polgár, 1917. máj. 26. – Debrecen, 1993): vezető óvónő, szakfelügyelő.

Elemi és polgári iskolai tanulmányait szülőfalujában végezte. A hódmezővásárhelyi Állami Kisdédóvónő Képző Intézetben tanult egy évig, majd a II.-III. -IV. osztályt a budapesti VII. kerületi Cs. Kir. Állami Kisdédóvó Képző Intézetben végezte. Itt tett képesítő vizsgát 1935-ben. Ezután két évig helyettesítő óvónőként dolgozott Polgáron, majd édesanyja nyugdíjba vonulásakor, 1938. január 8-án segédóvónői státust nyert pályázat útján. A községi iskolaszék és az óvodai felügyelő bizottság 1940. augusztus 5-én véglegesíti.

Előbb egyedül, majd vezető óvónőként, járási szakfelügyelőként, nem csak gyermekek százait, de óvónők tucatját nevelte, életútját, pályáját egyengette. Elévülhetetlen érdemeket szerzett a polgári óvodahálózat fejlesztésében, korszerűsítésében.

1948-ban, az óvodák államosításának idején a Homolay Gyuláné által vezetett óvoda egy tanerős volt, egy dajkával, egy főző-

asszonnyal. A gyermekek száma 60 fő. Az 50-es években a termelőszövetkezetek szervezésével az óvodai létszám ugrásszerűen megnőtt. 1953-ban szervezi meg az első nyári napközi otthonos óvodát. 1957-ben az általános iskola egyik termében helyeznek el még egy óvodai csoportot, s több idény-jellegű napközis csoportot is működtetnek. 1962-ben 450 volt az óvodába jelentkezők száma. 1964-ben épült fel az első, valóban óvodai célokat szolgáló épület. A nagyközségben lévő 3 állandó óvodában ekkor már 7 óvónő, 5 dajka, 4 konyhai alkalmazott és egy ételmezésvezető látta el a teendőket. Az óvodások száma 396 fő volt.

Homolay Gyuláné a 60-as évektől a járáshoz tartozó községek óvodai körzeti vezetője, majd felügyelője lett, a polgári központi óvoda pedig továbbképző központtá vált. Igazi team munkában dolgozott a 60-as években irányítása alatt felnövő óvónői nemzedékkel. Értett hozzá, hogy a tehetséget észrevegye, felkarolja, biztassa. Így nyilatkozott róla a pályát az ő irányítása alatt kezdő és nyomdokaiba lépő Molnár Endréné óvodavezető, Barabás Miklósné Brunszvik Teréz-díjas kolléganője, Icsu Ferencné óvodai szakértő, a Freinet - pedagógia polgári meghonosítója, országos népszerűsítője.

Férjével együtt évtizedekig meghatározó személyisége volt Polgár község kulturális életének, művelődésének.

A szülőkkel, a község vezetőivel, a társadalom széles rétegeivel való kapcsolattartó képessége, közvetlen egyénisége folytán nagy tekintélyre és elismerésre tett szert 37 éves pályafutása során. 1973-ban, a polgári járás megszüntetésével egy időben vonult nyugdíjba.

Életének utolsó 20 évét Debrecenben töltötte, haláláig sajtó szívvel gondolva Polgárra, ahol szinte mindenkit ismert, s ahol őt és családját is mindenki ismerte, tisztelte és szerette.

Hornyak Enikő óvónő adatközlése nyomán szerkesztette: *Olajos Istvánné*

Horkay László dr. (Szabolcsveresmart, 1905. márc. 10. - Debrecen, 1976. jan. 19.): gimnáziumi tanár, igazgató, református lelkész, filozófiai író.

Régi református lelkészcsaládba született, a 11 testvér közül ő volt a legidősebb. Gyermekeiket édesapja, Horkay Barna szolgálati helyén, Kistárkányban töltötte. A puritán család élete és a bibliás édesapa példája ihletőjévé lett. Így lett nyilvánvalóvá Isten hívő akarata. Így került 1915-ben diáknak Sárospatakra, ahol gimnáziumi osztálya, majd teológiai évfolyama legjobbjaként 1929-ben lelkészképesítő vizsgát tett. Időközben mint ösztöndíjas egy-egy évet töltött svájci (Zürich), angol (Glasgow, Edinburgh) és német (Tübingen) egyetemeken. Hazatérése után, 1930-ban Debrecenben doktorált filozófiából summa cum laude minősítéssel. A debreceni Dóczy Leánygimnáziumban való tanári működése idején pedig, 1949-ben két tantárgyból - magyar és angol irodalomból - megszerezte a középiskolai tanári oklevelet. Segédlelkéshi - Vajdácská, Megyaszó, Putnok, Sárospatak - és gimnáziumi tanári - Hajdúnánás, Debrecen - tevékenysége mellett intenzív tudományos kutatást folytatott, ennek eredményeként 1942-ben Sárospatakon a filozófia és pedagógiai szakcsoportban elnyerte a teológiai magántanári címet. Kutatói és szakírói munkáját később is, egész életében - a lehetőségeknek

megfelelően eredményesen folytatta. Munkái közül több megjelent nyomtatásban.

A tehetséges ifjú már Sárospatakon megkezdte irodalmi munkásságát. Az ottani Ifjúsági Közlönyben elbeszéléseket, vezércikkeket és bírálatokat publikált, az említett újságnak 1925-ben társszerkesztője, 1926-27-ben pedig felelős szerkesztője volt.

Tudományos munkákat már ezekben az években is írt. A Hajdúnánási Almanachban megjelent méltatás további tudományos tevékenységét így jellemzi: „Tanulmányai már teológusként eljegyezték a filozófiával. Kezdetben elsősorban Kanttal foglalkozott, doktori disszertációja a magánvaló problémájáról, a téma újszerű megközelítésével tűnt ki. Behatóan tanulmányozta Hegelt, majd Hume-ot és Berkeley-t, hatásukat a magyar filozófiára, főként Böhm Károly és Erdélyi János munkásságára. Számos könyve, hosszabb tanulmánya és cikke jelent meg filozófiai és valláspedagógiai kérdésekről. Tehetsége és munkabírása szorgalommal és kiegyensúlyozottsággal párosult. Szépen ívelő tudományos pályáját a világháborút követő események kettétörték, 1947-től több mint húsz évi hallgatásra kényszerítették. Kilátástalanná vált saját önálló - idealista - filozófiai gondolatrendszerének megalkotása és publikálása, ezért e helyett filozófiatörténeti kérdések felé orientálódott. Amikor a hetvenes években újra valamelyest nyilvánosságot kapott, néhány kisebb lélegzetű filozófia - és irodalomtörténeti tanulmányát publikálhatta. Már nem érhetette meg összefoglaló műve: „A magyar nyelvű filozófia története a XVII. század közepétől a XIX. század végéig” megjelenését, amely igen sok, addig ismeretlen adatot, részletet tárt fel. A többi hátrahagyott kézírata ma is kiadatlan.

Horkay László 36 éves pedagógusi tevékenységéből tizenötöt Hajdúnánáson töltött, mint a református gimnázium vallás- és filozófia tanára. Az elhivatott, tehetséges és kitűnő végzettségű tanár munkája Bocskay István fejedelem emlékét és szellemét őrző városban bontakozott, sőt teljesedett ki. A tanításon túl figyelt a diákjai személyes sor-

sára is. A Nánási Kalendáriumban megjelent vallomásában ezt olvassuk: „E tekintetben sokkal hálásabb volt a foglalkozás és lehetőség számomra Hajdúnánáson... ahol mezőgazdasági környezetben és kisebb helyen az emberek közelebb állottak egymáshoz és jobban rá voltak szorulva a tanári segítségre. Itt igazán tudta az ember majdnem a rejtett zugát is a családi életnek, jobban látta, hol és hogyan kell segíteni. Jó érzésű, elhanyagolt családi környezetből származó ifjaknak így tudtam igazán atyjává lenni. Így hoztam ki Nagy Balázst a tanyából, akit szülei nem akartak a IV. osztály után tovább taníttatni, hiába volt kifogástalan viseletű és jó előmenetelű tanuló. Kimentem érte szeptemberben, amikor nem jelentkezett V.-ben az első órán, a tanyára s nagy nehezen sikerült a szülőket rávenni, hogy visszaengedjék a gyermeket az iskolába. Jól el is végezte az egyetemet és tisztes pedagógus lett belőle, előbb Kisvárdán, majd Hajdúszoboszlón.” Több hajdúnánási diákot - Dobos Józsefet, Nábrádi Mihályt - felkarolt, de a város szülöttein túl a környező települések diákjait is segítette, sőt a tehetségutató útján a gimnáziumba került ifjaknak - az ottani internátusban - helyet készített.

Tanári vallomásában olvasunk arról is, hogy a hajdúvárosban - sárospataki módra - megszervezte a *Kedd estéket*, ahol helybeliekkel együtt népi írók is tartottak előadásokat. Szabó Pál - egy alkalommal - arról tartott előadást, hogy miképpen lett író. Elmondta, hogy ha érzi az ihlet gyengülését, kapát és kaszát vesz a kezébe, s nyomban megtelnek a szavai érzéssel, költészettel. Többen vettek indíttatást a fényes szellemek tagjai közül az említett esteken. E sorok írója is hallgatta az íróvá lételről szóló előadást, aki szavalattal, néptáncsal és mesemondással többször szerepelt ott diákként.

Horkay László hajdúnánási működésének nagyon fontos része volt az is, hogy a második világháború harci eseményei után diákok segítségével kitakarítottatta - kórház volt a gimnázium - az intézményt, az otthon tartózkodó egyetemi hallgatók és az el nem menekült tanárok - ilyen volt ő maga is -

felkérésével beindította a tanítást a gimnáziumban. Több személyt szeretett volna az igazgatói posztra megnyerni - miközben e munkát maga végezte -, ez azonban nem sikerült, így aztán 1944 és 1947 között hivatalosan is igazgatóként vezette a hajdúnánási gimnáziumot. A tanárok hazatérésük utáni igazoltatása, munkába való beállítása is nehéz feladat volt. Közben tartani kellett a kapcsolatot a város vezetésével és a szovjet parancsnoksággal, miközben magának is igazoltatáson kellett átesnie. Mindezek ellenére a gimnáziumban - rövid időn belül - a rend helyreállt, a tanítás beindult és folyamatossá vált. Mindezt látva Révész Imre tiszántúli püspök nagy elismerésben részesítette a gimnázium igazgatóját és tanárait. Horkay László közéleti tevékenységéből ki kell emelni azt, hogy aktívan részt vett a nánási Polgári Demokrata Párt megalapításában, amivel az volt a cél, hogy a baloldal erőit - lehetőség szerint - ellensúlyozzák. Ez nem sok sikerrel járt. A kommunista erők előretörésekor, a fordulat éve előtt, 1947-ben Debrecenbe távozott, elnyerve a Dóczy Leánygimnázium filozófia és vallástanári állását. Az iskola államosítása után, 1952-től a Református Kollégium Gimnáziumának lett magyar és angol irodalom tanára nyugdíjazásáig, 1968-ig. A debreceni évtizedek azonban tudományos munkássága szempontjából úgy teltek el, hogy húsz éven át nem kapott lehetőséget publikálásra. Nem tudjuk pontosan, hogy mi volt a tilalom oka: keresztyénsége, magyarsága, filozófiai nézetei - esetleg mind a három együtt. Neki annyi adatott, hogy a két évtizedes csendességben érlelt tanulmányai közül - a halála előtti években - a Theológiai Szemle nyolc fontos tanulmányát publikálta. Ezeket - más kiadványaival együtt - az alábbi, válogatott bibliográfiájába vettük fel.

Így a Debrecenben töltött évek alatt az a lehetőség maradt számára, hogy a két említett református gimnáziumban a tanítványai szívébe írja bele, hintse a bibliai hit, az európai műveltség és a hazaszeretet magvait. Tanítványaival egész életében tartotta a kapcsolatot a nánási és debreceni érettségi talál-

kozókon is. Tanártársai és diákjai jól ismerték tehetséget észreévő, kiemelő és támogató magatartását mindhárom iskolában.

Tanári munkája mellett a 60-as években megszervezte a sárospataki öregdiákok debreceni körét, amelynek haláláig elnöke maradt. Országos hírű előadók, volt pataki diákok beszámolóit emelték a havonkénti rendezvények színvonalát.

Horkay László az elkötelezett református tanár ars poeticáját - ma is érvényes és elgondolkodtató formában, immár 60 évvel ezelőtt - így fogalmazta meg a Protestáns Tanügyi Szemlében:

„Tanáraink .....a vallásban legtöbbször avult dogmarendszeret látnak csupán. Hajlamosak vagyunk arra, hogy a vallásos nevelést kényelemszeretetből kizárólag a vallás-tanárra hárítsuk.... A református iskola szellemét ... nem egyedül a vallástanár vagy az igazgató jelenti, hanem az összes tanár együttműködő akarata... Legyen példa a rábízott ifjak előtt a beszédben, a magaviseletben, a szeretetben, a lélekben, a hitben, a tisztaságban (Timoteus 4,12).... Mert a református tanár nemcsak tudásban kell, hogy első legyen, hanem a hitben is naponta növekedő.”

Tanári és tudományos munkájához az alapot - Isten gondviselő kegyelme által - a példás otthon és a boldog házasság adta. 1933-ban házasságot kötött Maller Irénnel, Maller Sándor sárospataki tanár leányával. A házasságból három gyermekük született: Irén (1938) akadémiai doktor, orvosprofesszor, Sándor (1941) vegyészmérnök, György (1944) egyetemi doktor, fizikus tanár, egyházkerületi tanügyi főtanácsos. Róluk egyébként - az említett Hajdúnánási Almanachban - tudományos pályakép olvasható, akik igyekeztek továbbvinni, megvalósítani a példaként látott életeszményt.

Horkay László 36 éves tanári szolgálata alatt tiszta életével, egyenes, meg nem alkuvó jellemével és mindenkinek egyformán mérő egyéniségével sokaknak mutatott példát és utat, akik ismerték, elismerték és ma is szeretettel őrzik emlékét.

Könyvei, fontosabb munkái:

- Elbeszélések, vezércikkek, bírálatok. Sárospataki Ifjúsági Közlöny, 1925-1927. - A magán való problémája. Doktori értekezés. Sárospatak 1930. - A filozófia oktatásának kérdéseihez. Protestáns Tanügyi Szemle, 1934. VIII/3. - Énekeskönyvünk régebbi darabjai. Magyar Kálvinizmus, 1935.II/4-6. 70. - A 300 éves Öreg Graduál. Protestáns Szemle, 1936. - Böhm és a német idealizmus. Tanulmány. Theol. Szemle, 1938. XIV. 106 - 128. - Prédikációk rendszeres megjelenése 1938-tól a Református Igehirdetőben. - Van-e magyar filozófia? Szellem és Élet, 1939.111/1.3. - A református tanár hivatása. Protestáns Tanügyi Szemle, 1940. november. - „Méltó a munkás az ő jutalmára.” Lelkészegyesület, 1940. XXXIII/37.140. - A temetés, mint missziói alkalom. Lelkészegyesület, 1942. XXXV/13.52. - Kant vallásos nézetei. A Sárospataki Főiskola kiadványai, V. Dolgozatok a filozófiai-pedagógiai tudományok köréből, 2. Sárospatak - Hajdúnánás, 1942. - Válságban van-e a kantianizmus? Szellem és Élet, 1943. VI/3-4. 128. - Szegedi Gergely 1569.évi debreceni énekeskönyvéről. Theol. Szemle, 1943. XIX.108-123. - Hegel, mint a közösségi gondolat filozófusa. Debreceni Szemle, 1944.junius 138. - Egy magyar filozófiai forradalom tragédiája. Panteon / a szegedi Filozófiai Intézet kiadványai/, 1947.14. - Erdélyi János, a filozófus /1814-1868/. Theol. Szemle, Uf. 1969 XII. 229-231. - A hegeli viták szerepe az egységes magyar filozófiai műnyelv kialakításában. Magyar Filozófiai Szemle, 1970. XIV/5. 925. - Protestáns hégelista tanárok a magyar filozófia reneszánszának munkálásában. Theol. Szemle, Uf. 1970. XIII. 245 - 248. - Steinbeck Nobel-díjas író véleménye az igehirdetésről. Theol. Szemle, Uf. 1971. XIV. 209. - Magyar hegelianusok. Magyar Filozófiai Szemle, 1971. XV 5-6. 719. Palocsay kuruc generális versei. Debreceni Déri Múzeum 1969-70. évi könyve. Debrecen, 1972. 525. - Református kollégiumok szerepe a magyar nyelvű filozofálás intézményes megindulásában. Theol. Szemle, Uf. 1973. XVI. 224-226. - Lengyel József debreceni professzorsága. Theol. Szemle, Uf. 1974. XVII. 71-73. - Kant első magyar követői. Akadémiai Kiadó, Bp. 1974. - A magyar nyelvű filozófia története a XVII. sz. közepétől a XIX. sz. végéig. Bevezetés a magyar filozófiai gondolkozás történetébe. Bp. 1977. Felhasznált irodalom: A hajdúnánási Gimnázium Évkönyvei, 1932-1947. - A hajdúnánási Kedd esték iratai, 1943-1947. - Debreceni Kollégium Könyvtári és Levéltári iratai, 1932-1976. - Hajdúnánási Almanach, 2000. - Theológiai Szemle repertoriuma, I-II. Bp. 1992. - Pedagógusok arcképcsarnoka, 2003. - Nánási Kalendárium, 2004.

Ötvös László

J

Jászberényi István dr. (Debrecen, 1948. nov. 25. – 2001. aug. 30.): egyetemi docens.

Jászberényi István Debrecenben született és mindvégig hű maradt szülővárosához. A Vegyipari Technikumban érettségizett. Vegyésztechnikusként a Kossuth Lajos Tudomány-egyetem Természettudományi Karán folytatta tanulmányait, 1972-ben vegyész diplomát szerzett. Oktatói pályafutását a Debreceni Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaság-tudományi Karán, a Kémia tanszéken kezdte. Pályafutását mindvégig nyomon követhettem. A frissen végzett vegyész tanársegédként kapcsolódott be az

oktató-kutató munkába. Feladatait kezdettől fogva nagy lelkesedéssel végezte, a tanszéki közösségbe gyorsan beilleszkedett.

Aktívan vett részt a tanszéken oktatott tárgyak oktatásában. Jól képzett, ambiciózus vegyész volt. Felismerte a továbbképzés szükségességét az alkalmazott kémia területén. Érdeklődése a növényvédelmi kémia felé fordult, növényvédelmi szakmérnöki diplomát szerzett a Budapesti Műszaki Egyetemen. A növényvédőszer kémia oktatójaként sok száz hallgatót készített fel a növényvédelmi munkák irányítására a nappali és szakmérnök-képzésben. Az oktatás differenciálódásával megbízást kapott a környezeti kémia oktatására környezetgazdálkodási agrármérnökök részére, nappali és szakmérnök tagozaton. A hallgatósággal az oktatás keretein túl is jó viszonyt alakított ki. Csoport- és évfolyamfelelősként is népszerű volt.

A kutatás iránti érdeklődése már hallgató korában kialakult. Első tudományos dolgozata diákköri munka eredménye. A tanszéki kutatómunkából mindenkor kivette részét. Hazánkban elsőként, úttörő jelleggel foglalkozott a kadmium toxikus hatásának tanulmányozásával a talaj – növény rendszerben. Doktori disszertációjának eredményes védeése és az angol szaknyelv elsajátítása alapozta meg adjunktusi kinevezését 1982-ben. A továbbiakban tevékenyen vett részt a tanszéki agrokémiai kutatásokban, egy-egy részfeladat önálló művelésével. Tanulmá-

nyozta a talajok nitrogén- és foszforháztartását, az egyes növényi tápelemek érvényesülési feltételeit. Nagyszámú talajminta összehasonlító vizsgálatával hozzájárult a nemzetközi együttműködésben végzett módszerfejlesztő munka sikeréhez. Kutatási eredményeit hazai és nemzetközi folyóiratokban publikálta, megszerezte a PhD fokozatot. Mintegy 50 publikációt írt, ezek jelentős része idegen nyelvű. Legfontosabb 10 publikációja (saját válogatása alapján):

DÉZSI I. - B. MOLNÁR - T. SZALAY - I. JÁSZBERÉNYI (1973): Mössbauer, Infrared and Magnetic Studies of Nitrosobenzene-pentacyano-Ferrate (Baudisch Complex). Chemical Physics Letters 18. (4) 598-600.

LOCH J. - I. JÁSZBERÉNYI (1987): The effect of fertilization and irrigation on the change of nitrate content of the soil profile. 5th International CIEC Symposium on Protection of Water Quality from Harmful Emission. 1987. 1-4 September Balatonfüred, Hungary.

JÁSZBERÉNYI I. - J. LOCH - J. SARKADI (1994): Experiences of 0.01 M calcium chloride extraction as soil testing procedure in Hungary Commun. Soil Sci Plant Anal. 25. (9-10) 1771-1

LOCH J. - I. JÁSZBERÉNYI (1994): Untersuchung der Phosphatadsorption und -Desorption in Dauer-düngungsversuchen. Agribiol. Res. 48. 1. 53-62. 1995.

GYŐRI Z. - L. RUZSÁNYI - I. JÁSZBERÉNYI - I. VÁGÓ - J. LOCH (1994): The effect on N and P application on the manganese, copper and zinc content of winter wheat. VIII. Int. Symposium CIEC "Fertilizers and Environment" Salamanca 26-29. Sept. 1994. Rodriguez-Barrueco (ed.). Fertilizer and Environment 499-502. Kluwer Academic Publisher, 1996.

JÁSZBERÉNYI, I. and J. LOCH (1996): Soil phosphate adsorption and desorption in 0.01 M calcium chloride electrolyte. Commun. Soil Sci. Plant Anal. 27. (5-8) 1211-1225.

LOCH J. - I. JÁSZBERÉNYI - I. VÁGÓ (1997): Comparison of conventional soil

testing methods with 0,01 M CaCl₂ for pH and available nutrients. Part III. Magnesium. Commun Soil Sci. Plant Anal. 29. (11-14) 1633-1640.

KULCSÁR L. - K. DEBRECZENI - I. JÁSZBERÉNYI - J. LOCH (1997): Investigation of the soil N-fractions in special consideration of the N-fertilizer recommendation for sugarbeet. Proceed. in 11th World Fertilizer Congress of CIEC, Gent Belgium pp.338-342.

JÁSZBERÉNYI I. - J. LOCH (1998): Soil K-supply and fertilizer consumption in Hungary. Proceed. Int. Symp. „Codes of Good Fertilizer Practice and Balanced Fertilization 27-29. September Pulawy. Poland pp. 435-442.

JÁSZBERÉNYI I. - B. KOVÁCS - J. LOCH (1999): Experiences with the modified Baker-Amacher soil Extraction Procedures in Hungary. Commun. in Soil Sci. and Plant Anal. Proceedings of 6th International Symposium on Soil and Plant Analysis. Brisbane, Australia.

Tudományos aktivitását jellemzi, hogy szívesen vett részt hazai és külföldi konferenciákon. Számos tanulmányúton vett részt Hollandiában, Lengyelországban, Németországban, járt az Egyesült Királyságban és Ausztráliában. Munkájával hozzájárult a tanszék hazai és külföldi kapcsolatainak fejlesztéséhez.

Több mint húsz éves eredményes oktatói – kutatói tevékenységével érdemelte ki az egyetemi docensi kinevezést.

Nagy munkabírás és önzetlen segítőkészség jellemezte. Számíthatunk rá a tanszéki feladatok megvalósításában, a talaj- és növény-mintavételtől az elemzésekig. Szerteágazó feladatai mellett mindig talált időt a hazai és idegen-nyelvű irodalom tanulmányozására, a kísérletek értékelésére és megbeszélésére. A magánéletben is szívesen segített mindenkinek.

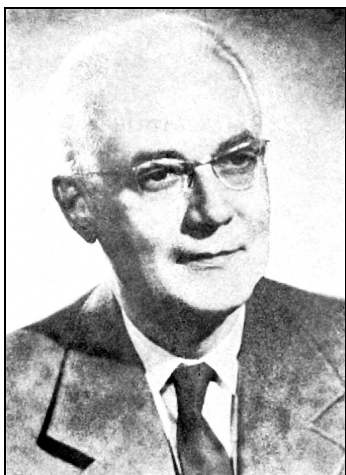
Szerette családját és büszke volt fiaira, azok tanulmányi sikereire. A családalapítást követő években nagy erőfeszítéseket tett az önálló otthonteremtésért. Ebben az időszakban éjt nappallá téve dolgozott, hogy családi

és munkahelyi kötelezettségeinek egyaránt eleget tehessen. Korai és váratlan halálával családját és a tanszéket is nagy veszteség érte.

Kettőnk kapcsolata több volt, mint munkatársi kapcsolat, nagyon közel állt hozzám, ezért is vállaltam arcképvázlatának megírását. Mindannyiunk kedves munkatársa, élete teljében, 50 éves korában hunyt el. A következő évben tervezte az előrelépés lehetőségét megnyitó habilitációt.

Loch Jakab

Jausz Béla (Sopron, 1895 - Budapest, 1974): egyetemi tanár, a neveléstudományok kandidátusa.

Jausz Béla "Életemről, munkámról..." című írásában a következőképpen indítja vallomását hangú, de a mértéktartás fegyelmező erejével megszürt emlékezését:

"...bizony, csak egészen kifinomult ízlés mutathatja meg azt, hogy még a tények, rideg adatok közlésében is meddig mehetünk el a lényeg megmutatása céljából {...}; {...} nehéz mértéket adni annak, amit a dicsekés, tetszelgés, öntömjenezés látszatának elkerülésével elmondhatunk magunkról, mint a kívülállók számára, a jövő pedagógusai számára hasznosat."

E rövid idézetből két olyan gondolatot ragadtunk ki, amely segít a Jausz-i titok megértésében.

Az egyik az egész életpályát meghatározó *pedagógiai attitűd*: ő az a – hivatás legnevesebb értékeit megtestesítő – "nevelő", akinek még egy önvalloماسos jellegű írással is egyetlen igazi célja van, segíteni az utána következő tanár-nemzedékeknek, "hasznára lenni" másoknak.

Az idézet másik gondolata, ami egyben életének és munkásságának egyik kulcsfogalma lehet, maga a "*mérték*" mint az erkölcsi-eszmei megítélés alapja. Ezt árnyalja tovább két rokon-fogalom: a *mértéktartás* a silánysággal, felszínességgel vagy otromba szélsőségekkel szemben, melyek a történelem és a szakma válságos periódusaiban oly sokszor tolokodtak a viharos XX. században az igazi értékek elé; s a *mértékdadás* mint iránymutatás, mely kiolvasható volt minden megnyilvánulásából: a reá bízottakért érzett felelősségtudatból, a környezetét és a hivatás egészét megtisztelő megbecsülésből, az önmagával és másokkal szembeni igényességéből. Működése minden színterén végül így vált maga is "mértékké", mert az ő belső erkölcsi parancsai, értékrendjének elemei a tanítványok és munkatársak számára egyaránt példává magasodtak, élete pedig – ma már tudjuk – a Németh László-i értelemben vett "példa-életté".

A soproni evangélikus líceumban érettségizett 1913-ban. Ez év őszétől a budapesti egyetem magyar-német szakos hallgatója lett, az Eötvös-kollégium tagja. 1914 nyarán németországi tanulmányútján érte az első világháború kitörésének híre. 1914 őszétől 1918 tavaszáig katonai szolgálatot teljesített a háborúban. 1919 júniusában tette le a tanári alapvizsgát, ősztől a kisújszállási gimnázium tanára. 1920-ban megszerezte középiskolai tanári oklevelét, s már 1925-ben doktorált. Fiatal tanári évei alatt, 1928–29-ben a bécsi Collegium Hungaricum ösztöndíjasa, 1925-től lektor a debreceni Tisza István Tudományegyetem germanisztikai tanszékén. Az 1935–36-os tanévtől az egyetem Középiskolai Tanárképző Intézetéhez

került, 1936 nyarától az egyetemi tanárképzéshez újonnan létrehozott gyakorló gimnázium igazgatója 1944-ig. Ekkor Budapestre költözött, a Pázmány Péter Tudomány-egyetem mellett működő Tanárképző Intézetben dolgozott, annak megszüntetéséig. 1951 őszétől újra visszakerült a debreceni tudomány-egyetemre. Az egyetemek „szocialista átalakítását” megszenvedő, szétzilált Pedagógia Tanszék vezetésével bízták meg tanszékvezető docensként. Pedagógiai tárgyakat oktatott a központi akarat szerint állandóan változó tanárképzésben, voltak félévek, amikor a két karon egymaga. A Bölcsészettudományi Kar „hivatalos” és elfogadott pedagógiai szakembere. 1956 októberében – az akkorra már megerősödött tanszékéről – hárman vettek részt a jelentőségét tekintve máig sem eléggé méltatott Balatonfüredi Pedagógus Konferencián. Debrecenben kezdetektől az egyetemi autonómia és universitas visszaállítását szorgalmazók között volt, így szinte szükségszerű, hogy az 1957-ben egyetemi professzorságot megszerző Jausz Bélát a forradalmi tervek részleges megvalósítása reményében az Egyetemi Tanács rektornak választotta. 1957–1959 között volt rektora a Kossuth Lajos Tudományegyetemnek. 1965 tavaszán meleg ünnepek között közepette emlékeztek meg 70. születésnapjáról. 1967-ben az aktív szolgálatból nyugalomba vonult. Előbb is, majd nyugdíjazása után is a magyar neveléstudomány egyik vezető egyénisége. Tevékeny résztvevője volt a tudományos életnek: első elnöke - haláláig - az 1967-ben újjáalakított és országos méretűvé fejlesztett Magyar Pedagógiai Társaságnak. Ebből a gazdag és nehézségekkel is teli életútból csak négy állomást emelhetünk ki, olyan négy "lépcsőfokot", amely érzéseink szerint jól példázza Jausz Béla emberi - pedagógusi értékeinek kibontakozását, alkotó ereje soha nem lankadó megújulását. Az első állomás az első világháborús katonai szolgálat pokla. Miközben több mint 3 éven át nap mint nap tanúja lehetett annak, hogy – Ady szavaival – "újra és újra leesik a sárba az Embernek arca", tapasztalatai közül

ezekből az évekből is a pedagógus-személyiség gazdagodásának lehetőségét raktározta el "útravalóként": a felismerést, hogy mekkora *felelősség* terheli a vezetőt a rábízottakért, s hogy minden sikeres emberi együttműködés alapja az egymás iránt érzett feltétlen *bizalom* és *szeretet*.

A második állomás Kisújszállás, ahol – a gyermekkor kulturált polgári miliője, Sopron pezsgő szellemi élete után – a ridegebb, sivárabb körülmények között képes volt "gályapadból laboratóriumot" teremteni gimnáziumában. Ezekben az években *módosult, gazdagodott érdeklődési köre* s fordult a kezdetben szépirodalmi, dramaturgiai témák felől – az iskolai gyakorlat és a külföldi tapasztalatok hatására – a pedagógiai tudományok felé. "Életemnek örökké szép emlékei maradnak azok az órák, amelyeket a pályakezdés ez első nehéz éve alatt {...} az anyagtanulás közepette, később egyetemi munkám mellett is, a 'kunfajta, nagyszemű legény'-kék között töltöttem..." – írja. Neveléstörténeti érdeklődése és kutatásai mellett (Maróthi munkásságáról szóló nagy tanulmánya ill. kandidátusi disszertációja; Apáczairól, Comeniusről írt előadásai, tanulmányai stb.) e korai pályaszakaszban körvonalazódtak azok a neveléseméleti, módszertani témái, amelyeket a későbbiekben – éppen a gyakorlat szükségleteinek hatására – maga is kutatni kezd. Boros Dezső – egyetemi tanártársa – mutat rá arra, hogy elméleti, kutató munkássága milyen irányokban bomlott ki a tudomány "hiányosságainak" felismerése következtében: "A történeti hajlamot és kedvet szüntelen kitérítette a szükség: neveléseméletünk problémáinak megoldatlansága, el egészen addig, hogy tankönyvet kellett írnia az egyetemi ifjúság számára."

Ezzel el is érkeztünk az életpálya harmadik nagy állomásáig, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen töltött évekig, amelyeket mind a tudományszervezői, mind az elméleti-teoretikus alkotómunka csúcsának is tekinthetünk.

A II. világháború előtti tanári, majd a gazdag gyakorlóiskolai tanári ill. igazgatói ta-

pasztalatok – kiegészülve a 40-es évek második felében szerzett egyetemi oktatási gyakorlattal – szilárd alapul szolgáltak a debreceni egyetemi tanszék elméleti és gyakorlati teendőinek megtervezéséhez; az oktatói gárda számának növelésével egy korszerű, "nagy" egyetemi tanszék tartalmi munkájának kialakításához. Tanszék-vezetésének idején, 1957-ben kezdődött a pedagógia szakos képzés az egyetemen; fejlődött ki, majd vált önálló oktatási egységgé a népművelés, felnőttnevelés; éledt újra a pszichológia. Közben két éven át rektorként is kivette részét az egyetemi képzés jobbá, színvonalasabbá alakításának munkáiból. A gyakorlóiskolák visszaállításának folyamatát irányította egy új, a gyakorlati tapasztalatok megszerzését *szervezett* formában lehetővé tevő, évközi gyakorlatokat is magába foglaló, 5 éves tanárképzés bevezetése érdekében. Gondolt a kollégiumok létrehozásának szükségességére, új elméleti épülettömb felépítésére, a háború előtt nagy hírű Debreceni Nyári Egyetem újraindítására, az idegen nyelvek tanárainak egyetemi képzésére; – számtalan olyan fejlesztési terve volt, amelyek közül rektorsága idején ugyan csupán néhány valósulhatott meg, de évek, évtizedek elmúltával többek között éppen a megújuló mai Debreceni Egyetem igazolja viszsza elképzeléseinek helyességét. Mindezek közül a legnagyobb horderejű "víziója" az, amit mint az "Universitas szellemének" visszaállítását ill. kiteljesedését körvonalaz a Debrecenben 1951-től elkülönülten működő felsőoktatási intézmények integrálásának s ezen belül a jogi kar újraindításának tervével együtt.

Debreceni évei alatt végig feladatok sokasága hárult rá: a tanszékvezetés összetett teendői, a tanári munka, a gyakorlóiskolákkal való szakmai kapcsolat ápolása, a tudományos életben elfoglalt funkciói, a szakmai egyesületek, társaságok kérésére vállalt előadások megtartása és megannyi más, a mindennapok 24 órába alig-alig beleférő tennivaló.

Mint Babitsból a fájdalmas panasz: "Mennyi munka maradt végezetlen!", úgy szakad fel

belőle is a lelkiismeret-furdalással áthatott hiányérzet a meg nem írt művek, az "elmélet terén végzett munkásság" háttérbe szorulása miatt. Keats-et idézi a közvetlen, direkt valóság helyett, szemérmes visszafogottsággal:

"...rádöbbenek, hogy meghalhatok,

Mielőtt agyam termését behordtam.

Mielőtt mint dús csűrők a magot

Megőrzöm magam tornyos könyvhalomban."

A panasz csak részben indokolt. Akár a már említett neveléstörténeti munkáira gondolunk, akár az erkölcsi nevelésről, a pedagógusképzésről, a tanár-diák viszonyról, a tanulók terhelésével kapcsolatos vizsgálat eredményeiről, az egyetemi nevelés és oktatás összefüggéseiről, az oktatási folyamat emocionális kapcsolatainak jelentőségéről szóló írásaira, akár a társszerzővel írt nevelélméleti tankönyvre utalunk, mindegyik mű méltó az alkotóhoz, s sok-sok gondolata ma is megszívlelendő. S ne feledjük, míg eljut ama negyedik, nyugdíjazása utáni állomásig, hallgatók szívébe és szellemébe oltja – nem csupán az egyetemi órák szervezett keretein belül – tudása és embersége meg nem írt "könyvhalmainak" nagylelkű útmutatásait.

Az utolsó állomást a Magyar Pedagógiai Társaság újjászervezésének évei jelentik. A társaság majdan öt követő elnökei, Kiss Árpád és Simon Gyula emlékeznek Jausz Béla professzor társaság-elnöki éveire. Megrendítő a kép a már ágyhoz láncolt, beteg ember áldozatos és felelősségteljes tevékenységéről, bölcs humorral átítatott munkatílusáról, amellyel a társaság tartalmi munkáját és szervezeti felépítését mint elnök meghatározta ill. összefogta. S hogy valóban "mérték" volt minden élethelyzetben, minden szakmai közösségben, ahová a maga vállalta úton eljutott, álljanak itt bizonyságul Kiss Árpád mondatai: "Nem véletlen, hogy a Magyar Pedagógiai Társaság újjáalakulása után olyan személyt emelt az elnöki székébe, akiben megvalósulni látta az elmélet és a gyakorlat kapcsolatát. És nem véletlen, hogy Jausz Béla elnöki székhelyének önmagát jellemző részletében azok közé sorolja magát, 'akik a pedagógus-

valóság mindennapi, erőt edző munkájában tanultak meg gondolkodni tevékenységük értelmén {...}, {...} az élő anyaggal, a gyermekkel, szülőkkel, kollégákkal, emberekkel való munkájukban, ennek a kaleidoszkópszerűen kavargó pedagógus-életnek jelenségeiben igyekeztek megmagyarázni – a másokon való segítség szent buzgalmában – az eléjük táruló emberi sorsokat, az *emberi életet* és így legközvetlenebb hivatásbeli feladataikat."

Végezetül szólnunk kellene szakmai teljesítményének kitüntetések, díjak formájában megmutatkozó elismeréséről is. Bár ezeknek sem volt híján, ő maga a tanítványok szellemi-erkölcsi gyarapodását, ragaszkodó szeretetét és tiszteletét tartotta a legfontosabb pályadíjnak.

Mi, akik egyetemi éveink alatt diákjai lehettünk, gyakran idézzük emlékét. S ha azóta a neveléstudomány sok új (vagy újszerű!) választ ad is régi-új alapkérdéseire, a tőle tanultak nem évülnek el. Szellemi nyitottsága, kulturáltsága, humanizmusa, nemes eleganciája külső megjelenésben és viselkedési formákban egyaránt, igényessége tudásban, erkölcsben és az emberi érintkezés verbális és szavakon túli eszközeiben *mértékül* szolgálhat ma is. Az európaiság mértékéül a vajúdvá újjászülető, sokáig oly "keleti" Közép-Európában, a magyar pedagógus-társadalom egymást követő generációinak körében.

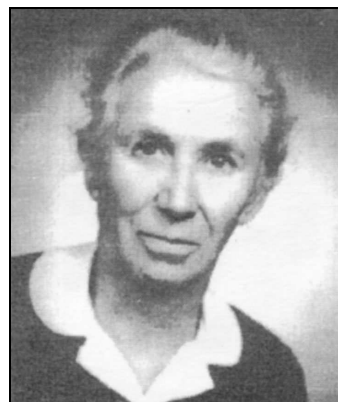
Irodalom:

Jausz Béla: Életemről, munkámról... – Pedagógiai Szemle, 1963, 6. szám;

Boros Dezső: Jausz Béla, a pedagógus – In: Acta Paedagogica Debrecina, Tom. V. 1967; Jausz Béla emlékkötet – Debrecen, 1976.

Vecsey Beatrix és Orosz Gábor

Juhász Ilona (Aszód. 1902. aug. 5. - Budapest, 1997. dec. 5.): okleveles tanító. gazdasági szaktanító.

Juhász Ilonka néni, a rubindiplomás tanítónő utoljára 1997 júliusában töltött el egy feledhetetlen hetet Hajdúszoboszlón Papp László, nyugdíjas tanár vendégszerető családjában. Ezekben a napokban számos középkorú vagy idősödő szoboszlói lakos olyan áhitattal látogatott el a Bocskai úti meghitt otthonba, mint a hívők szoktak elzarándokolni a szent helyekre. Nem csoda, hogy minden megfáradt arcon honolt a nosztalgikus, kedves mosoly, hiszen óriási azoknak a száma, akiknek a fejébe szelíd szigorúsággal ő tessekelt bele évtizedeken keresztül a tudományt és emberséget. Bár ekkor már 1960 óta nyugdíjas volt, még mindig eleven kapcsolatot tartott fenn városával: egykori tanítványaival, munkatársaival, baráti házaspárokkal. Ritka volt az olyan nagyobb iskolai ünnepség a református templom mögötti patinás II. sz. Általános Iskolában, ahol ne tűnt volna fel díszvendégként tisztelt törékeny alakja még az utolsó esztendőikben is. Pedig 1993-tól már Budapesten lakott egyik unokaöccsénél, mivel férje, gyerekei, unokái nem voltak. Jobblétre is itt szenderült utolsó találkozásunk, beszélgetésünk után négy hónappal. Ezen az emlékezetes utolsó csevegésen a lelkemre kötötte, nehogy „agyba-főbe” dicsérjem a helyi újságnak és a Napló TÁJ-KÉP rovatának szánt cikkemben, mert ismerősei közül páran esetleg kér-

kedéssel vádolnák majd. Azzal nyugtattam meg búcsúzásként, hogy nem fogom felmagasztalni, és azt is előrebocsátom, hogy csak névrokonok vagyunk! Ime az innenonnan összegyűjtött „száraz” tények:

Juhász Ilona munkásszüleinek áldozat-válalása jóvoltából 1921-ben leérett-ségizhetett. (Éppen abban a neves gimnáziumban, ahová Petrovics Sándor (Petőfi!) is járt hajdanán egy ideig!) Szeretett volna műegyetemre menni, de a „férfisoviniszta” korszellem ezt akkor még nem engedte meg. Ezért az érettségi vizsga utáni években különböző praktikus szakmákkal bővítette a tudását: baromfitenyésztés, szövény, kertészet, családi pénzgazdálkodás stb. 1924-ben mégis értelmiségivé válhatott. Budapesten letette a tanítói képesítő vizsgákat. Az állásajánlatok közül azonban csak akkor válogathatott, amikor 1926 júniusában Kecskeméten gazdasági szaktanítói oklevelet szerzett. Ekkor költözött a család Szoboszlóra, mert villanszerelő derék édesapja bölcs előrelátással úgy okoskodott, hogy az éppen akkortájt feltörő gyógyvíz miatt ez a hajdúváros hamarosan rohamos fejlődésnek indul. Ilonka tanítónéni 11 éves berettyóújfalui nevelősködés után 1937-ben végre hazakerült Szoboszlóra, mégpedig a nagy múltú gazdasági szakiskolába, amely a repülőtérről mellett oly sikeresen működött.

A 6 elemi végzett fiúkat, lányokat itt valóban az életre nevelték. 50 holdon gazdálkodtak: állattenyésztéssel, szántással-vetéssel, kertészettel, gyümölcs-termesztéssel, háztartási ismeretekkel foglalkoztak a leendő parasztgazdák és gazdaasszonyok. A magas színvonalú szakmai tudást az Ilonka nénihez hasonló képzettségű és szívű oktatóktól kapták a gyerekek. 1949-ben (idős beszélgető-partnerem szavaival élve a második „kommün” kezdetekor!) politikai okokból megszüntették a rákosista hatalom „apostolai” ezt a kiváló gazdasági szakiskolát. (Brigádvezető-képzést indítottak a helyén.) De neki ismét szerencséje volt, mert átvették tanítónak a volt református iskolába, ami az utóbbi időben sokáig Thököly fejedelem nevét viselte. Ez az átvétel is ért-

ető volt, hiszen jó véleménnyel voltak a tanító néniről városszerte a pedagógus berkekben. Itt aztán végleg lehorgonyzott. Nagy-nagy hozzáértéssel, türelmes szeretettel, tiszta szigorúsággal a nyugdíjaztatásig a felső-tagozatosok sok-sok évfolyamát vezette be a természetrajz, a földrajz, esetenként a számtan és a történelem izgalmas rejtelseibe. (Képes volt általános iskolai szinten majdnem mindegyik tantárgyból szakszerűen helyettesíteni!) A kisdiákok, a szülők a szigorúságával együtt imádták, de azért bizony neki is meg kellett vívnia néha a kisebb-nagyobb csatáit a hatalom szemelenczős funkcionáriusaival. Szemére vetették például sokszor a mély vallásosságát. (Evangélikus lévén hol a katolikus, hol a református templomba járt el az istentiszteletekre - a rosszálló, esetenként gúnyos elmarasztalások ellenére!) Ez volt talán a magyarázat arra, hogy bár a szakmai-pedagógiai felkészültségét mindig respektálták, de nov. 7-én, április 4-én ő nemigen kapott soha pénzes borítékot, ilyen-olyan szocialista kitüntetéssel. Nem vették tőle azt sem jónéven, hogy „öntudatra ébredt” tanerőként nem akart 1956 után párttag lenni. (Talán ezért kellett 58 esztendősen az utolsó tanévét a Köteles-tanyán végigdolgoznia?!)

A kultúra, az iskolán kívüli társasági élet mindig szívügye volt. Sokáig énekelt a legendás Török Zoltán tanár úr által fél évszázadig vezetett pedagógus kórusban. Zenekarban is játszott. Tatár Antal karnagy úr szerint (ő is bekerült végre a Pedagógusok Arcképcsarnokába!) Ilonka néni kiválóan hegedült. Színdarabokat tanítottak be hasonlóan ügybuzgó kartársaival a gyerekeknek és az amatőr felnőtt színjátszóknak (Háry János, János vitéz, stb... stb)

Amikor élete alkonyán, életlángja kilobbánása előtt nemsokkal afelől faggattam, hogy kikre emlékszik legszívesebben a volt munkatársai, neveltjei közül, akkor olyan sok számára kedves szoboszlói nevet sorolt fel, hogy képtelenség lenne azoknak még a töredékét is itt megemlíteni. (Isten őrizze, hogy valaki kimaradjon!)

Összegzésként annyit, hogy még az elhunyt után 6 évvel sincs olyan ismerője Szoboszlón, aki színes, csupaszív egyéniségére ne gyengéd szeretettel és nem halványuló hálával gondolna. Nem tudna még most sem - ha élne! - úgy végigballagni a Szilfákaján, hogy meg ne állítanák az őszbe borult, elnehezült léptű régi tanítványok unos-untalan: „Hogy tetszik lenni, aranyos Ilonka tanító néni? Ugye, meg tetszik még ismerni?! Én vagyok a kis Lós, a hebrencs Nagy, az izgága Bardócz, aki ekkor meg ekkor ... !”

Az ő emberi sorsára, tanítói-magvetői kisugárzására Móra Ferenc poétikus gondolatai fölöttébb és hát örökké ráillenek: „Nem vagyok csillag, csak rőzsetűz, de az, amíg él, meleget tud adni az egyszerű embereknek.”

Források:

Egyetlen személyes találkozás beszélgetése, a tisztelő utódok emlékezete, néhány megsárgult dokumentum stb.

Juhász István

Juhász Tiborné Papp Katalin (Kaba, 1929. szept. 12. – Budapest, 1986. nov. 23.): általános iskolai tanár.

Kisbirtokos, középparaszt családból származott második gyermekként. Elemi iskolai tanulmányait szülőfalujában Kabán végezte.

Ezt követően a Debreceni Dóczi Református gimnáziumban folytatta tanulmányait. A gimnáziumból átiratkozott a Debreceni Svetits Katolikus Intézetbe, ipari szakközépiskolába, ahol a főtantárgy a háztartási ismeretek és a családnevelés volt. Itt érettségizett 1948-ban. Jó tanuló volt, s az iskolában tandíjmentességet élvezett. Érettségi után férjhez meneteléig a szülői házban tevékenykedett, segítette a szülők munkáját.

1950-ben kötött házasságot a szintén kabai születésű Juhász Tibor tanítóval, akivel harminchat évig élt szeretetben és boldogságban.

1950-ben követte férjét a Földes községhez tartozó Budaházi tanyai iskolához. Itt született Tibor gyermekük is, aki most Dr. Juhász Tibor néven a Debreceni Környezetvédelmi Intézet főelőadója.

Ennek az időszaknak, a tanyán töltött 9 év emlékét idézve talán nem érdemtelen ennek a tanyasi iskolának a létrejöttét idézni, melyet a már enyészetnek indult épület falán lévő, valamikor aranybetűvel írt márványtábla őriz nagyon szép, érzelmeket takaró, és tiszteletet parancsoló megfogalmazásban. Ez már oktatáspolitikai történelem!

„Az elemi ismereteknek és tudományoknak ez a csarnoka épült Dr. Petri Pál m. kir. vallás és közoktatásügyi államtitkárának, Földes község országgyűlési képviselőjének és örökös díszpolgárának, a magyar kultúra fennköltlelkű apostolának hathatós támogatásával ezen a telken, amelyet boldogult Budaházi és Vaskóczy Budaházy Zoltán m. kir. kúriai bírósági bizottságának tagja, hazafias, nemes szándékához híven ősi birtokából testvérei, Budaházy Kálmán és Budaházy Anna férj. Jelsovai Jelsoviczky Sándorné – öröklött hűséggel áldozatosan felajánlottak. 1930.”

Ebben a tanyasi iskolában – Földestől 5 km-re – tanított férje, itt éltek együtt, és Juhász Tiborné Papp Katalin itt szerette meg az egyszerű tanyasi gyermekeket és határozta el életreszólóan, hogy ő is a gyermeknevelés nehéz, de szép munkáját választja hivatásul. Tisztelet érte.

Kilencévi tanyasi élet után az 1961-62. tanévben férjével együtt haza került szülőfalujába, Kabára, ahol mint képesítés nélküli nevelő kezdett tanítani. Itt jelentkezett 1962-ben az Egri Pedagógiai Főiskola levelező tagozatának földrajz-gyakorlati ismeretek szakára. Nappal képesítés nélküli nevelőként tanított, éjjel pedig szorgalmasan tanult, készülve a soron következő vizsgákra.

Már képesítés nélküli pedagógusként is szigorral, igényes követelménytámasztással, de nagyfokú gyermekszeretettel tanította a leánytanulókat, akik ma is nagy szeretettel gondolnak rá.

1965-ben szerezte meg tanári oklevelét. Ettől kezdve a megszerzett szakmai tudását következetességgel, igényességgel, az igazi pedagógusokra jellemző gyermekszeretettel szülőfaluja iskolájában tanítványai körében áldozatos munkával gyümölcsöztette.

Munkásságát az iskola vezetése azzal is elismerte, hogy e szaktárgyak munka-közösségének vezetésére, irányítására kérte fel. Szervezte a gyakorlati oktatást, a lányok háztartási képzését úgy, hogy az a tanítványok, az iskola, a község hasznára váljon. A faluban még most, évek múltával hallani az egykori tanítványoktól: „Ezt még Kati nénitől tanultam!”

Irányította a gyakorlókerti munkákat, s ezeket a tevékenységeket, annak eredményét az iskola, a falu szépítésére használta fel. Ez a céltudatos törekvése sikerélményhez juttatta tanítványait, azt az érzést erősítette bennük, hogy hasznos tevékenységet végeznek, hiszen munkájukkal környezetük szépül, ami-ben gyönyörködhetnek.

Az iskola üvegházában virág és konyhakerti palántákat neveltek, s az így termesztett virágokat az iskola tantermében díszítésre, az iskola előkertjének, környezetének szépítésére, a község parkosítására használták fel.

Téli időszakban az általa szervezett szakkörben a varrás, hímzés „tudományát” sajátították el a tanulók, melynek következtében naplóborítókát, a nevelői asztalokra hímzett terítőket készítettek. Olyan területen és úgy dolgozott, irányította tanítványait, hogy munkájuk látható volt, nap,

mint nap gyönyörködni lehetett benne. Ez örömmel töltötte el és olyan munkatársi kapcsolatot eredményezett tanítványaival, ami elengedhetetlen a nevelői-tanítványi kapcsolatban.

Nevelőtársai szerették, tisztelték és elismerték céltudatos, eredményes munkásságát, melyet életében példamutató szerénységgel és odaadással végzett.

Nem csak az iskolában fejtett ki áldásos tevékenységet, hanem a felnőtt lakosság körében is. 1976-ban a községi kézimunka szakkör vezetésére is vállalkozott, melyet 1982-ig vezetett. A szakköri tagok a foglalkozások keretében megismerték hazánk és a határon túli területek motívumait amellet, hogy ismereteket szereztek, a közösségi élet embert nemesítő jótékony hatásával is találkozhattak. Rendszeresen részt vettek megmérettetéseken, megyei és országos kiállításokon, ahol a szakkör tagjai kiemelkedő eredményeket értek el.

Katika néni olyan alkotó pedagógus volt, akinek életútja, munkássága példaként szolgálhat. Kedves, szeretetteljes egyéniségének emléke ma is él egykori munkatársai, tanítványai emlékezetében.

Kiss Lajosné iskolaigazgató, az egykori munkatárs szeretettel, tisztelettel emlékezik Katikára: „Hosszan sorolhatnám a történeteket Katika szeretetteljes szigoráról, emberiségéről és türelméről csakúgy, mint a szegény sorsú, tehetséges gyermekek felkarolásáról, időt, fáradságot nem kímélő erőfeszítéseiről. Szakmaszeretete példaértékű volt. Ennek köszönhetően tanulói rendszeresen részt vettek és kiválóan szerepeltek szaktárgyi és gyakorlókerti versenyeken. Éveken keresztül folyamatosan végezte szakköröseivel az iskola környezetének szépítését, gondozását. Tantárgyán belül rendszeresen foglalkozott primőrúru és dísznövénytermesztéssel. Fáradtságos munkával, kiváló tanulói motivációval, tanítványaival az új iskola átadására 300 cserepes virágot nevelt fel és díszítette vele környezetünket. Ezzel hagyományt teremtett iskolánkban a munkahelyi környezet és a munka esztétikumának megteremtésére. A kézimunka

szakkör irányításában iskolai és községi szinten is szép eredményeket ért el. Az év végi kiállításokon nívós anyaggal szerepeltek tanítványai, akiket példája nevelt becsületes, felelősségtudó emberekké. Fontosnak tartotta a nyitottságot, őszinteséget, a szeretetet, együttérzést. Olyan tanárt ismertünk meg benne, akinek volt erkölcsi alapja szorgalmat, folyamatos munkát kívánni diákjaitól. Tanítványai, munkatársai, életművének folytatói szeretettel és tisztelettel emlékszünk rá.”

1984-ben ment nyugdíjba, de ezt követően is 1986-ig, amíg egészségi állapota megengedte, dolgozott, szolgált, hivatását gyakorolta. Sajnos alattomos betegsége megakadályozta, hogy nyugdíjas éveinek sokáig örülhessen.

Kitüntetései:

„Kiváló dolgozó” 1979; „Társadalmi munkáért oklevél” 1979; „Kiváló úttörővezető” 1983; „Pedagógus Szolgálati emlékérem” 1984.

Lengyel Mihály

Juhász Zoltán (Átány, 1928. dec. 28. – Debrecen, 1999. nov. 18.): igazgatótanító, ált. iskolai tanár, gyermekvédelmi főelőadó. Apja földműves volt a néprajzilag híres Heves megyei községben, Átányon, anyja pedig kiskereskedő. Mivel két nagyobbik testvére gyermekként meghalt, őt különösen féltő gonddal óvták, nevelték a szülei. Tízévesen eminensként került a jászapáti gimnáziumba, ahol az ötödik osztályt már nem kezdte el, mert a kitörés szándéka, néptanítói, „lámpási hajlama” a debreceni Református Kollégium tanítóképzőjébe vezette. Kiváló tanárok keze alá került itt, akiktől szakmai alaposságot, pedagógiai hozzáértést, emberséget és mély, protestáns szellemiségű hazaszeretetet kapott. Az „alma mater” igazgatóira, dr. Török Tiborra és dr. Kiss Tihamérra élete végéig tisztelettel emlékezett. Amikor pedig osztályfőnöke, dr. Osváth István került szóba (Zoli bátyámmal gimnazistaként, egyetemistaként többször

volt szerencsém egy társaságban lenni!), még kicsit el is érzékenyült, pedig inkább jellemző volt rá a mikszáthos, kedvesen fanyar humor, mint a nosztalgizáló szentimentalizmus. Csenki Imrére, ének-zene szakos mesterére azért emlékezett mindig szeretettel, mert tőle tanulta el a kórusban éneklés iránti imádatot; neki köszönhetően juthatott ki a kollégiumi kántussal diákként Svájcba is. Szintén gyakran emlegetett nevelője volt Somorjai Laci bácsi, a testnevelő tanára, aki pedig a sportot, azon belül a síelést és a szertornát kedveltette meg vele. (Az átányi, az egykor református népiskola udvarán volt egy nyújtó, amin szünetekben, ha kedve szottyant, lélegzetelállító gyakorlatokkal büvölt el bennünket, fekete klottgatás falusi legénykéket!). Osztálytársai is mind olyanok voltak, akik nem kényszerből, a bölcsész, a jogi karról kimaradva lettek prepások (tanítóképzősök!), hanem mert mind-egyikjük tanító akart lenni. Nem csoda, hiszen oda jártak iskolába, ahol Csokonai is koptatta a padokat. Nem tudta elfeledni Juhász Zoltán még iskolaigazgatóként, majd debreceni gyermekvédelmi felelősként sem diákéletének azokat a fennkölt ünnepségeit sem, amikor ő volt - Vass Lajos, a későbbi neves karnagy és zeneszerző örökébe lépve - a felvezető diák (a nagybotos!), aki Csokonai korabeli ruhában vezette be a két képzős osztályt a Nagytemplomba.

A háborús, majd a front utáni gerincpróbáló, nehéz időkben vált meggyőződésévé, vérévé az, hogy a tanítói pálya, amit választott, az nem kenyérkereső szakma, hanem nemes küldetés, hivatás, és ezt művelni kell, ha érdemes, ha nem. Sokat idézgette dr. Kiss Tamás költőtől, kedvenc irodalomtanárától ezt a megkapóan őszinte sort: „...aki embert nevel, az abban él, amit másokkal megtanít.” Áldott emlékü Juhász tanító bácsim, majd később magyar tanárom így élt és dolgozott. 1948. jún. 22-én kapott Debrecenben tanítói oklevelet, és már ez év szeptemberében szülőfalujában elkezdte alakítani, élni - kiválóan - a lámpás, tanítói szerepet. Rá nem lett soha érvényes az a „sántító” közmondás, hogy „Senki sem lehet próféta a saját hazá-

jában!” Ő az lett! 1967-ig dolgozott itt. Volt alsó tagozatos tanító, később iskolaigazgató-helyettes, majd iskola-igazgató. Magyar-történelem szakos általános iskolai tanári diplomát az egri tanárképző főiskolán, majd Nyíregyházán szerzett. Iskolai tevékenysége mellett Átányon ő építette a kultúrházat, ő szorgalmazta - sikerrel! - az iskolabővítést.

A faluban élő emberek elfogadták, és úgy tisztelték, mint közülük valót, vagyis az egyenlők közül az elsőt. A fiatalabbakat öcsémnek, Juliskámnak, ángyomnak szólította; az idősebbeket nénémasszonynak, bátyámuramnak. Mindenkinek atyafiságosan köszönt, és mivel mindenkit jól ismert, elmaradhatatlan volt nála a „Hogy vannak? Mi újság?” kérdés. A szó legnemesebb értelmében volt „narodnyik” tehát. Az iskolán kívüli népnevelői, magvetői tevékenységéről annyit, hogy kartársaival, köztük szintén pedagógus feleségével ők szervezték meg a „Szabad Föld téli esték” programjait. A falu kulturális életének irányítását is a vállára vette. Nem csupán nekünk, diákoknak tanított be színdarabokat (Égig érő fa, Csipkerózsika, János vitéz, Melyiket a kilenc közül? stb.), de a felnőtteknek is (Sári bíró, A falu rossza, Nem élhetek muzsikaszó nélkül stb.). A karácsonyi, húsvéti előadásokra, amelyek valóságos népiünnepélyeknek számítottak, szerteágazó ismeretségi hálózata-

nak köszönhetően még gyönyörű jelmezeket is beszerzett. Kulturális menedzseri tevékenysége arra is kiterjedt, hogy fővárosi színészeket hívjon meg (pl. a Latabár-fivérek!) vendégszereplésre.

A jelen sorok írója is emlékszik már arra, hogy a kultúrházban író-olvasó találkozókra is sor került. A maga közvetlenségével, kedves humorával tanító bácsi (tanárként is így neveztük!) köszöntötte a hozzánk látogató Fehér Klárát, Nemes Lászlót, Mesterházi Lajost, Kathkó Istvánt stb. „A miénk volt a járásban az első szabadpolcos könyvtár is a művelődési házban!” - büszkélkedett a közelmúlt egyik beszélgetése során a tüneményes Icuka néni, megboldogult tanító bácsink özvegye. A színjátszókör, a tánccsoport és az énekkar (Mennyi megyei dalostalálkozón szerepeltek sikerrel!) patronálásán kívül Juhász Zoltánnak még arra is futotta energiájából, hogy néprajzi előadásokra és kiállítások rendezésére nyerje meg a falu számára Fél Editet és Hoffer Tamást, a két rangos etnográfust. Amire azonban talán legbüszkébb az értékes pedagógus-házaspár, az az volt, hogy az analfabéta magyar és roma lakosság számára olyan tanfolyamokat szerveztek vagy két-három tanévben, ahol az olvasást és a betűvetést tanulták meg az érintettek.

Ezen áldásos munkálkodásában az nagyban segítette felejtethetlen földimet, tanár-sors-társamat, hogy tanácstag volt, és baráti viszonyt épített ki a község értelmiségi rétegével is: a református lelkésszel, az orvossal, a tanácsi dolgozókkal, a postamesterrel stb. Ezek mindig készségesen nyújtottak baráti jobbot a fáradhatatlan „kultúr munkásnak”, aki minden körülményben gyakorlatias gondolkodású ember maradt. Az elmélet, a publikálás nem foglalkoztatta soha. Egy sor nem jelent meg tőle szakfolyóiratokban, újságokban.

1967-ben családotul Debrecenbe, diák-korának szeretett városába költözött Juhász Zoltán tanító úr. Egyrészt azért, mert járási pártvezetők szemében használhatóbb kádernek bizonyult egy másik, szintén átányi gyökerű tanerő; másrészt azért, mert két

lányuk szintén debreceni diák akart lenni. Hajdú-Biharban és a „maradandóság szent városában” még 21 esztendeig szolgálta tanító bácsi a magyar nevelés, az emberformálás ügyét. Sokáig dolgozott Berettyóújfaluban, a gyermekvárosban. Szívügyének tekintette a sokszor bizony testileg-lelkileg sérült, hátrányos helyzetű állami-gondozottak tanítását, utógondozását. Kiváló szervezőtevékenységére hamar felfigyeltek a megyei nevelésügy előljárói, ezért kinevezték a Megyei Tanács Oktatási Osztályára gyermekvédelmi előadónak. Elkötelezte magát a gyermekvédelem mellett, és talán százával lehetne sorolni azokat, akik neki is köszönhetik a boldogulásukat napjaink kemény létharcában. Az összeszorított foggal, mosolyogva átélte sok megpróbáltatás, berettyó-

újfalui, debreceni utógondozottjainak ezernyi problémája is közrejátszottak abban, hogy 11 évvel a nyugdíjba vonulása után váratlan hirtelenséggel elhunyt. Pedig bübajos felesége, két pedagógus lánya, három tehetséges unokája sok örömteli órát szerzett neki mindig. Akkor is, amikor gyümölcsös-kertjében a fák sebeit gyógyítgatva bíbelődött.

Szakszervezeti, közéleti, tanítói dicsérő okleveleit, kitüntetéseit nem tartotta számon, de az 1988-ban kapott Pedagógus Szolgálati Emlékéremnek nagyon örült.

A Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolától 1998-ban kapott aranydiplomájának már nem sokáig örvendezhetett. De az a tudat megnyugtató lehetett a számára szíve utolsó dobbanásáig, hogy még családi szinten is van/lesz olyan, aki „továbbviszi a tüzet”!

Juhász István

K

Kalmár József (Szentese, 1871. febr. 27. - Balmazújváros, 1948. ápr. 20.): tanító.

Szentesei parasztszülők gyermeke. Alsóbb fokú iskolába szülővárosában járt, majd Debrecenben a Református Kollégium Tanítóképezdejében folytatta a tanulást. A nagy hírű intézményben szerzett tanítói oklevelet.

1890-ben a balmazújvárosi magyar református elemi iskolában kezdte a tanítást. Itt érett felnőtté. Az 1893-ban alapított községi óvodának, az „állandó gyermekmenedékház”-nak óvónőjét, Accipe Bertát vette feleségül. Ebből a házasságból született leánya, Flóra, a sokak által ismert debreceni tanár, oktatási osztályvezető Koroknai Berta

édesanyja. Felesége korai halála után újból nősült. Neje Balásházy Izabella volt, kinek révén a családot rokon szálak fűzték Balásházy Jánoshoz, a magyar agrártudományok egyik úttörőjéhez. Gyermekeik József és a megyeszerte ismert kiváló pedagógus. Kalmár Zoltán.

A kis termetű tanító rövid idő alatt népszerű lett a községben. A világháború előtt még Kotymán József volt a neve. A Kotymán régi magyar szó: pocsolás, lápos helyet jelent. Az újvárosi emberek tudatában ismeretlen volt ez a szó; más vallású embere vezetéknevéhez próbálták hasonlítani. Egymás közt tréfásan csak „kis Kotyman”-nak hívták a tanítójukat. Ezért változtatott nevet.

A fiatal tanítónak nagy horderejű elképzelései voltak. A kiváló tantestületben feltűnt sokoldalú tehetségével. Ebben a jó közösségben alkothatott. Az 1889-ben, harmadéves diákkorában készített pedagógiai jegyzeteit egybegyűjtötte, bekötötte, a tanításhoz ezeket kézikönyvként használta. Pedagógiai pályáján nem tért el ezektől. Íme néhány gondolat a füzetből:

1. „A nevelő szabatos és határozott beszéde a gyermeket is mintegy határozott felelésre kényszeríti, megóvja a tévovázástól, a képzelet csapongásaitól, minélfogva azt figyelemre, gondolkodásra s az igazság keresésére indítja.”

2. „Az ész képzésében a nevelés feladata az, hogy az ifjúságot a szép eszméjére eljuttassa, a lehet, a lehetőség szerint azt vele

megkedveltesse és képesítése, hogy beszédeiben és tetteiben szép örök törvényét szem előtt tartva a jót és igazat minél tökéletesebb alakban gyakorolja.”

3. „Hány fontos észrevétel, hány jó gondolat kisiklik a legjobb fejből is, ha azokat írásba nem foglaljuk.”

4. „A nevelői eszközök leghatalmasabbika a példa. A nevelő tanítása és intése különösen akkor hatásos, ha életével, magatartásával bizonyítást tesz arról, vagyis ha élete és tanítása tökéletes összhangban állnak.”

Az 1920-as években tanított a gazdasági iskolában is. 41 kg volt a magyar református elemi népiskola tanítója. A Magyarországot is sújtó gazdasági világválság hatása Balmazújvároson mindkét református egyház-községnél érezhető volt. Nem voltak képesek saját anyagi erejükből iskolájukat fenntartani, ezért 1931-ben lemondtak iskola-fenntartói jogukról. Az iskola az 1931/32-es tanévtől községi iskolaként működött. A községi iskolaszék a 14 egyházi tanítót, köztük Kalmár Józsefet megválasztott községi rendes tanítókká nyilvánította.

1933-ig tanított. Ebben az évben 43 évi szolgálat után ment nyugdíjba.

A gyermekek nevelése és oktatása számára élethivatás volt, ugyanakkor a sokrétű közéleti tevékenységet is élete értelmének tekintette. Az ipartestületnek és az 1861-ben alapított Polgári Casinó Egyletnek, a későbbi Polgári Olvasókörnek ő volt a jegyzője, a Tűzoltó Egyesületnek a titkára. Húsz évig volt a református egyház presbitériumának jegyzője és számadáskészítője. Igyekezett az igénytelenséget felszámolni. Életerőt, vidámságot ajándékozott az embereknek. A Polgári Olvasókörbe járó fiataloknak színdarabokat tanított be. Közel 40 népszínművet, zenés vígjátékot rendezett. A díszleteket, a jelmezeket, a színpompás magyar ruhákat ő tervezte. Cigányzenekar által játszott muzsikával emelte az előadások színvonalát. Kiváló előadó, főleg versmondó volt. Írói képessége már pályája elején megmutatkozott. Verseket írt, melyek közül sokat közöltek korabeli szaklapok és napilapok. Kritikusai szerint kitűnő szerkezet,

stílus és formai csiszoltság jellemezte költeményeit. 1943-ban avatták az első világháború hősi halottjainak emlékművét. Az ünnepi esemény rangját növelte, hogy az idős tanító a több ezer ember előtt elszavalta Ima és elmélkedés a hősök szobránál című versét. Idézet a mű befejező részéből:

*„Magyarok Istene! Itt fogadás teszünk,
Hogy hős fiaidhoz hívek s méltók leszünk.
Mi magunktól gyengék, erőtlenek vagyunk,
Erősítsd erőddel karunk, szívünk, agyunk,
S hogy ne legyen zavart hősök éjszakája;
Árpád Nagyistene vigyázz e hazára!”*

Kalmár József sokat tett a település szépítéséért. A mai Kossuth tér rendezését ő kezdeményezte, a Kossuth téri református templom parkjának tervezését, végső kivitelezését is ő végezte.

A község elöljárósága támogatásával a Hortobágyi úton létrehozta a faiskolát és a gazdasági kertet a célból, hogy a korszerű kertművelést a lakossággal megismertesse, facsemetéket juttasson részükre. Szakértelméért az első világháború előtt Hajdú vármegye központi járásának faiskolai felügyelője lett. Családi házának kertjét sokan megcsodálták. Új növényfajtákat ültetett. Gyümölcsfák nemesítésével kísérletezett. Ő tenyésztett először hússertést (yorkshirei fajta) a közösségben. Tapasztalatait nem rejtette véka alá. Hasznos tanácsokkal látta el a gazdákat. Gyönyörű kertje a második világháború idején tönkrement. A szovjetek bevonulása után sokat nélkülözött ez a nagyszerű ember; aki élete során teljesen elkötelezte magát népéhez, szépet adott az erre vágyakozóknak.

Forrás: Családi dokumentumok; Dr. Varga Antal: Balmazújvárosi neves emberek (Kézirat a Semsey Andor Múzeumban).

Király István

Kalmár Lajosné dr. Julow Katalin (Debrecen, 1915. jan. 8. – Eger, 1996. febr.): főiskolai docens.

Édesanyám Julow Katalin. Apja, Dr. Julow Viktor a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara főtitkára, édesanyja Oláh Mária, háztartásbeli. A Ref. Dóczi Leánynevelő Intézetben érettségizett 1933-ban, kitüntetéssel. 1937-ben a Testnevelési Főiskolán szerzett diplomát.

A Dóczi Tanítóképző Intézetben helyezkedett el és tanított 12 éven át. Hajdú-Bihar és Szatmár-Szabolcs megyékben szakfelügyelői megbízást kapott, majd két évben függetlenített tanulmányi felügyelő lett. Alapító tanára volt az 1948-ban Debrecenben létrehozott Pedagógiai Főiskolának, azzal együtt később Egerbe költözött. Docens beosztásban testnevelés elméletet, módszertant, sporttörténetet és egyébeken mellett tornát, főként művészi tornát oktatott.

1938-ban ment férjhez Dr. Kalmár Lajos ref. segédlelkészhez, a Soli Deo Gloria főtitkárához (később tábori lelkész, majd korai haláláig, 1952-ig par. lelkész a Széchenyi kertben). Özvegyen hármunkat nevelt fel. 1970-ben nyugdíjba ment.

A hallgatók és volt tanítványai körében rendkívüli megbecsülés, szeretet és ragaszkodás övezte „Kati nénit” mindvégig. Számos elismerés mellett Eger városától a leg-

magasabb kitüntetést kapta pedagógiai munkájáért.

1996 februárjában szívinfarktust kapott. Nyolcvanegy éves volt, amikor itt hagyott minket, nyolc unoka és négy dédunoka örzi emlékét.

Kalmár Péter

Bujdosó Sándorné és Fónyad Emma visszaemlékezése:

„A volt tanítványok közé tartozunk mi is, a Református Dóczi Tanítóképző Intézetben, 1949-ben végeztünk. Már jól túl vagyunk az aranydiplomán, de tanáraink emlékét ma is nagy szeretettel és tisztelettel őrizzük.

Kati néni testnevelést tanított nekünk, negyedéves korunkban pedig testnevelés elméletet és szakmódszertant. Elméleti órái magas szintű tudást, nagyfokú pedagógiai felkészültséget és bámulatos nyelvi kultúráltságot tanúsítottak. Személyes varázsát fokozta különleges szépsége és megjelenésének finom eleganciája. A tornatermi órákon is elegáns volt hosszú fekete nadrágjában és hófehér blúzában. A tornaórák kötetlen formájában is fegyelmezett munkát várt el. Szakmailag kifogástalanul felépített órákat tartott. Tőle kaptuk a mintát, amit az életben hasznosítani tudtunk. Első szakfelügyelői dicséretem Somorjai Laci bácsitól neki szólt. Így hangzott: „Nagyon jól csinálja, gyermekem. Meglátszik, hogy Julow Katika volt a tanára. Legközelebb bemutató órát tart a járásban.” Mindannyian életre szóló példát kaptunk tőle. Megtanultuk, hogy testnevelést jól tanítani nem kisebb feladat a többi tárgynál. Azt is, hogy a személyiségfejlesztés széles skálája adott a testnevelő számára, ha elméletileg is felkészülve áll a csoport elé.

A versenysportra is nagy gondot fordított. Iskolánk mindig helyállt a városi és megyei versenyeken tornából, atlétikából, s különösen az akkor új sportágként indult röplabdából. Abból verhetetlen volt a csapatunk. Rengeteget edzettünk. Sokszor a legnehezebb órákról is elkért minket egy-egy verseny előtt – egy kis cinkos összekacsintás

után. Nem csoda, hogy tűzbe mentünk volna érte.

Népi tánc-csoportunk is volt. A koreográfiát ő készítette. Akkor még nem tudtuk, hogy ez milyen alapos felkészültséget igényelt. Élveztük a tánc újszerűségét, és egy életre elköteleztük magunkat a népi tánc mellett. Amikor tanítani kezdtünk, csoportot szerveztünk, s tovább adtuk, amit Kati nénitől tanultunk. Köszönjük, hogy sokat adhattunk tovább!

Kati néni nagy szerepet vállalt Debrecen sportéletének, az iskolai sportéletnek szervezésében is. Látványos sportbemutatók összeállításában és levezénylésében aktív közreműködő volt. Tette mindezt jó kedvvel, mosolygósan.

Így maradt meg az emlékezetünkben. Ha életútja el is vitte a városból, s a találkozókra nem is tudott eljutni hozzánk, az alkalomra küldött levelei bizonyítják, hogy lélekben velünk volt, s mi joggal érezhettük mindig, hogy az a mi Kati nénink is volt.”

Kelen Tibor dr. (1930-1993. okt. 9.): tanszékvezető egyetemi tanár.

Kelen Tibor a magyarországi polimer-kémiai, ezen belül elsősorban a polimerek degradációja és stabilizációja terén végzett kutatásaival ért el kiemelkedő eredményeket.

1930-ban született. Iskoláit Nyíregyházán végezte. A Szegedi Tudományegyetemen diplomázott, kitüntetéssel, 1953-ban. Vegyészeti pályafutását a szilikáttüvegek ipari kutatásával kezdte a TUNGSRAM-nál 1953-ban. Üvegtémájú kandidátusi értekezést készített (1967). A polimerek kutatását 1966-ban kezdte meg az MTA Központi Kémiai Kutató Intézetében. A polimerek degradációja területén végzett kutatásai alapján lett a kémiai tudományok doktora (1975). 1985-től volt egyetemi tanár, az Alkalmazott Kémiai Tanszék vezetője a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen. Kelen Tibor irányításával a tanszék kutatási profilja gyökeresen megváltozott. A polimerkémiai kutatások beindítása a régió érdekeit is szolgálta. Az eredményes kutatómunkához jó segítséget nyújtottak nemzetközi kapcsolatai. Ennek révén több munkatársa volt hosszabb-rövidebb tanulmányúton az Egyesült Államokban, s ez jelentősen emelte a tanszéki kutatás színvonalát.

A kutatási témák között a kationos polimerizáció mechanizmusának tanulmányozása, új polimerek előállítása dry-boxos, alacsony hőmérsékletű polimerizációval, illetve polimer kompozitok előállítása és tulajdonságvizsgálata szerepelt.

Kelen Tibor természetesen átalakította a tanszék oktatási profilját is.

Beindult a makromolekuláris kémia és a műanyagok gyártásának oktatása, valamint felszereltette a polimerkémiai és műanyagvizsgáló gyakorlatok végzésére szolgáló laboratóriumot is. Irányításával a tanszék képessé vált a polimerkémiai és technológiai szakirányú képzés megvalósítására.

Kelen Tibor korábban makromolekuláris kémiai kutatásai során a polimerek termikus és oxidatív degradációjával és stabilizálásával, az eközben végbemenő folyamatok kinetikájával és mechanizmusával foglalkozott. Később a polimerizáció és kopolimerizáció kérdéseit is tanulmányozta. A kopolimerizációs paraméterek (reaktívítási hányadosok) meghatározására Tüdös Ferencsel együtt kidolgozott eljárást (az ún. Kelen-Tüdös módszert) ma már minden

kopolimerizáló kémikus alkalmazza. Ezzel foglalkozó első közleményükre (J. Macromol. Sci. Chem., A9, 1 (1975)) 1991 végéig több mint 460 hivatkozás történt. Kelen Tibor – Tüdös Ferencsel és Földes Péternél együtt – Állami Díjat kapott (1978), a gyökös polireakciók (polimerizáció, kopolimerizáció, polimerdegradáció) kutatásában elért eredményekért.

Újabb kutatásai – amelyeket J. P. Kennedyvel (Akron, USA) együttműködve folytatott – az ionos polimerizáció problémáira irányultak. Az ún. „quasi-living” kationos polimerizáció egyik felfedezője volt. Jelentős az izobutilén kationos polimerizációja élő jellegének fokozására vonatkozó kutatásai (komplexálás, só-felesleg adagolása stb.).

Kutatásai eredményeiről kb. 80 hazai publikációja van, és több mint 180 közleménye jelent meg nemzetközi folyóiratokban (a hivatkozások száma 1991 végéig kb. 1500). „Polymer Degradation” címmel monográfiát írt (Van Nostrand, 1983). Könyvekben több összefoglaló fejezetet írt. Alaputatáson kívül – ipari együttműködések keretében – széleskörű alkalmazott kutatási tevékenységet is végzett. Több találmány társszerzője. Sikeres nemzetközi (NSF-MTA, DFG-MTA) tudományos együttműködések iniciálója és résztvevője. Tagja volt – több évig titkára – az MTA Makromolekuláris Bizottságának. Elnöke volt a Debreceni Akadémiai Bizottság Polimer Munka-bizottságának.

Számos nemzetközi rendezvényen volt meghívott előadó.

Oktatási tevékenységét külföldön is értékeltek. 1980-1982 között Akronban (Ohio, USA), 1992-ben Darmstadtban (Németország) volt vendégprofesszor. Több mint tíz évig szerkesztőbizottsági tagja volt a „Polymer Bulletin”-nek, majd a „Die Angewandte Makromolekulare Chemie” és a „Journal of Macromolecular Science – Pure and Applied Chemistry” folyóiratok szerkesztésében vett részt. Tevékenységéhez kapcsolódóan több munkatársa nyerte el a

tudományok kandidátusa, ill. doktora fokozatot.

Kevés beszédű, matematikus észjárású és kiváló szervezőkészséggel megáldott, manager típusú vezetőként ismertük, akinek legfőbb hobbija a szakmája volt.

1993. október 9-én, 63 éves korában tragikus hirtelenséggel, balesetben hunyt el.

Halálával mind a nemzetközi, mind pedig a hazai tudományos életet komoly veszteség érte. Különösen debreceni munkatársai emlékeznek rá fájdalommal, hiszen az ő vezetésével vált a tanszék nemzetközi színvonalú kutatóhellyé.

Borda Jenő

Kiss Aranka (1896 – 1984): mennyiség-tan-természettan-testnevelés szakos tanító-képző-intézeti tanár.

Családja Marosújvárról került Debrecenbe. Tanítói képesítést 1912-13 tanévben szerzett. Ezekről az évekről gyakorlatilag semmit se tudunk, csupán annyit, hogy minden évben tandíjmentes volt. 60 illetve 70 korona éves mentességet kapott. Azt, hogy tanári diplomáját hol szerezte szintén nem tudjuk. Legközelebbi adatai: 1920-ban helyettes tanító lett a kis Dóczyban, Ugyanebben az évben új tanszék alakult a tanítókép-

zóban, s szeptemberben már itt kapott tanári állást, F. Kiss István nyugdíjba vonuló mennyiségtan tanár helyett. Ez azt bizonyítja, hogy a Kis-Dócziban már mint tanítóképző-intézeti tanár működött.

1921-ben adta be véglegesítés iránti kérelmét, aminek alapján 1921 szeptemberével kinevezést nyer.

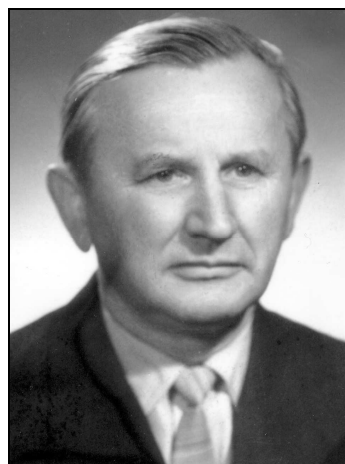
Az 1945-ben a háború befejezését követő nehéz, szűkös esztendőkből ismertük meg úgy, mint tanárt, osztályfőnököt, és mint embert, aki minden diákjának segített elboldogulni nemcsak a matematika, hanem az akkori idők nehézségei közt is. Egyenes tartású, szigorú tekintetű volt, de mindig minden diákjával szívesen beszélgetett. Tanítási módszerére nem a magyarázat, hanem a rávezetés volt a jellemző. Ezt viszont mindig úgy alkalmazta, hogy a diák azt hihette, ez nem is olyan nehéz, hiszen ezt még ő is tudja. Tantárgyáról mai napig köztudott: nem a diákok kedvence. Igyekezett megszerettetni vagy legalább elfogadtatni azokkal is, akik nehezebben boldogultak. Ebbe a munkába bevonta a jobbakat, de úgy, hogy senkiben sem alakulhatott ki sem felsőbbrendűségi, sem kisebbségi érzés. Évek során mindinkább megszerették emberségéért, igazságos értékeléséért. Nagyon jól tudta, s érezte is, hogy nem az adja tanítványainak az értékét, hogy milyen matematikus.

Kapcsolatunk nem szakadt meg a képző elvégzése után sem. Az ötévenkénti találkozóinkon mindig ott volt, s azt is szívesen vette, ha lakásán meglátogattuk. Kötetlen, jóízű beszélgetéseink idős korában is felüdülést jelentettek számára. Tanítványai mindig voltak, s azokat is éppen úgy átsegítette az élet buktatóin, mint valamikor bennünket. Túl a nyolcvanadik évén is ragaszkodott a gyerekekhez, korhatár nélkül. Élvezte csivitelésüket, hangoskodásukat. Elsős tanítványaim is megismerhették, mert dél-előtti sétáit úgy intézte, hogy a tízórás szünetben meglátogathasson bennünket. A tanítási óra szent volt előtte, ebben az idős korban is. Soha nem maradt tovább, csak becsengetésig.

Halála előtt egy héttel kezdett gyengélkedni, de akkor is élte a megszokott életét. Reggel felkelt, rendbe tette magát, megreggelizett. Aztán visszafeküdt és elköltözött ebből a földi világból, kedves szép emléket hagyva maga mögött. 88 éves volt.

Faragó Istvánné

Kiss Lajos (Sarkad, 1910. ápr. 19. – Debrecen, 2002. január 30.): főiskolai tanár.

Nehéz, de tartalmas életpályát járt be dr. Kiss Lajos, a magyar tanítóképzés egyik országosan is jelentős pedagógus egyénisége. Az egykori Bihar, ma Békés megyei paraszti családban, Sarkadon, Kiss Imre és Mózes Zsófia házasságából született tehetséges fiúgyermek a négy testvér közül egyedülként tudott tovább tanulni, s mint hosszú pályafutása alatt többször is bizonyította, jól sáfárkodott szülei áldozatvállalásával és tanárai bizalmával.

A környezetéből kiemelkedett értelmiségi mindent igyekezett átadni családjának, közösségének, tanítványainak, amit az életben való helytálláshoz elengedhetetlen értéknek tartott. A választott pályát élethivatásának tekintette, s halála pillanatáig nagy felelősséggel vélekedett a nevelés, a tanítás értelméről, céljáról, a magyar fiatalok korszerű, de hagyománykövető képzéséről.

Az elemi népiskolát és a polgári fiúiskolát Sarkadon végezte. Ezután került a nyíregyházi állami tanítóképzőbe, középiskolai tanulmányai életre szóló élményeket, elhivatottságot mélyítettek el benne. Tanulmányait szorgalmas és céltudatos munka eredményeként színjelessel fejezte be, s 1929-ben elemi népiskolai tanítói oklevelet szerzett. Ettől az időtől kezdve ki sem került a tanítóképzés vonzásából. 1929-től 1933-ig a szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán tanult, itt a magyar nyelv- és történettudomány és kézimunka (SZLÖJD) szaktárgyakból színjeles polgári iskolai tanári oklevelét úgy szerezte meg, hogy egyidejűleg rendkívüli hallgatója volt a Ferenc József Tudományegyetemnek is, ahol magyar irodalom, magyar költészet, magyar dráma és színjátszás tárgyakból vizsgázott kitűnően. 1933-tól rendkívüli hallgatója lett ez utóbbi intézmény Apponyi Kollégiumának. 1935-ben filozófiai és pedagógiai szaktárgyak tanítására feljogosító tanítóképző-intézeti tanári oklevelet szerzett kitűnő minősítéssel. 1939 novemberében Péterfy Jenő világnézete című értekezésével bölcsészdoktori címet szerzett. Mindig nagy tisztelettel és meleg szeretettel emlékezett vissza egykori tanáraitra, akik megerősítették a magyar irodalom iránti rajongásában, akiknek is köszönhetően vált belőle a filozófiai és társadalmi erkölcs, a lélektan, a neveléstan, a családi nevelés jelentőségének lelkes, áldozatkész és tántoríthatatlan hirdetője. Híres tanára volt Sík Sándor és Dézsi Lajos, s nagy hatással voltak gondolkodására, szakmai előmenetelére Bartók György, Mester János, Imre Sándor és különösen Várkonyi Hildebrand professzorok. A szegedi évek és a termékeny kutatómunka elmélyítették hazá- és népszerűtetését, amely nála haláláig – rá különösen jellemző módon – a tanítói, a nevelői munka társadalmi megbecsültségének csökkenése és a népességfogyás miatti szüntelen aggódásban nyilvánult meg. Hitt abban, hogy a népdalok, a népdaléneklés nemzetet és közösséget megtartó erő, amit gyakorolni kell. A paraszti gyökök tápláló ereje – amely fáradhatatlan ker-

tészkedéséhez és a szülőhelye iránti ragaszkodásához élete végéig energiát adott –, és az öröklött és megszerzett történelmi tapasztalat olyan hivatástudatot, tartást és felelősségérzetet ébresztett benne, amely lelki erények erőt adtak neki pedagógiai munkája pontos, lelkiismeretes végzéséhez akkor is, amikor a regnáló hatalom részéről ezekért dorgálás járt elismerés helyett.

Ezzel a magas szintű tudással felvértezve kezdte meg pályáját 1935-ben a kiskunfélegyházi tanítóképzőben. 1937-től 1940-ig a nyíregyházi Állami Tanítóképző Intézet helyettes, majd 1949-ig rendes (főállású) tanára, 1949-től 1959-ig pedig az intézet igazgatója volt. 1947 elején részt vett a VKM gyakorlati lélektani képzésén. Ezt követően nagy erővel – már régebbi tervei szerint – megszervezte Nyíregyházán az Állami Gyermekelektani Állomást, s azt mellékfoglalkozású vezetőként nagy odaadással működtette, amíg lehetett, 1949-ig. 1945 és 1951 között más intézményekben, óvónőképzőkben is óraadó tanár (Nyíregyháza, Nyírbátor, Kisvárd). Amikor 1958-ban életre hívták a felsőfokú óvó- és tanítóképző intézeteket, még három évig oktatott Nyíregyházán. Ezt a tevékenységét 1979-ben a Bessenyei-emlékplakett átadásakor így értékelték: *„a megye első felsőfokú oktatási intézményét szépen kialakított útján 1959-ben elindította és vezette.”* Nyíregyházáról hívták meg 1962. február 1-től a Debreceni Felsőfokú Tanítóképző Intézet pedagógiatudományi szakára vezető tanárnak. Tevékenyen vett részt a felsőfokú tanítóképzés alakulásának vitáiban, szervezésében, reformjaival kapcsolatos bizottságok és ülések munkáiban. Címzetes főiskolai tanári címét 1973-ban az egységes pedagógusképzés érdekében kifejtett eredményes munkájáért kapta.

Ebből az intézményből, a későbbi Kölcsény Ferenc Tanítóképző Főiskoláról (amely 1992-ben visszakerült a református egyház kezelésébe) vonult nyugállományba 1976-ban, de úgy, hogy egyik volt tanítványa, Kelemen László professzor meghívására 1975-től már a debreceni Kossuth Lajos

Tudományegyetemen tanított lélektant. Innen vonult végleg vissza az aktív oktatói pályáról 1985-ben. Az 50 évig tartó tanári tevékenység kezdete és vége között „éppen 100 szemeszter munkája, öröme és küzdelme torlódik össze az emlékezetben, de nemcsak az övében, hanem a több mint 7000 tanítványében is. Nevezetes tanárok, nevezetes tanítványok sokasága bukkan elő a kavalkádból tanúsítani a kort és e nagy ívű gazdag pályát” (*Gaszner Ferencné: Kiss Lajos ars poétikája. Tanítóképző Főiskolák Tudományos Közleményei, 1996*). Egyik híres tanítványa, Czine Mihály nagyhatású irodalomtörténész volt, a másik pedig a nyírségi tanyavilágból felemelkedett, népi indíttatású, forradalmi hevületű költő, Váci Mihály. Szívélyes és eleven kapcsolatukat mi sem bizonyítja jobban, mint Váci Mihály egyik leveléből kiragadott idézet: „*Drága Lajos Bátyám! Amit a Tanító munkája c. lapban Rólad mondtam, azt én két évtizede vallom és mondtam már mások előtt nem egyszer. Azt írod, a költők születnek. Igen, de aztán mind másfajta költő lesz, és másfajta ember. Ez pedig már attól függ, hol, milyen emberek között nő fel*” (1. családi dokumentumok). Kétségtelen, Váci Mihályra is nagy hatással volt Kiss Lajos tanár úr, ezért írta róla a nevezett folyóiratban: „...nemcsak a pszichológiát és a filozófia szeretetét tanultam meg tőle, hanem az emberséget.”

A pályaadatok tényszerű közléséből ítélve látszólag igen sikeresen, akadálymentesen alakult Kiss Lajos szakmai életútja. De csak látszólag, mert a csúcsra érkezés nem volt nehézségektől mentes. Az egzisztenciateremtés, a családalapítás gondjai, a társadalom túlnyomó többsége számára vészhelyzetet teremtő történelmi kor, különösen az 50-es évek politikai légköre, atrocitásai a hozzá hasonlók szívósságát, életrevalóságát is nehéz próbák elé állították. 1938-ban feleségül vette Tatos Ilona tanítónőt, a nyírbátori református elemi iskola volt kántortanító-igazgatójának leányát. A családalapítás örömei közepette a fiatal férj évekig Nyírbátorból utazott be naponta nyíregyházi

munkahelyére, keményen helytállva családjáért és iskoláért. Közben az élet rendje szerint megszületett három gyermeke, akiket feleségével együtt példás odaadással, szerető gondoskodással, ugyanakkor hitüknek és értékrendjüknek megfelelően kellő szigorral is neveltek. Amikor a család Nyíregyházára települhetett, Kiss Lajos tanár úr már szilárd hittel és céltudatossággal abból a pedagógiai hagyományból merített erőt, amely elsősorban a néptanítói képzés erősítésén fáradozott, s eszménye a tanító nemzedékek szakmai, módszertani felkészültségének szilárd megalapozása, műveltségének elmélyítése volt. Ennek jelentősége az 1947-es választást követő történelmi, politikai változások után még inkább felerősödött benne. Olyan makacsul ragaszkodott elhivatottságához és meggyőződéséhez, hogy még a róla megfogalmazott politikai jelentések sem szegték kedvét feladatai pontos ellátásában. Pedig a Rákosi és a Kádár nevével jelzett egypárti kommunista diktatúrában nem volt könnyű azzal a politikai megbélyegzéssel együtt élni, amely minduntalan kijutott neki: „*A Párthoz érzelmileg nem fordult. Nem vesz részt a pártmunkában, felesége klerikális beállítottságú, a maga világnézete sem tisztázott. Nem tudja, hogy a DISZ-ben milyen munka folyik, nem is érdekli. Nevelők képzésére politikai megbízhatatlansága miatt nem alkalmas. Funkciójából leváltandó*” (részlet az igazgatók 3 hónapos iskolája után adott jellemzésből. Bp., 1952. márc. 27.; 1. családi dokumentumok). E súlyos minősítések közül sokszor egy is elég volt a kommunista hatalomátvételtől kezdve, hogy végleg ellehetetlenítsenek létében s pályáján bárkit családjával együtt. De Kiss Lajos elszántan, szívósan küzdött, hol kitérve a támadások elől, hol civil bátorsággal kiállva vagy okos alkalmazkodással ösvényre lelve pedagógiai, vezetői céljai eléréseért. A „Párt” munkájában valóban (és soha) nem vett részt, tagja 1945-től megszűnéséig a Nemzeti Parasztpártnak volt s egész pályáján a pedagógus szakszervezetnek. Mivel a fent idézett jellemzések mellől soha nem hiányzott szakmai felkészültségének, hozzáértésének, köz-

életi aktivitásának, kedves személyiségének, jó szándékú, empátikus kapcsolatteremtő képességének elismerése, pótolhatatlanná tudta tenni magát, mert még a jellemző írók is mint szakembert igen értékesnek tartották. Volt tanítványai többször kiálltak mellette, így akadályozták meg a budapesti utasítás végrehajtását is. „...*És biztosan volt benne valamilyen gazdag érzékenység tanítványai iránt. Évtizedekkel később is hallottam, tapasztaltam azt a meleg ragaszkodást, kétoldalúan, tanár és diák, osztályfőnök kapcsolatokban, nyilvános ünneplés közben is. Rendkívül ritka a diákhálónak ilyen évtizedek múltán is megmaradt megnyilatkozása*” (részlet dr. Margócsy József leveléből 2002. febr. 5.; 1. családi dokumentumok). Mindezeknek tudható be, hogy a politikailag „képzetlen vagy megbízhatatlan” tanár 1955-ben mégis megkaphatta az oktatásügy kiváló dolgozója kitüntetését. Kollégái gyámolítója, a szülők által igen tisztelt pedagógus lett, aki tanítványok seregét volt képes maga köré gyűjteni, s fogékonnyá tenni őket saját feladatuk értelme és a nemzet problémái iránt. Igazi és jelentős tanáregyenisége volt annak a normatív pedagógiai iskolának, amely jól ötvözte az Európában hagyományos poroszos, követelmény-centrikus attitűdöt a Magyarországon ekkor már meghonosodott gyermekközpontú, személyes didaktikai kapcsolatokra épülő oktató-nevelő munkával.

Tevékenységének terepe szinte mindvégig az intézeti katedráktól a falusi és tanyasi iskolákig terjedt, ahol 1948-tól igen sokszor megfordult mint tanulmányi felügyelő, és diákjaival mint gyakorlati képzést vezető tanár. Az így kiszélesedett látókörben szerzett élmények hívták elő benne mindazokat a felismeréseket, amelyek pedagógiai szemléletének, megbizonyosodásának sarkalatos tételei lettek. 1967-től tagja lett a Magyar Pedagógiai Társaságnak, s ezzel a lépéssel újabb feladatokat vállalt a képzés terén és a felsőfokú pedagógiai kutatómunka koordinálásában. Pszichológiai vezető-tanárként látta el a Tanítóképzők Országos Szakbizottságának elnöki teendőit, s mindehhez a te-

vékenységhez kapcsolódóan 1963-tól 1976-ig szerkesztette a Tanítóképző Intézetek Tudományos Közleményei (TITK) c. periodikát. Eközben maga is szorgalmasan publikált. Tanulmányait főleg a Tanító Munkája, a Pedagógiai Szemle, a Felsőoktatási Szemle, valamint a TITK c. folyóiratokban, évkönyvekben közölte. Pedagógiai, lélektani tárgyú írásainak egyik fontos tétele, hogy e két kutatásterület szétválaszthatatlan egységben képezi alapját az oktató-nevelő munkának. „*A pedagógia tudománnyá emelkedésének egyik nagyon jelentős mozzanata annak a tudatos felismerése, hogy a nevelésnek, oktatásnak a pszichológia körében tárgyalt jelenségeket, törvényeket kell figyelembe vennie, ha céljait el akarja érni*” (Kiss Lajos: *A pszichológia oktatása a tanítóképzőben a felsőfokúvá válás előtt és után*. TITK VII, 65; 1970).

Kiválóan megmutatkozik ez a szemlélete tankönyveiben, amelyek 1969-től láttak napvilágot. A tanítóképző főiskolákon nemzedékről nemzedékre használták a képzésben a Kiss Tihamérral együtt írt és kiadott Fejlődéslélektan c. munkáját (*Tankönyvkiadó, Budapest, 1969; 1970-ben már a negyedik kiadása jelent meg*). Hiánypótló jegyzetként tartjuk számon a Pszichológia a tanítóképző főiskolák számára c. munkáját (*Bessenyei György Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza, 1979.*). Ugyancsak jelentős a Személyiségformálás és hivatásra nevelés a pedagógusképzésben c. könyve (*MM Kiadó, Budapest, 1982*). Mai napig megkerülhetetlen tankönyvnek számít a Pszichológia (szerk.: Geréb György, Tankönyvkiadó, Budapest legutolsó kiadása: 1998). A kötetben olyan neves szerzők, mint Domján Károly, T. Balogh Katalin, Szilágyi Vilmos, illetve Geréb György mellett Kiss Lajos tanulmánya is megtalálható: A gyermek fejlődése az első évben, az óvodás és kisiskolás korban címmel (170-240. o.).

Munkássága tanúsága szerint ma is érvényes, bár már-már feleli a szakma, hogy „a pszichológia az iskolai nevelésben alkalmazott tudomány, hisz eleve így különül el speciális területe a pedagógiai pszichológia,

azaz neveléslélektan, s hogy a pedagógia tudományos hitelét csakis erre építve őrizheti meg. De ennek segítségével valósítható meg a gyermekközpontú nevelés is, amelynek cél- és eszközrendszerét nem a koronkénti ideológiai, politikai elvárások, netalán diktátumok írják elő, hanem a személyiség fokozatos kiteljesedésének és szocializálódásának tudományos számba vett tényei” (vö. *Gaszner Ferencné idézett írása*).

Tanári tevékenysége kiegészül az oktató-nevelő tevékenység szerves részének tekinthető ismeretterjesztő munkával. Ezért hosszú éveken át szívesen vállalt megbízásokat a TIT-nél. Tevékenysége elismeréseként 1979-ben megkapta a TIT arany-koszorús jelvényét, 1982-ben pedig a társulat tiszteletbeli tagjává választotta. Pályája szakmai elismertségét a következő állami és szakmai kitüntetések jelzik: az Oktatásügy kiváló dolgozója (1955, 1970), a Munka Érdemrend ezüst fokozata (1975), Bessenyei-emlékplakett (1979, *Nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola*), Kölcsey-emlékplakett (1999, *Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola*).

1996-ban boldogan és büszkén vehette át Szegeden azt az emléklapot, amelyet az Apponyi Kollégium diákjaként kapott az intézmény megalapításának 90. évfordulója alkalmából. Mindennél többet jelentett ez számára, mert ez a kollégium nemzeti eszmétől áthatott szellemi és kulturális hagyományával meghatározó, útnak indító élményt jelentett számára és olyan megtartó erőt, amely folyton előrelendítette hosszú pedagógus pályáján a néptanítót, tanító nemzedékek nagyhatású tudatformálóját, a pedagógiai pszichológia szorgos népszerűsítőjét a magyar gyermekközpontú oktató-nevelő munkában.

Gaszner Ferencné

Kiss Lajos Zoltán (Debrecen, 1898. jan. 23. - 1978.): tanító.

Édesapja a kismacsi uradalomban volt tanító és postamester. Özvegyen nevelte fel őt gyermekét.

Kiss Lajos Zoltán iskoláit Debrecenben végezte. A polgári iskola után géplakatosnak tanult, majd 1916-tól 1919-ig az I világháború frontjain teljesített szolgálatot, helytállásáért több kitüntetést is kapott.

1919. szeptemberétől 1923 végéig a debreceni Református Tanítóképző Intézetben folytatta tanulmányait, tanítói oklevelét 1923. december 18-án kapta meg.

1924. november 22-én választották meg Újlétán községi tanítónak. Az itteni iskola később állami kezelésbe került, majd 1948-ban általános iskola lett. Itt működött négy évtizeden át, nyugdíjazásáig. Lelkiismeretes és eredményes tanítói munkájával kivívta felettesei elismerését és tanítványainak, a szülőknek, az egész falu társadalmának megbecsülését. Ezt bizonyítja igazgatói kinevezése; ezt a fontos posztot 1935. szeptember 1-től 1953. július 1-ig töltötte be. Ekkor megromlott egészségi állapota miatt kérte felmentését. Utódja az igazgatói székben fia, Kiss Zoltán lett.

Házasságot 1926-ban kötött Molnár Antal bagaméri tanító lányával, Molnár Ilonával. Mindkét fiúgyermekük a pedagógus pályát választotta.

1964-ig gyakorolta tanítói hivatását, összesen tehát egyetlen munkahelyen, több mint 40 esztendeig.

Mint igazi néptanító a falu iskolán kívüli életében is igen aktívan részt vett. Hosszú ideig töltötte be a községi tűzoltóság parancsnoki tisztét és a leventealakulat főoktatói feladatait. A Hangya Szövetkezet ügyvezetője, majd a II. világháború után a vámospércsi illetve az újlétei Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet vezetésében is részt vett.

Hosszú időn át végzett odaadó szövetkezeti munkájáért számtalan elismerésben részesült, 1971-ben „Kiváló Dolgozó” kitüntetést kapott. A népművelési tevékenységben és a pedagógus szakszervezet munkájában ugyanilyen elkötelezettséggel dolgozott. Szakszervezeti munkájáért 1975-ben emléklapot kapott.

Tanítói diplomája megszerzésének 50. évfordulója alkalmából 1974. szeptember 9-én a debreceni Tanítóképző Intézet igazgatójától aranyoklevelet vehetett át, amelyben a következő méltatás olvasható: „Ötven éve szerzett oklevele alapján közmegebecsülésre méltóan teljesítette hivatását.”

Forrás:

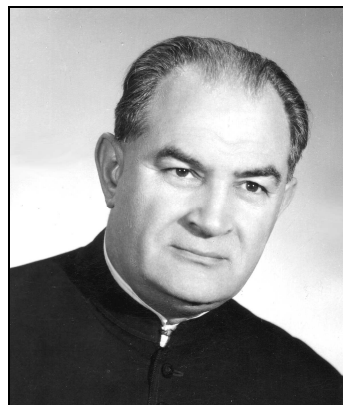
Családi emlékek, visszaemlékezések.

Sütő Sándorné

Kiss László dr. (Detta, Temes vm., 1910. okt.18. - Budapest, 1992. aug. 21.): pap, teológiai doktor, gimn. igazgató.

Vannak igazi pedagógusok, akik a nevelés művészetét nem könyvből tanulták, hanem különös nevelői érzéssel születtek. Isten embere volt ő, aki folyamatosan bővítette tudását, köztünk tanítványai, lelki gyermekei között osztotta szét, így megsokszorozva azokat. Kitűnő oktató. Különös gondja volt a szegényekre, üldözöttekre, s arra, hogy növendékei nemcsak tudásban, hanem ke-

resztény mivoltukban is erősödjének. Tisztviselő család ötödik gyermekeként született. Nagy szeretet fűzte szüleihez, korán elvesztett leány testvéreihez és pap öccséhez.

A Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karán végzett és doktorált. 1933 jún. 18.-án szentelték pappá. Első miséjét egy hét múlva Debrecenben, aranymiséjét 1983-ban szintén Debrecenben a Szt. Anna templomban mutatta be. A Tisza István Tudományegyetemen 1944-ben földrajz-történelem-magyar, 1954-ben az ELTE-n matematika szakos tanári oklevelet szerzett. Hittanári és kápláni pályája Endrődön kezdődött 1933-ban, majd 1936-41-ig káplán Debrecenben és a tanítóképző hittanára, később Gyulán 1941-1944-ig káplán és 1944-1948-ig gimnáziumi tanár, 1950-1964-ig a debreceni Svetits Leánygimnázium igazgatója. 1964-től rendes tanár, illetve nyugdíjas óraadója a budapesti Patrona Hungariae Gimnáziumnak. 1948-tól szentszéki bíró, 1979-től c. apát.

Élete 1950-től szorosan kötődött a Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek részére 1950-ben visszaadott két iskola életével, gondjaival és örömeivel. Amikor Hamvas Endre Csanádi püspök Úr őt nevezte ki a debreceni Svetits Római Katolikus Leánygimnázium igazgatójának, saját elmondása alapján elment Debrecenbe, hogy megkezdje a munkát, egy pillanatra megijedt a feladattól és el akart „szökni”, de Magdaléna nővér a házfőnök kérte, mondván:

„Segítsen nekem, mit csináljak itt egyedül?” – és akkor maradt, férfias támasznak a nővérek mellett, segítőknek a világ dolgaiban és tette a dolgát azokban a kemény 50-es 60-as években a Svetitsben. Állta a vihart Diri bácsi, mert csak így hívták tanítványai.

A Svetitsben figyelme, szeretete kísérte hétköznapijaink minden ügyét-baját, azt hiszem, mindnyájan őrzünk egy-egy feledhetetlen pillanatot, mondatot, gesztust, amikor úgy éreztük, hogy szinte a lelkünkbe lát. Letörölte könnyeinket, felemelte bánatos arcunkat és jóságosan szemünkbe nézett. Jó szóval megnyugtató és egyúttal el is intézte anyagi, emberi gondjainkat. Sokunk számára nagy tanító volt, nagy pedagógus: jóra, igazra oktató és kemény fegyelemre szoktató. Miattad és érted vigasztalt és korholt, bátorított vagy buzdított a nehezebb feladatok vállalására, súlyos helyzetekből talált kiutat a hozzá fordulóknak.

Személyes emlékem: 1950 nyarán érettségi évében nem vettek fel egyik debreceni gimnáziumba se. Több probléma volt velem: nem volt jó a származásom, X-es voltam és nem vallottam megfelelő világnézetet sem. Volt osztálytársaim száltak augusztus végén, hogy indul szeptembertől a Svetits Katolikus Gimnázium. A sok elutasítás után félve mentem be az iskolába jelentkezni. Két dolgot kérdezett a Diri bácsi, van-e bizonyítványom az előző évekről és van-e szalmazsákom. Édesanyám fizetni nem tudott, édesapám ez év októberében (1950) meghalt.

Ötödmagammal érettségiztem egy év múlva, egészen jól. Míg élek nem tudom ezt a lehetőséget meghálálni, bármennyire is igyekszem.

Rendkívüli szellemi energiával, tehetséggel és meleg együtt érző szívvel ajándékozta meg őt az Isten. A szükségét szenvedőknek, kérés nélkül is segített. Egyik tanítványa később tanártársa (Szobonya M. Jolánta nővér) így ír: 1938 vagy 39-ben tanító nénim Kiss Anna (Kiss László testvére) a Szt. Anna elemi iskolából átküldött a Szt. Anna templom sekrestyéjébe, azzal a kéréssel, vigyék át egy karinget a plébániára Kiss László tisztelendő bácsinak. A tisztelendő

bácsit ismertem ugyan, de félve kopogtam ajtaján. Ő jól megnézte a karinget, megdicsért: nem gyűrted össze, ügyes kislány vagy. Nos adok neked ajándékot, vidd haza édesanyádnak, 5 pengőt adott. Akkor édesapám havi fizetése 32 pengő volt, és mi heten voltunk testvérek. Valóban szegényen éltünk. Annus néni és testvére nem akart csak „úgy” segíteni, hanem kigondolták ezt a nagyon tapintatos megoldást. Akinek ilyenben nem volt része el nem tudja képzelni, hogyan „repültem” haza tanítás után, mint „ügyes kislány”, és édesanyám mekkora szeretettel ölelt magához. Igen ilyen volt a Kiss család. Később tanárom, igazgatóm lett a Diri bácsi és én tudtam honnan is hozta magával a Svetitsbe azt a segítőkészséget, amelyet sok tanítványa megtapasztalt.

1964. aug. 25-től, a BM, hogy megtörje a Svetits fejlődését, egy határozattal, koholt vádak alapján kitiltotta Debrecenből. Távozásakor írta egyik tanítványának „nos stulti propter Christum ”, hite szerint így fordította: „a természet feletti nem mindig ésszerű”. Úgy indult el Budapestre, hogy nem tudta hol hajtja le éjszakára a fejét. A Patrónának lett tanára, miséző papja a nővéreknek közel harminc évig. Tanítója szerzetes tanár és világi tanár társainak. 1986. nov.8.-án a katolikus gimnáziumok nevelőinek értekezletén ezt mondja a nevelésről:

„Bármilyen fajhoz, társadalmi osztályhoz tartozzék valaki, bármilyen életkorú legyen, személyi méltósága folytán elidegeníthetetlen joga van olyan neveléshez, amely megfelel élete céljának, amely alkalmazkodik egyéni képességeihez, neméhez, az adott kultúrához és a nemzeti hagyományokhoz. Az igazi nevelés a személyiséget fejleszti, de egyúttal javára annak a közösségnek, amelynek a személy tagja.” A keresztény nevelés nem áll meg a fentieknél. Célkitűzése, hogy a megkereszteltet fokozatosan megismerjék az üdvösség misztériumát, megtanulják Istent lélekben és igazságban imádni, és alakuljanak meglett emberré Krisztus teljességének mértéke szerint. Krisztus teljességében illeszkedve szolgálják az Egyház és az egész társadalom javát.

Az elérendő cél: a tanultakat értsék meg, fogadják be, tegyék magukévá, és szívből ragaszkodjanak hozzá.

Feltette a Katekizmusból számunkra ismert kérdés egy kicsit átszerkesztett változatát: Mi végett vagyunk a világon mi papok, szerzetes tanárok és katolikus iskolák nevelői?

„Hogy tanulóinkkal az Istent megismertessük, megszeretessük, és így szolgáljuk a mi, Tőle kapott küldetésünket. Ez az elsődleges feladatunk és célunk. Csakis az adhat értelmet és tartalmat munkánknak – kötötte lelkünkre. „És ne röstelljünk tanulni egymástól” – figyelmeztet, egyszer-másszor- „mert a személyiség alakulása – a magunkét is beleértve – az utolsó leheletig tart.” És „aki tanítani akar – annak mindig tanulnia kell, aki nevelni akar – annak mindig nevelődnie kell.... a teljességig, Krisztus teljességéig. Ezt ugyan földi életünkben el nem érhetjük, de a feléje való törekvés legnemesebb része embervoltunknak”

Tanári működése mellett részt vett a lelkipásztori munkában, nagyon komolyan vette a gyóntatást. Haláláig vasárnaponként misézett és prédikált a budapesti Belvárosi templomban, és amíg egészsége engedte a Mátyás templomban is. Szent beszédeinek kiadatása folyamatban van, fordítói munkássága jelentős.

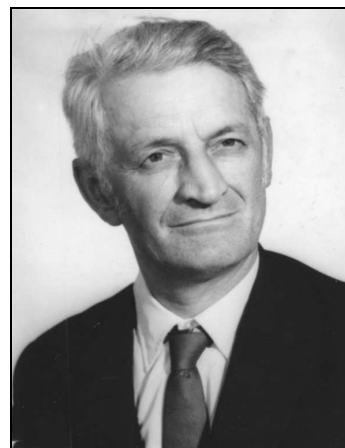
Fordításai: II. János Pál p.: Redemptionis donum ap. Buzdítás a szerzetességről, 1984. II. 25. Bp. 1984., Parati semper ap. Levél az ifjúsághoz, 1985.III.31. Bp., 1985., Nagycsütörtöki levél a papokhoz, 1985.III.31. Bp. 1985., Reconciliatio et poenitentia ap. Buzdítás a bűnbánatról, 1984.XII.2. Bp.1985., Slavorum apostoli enc. Szt. Cirillről és Metódról, 1985. VI. 2. Bp. 1986., Dominum et vivificantem enc. A Szentlélekről, 1986.V.16. Bp. 1987., Redemptoris Mater enc. A Szűzanyáról, 1987. II.25. Bp.1987., Anno Mariano ap. levél Mária évében a szerzeteseknek, 1988.V.22. Bp.1988., Euntes in mundum enc. Az oroszok megtérésének emlékeztetőre, 1988. I. 25. Bp.1987., Sillicitudo rei socialis enc. A szociális kérdésekről, 1987. XII.30 Bp.1988., Multieris dignitatem ap. levél a női méltóságról, 1988. VIII. 15. Bp., 1989.

Debrecenben 1936. X. 15 - 1937. V.: a Prohászka–munkabizottság Így Látjuk c. lapjának társzerkesztője.

A temetésén ott volt minden hálásan emlékező. Itt nyugszik a debreceni temetőben, a családi sírboltban. Gyászjelentésében olvastuk: „Atyám eljött az óra. A művet, melynek elvégzését rám bízta, véghezvittem. Kinyilatkoztataltak tégedet az embereknek, akiket e világból nekem adottál. A tanítást, amit nekem adottál, átadtam nekik.” (Ján. 17.)

Dezsi Zoltánné Szihalmi Mária

É. Kiss Sándor (Hajdúhadház, 1914. febr. 5 – Debrecen, 1984.): középiskolai tanár, főiskolai igazgató.

Ősei mind apai, mind anyai ágon – ameddig őket az emlékezet és az anyakönyvi bejegyzések alapján követni lehet – szántóvető emberek.

A hajdúhadházi Református Elemi Népiscola 5. osztályának elvégzése után a debreceni Református Kollégium Gimnáziumában folytatta tanulmányait, ahol 1933-ban érettségizett. A debreceni Tisza István Tudományegyetem Bölcsészeti Karán magyarul latin szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett.

Tanári pályáját a hajdúböszörményi Bocskai Gimnáziumban kezdte és a kisújszállási Re-

formátus Gimnáziumban folytatta. 1949-ben a debreceni Tankerületi Főigazgatóság vezetésével bízták meg. 1950-tól 1955-ig, az intézmény megszűnéséig a budapesti Pedagógiai Főiskola igazgatója. Ezután Debrecenbe költözik, és két évig a Városi Tanács Művelődési Osztályán dolgozik, majd 18 éven át a debreceni Tanítóképző Intézet – később Felsőfokú Tanítóképző Intézet – igazgatóhelyettese nyugdíjazásáig, 1975-ig. Gondolkodásának, munkásságának legfontosabb meghatározói azok a gyökerek, melyeket családjá, szülőföldje jelentett számára. Szülei nem voltak szegény emberek, de jó módúak sem. Édesapja 12 hold földön gazdálkodott, és a család sok munkával tudta azt elérni, hogy 4 gyermekét tisztességgel felnevelje. A családban az első, aki tovább tanul. Tanítója tanácsára írták be a Református Kollégiumba. A 48-as hagyományok légkörében nevelkedett. Kossuth Lajos tisztelete, az 1848-49-es emlékek nemcsak hagyományok formájában éltek a családban, hanem a falon is ott lógtak képek formájában.

A 400 éves Debreceni Református Kollégium igazi alma matere volt tradícióival, az internátusban kialakult meglehetősen liberális szellemével. Az évszázados hagyományok alapján gyakorolt felügyeleti rend: a kisebbeket a nagyobbak ellenőrizték, de segítettek is őket, a szobai közösség, továbbá az, hogy a tehetségeket elkallódnak nem hagyta a Kollégium, mind hatással voltak demokratikus felfogására, közösségi gondolkodásának, magyarságának formálására. „Ami vagyok, amivé lettem, abban meghatározó szerepe van annak a 8 esztendőnek, amelyet a 400 éves ősi Kollégium falai közt töltöttem, ahol Csokonai, Kölcsey, Arany János, Móricz Zsigmond, Ady Endre – hogy csak a legnagyobbakat említsem – diákoskodtak. Nagyszerű tanárain nagy igényű oktató-nevelő munkája, személyes példája révén nemcsak gazdag és sokféle ismeretre tettem szert; ami ennél is fontosabb, értékesebb, a demokrácia szellemét és gyakorlatát, az ember iránt tanúsított tiszteletet és gondoskodást, az értük érzett fele-

lősséget, a nemes, nagy eszmékért való lelkesedni tudást sikerült tanítványaik elé mértékül állítani.” (Búcsúbeszéde a Tanítóképző Intézetből 1975-ben)

Őszinte hálával gondolt tanítóira, a tanítókra. „Én szintén sajnálnám, ha a tanító nevet és címet elhagynánk, ha kimenne a divatból, már nemcsak azért, mert volt tanítóimnak, azoknak a nagyszerű embereknek az emlékét bántanám meg vele, hanem azért is, mert a tanító volt az az értelmiségi, aki mindig itt élt a nép között, legjobban megértette a nép gondját, baját, akit népünk szeretete, megbecsülése, tisztelete általánosan övezett. (Értsd is a szót...234-235)

Ahhoz, hogy jobban megértsük É. Kiss Sándor gondolkodását, pedagógiai elveit, közösségi magatartását, nem hagyhatjuk figyelmen kívül klasszikus műveltségét és azt a történelmi kort, mely a két világháború között létezett. A klasszikus görög világ szellemisége: a szabadságot mindennél többre becsülő, öntudatos, fegyelmezett, áldozatkész polgár értékei vagy a latin irodalom és történetírás hőseinek jellemformáló példái mind azt tanítják, hogy nincs dicsőbb dolog, mint a haza javára dolgozni. Pedagógiai alapelvének egyike: „non muri, sed viri” – nem a falak, hanem a férfiak; azaz az iskola oktató, nevelő, tudományos munkájának színvonala vezetőitől és tanáraitól függ.

Jól ismerte a paraszti életet, fogékony volt tehát olyan elgondolásokra, melyek a parasztság sorsának megjavításáról, földosztásról, korszerű gazdálkodásról szóltak. Családi hagyomány a Független Kisgazda Párt támogatása. Az egyetemen megismerte Bajcsy Zsilinszky Endre pártjának programját és azonosult vele. A Debreceni Diétán nagy szimpátiával hallgatta Kovács Imre előadását a parasztkérdésről. Féja Géza Viharsarok, Szabó Zoltán Cifra nyomorúság c. könyvei, Szabó Dezső füzetei, az Ady Társaság rendezvényei növelték szociális érzékenységét.

A Márciusi Front programjával is azonosult. 8 évig volt osztálytársa Ujhelyi Szilárd, egyetemi társa volt Losonczy Géza és még többen, akik később politikusokká lettek.

Igazságérzete ebben a légkörben erősödött minden elnyomással és diszkriminációval szemben. Mindezekből következett, hogy a háború után, hazatérve a hadifogságból vezető pozíciókba került az oktatásügy területén. Ugyanakkor a már ismertetett gondolkodásával, eszmevilágával magyarázható az is, hogy 18 évig volt a Tanítóképző Intézet igazgatóhelyettese, s az is maradt nyugdíjazásáig, miközben változó színvonalú főigazgatók sűrűn váltották egymást. Szívesen szolgált volna még tovább a tanítóképzés ügyét pedagógiai műveltségével, széleskörű kulturáltságával, ha nem nyugdíjazták 60 évesen.

A Budapesti Pedagógiai Főiskola igazgatójaként kiváló tanári kart toborzott. Néhány közülük: Öveges József (fizika), Péter Rózsa (matematika), Haraszty Árpád (biológia), Benczéd József (magyar nyelvészet), Hahn István (történelem). A visszaemlékező kollégák életük legjobb munkahelyének tartották ezt a főiskolát, olyan légkört teremtett É. Kiss Sándor igazgató. Vezető munkáját az egyéniség tisztelete és a kiváló felszereltségű feltételek megteremtése jellemezte.

Tudós tanár, nyelvész és kitűnő előadó. Ízes népi beszédét, amelyet otthonról hozott, nem tudta, de nem is akarta elhagyni.

Tudományos munkássága kialakulására a debreceni Református Főgimnázium sok kiváló tanára közül Zsigmond Ferenc, a neves irodalomtudós tett legnagyobb hatást. Ő ébresztette fel érdeklődését az irodalom és az anyanyelv szépségei iránt. A 30-as évek második felében nevelte fel maga körül a faluról jött hallgatóiból híres néprajzkutató iskoláját Csúry Bálint, a tudós professzor, a korszerű nyelvjáráskutatás megteremtője. É. Kiss Sándor nála írt szakdolgozata: „A földművelés munkamenete és műszókincse Hajdúhadházon” kitűnő osztályzatot nyert. Mester, tanítvány és téma tökéletes egymásra találása ez a dolgozat. A nyelvtudósnak is, az etnográfusnak is hasznos forrásmunka. 1995-ben könyv formájában is megjelent Sebestyén Árpád előszavával.

1964-ben szerzett bölcsészdoktori fokozatot. A krakkói magyar bursa XV-XVI. századi magyar diákjainak névanyagát dolgozta fel (Magyar Nyelvjárások XVI (1970), 71-90). Hosszú időn át gyűjtötte, majd kötetnyi terjedelemben publikálta szülőhelyének, Hajdúhadháznak helyneveit. Munkája tartalmazza a Megyei Levéltár XVIII-XIX. századi anyagát, a Hadtörténeti Intézet térképeinek szókincsét és a lakosság élő ismereteit, saját gyermekkori emlékeit, megtoldva apjának, anyjának, kiterjedt rokonságának gazdag emléktárával. „Szívesen végeztem és végzem ezt a munkát. Örömet lelem benne, mert Hadház és határa nekem nemcsak a gyűjtés helye, nemcsak térképe, hanem szűkebb hazám. Itt születtem, itt nőttem fel, itt van minden rokonom apai és anyai ágon egyaránt.”

Sokoldalú volt É. Kiss Sándor érdeklődése, és sokfelé jelentette meg írásait. A Magyar Nyelv, Magyar Nyelvőr, Élet és Tudomány, Magyar Hírlap, Budapesti Rundschau, Szabad Föld, Nimród, Múzeumi Kurír, Pedagógusok Lapja, Köznevelés, Ethnographia, Agrártörténeti Közlemények, Vízgazdálkodás, Magyar Nyelvjárások, Déri Múzeum Évkönyve stb. tartalmazzák nyelvtudományi, pedagógiai vagy más témájú közleményeit. A tudós, nyelvésztanár, ismeretterjesztő nyelvművelő írásainak válogatott gyűjteményét az 1988-ban megjelent „Értsd is a szót...” c. kötete tartalmazza. A 98 cikkből álló kötetet Katalin lánya állította össze. A kötet négy nagy fejezetbe rendeződik: 1. Szólás- és szómagyarázatok; 2. Földrajzi nevekről, személynevekről; 3. A művelődéstörténet nyelvi emlékei; 4. Nyelvhelyességi kérdések.

Tudományos életpályája talán nem mindenben úgy alakult, ahogy szerette volna. A háborús évek pályamegszakító kényszerei, majd különféle társadalmi pozíciói nem kedveztek a kutatómunkának. Mégis, amikor módját ejtheti, kutat, publikál. Nyugdíjas korszakában nyelvészeti, nyelvművelő munkássága valósággal kivirágzik. Sajnos, a sors korán megszakította ezt a termékeny időszakot.

A Bölcsészkarra iratkozása alkalmával a dékán felhívta a figyelmét arra, hogy nem olyan pályát választott, ahol meggazdagodhat: Galenus dat opes, Justinianus honorem, Pauper Aristoteles cogitur ire pedes. (Galenus pénzt ad, Justinianus rangot, Arisztotelesz kénytelen szegényen gyalog járni.) É. Kiss Sándor mégis szellemi gazdagságot gyűjtött és hagyott utódaira, családjára, szülőföldjére.

Szellemisége tovább él utódai emlékeztében.

1948-ban nősült. Felesége, Égerházi Juliánna tanárnő, Hajdúhadház szülötte. Két lányára: Katalinra és Piroskára büszke lenne édesapjuk. Katalin – Sebestyén Árpád professzor szavaival – „egy új nyelvészgeneráció nagyra hivatott tagja”. Piroska ismert díszlettervező. Őt unokája közül egyet ismerhetett, de boldogan követné figyelemmel a többi sokirányú tehetségének kibontakozását.

É. Kiss Sándor néprajzos, nyelvész kutatásait áthatja a szülőföld szeretete, értékeinek féltése, megőrzése. „Az idegen számára egy hegy, zug, vagy sarok neve csak az azonosítás és megkülönböztetés, tájékozódás és eligazodás eszköze, és a nyelvésznek is csak vizsgálódási anyag. Nekünk azonban, akik itt nőttünk fel, akiket nemcsak a jelenünk köt ide, hanem nemzedékekre visszanyúló hagyományok is, sokkal több: ismerős embereket, családokat, házakat és utcákat, élményvilágunkba tartozó történeteket, eseményeket, kapcsolatokat, munkát, harcot, bűt és örömet felidéző valóság. Nekünk a név egyike azoknak a kötelékeknek, amelyek szűkebb hazánkhoz, szülővárosunkhoz kapcsolnak”.

Cikkei gyűjteményes kötetének címe nemcsak azt jelzi, hogy Arany János a legkedvesebb költője, nyelvi példaképe volt. Az „Értsd is a szót...” idézet pedagógiai és közéleti erkölcsiségre is szólít: a szavakat értük szerint kell használni.

„Akit a nép ajkára vesz, vállára veszi azt, akit a nép vállára vesz, szívébe zárja azt, akit a nép szívébe zár, nem hal meg soha az.”

(Váczi Mihály: Legenda)

Azért nem mindig adatik meg, hogy a szülőföld szívébe zárja szülöttét. É. Kiss Sándor elnyerte szülőhelye megbecsülését. 1995-től emlékszoba őrzi emlékét. Utcat neveztek el róla. A várossá nőtt Hajdúhadház 1995. június 28-án díszpolgárrá avatta.

Források:

Tóth Pál Péter: Messiások 1987.; É. Kiss Sándor: A földművelés munkamenete és műszókincse Hajdúhadházon 1995.; É. Kiss Sándor: „Értsd is a szót” 1988.; Beszéd az élökhöz 1995.; É. Kiss Sándor búcsúbeszéde az 1975. évi tanévben.

Molnár Lajosné Diénes Sarolta

Komáromi Gáborné Melegh Eleonóra (Szamosbecs, 1914. aug. 29. - Emőd, 1984. aug. 29.): tanító.

Ősei tanítók és református lelkészek voltak. Alsó- és középfokú iskoláit Debrecenben végezte. Tanítói oklevelét 1934-ben a Dóczy Gedeon Református Tanítóképzőben szerezte.

Első munkahelye Debrecen-Bánk elemi népiskolája volt. Itt tanított 1934-től 1939-ig. Házasságot kötött Komáromi Gábor balmazújvárosi lelkésszel. 1939-től a balmazújvárosi tanító. A település bánlaki részén lévő állami elemi népiskolába nevezték

ki. Ebben az iskolában tanítottak férje szülei is.

Bánlak Balmazújváros egyik legszegényebb és legegésztelenebb része volt. Amikor a fiatal tanítónő ide érkezett, tanítványainak többsége siralmas körülmények között élt. Szükségük volt arra a szeretetre, jóságra, amit tőle kaptak. Munkája nem tűnt el nyomtalanul. Annak a nemzedéknek tagjai, akiket tanított, ma is hálás szívvel emlékeznek rá.

A háborús években és a „csonka tanév”-ben nem tanított. Férjét tábori lelkeszi szolgálatra behívták. Ő újszülött gyermekével követte a Dunántúlra. 1946-ban jöttek haza. Komáromi Gábornét a református templom melletti községi általános iskolába helyezték. Igazgatója Varga Antal, a köztisztletnek örvendő kitűnő pedagógus és helytörténész volt. Tanított és nevelte immár négy gyermekét. A tantestületet kiváló tanítók alkották. Ebben a közösségben jól érezte magát. Varga Antal 1948-ban Debrecenbe költözött. Pályájának legnehezebb időszaka ezután kezdődött. Az új igazgató arra törekedett, hogy az iskolában fokozottabban érvényesüljön a materialista világnézetre nevelés, a marxizmus-leninizmus alkotó alkalmazása. A doktrinerségre erősen hajlamos férfi éjfélig elhúzódo „átképzéseket”, vitákat tartott a nevelőknek. Az idősebb tanítókat becsmélte, meggyökeresedett világnézetüket akarta megváltoztatni, vallásos hitüktől megfosztani. A papféleség hitét is. Elvárta tőle, hogy felvilágosító harcot folytasson a klerikális reakció ellen, hogy a tanítványait minél nagyobb számban vonja ki a hitoktatásból. Megdöbbenő volt számára, amikor az igazgató az engesztelhetetlen gyűlöletről beszélt, aki szerint „a gyűlölet fejezi ki az ember világnézetét”. Kétségbeejtő volt számára ez az időszak. Szenvedett az ateista diktatúra vallásüldözése miatt, mégis hitében megingathatatlan maradt. Nem illeszkedett be a kor ideológiai törekvéseinek áramába.

Az 1953/54-es tanévtől K. Nagy József lett az iskola igazgatója. Nyomasztó érzéseitől az ő vezetési stílusa szabadította meg. Szí-

vesen és örömmel végezte a rábízott feladatokat. Rendezte és vezette az iskola könyvtárát. 1957-ben már Tallódi Sándor volt az igazgató. 1963-ban a kiváló szakember elköltözött Balmazújvárosból. Helyére Harangi Pétert nevezték ki. Mindkét iskolavezető segítette, támogatta az iskolában és az iskola körzetében egyre népszerűbb tanítónőt. Ekkor már sugárzott belőle a lélek békéjét tükröző derű. Az iskola a közismereti tárgyakra oktatható debilis gyerekek számára kisegítő osztályt szervezett. Ezeknek a sérült fogyatékos gyermekeknek vállalta a tanítását. Osztályában 90 százalék körül volt a cigánytanulók száma. Kis tanítványainak személyiségét hamar megismerte, mindegyiküknél a leghatékonyabb pedagógiai eljárásokat alkalmazta. Arra törekedett, hogy a gyerekek szépen és helyesen tudjanak beszélni, írni, olvasni. Sikerült neki; a türelmes munka eredményes volt. Jó kapcsolatot tartott a tanulók szüleivel. Gyakran meglátogatta őket a telepen. A halk szavú, szerény tanítónőtől mindig távol állt a feltűnősködés. E nagyon hátrányos helyzetű néprétegnek is tudott emberségből, szeretetből, tisztességből nemcsak példát mutatni, hanem adni is. Ezért tisztelte mindenki.

Az iskolai munka mellett saját gyermekeinek nevelése kötötte le minden idejét. A református parókia volt a komáromi család otthona, a boldogság szigete. Férjével itt készítette fel két lányát és két fiát az életre. Boldog volt, amikor gyermekei érettségi után főiskolán, egyetemen taníthattak, tanulmányaik befejezése után tisztességes álláshoz jutottak. Ákos fia pedagógus, a történelem-testnevelés szakos tanár a kézilabda sportág országos hírű szakembere lett. Komáromi Gáborné 1969-ben ment nyugdíjba. Férje nyugdíjazása után a gyermekekhez költöztek, segítettek az unokák nevelésében. Élete tragikusan végződött. 1974-ben közúti baleset következtében hunyt el.

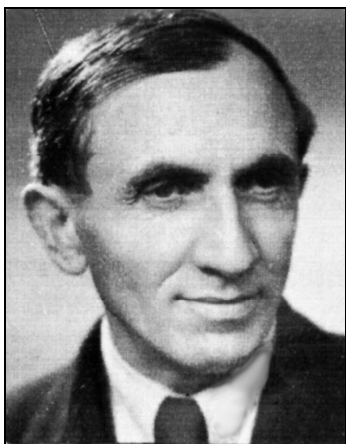
Annak a kiváló pedagógusnak emlékéét őrzik ma is volt tanítványai, kollégái, az úJVárosi emberek, akinek szívében soha nem kopott meg a hit, a remény és a szeretet.

Forrás:

Komáromi Ákosnál őrzött családi dokumentumok. Volt tanítványainak, kollégáinak visszaemlékezései.

Király István

Kónya József (Karcag, 1904. márc. 24 - Debrecen, 1985. febr. 17.): református gimnáziumi tanár, irodalomtörténész.

Földműves, református családban született, szülei - Csokonai Vitéz Mihály találó kifejezésével szólva - a "jó kunok" egyik famíliájához tartoztak. A törekeny, gyenge fizikumú, de tehetséges gyermek továbbtanulásához könnyebben hozzájárultak a szülők, mert a paraszti munkához bizony fizikai erő kellett. Sokan nem gondolták az induláskor, hogy nagy lélek munkált a szerény ifjúban, sőt egész életében a bibliai kijelentés - Isten akarata - valósult meg: Az én erőm erőtlenség által végeztetik el.

Az elemi iskolát és gimnáziumot szülővárosában végezte el, 1922-ben érettségizett a Református Kollégium partikulájában a Nagykun Gimnáziumban, ahol nyolc éven át osztályfőnöke, felfedezője, pártfogója, mestere Zsigmond Ferenc volt. Egy kis kitérő után - amint maga mondta - 1924-ben kezdte meg bölcsészeti tanulmányait Debrecenben, és 1925-től a Református

Tanárképző-Intézetnek tagja lett. Az intézetről, annak hatásáról Pösze Lajos méltatásában ezt olvassuk: „a református Tanárképző-Intézet nagyjelentőségű intézménye volt a Kollégiumnak. Anyagi függetlenséget biztosított tagjainak tanulmányaik végzésében, Szellemi fejlődésüket könyvtárán kívül előadásokkal, külföldi ösztöndíjakkal támogatta. Kónya József kartársunk is hálával emlékezik vissza az intézet akkori széles látókörű, kiváló igazgatójára Karai Sándorra, s tanáaira, pl. az irodalomtörténész és akadémikus Zsigmond Ferencre, vagy a kiváló filológus Benigny Gyulára.

A Tanárképző-Intézet tette lehetővé számára, hogy 1925-ben egy nyarat Franciaországban tölthetett - részben Párizsban, részben a Clermont-Ferrandi nyári egyetemen. 1927-ben beutazhatta egész Olaszországot, Fiúmetől Sziciliáig, s 1929 tavaszán Görögországot Kréta szigetével együtt. Tömörségére tekintettel idézhetjük tovább a méltatást: „1928 tavaszán tett szakvizsgát, s még ez év őszén tanítani kezdett iskolánkban helyettes tanárként. Hét évig volt helyettes tanár a Kollégiumban, akkor uralkodó egyoldalú gazdasági szemlélet következtében. Végre 1935. szeptember 1-én rendes tanár lett 'meghívás útján' egy akkor újonnan szervezett magyar-latin szakos tanszéken. Ugyanebben az évben magyarból gyakorló tanárjelölteket vezető tanárságra kapott megbízást az egyetemtől, mely csak a gyak. gimn. felállításával szűnt meg.

Az iskola életében és az ifjúság munkájában, munkabírási teljében, élénk részt vett. Már 1928-ban esküdtfelügyelő volt a Kollégiumban. Volt internátusi felügyelő tanár (1928-30), majd korrepetáló tanár (1950-55). Kezelte több mint tíz évig tanári könyvtárunkat és a Szegény Tanulók Könyvtárát egészen megszűnéséig. Részt vett az Önképzőkör életében, többször fellépett beszédekkel annak ünnepélyein.

Mint pedagógus elsősorban szaktárgyai, főleg a magyar irodalomoktatásban teljesített a legtöbbet, és ért el legszebb ered-

ményt. Mellette szívvel-lélekkel tanította a művészettörténetet, de más tárgyakat is, így kb. tíz évig kémiát, azon kívül franciát, lélektant, logikát, történelmet.”

Az egykori szaktekintély, az említett Pösze Lajos gimnáziumi igazgató búcsúztatójában, visszatekint Kónya József negyvenéves munkásságára, és a nyugalomba-vonuló kartárs tanári tevékenységét s következőképpen értékeli: „Szerény, csendes természetű, puritán gondolkodású tanári egyéniség volt. Jellemével, meggyőződésével, mindig jól átgondolt szempontú óravezetésével maradandó nyomot hagyott az ifjúság lelkében. Tanítványai nagyon szerették és becsülték őt, megható erről hallgatni valomásait ma is. Ő is bizalommal és megértéssel volt irántuk. Az eredményes pedagógiának elengedhetetlen feltételei: a lelki-kapcsolat és összhang fűzte őket össze, s alakított ki a későbbiekben életre szóló ragaszkodást a tanító iránt. Különösen mély hatást tettek hallgatóra, tanítványra irodalmi órái. Megbeszélései középpontjában mindig a mű állott, s ő művészi érzékkel, a szaktárgyában jól tájékozott pedagógus lényeglátásával, széleskörű olvasottságnak felhasználásával nyúlt a boncolgatáshoz. Művészi értékek voltak verselemzései. Ezek és szép szabatos magyar beszéde óráit az irodalmi élmény fokára emelték... Kónya József kartársunk hosszú tanári működésének legfőbb értéke, éppen az, hogy nemzedékek éltek át vezetése alatt a könyvek lelkét, vált számukra életszükségletté az olvasás, ő valóban nemzedékeket tanított meg látni és élvezni a szépet, s tanítványai ezeket az élményeket soha sem felejtették el többé.”

Ezeknek a szavaknak igazságát érzékeltek a következő emlékek. A népi kollégiumok bezárása, a népi írók elhallgattatása, az iskolák államosítása utáni hajsza idején, ami őt is életbevágóan érintette, befogadást kért egy diák az ősi kollégiumba, akit keresztyén hite és magyarsága miatt nem kívánatos személynek minősítettek szülővárosában. Kónya József bizalommal és megértéssel fogadta, mintha éveken át tanította volna. Az 1951. iskolai év végén

„szorgalma és jó tanulása” kitüntető jutalmazásaként Eötvös József: A falu jegyzője c. kötetet ajándékozta neki. A diák verseit bírálatra méltatta, sőt el is kötelezte a költészet iránt azzal, hogy Arany János költeményeinek olvasására biztatta. Régi kollégiumi, pedagógiai módszert követve, otthon íratta meg az egyik magyar dolgozatot, így adott lehetőséget, arra, hogy irodalmi műfajokkal kísérletezzenek a tanulók. Az említett diák Vörösmarty Mihály költészetéről párbeszédes formában írt, szerelmes diákpár a Nagy-erőben sétálva beszélgetett a témáról. Mottónak pedig – a dolgozatfüzet első lapjára – ezt az idézetet választotta: „Az éhért én is illatosíthatom, ha a mások boldogsága a célom”. Elkövetkezett a dolgozat javítása, a tanár úr őszintén elmondta, hogy egész éjjel kereste a vers szerzőjét. Csokonai Vitéz Mihály összes költeményeit áttanulmányoztam – mondta –, és nem találtam meg az idézetet. Nem is találhatta meg tanár úr Csokonainál az idézetet, mert azt én írtam, volt a válasza a diáknak. Te, te ravasz! és megértő szeretet sugárzott a tekintetén át. E sorok írója most is érzi azt a szeretetet, hiszen az egykori tanítvány emlékezik most reá!

Irodalomtörténeti munkásságát jellemzi az alábbi válogatott bibliográfiája. Ennek a hétértéről is meg kell emlékeznünk, a Református Tanárképző-Intézetnek nem-csak tagja, hanem évtizedeken át tanára is volt. A Debrecenben élő és innen elszármazott írókkal, költőkkel – köztük is a népiekkel – és művészekkel személyes jó kapcsolatot tartott. Ez teljesedett ki azáltal, hogy az Ady Társaságnak egyik alapítója, a képzőművészeti csoportjának előadója volt. Egyébként tankönyvet is írt a magyar művészeti alkotások ismertetéséről, amiből az érettségire készülő ifjak tanultak éveken át. Egyik levelében azt írja, hogy „legjobban a szívemhez nőtt a művészettörténeti tankönyvem.”

Mi pedig azt állapíthatjuk meg, hogy jelentősek az irodalomtörténeti (Csokonai Vitéz Mihály, Kölcsey Ferenc) művei, valamint Kossuth Lajos kormányzó deb-

receni tartózkodásáról írt tanulmánya. Ez utóbbi alkotásának jelentőségét mutatja, hogy a nemzetellenes kultúr-kormányzat súlyos hátrátételt mért a szerzőjére. Fél évszázadnak kellett eltelni, hogy 1998-ban újra kiadják a művet – társaiéval együtt –, amelyben ezt olvassuk: "Ötven évvel ezelőtt, az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc 100. évfordulójára jelent meg Debrecen város áldozatkészségéből az a csaknem 40 év terjedelmű reprezentatív kötet, amelyet most reprint kiadásban vehet kezébe ismét az olvasó." E kiadás – úgy vélem – nemcsak elismerése a tudományos teljesítménynek, de kései elégtétel azoknak, akik a kötet szerzőjeként meg nem érdemelt támadások keresztüztübe kerültek (Orosz István).

Kónya József házasságot kötött B. Kiss Juliánna főiskolát végzett hajadonnal. Isten három gyermekkel ajándékozta meg őket: Sára (1931), nyelvtanár, József (1937), dr. radiokémiai professzor, Piroska (1940), kémia-fizika szakos tanár, igazgató.

Kónya József negyven éves tanári működése során a gimnáziumi tanulókat, az egyetem magyartanári hallgatóit – minden diákját – egyszerre tanította a magyar keresztyén örökségnek és a nemzeti értékeknek a megbecsülésére. Jelszerű az, hogy az egyetemi templom megépítése után presbiterévé választotta az ottani gyülekezet. Tanári, irodalmi és presbiteri tevékenységének titkaforrása tárul fel, amikor elköszön a szeretett Alma Matertől, a debreceni Kollégium Gimnáziumától, amit a jegyzőkönyv így rögzít: „Kónya József meghatott szavakkal mond köszönetet a megemlékezésért. Megköszöni kartársai baráti szeretetét, munkájukra isten áldását kéri. Beszédét a Római Levélből vett igével: Nem azé, aki akarja, sem nem azé, aki fut, hanem egyedül a könyörülő Istené. (Róma 9: 16)

Könyvei, fontosabb munkái:

Óratervek a magyar irodalom tanításihoz, a VII. osztály számára, 1932/33-1933/34. Kézirat, 157 oldal. Az irodalomtanítás perspektívája. Prot. Tanügyi Szemle, 1934. Klny.-ban is, 1936. A természetszemlélet irányelvei a régi magyar irodalomban. In:

Pallas Debrecina. Dolgozatok a Debreceni Református Kollégium Tanárképző-Intézetének tíz éves fennállása alkalmára. (Szerk.: Dr. Zsigmond Ferenc) Debrecen, 1936. 126.-148. Kölcsey kiáltó szava. In: A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának értesítője 1938-39. iskolai évről. (Dr. Kun Sándor igazgató) Debrecen, 1940. 10-14. Magyar Csillagok. Költemény. In: Gimnáziumi évkönyv, 1941. Magyar műalkotások ismertetése. Tankönyv a gimnáziumok VIII. osztálya számára. Debrecen, 1942. Csokonai a magyarságért. In: A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának évkönyve az 1940-41. iskolai évről. (Dr. Kun Sándor igazgató) Debrecen, 1942. 10-14. Történelmi Olvasókönyv (társszerzővel). Debrecen, 1946. A Debreceni Református Kollégium története. Debrecen, 1992. 126-127. Kossuth és Debrecen. In: A szabadságharc fővárosa Debrecen. Debrecen, 1948. Hasonmás kiadása Orosz István tanulmányával jelent meg, 1998. 475-504.

Felhasznált irodalom:

Kónya József levele és kéziratai. Debrecen, 1932-41. Tantestületi jegyzőkönyvek, 1967/68. tanévre. Debreceni Református Kollégiumi Levéltár, II. a. 42.

Ötvös László

Kovács Erzsébet (Mezőtúr, 1907. máj. 25. – Mezőtúr, 1989. máj.): polgári iskolai tanár.

Aranydiplomás biológia- földrajz- kémia-ének szakos polgári iskolai tanárnő.

Édesanyja, Zolnay Erzsébet tanítónő, édesapja, Kovács Gerő tanító. Édesapja Székelykeresztúrra, édesanyja Mezőtúrra való volt. Irén nevű kis húga egy éves korában meghalt. Édesapja halálakor mindössze két éves volt.

Böske néni elemi iskoláit és a négy gimnáziumi osztályt Mezőtúron végezte. Azután Győrbe ment tanítóképzőbe, ahol az édesanyja is végzett. Édesanyja, férje halála után soha nem ment férjhez. Szeretettben, tisztesszegénységben nevelte, taníttatta gyermekét,

és amikor Böske néni a tanítóképző elvégzése után úgy döntött, hogy az akkor létrejött Erzsébet Főiskolán szeretné folytatni tanulmányait, abba is boldogan beleegyezett. Mindvégig tanított az édesanyja, hiszen élni kellett, helyt kellett állnia elhunyt férje helyett is, hogy gyermeke álmait megvalósíthassa.

1929-ben végezte el a Főiskolát biológia-földrajz- kémia- ének szakon, majd a kar-nagy és testnevelés tanfolyamot is elvégezte. Talán ennek a sok szakképesítésnek köszönhető, hogy a főiskola elvégzése után azonnal kapott állást, holott akkor nem volt ritkaság, hogy diplomások évekig állás nélkül voltak. 1929-től 1938-ig Kisújszálláson volt helyettesítő tanár eleinte, majd később óraadó tanár a Polgári Fiú és Leányiskolában. A helyettesítő tanár akkor lépett szolgálatba, ha valamelyik tanárnő vagy tanár betegség, vagy igazolt családi ok miatt nem jelent meg az iskolában. Ilyenkor a mindenkori hivatalsegéd elment Böske néni lakására, köszönt, és azt kérdezte az édesanyjától:

Tessék mondani, itthon van a Kisasszony?

Persze, hogy itthon van.- volt a válasz.

Akkor legyen szíves feljönni ilyen, meg ilyen órára, helyettesíteni.

A helyettesítő tanárnak kevesebb volt a fizetése, kb. 60 pengő, és az óraadó tanárnak is nehezebb volt a helyzete, mint a rendes, kinevezett tanárnak, ezért igyekeztek lehe-

tőleg állami polgári iskolában kinevezett tanári állásokat megpályázni, az akkori tanárnők és tanár urak. (A hangsúly itt az *állami* volt, szemben a *magán* és *egyházi* polgári iskolákkal.)

1938-ban Böske néni a Derecskei Polgári Fiú és Leányiskolába került, oda is költözött édesanyjával együtt. Itt élt és dolgozott, 1959-ig. A háború után ezt az iskola-típust sajnos megszüntették.

1959-től 1962-ig Pesten lakott, Pest megyében Sződligeten tanított és onnan ment nyugdíjba 1962-ben. 1947-ben Derecskén meghalt édesanyja, Öreg Böske néni, és kollégája, barátnője Girth Irén oda költözött hozzá. Csodálatos, tiszta, őszinte, bensőséges barátság volt a kettőjük kapcsolata. Ilyet még testvérek között is ritkán lát az ember. Valahol a kezdeteknél hasonló volt a sorsuk, bár az egyéniségük különbözött. 42 évet éltek együtt szeretetben, békességben.

Böske néninek csodálatos humora volt. Ezt olyan kedvesen művelte, hogy még az is megtisztelve érezte magát, akit éppen kipécézett, de az is előfordult, hogy saját magára röpítette apró nyilait. Remek kórust vezetett. Országos megmérettetéseken vettek részt. Miután a polgári iskola megszűnt, a derecskei leányiskolában tanított Girth Irénnel együtt.

A háború után együtt szervezték meg a cserkész mozgalmat. A mozgalom minden rezdülésében részt vállalt. Magas színvonalon szervezték a színi előadásokat. Sorozatos fellépéseik voltak Derecskén és környékén.

Nyáron kirándultak, vitték a gyerekeket színházba, moziba. Akkoriban nagyon komolyan vették a családlátogatásokat. Felkeresték a szülőket és bízatták, engedjék tovább tanulni a lányokat. Ebben az időben ennek köszönhetően egyre több lány szerzett diplomát.

Fantasztikus volt mindkettőjük kapcsolatteremtése. Mindegy volt, hogy gyerekek, felnőttek, öregek, fiatalok, paraszt, munkás, egyetemi tanár, mindenikkel emberként bántak.

A két különböző pedagógus egyéniségre tanítványaik emlékeznek szeretettel, és Tatár

Róza tanárnő, fiatal kollégájuk, akivel soruk Derecskén összefonódott. Együtt hagyták el Derecskét 1960-ban. Életük to-vábbi részét is együtt élték le, míg a halál el nem választotta Őket egymástól.

Böske néni 1989 májusában ment el a Minden Emberek Útján. Kívánságára hamvait Mezőtúron, szülei sírjában helyezték örök nyugalomba.

Thüröczhy Zoltán: Tanács című versének gondolataival azonosulva őrizzük emlékét:

„Csak az lesz tiéd, amit adtál,
Csak az, mi minden kincsnél többet ér,
A tett, a szó-, mit szeretetből adtál,
Veled marad, örökre elkísér.”

Forrás:

Tatár Róza emlékezése.

Szőllősi Imréné

Kovács Istvánné Kürthy Klára (Ungvár, 1913. –1995. Debrecen): tanító.

Ungváron született, kisgyemekkorát pedig az erdélyi Zilahon töltötte. Trianon következtében a tágabb család három ország: Magyarország, Csehszlovákia és Románia területén találta magát. Apja családjával az impériumváltozást követően is szülőföldjén, Erdélyben maradt.

A szülők tudták, hogy gyermekeiket a ki-sebbségi létben való eligazodásra kell nevelniük. A szükséges nyelvismeret megszerzése céljából Klára leányukat tízéves korában Máramaroszigetre, a román tannyelvű

Domnita Elena gimnáziumba, két év múlva pedig Nagyszebenbe, az Orsolya-rendi nővérek német nyelvű intézetébe adták. Az idegen nyelvű tanulás nehéz hónapjain átsegítette kötelességtudata. Az eredmény a nyelvismereten túl egyfajta gyermeki élettapasztalatban, az erdélyi románok és szászok mentalitásának megismerésében is jelentkezett. Ezután ismét következhetett az anyanyelvű iskolázás. A szatmárnémeti „Zárda” – Kafka Margit iskolájának – tanítóképzőjébe íraták, ahol később oklevelet szerzett.

A húszas évek az erdélyi magyar kulturális élet szervezésének hőskorát jelentették. Fáradságos munkával gyűjtötték az előfizetőket az új erdélyi könyvekre, folyóiratokra. A gyermekirodalom klasszikusa, Benedek Elek Cimbora néven indított gyermeklapot. Halála után Ferenczi László Marcella folytatta munkáját az Új Cimbora megjelentetésével. F. László Marcella –mai szóval – író-olvasó találkozók során felkereste a magyar nyelvű tanintézeteket is, ahol megismertette szerkesztői elképzeléseit a leendő tanítónőkkel. Új, fiatal szerzőtársakat is toborzott, írásra, tudósítások beküldésére biztatta a fiatalokat. Kürthy Klára munkáit a „rajziskola” című rovatban közölte. Az Új Cimbora jó néhány számában találkozhatunk jellegzetes, takarékos vonalvezetésű rajzaival, amelyekkel lényeglátásra igyekezett nevelni fiatal olvasóit. A fenti gyermekújság mai szemmel nézve is igényes, érdekes olvasmány – ma már kortörténeti dokumentum.

Kürthy Klárára 1934-ben nem nagyon vártak álláslehetőségek. Férjhezmenetele után férje állomáshelyeit követve Szatmárnémetiből Jászvásár (Iasi), Brassó, Kolozsvár után Debrecenbe vezette sorsa.

Tanítói munkájára először az 1944/45-ös tanévben volt szükség. Igazi pályakezdése az ötvenes évekre esik. Debrecenben a Csapókerti Általános Iskolánál az Alvinczi téren lévő tagiskolát kellett berendeznie, elindítania. A különböző üzemek segítségét diákműsorokkal köszönték meg. A korszak divatja volt a „patronáló” üzem. Tény, hogy alkalmas volt akkor ez a forma a szülők és az iskola kapcsolatainak szorosabbá fűzé-

sére, a szülők, felnőttek kétkezi munkájában rejlő segítség igénybevételére a gyerekek javára. Hosszú, termékeny éveket töltött Kovács Istvánné a lakóhelyéhez közeli Miklós utca Ispotályi Ált. Iskolában. Jó rajzkészségével sok szép szemléltető képet, táblát készített, a kislányok ének-, balett-, zenei készségét felhasználva mutatós műsorokat, záróvizsgákat rendezett. Elhárította a felkínált MSzMP-tagságot, inkább szakmájának élt. Szolid elismerésnek örvendett, felkérték bemutató órák, referátumok tartására. Különös öröm volt számára, hogy tanítványai ebben az időben közvetlenül lakókörnyezete gyermekeiből kerültek ki, így tanúja lehetett további fejlődésüknek, felnőtté válásuknak is.

Pályája végén – az ispotályi iskolakörzet feloszlásával a Gyógypedagógiai Intézet-hez került napközis nevelőnek. Ez az iskolatípus szinte új pályakezdést jelentett számára. Nem egy kudarc és könnyecsopp kísérté az első heteket. Gyermekszeretete és türelme révén azonban kiérdemelte, hogy itteni tanítványai nyugdíjas korában is gyakran felkeresték, az általa szervezett programokra, műsorokra emlékezve. 1969-ben vonult nyugállományba.

Kovács Csaba

Kovács Máté (Hajdúszoboszló, 1906. nov. 12. - Budapest, 1972. aug.-29.): könyvtáros, művelődéspolitikus, egyetemi tanár.

Édesapja, idősebb Kovács Máté és édesanyja, Korpás Lídia földműves munkával biztosított megélhetést a családban nevelődő két leány és három fiú-gyermekeknek. Köztük a legidősebb, Máté a hajdúszoboszlói református elemi iskolában kezdte és a polgári fiúiskolában folytatta tanulmányait.

Édesapját korán elvesztette. Jó tanuló volt, ezért tanárai javaslatára a felsőbb osztályokat a debreceni Fazekas Mihály Főreáliskolában végezte, ott tett érettségi vizsgát 1925-ben. Ezt követően beiratkozott a Tisza István Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán magyar-francia szakra. A Francia

Tanszék professzora, Hankiss János nagyra értékelte kiváló tehetségét és szorgalmát, külföldi ösztöndíjra tett javaslatában úgy jellemezte, hogy „típusa a feltörekvő, ösztethetőséggel megáldott alföldi embernek,...Tudományos érdeklődését különösen a modern szépirodalom tanulmányozása köti le.” Professzora ajánlására több alkalommal (1927-28-ban, 1929-30-ban) részesült franciaországi ösztöndíjban.

Párizsban a Sorbonne hallgatójaként nem csak irodalomtörténeti előadásokat hallgatott, hanem lélektani tanulmányokkal is foglalkozott. Kutatómunkát folytatott a Bibliothèque Nationaleban és más nagy könyvtárakban, múzeumokat, képtárakat látogatott, színházba járt és irodalmi szalonok vendége volt. A fiatal korában megismert francia szellem és igényesség végigkísérté egész pályáját. Végzős egyetemistaként a Debreceni Egyetemi Könyvtárban gyakornokoskodott s bekapcsolódott a Nyári Egyetem munkájába is, amely jó lehetőséget adott számára a kapcsolatteremtésre és szervezőkészsége kibontakoztatására. Tanulmányai végeztével alkalma nyílt egy hosszabb európai utazásra. Franciaországi tapasztalatait ez alkalommal Olaszországban, Németországban, Ausztriában és Angliában bővítette.

Tanári oklevele megszerzése után, 1931 szeptemberétől a nyíregyházi Evangélikus Reálgimnázium, majd 1934 szeptemberétől egy fél évig a Városi Fiú Felső Kereskedelmi Iskola tanáraként nem csak a diákjait tanította, hanem bekapcsolódott a város szellemi életébe is. A Bessenyei Körben több irodalmi és művelődéstörténeti előadást tartott. Részt vállalt az egykorú tehetséggondozásban.

Debrecéntől sem szakadt el, továbbra is részt vett a Nyári Egyetem munkájában, mint az intézmény szervező titkára, tagja maradt a Csokonai Körnek és az Ady Társaságnak, rendszeresen publikált a Debreceni Szemlében és doktori disszertációját írta.

1935 februárjától a debreceni Fazekas Mihály Főreáliskola tanára lett, majd 1938-tól az Egyetem Tanárképző Intézetének Gyakorló Gimnáziumában tanított, közben nyelvi lektorként és tanársegédként a Francia Intézetben is dolgozott. Olyan pedagógus volt, akinél a tanítás és nevelés összekapcsolódott a tudományos és ismeretterjesztő-népművelő munkával. Az 1930-as évek második felére polgári értelemben vett egzisztenciát tudott teremteni, családot alapított. Felesége Török Ilona, gyermekeik Ágnes, Ilona és Máté.

Tanári és tudományos munkájának elismeréseként 1943-ban a debreceni Tankerületi Főigazgatóságnál kapott kinevezést, majd néhány hónap múlva az Országos Köznevelési Tanács munkatársa lett Budapesten.

A háborús viszonyok között családját Kis-oroszliba menekítette, ahol Áprily Lajossal együtt még a háború befejezése előtt megkezdtek a helybeli gyerekek tanítását.

Kovács Máté, aki népi származásából és plebejus meggyőződéséből következően korábban elsősorban népművelési, pedagógiai vonatkozásban foglalkozott a magyar parasztság problémáival, 1944 után, mint a Nemzeti Parasztpárt tagja és országgyűlési képviselője aktív politikusként kapcsolódott be a közéletbe. A Keresztury Dezső által vezetett Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium pedagógiai, illetve elnöki főosztályát vezette, majd a minisztérium államtitkára-

ként a művelődéspolitikai és köznevelési újjászervezésén dolgozott. Munkájának köszönhető a nyolcosztályos általános iskolai oktatás bevezetése, a dolgozók iskoláinak megszervezése, az iskolán kívüli népművelési intézményrendszerének megalapozása és a korszerű vidéki közművelődési könyvtárhálózat kiépítésének kezdeményezése.

A fordulat évét követően Kovács Máténak is távoznia kellett a Minisztériumból, s mintegy az államtitkári stallum kárpótlásaként a Debreceni Egyetemi Könyvtár megüresedett igazgatói állására kapott kinevezést, 1949-től 1956. október 1-ig töltötte be ezt a hivatalt. Jóllehet úgy tűnik, ezekben az években elszakadt a pedagógus pályától, a valóságban mégis folytatta hivatását, hiszen az Egyetemi Könyvtár vezetőjeként – ha közvetett módon is – az oktatás ügyét szolgálta. Igazgatósága idején, 1952-től törvényerejű rendelet értelmében a Debreceni Egyetemi Könyvtár teljes körű köteles példány gyűjtőhelyé, lényegében nemzeti könyvtári rangú intézménnyé emelkedett. Hét esztendő alatt a könyvtárban dolgozók száma megduplázódott, a könyvvállomány háromszorosára nőtt, elérte a milliós nagyságrendet. 1956-ra a korábbi évekhez képest megsokszorozódott a beiratkozott olvasók száma és az általuk használt művek volumene.

Munkatársai nem csak főnöküknek, hanem mesterüknek is tekintették. Csűry István – egykori tanítványa, később utódja az igazgatói székből – sokszor emlegette, hogy Kovács Mátétól mindig lehetett tanulni és az ő igazgatása alatt öröm volt dolgozni. Könyvtárigazgatói éve alatt alkalma volt arra, hogy egykori professzorát, mentorát, a tanszéktől megfosztott Hankiss Jánost az Egyetemi Könyvtár alkalmazza, szép példát adva arról, hogy a változó időben változatlan tisztelettel nőtt fel tanítványból kollégává, s mikor a sors úgy hozta, egykori mentora támogatójává.

Kovács Máté a Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatójaként vált a hazai könyvtárügy vezéregyéniségévé. Tagja volt az Országos Könyvtári Tanácsnak, majd ő töltötte be az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs

Tanács elnöki tisztét, debreceni igazgatósága alatt évekig irányította az MTA Könyvtárának munkáját is. Irodalomtörténeti ambícióit feladva a hazai könyvtárügy elméleti és szervezési kérdéseivel foglalkozott, utóbb kandidátusi értekezését is a magyar könyv- és kultúra kérdéseiről írta. Ő kapott megbízást a tervezett Magyar Enciklopédia szerkesztésére. Mint vérbeli pedagógus lelkén viselte a magyar könyvtáros utánpótlás képzésének ügyét.

Nem véletlen, hogy 1956-ban meghívást kapott az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi Tanszékének vezetésére, ahol másfél évtizeden át irányította az egyetemi szintű könyvtáros képzést és tanította a jövőbeni könyvtárosok százait. Professzorsága idején fokozatosan újjászervezte, átalakította a képzés tananyagát, tantervét, az oktatás metodikáját, nagyobb hangsúlyt fektetett a képzés gyakorlati jellegére, a korszerű szakirodalmi tájékoztatás igényeinek megfelelő módszerek bevezetésére. Tanítványai, munkatársai előtt gyakran hangoztatta a nyelvtanulás fontosságát. A Tanszék oktatóit ösztönözte és segítette tudományos munkájukban. A hallgatókkal szemben magas igényeket támasztott, de ugyanakkor gondoskodott arról, hogy az ismeretek megszerzéséhez minden támogatást megkapjanak. „Nevelt és hatott jellegzetes mozgású, mosolyú, gesztusú egyéniséggel, emberséggel,” – emlékezett rá egykori tanítványa. Tanszékén otthont teremtett a diákoknak, akik bármilyen problémájukkal bizalommal fordulhattak hozzá. Végzett hallgatóinak továbbra is egyengette, figyelemmel kísérte a sorsát, pályáját. A Tanszéken végzett könyvtárosok évtizedeken át munkájukkal, példájukkal sugározták szét az országban a Kovács Máté által beléjük oltott szakértelmet, szellemiséget. A Reá emlékezők mindig szeretettel emlékeznek humánus egyéniségére. Ő megmutatta, hogyan lehet „ember lenni mindig, minden körülményben.”

Munkássága elismeréseként több kitüntetés mellett megkapta a Magyar Köztársasági

Érdemrendet és a Munka Érdemrend arany fokozatát.

Alkotóereje teljében, 1972 augusztusában a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége budapesti ülése idején ragadta el a halál. Nem csak tanítványai, hanem a magyar könyvtáros szakma egésze pótolhatatlan veszteségként élte meg távozását.

1981-ben szülővárosában az ő nevét vette fel a városi könyvtár. Halálának tizedik évfordulóján tisztelői, tanítványai és a magyar könyvtárügy irányítói tudományos ülést tartottak emlékeztetőre, az ott elhangzott előadásokat „Kovács Máté Emlékkönyv” címen 1983-ban adta közre a Magyar Könyvtárosok Egyesülete. A kiadvány tartalmazza Kovács Máté tudományos, szakirodalmi munkásságának bibliográfiáját, több mint 300 cikkének, tanulmányának címadatait.

Születésének 90. évfordulóján a KLTE Könyvtár-Informatikai Tanszéke és az Egyetemi Könyvtár közös rendezésében került sor újabb emlékezésre. A könyvtárszakos hallgatók Kovács Máté Köre ez alkalommal avatta tiszteletbeli tagjává Dr. Kovács Ilonát, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetőjét, aki akkor jelentette be a Kovács Máté Alapítvány létrehozását. A konferencia előadásait a Kovács Máté által indított egyetemi könyvtári évkönyv a „Könyv és Könyvtár” XVIII. köteteként 1997-ben adta közre az Egyetemi Könyvtár.

Korompai Gáborné.

Kövesdy László (Budapest, 1894. okt. 21. - 1972): építészmérnök, tanár, igazgató.

Középiskolai tanulmányait a budapesti Toldi Ferenc Reáliskolában, főiskolai tanulmányait a budapesti Műegyetemen végezte, ahol 1916 október havában építészmérnöki oklevelet szerzett.

Építészmérnöki oklevele megszerzése után, 1916 novemberétől 1918 novemberéig katonai szolgálatot teljesített az olasz harctéren az I világháborúban, mint a 120. Honvéd Tüzér Mérőszázad rajzoló tisztje.

Az 1919/20-as tanévben a budapesti Állami Felső Ipariskolánál, mint óraadó tanár működött.

1921-től 1925-ig Möller István műépítész műegyetemi tanárnál volt alkalmazásban.

1925-29-ig önálló építész-mérnöki tevékenységet fejtett ki, 1929 szeptember havától 1931 áprilisáig a pécsi Állami Fa- és Fémipari Szakiskolánál, majd Felső Ipariskolánál működött, mint rendes tanár és osztályfőnök.

1931 áprilisától 1941 november haváig a debreceni Fa- és Fémipari Szakiskolánál, majd Felső Ipariskolánál működött, mint tanár és műhelyfőnök.

1940 júliusától katonai szolgálatra hívták be, a 18. Honvéd Tábori Tüzérsztyály tartalékos hadnagyaként.

1941 novemberétől 1946 november haváig az újpesti Állami Felső Ipariskolában, mint rendes tanár és igazgatóhelyettes működött. Majd a Csepel Vas- és Fémműveknél létesült, és az újpesti Állami Felső Ipariskola vezetésével működő dolgozók felső ipari iskoláját szervezte meg; ott is tanított és az igazgatóhelyettesi teendőket végezte, 1946 novemberétől a debreceni Mechwart András Gépipari Technikum igazgatója volt 1957. április 1-ig. A technikum tagozataként működő építőipari téli tagozatnak is vezetője. Közben 1948-tól 1955. február 1-ig a Kohó- és Gépipari Minisztérium megbízásából a

dunaújvárosi Kohászati Technikum igazgatását is végezte egyidejűleg.

1946-tól 1948-ig rendes felső ipariskolai munkáján kívül az akkori Iparügyi Minisztérium, valamint az Építésügyi Minisztérium megbízásából a budapesti Vegyipari Középiskola, a budapesti Állami Nőipariskola, a budapesti Állami Bolyai Szövő-Fonó Ipari Középiskola romos épületeinek helyreállítási terveit és költségvetéseit készítette el, valamint a helyreállítási munkálatokat irányította.

Részt vett a megye újíto mozgalmában, és azt kiállítások rendezésével is elősegítette.

Értékes segítséget nyújtott a debreceni Csonkai Vitéz Mihály Gimnáziumban létrehozott, az ország határain kívül is ismert iskolamúzeum anyagának bővítéséhez. Több építészeti műalkotás makettjének elkészítéséhez a tervrajzot elkészítette. Ezért is kapta meg a Kiváló Pedagógus Újíto kitüntető címet 1973-ban.

A technikum, vezetése alatt, két ízben nyerte el a kohó- és gépipari miniszter országos vándorzáslaját, az ország „Legjobb Technikuma” címet.

1957. április 1-jén, 38 évi szolgálat után, 63 éves korában saját kérelmére nyugdíjba vonult.

Kitüntetései: 1950. január 23-án „Kiváló munkás” kitüntetésben részesült.

1950 nyarán bulgáriai tanulmányúton volt, ahol bejárva Bulgáriát, a bolgár üzemek, az ipariskolák életét tanulmányozta.

1953-ban a Kohó- és Gépipari Minisztérium „Kiváló igazgató” kitüntetésben részesítette.

1966. szeptember 6-án a budapesti Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem tanácsa „Aranydiplomával” tüntette ki.

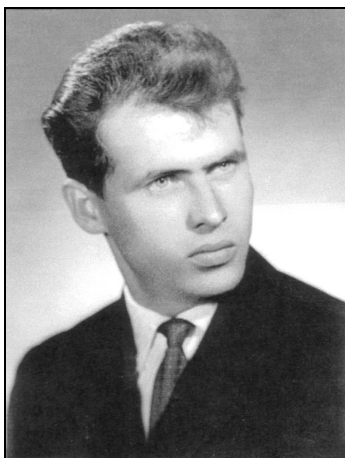
Külföldi tanulmányútjai: Ausztria, Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Németország, Olaszország és Románia voltak.

Zilahi János

Kupás Pál (Bagamér, 1935. máj. 9. - 1989. aug. 17.): tanár, megyei ének-zene szakfelügyelő.

Sokgyermekes paraszti családban született. Az általános iskola nyolc évfolyamát

Bagamérban végezte. Kiváló tanulmányi eredményére felfigyelve, a település vezetői ösztönözték és segítették továbbtanulási szándékát, így lett a Debreceni Tanítóképző növendéke. Az itt töltött négy év meghatározta az egész életét.

Olyan közösségbe került, akikre egész életén keresztül számíthatott, és reá is ugyanígy számíthattak. Életre szóló barátokat szerzett magának.

Négy év alatt tudatosodott benne az énekzene iránti szeretet, amely párosult rendkívüli jó hallással és énekhanggal. Szinte nem volt a debreceni iskolákban olyan ünnepség, ahol ne szerepelt volna. Ismert volt hangjáról, előadói képességéről.

1954-ben szerzett tanítói oklevelet. Szaktanár hiánya miatt énektanári beosztásban kezdte el munkáját Bagamérban.

Ének szakos általános iskolai tanári diplomát az Egri Pedagógiai Főiskolán szerzett. Főiskolai tanulmányait munka mellett végezte. Az éneklésben megtalálta élete célját, örömét és boldogságát. Választhatott volna bármilyen más foglalkozást, hivatást, sokoldalú tehetsége ezt lehetővé tette (kitűnően rajzolt, írt), de ő szerette a gyerekeket, és szolgálatnak tekintette a munkáját.

1957-ben megnősült, felesége óvónőként szintén a pedagógusi pálya mellett kötelezte el magát.

Tanár volt, de mindig tanítónak vallotta magát. Kiváló szakmai munkájának köszönhetően 1970-től megyei ének szakfelügyelői kinevezést kapott, ezt a munkát haláláig végezte. Legfontosabb feladata az volt, hogy az ének-zeneoktatást megfelelő rangra emelje.

Vallotta, és mély meggyőződéssel hitte, hogy amit az ő tantárgya ad, arra nagyon nagy szükség van ebben a világban.

Mindig volt iskolai gyermekkórusa, amelyre a tiszta hang és a jó közösség volt a jellemző. Több éven át vezetett felnőttkórust, amely minden megmérettetésen a legjobb minősítést kapta.

A munkában saját magával szemben és másokkal szemben is maximalista volt.

Az volt a véleménye, hogy ez a tantárgy az, amelyik feloldja a gyermekek feszültségét, és befogadóvá teszi őket más tudásanyag iránt, ezért kell nagyon lelkiismeretesen művelni.

A nevelők szakmai segítésére nem sajnált soha sem időt, sem erőt. Mindig megtalálta a megfelelő hangot minden nevelővel.

Szívügyének tekintette az „Éneklő Ifjúság” mozgalom bemutatóit, versenyeit. Hitte, hogy a lelkesítés és a lelkesedés kinyitja minden ember szívét.

Munkája során soha nem felejtkezett el a szakmai utánpótlás kereséséről. Ha alsó tagozatban rátalált egy jó hallású, jó hangú nevelőre, biztatta, ösztönözte továbbtanulását, mert úgy tapasztalta, hogy nagyon hiányzik az iskolákból a szakember az ének-zeneoktatásban.

A megye területén nagyon sok iskolai és óvodai nevelőt készített fel énekből elméleti és gyakorlati vizsgákra.

Nem szerette és nem tudta elviselni a különböző „csak formai” szakmai feladatokat.

Gyakran érték támadások őszinte szókimondásáért. Mindig igényelte a becsületes, egyenes vitát.

Ahol megfordult, szinte minden közösségben hagyott barátokat, tisztelőket.

A népdal volt az élete, igyekezett másokkal is megszerettetni ezt a műfajt.

A tanítási órákon nemcsak a szakmai tudása, hanem az egyénisége, humora, gyönyörű tisztán csengő hangja is megfogta a gyerekeket.

Tanári és szakfelügyelői munkásságával jelentősen hozzájárult az iskolai énekoktatás rangjának és színvonalának emeléséhez.

Kupás Pálné

L

Lakner (Gyarmathi) József (Nagy-mihály, 1872 – Debrecen, 1938): matematika-ábrázoló geometria szakos középiskolai tanár.

A kassai Reáliskolában tanult, majd a premontrei rend tagja lett. Budapesten végezte a teológiát és mellette a tanári szakot. Az ábrázoló geometriát a Műegyetemen tanulta. Matematika- ábrázoló geometria szakos tanári diplomáját 1901-ben kapta meg. Először a nagyvárad premontrei gimnáziumban tanított, majd a rendből való kilépése után a petrozsényi gimnázium tanára lett. Ekkor nősült meg. Felesége Gyarmathi Kamilla volt, az ő vezetéknévét vette fel 1933-tól.

1914-től nyugdíjba vonulásáig a debreceni Fazekas Reáliskola tanára és rövid ideig, 1919-ben, az igazgatója volt. Négy gyermeke közül egyik fia, Dr. Gyarmathi László, folytatta édesapja megkezdett munkáját a Fazekasban.

Kiváló tanár volt, igazi nevelő-egyéniesség. Az ő órái voltak a legérdekesebbek a reáliskolában, azokon nem lehetett unatkozni.

Ady Lajos tankerületi főigazgató kedvenc tanára volt. Látogatásai alkalmával szívesen nézte meg Lakner tanár úr óráit. Külön kiemelte, hogy a tanulók rajzai milyen szépek és milyen magas színvonalúak voltak a tanítási órák. Tanártársai szerették. Egyenes jellemű volt és visszaélést sohasem engedett meg. Jó barátja volt Kardos Albert. Haladó, racionális gondolkodás, demokratikus felfogás, igazságszeretet jellemezte.

Keze alól sok kiváló tanítvány került ki, akik között két Kossuth-díjas tudós is volt: Ignácz Pál és Török Tibor.

Elsősorban ábrázoló geometriát tanított. Szigorú egyéniségét és szigorúan szabatos tantárgyát gyakran megcsillanó humorral oldotta fel. Mondásai és anekdotái közzsájon forogtak. Szakmai körökben ma is élnek. Az ábrázoló geometriát annyi melegséggel beszélte be diákjai fejébe, hogy azok megszerették a pontok, vonalak és síkok elvont fogalmait. Olyan belső térszemléletet alakított ki, amelynek segítségével tanítványai megtanultak jól tájékozódni még a mikrovilágban is. Jellemző pl. az, hogy a bécsi Mű-

szaki Egyetemen elismerték a nála elsajátított ábrázoló geometriai tudást. A vizsgákon nem kellett többet tudni a középiskolában megtanult anyagnál.

Jellegzetes szokásait mindenki ismerte. Pontosan ment be mindig a tanítási órára. Leült a katedrára, elővette az óráját, a szeme elé tette, körülnézett, elmondta a feladatot és utána szólította fel a diákot. Mindig, mindezt fejből mondott. Csengetéskor pontosan fejezte be az órát, mondván, hogy a szünet a diáké.

Dolgozatíráskor tanulmányi eredmény alapján ültette a diákokat.

A szakirodalmat figyelemmel kísérte. Ő maga is írt cikkeket, illetve tűzött ki feladatokat ábrázoló geometriából a KöMaL-ban. A legjobb diákoknak hetente háromszor is adott ki feladatokat önálló munkára. Tanítványai a KöMaL eredményes feladatmegoldói voltak.

Főbb munkái:

1. Transzformációk KöMaL X. 210-213. 2. Feladatok a KöMaL-ban LXVII-LXXXIV. (1903) 3. A triéder KöMaL- XI. 1904, 149-152. 4. Feladatok a KöMaL-ban XCIV-XCIX. (1904)

Kántor Sándorné

László Géza (Hanva, 1897. jan. 12. – Debrecen, 1978. nov. 26.): tanár, gimnáziumi igazgató.

Hanván született, Gömör vármegyében. (Ma: Chanava, Szlovákia.) Élete e felvidéki kicsi falu egyszerű dolgozó embereinek köréből indult, ahol akkor még elevenen élt és hatott Tompa Mihály emléke. Az elemi iskolát, vagyis a népiskola öt osztályát, egytanerős iskolában, itt végezte.

Gimnáziumi tanulmányait Gömör megye székhelyén, Rimaszombatban, az Egyesült Protestáns Főgimnáziumban végezte el 1908-tól 1916-ig.

Sok tanára mellett, nagy szeretettel emlegette vallástanárát, az ének- és imádságíró Pálóczi Czinke Istvánt, a későbbi felvidéki püspököt, aki költői lelkületével, őszinte

hitével, nyolc éven át sok imádsággal ajándékozta meg tanítványait, melyet ő egész élete folyamán nem felejtett el. Iskolájának mindvégig jeles diákja volt, és ezt az alapítványokban gazdag iskola évről-évre növekvő adományokkal jutalmazta meg év végén.

Erre szüksége is volt, mert édesanyját 12 éves korában elveszítette, nem sokkal utána édesapja is meghalt, két fiatalabb testvérével maradt árván. Évente 3-8 tanulótársát korrepetálva teremtette elő rimaszombati költségeinek anyagi fedezetét. Később, budapesti egyetemi évei alatt is, hasonló módon tartotta el magát. Az intézet anyagi támogatásával néhány hetet Ausztriában és Bajorországban is tölthetett. Az utolsó osztályt magánúton kellett végeznie, mert 1915 őszén katonának hívták be, és mint katona tett érettségét 1916 júniusában, jeles eredménnyel. Majdnem két és fél évi orosz, montenegrói frontszolgálat után, kitüntetésekkel, mint tartalékos hadnagy tért vissza az abba hagyott tanuláshoz. Egyetemi tanulmányait a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem BTK mennyiségtan-természettan szakán végezte, 1918 és 1922 között, ahol a differenciál- és integrálszámítás, a függvénytan problémák rejtelmeibe, a későbbi Kossuth-díjas, dr. Fejér Lipót vezette be. 1922-ben matematika-természettan középiskolai tanári oklevelet ka-

pott, dicséretes - jó minősítéssel. 1944-ben Szegeden a tanári oklevelet tanítóképző-intézetekre is kiterjedő, tanítóképző tanári oklevél megszerzésével egészítette ki.

Német nyelven értett, olvasott és beszélt.

1921 és 1923 között, Hajdúböszörményben, a Református Főgimnáziumban tanított, helyettes tanári minőségben.

1923-tól 1939-ig a Pápai Református Kollégium Gimnáziumának tanára volt, több mint 15 éven keresztül, nyolc hónap megszakítással, amely időt a Curgói Gimnáziumban, helyettes tanárként töltötte. 1923-tól 1925-ig a Pápai Református Kollégium Gimnáziumának helyettes tanára, 1925-től 1939-ig rendes-, azaz véglegesített tanár volt. 1928/29. tanévben tanárkari jegyző. Ebben az évben járt Brüsszelben, Londonban és Liverpoolban, diákjaival együtt. 1930-tól cserkészítisztként működött, rajparancsnok volt. 1930 nyarán, a VKM tanulmányi ösztöndíjával, továbbképző tanfolyamon vett részt Budapesten.

1939-ben a Debreceni Református Kollégium Fiúgimnáziumában választották meg tanárnak, ahol 1942-ig tanított. Itteni munkája kiértékeléseként, a „Dóczi”-ba való távozása alkalmából, az 1942/43. Évkönyvben így fogalmaztak: „... szeretetre méltó egyéniségével, lekötőlegően szíves, baráti érintkezésével, példaképpül szolgálható, udvarias viselkedésével, rövidesen megnyerte valamennyi tanártársának szeretetét és rokonszenvét. Tanítványai megható módon lelkesedtek érte. Megéreztek benne a pompás szakképzettséggel rendelkező tanárt, aki kitűnően bevált módszerével, könnyedén sajátította el velük a mennyiségtani és fizikai ismereteket. Méltányolták igazságos szigorúságát, becsülték édesatyai szeretetből eredő jóságos bánásmódját. Felettesei is mindig teljes elismeréssel értékelték tanári és nevelői munkáját...” (Források: 1.4.)

1942-től 1944-ig a Debreceni Református Dóczi Leánynevelőintézet Leánygimnáziumában volt tanár.

1944. július 1-től a Debreceni Református Tanítóképző igazgatójává választották, és maradt is ebben a minőségben az iskola

megszűnéséig, 1949-ig. Közvetlenül a háború után, a Püspöki Palota tanítás céljára átengedett lakrészeiben folyt az oktatás, dél előtt és délután, csökkentett óraszámban, amíg 1946. május 26-án, visszatérhetett az iskola régi otthonába, a részben helyreállított „Dóczi”-ba. Három éven keresztül, igazgatói ténykedése mellett, szakfelügyeleti munkakört is ellátott a debreceni tankerületi tanító- és tanítóképző intézeteiben, illetve líceumaiban.

1949 szeptemberétől a Debreceni Dóczi Leánynevelőintézet Leánygimnáziumának tanára volt, 1951-től pedig - a felettes hatósága - az iskola igazgatásával bízta meg. Igazgatói munkakörét a Dóczi Leánygimnázium megszűnéséig - államosításáig -, 1952. július 1-ig látta el. Az iskola átadásával kapcsolatosan dr. Pösze Lajos, a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának igazgatója, a következőket mondta: „Az Oktatási Osztályon tanúja lehettem az átvéő bizottság jelentésének, amelyben a László Géza igazgatása alatt állott iskoláról így nyilatkoztak: Mintaszerűen kezelt iskola mintaszerű rendjét találtuk, s örültünk volna, ha ezt az értékes munkaerőt továbbra is megtarthattuk volna ebben az intézetben.” (Források: 4.)

1952. július 1-től a Debreceni Református Kollégium (ekkor már koedukált) Gimnáziumában volt tanár. 1954-től 1965-ig, nyugdíjba vonulásáig, a tanári működés mellett helyettes igazgatói teendőket látott el, dr. Pösze Lajos igazgatóságának ideje alatt.

Hosszú időn át volt presbiter. Az ötvenes évek elején a Debreceni Református Kollégium igazgatója is volt néhány évig, amíg határozat nem született arról, hogy ezt a tisztelet a jövőben teológiai professzor nyerve el. 1951-től 1953-ig a Református Egyetemes Konvent középiskolai tanügyi előadója és Zsinati tag volt.

44 éves szolgálata volt a református nevelésügy terén. Tanítványai tisztelték és szerették. Hívták, várták érettségi találkozókra több mint negyven év elteltével is mindazon iskolákba, ahol valaha tanított. Látogatták

otthonában az ország különböző részén élő egykori diákjai. Hosszú éveken át tartó levelezés alakult ki közte és a harmincas években általa érettségiztetett Pápai Református Kollégium Gimnáziumának tanulói között. Ebben az iskolában volt tanítványa Lőrincze Lajos, a későbbi nyelvész professzor, aki a „Helyesírási reformunk és az ly kérdése” c. tanulmányában a következőképpen idézi szavait: „L. G. Debrecen: Az én fülem számára egészen más hang a j és más az ly jelű. Még gyermekkoromban szoktam meg Hanván (Gömör megye) a különbségtételt közöttük. Egyiknek a másikkal való helyettesítése édes anyanyelvemnek egy hangszínnel való szegényítése lenne az én számomra.” (Források: 3.)

Nyugdíjba vonulásakor az igazgató, dr. Pösze Lajos így búcsúzott tőle: „Személy szerint külön hálával tartozom azért a szeretetért, amellyel a nehéz időkben, betegséggem rossz korszakaiban, önzetlenül és ellenszolgáltatás nélkül vállalta a vezetés egész terhét, s örülök annak, hogy szerény egyénisége és figyelmes, előzékeny magatartása révén, mindig összhangban és egyetértésben tudtunk együtt dolgozni.” (Források: 4.)

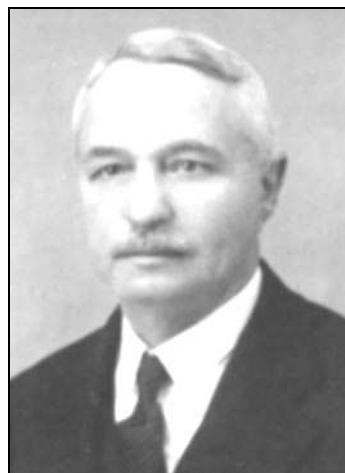
Éveken át - Halottak Napjára - a Pápai Öregdiákok Köre koszorút küldött egykori tanárának debreceni sírjára.

Források:

1. A Debreceni Református Kollégium Fiúgimnáziuma. Évkönyv. 1942/43. 2. László Géza önéletrajza 1949-ben. 3. Lőrincze Lajos. Budapest, 1950. Helyesírási reformunk és az ly kérdése. Magyar Nyelvőr 74. évfolyama, 13. oldal. 4. Kivonat a Debreceni Református Kollégium Általános Gimnáziuma tanári testületének 1965. október 29-én tartott gyűlésének jegyzőkönyvéből. 13. szám. Megemlékezés László Géza igazgatóhelyettes működéséről. Dr. Horkay László emlékezik meg László Géza szolgálatáról. Dr. Pösze László igazgató továbbfűzi a megemlékezést.

Bonczos Jenőné dr. László Mária

Lengyel Endre (Csenger, 1880 - Hajdúnánás, 1959): matematika-fizika szakos középiskolai tanár.

Csengerben született lelkeszi családból. Elemi iskoláit Csengerben, a gimnáziumot Szatmárnémetiben végezte. 1898-ban érettségizett, utána a Kolozsvári Tudományegyetemen tanult tovább. 1902-ben szerzte meg matematika-fizika szakos tanári oklevelét. 1902-től 1937-ig tanított a hajdúnánási Református Gimnáziumban, de nyugdíjasként többször is visszahívták. Matematikán és fizikán kívül gyorsírást is tanított. Szaktárgyait nagyon szerette, tudását állandóan fejlesztette. Tanítási óráin a legfrissebb tudományos eredményekről is beszámolt és ezzel felkeltette a tanulók érdeklődését. Nem lehetett nem tudni azt, amit tanított. Magyarázata alapos, világos, gyakorlatias volt. Fizika óráin sokat és igen ügyesen kísérletezett. Kísérleteihez az eszközöket a jól felszerelt szertár adta. Diákokból alakított ki egy csoportot, akik délutánonként segítettek az eszközök elkészítésében és a kísérletek kipróbálásában. A szertár második otthona volt. Jobban érezte magát ott a diákjai a körében, mint a tanári szobában.

Kereste a korszerű tanítási módszereket, kísérletezett, kipróbált eljárásokat. Egyéni úton járt, megelőzve korabeli tanártársait.

Különösen vonatkozott ez a matematika tanítására. 1935-ben így írt pedagógiai nézeteiről a Protestáns Tanügyi Szemle-ben:

„Mennyi fáradsággal lehet rászoktatni a tanulókat, hogy próbálkozzanak meg az önálló munkával. Még az sem használ, ha tudják, hogy néhány perc múlva végigjárom az osztályt és beletekintek minden füzetbe és segítetek mindenkinek, aki már hozzákezdett a megoldáshoz. Nézetem szerint az a fő célunk, hogy a tanulókat a feladatok önálló elkészítésére szoktassuk. Nekünk is oda kell menni minden tanulóhoz, aki számolás közben megakad és segítséget kér.”

Lengyel Endre nagy odaadással foglalkozott a Munkás gimnázium felnőtt diákjaival is.

Jól tudott olaszul, könyveket, elbeszéléseket fordított a hajdúnánási Újság számára. A Debreceni Tanári Körben tartott előadásában azt elemezte, hogy a rossz fordítás hogyan torzíttja el a matematikai, fizikai és csillagászati leírásokat Verne regényeiben.

Derűs, jókedélyű, szerény és pontos ember volt. Sokan tartották példaképüknek, illetve választottak természettudományos pályát az ő hatására. Ezek egyike volt a fia, Lengyel Sándor.

Több cikket írt a Protestáns Tanügyi Szemle-be.

Kedvelte a zenét, tudott cimbalmozni.

Főbb munkái:

1. Az olasz iskolák helyzete a háború utáni első években Protestáns Tanügyi Szemle, 1932, 273-277. 2. Néhány megjegyzés a mennyiségtani óratervvvel kapcsolatban, Protestáns Tanügyi Szemle, 1935, 71-77. 3. Mégegyszer az érettségiről, Protestáns Tanügyi Szemle, 1936, 131-134.

Kántor Sándorné

Lóky Béla dr.(Egyházasszecsőd, 1871. febr.3. - Mernye, 1946. jún. 3.): középiskolai tanár, iskolaigazgató, római katolikus pap.

Kecskeméten érettségizett 1890-ben, utána a Nyitrai Teológián folytatta tanulmányait. Tanárhiány miatt 1891-től Máramaroszigeten helyettes tanárként dolgozott. 1892-től a kolozsvári egyetemen matematika-fizika szakos hallgató. Tanári oklevelét 1894-ben szerezte meg. Utána egy évig Sátorlajújhelyen tanított. A KöMaL 1895-ben közölte az érettségire kitűzött feladatait. 1895-1909 között Kolozsváron tanár. 1895-ben doktorált. Disszertációja geometriai témájú volt: Négy adott síkot érintő gömbök sugarai és a köztük fennálló metrikus relációk-

Kolozsvári tartózkodása idején nemcsak a Piarista Gimnáziumban tanított, hanem a Piarista Tanárképző Intézetben és a Kereskedelmi Akadémián is. Itt a politikai számtan és az analízis tanára volt.

Lóky Béla kolozsvári éve alatt érlelődött jó tanárrá, ekkor született meg geometria tankönyvének első változata. Számos cikke jelent meg a Kalazantinumban (1899-1910), a Kereskedelmi Szakoktatás c. szaklapban (1896-1910). Rendszeresen tűzött feladatokat a KöMaL-ban, feladat megoldásai jelentek meg a Math. és Phys.Lapokban.

Aktívan részt vett a város, az iskola, a tanári társadalom életében, pl. 1909-ben a katolikus tanárok kongresszusán tartott előadást.

Az 1910-11-es tanévben nevezték ki a Debreceni Kegyesrendi Gimnázium igazgatójává. Ezt a tiszteletet hosszú időn keresztül (1910-1920) töltötte be. Debrecenben fő feladata volt az iskola színvonalának, rangjának az emelése, elsősorban a reáltárgyak vonatkozásában. Feladatköre kettős volt, egyrészt az iskolán belüli kiváló szakmai munka megszervezése és biztosítása, másrészt az igazgatói munkakörből adódó széleskörű társadalmi tevékenység.

Lóky Béla jó matematikai képességekkel rendelkezett. Tehetsége alapján nagyobb tudományos eredményeket is elérhetett volna. A tevékeny kolozsvári évek után Debrecenben a szervezési és igazgatási munkák foglalták le, alig maradt ideje irodalmi munkásságra, kutatásra. Jól sikerült geometria tankönyveinek második kiadását itt rendezte sajtó alá.

Kiváló szervező volt. Szívesen foglalkozott közügyekkel, emberekkel. Szeretett előadni, szerepelni. Morvay Ferenc tanártársával együtt szervezték a Református Főgimnáziumban a nagysikerű ún. felolvasó estéket. A Piarista Gimnázium igazgatói tiszte mellett igazgatója volt a Svetits Katolikus Felsőbb Leányiskola Kereskedelmi Tagozatának is.

Aktív tagja volt a debreceni Tanári Körnek, a „Sörtársaság”-nak. Számos egyesület választotta meg igazgatósági vagy választmányi tagjának. Választmányi tagja volt az Eötvös Loránd Math. Phys. Társulatnak. A tanügyi munkában is számítottak tanácsára. Kikérték a véleményét pl. a Debrecenben felállítandó egyetemmel kapcsolatban.

1920-ban Debrecenből a budapesti Piarista Gimnáziumba helyezték át igazgatónak, de igazgatója lett a Tanárképző Intézetnek is. 1921-ben megkapta a tankerületi főigazgatói címet. 1925-től 1928-ig a piarista rendi gimnáziumok felügyelője. 1928 után egészségi állapota miatt kevesebb mozgást igénylő munkakörbe helyezték át. Ekkor lett rendi számvevő.

Az iskolától sohasem szakadt el. Részt vett Suták József tankönyvének az átdolgozásában és korszerűsítésében. A könyv algebrai részét ő egészítette ki egy geometriai részszel.

Kiadta saját Négyjegyű logaritmus könyvét (1929-1949), amelyet még halála után is (1950-1959 között) a Tankönyvkiadó minden évben megjelentetett, illetve Pávó Imre átdolgozásában 1961-1971 között is kiadta. 1938-ban vonult nyugdíjba. Élete utolsó éveit Tatán töltötte, ahol matematikai kérdésekkel foglalkozott, többek között a Fermat tétellel. Hosszú ideig volt beteg. Élete utolsó időszakát Mernyén töltötte.

Főbb munkái:

1. Geometria a középiskolák felső osztályai számára 5-8. osztály, Budapest, 1904, 2. kiadás 1911. 2. Négyjegyű logaritmus könyv, Budapest, Franklin (1929, 1933, 1936, 1939, 1943, 1949) 3. Négyjegyű függvénytáblázatok, Budapest, Tankönyvkiadó 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959. 4. Lóky Béla - Pávó Imre: Négyjegyű Függvénytáblázatok, Budapest, Tankönyvkiadó, 1961-1971. 5. Suták-Hatvani_Lóky: Mennyiségtan a gimnáziumok és reálgimnáziumok 4., 5., 6., 7., 8. osztálya számára Budapest, Franklin, 1928, 1930, 1931.

Kántor Sándorné

Lovász Gyula (Hajdúhadház, 1940. febr. 4. – Hajdúböszörmény, 2002. jan. 2.): tanár, igazgató.

Négy gyermekes egyszerű családból származott. Az általános iskolát szülővárosában végezte, majd a pallagi mezőgazdasági technikumban érettségizett 1962-ben. A Debreceni Felsőfokú Tanítóképző Intézetben tanítói oklevelet, 1968-ban a Nyíregyházi Tanárképző Főiskolán magyar–történelem szakos tanári oklevelet szerzett. Pedagógus pályáját Hajdúböszörményben kezdte, ahol 40 évig különböző beosztásokban nagy hivatástudattal, és lelkesedéssel látta el feladatát.

Már fiatalon, 1970-ben vezető beosztásba került. Először az 1. sz. majd a 6. sz. általános iskola (ma Eötvös József Ált. Isk.) igazgatója. 1992-től 10 éven át – haláláig – a Bethlen Gábor Általános Iskola igazgatóhelyettese volt.

Munkáját mindig a szakmai alázat, nagyfokú lelkiismeretesség, szakértelem jellemezte. Rendkívül innovatív ember volt. Folyamatosan tanult szervezett keretek között, illetve önképzéssel. 18 éven át együtt dolgozott a debreceni KLTE Neveléstudományi Tanszéke szervezetében egy pedagógiai kutató-szervező csapattal, melyet dr. Petrikás Árpád professzor úr fogott össze. 40 – 50 általános és középiskola tartozott a szervezet-hez. Ez a csoport alapozta meg a helyi nevelési rendszer kialakításának, az iskolai pedagógiai program készítésének elméleti és gyakorlati kérdéseit. 1989-ben a tanszék irányításával önálló iskolai kiadványt jelentetett meg Pedagógiai önarckép címmel. A nyolcvanas években két országos tanácskozást szervezett a városban, melyek témája a tantestületi demokrácia fejlesztése.

Szaktárgyai közül a történelmet tanította 25 éven át. Több mint 600 kötetes könyvtári állománya foglalkozott a történelemmel.

Szívügyének tekintette a helytörténet felkutatását, oktatási segédanyagként történő feldolgozását. Sorozatnak szánt kiadványaival a pályázatokon mindig díjazott volt. Messze kötelességén túl foglalkozott a gyermekekkel. 40 év alatt a tanulók százai, ezrei sajátították el tőle a történelmen túl az emberséget, tisztességet. Minden feladatát felelősséggel végezte. Mindenütt szerették, mert megéreztek benne az őszinte segíteni akarást, az elhivatottságot. Munkatársai, beosztottjai mindig bizalommal fordultak hozzá. Víg kedélyű ember volt. Szerette a társaságot, optimizmusával lelkesítette a tantestületet. A szellemi-, a vezetői munka fáradalmait a horgászás közben pihente ki.

Rövid lefolyású, súlyos betegség után hirtelen ment el. Tanév végén kívánt volna megválni 40 évig gyakorolt hivatásától.

Nagyon sok terve volt még, tudatosan készült a nyugdíjas évekre. Bennünk, kollégáiban nagy űrt hagyott maga után.

Kitüntetései:

Kiváló Úttörővezető 1965.; Oktatásügy Kiváló Dolgozója 1973.; Honvédelmi Érdemérem 1973.(10 éves ill. 15 éves); MHSZ Kiváló Munkáért ezüst fokozat; Hajdúböszörmény Gyermekeiért (posztumusz) 2002. szept. 13.

Lényegesebb munkái: Hajdúk és fejedelmek 1997; A hajdúk és Bocskai István: Helytörténeti egységcsomag 1-2. szám 2000-2002.

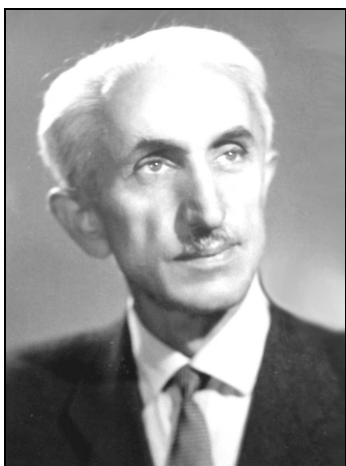
Források:

Iskolai dokumentumok.

Lengyel Istvánné

M

Magyari Árpád (Nagyfalu, ma Románia, 1910. márc. 15. – Derecske, 1962. júl. 19.): tanító.

Szilágy megyében született. Szülei, testvéreivel együtt, Trianon után a román megszállás elől menekültek. Hányatott életük színterei Szolnok, Jászberény, Kunmadaras városok, majd Derecskén telepedtek le.

Öten voltak testvérek, négy pedagógus lett közülük, egyikük, mint aktív főhadnagy a Don-kanyarnál lett hősi halott. Hárman itt tanítottak Derecskén, egy testvérük pedig Kaposváron lett tanár.

A 4 elemi református iskolában végezte, majd az állami polgári iskolában folytatta

tanulmányait. Ezután a nyíregyházi Állami Tanítóképzőben szerzett oklevelet.

Abban az időben nehéz volt elhelyezkedni, így a derecskei református iskolában helyettesített többször. Az igazgató nagyon meg volt vele elégedve, de üres helye nem volt.

1936-ban Tiszabezdéden kapott állást. 1939-ben megnősült, felesége, Rápolti Ilona is tanító volt. De Tiszabezdéden állás nem volt, így felesége nem dolgozhatott.

Nagyon szerette az erdélyi hegyes-erdős vidéket, ahol 8 éves koráig lakott. Így amikor 1941-ben Erdély egy részét visszakaptuk, kérte odahelyezését. Székelyhídra helyezték, de felesége ott sem tudott elhelyezkedni.

Székelyhídon nagy szeretettel fogadták. Előadásokat szervezett, melynek nagyon örültek az ottani magyar lakosok. Sportkedvelő volt, Derecskén ő maga is focizott, így Székelyhídon is megszervezte a focicsapatot. A játékaik nagyon látogatott volt.

Kinevezték levante-oktatónak. Amikor híre jött az orosz csapatok közeledésének, a parancsnokság elrendelte a levanték menekítését. Neki is mennie kellett. A felesége sem akart ott maradni, ő is velük ment, a két már meglévő gyermekükkel (Árpád, Emőke). Székéren, vagonokban menekültek a dunántúli Sopron melletti Nemeskérre. Felesége akkor már harmadik

gyerekét várta, így a parancsnokság megengedte, hogy ne menjenek tovább Németországba. Nemeskéren született harmadik gyerekük (Ilona). Minden lakásberendezésük (bútor, ruha stb.) ott maradt Székelyhídon, amit nem is kaptak soha vissza.

1947 májusában visszament Székelyhídra, hogy lakásukat és annak berendezését átköltöztesse Derecskére. Ekkor már Romániában az orosz milícia működött. Egy rosszakaró besúgta az oroszoknak, hogy „hazajött a levante-oktató”. Elfogták, előbb Nagyváradra, onnan Debrecenbe, a Simonyi u. 6. sz. ház pincéjébe vitték, majd Budapesten, az Andrássy u. 60. számú házban tartották fogva. Kilencven-napi Andrássy úti kínzások és gyötrelmek után internálták, majd kegyelemből került a toloncházba, ahol már jobb ellátást kapott (levegősebb cella, több víz és séta). Majd a budapesti romeltakarításhoz vezényelték. Pár hét múlva pedig a Göröcpusztai erdőségben kellett raboskodnia, mint egy erdész szolgálja.

Életének ezen tragikus időszakáról családjának birtokában van naplója, melyet ez idáig nem kívántak nyilvánosságra hozni. Felesége a háború után, 1945-ben Derecskére jött szüleikhez, majd férje is, szabaddulása után ide jött haza családjához. Derecskén született negyedik gyerekük, Csaba.

Magyar Árpád először alsó tagozatban tanított Derecskén, majd felső tagozaton gyakorlati oktatást vezetett, közben az ipari iskolában is oktatott. Nagyon szerette tanítványaival együtt a kerti munkát, az üvegházi palántanevelésbe is bevezette őket. Gyümölcsfákat ápoltak, különböző növényeket termeltek. A műhely-gyakorlatokat is megszerettette a gyerekekkel. Repülőmodellező szakkört vezetett, kiállításokon vettek részt.

Tréfás dalokat, mondókákat is tanított a gyerekeknek, hogy a jó hangulatot fokozza.

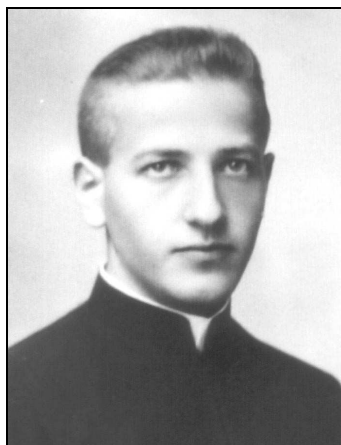
1962 márciusában megfázott. Egyre betegbb lett, fájdalmai közepette tanította

végig a tanévet. 1962. július 19-én meghalt.

Mindenki szeretettel beszélt róla. A szülőkhöz, gyerekekhez mindig volt néhány barátságos szava. Később is, ha feleségével, családjával találkoztak az emberek, nagy részvétellel emlegették.

Magyar Csaba

Mándoki Ernő (Szentanna, ma Románia, 1919. jan. 4. – Budapest, 1970, nov. 21.): piarista pap, tanár és karnagy.

Arad megyében született a vallásos, kisiparos Metzger család hetedik, legkisebb gyermekeként. Később a család Budapestre költözött.

1937-ben érettségizett a budapesti Piarista Gimnáziumban. Érettségi után jelentkezett a piarista rendbe. Vácot novicius. 1938-41 között teológus Budapesten, a Kalazantinumban (a rend teológiai főiskoláján). 1944-ben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen latin-német szakon tanári diplomát szerez. 1942-ben, a piarista rend fennállásának 300. évében ünnepélyes fogadalmat tett. 1944 májusában pappá szentelték. 1944 januárjától a rend debreceni gimnáziumában tanított 1948 júliusáig. 1945 nyarán magyarosította nevét Mándokira. 1947-ben a Zeneakadémián egyházkarnagyi

és énektanári képzésben részesült. Az 1948-as államosítástól haláláig a debreceni Szent István Plébánia káplánja. 1949-től a debreceni Szent László Énekkar vezetője volt. 1956-57-ben építette a debreceni Wolaffka-telepi kápolnát.

A tanár

Az egyik legnehezebb időszakra esett tanári működése (az ország német megszállása, a háborús pusztítások, romeltakarítás, újrakezdés, az erősödő proletárdiktatúra stb.). Egész életére jellemző volt, hogy együtt élt az emberekkel, tanárként diákjaival, papként híveivel. Amikor visszakapták a gimnázium épületét, diákjaival együtt dolgozott a takarításban, a termek rendbetételében, együtt termelték ki az erdőből a fát, amivel fűtöttek az iskolában. 1946 nyarán Tiszadadán cserkésztabort szervezett, ahol a gyümölcsösben végzett munkadíjból tartották el magukat.

1948-ban érettségizett az első és utolsó osztályának 47 diákja. Tanítványai „Tulaj”-nak nevezték, és élete végéig mindenki „Tulaj”-a maradt, mert tulajdon atyjuknak tekintették, ő pedig tanítványait tulajdon gyermekeinek. Személyválogatás nélkül mindenkihez volt szava. Tanárként minden idejét tanítványaival töltötte. Ismerte és sajátjának tekintette gondjaikat, problémáikat, mindenkinek segített. Az osztályozásban és a számonkérésben év közben igényes és szigorú volt, év végén azonban emberségesen és „jószerűen” minősített. Osztályával érettségire már egészen összeforrt és jóságos, megértő baráttá vált. Közvetlensége, szerénysége és rendszerete miatt kedvelték a diákok. Iskolán kívül is szívesen állt rendelkezésükre. Tanítványai osztályfőnökük roppant műveltségét, kimagasló emberségét diákkorukban még nem tudták igazában felfogni és értékelni, csak később, amikor már baráti kapcsolatba kerültek vele, és mindannyiuk életútját féltő gonddal és tanácsaival kísérte. Érettségi után talán még nagyobb szeretettel, együttérzéssel viselte szívén sorsukat. Ezért is nagy gonddal készült a találkozókra. Mindig aktuális és maradandó útravalóval látta el őket, hogy a megváltozott időkben is tudjanak

helyesen tájékozódni. Mindenkor nagyon vigyázott, nehogy nehézségeik keletkezzenek, vagy támadás érje őket a vele való érintkezés miatt.

A gimnáziumi osztályokban énektanárként sok szép éneket tanított meg diákjainak, akik évek múlva is összejöttek, együtt énekeltek (főként névnapok alkalmával vagy karácsony előtt), és továbbadták ezeket az énekeket. Tanította a fiatalokat szolmizálni, lapról énekelni. Tanítványai megszerették az éneket és a zenét. Karvezetői zsenialitása hamar megmutatkozott. 1948-ban az országos centenáriumi kórusversenyen a közép-döntőbe jutott 220 tagú diákkórusával, Nyíregyházán ezüst serleget nyertek. A Svetits kórusával vegyes kart hozott létre.

A hivatalos énekórák és az énekkar mellett megszervezte az iskolában a hangszeres – elsősorban a zongoratanítást, és lehetőséget biztosított a gyakorlásra azoknak is, akiknek otthon nem volt zongorájuk. A kiemelkedők számára a tanév végén jutalomról gondoskodott. Az érdeklődők számára közös lemezhallgatást rendezett. Zeneszeretetét jellemzi az is, hogy például osztálya lelkigyakorlatát Liszt Ferenc Les preludes-ére építette fel.

Megszervezte és vezette az iskolai asztalitenisz szakosztályt. Szívesen játszott diákjaival, tanártársaival.

A diákokotthonban prefektusként felkarolta a tehetséges falusi gyerekeket. Nyáron regös csoporttal járta a falvakat, és közben kutatta tehetséges leendő tanítványokat is.

Sok tanítványát, ismerőst ő vezette be az olvasás megszeretetésébe. Sokakat ő látott el könyvekkel, melyeket mindig gondosan bekötött. Megtanította őket kiválasztani és értékelni az olvasmányokat. Sok könyve volt, a kölcsönadottak nagy részét soha nem hozták vissza, más részét pedig elajándékozta.

Fiatalkorától kezdve egész életét Isten szolgálatára szentelte. A fogadalmi szertartás mottója végigkísérte életét: „Meghaltatok, és életetek el van rejtve Krisztussal az Istenben.” Ugyancsak végig vonul életén a választott piarista hivatás jelszava: „pietas et

litterae” (a vallásosság és a tudomány, a művészetek hirdetése, terjesztése). Mély és józan érzület jellemezte: két lábbal állt a földön az égbe kapaszkodva. Megfontoltság jellemezte szavait és tetteit egyaránt. Belső rendezettsége külső környezetére is hatott. Ezt érezték meg tanítványai is: „Mándoki Ernő tanár úr igazi piarista pap volt. Piarista, aki szívvel-lélekkel tanított és foglalkozott az ifjúság nevelésével, és pap, aki a körülmények változása folytán ezt a hivatást is becsületesen teljesítette ereje minden megfeszítésével. Nem szenteskedő, komoly, mély lelkiületű, Istennek elkötelezett szemé-lyiség volt” – összegezte egy volt tanít-ványa.

A lelkipásztor

Egy szépen felfelé ívelő, egyre gazdagodó, sokoldalú, ígéretes tanári pálya szenvedett törést, amikor az államosítás után kikerült az iskolából. De a tanítást tágabb értelemben, más területeken tovább folytatta, és már nemcsak iskolás gyerekekkel, hanem nagyobb fiatalokkal, idősebbek, férfiakkal és nőkkel is foglalkozott. Sohasem kesergett a múlton, úgy tartotta, hogy a jelen helytállása és elfogadása az ő igazi szolgálata. Mindig igyekezett készségesen elfogadni és megtenni Isten akaratát, amit a konkrét időben és helyzetben kívánt tőle.

1948-ban arra a debreceni Szent István Plébániára került káplánnak, ahol addig a ferencesek működtek. Nagy lelkesedéssel és fáradhatatlan energiával vette át és folytatta munkájukat. Szerénységről és nagy alkalmazkodó készségéről tanúskodik az a tény, hogy lelkipásztori munkájában átvette és folytatta a ferencesek hagyományait, mód-szereit.

Káplánként évtizedekig kerékpárral járva látta el a Debrecenről keletre mintegy 20 km-es körzetben elterülő tanyavilág: Fancsika, Szada, Haláp, Mézeshegy, Pipóhegy, Nagycsere valamint Vámospércs és Wolaffka-telep pasztorációját (misézés, hitoktatás, beteglátogatás, házszentelés stb.). Kezdetben ezeken a helyeken nagy hitélet volt: pl. 1957-ben az elsőáldozók száma kétszázon felül volt, 1958-ban 114-en bér-málkoztak, több 16-20 éves fiataalt kereszttel

meg. A tanyasi emberek számára lehetetlen volt, hogy bemenjenek a városba egy-egy egyházzenei áhítatra. Ezért lelkes énekkari tagokat vitt ki a tanyákra virágvasárnap pas-siót énekelni, vagy az elsőáldozást ünnepe-lyesebbé tenni. Később a tanyákon megfo-gyatkozott a lakosság is és a hitélet is. Sok-szor egy-két emberért is kibiciklizett, de az is előfordult, hogy megtette a nagy utat lehe-tetlen időjárásban, és senki sem jött misére vagy hittanórára. Ilyenkor elment a csalá-dokhoz, és – ha szükségét látta – segített a munkában. „Ha már nem kell nekik az Isten szava, legalább érezzék meg a pap segítőkészségét” mondta. Sajnos, halála után rövi-desen megszűnt a tanyai pasztoráció.

Péntekenként bejárt a kórházba betegeket gyóntatni, áldoztatni. Nem sajnálta az időt az emberektől, mindenkit türelmesen meg-hallgatott. Beleélte magát mások helyzetébe, problémáiba.

Prédikációi nem szónoklatok voltak, hanem belső életének tapasztalatait osztotta meg a hívekkel. Sokat foglalkozott a zsinati meg-újulással. Tőle semmi sem volt idegen, ami az emberi élettel kapcsolatos. Nagyon fon-tosnak tartotta, hogy egyszerű és őszinte legyen a vallásosságunk, ne csak egy kene-tes jámbor felvett magatartás. Prédikációit sokan jegyzetelték és évekig ezekből éltek.

1956-57-ben szinte egyedül – baráti segít-séggel – önerejéből építette fel egy paraszt-ház átépítésével a Wolaffka-telepi kápolnát. Megelőzve a zsinat ökumenikus szellemét, már 1951 óta megosztotta a kápolna hasz-nálatát a református lelkipásztorral és hívei-vel.

A kórusvezető

1949-ben Pongrácz Zoltántól átvette a deb-receni Szent Anna templom Szent László Énekkarának vezetését. Ezzel párhuzamosan a Szent István plébánián a Boldogasszony Kórust is irányította. Nagy ünnepeken egye-sült a két énekkar. Csupa amatőr kórusta-gokkal csodát művelt, az egyházi zene és az oratórium-irodalom szinte teljes repertoárját énekelték. A legjelentősebbek:

Mozart-, Schubert-, Haydn-, Gounod-, Palestrina-, Seiber-misék; Mozart-, Verdi-,

Cherubini-, Dvořák-, Brahms: Deutsches Requiem; Pergolesi-, Dvořák-, Rossini Stabat Mater; Bach: Magnificat; Händel: Messias; Beethoven: Krisztus az Olajfák hegyén; Haydn: A megváltó hét szava a kereszten. (Ennek dallamához alkalmazkodó szövegét Mándoki atya fordította.)

Az egyházzenei áhítatokon szöveg- és zenei magyarázatokkal együtt hangzottak el a művek. Ezeket a magyarázatokat is ő készítette. Roppant nagy jelentősége volt ennek az énekkarnak, mert a fokozódó politikai nyomás és ateista propaganda ellenére sikerült megtartani törzstagjait, sok támogatót nyert meg, és a város életében évtizedekig egyedülálló koncerteket adtak. Állami koncerteken ugyanis nem volt szabad egyházi műveket előadni, sőt a zeneművészeti főiskolákon sem tanították ezeket. Debrecenben az 50-es és 60-as években egyedül a Szent Anna templomban lehetett egyházzenei és oratórikus műveket hallani. A kórus miatt sokszor meghurcolták Mándoki atyát a rendőrségen és az Állami Egyházügyi Hivatalban.

Kiválóan hegedült, többször kísérgette a Debreceni Filharmonikus Zenekart Közszereplésre is többször felkérték a Szent László kórust, de ilyen alkalmakkor sohasem vezényelhetett.

Baráti kapcsolatban volt a kor több kiváló zenészeivel és énekesével: Pongrácz Zoltán, Gergely Ferenc, Virág Endre, Margittay Sándor, Melis György, Járdányi Pál, Ferencsik János, Hankis Ilona, Mátyás Mária és még több operaénekeskel.

Ezekben az években egyházi zeneművek nyomdai kiadásáról szó sem lehetett. A kórustagok sem tudták, honnan és hogyan szerzett meg egy-egy példányt, amiről azután kézzel másolták az egyes ének- vagy zenekari szólamok kottáit. Emberfeletti munkával óriási értékű és hatalmas kottatár gyűjtöttek össze.

A zenei munka mellett nagyon sokat fáradozott azon is, hogy ezt a nagyon különböző korú és különböző előképzettségű kórust közösséggé formálja. A közös éneklés mellett rendszeresen szervezett kirándulásokat,

szalonnasütéseket és énekes karácsonyokat. Személyének fontossága és hatása abból is kitűnt, hogy halála után nem volt, aki összetartsa a kórust, pedig több segédkarnagy is működött a kórusnál.

Egyénisége

Végtelenül szerény, igazi piarista szerzetes volt. Mindig elhárította a dicséretet, az ünneplést. Nem engedte, hogy fényképezzék, ezért is van olyan kevés fénykép róla. Szobáját általában nem fűtötte, nem maradt rá ideje, energiája. Egyszerű, csendes, önzetlen ember volt, aki sohasem zúgolódott, tette a dolgát.

Ugyanakkor szerette a társaságot. Ezért is sokan köszöntötték névnapján. Ha jókedvű volt, sziporkázott, nem lehetett vele versenyezni tréfálkozásban, vidámságban. Ritkán mosolygott, mégis áradt belőle a szelídség. Azonban, ha valami nyomasztotta, félórát is elüldögélt egyetlen szó nélkül.

Hőiesen viselte egyre súlyosbodó betegségét, nem panaszkodott, de érezte és tudta, hogy betegségéből nincs testi gyógyulás. Debrecenben Wolaffka Nándor óta papot úgy nem sirattak, mint őt. Akik életében kapcsolatba kerültek vele, úgy emlékeznek rá, mint aki szentség hírében élt és halt meg. Ilyen mondatokat fogalmaztak meg a rá emlékezők:

„Az a Mándoki Ernő, aki 20 éves lelkipásztori szolgálata alatt a kicsinységében volt nagy, élete végén szenvedésével is naggyá lett.” (Dr. Kovács László káplán-utód)

„Köszönöm az Úrnak, hogy találkoztam vele, hogy olyan sok-sok igazi örömben lehetett részem a közös munkában, éneklésben. Hiszem, hogy egyszer még a mennyi kórusban találkozunk: ahogy sokszor énekeltek: „Ó csillagtermő ékes ég, tündöklő fényű mindenség! A szívnek szárnyat ad a hit, s lerázza földi vágyait. Az égbe száll a téren túl, hol örök trónján ül és vár az Úr.” (Kovács Klára énekkari tag)

Hálát adunk az Úrnak és köszönetet mondunk azért, hogy adott számunkra értékeket, teremtett hagyományt utódainknak. A Fiumei úti temetőben nyugszik.

Források:

Mándoki Ernő piarista pap és tanár rövid életútja – 1991, Debrecen, szerkesztette: Géczy M. Erzsébet egy diák-pályamunka és az ismerősök, barátok visszaemlékezései alapján. Historia domus, Debrecen Szent István Plébánia. Kegyes életrajzok 1970-71. X. kötet N. 999. A debreceni Piarista Gimnázium évkönyvei. Géczy M. Erzsébet emlékezése.

Kalotay Kálmán

Mészáros Ede dr. vitéz (Fehértemplom, Temes vármegye, 1889. márc. 18. – Debrecen, 1964. júl. 22.): egyetemi nyilvános rendes tanár, tanszékvezető.

Szülei: Weissberger Péter vasúti tisztviselő, Bonitz Erzsébet. Édesapja korán elhunyt, anyja újból férjhez ment. Nagybátyja a neves archeológus, klasszika-filológus Láng Nándor volt, akinek hatására kezdett el érdeklődni az ókor iránt.

Középiskoláit Szegeden, illetve Fehértemplomban végezte, érettségi után 1909-ben felvételt nyert a Pázmány Péter Tudományegyetemre és annak Eötvös József Kollegiumába. 1913-ban görög és latin filológiából, illetve ókori történelemből doktorrá avatták. Ugyanebben az évben változ-

tatta meg Weissberger családi nevét „Mészáros”-ra a mostohaapja, Mészáros István iránti tiszteletből.

Az I. világháborúban előbb a 61. gyalogezredben szolgált, majd páncélvonat-parancsnok lett, hadnagyi rangban. Kétszer súlyosan megsebesült, elnyerte az I. osztályú ezüst vitézségi érmet. Huszonkilenc hónap után volt olasz hadifogságban, innen hazatérve előbb Dombóváron, 1927-től Nyíregyházán, 1930-tól Pécsen gimnáziumi tanár. 1932-ben a pécsi egyetem „a latin filológia” tárgyköréből egyetemi magántanárrá képesítette, de továbbra is a gimnáziumban tanított.

Még az I. világháború elején mint tartalékos zászlós megnősült: 1915. január 14-én feleségül vette nagyborosnyói Borosnyay Jolánt, akitől három gyermeke született: az első, Erzsébet még Temesváron 1915, a második, Károly Dombóváron 1922, a harmadik, Mária már Mészáros Ede új állomáshelyén, Nyíregyházán 1929-ben.

Az 1940-es évben nagy változások történtek a magyarországi egyetemeken. Ez év szeptemberében visszatért Magyarországhoz Erdély, s visszakaptuk a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemet is. Mivel ide teljesen új apparátust kellett kinevezni, rengeteg előléptetésre nyílt lehetőség mintegy láncreakcióként. Ugyanekkor Debrecenben a Láng Nándor nyugalomba vonulása után mindkét (görög és latin) klasszika-filológiai tanszéket ellátó Darkó Jenő 1940 januári halála után két állás üresedett meg, illetve Szegeden is új tanszékvezetőt kerestek. Mészáros Edét felkérte a kultusz-minisztérium, válasszon a három tanszék közül, hová adja be a pályázatát. Mivel a másik kettő kevésbé tűnt biztonságosnak, a választás Debrecenre esett.

Egységesen 1940. október 19-én történt meg az üresedésben lévő helyek betöltése és a kolozsvári egyetem tisztikarát is ekkor jelölték ki. Debrecenbe a görög filológiai szemináriumhoz a Frankfurtról frissen hazatért, alig 27 éves Szabó Árpádot, míg a latin filológiai szeminárium élére és a szemi-

náriumigazgatóvá vitéz Mészáros Edét nevezték ki, aki eme kinevezéssel magántanárból a nyilvános rendkívüli tanári címet átugorva nyilvános rendes tanár lett.

A latin tárgyakat Mészáros Ede, a görögöket Szabó Árpád adta elő általában, mellettük a Tanárképzőintézetben Varga László és Dobó Árpád tartott latin szaktantárgyakat, illetve vitéz Fehérváry Dezső, majd Nagy József szakmodszertant. A két vezető professzor (Mészáros és Szabó) között szakmai, világnézeti különbségek miatt volt némi nézeteltérés, ez 1948-ig, Szabó Árpád Budapestre távoztáig tartott.

Az Egyetem bizalmából az 1945/46. tanévben az Egyetem prorektora, az 1946/47. tanévben a Bölcsészettudományi Kar dékánja, az 1947/48. tanévben a nevezett kar prodékánja volt.

Az 1947 utáni viharos változásokban már nehezebben tájékozódott, az "osztályharc" során őt is kikezdték, rásütvén, hogy klerikális. Ezzel párhuzamban kezdődött a vidéki egyetemeken a nyelvi tanszékek (az orosz kivéve) leépítése, amelynek a latin-görög (klasszika-filológia) esett először áldozatul.

Minthogy hatvanadik életévét betöltötte, miniszteriumi nyomásra be kellett adnia nyugdíjazási kérelmét, így 1950. jan. 1-jével nyugalomba helyezték, ugyanakkor felmentették a tanárvizsgáló bizottság alelnökségéből és a Tanárképző Intézet igazgatósági tagságából is, melyeket addig viselt. Még az egyetemről is kitiltották és persze a professzori villából is ki kellett költöznie. Negyvenhét évi szolgálat után nyugdíját 796 forintban állapították meg, sőt 1952-ben ebből az összegből is elvettek annyit, hogy csak havi 638 forint maradt meg, amiből természetesen nem lehetett megélni. A MTA Nyelvtudományi Osztálya saját kezdeményezéséből ismételtelen lépéseket tett arra nézve, hogy a levonást szüntessék meg, de fáradozásukat nem követte siker, végül a Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara segített ezen az állapoton úgy, hogy megbízta a magyarországi középkori latin irodalmat tárgyaló

előadások tartásával, amiért havi 150-200 forint díjat kapott. 1954 szeptemberében megbízást kapott a II. éves magyar és latin szakos hallgatók számára latin nyelv, a II-IV. éves történelem szakosok számára görög-latin történetírás szövegolvasás tartására. Időnként magántanítványai is adódtak, akik a medikusok és a teológusok közül kerültek ki.

Nagy törést okozott az életében hirtelen nyugdíjazása: "*Még tizenegy évet dolgozhattam volna.*" - mondogatta; mindig várta, hogy visszaállítsák a tanszékét és újra elfoglalhatja egyetemi katedráját. 1956 után ugyan újjászervezték a Klasszika-filológiai Tanszékét, de őt már csak néha alkalmazták óraadóként.

Mészáros Ede órái a visszaemlékezések szerint oldott hangulatúak, de mindig az anyagra irányulóak, "együttgondolkod-tatóak" voltak. Minden előnyös pedagógiai módszert középiskolai gyakorlatából hozta magával, főként az volt a célja, hogy felkészült latin szakos tanárokat neveljen az egyetemen. Az ő óráin nem volt mellébeszélés, minden mondata a helyén volt, magát jegyzeteiből ellenőrizte. Komoly tudósnek ismerték, különösen nyelvtanilag volt nagyon felkészült. Mindezeknek az alapja a középiskolai tanársága idején kialakított becsületes munkaritmusa volt, mindig pontosan kezdte az óráit, illetve a kollokviumokat és a vizsgákat is időben megtartotta. Más professzoroknál nem volt ritkaság, hogy egy-egy komoly alap- vagy szakvizsgára félnapot kellett várni.

Főként tankönyvei révén vált ismertté, Vayer Lajos és Maywald József görög nyelvkönyvének átdolgozása ma is használatos. Foglalkozott továbbá magyarországi latinsággal, Anonymus Gesta-jával, Horatius nyelvezetével, Juvenalis életével, Liviuszal, stb. Egyik korai szerzője volt az új középlatin szótárnak.

Művei:

Görög lírai anthológia. Budapest, 1931. (gimnáziumi tankönyv Gerecs Szaléz bencés tanár Antigone-kiadásával egybekötve)

A horatiusi satira sermoja. Pécs, 1932. (a vulgáris latin hatása Horatiusra)

Qua ratione Anonymus Hungarus in conscribendis Gestis suis Sacra Scriptura usus sit. Quinqueecclesiis, MCMXXXVI. (Anonymus gestájának és a Vulgata, a Szentírás latin fordítása összecsengő szavainak kimutatása)

Sopianae, Pécs rómaikori neve. Pécs, 1936. (a Pécsi Városi Múzeum kiadványában kimutatja a szerző, hogy a név a galliai Sopia – a mai Suippes – nevéből ered, az ide költöző kelták révén)

A kétezeréves Quintus Horatius Flaccushoz. A Gyakorló Reáliskola Értesítőjében, 1935. (ódaí szépségű beszéd a kétezer éve született költőhöz)

Vergilius eschatológiájához. Egyetemes Philológiai Közöny (EPhK), 1936. (a cikk a "manes" fogalom magyarázata, valamint annak kimutatása, hogy Vergilius hellenista-zsidó tanításokat használt fel)

Decimus Junius Juvenalis életéhez. EPhK, 1937. (a költő nem Acquincumban, hanem Rómában született)

A magyarországi latinság főbb sajátságai. Műhely, 1937-1939. (a hat közleményből álló cikksorozat a magyarországi latin történetéről és sajátosságairól szól)

Kakastej. Magyar Nyelv, 1938. (a kifejezés és a szólás eredetének magyarázata további példákkal illusztrálva)

Görög nyelvtan. Budapest, 1939. Kókai Lajos Kiadása, Budapest, 1939. (a Maywald-Vayer-féle görög nyelvtan átdolgozása, jelentőségét mutatja, hogy egészen napjainkig használatos volt, utolsó kiadása 1987-ben jelent meg!)

Görög olvasó- és gyakorlókönyv I-II. Budapest, 1939-1940. (Maywald József és Vayer Lajos régi tankönyvének átdolgozása) Kókai Lajos Kiadása, Budapest, 1940.

De cultu litterarum et de lingua Latina Hungariae medii aevi. Per Lo Studio e L'uso del Latino, Róma, 1940. (a külföldieknek szóló tudományos összefoglalása a középkori Magyarország latin nyelvének és irodalmának)

Vergilius és az őskeresztény sírfeliratok. EPhK, 1941. (a művelt rómaiak szellemi közkincsévé lett Vergiliusnak a művéből részletek lépten-nyomon fellelhetőek a korakeresztény sírfeliratokon)

Szemelvények Herodotos történeti műveiből. Budapest, 1941. Szent István Társulat, Budapest, 1941.

"Görög lírai anthologia" Budapest, 1941. Szent István Társulat, Budapest, 1941. (az 1931-es új kiadása)

A kétezer éves Titus Livius. Olasz Szemle, 1943. (a megemlékezés a bimillenniumát ünneplő Liviusról, a római nép nagy történetírójáról, a római széppróza megalapítójáról) Horatius rusticus. Antik Tanulmányok, 1957. (A népnyelvi behatások vizsgálata Horatiusnál, a két évtizeddel előbb megjelent "A horatiusi satira sermoja" c. munkájának folytatása)

Horatius rusticus. Bibliotheca Classica Orientalis, 1957. (a fenti műről egy autoreferátum a berlini tudományos akadémia kiadványában német nyelven)

Acta maiorum – Csillagismertető. Acta Geographica Debrecina, 1962. (Maróthi Györgynek, a debreceni Református Kollégium egykori professzora csillagismertetőjének fordítása)

Források:

Szabó Pál, vitéz: A m. kir. Erzsébet Tudományegyetem és irodalmi munkássága I-II. Pécs, 1940.; Hortobágyi Jenő: Keresztény Magyar Közéleti Almanach I-II. Budapest, 1940.; Antik Tanulmányok 1964. (nekrológ); Családi közlés.

Mudrák József

Molnár István (Balmazújváros, 1923. dec. 14. - Eger, 1964. febr. 3.): tanár.

Balmazújvárosi parasztszülők gyermeke. Nagybátyja, Molnár Péter gazdálkodó fogadta örökbe, aki a szépre és a jóra nevelte, boldog gyermekkort biztosított neki, melyben megtanulta a munka értékét, a kitartást, a szorgalmat.

Elemi és polgári iskolába Balmazújvárosra járt. Középiskolai tanulmányait az 1938/39-

es tanévben a gyöngyösi mezőgazdasági iskolában kezdte. 1942-ben ebben az intézményben érettségizett.

Érettségi vizsgája után sikeres különbözeti vizsgát tett Kiskunfélegyházán az Állami Tanítóképző Intézetben, így folytatta tanulmányait. Ösztöndíjas, kiváló tanuló volt. 1944-ben tett tanítói képesítésvizsgát. 1944. július 1-én kinevezték a berettyóújfalui Mezőgazdasági Népiskolába tanítónak. A bihari megyeszékhelyről a szovjet csapatok bevonulása előtt, szeptember 28-án, mint leventét munkaszolgálatra vitték. Hadifogságba került. 1946-ban érkezett haza. Még ez évben kinevezték a balmazújvárosi mezőgazdasági népiskola helyébe lépő gazda- és gazdaasszony-képző iskolába. Itt a Gyöngyösön szerzett mezőgazdasági szakelméleti és gyakorlati ismereteket eredményesen használta fel. Az újvárosi kisbirtokosok és az 1945-ben földhöz juttatott újjazdák gyermekeit igyekezett a gazdálkodás tudományára megtanítani. Papp Sándor, az iskola igazgatója kiválónak minősítette a munkáját. Rábízta a téli ezüst-kalászos-gazdatan-folyam szervezését. A fiatal tanító és igazgatója az iskolát a mezőgazdasági szakismeret terjesztésének központjává szerették volna tenni. Tervük megghiúsult, mert az iskolát 1949-ben megszüntették. Papp Sándor Eger-be költözött, Molnár István pedig Balmaz-

újvárosra maradt. Új munkahelye 1949. szept. 1-től az Állami Általános Leányiskola lett. Ugyanakkor a megyei tanfelügyelőség körzeti iskolafelügyelői teendőik ellátásával bízta meg. Munkáját lelkiismeretesen, precízen végezte.

1951-ben Balmazújváros Daru-telepi részén levő iskolát (ma Bocskai István Általános Iskola) önálló igazgatású iskolává szervezték. Ő lett az iskola igazgatóhelyettese. Ekkor már az egeri Tanárképző Főiskola levelező tagozatán tanult, ahol 1952-ben biológia-földrajz szakos általános iskolai tanári oklevelet szerzett.

Kiváló munkájára a Hajdú-Bihar megyei Tanács oktatásüggyel foglalkozó szakemberei is felfigyeltek. 1952-ben kinevezték a Debreceni Járási Tanács Oktatási Osztálya általános tanulmányi felügyelőjének. E fontos beosztásban mérvadó volt számára a minőségre való törekvés. Naponta járt be Balmazújvárosról debreceni munkahelyére. Családjától a munkanapok legnagyobb részében távol volt. Szeretett volna a családi körben minél több időt tölteni. Ezért 1955-ben kérte felmentését a felügyelői munkakörből. Felettesei teljesítették kérését és kinevezték szülőfaluja Debreceni utcai Általános Iskolája igazgatójának. 1955. augusztus 1-től irányította az iskola oktató-nevelő munkáját. Közben tanított a helyi szakmunkásképző iskolában és vezette a mezőgazdasági továbbképző iskolát. Olyan kiváló kollégákkal dolgozott, mint Harangi Péter igazgatóhelyettes, Rozim Ilona úttörővezető, Lázár Mária magyartanár, Túri Aranka és Holb Gyula matematika tanárok, Ambrus Sándorné testnevelő tanár. A jóra, a szépre, az igazra nevelték a rájuk bízott gyerekeket. A mindig higgadt, megfontolt vezető a túlzásokra hajló kollégáit mértéktartásra intette. Támogatta azokat, akik a jó eredmény elérésére vezető módszereket alkalmaztak, de arra vigyázott, hogy parttalan pedagógiai kísérletezés színterévé ne váljon az iskola. Állandóan képezte magát, tudását fejlesztette, hogy a ráváró feladatoknak tökéletesen megfeleljen.

A választékosan beszélő, gondosan fogalmazó szakember az oktatás helyzetével foglalkozó értekezleteken gyakran hangoztatta az értékek megőrzésének szándékát, a hivatással kapcsolatos felelősségérzetet, a gyermekközpontúság érvényesítésére való törekvést.

Távol tartotta magát a politikai élettől. 1956. október 27-én mégis belecseppent a forradalmi eseményekbe. Beválasztották a forradalmi bizottmányba. A bizottmány nagyon komolyan látta el feladatát. Molnár Istvánnak is köszönhető, hogy az adódó helyzetekben gondosan mérlegeltek, döntéseik megfontoltak voltak. Balmazújvároson, a forradalom időszakában a rendet fenntartották, a lakosság élelmezését, áruellátását biztosították.

A forradalom idején és az azt követő években négy általános iskolája volt Balmazújvárosnak. Az igazgatók Kalmár Zoltán, Kunkli Péter, Molnár István és Tallódi Sándor voltak. Molnár István volt a doyen. Közöttük baráti kapcsolat alakult ki. Jó példát mutattak az együttműködésre. Nem szítottak ellentéteket egymás közt. Összetartotta őket a közös cél: a település oktatási, művelődési életének felvirágoztatása.

A teherviselésben jó csapattársak voltak. Különös és felemelő volt, ahogy a közös cél érdekében megszervezték a tantestületek közötti együvé tartozást. Molnár Istvánnak ebben jelentős érdeme volt.

Számára a munka mellett a legtöbbet a családja jelentette: pedagógus hitvese, három szép gyermeke és a nevelőszülők. Béke, szeretet, egyetértés lengte be családi életüket.

Váratlanul érte a tantestületet, balmazújvárosi barátait, amikor 1962/63-as tanév végén közölte: családjával Egerbe költözik. Volt gazdasági iskolai igazgatója, jó barátja hívta az egri Gárdonyi Géza Gimnáziumba tanítani. 1963. július 1-jétől lett a patinás város középiskolájának tanára. Biológiát, földrajzot és mezőgazdasági ismereteket (kertészeti zöldségtermesztő) tanított mindössze fél évig.

1964. február 3-án munkahelyén váratlanul érte a halál.

Temetésén az egri sírkertben ott voltak az Egerben élő földijei, balmazújvárosi ismerősei, kollégái. A sírnál Kalmár Zoltán búcsúzott tőle.

A Gárdonyi Géza Gimnázium 1964. évi Évkönyvébe Papp Sándor írta a nekrológot. Ez olvasható benne: „A férfikor nyarán, a teremtmő munkásélet delén, hivatása, küldetése, egyéni tervei, emberi vágyai megvalósulása előtt hullt ki az élők sorából ő, az egykori kitűnő diák, a balmazújvárosi nevelő, a Hajdú megyei tanulmányi felügyelő, a többéves igazgató, s végül iskolánk tanára, aki alig egy fél éve jött közénk. Vonzották a hevesi tájak, ide kötötte őt a felépült kis otthona, ahol a munkában elfáradt ember az élettárs s a három gyermek körében igazi nyugalmat talált. De a szűkebb emberi világon túl látta magát az életet is, látta azt a nagy közösséget is, amelynek boldogságáért ugyancsak harcolni, küzdeni kell. S ő dolgozott! - Ezzel mutatott példát mindannyiunknak, ezért becsülték őt tanártársai és tanítványai egyaránt. Őszinte magatartásával, élete példájával mutatta meg mi az igazi munkaszeretet. S mindezt olyan természetes szerénységgel, emberséggel, hogy kartárs és tanítvány a pedagógusban azonnal érezte a nagy értéket: az igaz embert.”

Forrás:

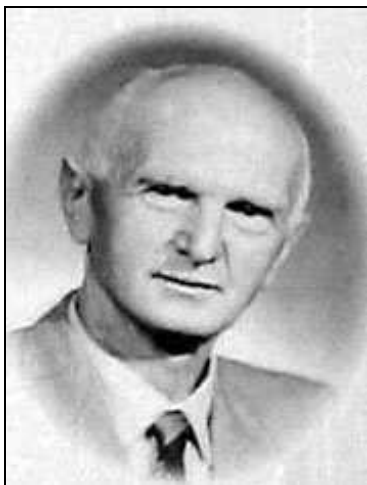
Családi dokumentumok; kollégái, barátai visszaemlékezései.

Király István

Molnár László dr. (Verpelét, 1903. dec. 9. - 1987): jogász, tanító, általános iskolai tanár.

„Molnár tanító úr” - ahogyan a polgáriak hívták, ősi lengyel családból származott. Apja, Lesnyovszky Gyula 1898-ban magyarosította nevét Molnárra. Rokonsága, akik zömében papok, orvosok voltak, az eredeti nevet használták. Korán árvaságra jutott. Neveltetésében a legnagyobb szerepet Lesnyovszky Armand kocséri esperes-plébános

játszotta, akivel annak haláláig latinul levelezett.

Gimnáziumi tanulmányait az egri cisztereknél fejezte be. A középiskola után az egri papi szemináriumba iratkozott be, majd azt otthagya a Pécsi Egyetem Jog- és Államtudományi Karán folytatta tanulmányait, ahol doktori diplomát szerzett. Közben munkát vállalt, hogy a szigorlatok díját ki tudja fizetni. Házasságkötési szándéka arra ösztönözte, hogy olyan állást keressen, ahol lakást és fix fizetést remélhet. Pap nagybátyja tanácsára a tanítói pálya felé orientálódott. 1929-ben különbözeti vizsgával oklevelet szerzett Egerben, az Érseki Római Katolikus Tanítóképzőben. Ősszel pedig pedagógusállást kapott Polgáron. Házasságából két gyermeke született: László és Károly. László, a debreceni Orvostudományi Egyetemen diplomázott, majd két szakvizsgát tett. Osztályvezető főorvosként nyugdíjazták. Károly tanári diplomát szerzett négy szakon: matematika, fizika, pedagógia, filozófia. Pályafutása utolsó 25 évét a tanárképzésnek szentelte. Tanszékvezető tanár, intézetigazgatóként ment nyugdíjba.

Molnár tanító úr hosszú évtizedekig az ún. „kolerás”, későbbi nevén a „diófás” iskolában tanított, mely - további két új iskolával együtt - a Klebelsberg Kuno kultuszminiszter népiskolai programjának keretében épült

1929-ben. Tanítványai csendes, halk szavú, akkurátus emberként emlékeznek rá, aki példájával nevelt emberségre, mértéktartásra. Munkáját hihetetlen szorgalommal és hozzáértéssel végezte. Közben sokat olvasott, tanult. Görög, latin, német nyelvtudása, klasszikus műveltsége, tárgyilagos világszemlélete, segítőkészsége hamarosan a község kiemelkedő egyéniségévé avatta, akit az értelmiségiektől a napszamosokig mindenki ismert és tisztelt.

Az iskolák államosítása után az általános iskola felső tagozatában tanított matematikát. Próbált politikamentesen alkalmazkodni a körülményekhez. Felsőbb szinten (járási, megyei) jogi állásokat ajánlottak neki. Ezeket nem vállalta. Az 50-es évek végén és aktív pályafutása alatt még két alkalommal az általános iskola igazgatására kérték fel, minden alkalommal nemet mondott.

Már nyugdíjas volt, amikor megbízást kapott az akkor induló gimnáziumban német nyelv oktatására, később a levelező tagozaton való tanításra. Pedagógusi pályáját a 124-es Ipari Szakmunkásképző kihelyezett tagozatának igazgatása után fejezte be az 1970-es évek közepén.

Hosszú pedagógusi pályáján minden korosztállyal kapcsolatba került. Minden iskolafokon az életnek nevelt, nem az iskolának.

Molnár tanító úr pártokhoz nem kötődve is közéleti ember volt. (Meleg barátság fűzte - még középiskolás korától - a polgári származású Barankovics Istvánhoz, akivel világ- és nemzetszemléletében is nézetazonosságot vallott. Ennek ellenére sem a Barankovics-féle Demokratikus Néppártba, s a későbbiekben sem semmilyen pártba nem lépett be.)

Osztatlan tekintélye mégis a „közzsereplőnek” is szól, mert mindig a jó ügyek képviselője, a gyengébbek, az elesettek, a rászorulóknak patrónusa tudott lenni. Az Ipartestület jegyzőjeként kérvények, levelek, katonai felmentések, iparigazolványok megszerzése ügyében járt el - amíg engedték -, a zsidóság védelmében való kiállását. Kossuth Ella kitelepített Budapestre való visszahelyezé-

sének ügyében tett erőfeszítéseit őrzi a kollektív emlékezet.

Az 1960-as, 70-es években tanácstagként segítette a község fejlesztési elképzeléseit. „Nagy szava volt a tanító úrnak” - így emlékeznek rá az egykori tanácsstagok. Jó szándékát, józan tanácsait, észrevételeit a község vezetői rendszerek változásától függetlenül értékelték.

Több évtizedes pedagógusi és közéleti munkássága elismeréseként Az Oktatásügy Kiváló Dolgozója kitüntetésben, és a Hajdú - Bihar Megye Tanácsának Társadalmi Munkáért adományozott több kitüntetésében részesült. 1973. augusztus 20-án Polgár Nagyközség Közös Tanácsa „több évtizedes kiemelkedő közéleti tevékenységéért” a község első díszpolgárává választotta.

2003. augusztus 31-én a Vásárhelyi Pál Gimnázium Általános és Szakképző Iskola, Diákotthon Barankovics úti szakképző intézményegységének falán a „Nemzeti Emlékezet” című program keretében emléktáblát helyeztek el dr. Molnár László tiszteletére.

Molnár tanító úr hiteles ember volt: szavai és tettei összhangját történelmi kataklizmák, rendszer- és kormányváltások ellenére és ellenében is meg tudta őrizni. Életében mindvégig a pedáns rend, a kitartó munka, a nemes egyszerűség, a műveltség megtartó értékeit képviselte. Portrévázlatát kedvelt latin költője, Horatius szavaival ajánljuk tisztelői és az ifjúság figyelmébe: „Jobb részem nem enyész, szellemem él tovább: hírem hű unokák ajkain egyre nő”

Források:

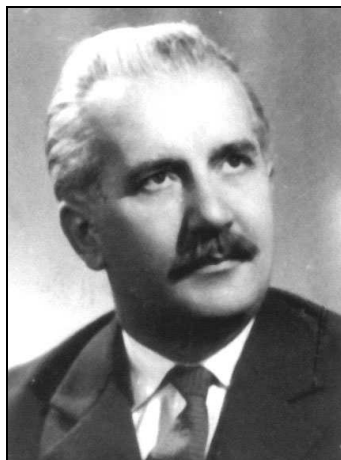
Iskolai és családi dokumentumok és Dr. Molnár Károly közlése.

Olajos Istvánné

Mosonyi István (Olaszka, 1914. nov. 26. – Kőszeg, 2001. aug. 31.): ált. iskolai tanár, igazgató-helyettes.

Anyja neve: Ódor Rozália, apja: Mosonyi Mihály. Egy fiú testvére van: Lajos. Anyja a háztartást vezeti, apja az első világháborút

követő években bankszolgaként helyezkedik el Budapesten.

Elemi és középiskolai tanulmányait Budapesten végezte, jeles tanulmányi eredménye révén juthatott be a Sárospataki Tanítóképzőbe, kiváló tanárai (pl. Ujszászy Kálmán) neveltjeként.

Az 1934-ben szerzett jeles rendű oklevél birtokában sem jut katedrához, ezért nehéz fizikai munkával keresi kenyerét, enyhíti szülei nyomorát. Közben katonai szolgálatot is teljesít.

Szerencsés fordulatot hoz 1938. ősze, ugyanis a Fejér megyei Kajászószentpéteren kap tanítói állást. Igaz csak két évre. Sorsa így is kedvezően alakul, hiszen 1940-ben a Bihar megyei Bárádon a két tanerős római katolikus elemi népiskolában jut végleges álláshoz. Ketten tanítanak Mártonhelyi Márta tanítónővel, akivel 1942-ben házasságot köt. Házasságukból két gyermek, Márta (1943) és István (1945) születik.

Tanítóként nem könnyű, mondhatni küzdelmes a pályája. A község lakosainak nagy többsége református. Emiatt sokan, megnyerő egyénisége mellett is idegenkedve fogadják. Ennek hangot is adnak, többek közt: „szeretnénk mi a tanító urat, csak az a baj, hogy katolikus ...” - mondja neki egy idősebb férfi.

A mintegy 60-70 családból álló katolikus egyházközség kántora is. Feleségével 1-6

évfolyamon 90-100 gyermek nevelésével, oktatásával kell foglalkozniuk nap mint nap. Az utókor elismerése, tisztelete igazolja vissza felbecsülhetetlen értékű tevékenységüket. Tanítószkodása mellett fáklyaként világít kis közösségében. Férfiakból álló dalárdát szervez, jeles napokon (szilveszter, farsang) un. műkedvelő előadások rendezésével hinti el a kultúra magvait.

Az 1948-as államosítás után konfliktus nélkül illeszkedik be az összevont, állami iskola tantestületébe, melynek 1950-ben az első igazgató-helyettese egészen nyugdíjazásáig.

Emberi tartása, szakmaszeretete, egész egyénisége révén mindenkor példaképe tantestületének, az egész iskolai közösségnek, mi több, a bárándi embereknek. Így válhatott mindenki „Pista bácsi”-jává. Szakmailag állandóan képzí magát. 1954-ben az Egri Pedagógiai Főiskolán ének-zene tanári oklevelet szerez.

A testület egyetlen ének-zene szakos nevelőjeként reá hárul e terület minden ügye-baja, de ennek kapcsán az eredmények is őt dicsérik egész pályafutásán keresztül.

A háborús időszakban megszűnt egyházi dalárdák után, 1950-ben megszervezi a községi énekkart, mely később zenekarral és táncsoporttal egy jól prosperáló népi együttesé alakul.

Ebből maradandó értéket az általa vezetett énekkar jelenít meg évtizedeken keresztül, nemcsak községi, hanem megyei, sőt országos szinten is. (Pl. többszöri rádiófelvétel, fellépések fővárosi színházakban, magas állami kitüntetések stb.)

Feleségével példamutató házasságban élnek, miközben gyermekei diplomát szereznek a pedagógia és a vegyészet területén.

Az ének-zenei kultúra terjesztésén túl, aktívan kapcsolódik be a község közösségi életébe. Tagja a Községi Tanácsnak, elnöke a Művelődési Állandó Bizottságnak évtizedeken keresztül.

Egy évtizeden át ő képviseli a községet Hajdú-Bihar megye Tanácsában. Ebből eredően jutott a község újabbnál újabb támogatásokhoz.

Szakmai munkáját, társadalmi tevékenységét többszöri jutalmazással, kitüntetésekkel ismerték el. Ezek közül kiemelendő:

az 1956-ban kapott Szocialista Kultúráért miniszteri; az 1972-ben kapott Munka Érdemrend ezüst és az 1974-ben kapott Munka Érdemrend arany fokozata állami kitüntetések.

Nagy veszteség érte az iskolát és az egész községet az 1974-ben történt nyugdíjba vonulásával, s ezzel egyidőben történt Bárándról való elköltöztetésével.

Gyermekei a Dunántúlon helyezkedtek el, alapítottak családot. Felesége – aki két évvel korábban vonult nyugállományba - testvérei közbenjárásával költöztek Kőszeg városába 1974 októberében.

Ilyen hosszú bárándi lét, megannyi élmény után nem volt könnyű az új helyen történő beilleszkedés. A nagy távolság ellenére is elment a jó híre bárándi tevékenységének, s a város vezetése hamarosan felismerte benne az értékes jegyeket, s ezt ki is használták.

Nyugdíjasként a város egyik középiskolájában bízták meg ének-zene tanításával, gyermekkórus vezetésével, sőt a város Concordia Kórusának másodkarnagya is lett. Nyugdíjas napjait ezekkel az elfoglaltságokkal csaknem egy évtizedig tudta „színesíteni”.

Kapcsolata Báráddal elköltözése után sem szakadt meg. Míg egészsége engedte, szinte évente ellátogatott. Érdeklődésének mindenkori középpontjában állt az iskola és az énekkar helyzete, a rengeteg ismerős, barát egészségi állapota mellett.

Utódai, barátai, a község vezetői Kőszegen a városháza dísztermében köszöntötték 80. születésnapján, 1994 novemberében. A nagy távolság miatt ezt a gesztust felejtetni soha nem tudta.

De Báránd vezetése sem felejtette el azt a sok értékteremtő tevékenységet - nyugdíjba vonulása után 20 évvel sem – , amelynek részese volt négy évtizeden keresztül.

A községi önkormányzat által létesített: Báránd Község Díszpolgára cím első birtokosa lett 1996. március 15-én.

Az idő haladtával egészségi állapota egyre inkább romlik. 2000 májusában még részt vesz egy bárándi iskolai találkozón volt kollégáival, de mozgásában már erősen korlátozott. Barátai, kollégái éppen látogatóba készülnek kőszegi otthonába, amikor útközben éri őket a szomorú hír, 2001. augusztus 31-én bekövetkezett váratlan haláláról.

Temetésére Bárándról az iskola autóbusszal többen elutaztak. Az emlékező sorokat szavaival zárva: - „az ember legnagyobb értéke a becsület és tisztesség minden cselekedetében ...” – adózom nagyságának, szeretetének.

Deli Andor

N

Nagy Domokos (Zilah, 1894. jún. 5. – Szamosbecs, 1966. aug. 14.): tanár, polgári iskolai igazgató.

Az emberek a legkülönbözőbb motívumok alapján kapcsolódhatnak egy-egy településhez, és természetesen az ott élő emberekhez. Vannak, akik születésük révén kötődnek, ez persze véletlen eseménynek számít, hiszen az egyénnek nincs beleszólása még a maga születésébe sem. Mások pedig saját döntésük, elhatározásuk alapján kerülnek élethivatásuk gyakorlásának terepére. Ez utóbbi érvényes Nagy Domokos tanárra (és feleségére, Fráter Margitra is), aki közel három évtizedig szolgálta pedagógusként, majd iskola-igazgatóként Derecske és vonzáskörzete ifjúságának nevelését. Vezetése alatt fejeződött be az ottani polgári iskola erkölcsi és szellemi alapjainak lerakása, és nép-

művelői tevékenységével maradandó nyomokat hagyva formálta az ott működő közösségek arculatát.

Nagy Domokos 11 gyermekes vagyontalan református kántortanítói családból származott. A 11 testvérből – egymást anyagilag és a tanulásban segítve – nyolcan szereztek pedagógusi diplomát. Egy testvérük lelkész lett.

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, majd Nagyenyeden szerzett tanítói oklevelet. Folytatta tanulmányait Budapesten, ahol polgári iskolai tanári diplomát szerzett a magyar, történelem, ének szaktárgyak tanítására. Ezt követően pedagógusi pályája 1918-ban kezdődött a Nagyenyedi Református Tanítóképzőben, segédtanárként. Itt három évig tanított, majd segéd- ill. helyettes tanárként működött előbb a Sepsiszentgyörgyi Református Tanítóképzőben, később pedig a Pozsonyi Polgári Leányiskolában. 1924-től a Derecskei Állami Polgári Fiú- és Leányiskola tanára, 1929-től pedig igazgatója, s párhuzamosan ugyancsak vezetője a helyi iparos-tanonciskolának is. 1936-ban megbízást kapott az ének tantárgy felügyeletére, három évvel később pedig polgári iskolai általános tanulmányi felügyelő két tiszántúli körzetben. 1940-ben a tankerületi főigazgatóság a szatmárnémeti körzethez osztotta be azzal a feladattal, hogy szervezze meg az ottani polgári iskolai hálózatot. Ebben a beosztásban Szatmárnémetiben működött 1944-ig. Innen a II. világháború eseményeinek alakulása miatt – minden személyes ér-

téküket hátrahagyva – családjával menekülnie kellett. Budapest ostromát átvészelve ismét a tanügyigazgatásban dolgozott Debrecenben 1945-től 1949 márciusának végéig. Ekkor saját kérésére áthelyezéssel újra Derecskére került, s tanárként dolgozott az I. sz. általános iskolában, 1959-ben történt nyugdíjazásáig. Nem a nyugdíjazás okozott fájó sebet lelkében, hanem annak hogyanja. A közoktatásban kifejtett több mint négy évtizedes tevékenysége alatt volt tanár, iskola-igazgató, szakfelügyelő, tanügyi tanácsos, s áldozatos munkásságáért pályája végén jó szót sem kapott.

1926-ban házasságot kötött Fráter Margit polgári iskolai tanárnővel. Házasságukból két gyermek született, Ágnes (1927) és Pál (1929), mindketten - a szülők példája nyomán - a pedagógus-hivatást választották.

Nagy Domokos személyisége hordozta az igazi pedagógusra jellemző vonásokat. Természetéből fakadt, hogy mindenki egyéniségét felismerte és tisztelte. A tanonciskola legmakacsabb és legnehezebben kezelhető „vadoncait” is megszelídítette, mert meglátta bennük azt a jót, aminek megnyilvánulásához lehetőséget adott. Kiváló szakmai felkészültsége korszerű pedagógiai gondolkodásmóddal párosult. Szuggesztív előadómódjával nagy hatással volt tanítványaira. Emlékezete még élő tanítványaiiban ma is elevenen él. Egyik tanítványa, dr. Seres Géza ny. főorvos emberi példaképének tekintette: „Magabiztos fellépésű, teljes mértékben a mások problémái felé forduló személyiség volt. Sok fiatal életútját egyengette oktatásával, sajátos nevelési módszerével, emberi magatartásával, történelmünket átívelő szemléletével. Az utcán köszönésben megelőzni nem lehetett. Az iparosságot különösen pártfogolta. A tanonciskolában minden órája élmény volt. Kitűnő szónok volt. Ünnepi beszédeiben, történelmi távlatokban gondolkodva, sok-sok tanulságos példát sorakoztatott fel népünk életéből. Végző következtetése így hangzott: Történelmi igazság, hogyha pártoskodik a nemzet, pusztul az ország.”

Ugyancsak megbecsüléssel emlékezik róla Kincses Gyula, ny. iskolaigazgató: „Mindenkire egyformán közeledett, mindenkit érdeme szerint értékelt. Előadasmódja figyelemre és fegyelemre készítetett bennünket. Nála az oktatás és nevelés szerves egységet alkotott. Tanítványaiiban nem csak az adott tudás- és neveltségi szintet regisztrálta, hanem felismerte a fejlődés lehetőségét is.”

Pedagógusi tevékenysége során tanítványai lelkében a nemzeti összetartozás érzésének magvát törekedett elvetni. Ebben egyéni sorsa is vezérelte.

Kiváló vezetői és iskolaszervezői képességekkel rendelkezett. Ezt bizonyította azzal is, hogy az 1921-ben létesített, s még az évtized végén is sok kezdeti nehézséggel küszködő, létezésében is válságos helyzetű polgári iskolát igazgatóként – a tantestületi egység megteremtésével - néhány év alatt stabilizálta.

A helyi hatóságok képviselői bizalmukat Nagy Domokos személye iránt fejezték ki. Ezt is figyelembe véve a VKM 1929. szept. 4-én Nagy Domokost nevezi ki igazgatónak. Ő alaposan átgondolja az iskola helyzetét, felméri a szükséges tennivalókat, s egy hónap múltán programmal áll a testület elé. Elgondolása végrehajtáshoz megnyeri a tantestület támogatását és közreműködését. Gondot fordít ugyan a létesítményi és személyi feltételek megteremtésére, legfontosabbnak azonban az iskola közzszellemének kimunkálását tartja. Arra törekszik, hogy az általa vezetett intézmény szervesen épüljön be a község és vonzáskörzete életének áramkörébe. Abból indul ki, hogy a polgári iskola az ott élő földműves- és iparostársadalom iskolája, ezért szorgalmazza, hogy az iskola tanárai kapcsolódjanak be a működő társadalmi szervezetek tevékenységébe. Ez elé helyezi azonban, hogy a tantestület minden tagja hozzáértéssel és lelkesedéssel, közös akarattal járuljon az iskola egyre erősödő erkölcsi és szellemi alapjainak lerakásához.

Figyelemre méltó a pedagógiai munkát irányító elgondolása. Az un. módszeres érte-

kezleteken minden tanár beszámol tantárgya elé kitűzött célokról, módszereiről. Ösztönzi a tanári önállóság kibontakozását. Sohasem utasít, mindig kér, vagy ha szükséges, észrevételt tesz.

Az iskola létesítésének tízéves évfordulóján már bizakodásra készítő eredményekről ad számot. Legfontosabb eredménynek tartja, hogy az iskola növendékeit sikeresen készíti fel a középiskola felsőbb osztályaira, de a kenyérkereső pályán elhelyezkedők is tisztességgel megállják helyüket. Vezetése alatt az iskola működése szervesen beépült a község és körzete életébe, s a további fejlődés alapjait és feltételeit létezőnek minősíti. Értékelése szerint az iskola elhelyezése elfogadható, s ami ennél is fontosabb, minden tantárgyat szaktanár tanít, s a tantestület kedvvel végzett, együttes munkája vitte előre az iskola ügyét.

Vezetői felfogásának sajátossága, hogy minden tanév kezdetén az iskolai nevelő-oktató munka célját a nemzeti és társadalmi élet legfontosabb gondjaival kapcsolja össze. A nemzeti életképesség erősítésének szolgálatában értelmezi a cselekedtető oktatás szélesítését, vagyis hogy a tanuló a tanár vezetése mellett öntevékenyen jusson új ismeretekhez. Ennek nevelőereje szerinte abban nyilvánul meg, hogy a tanuló nyitott szemmel figyeli a világot, és egyben fejlődik önálló gondolkodása. Ugyancsak hasonló szemléletmóddal jelöli meg azt a három szellemi gyökeret, amelyből az iskolai nevelés táplálkozik: a magyarság ezeréves történelmi múltját, a jövőbe vetett hitet és nemzetünk szerepét.

Nagyon fontosnak tartotta és szorgalmazta – saját példamutatásával előljárva – a tanárok tudásának állandó bővítését, valamint, hogy egyéni életükkel és a köz érdekében végzett önzetlen munkájukkal példát mutassanak.

Nagy Domokos igazgató vezetésével a derecskei polgári iskola a húszéves jubileumi évfordulójára kivívta népszerűségét, kitartó munkával országosan a színvonalas iskolák sorába emelkedett. Az elért eredményeket ismerte el a VKM ebből az alkalom-

ból, amikor az iskola több tanárát részesítette elismerésben.

Kivételes munkabíráásával kapcsolódott be számos szakmai és társadalmi szervezet tevékenységébe. Választmányi tagja volt az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületnek, az egyesület Tisza-vidéki Körének titkára, alelnöke a Magyar Vöröskereszt és a Társadalmi Egyesületek Szövetsége járási csoportjának, tagja volt a községi képviselő-testületnek, az iskolaszéknek, a népművelési bizottságnak, a helyi egy-házközség presbitere, majd főgondnoka. Aktív tagja volt a Biharvármegyei Dalos-egyletnek, karnagya az országos versenyeken sikeresen szereplő helyi Iparos Dalegyletnek. A népművelés keretében végzett zenei ismeretterjesztő és karvezetői munkájával jelentősen hozzájárult a község zenei és énekkari kultúrájának fejlesztéséhez.

Széles körű zenei műveltséggel rendelkezik. A Tanítók Lapja 1936. évi 8. számában emlékezik meg Liszt Ferencről, a nagy virtuóz és zeneszerző halálának 50. évfordulóján. E tanulmányából kitűnik, hogy nem csak adatszerűen ismeri a magát magyarnak valló művész életét és munkásságát, de rámutat műveiben megjelenő érzelmekre, gondolatiságra, bölcséleti tanokra is. Tőle is tudhatjuk, hogy Liszt Ferenc megfordult Hosszú-pályi községben, ahol a templom felszentelésén maga játszott az orgonán, és részt vett Tetétlen község népünnepélyén. Liszt Ferenc életét, egyéniségét és munkásságát példaként állítja a magyar társadalmi összefogás szolgálatába.

Életpályája leszálló ágán sem csökkent szeretete Erdély és szülővárosa, Zilah iránt. Ady gondolata és érzése az ő lelkében is visszhangra talált:

„Fáj a lelkem, hogy nem lehetek ott. Megszállna ott az emlék - megenyhítene a nap-sugár, meggyógyítana a fenyőillat s megváltana a lelkesedés mámore, mely az én édes, tápláló és fölnövesztő Zilah városomban túlcsap a vén Meszes Terbete-csúcsán is holnap reggelén. De én csak itt fogok, a távolban ünnepelni.” (Ady)

Élete azonban oly szorosan összefonódott a neki munkahelyet és családjának otthonát adó Derecskével, az ott élők közösségével, hogy kívánságára az ottani temetőben helyezték örök nyugalomra. Porladó testét anyaországi föld fogadta be, kivételes emberi alakjának emlékezetét pedig a még élő tanítványai, tisztelői a szívükben őrzik.

Források:

A családtól kapott életrajzi adatok; a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VIII/108/a sz. iratanyaga; a Derecskei Állami Polgári Fiú- és Leányiskola évkönyvei; a Nagyváradai Napló 1902. szept. 17-ei száma.

Ungvári János

Nagy Domokosné Fráter Margit (Nagykátá, 1895. jún. 14. – Debrecen, 1995. nov. 4.): polgári iskolai tanár.

Tisztviselő családból származott, édesapja pénzügyőri főbiztos volt. Apja korai halála miatt az özvegyen maradt édesanyjuk nevelte négy testvérével együtt. A félárva öt gyermek közül három a pedagógus-hivatást választotta.

Iskolai tanulását Belényesen kezdte, majd a Nagyváradai Református Tanítóképzőben folytatta, ahol 1913-ban diplomázott. Tovább folytatta tanulmányait Budapesten, ott 1916-ban az Állami Erzsébet Nőiskolában mennyiségtan, természet-tudományi és torna szaktárgycsoportból szerzett tanári diplomát. Tanári pályáját 1917-ben Nagyváradon, az ottani polgári iskolában kezdte, de óraadóként tanított a leánygimnáziumban és tanítóképzőben is. A magyarok számára tragikus trianoni döntés Nagyváradot is elcsatolta az anyaországtól, s ezt ott nem tudta elviselni. Nem tette le az állami esküt, ezért áttelepült Magyarországra. 1921-ben új polgári iskola nyílt Derecskén, s az alakuló tantestület alapító tanára lett. Örömmel látott munkához, hiszen a feladat szakmai kihívást is jelentett számára. Itt tanított 1941-ig, majd követte férjét Szatmárnémetibe, ahol szintén polgári iskolában tanított. 1945-től ismét tanára a derecskei polgári iskolának, majd az iskola-típus megszüntetése után a helybeli I. sz. általános iskola tanára lett. Tanított a helyi iparos-tanonciskolában és tagozatvezetője volt a dolgozók esti iskolájának. 1959-ben nyugdíjazták, méltatlan módon köszönetet sem kapott a pedagóguspályán töltött bő négy évtizedes munkásságáért.

1926-ban férjhez ment Nagy Domokos polgári iskolai tanárhoz. Házasságukból két gyermek született, Ágnes (1927) és Pál (1929), akik szintén a pedagógus pályát választották élethivatásul.

Szakképzettsége alapján tanított matematikát, fizikát, vegytant, kémiát, biológiát és testnevelést. Megnyerő személyisége igen alkalmas volt arra, hogy tanítványait eredményesen oktassa. Sugározta magából a bizalmat, megértést és szeretetet. Ezért tudta óráit szinte otthonossá tenni. Tudatában volt annak, hogy tanítványaira akarva, vagy nem akarva hat az ő egyénisége. Szerette tantár-

gyait, így tanítványaihoz is közelebb tudta hozni azokat. De mindenekelőtt szerette tanítványait, és felelősséget érzett jövőjük iránt. Közvetlen és következetes magatartásával megérezte, hogy az ő érdekükért dolgozik.

Ha valahol sikertelenséget tapasztalt, első sorban a saját eljárását vizsgálta, majd csak ezt követően kereste a nehézségek okait magában a tananyagban, ill. tanítványai előképzettségében. Törekedett arra, hogy szaktárgyait minél több szálon kapcsolja a gyakorlati élethez, ezért példáit is, ahol csak tehette, onnan merítette. Meggyőződése volt, hogy érdekeltté kell tenni a tanulókat a tanulásban, és megmutatni egy-egy tantárgy szépségét, sajátos felépítését és logikáját. A tanár szerepét ezért nem az anyag előadásában, annak magyarázatában értelmezte, hanem a tanítás lényegét a tanuló vezetésében látta. Úgy törekedett irányítani a tanulók munkáját, hogy szívesen dolgozzanak, eljussanak a szabályok vagy törvényszerűségek felismeréséhez, és így sikerélményeik révén szeressék meg a tantárgyakat.

Igényes volt abban is, hogy tanítványai ne mozaikszerűen sajátítsák el a tananyagot, hanem fedezzék fel annak rendszerét. Ez ugyanis megkönnyítette a feladatok önálló megoldását. Türelmes volt velük szemben, az anyag feldolgozásában fokozatosan haladtak a nehezebb részek megértése felé.

Igényes volt önmagával szemben. Szaktárgyi felkészültségét folyamatosan bővítette, de legalább annyira fontosnak tartotta az új didaktikai és módszertani eljárások megismerését és azok megbeszélését kartársaival. Kiváló szaktanári munkáját minősíti, hogy tanítványai megállták helyüket a felsőfokú oktatásban is. Nagyon sok tanítványa sikeres életpályát tudhat magáénak. Közülük sokan választották a pedagógusi hivatást, de számosan végezték el a műszaki és orvostudományi egyetemet is. A tehetséges diákokkal külön is foglalkozott, s közülük többen matematikából meghirdetett pályázatokon díjazott helyezést értek el. Külön figyelemmel kísérte a szegény családból származó, de tehetséges tanulók sorsát. Tanulásukat az

egyházaktól, alapítványoktól szerzett anyagi támogatással segítette.

Mint tanár nem csak szaktárgyait tanította igényesen, de kivette részét az iskola beiskolázási szervezőmunkájából is. Személyesen buzdította a helybeli és vidéki szülőket gyermekük taníttatására. Szervező munkájának köszönhetően az iskola növendékeinek jórésze „bejáró” tanuló volt, akik a környék településeiről naponta jöttek vonattal, a közeleli településről pedig gyalog, az iskolába. Tanítás után külön teremben tanultak, majd fegyelmezetten, egy-egy felsőbb évfolyamos tanuló vezetésével indultak az állomásra.

A derecskei polgári iskola sajátos arculatát hagyományai jelentik. Ennek kialakításában is jelentős szerepe volt. Az ő kezdeményezéséhez fűződik az iskolai Ifjúsági Vöröskereszt szervezet létrehozása és működtetése. A hetenkénti foglalkozásokon a helyi orvosok tartottak ismeretterjesztő egészségügyi előadásokat tüdőbajról, fogápolásról, fertőző betegségekről, a lányok kézimunkáztak, verseket mondtak. Jelmondatuk volt: Éljen szívedben a szeretet. Az árvízkárosultak javára adományokat gyűjtöttek, segítették az erdélyi menekültek élelmezését, elhelyezését, ruha- és pénzgyűjtéssel támogatták a szegény családok gyermekeit. A szociális érzékenység fejlesztésében végzett tevékenységét a VKM dicséretben részesítette.

Az általa szervezett Anyák-napi ünnepség érzelmi nevelő hatásával emelkedett ki az iskolai rendezvények sorából. Ezen megvendégelték a meghívott tanulókat. A résztvevőknek évtizedek múltán is fülükben cseng a „Ne bántsátok meg soha anyátokat” refrénként ismételt verssor. Az egész község számára ünnepséget jelentett a hagyománnyá vált év végi tornavizsga, aminek szervezésében meghatározó szerepe volt.

Lelkesen kapcsolódott be a helyi társadalmi szervezetek munkájába, alapító tagja a Magyar Vöröskereszt helyi szervezetének, a népművelési bizottságnak, elnöke volt a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége helyi tagozatának, a Légoltalmi Liga női tagozatának.

71 éves korában veszítette el nagyon szeretett férjét, akivel teljes és boldog életet élt. Jóban-rosszban egymást segítve dolgoztak az ifjúság neveléséért, és az őket befogadó közösség szellemi és erkölcsi arculatának formálásáért.

A sors „Margit néni” hosszú életet adott. Századik születésnapját szeretett családja és kedves tanítványai körében ünnepelhette. Élete alkonyán meggyengült látással ugyan, de teljes szellemi frissességgel élt. Mindvégig hitt a nevelés jobbító erejében, a család pótolhatatlan szerepében.

Egykori tanítványai az idő multával sem feledték szeretett tanárukat. Századik születésnapján is tapasztalhatta Derecske község lakóinak tiszteletét és megbecsülését, s egykori tanítványai szeretetét. Egyik tanítványa így jellemezte volt tanárát, szeretett Margit nénijét: „Istent, minden embert, családját, munkáját nagyon szerető, minden körülmények között békességes volt. Zúgolódást tőle senki sem hallott.”

Kaszás Imréné Szőke Erzsébet írja egyik levelében a Nagy-házaspárról: „Ők nem csak mondták a sok szépséget, de úgy is éltek! Az eszüik, a szívük, a jóságuk formálta életünket, abban az életkorban, amikor a lélek a legbefogadóbb és az ész a legfogékonyabb.”

Végakarata szerint férjével közös sírban nyugszik, a derecskei temetőben.

Források:

A családtól kapott életrajzi adatok; a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VIII/108/a sz. iratanyaga; a Derecskei Állami Polgári Fiú- és Leányiskola évkönyvei; a család tulajdonában lévő tanítványi levelek.

Ungvári János

Nagy Ferdinánd Nándor (Hajdúszoboszló. 1923. jún. 23. – Hajdúszoboszló, 2001. márc.12.): orgonista kántortanító
Míg élt, az egész fürdőváros kedves Nándija, drága Nándi bácsija volt. Tisztelői emlékezetében még most is így él a neve.

Tösgyökeres szoboszlói familia sarja. Édesapja, aki orosz hadifogságban halt meg, szegény, a háború előtt városszerte megbecsült szabómesterként kereste a kenyerét, taníttatta 3 gyermekét. Nándi bátyó a négy elemít és a négy polgárit helyben végezte. Mivel nemcsak jó sportoló, de eszes legényke is volt, szülei beírták a hírneves sárospataki Református Kollégium ötéves líceumába (tanítóképzőjébe). Kemény esztendő volt az, de ekkor alapos tudást, gyermekszerepetet, jóságba vetet hitet és mély magyarságtudatot raktározott el a lelkében. Egész jövője sorsának kiapadhatatlan forrása, iránytűje volt a tekintélyes, óriási tradíciókkal bíró protestáns alma matertől kapott humanum. Természetesen bentlakó volt ebben a szigorú iskolában, amely anyagilag is nagy terheket rótt a szülőkre. Így aztán diákként minden nyári vakációt végigdolgozott közművesek mellett. (Nemigen unatkoztak a vérbő humorú, jókötésű "úrfi" társaságában a mesterek!) Az elmúlt nyáron volt éppen hatvan éve, hogy 1943-ban, a nemzetpusztító szörnyű világégés kellős közepén végeztek 32-en az évfolyamon. (1993-ban már csak 13-an éltek közülük. Ennyien vehették át ekkor nyáron az ötven évért járó aranydiplomát a sárospataki COMENIUS Tanítóképző Főiskolán. A jubileumi diplomaosztó ünnepségen szem nem maradt szárazon a meghatottságtól és a folytonos kacagástól. Nem csoda, hiszen a "vén diákok" nevében Nagy Ferdinánd Nándor mondott köszöntőt.

Mivel egy tanéven át teológiai ismereteket is tanultak a líceumban, és karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor legációba is jártak, vidéki kálvinista templomokban ígét hirdettek, így 1943-tól újdonsült kántortanítónk két évig egyszerre három községben (Zseliz, Szodó, Garamikoló) szolgálta a magyar elemi oktatást és a protestáns hitet.

Tanítottam az ábécét, kórusban mondtam a lurkókkal a szorzótáblát, orgonáltam, eskettem, kereszteltem, temettem. Igazi nemzetnapszámoként robotoltam. Csak áldást nem oszthattam, mert nem voltam felszentelt pap - mondta jelen sorok írójának többször is annakidején az aranydiplomás életművész el-elűnődve, komoly arccal, a múltnak kútjába sűrűn lepillantva.

Ezután jött a feketeleves! Egyhónapos fegyvernélküli katonai szolgálat után 1945. május 9-én szovjet "felszabadítóink" fogságába esett. 1947 novemberéig tartott a szibériai "kiruccanás", a "malenkij robot". Erős fizikum, vasidegze és humorérzéke mentette meg a majdnem biztos haláltól. Hazajutott, nagy nehezen állást is talált. Elvette feleségül dr. Pénztáros Imre, egykori szoboszlói polgármester leányát. Két szép lányuk született. Boldogok voltak sok-sok éven át, de a sors úgy akarta, hogy ne legyen sírig tartó ez a házasság. A válás után is tisztelték egymást volt nejevel, minden nevelési problémát közösen mérlegelve egyengették az útját gyönyörű lányaiknak. Nándi bácsi magányos öreglegényként élt esztendőkön át földtér, ízlésesen berendezett kuckójában. Ezt a "remetelakot" ezért gyakran zajosította lányainak "csiripelése", unokáinak kacaja és a tanítványok, munkatársak zsvaja.

De hogy is van hát ez a sírig tartó (pályán belüli és iskolai kereteken kívüli) pedagógusi lét?! Fel-felvillantva a legérdekesebb, legjellemzőbb színeket ebből az életútból, valahogy így fest az ábra: Tanított ő a "hősi korszakban", a háború után az 1. számú Általános Iskolában többször is. Nyugtalan, a változatosságot kedvelő temperamentuma egy tanévre Nánásra is elűzte. A gyógy-pedagógiai iskola megalapítói, oktatói között őt is ott találjuk az ötvenes évek legelején.

Előtte a tanyasi tanítóskodásba is belekóstolt a Köteles-tanyán. Aztán pedig - bár párttagságra sohasem tartotta elég érettnek örökös mókázásai miatt a helyi "vörös élcsapat" - 1953-ban kinevezték a városi úttörőház igazgatójává. Ezt a posztot 10 esztendőig töltötte be. Mivel ez az intézmény ifjúsági természetkutató állomás is volt, tekintélyes kísérleti kerttel, ezért neki meg kellett szereznie az egeri főiskolán a biológia-földrajz szakos szaktanítói képesítést. Így "micsurinkodhattak" aztán a munkatársakkal és a gyerekekkel kedvükre a városi úttörőkertészetben. Országjáró programjaik, kiállításai, vidám vetélkedők, sőt az 1959-es országos első helyezések emlékeit nemcsak az érmek, az oklevelek, a fényképek őrzik, hanem az akkori tizenévesek is a lelkükben rengetegen. Vaskos tréfák, anekdoták is vannak persze ezek között az emlékek között bőven. (Mondjuk például a fővárosba, a mezőgazdasági kiállításra is felkerült gigantikus méretű dinnyéről, amelynek a zamatossága - a trágyleves öntözőlé miatt - nem állt egyenes arányban a nagyságával!)

1963-ban "pártbizottsági rábeszélésre" megvált a papírforma szerinti, hivatalos "tanügyi tevékenységtől". De csak beosztás szerint, mert a lelkében, sőt a gyakorlatban is mindig nevelő maradt. A gyógyfürdőben is, ahová került. Itt is állandóan az ifjúság barátja, a gyermeki fizikum és lelkiület szakavatott formálója volt. Húsz évig - 1983-as nyugdíjaztatásáig - számos megyei és helyi szakszervezeti funkciót betöltött, de azért fürdőmesteri, úszóoktatói tevékenységére volt mindig a legbüszkébb. Méltán! Hiszen mintegy 2500(!) gyermeket tanított meg bolondozva, vidáman úszni, a mozgásnak örülni, a víziszonyt legyőzni. A városi strandon a hullámmedence melletti "hullámverés-hullámverés! - kabaréműsora" ráadás volt csupán áldásos munkálkodására az évek hosszú során. (Amiért ugyan százak tódultak oda napjában többször is nevetni, sikítani, felszabadultan "hülyéskedni".) A fő attrakció azonban számára is a gyermekek és szülei számára is az úszás megszerettetése, a vízben létezés megkedveltetése volt. Mennyi

kedves-tréfás oklevél, kitüntetés, érem, mézeskalácsdij, fittyfene dagasztotta a gyermekszíveket az ünnepélyes úszózárvizsgák alkalmából nemcsak '83-ig, de még a hivatalos nyugdíjaztatás után is egy bő évtizedig! Mert Nagy Ferdinánd Nándor, "örökös" tanító úr csak 1993 nyarán "tette le a lantot" ténylegesen a szoboszlói fürdőben. Nem tudom megállni, hogy egy személyes élménymet ne mondjam el vele kapcsolatban áldott jó szívéről ebben a rendhagyó írásos portréban. 1972 őszén egy ifjúsági klub tanárvezetőjeként meghívtam a kollégát élménybeszámolót tartani, ugyanis megtudtam, hogy kint volt a müncheni olimpián. Zsúfolásig megtelt a klubhelyiség gimnazistákkal. A 120 perces, kirobbanó nevetésekkel tarkított "Nándi-show" után átnyújtottam neki borítékban az ötszáz forintos tiszteletdíjat. Felnyitotta a borítékot, pénztárcájából hozzátett a bankóhoz egy másik ötszázast, és hálálkodva visszaadta, mondván, hogy régen érezte ilyen remekül magát középiskolások társaságában.

Nagy Ferdinánd Nándor 2003 júniusában már nem vehette át Sárospatakon a gyémántdiplomáját, mert 2001 márciusában visszaadta lelkét teremtményének. Ha van földöntúli lét, akkor bizonyára odaát is szórakoztatja adomáival, harsány vicceivel, bübajos mókázásaival a megboldogult lelkeket, szoboszlói múltunk ködlovagjait.

Források:

Egyéni beszélgetések a megboldogulttal 1993 nyarán, családtagjainak, pedagógustársainak, tanítványainak emlékezései, rengeteg ódon és újabb fotográfia.

Juhász István

Nagy Ferenc (Cegléd, 1915. okt. 2. – Tég-lás, 1976. aug. 12.): tanító, általános iskolai igazgató, tanulmányi felügyelő.

Kétgyermekes iparos család első gyermeke. Édesapja a Ceglédi Ipartestület elnöke volt. Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. A ceglédi Kossuth Gimnázium eminens tanulójának egyenes volt az

útja a Nagykőrösi Tanítóképzőbe, ahol 1936-ban kapott tanítói diplomát. Az Arany János szellemét őrző és ápoló iskola nemcsak szakmaiságának, hanem szellemiségének is kiváló alapozója volt, amit három évtizedes pedagógiai munkássága is bizonyít.

Friss diplomásként a Hajdúszoboszlóhoz tartozó egyik tanyasi iskolában kezdődött tanítói pályafutása. A sikeres bemutatkozó kezdet következménye, hogy egy év után már a város fiú iskolájába – a mai Gönczy Pál Általános Iskola – helyezik. Az itt eltöltött évek során különösen eredményes munkát végzett a történelem és ének tantárgyak oktatásában. A felszabadulás után munkája elismeréseként immár pedagógiai vezetőként mindig oda helyezik, ahol segíteni kell. Elsőként a Debreceni Gyermekváros egyik alapító otthonvezetőjeként nagy gonddal és empátiával szervezi a háború során árván maradt és utcára került gyermekek összegyűjtését és nevelését. Majd ének- és zene szakfelügyelőként szerepet vállal az általános iskolai ének-zene oktatás megalapozásában, kialakításában.

1950-től 1965-ig a debreceni járás s akkori-ban leginkább embert próbáló településein – Nyírábrány 1950, Fülöp 1952, Ebes 1956,

Nyírmártonfalva 1959 – iskolaigazgatóként szolgálja az oktatásügyet.

1968-tól – a járások megszűnéséig – tanulmányi felügyelőként segíti a debreceni járás iskoláinak munkáját. Ezekben az években a nagy aktivitással végzett tanügy-igazgatási feladata mellett – járási titkárként – a TIT munkáját is szervezi és irányítja. Éveken át külső munkatársa az Országos Pedagógiai Intézetnek.

Sokirányú, lelkes pedagógiai munkáját az oktatási kormányzat az alábbi kitüntetésekkel ismerte el:

Kiváló Tanító, 1965; Oktatásügy kiváló dolgozója, 1972; Pedagógus Szolgálati Emlékérem, 1976.

Források: Családi és intézményi dokumentumok.

Prepuk János

O. Nagy Gáborné dr. Nagy Edit (Mátészalka, 1918. jan. 9. – 1991. márc. 18.): főiskolai intézeti tanár.

Szegeden először polgári iskolai tanári oklevelet szerzett magyar-történelem, ének-zene szakon, majd 1943-ban filozófia-pedagógiai szakon tanítóképző intézeti tanári képesítést kapott. A Debreceni Református Dóczy Leánynevelő Intézet Leánylíceumának és Tanítónő Képzőjének tanáraként kezdte peda-

gógiai munkáját 1941. szeptember 15-én. Előbb helyettes tanár volt, majd 1944-ben rendes tanárnak nevezik ki. 1945-ben a Magyar-Történelem Tanszékről a Neveléstudományi Tanszékre kerül. A háború alatt, amikor több tanár nyugatra távozott tantárgyak sokaságát tanította: filozófiát, lélektant, nevelés és módszertant, nevelés és tanítási gyakorlatot, neveléstörténetet, iskolaszervezet-tant, gyermektanulmányt és iskolán kívüli népművelést. Ekkor az Ifjúsági Könyvtár őre is. Vezető tanára volt az Ifjúsági Segítő Egyesületnek, amely tandíjra, fűtődíjra, tankönyv- és tanszervásárlásra, fogcsináltásra nyújtott támogatást a rászoruló növendékeknek. Az 1946-47-es iskolai évben egy sokgyermekes rokkant apának 629 Ft 80 fillért juttattunk.

A Dóczyban tanított egészen az államosításig. Férjével, Dr. O. Nagy Gáborral a Református Kollégiumban lakott, aki előbb a Református Gimnáziumban tanított, majd 1952-ben a MTA Nyelvtudományi Intézetébe került. Ekkor költöztek Budapestre egy leány és egy fiú gyermekükkel. Előbb a cinkotai Tanítóképzőben kapott állást, majd a budai Táncsis Mihály Gyakorló Tanítóképzőbe került, és amikor 1956 után megkezdődtek a felsőfokú tanítóképzésre való áttérés munkálatai, ott találjuk a Művelődési Minisztérium Tanácsadó Bizottságában, több tanártársával együtt. A tantárgyi programok kidolgozásában és jegyzetkészítésekben vett részt. A főiskolává válás 1959-ben fejeződött be és július 1-i hatállyal megkapta az intézeti tanári kinevezését a pedagógiai szakcsoportba.

Színvonalas oktató-nevelő munkáját több publikáció fémjelzi.

1. Öröklés, környezet, nevelés (Pedagógiai és Pszichológiai Ismeretterjesztés 1964. 2. sz.)
2. Öröklés, környezet, nevelés (ugyanott 1965.)
3. Mesterné-Mezeiné: Követelmény, jutalom, büntetés című könyv ismertetése (Pedagógusok Lapja 1960.)
4. Nevelőmunka az általános iskola 1-4. osztályaiban címmel nevelési kézikönyvben

a Szocialista hazafiságra nevelés c. rész (Tankönyvkiadó 1967.)

5. A Körképben „Hogy szaladnak a fák” c. cikk (Budapesti Szakszervezeti Bizottság, Fáklya Klub kiadvány 1966.)

6. Neveléelmélet, jegyzet a tanítóképző intézetek számára (Tankönyvkiadó Budapest 1966., Társ szerzők: Bíró Katalin és Dr. Jáki László)

Társadalmi megbízatásai: 1945-ben a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezetének tagja lett. Budapesten dolgozott a Pedagógus Szakszervezetben és a Szülői Munkaközösség országos elnöke volt. Járt az iskolák szülői munkaközösségeit és értékes nevelési előadásokat tartott.

Kitüntetései: soha nem beszélt, a Református Egyház Dóczira vonatkozó gazdag levéltárában kitüntetésre nem bukkantunk, de arra igen, hogy a háború után női és férfi-ruhaneműt, szemes bab-kávét, cukrot osztottak a többi tanár közt, részére is.

1971-ben a Budapesti Tanítóképzőben az Oktatásügy Kiváló Dolgozója kitüntetésben részesül. 1973-ban külföldi tanulmányi úton is részt vesz Bulgáriában.

Pedagógusi, emberi személyiségének rendkívüliségét igazolja, hogy amikor V. éves korunkban a gimnáziumból átjöttekkel létszámunk 76 főre növekedett és osztályunkat A és B-re bontották, ő mind-kettőnek osztályfőnöke lett. A két osztály között olyan közösségi szellemet tudott kialakítani, hogy a képesítés megszerzése után ötvenként - egyetlen alkalmat sem elmulasztva - tartjuk találkozóinkat.

O. Nagy Gáborné minden alkalommal eljött, még akkor is, amikor családi tragédiák érték. Előbb 18 éves fiát vesztette el, majd azon a napon, amikor édesanyja halálhíre érkezett, férje autógázolás áldozata lett. Szívesen levelezett volt tanítványaival. 1988-ban egyik levelén a feladó: Dr. Otrókcsi Nagy Gáborné volt. Azt írta: „leírtam a teljes nevemet, hogy végül tudjátok meg, mit jelent az O. a nevünk előtt”.

Személyes vonzereje, emberi méltósága, kiváló pedagógiai felkészültsége a pedagógus társadalom példaerejű képviselőjévé

emelte. Edit néni oktató-nevelő munkája meghatározó volt felnőtté válásunk alakulásában. A súlyos csapások közepette tanúsított erejével felnőtt korunkban is példát mutatott saját megpróbáltatásaink, bánataink elviseléséhez. Mindig fogta a kezünket, és nem eresztette el ezután sem, Edit néni velünk marad, amíg élünk.

Utolsó munkahelye a Budapesti Tanítóképző Intézet volt. (Jelenleg ELTE Tanító és Óvónőképző Főiskolai Kar) Nyudíjazásának időpontja: 1975. augusztus 31.

Tóth Árpád gyönyörű soraival fejezzük be méltatásunkat:

„Csak az hal meg, akit elfelejtettek, örökké él, akit nagyon szerettek”

A megemlékezést az 55. éves találkozónkon kapott - 1948-ban végzetek - megbízása alapján Dr. Keresztes Eszter és Dr. Papp Lászlóné készítette.

Elkészítésében segítettek a Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár és az ELTE Tanító és Óvónőképző Főiskolai Kar Főigazgató Hivatalának vezetője a Budapesti Tanítóképző Intézet 1959-75-ös évkönyveinek rendelkezésünkre bocsátásával. Panyik Ilona: A Budapesti Tanítóképző Főiskola című könyve (Tankönyvkiadó 1991.) Közreműködésüket hálásan köszönjük.

Keresztes Eszter és Papp Lászlóné

Nagy József (Nagyléta, 1921. máj. 20. – Létavértes, 1990. szept. 8.): tanító, tanár, igazgató.

Géplakatos, cséplőgép tulajdonos kisiparos családból származott. A négy testvér közül csak ő végzett felsőfokú iskolát.

Elemi iskoláit Nagylétán, a polgári iskolát Derecskén, a tanítóképzőt pedig a Debreceni Református Kollégium Tanítóképzőjében végezte 1942. június 29-én.

Tanítói állásba 1943. november 11-én ment a bagaméri református népiskolához. Előzetesen megválasztották, de az állás ekkor üresedett meg.

1949-ben Nagylétára nyert áthelyezést és itt az úttörőcsapat vezetője lett. A felsőtagozaton földrajzot és biológiát tanított.

1950-ben feleségül vette Suta Ilona tanítónőt. Házasságukból két fiú gyermek született, az egyik tanári, a másik mérnöki diplomát szerzett.

1955-ben feleségével együtt a Vértes-Ligettanyai Általános Iskolához saját kérésükre nyertek áthelyezést, ahol az iskola igazgatása mellett szaktárgyait is tanította, mivel 1953-ban földrajz-biológia szakos tanári oklevelet szerzett az Egri Pedagógiai Főiskolán.

Öt évi tanyai szolgálat után visszahelyezték Nagylétára. Itt 3 évi napközis működés után tanári beosztást kapott, főleg mezőgazdasági ismeretek és gyakorlati órákat, mivel 1962-ben szakos tanári oklevelet szerzett az Egri Pedagógiai Főiskolán.

Több évig tanított a dolgozók esti iskolájában és a tanfolyam vezetője is volt.

Ugyancsak tanított és vezetője volt a Nagylétára kihelyezett Pallagi Szakközépiskola levelező tagozatán.

Tanári munkásságát a tanulók szeretete, a tanári elhivatottsága, a lelkiismeretesség, az odaadó tevékenység jellemezte. Mindig példásan és szerényen végezte munkáját. Derűs alkata pontosságot, fegyelmezettséget követelő munkastílus volt.

Fő feladatának az emberré nevelést tartotta, ennek nagyon átfogó és tudatos programját

valósította meg tanítási óráin. Különösen nagy gonddal végezte az osztályfőnöki munkáját.

1952. szeptember 20-án egy pályázatot írt „Senki ne bukjék osztályunkban” címmel, mellyel a jótanulási mozgalom szervezése és az osztályközösség kialakítása volt a cél. (A tanító munkája c. folyóirat közölte ezt a pályázatot.)

A szülőkkel szemben is türelmes, megértő volt. Nagy gondot fordított a cigány gyerekek felzárkóztatására, a jóképességük továbbtanulására.

Mint osztályfőnök és úttörővezető a tanulóknak kirándulásokat, táborozásokat, országjárásokat, kulturális bemutatókat szervezett, mely a nevelőtől ugyan munkát, időt igényelt, de a tanulók számára viszont élményeket jelentett, amelyek jelentősen befolyásolták személyiségük fejlődését.

Szakköri munkájában fő helyen szerepelt a tehetségek gondozása és a versenyekre való felkészítés. Tanítványai sikeresen szerepeltek a járási és megyei versenyeken.

A méhész szakkörön a tanulók jelentős elméleti és gyakorlati tudást és munkát sajátítottak el.

Szaktárgyi munkájának kiemelkedő eseménye volt, amikor az OPI, a Megyei Pedagógiai Intézet vezető szakfelügyelők részére országos tapasztalatcserét szervezett iskolánkban gyakorlati oktatásból, ahol Nagy József tanár adott számot elméleti és gyakorlati tevékenységéről.

Mindennapi tanításában is állandóan törekedett a környezet, a természet szeretetére és védelmére nevelni. E cél érdekében az iskolánál környezetvédelmi szakkört szervezett, mely igen hasznosan működött.

Sokat foglalkozott a környezetvédelem kérdésével. Egyéves főiskolai továbbképzés témazáró dolgozatát is e tárgykör tantárgyi koncentrációs kapcsolatából írta, kiváló eredménnyel.

1974-ben oklevelet kapott a meghirdetett pedagógiai pályázaton „A környezetvédelemre való nevelés” c. munkájával. Országos II. helyezést ért el.

1978-ban ugyancsak pályadíjat nyert az Arany János Általános Iskola 1005. sz. Úttö-

rőcsapat barkács szakköre által készített, a Csillebércei Tábor 30. évfordulója alkalmából a „Fő épület” makettjének elkészítésével saját elképzelés alapján.

Jutalom: 10 barkácsos úttörő részt vett egy 2 hetes csillebércei nemzetközi úttörő táborozáson.

Többször emlegette: „Mi is elmehettünk volna másfelé tanítani, de úgy gondoltam, hogy maradunk szülőfalunkban, Nagylétán, mert itt is van tennivaló. Mindent ami szép és jó és nemes, amit érdemes és lehet, azt át kell adni a léta gyermekeknek, mert a szülőföld szellemi felemelkedését fontosnak tartom.”

Nevelése és tanítása nyomán felnőtt egy olyan nemzedék, akik az iskola és a község hírnevét öregbíteni voltak képesek (tanár, orvos, pap, mérnök, stb.)

Az emlékező is részesült Nagy József áldásos pedagógiai tevékenységéből.

Az igazgató megbízása alapján, mint pályakezdő nevelők a feleségemmel együtt hatékony patronálásban részesültünk. Köszönet ezért is.

Sokat dolgozott az ifjúsági szervezetben, a szakszervezetben. A Munkaügyi Döntőbizottság elnöke, az iskola pályaválasztási felelőse volt.

Iskolai és iskolán kívüli tevékenységéért kitüntetésekert kapott:

1965. Oktatásügy Kiváló Dolgozója; 1976. Kiváló Úttörővezető; 1980. Úttörővezető Érdemérem; 1981. Pedagógus Szolgálati Emlékérem.

1981-ben 38 évi szolgálat után nyugdíjba vonult, de súlyos és gyógyíthatatlan betegsége megakadályozta, hogy a nyugdíjas éveket sokáig örülhessen, nagyon szerető és szeretett felesége, gyermekei és unokái körében.

Nagy József tanár született lokálpatrióta volt. Ez átsugárzott nevelőtevékenységén és az itt élő emberek szeretetén is.

Ösztönösen átértette a legnagyobb magyar Széchenyi István gondolatainak fontosságát, amit pedagógiai koncepciójában tudatosan magas szintre emelt.

Ezért befejezőként idézzük Arany Jánost: Széchenyi emlékezete című versből:

„Nem hal meg az, ki milliókra költi / Dús élte kincsét, ámbár napja múlt, / Hanem lerázván, ami benne földi, / Egy éltető eszmévé finomul, / Mely fennmarad, s nőttön-nő tiszta fénye, / Amint időben, térben távozik;”

Kerek Lajos

Nagy László (Hajdúszoboszló 1931. máj. 19. – Hajdúszoboszló, 1989. aug. 6.): általános iskolai tanár

Szülei mezőgazdasági munkából biztosították a család megélhetését. A két gyermeket, Lászlót és Sándort nehéz körülmények közt nevelték és tanították.

Elemi iskolai tanulmányait Hajdúhadházon, majd annak elvégzése után ugyancsak Hajdúhadházon kiváló eredménnyel elvégezte a polgári iskola négy osztályát is. Törekvő, tehetséges gyermek volt és ez a belső motiváció határozta meg későbbi életútját, életpályáját.

A polgári iskola elvégzése után néhány évvel – az 50-es évek elején – Budapestre ment és az akkor elfogadott továbbtanulást jelentő és lehetőséget biztosító szakérettségit szerezte meg. A szakérettségi biztosította a Főiskolán való továbbtanulást, így nyert felvételt a névadó eszmeiségét sugárzó, nagy hírű tanárokat foglalkoztató Budapesti Apáczai Csere János Pedagógiai Főiskolára. Ez a Főiskola az akkori pedagógushíányt

volt hivatott csökkenteni kétéves, egész napos képzéssel. 1954-ben a Főiskolán magyar szakos tanári diplomát szerzett.

1954. október 20-án kötött házasságot Bartha Erzsébet tanítónővel, aki szintén friss diplomás volt és Nagyhegyesen dolgozott, s így ő is Nagyhegyesre került magyar tanárnak. Itt kezdték a pályát nagy ambícióval és első gyermekük Éva is itt született 1955-ben.

1958-ban édesanyja súlyos beteg lett, segítségre szorult és a jólelkű, szülőszerető pedagógus házaspár Hajdúhadházon vállalt szolgálatot, hogy a szülőkön, beteg édesanyjukon segíteni tudjanak. Itt született második gyermekük László 1959-ben.

A család bővülésével pedagógus szolgálati lakásra lett volna igényük, melyet Hajdúhadházon nem tudtak megoldani, és tíz év után 1968-ban Földesre kerültek, ahol ő magyar szakos tanárként, felesége pedig alsó tagozatos tanítónőként dolgozott. Az új munkahelyen hamar beilleszkedtek a testületi közösségbe.

Szakmailag jól felkészült, sokoldalú, kreatív pedagógus volt, melyhez nagyon kedvező módon kapcsolódott a pedagógusoknál nélkülözhetetlen gyermekszeretet és a jó kapcsolatteremtő képesség. Ezek a tulajdonságok nemcsak a pedagógus és tanítvány kapcsolatát tette gyümölcsözővé, hanem a szülőkkel való kapcsolatát is kedvezően befolyásolta. Ezek a pozitív emberi tulajdonságok azt eredményezték, hogy tanítványai és a szülők is hamar megszerették.

A tudatos és tervszerű pedagógiai munka, a tanítványokkal való jó munkakapcsolat eredményeként tanítványai jó alapokkal, sikeresen állták meg helyüket továbbtanulásuk során úgy a középiskolában, mint a szakképző iskolákban.

Osztályfőnökként, „jó szülő” módjára, minden egyes tanítványára figyelt, segítette őket, nemcsak a tanítási órákon, hanem a tanórán kívüli tevékenységekben (úttörőmozgalom, kulturális munka) is fejlesztette személyiségüket, a közösségi szellemet, bővítette ismereteiket.

Tanítványai szüleivel is jó kapcsolatot alakított ki, amit közvetlen, derűs egyénisége és a személyiségéből sugárzó segítőszándék is nagymértékben elősegített. Tanítványai, és azok szülei tisztelték, szerették.

Szőke Jánosné Molnár Terike, akinek Nagy László tanár úr osztályfőnöke volt, nagy szeretettel gondol egykori tanárára. A hanglejtő magyar órákra, arra, ahogyan az ismeretanyagot igyekezett minden tanítványával elsajátíttatni, arra, ahogyan tanítványai felé a szeretetet sugározta, kedves hanghordozására, egész személyiségére. Osztályfőnökként tudatosan, tevékenységi formákat biztosítva fejlesztette az osztályközösséget sikerélményt biztosítva. Olyan pedagógus volt, akihez bármilyen kérdéssel lehetett fordulni. Nagy szeretettel és tisztelettel emlékezik rá, őrzi kedves emlékét.

Szakmai munkája, pozitív személyisége alapján a nagylétszámú testületben ahogyan ő, úgy kartársai is tisztelték, szerették, s ez a munkatársi kapcsolat jó hatással volt a testületi közösségre is. Mindezek alapján 1969-től 1972-ig a földesi iskolánál az igazgatóhelyettesi teendőket is ellátta. Ilyen minőségben jó segítőtársa volt az igazgatónak, nehéz körülmények között (váltott tanítás, esti iskola) vállalt részt az iskola irányításában, vezetésében. Tenniakarására, munkabíráására jellemző, hogy lelkesen vett részt a felnőttoktatás szervezésében, ahol szaktárgya oktatását is vállalta és gyümölcsöztette jó kapcsolatteremtő képességét.

Szerény, lelkiismeretes, segítőkész, mindenkihez közvetlen, kedves munkatárs, barát volt.

Az utolsó években, amikor már gyógyíthatatlan betegségével küzdött, a napköziben teljesített szolgálatot, ugyanazokkal az emberi kvalitásokkal, amelyek ezt megelőzően jellemezték. Nem ment táppénzre, dolgozni akart, a gyermekek között akart lenni. A hátrányos helyzetű gyermekek körében pozitív emberi, pedagógusi vonásai hatványozottan érvényesültek és váltak a gyermekek vonatkozásában hatékony nevelési tényezővé.

Iskolai munkáján túl szívesen vállalt közéleti feladatokat, társadalmi munkákat.

Évtizedeken át aktívan vett részt az MHSZ munkájában, amire Arany Gyula egykori MHSZ-vezető így emlékezik: „1970-ben vettem át a földesi MHSZ, majd később a Tartalékos Honvédelmi Klub vezetését. A megye egyik legjobban működő szervezete volt a földesi. Ez annak volt köszönhető, hogy olyan önzetlen, tenni akaró és lelkiismeretes vezetőségi tagjaik voltak, mint Nagy László tanár úr, tartalékos tisztt, aki az iskolában és a településünkön szervezte, segítette színvonalas rendezvényeinket. Közvetlen, barátságos és segítőkész volt mindenkire, s így volt ő mindenki „Laci-bácsija”, tanár bácsija. A megyei tartalékos tiszti versenyek aktív szervezője és tagja volt, sok szép földesi siker részese.

Nyugdíjba vonulásakor a Tartalékos Tiszti Klub tisztelettel és szeretettel köszöntötte, megajándékozta. Munkásságáért többször részesült helyi, megyei és országos kitüntetésben, elismerésben. Két alkalommal részesült Honvédelmi Érdemérem kitüntetésben. Utoljára betegágyánál találkoztunk a nagyszerű munkatárssal, baráttal, akinek emlékét szeretettel, tisztelettel és megbecsüléssel őrizzük ma is.”

1989-ben betegsége súlyosbodott, tovább nem tudott dolgozni, leszálalékolták, majd nyugdíjazták. Nyugdíjazása alkalmával három és fél évtizedes pedagógiai munkásságáért megkapta a Pedagógus Szolgálati Emlékérmét.

A jó férj, a szerető családapa, a pedagógus pályán és a közéletben lelkiismeretesen munkálkodó munkatárs, barát, aki a sok-sok szenvedést emberi méltósággal viselte 1989. augusztus 6-án hunyt el. Emlékét megőrizzük.

Váradai Zoltánné

Nagy Sándor János (Vámospércs, 1897 – Budapest, 1953. márc. 25.): művésztanár.

Édesapja, Nagy Dániel 32 éven át volt a vámospércsi református egyház lelkipász-

tora. Édesanyja Csuzi Eröss Gizella. Nemcsak édesapja, de atyai nagyapja is lelkész volt, sőt anyai ősei is mint iskolamesterek, prédikátorok és lelkészek szolgálták a református egyházat.

Kilencen voltak testvérek, így érthető, hogy nagyon nehéz anyagi körülmények között éltek. Rajz tehetsége hamar kitűnt, de a részben osztott vámospércsi iskolában nem sok lehetősége nyílt a rajztanulásra.

Művészpályája a szülői házból indult el. Édesanyja támogatta, akinek apja, de ő maga is jó rajzoló, festő volt. Őseik között találjuk Eröss János rézmetsző diákot, aki rajzkészségével is kitűnt. (L. Tóth Béla: A debreceni rézmetsző diákok című könyvéből megtudjuk, hogy Eröss János rajza után készült rézmetszetből ismerjük az egyetlen hiteles Csokonai-képet.)

Nagyon nyugodt gyermek volt a kis Sándor, de nem volt visszahúzódo természetű. Tanulótársaival boldogan járta a vámospércsi határt. Innen ered természet- és állatszerete, valamint későbbi vadász-szenvedélye.

Miután elemi iskoláit Vámospércsen elvégezte, a család sokat töprengett azon, hogy hol folytassa tanulmányait. Kecsegetett a lehetőség: az öreg Kollégium gimnáziuma, ahol jó tanulás esetén kedvezményes koszt, lakás, esetleg alapítvány van, vagy a Debreceni Társulati Polgári Iskola, ahol

ugyan többet kell fizetni, de jól megtanítják a rajzot. Az édesanya ez utóbbi mellett döntött, ugyanis nagyon bízott abban, hogy fia később rajzolásból, festészetből, szobrászatból fog megélni. Jó tanár kezébe került: Toroczky Oszvald tanár úr kiválóan megtanította rajzolni, festeni.

A négy polgári után beiratkozott a református tanítóképzőbe. Itt, a szegény tanulókat is támogató Bakoss Tibor festőművész tanította a rajzot. A kiváló akvarellista felfigyelt a fiú tehetségére. Mindenben segítette, hogy minél többet tudjon. Folyton dicsérve tehetségét - utódjaként emlegette. Közben érkezett 1914. A tizennyolc éves fiút besorozták, majd be is kellett vonulnia. Königréztbe vitték.

Mielőtt elvitték, bátyjának a következőket mondta:

„Mikor az első bevonulás volt, azt mondtam neked, hogy szeretnék én is kimenni a frontra. Most meg azt mondom, hogy szeretnék köztetek lenni... Nem szeretnék megsebesülni. Ha a jobb karomat lőnék el, a kitűzött életcélom megsemmisülne.”

Königrézt után Doberdó következett, majd a román frontra került. Sebesülten jött haza, de szerencsére a lábán sérült meg, de a fronton szerzett ízületi fájdalmi élete végéig megmaradtak. Mély nyomot hagytak benne az idegtépő Doberdón eltöltött háborús évek. Leszerelése után Strobl Alajos és Bory Jenő tanítványaként a budapesti Képzőművészeti Főiskolán folytatta tanulmányait.

A román megszállás alatt hónapokig nem találkozott családjával, mivel Vámpércs Romániához tartozott. Amikor ha-zament, nem engedték vissza, mondván: ha tanulni akar, Bukarestben van iskola.

A románok kivonulásáig szülei szőlőjét munkálta a festés, rajzolás és szobrászkodás mellett.

Utána visszament Budapestre, ahol folytatta tanulmányait, majd oklevelet szerzett. Az 1923-24-es iskolai évben a Dóczy Leánynevelő Intézet Igazgató-tanácsa az önálló rajztanári tanszékre a polgári leányiskolában megválasztotta rendes rajztanárnak. (Itt tevékenykedett 1946. szeptember 1-jéig,

nyugdíjba vonulásáig.) Művészi pályája ettől kezdve nagy lendületet vett, művészi fejlődése kiteljesedett. Műterme a patinás Dóczy Intézet egyik szobája volt. Csendben, szerényen, de nagy energiával, sokat dolgozott. Műtermében aktok, lovas-szobrok, portrék, síremlék-tervek sorakoztak. Csokonairól készített domborműve, a Kollégium bejárata mellett.

Sokoldalú művész volt. Olaj- és vízfestékekkel festett, de rézkarcot és exlibriszt is készített. Azonban főleg szobrokat mintázott, mint szobrász, nagy művész volt. Alkotásai közül legjelentősebb az álmosdi hősök emléke. Ugyancsak kiemelkedő a debreceni krematórium előtti medence szélén a „Halászfű” és a debreceni országzászló körül felállított szoboregyüttes, valamint a Déri Múzeumban található „Megy a juhász számaron” című kompozíciója. Az elesett rendőröknek készített emléktáblát, és emlékoszlopot a lezuhan debreceni repülőknél.

Domborművei megtalálhatók a Kollégium falán: Kálvin, Zvingli, Csokonai,

Arany, Kölcsey, Baltazár, Maróthi, Sinay, Péczeli, Régenfeld képével. Az utrechti egyetemnek is készített egy domborművet.

Számos síremléket alkotott. A debreceni köztemetőben Dr. Baltazár Dezső és Rácz Károly síremlékei vannak. A vámospércsi temetőben testvérei: Czeglédi Gáborné sz. Nagy Gizellának és Szabó Imréné sz. Nagy Matildnak és férjének síremlékei. A hajdúböszörményi temetőben áll Dobó Sándor síremléke.

Munkatársai, barátai emlékezéseiből kiderül, hogy érdeklődése sokoldalú volt. Mint ember vígkedélyű, kedves, közvetlen. Könnyen haragvó, könnyen békülő, jószívű. Szíves vendéglátó, aki a három napig tartó Sándor-napon vendégeivel sokat „nótázott”.

A háború után nehezen tudott alkalmazkodni a megváltozott időkhöz. Valami félreértés miatt 1945-ben internálták. Megromlott egészségi állapota miatt nyugdíjazták. Már nem tudott alkotni. Mindene elpusztult. Képtelen volt újrakezdeni.

Budapesten halt meg 1953. március 25-én.

Dr. Vass József így emlékezett rá:

„A magyar falu küldte: Vámospercs hajdúközség. Művészetében is legtöbbször a természetet, a falusi idillt, az egyszerű emberek puritán környezetét és a hazafias hagyományokat örökölte meg, amelyektől sohasem szakadt el.”

Források:

1. Dr. Papp Lajosné sz. Nagy Erzsébet feljegyzése fivéről 2. Visszaemlékezések Nagy Sándorra. 3. Volt kollégái, barátai visszaemlékezései.

Lengyel Róbertné

Nagyné Magyary Ildikó (Debrecen, 1954 dec. 25. – Derecske, 2002. nov.): általános iskolai tanár.

Szülei is pedagógusok. Édesanyja Pálffy Jolán, édesapja Magyary Béla, lelkes, gyer-

mekeket szerető, a pedagógus pályát hivatásuknak tartó nevelők.

Az általános iskoláit a derecskei Bocskai István Általános Iskolában végezte, majd Derecskén maradván a Tóthfalusi Sándor Gimnáziumban érettségizett. 1980-ban a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán földrajz- testnevelés szakon általános iskolai tanári oklevelet szerzett. Később, 1987-ben elvégezte a rajz szakot is.

Legnagyobb hatású példa volt előtte édesapja, aki hosszú évtizedeken keresztül sportolt, focizott, a sport lelkes híve volt. A sport, kirándulás szépségét hamar megismerte és nagyon megszerette.

Rövid 47 évet élt. Élete csúcsára gyermekkorában feljutott.

1965-ben a Magyar Úttörők Szövetsége, a Magyar Testnevelési és Sportszövetség és a Magyar Televízió kezdeményezésére indult útjára az Úttörő Olimpia. Ildi ekkor 11 éves volt.

A Bocskai István Általános Iskolában, az 1004 számú Bocskai István Úttörőcsapat keretén belül Németi Tibor testnevelő tanár szervezett egy leány tornász csapatot. Ildikót kezdetektől fogva ott találjuk a tornász csapatban. A nyaktörőknek tűnő gyakorlatokat könnyűszerrel végezte úgy a talajon, mint a különböző szereken (gerenda, felemás korlát). Nagy lendülettel ugrotta ő is, és társai is a különböző szaltókat. Ezért elhatározták az

edzővel együtt, hogy megpróbálnak eljutni a III. Úttörő Olimpiára, melyet 1967. június 21-29-e között rendeztek meg. Úgy is lett. Nagy siker volt. A tornászcsapat bronzérmes lett. Ildikó II. korcsoportban ugrásban ezüst érmet, ezt megelőzően pedig a területi döntőn négy aranyérmet szerzett.

Miután kialakult a IV. Úttörő- Olimpia lángra, még szebb eredmények születtek. A derecskei tornász lányok szerezték meg az első helyet, és egyénileg is sok aranyat gyűjtöttek be. Így pl. Ildikó összetett egyéni bajnoksága mellé még 2 aranyérmet szerzett gerendán és ugrásban. A Hajdú Bihari Napló így írt 1968. júl. 4-én erről a győzelemről a „13 Hajdú-Bihari aranyérem az országos úttörő-olimpián” címmel: „a hajdú-bihari úttörők közül különösen a tornászlányok tettek ki magukért. Nem kevesebb, mint 13 aranyérmet szereztek. És ebből 12-től a derecskeiek.” A Magyar Hírlap munkatársa éppen Ildikóval készített interjút közvetlenül az eredményhirdetés után:

„Egy perc, és mellettem ül a csendes folyosón a lányok győztese, a derecskei Magyar Ildikó, idehozta testnevelő tanára / edzője osztályfőnöke is egyben/: Németi Tibor. A kislány hirtelenében szólni sem tud az örömtől és az elfogódottságtól, élete első interjúja ez. Még nyakában az aranyérem.

Nézzük meg együtt – javasolom. Boldogan elmosolyodik, aztán szerényen-büszkén kimondja:

Első lettem ám szekrényugrásban és gerendán is – ragyog az arca.

Mi lesz érte a jutalom?

Társnőimmal együtt a Balatonra megyünk, aztán... aztán / ránéz a tanár bácsira, aki bólint / Csehszlovákia és Lengyelország következik!

Egyre közlékenyebb, megtudom tőle, hogy kitűnően végezte a hetedik osztályt, s kedvenc elfoglaltsága: a festegetés, azt nagyon szeretem. Apuka rajztanár, de én testnevelő leszek – magyarázza.”

Az 1969-es úttörőév is sikereket hozott a tornászok számára, akik között továbbra is ott találjuk Magyar Ildikót. Kecskeméten a serdülő tornászok országos vidéki bajnokságán a

derecskei Pedagógus lánytornászok mind az I. osztályban, mind a II. osztályban megszerezték a csapatbajnoki címet. Egyéni összetettben ugyanitt Ildikó II. lett, ezen kívül ugrásban ezüst érmet szerzett. Az V. Úttörő-Olimpián 1969. júniusában megvédték eddigi eredményeiket, az aranyérmet.

Az országos általános iskolai sporttanács és a Pajtás újság Szerkesztősége a legjobb sportolónak és csapatoknak 1969-től kezdve odaítélték az „Év sportolója” címet, a vele járó serleget. 1970. febr. 5-én a 7 fős tornászcsapat vette át Németi Tiborral a díjat, majd a VI. Olimpia következett még ugyan ebben az évben, majd a VII. Olimpia 1971-ben. Négy-szer egymás után lett aranyérmes a tornászcsapat. Középiskolában is folytatták a tornaszást a lányok. A középiskolában a tornászlányokat mindenki név szerint ismerte. Az általános iskolában és a gimnáziumban sem volt előttük sem és utánuk sem még egy olyan csapat, mint a „derecskei aranyak”. Abban az időben, hétvégeken országos versenyek színhelye volt az iskola tornaterme. Csőke József film-rendező a sport szépségeinek megörökítője dokumentum filmet készített a derecskei tornászlányokról, „Derecskei aranyak” címmel. 1972. okt. 31-én vetítették le. A középiskola befejezésével útjaik szétváltak. Ildikóból valóban testnevelő tanár lett. A versenyekre való felkészülés erősen edzette akaraterejét, kitartását, küzdeni tudását, melyre többször volt szüksége a következő években, de legfőképpen akkor, amikor életéért küzdött a gyilkos kórral szemben.

1975-től Tépén tanított orosz nyelvet, testnevelést és rajzot. A szaktanácsadó biztatására végezte el a rajz szakot és azért is, mert mint ahogy vallotta már általános iskolás korában is szeretett és tudott is rajzolni. 1980-ban férjhez ment és 1982-ben megszületett első gyereke, Zoltán. Nem maradt sokáig otthon, visszament tanítani Tépére. 1984-ben a Magyar Úttörők Szövetségének Dicsérő Oklevelét kapta kiemelkedő csapatvezetői munkájáért.

A kisgyerek mellett nehéz volt az átjárás a szomszéd községbe, így 1985-ben De-

recskén a középiskolai kollégiumba került nevelőtanárnak.

1990-ben megszületett második gyereke, Krisztián. Így ismét nem dolgozott két évig. 1992-ben, amikor visszament dolgozni, akkor az I. Rákóczi György Gimnázium Szak-közép és Általános Iskolába a gimnáziumi egységben tanított testnevelést és vizuális kultúrát, rajzot, amíg a betegség el nem hatalmasodott, úrrá nem lett rajta.

Sokoldalú, aktív, szókimondó egyéniség volt. A diákokhoz közel tudott kerülni, bizalmas dolgaikba beavatták. Szívesen segített a diák-problémák megoldásában. A délutáni szabad-időben, főleg a kollégiumban az anyát pótolta a kollégistáknál. Átvállalta terheik, gondjaik egy részét.

Egyszerre tudott lenni feleség, gyermekeit féltőn nevelő anya, szerető testvér és szüleit segítő gyermek. Munkájában igényes, következetes, igazságosan ítélkező pedagógus egyéniség volt.

A betegség fokozatosan elhatalmasodott rajta. Kezdetben nem vett tudomást róla, nagyon bízott a gyógyszerekben, gyógyításokban. Tette a dolgát, miközben örök harcát vívta. Mint amikor kis csitri lányként egyre magasabb szinten teljesített az olimpiákon.

2002 augusztus utolsó napjaiban nem volt maradása otthon. Kollégáival együtt a szeptemberi csengetésre készült. Vágyott arra, hogy ott álljon a tanulók között, a tornateremben, a rajzórán, szünetekben a gyerekek között. Hogy ő bátorítsa a félénkeket, biztassa az elbizonytalanodókat...

Magyary Ildikó, már nem kezdhette meg a 2002/2003-as tanévet. A tablóról tekint ránk ismerősökre. S az új diákok, akik ezután lesznek derecskei „Rákóczis” diákok, már csak a még szebbé váló emlékeket ismerhetik meg azoktól, akik örizzük a tanárnő, a kolléga, a barátnő emlékeit.

Olyan egyéniség volt, aki nem csak szavakkal buzdította diákjait, de személyes teljesítménye, példaadása, egész egyénisége példa volt a tanulók szemében.

Derecske város is büszke az aranyaira.

Szőllősi Imréné

Németi Adorjáné Cseke Erzsébet (Hajdúszoboszló, 1936. január 15. – Hajdúszoboszló, 1990. február 26.): középiskolai tanár.

Módos gazda család egyetlen gyermekeként féltő gondoskodással, nagy szeretettel körülvéve nevelkedett. Szülei igyekeztek minden lehetőséget biztosítani korán megnyilatkozó jó szellemi képességei fejlesztésére. Általános iskolai tanulmányait Hajdúszoboszlón végezte. Mivel szüleit kuláknak minősítették, nem vették fel a helyi gimnáziumba, így 1950-1952-ig a debreceni Dóczy Gedeon Gimnáziumban tanult tovább. A harmadik és negyedik osztályt azonban már szülővárosában, Hajdúszoboszlón végezhette, és itt, az Irinyi János Általános Gimnáziumban 1954-ben kitűnő eredménnyel érettségizett. Még ebben az évben felvételt nyert a Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának magyar-orsz szakára. Egyetemi éveiben harmadik szakként a latint is felvette. 1958-ban középiskolai tanári diplomát kapott.

Az egyetem minősítése szerint jó képességű, szorgalmas tanuló volt. „Igen élénk, jó felépítésű, határozott, de az átlagosnál érzékenyebb természetű.”-írták róla.

A diploma megszerzése utáni első tanítási évben a Püspökladányi Általános Fiúiskolában tanított, majd 1959. szeptember 1-jén hazakerült Hajdúszoboszlóra, ahol halá-

lái a Hőgyes Endre Gimnázium és Szakközépiskola, majd az ebből önállósult Közgazdasági Szakközépiskola tanára volt.

1958-ban házasságot kötött Pálfi Attilával, akitől 1965-ben elvált. Szüleivel élt, akiket rajongásig szeretett. Haláluk nagyon megviselte, s magányát csak az 1973-ban – Németi Adorján orosz szakos tanárral – kötött házassága oldotta föl. Gyermeke nem született, így minden szeretetét, energiáját tanítványai nevelésére, oktatására fordította. Rendkívüli munkabírási, igényesség jellemezte mind magával szemben, mind tanítványait, környezetét illetően. Szinte egész napját az iskolában töltötte. A tanítási órák után szakkörökön foglalkozott a tehetséges tanulókkal, korrepetálta a gyengébbeket. Különböző versenyekre, vetélkedőkre, felvételi vizsgákra készített fel, s emellett arra is maradt ideje, hogy diákjainak egyéni, családi problémáját megbeszélje, tanácsokat adjon, s ha kellett, vigasztaljon.

Szaktanárként az irodalom megszerettetését érezte fontosnak. Szerette választott hivatását és a tárgyat, amit tanított. Lebilincselő órákat tartott, amiket tanítványai az érettségi találkozókön húsz-harminc év távlatából is idéznek. Osztályfőnökként a nagyfokú gondoskodás és a tanulók neveltségi szintjének emelése jellemezte. Részben ennek is köszönhető, hogy iskolánkból meglepően sokan választották a pedagógiai hivatást.

Kaszásné Tóth Edit, aki régi iskolája, a mosztani Közgazdasági Szakközépiskola magyar szakos tanára, így emlékezik volt osztályfőnökére: „Olyan ember volt, aki nyomot hagyott az emberekben. Rendkívül magas erkölcsi mérce, emberséggel ötvözött szigorúság, következetesség jellemezte az oktató-nevelő munkáját. Nem tűrte a fegyelmezetlenséget, modortalanságot, udvariatlanságot, s a tanítványai ezt a legelső percekben megtanulták. A tökéletességre törekedett önmagával szemben is, és a diákoktól is ezt várta el. Éppen ezért ritka pillanatnak számított, amikor – magyartanár lévén – elérzékenyült egy-egy történet kapcsán, vagy a végzős osztályoktól könnyes szemmel búcsúzott. Diákként sokan nem

értették meg, hogy a szigorú külső egy mélyen érző, a szépre és jóra fogékony, jólelkű embert takar. Mert ők nem látták, hogyan védte diákjait, mennyire kiállt mellettük, értük.”

Gajdáné Bodnár Ildikó, aki szintén a pedagógiai pályát választotta, visszaemlékezésében azt írta: „Osztályfőnökünk, Németi Adorjáné meghatározó, markáns egyénisége volt az akkori tantestületnek. Szigorú, elveihez ragaszkodó, de melegszívű, emberszerető, olyan, aki kiállt a diákjai mellett. Tartottunk tőle és szerettük őt.”

Pedagógiai munkája elismeréseként 1972-ben megkapta az Oktatásügy Kiváló Dolgozója, majd 1983-ban és 1989-ben a Kiváló Munkáért kitüntetést.

Korai halála mindnyájunkban megdöbbenést keltett. Egy önmagát felemésztő, munkáját mindenek elé helyező ember élete szakadt meg. Tudományos munka, publikáció nem őrzi emlékét, ő a gyakorlat embere volt. Tanítványai viszik tovább nagyszerű munkájának értékeit. Olyan volt, mint a Nap, amely mindennap egyszerűen csak fölkel és teszi a dolgát.

Túri Lászlóné

Nyakó János (Polgárdi, 1927. jan. 8. – Hajdúnánás, 2002. ápr. 5.): tanár, igazgató.

Szülei: Nyakó Mátyás molnár, anyja Debreceni Katalin, háztartásbeli. Két féltestvére volt, idősebb bátyja a II. világháború hősi halottja.

Elemi iskolában 6 osztályt Polgárdiban, 4 polgárit Székesfehérváron járt.

A háború után Hajdúnánásra költöztek, innen átjáró volt a Hajdúdorogi Tanítóképzőbe. Itt szerzett tanítói oklevelet 1948-ban.

Hajdúnánáson, a Fiúiskolában néhány hónapig kinevezés nélkül dolgozott. Jó rajzkészségét felhasználva sokat dekorált és tanított. Kinevezése után ugyanebben az iskolában tanított tovább.

Biológia-földrajz tantárgyak iránti érdeklődése készítette, hogy jelentkezzen a tanári diploma megszerzésére. Levelező úton szerzett képesítést Pécsen, majd Egerben a főiskolán 1952-ben.

Házasságot 1951. február 24-én kötött Hajdúnánáson Daróczy Erzsébettel, aki szintén pedagógus. Házasságukból két gyermekük született: János 1951. december 26-án, István 1953. november 2-án.

1959-ig az akkori Fiúiskola igazgató-helyettese volt, majd vállalta az új 3. sz. Általános Iskola szervezésével járó feladatokat. Ebben az iskolában volt igazgató 1963-ig. 1963-64-ig az MSZMP politikai munkatársa volt, 1965-ig mint tanácselnök irányította a város életét.

1965. szeptemberétől felesége betegsége miatt környezetváltozásra Bükkszékre költöztek. Az ottani általános iskolában, mint tanár és úttörő-csapatvezető dolgozott 1967-ig.

1967-ben Kabán kapott igazgatói kinevezést az általános iskolában.

Ekkor 40 éves, tele ambícióval, tenni akarással. Hamarosan megismerkedik a helyi körülményekkel, és hozzálát a kabai iskola életének megreformálásához. A szerencsés véletlennek köszönhetően ugyanebben az évben kerültem pályakezdőként az iskolához, és ugyancsak 1975-ben jöttem el onnan. Így végig kísérhettem vezetői munkáját

nak azt a nyolc évét, ami talán életének leg-sikeresebb korszaka. Példát mutatott a beosztottjai előtt, és megbecsülte azokat a nevelőket, akik jól dolgoztak. Esélyt adott a fiataloknak azzal, hogy fontos feladatokkal bízta meg őket. Demokratikus vezetői stílusáért, emberségéért, szakmai tudásáért kivívta beosztottjai előtt tekintélyét.

A nap huszonnégy órájában azért dolgozott, hogy a kabai iskolás gyerekek számára minden esélyt megadjon a majdani boldoguláshoz. Ez serkentette arra is, hogy a gyenge képességű tanulók felzárkóztatására speciális programot dolgozzon ki.

Tudta, hogy az iskola egyben a község kulturális központja is. A falu vezetőivel való jó kapcsolatának köszönhetően bővült, széplült az iskola, ugyanakkor a községi rendezvények állandó szereplői voltak az intézmény dolgozói, tanulói.

Kiemelkedő munkájáért „KIVÁLÓ PEDAGÓGUS” kitüntetésben részesült.

A kedvező események ellenére 1975-ben családjával Hajdúnánásra költözött. Itt a fiúiskolában, a mai Maklár-iskolában dolgozott napközis nevelőként nyugdíjazásáig.

Örökmozgóságának, a közösségért való tenni akarásának köszönhetően hamar megtalálta azt a területet, ahol ismét „szolgálhatott”, segíthet. Ez a városi sportélet.

1988–1994-ig a Hajdúnánási Bocskai SK szakosztály vezetője a városban. Diplomáciai érzéke, tárgyalókészsége, következetes szigorúsága elismert sportvezetővé tette.

A szponzorok jelentős része az iránta érzett tiszteletből, tanítványi szeretetből állt a labdarugó csapat mellé.

Később két évig a női kézilabda-csapatnál vállalt tisztséget, mint technikai vezető.

Figyelmét lappangó betegségei egyre gyakrabban vonták el az imádott labdajátékoktól. A mérkőzéseket még meglátogatta, de már nem vállalt közszereplést.

Egészségi állapota egyre romlott, kórházba került, de a kórt az orvosok sem tudták legyőzni.

2002. április 5-én gyorsan terjedt a hír a városban, Nyakó János tanár bácsi eltávozott közülünk.

Egy fáklya kialudt. Emléke, szavai, mosolya tovább él tanítványai, munkatársai szívében, akik előtt példa lehet igaz élete.

Ráillenek Dan Millman szavai:

„...testesítsd meg azt,
amit tanítasz, és csak azt
tanítsd, amit megtestesítesz.”

Oláh Imréné

Nyesténé Mogyoróssy Erzsébet (Püspökladány, 1943. dec. 3. - Budapest 2002. máj. 17.): általános iskolai tanár, család-pedagógus.

Az általános iskolát szülőfalujában, a Petri telepen, a középiskolát a Karacs Ferenc Gimnáziumban végezte.

Mindig osztályelső volt nyelvekből, de a hétagú család anyagi helyzete nem tette lehetővé a főiskola nappali tagozatán való tanulást, így munkát vállalt. 1962. szeptember 1-től óraadó tanár abban az iskolában, ahol ő is tanult. 1963. szeptember 1-től képesítés nélküli nevelő, mivel felvételt nyert a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola magyar és orosz nyelv szakára. Ez év nyarán férjhez ment. Férje Nyeste Sándor. Az 1964-65-ös tanévben az ajkai 301. sz. MŰM Intézetben magyar nyelvet és történelmet tanít. 1965. szept. 1-től a püspökladányi Petőfi Sándor Általános Iskolában dolgozik. 1967-ben kapta meg a magyar nyelv és irodalom,

orosz nyelv-tanári diplomáját. 1992. szept. 1-től ugyanitt, mint családpedagógus dolgozott 1998 végéig, nyugdíjazásáig.

1964-től minden évben osztályfőnök volt, de a tanítási óra adta nevelési lehetőséget mindig kevésnek tartotta. Ezért megragadott minden alkalmat a gyerekekkel való tanórán kívüli foglalkozásra. Majdnem minden évben kirándulni vitte osztályát a Farkas-szigetbe az északi-hegyekbe, Budapestre. A közel 20 év alatt irodalmi színpadosai mindig formabontó új megközelítésben adták ünnepi műsorukat. A járási, megyei megmérettetésen rendre arany minősítéssel öregbítették iskolájuk jó hírét. Képezve magát, elvégezte a debreceni Kölcsey Művelődési Központ által szervezett „C” kategóriás rendezői tanfolyamot.

Néhány évig, a '70-es évek elején, a magyar nyelvet tanítók munkaközösségének vezetője is volt. Majd az akkoriban kialakított szaktantermek közül az orosz nyelvi labort vezette. A nyelvi labor adta lehetőséget kihasználandó, felnőtteknek szervezett nyelvtanulási lehetőséget, esti tanfolyamokat, német és francia nyelvből.

Megbízást kapott a járás általános iskoláinak könyvtári szakfelügyeletére. Egy év múlva megbízatását visszaadta, mert az érintett iskolák azzal nyugtázták megjelenését: „Jó, de a feladat mellé pénzt is hoztál?”

Mint osztályfőnök vagy szaktanár szigorú, következetes, ugyanakkor humánus volt. A rosszabb felelet után lehetőséget kapott a javításra a tanuló. A gyengébb és jobb képességű gyerekekből tanuló párokat szervezett, kihangsúlyozta az egyén és a közösség egymásért való kölcsönös felelősségét.

A felfedezett tehetséges gyerekeket ösztönözte tudásuk gyarapítására: plusz szorgalmi, kutatási feladatokkal megbízva.

Több tanuló is indított vers- és prózamondó versenyeken, ahol eredményesen szerepeltek. Tanítványai közül többen választották a tanári pályát, s lettek később kollégái, esetenként barátai.

A rendszerváltás és az egészségében beállt változás pályamódosításra késztette. A meghirdetett családpedagógusi állást megpá-

lyázta és elnyerte. Mindig is érzékeny volt a szociális problémákra, érdekelte a hátrányos helyzetű gyermekek családi háttere. A segíteni akarás szándékával fordult a gondokkal küszködő családok felé.

1992. szeptember 1-től mint családpedagógus dolgozott, közben intenzív szakirányú képzésen megszerezte a képesítést.

Nehéz feladatot vállalt e járatlan út kitaposásával. Ő volt az első főállású családpedagógus. Nem volt kidolgozott tematika, metodika, kapcsolatrendszer, szinte a nulláról kellett indítani mindent.

Miért vállalta ezt a munkát? Ő így fogalmazott egyik konferencián elhangzott előadásában: „Mert megtapasztaltam, milyen súlyos gondokkal küszködik sok gyerek, s naponta érzem saját tehetetlenségemet... Volt időm felismerni: bármilyen családi probléma esetén a legkiszolgáltatottabb helyzetbe a gyermek kerül...”

„A családpedagógia új gyermek- és ifjúságvédelem. A családot segíti, hogy a gyermek a családban maradjon...”

Nagy lelkesedéssel és akarással fogott a tengeri probléma megoldásához. Sok-sok álmatlan éjszakát áttöprengve jutott az egyes esetek megoldásához. Sikert a problémás családok többségével jó kapcsolatot kialakítani. A gyerekek kevesebbet hiányoztak, azok a szülők is megjelentek a szülői értekezleten, akik eddig nem voltak érdeklődők. Kialakult a kölcsönös visszajelzés az osztályfőnökkel.

Eseti segélyek az önkormányzatoknál, alkalmi munka stb. Egységük visszanyerésében is sikerült a segítséget megszervezni.

A konferencia kötetekben megjelent előadását a szakirányú főiskolai képzésben ajánlott irodalomként javasolják a hallgatóknak.

Munkája során tanítva, családok bajait orvosolva, mindig a gyermekek érdeke, személyiségük fejlesztése volt neki az elsődleges

szempont. Kereste a gyermek korának, testi-lelki fejlettségének legjobban megfelelő nevelési, oktatási módszert, alkalmas iskolatípust.

Így ismerte meg a solymári WALDORF-ISKOLA programját, nevelési elvét. Ennek az iskolatípusnak a megvalósításába fogott bele. Többféle ok miatt az nem sikerült.

A „Szépen emberül” mozgalmat is próbálta a püspökladányi emberekkel elfogadtatni. Egyszeri megrendezése sikerült. Ez a mozgalom a szellemi környezetszennyezés ellen hirdetett harcot.

Családban történt események miatt kérte nyugdíjazását '98 végén. Ez év októberében elvesztette édesanyját. Nehezen viselte édesanyja hiányát.

Egy pályázati lehetőség billenti vissza lelki egyensúlyát.

Középiskolás kora óta írogat hosszabb-rövidebb szünetekkel. A pályázatra beküldött hat írásából négyet elfogadnak és megjelenik 2000-ben, két antológiában. Nagyon boldog és további írásokat tervez. Közben egészségi problémáit vizsgálva fedezik fel gyógyíthatatlan betegségét. Bizakodva, óriási akaraterevével és önuralommal küzdött ellene. Nem tudta legyőzni, 2002. május 17-én eltávozott körülből.

Munkáját az iskolavezetés elismerte:

Társadalmi munkáért kitüntetés több alkalommal; Tíz napos jutalomút Leningrád, Moszkva 1969.; Nyolc napos jutalomút Berlin, Potsdam 1970.; Kiváló Munkáért miniszteri kitüntetés 1989.; Pedagógus Szolgálati Emlékérem 1998.

Publikációi:

Hagyományok és értékek az ezredforduló pedagógiájában. 1998 Budapest.

Az iskola és a család, Püspökladány, 50 oldal.

A család értékei és lehetőségei az ezredfordulón.

A családpedagógus egészségnevelő munkája. 52 old.

Nyeste Sándor

Ö

Ökrös István (Berettyóújfalu 1914. márc. 31. – Püspökladány 1988. okt. 2.): kántortanító, általános iskolai igazgató.

Édesapja Ökrös János, édesanyja Aszalós Zsuzsanna Berettyóújfaluban egyszerű parasztemberek voltak, akik református hitet vallottak, s az apa a presbitérium tanácsának is tagja volt. Házasságukból hét gyermek született, István volt a hetedik, a legkisebb. A szülők, bár nehéz körülmények között éltek, a gyermekek tanítására nagy gondot fordítottak.

Elemi iskolai tanulmányait Berettyóújfaluban végezte, majd ugyanitt a polgári iskolát, amit kitűnő eredménnyel végzett el és az iskola vezetésének javaslatára a debreceni Református Kollégium Tanítóképzőjébe került ösztöndíjas diákként. A Kollégiumban, mint a legjobb organista, ő volt az oratóriumi kántor is.

A hét gyermek olyan neveltetésben részesült, ami az összetartozás érzését, egymás segítségének szükségességét testesítette meg életükben. Mintha a szülők érezték volna, hogy erre szükség lesz. Ugyanis István 16 éves korára mindkét szülejét elveszítette. A testvérek áldozatkészsége segítette elő, hogy István és testvérébátyja, Sándor a tanítóképzőt elvégezhessek. Ebben Julianna testvérük segített sokat. Sajnos Sándor korán elhunyt. István a tanítói oklevelét 1934-ben szerezte meg.

Lőrinczy József egykori osztálytárs, az osztály krónikása 1979-ben, a 45. osztálytalálkozón így örököztette meg évfolyamuknak a Kollégiumtól, az Alma Mátértől való elválást. (részlet)

„Volt egyszer, volt egyszer egy jó Édesanya.
Volt néki, volt néki harmincöt szép fia.
Én édes fiaim, harmincöt neveltem,
Kiket öt éven át oktattam, neveltem.
Kiket öt éven át útra készítettem.
Ím lejárt az idő, az öt évnek vége
El kell már indulni, búcsúzni kell végre,
Itthagyni a fészket, fészekből kiszállni
Saját lábra állni, helyetek megállni,
Népünket, hazánkat hívsággal szolgálni.
Induljatok immár a tarisznnyát vállra (...)
Előre fiaim, soha-soha hátra,
Ne hozzatok szégyent az édesanyára!
Ne feledjétek el soha az ORANDÓ-t
Ez anyai jelszót – és a LABORANDÓ-t!”
Ökrös Istvánnak az életútja, munkássága példaként szolgálhat a ma nemzedékének.

Mert akkor, 1934-ben rögzös és nehéz volt a pályán elhelyezkedni, mint ahogyan Pista bácsi ebben a krónikában önvallomásában írja. A képesítő vizsga után haza sem ment a Kollégiumból, Búj községbe utazott kántorpróbára, de nem nyert felvételt. Következő útja Mezőgyánba vezetett – szintén kántorpróbára – ahol ismét nem alkalmazták, de szeptember 1-jén néhány hétre ingyen tanítást vállalt. Ezt követően a berettyóújfalui tanfelügyelőségen vállalt ingyen munkát, remélve, hogy itt első kéz-ből tudhatja meg, hol van lehetőség elhelyezkedésre. Innen Biharkeresztesre ment tanítani, ahol egy évig dolgozott, most már fizetésért. 1935. novemberében Kisújszállásra került helyettes kántortanítónak, ahol 1936. májusáig dolgozott. 1936. májusában Komádiba hívták meg tanítani. Itt dolgozott 1951-ig, 16 évig.

1943. március 13-án házasságot kötött Gyenge Ilonával, akivel 45 évig éltek egymást segítő szeretetteljes házasságban. Házasságukból két gyermekük született. Sajnálatos, hogy első gyermekük, kisfiuk 3 hónapos korában agyhártya-gyulladásban meghalt. Éva lányuk 1958-ban született, és talán a szülők példája vezette őt is a pedagógus pályára.

1937-től szinte minden évben katonai szolgálatot teljesített. Hadiszolgálatra 1944. februárjában hívták be, Nyugat-Ukrajnában és Lengyelországban teljesített szolgálatot, zászlósi rangban. Majd a németek Ausztria felé vezényelték. A viszontagságos időszakot az tette elviselhetővé, hogy szeretett felesége is vele volt, ugyanis a németek a tiszti családtagokat is kényszerítették nyugatra vonulásra. 1945-ben angol fogságba estek, majd hazakerültek és 1947-től Komádiban igazgatói teendőket látott el.

1951-ben kerültek Sáp községbe, ahol egy évig beosztott nevelő, 1953-tól pedig a nyugállományba vonulásáig – 1974. decemberéig – 22 évig az igazgatói teendőket látta el.

A szülővárosához – Berettyóújfaluhoz – közel lévő kis településen a hányatott sorsú tanító otthonra talált, megtalálta a nyugodt,

kiegyensúlyozott munka feltételeit feleségével együtt. Minden erejével és tudásával az Alma Matertől kapott útmutatás alapján kezdett munkához. Érezte és tudta, hogy nemcsak tanítónak kell lennie, hanem a települést is szolgálnia kell, azt a települést, amelyik befogadta, és rövid időn belül – éppen munkássága alapján – becsülte, tisztelte úgy, mint tanítványai is.

Az egykori tanítvány Aranyi Gyuláné Nagy Erzsébet hálás szívvel, szeretettel és nagy tisztelettel emlékezik egykori igazgatójára, tanítójára. Így él emlékezetében: „Nagy izgalommal vártuk az első órát, amikor megtudtuk, hogy igazgató bácsi fogja tanítani a magyar irodalom és nyelvtan tantárgyat. Azóta sokszor eszembe jut magával ragadó előadásmódja, s neki köszönhetem a versek szeretetét, hiszen Petőfi, Ady, Arany János, József Attila verseit olyan átéléssel, sugársztíven tudta tolmácsolni. De öltözködésben is mindig példamutató volt, visszagondolva úgy érzem, hogy ezzel is tanítványait tisztelte meg. Kedves személyiségéről bennem élő emlékek mintha nem is olyan régen lettek volna, úgy idéződnek fel, hogy szívemben szeretet és hála van Igazgató bácsi iránt és köszönöm a magyar órákat, amelyek alapot adtak az irodalom, a versek szeretetére. Köszönöm a szó legnemesebb értelmében.

De nemcsak a tanítási órákon jeleskedett. Mindenütt, de különösen Sápon, népművelési munkát is végzett: színjátszó csoportot, énekkart vezetett, ismeretterjesztő előadásokat tartott és szervezett, a Művelődési Ház igazgatója volt. Átlagon felüli munkásságát több kitüntetéssel ismerték el: Miniszteri Dicséret, Oktatásügy Kiváló Dolgozója, Szocialista Kultúráért, Kiváló Népművelő. A korabeli Hajdú-Bihari Naplóban róla megjelent cikkben ez olvasható: „A megyében a Kiváló Népművelő címet ketten viselik, a Déri Múzeum akkori igazgatója és ő. Ha az elvégzett munka értékét években fejeznénk ki, matuzsálemi korral jellemezhetnénk.

Ökrös István az a népművelési munkás, akinek van tehetsége és szorgalma egy község-

ben a művelődés minden ágát, fajtát kibontakoztatni.” Az ismeretterjesztést éppúgy fontosnak tartotta, mint az öntevékeny művészeti munkát.

Felesége is Sápon kezdett tanítani, majd Szegeden elvégezte a rajz-földrajz szakot, s a tanításon túl a bábozás mellett festett, szobrokat alkotott és tagja volt a Debreceni Medgyesy Ferenc Stúdióinak.

Sápon, de egész életükben maradandót alkottak mindketten. Munkásságukra gondolva azt fogalmazhatjuk meg, hogy nagyon nehéz lenne határt szabni, hol végződik a családi élet, a magánélet, s hol kezdődik a népművelés.

Bézi Zsuzsanna jelenlegi sápi igazgató így emlékszik Ökrös Pista bácsira: „Hét évig ő volt az igazgatóm, mint általános iskolai tanulónak, majd hat évig, mint kolléga dolgoztunk együtt, s mint kezdő nevelő sok segítséget kaptam Tőle, bátran fordulhattam hozzá bármilyen problémával.

Mindig szervezett, hol előadásokat, hol filmvetítést, énekkart vezetett és irányította az általános iskolát. Sokrétű közművelődési munkája révén Ő volt a község „Pista bácsija”, akihez bármikor bizalommal lehetett fordulni. Nagyon szerette a zenét, szívesen zongorázott, orgonált a templomban, de kedvenc hangszere a hegedű volt. Nem volt olyan ének óra (mert éneket is tanított), hogy a hegedű ne szólalt volna meg. Kislétszámú tantestületünkben családias légkör uralkodott. Együtt örült, vagy bánkódott velünk, egész életét a tenniakarás a mélységes gyermek- és emberszeretet jellemezte. A szó legigazibb értelmében „lámpás” volt a községünkben.”

1974-ben nyugdíjba vonulásáról a korabeli újságcikkekben egykori tanítványa, Péter Imre így ír:

„Bensőséges ünnepség keretében Benke Gábor tanácselnök méltatta Ökrös István oktatás- és nevelésügy terén végzett 40 éves munkáját, melyből 22 évet Sápon töltött. Kiemelte, hogy Ökrös István nemcsak tanító, igazgató volt, hanem népművelő is, aki nemcsak az iskola, hanem az egész község gondjaival törődött.” Itt került sor az Oktatásügy Kiváló Dolgozója kitüntetés átadására is.

Lőrinczy József osztálytárs, krónikás így foglalta össze életútját, munkásságát:

„Kedves Fiam, Ökrös, bizony sokan vannak, akik a munkában Tőled elmaradnak!

...A Te munkásságod hűen példázhatja: Pontos, szép munkának van csak foganatja. Így dolgoztál Fiam, és feltűnés nélkül, Köszönöm, hogy nekem ezt hagyod emlékül!”

A hálás egykori iskolája és Sáp községe 2003-ban – bensőséges ünnepség keretében – az ének-zene tantermet egykori igazgatójáról Ökrös Istvánról nevezte el. A tanterem falát fényképe díszíti, alatta eme felírással márványtáblába vésve:

Lengyel Mihály

P

Papp Bertalanné Jánócsik Ilona (Tiszalök 1934 ápr. 26 – Nyíregyháza 2001. okt. 25.): óvodavezető.

Édesapja, Jánócsik György földműves volt, édesanyja, Bodnár Ilona a háztartást vezette. Elemi iskoláit Tiszalökon végezte. 1952-ben Kisvárdán szerzett óvónői képesítést, ekkor került Püspökladányba az Úttörő utcai óvodába, majd az Óvónőképző Zrínyi utcai mintáóvodájában lett gyakorlatvezető. 1955-től a Bajcsy utcai óvoda vezetője, és a járás óvodai felügyelője.

1957-ben kötöttek házasságot Papp Bertalan agrármérnökkel.

1972-ben a püspökladányi óvodák önálló igazgatási lehetőséget kaptak. Ekkor őt bízták meg a 14 csoportból álló óvoda-igazgatóság vezetésével.

1972-1982 között nagyon sokat dolgozott Püspökladány óvodahálózatának fejlesztéséért. Vezetése alatt a régi óvodák új csoportokkal bővültek, új óvodák épültek, 29-re nőtt az óvodai csoportok száma.

Szívügyének tekintette, hogy a kis gyermekek korszerű épületekben, magas színvonalú nevelésben részesüljenek. Az óvodákat közművesítette, a világítást korszerűsítette, a gyermekek fejlesztését új szakmai eszközök beszerzésével segítette.

A technikai dolgozók munkáját konyhai és háztartási gépek vásárlásával igyekezett megkönnyíteni. A fenntartó szervekkel igyekezett jó, partneri viszonyt kialakítani.

Az intézményt egységes egésznek tekintette, mindig arra törekedett, hogy a város mind a kilenc óvodája azonos felszereltségi szinten legyen.

Minden lehetőséget felhasznált az óvodák fejlesztésére. azokban az időkben pénz hiányában sok fejlesztést, karbantartást társadalmi munkában végeztek el a patronáló szervezetek tagjai. Ezt a munkát fáradhatatlanul szervezte, koordinálta. Elérte, hogy minden óvodának legyen egy nagyobb társadalmi patronálója.

Vezetőként magas szintű szakmai munkát követelt. Nyitott volt minden új dologra, fontosnak tartotta az önképzés igényének kialakítását. Mindenkit ösztönzött a szakmai munka színvonalának emelésére, az új módszerek kipróbálására, bemutatására. Szerette a fiatal kollégákat, segítette szakmai fej-

lődésüket. Az utánpótlás felkészítését is fontos feladatának tekintette.

Óvodáink szakmai értékeit jól közvetítette. Rendszeresen szervezett szakmai továbbképzéseket, tapasztalatcseréket, nemcsak tagóvodai, hanem járási szinten is.

Vezetői egyénisége példa értékű. Minőségi munkát követelt, határozott és következetes volt. Őszinte, kritikus jellem, aki mindenkinek megmondta véleményét. Ugyanakkor nagyon segítőkész szakmailag, emberileg egyaránt.

Az esetenkénti vitát ezzel zárta: „Érted haragszom, és nem ellened.”

A munkamegosztás elvét fontosnak tartotta, de ismerte minden dolgozó terhelhetőségét is. Sokat tett a jó óvodai közösség kialakításáért, az óvodák egymás közötti jó kapcsolatának fejlesztéséért.

Sikerült bebizonyítani, hogy ilyen nagy óvodai egységet is lehet jó színvonalon működtetni, irányítani.

1983-ban felsőbb utasításra az Óvoda-igazgatóságot 3 önálló egységre osztották, Ő lett az I. sz. Óvodaiigazgatóság vezetője, egészen 1989-es nyugdíjba vonulásáig.

Pedagógiai munkájának minőségét jelzik kitüntetései:

1965- az Oktatásügy Kiváló Dolgozója;

1975- Kiváló Óvónő; 1989- Oktatásügy Kiváló Dolgozója, Szolgálati Emlékérem; 2001- Csenki Imre Néptanítói Díj.

A Csenki díj átvétele után írta:

„Ez a kitüntetés –díj – a legértékesebb, amit kaptam a pályám során, mert nem a főnökeimtől kaptam, hanem Tőletek – volt munkatársaktól.”

Elhunyt testvérének gyermekét saját gyermekeként szerette, nevelte, segítette a pályaválasztásban, majd az Ő gyermekeit unokáinak tekintette.

Nyugdíjas éveiben sokat betegeskedett, ezért 1999-ben Nyíregyházára költözött nevelt lányáékhoz. Bár nem volt püspökladányi születésű, szívében mindig püspökladánynak érezte magát.

2001 októberében végleges nyughelye férje mellett, a püspökladányi temető lett.

Utolsó levelében ezt kérte: „Ha arra jártok, majd egy szál virággal emlékezzetek rám.” Szellemisége ma is példaként él közösségünkben.

Bihari Katalin és Papp Ferencné

Pásztor Erzsébet Emília dr. (Lugos, 1916. szept. 4. – Érd, 1995. ápr.): középiskolai tanár.

Nyíregyházán az evangélikus gimnáziumban tanult. Az érettségi vizsga után három évig az egészségügyben dolgozott.

1938-ban kezdte tanulmányait a debreceni tudományegyetemen, természetrajz-földrajz szakon. 1943-ban ledoktorált cum laude minősítéssel gazdasági földrajzból. A német megszállás alatt kikerült az egyetemről. Családjával együtt Ausztriába menekültek, ahonnan 1946 októberében kerültek haza. 1947-től egy tanévet a Svetitsben dolgozott, majd Hajdúszoboszlóra került. Nyugdíjba vonulásáig tanított Hajdúszoboszlón. Öt évet volt távol városunktól, amikor egészségügyi okok miatt Veszprémben dolgozott.

Városunkban 1947. szeptember 29-én tartották meg a gimnázium tanévnyitó ünnepségét 17 tanulóval, három kinevezett tanárral és két óraadóval. 1958-ban vette fel az iskola az orvostudós Högyes Endre nevét (1950-től Irinyi János nevét viselte.) Erzsi néni is alapító tanárnak számít a gimnáziumban. Az 1950-es években irányításával az

iskola tanulóinak munkájával készült el a gimnázium előtti park, ami szépségével és szakszerűségével természetes díszje volt az iskolának és az iskola épületében működő kollégiumi részlegnek. Az új kollégium felépüléséig jól szolgálta a tanulóknak a természetes környezetben való kikapcsolódását. Szaktárgyai (biológia, földrajz, kémia) iránti érdeklődését bizonyítják a kémia tanításával foglalkozó szaklapban megjelent cikkei. A Néprajzi Múzeumnak külső munkatársa volt. Pályázatot nyert a Szoboszlai lakodalmas szokások és a Nádudvari fazekasság története című dolgozatával.

Szaktárgyai mellett nagyon szerette az irodalmat és a zenét. Az iskola tanulóival vállalkozott szépirodalmi művek bemutatására, amelyek közösségi és kulturális élményt jelentettek a gimnázium tanulóinak és a város lakosainak. Az 1955/56-os tanévben indult a gimnáziumban levelező tagozaton is oktatás. Ebben a képzési formában aktívan dolgozott még nyugdíjas éveiben is.

Az 1963/64-es tanév II. félévében végzős egyetemi hallgatóként kerültem ki a gimnáziumba kémiát tanítani. Erzsi nénitől nagyon sok segítséget, hasznos információt kaptam munkám során. Több órát meglátogatta és időt, fáradságot nem kímélve elemeztük értékeltük a látottakat. Ezek a megbeszélések adtak lehetőséget arra, hogyan válthatom aprópénzre azt, amit az egyetemen és a gyakorló gimnáziumban megtanultam. Voltam kísérőtanár az Erzsi néni által szervezett tanulmányi kiránduláson, ahol megfigyelhettem, hogyan kell a tanulókat felkészíteni a kikapcsolódást jelentő ismeretek, élmények befogadására. Jó volt látni, hogy bírta diákjai szeretetét és megbecsülését. Bennünket, szakosokat igyekezett bevonni a kémia szertár ésszerű rendszerének kialakításába, felszereltségének fejlesztésébe. Ez jelentős volt 1964-ben, amikor átadták a gimnázium új épületét, illetve amikor az 1964/65-ös tanévben indítottuk a biológiai-kémia tagozatot. Az új iskola parkjának kialakításához tanácsaival és a saját kertjéből növényekkel járult hozzá. Pedagógiai munkájában alapvetően érvényesült a szemlélet-

formálás, az összefüggések átlátására való készség fejlesztése, olyan ismeretek elsajátítására való törekvés, amelyek a mindennapi életben is hasznosíthatók.

Erzsi néni különleges helyet foglalt el a gimnázium életében, amit szavakkal nehéz lenne visszaadni, de erről volt kartársai tudnának beszélni. Idősebb, nyugdíjas korában tanulóink rendszeresen jártak hozzá apróbb dolgokban segíteni. Ezekkel a tanulókkal igazi emberi kapcsolatot alakított ki, beszélgetett velük családjukról, pályaválasztási elképzeléseikről. Levelezős és nappali tagozatos tanítványai közül sokan felnőtt korukban is felkeresték személyesen vagy levélben. Kapuját mi, volt kartársai is szívesen kinyitottuk, szeretnénk társaságában lenni.

Csizmadia Katalin

Pogány János (Bezenye, 1907. dec. 4. – Budapest, 1983. ápr. 6.): gimnáziumi tanár.

Gyermekkoráról nem sokat tudunk. Szülei korán meghaltak. Tanulását jórészt a Piarista Rendnek köszönhetette. Heves, lendületes, kirobbanó természetét délszláv őseitől örökölte. Tréfásan emlegette, hogy a Pogány név felel meg neki legjobban. Erre kicsit

büszke is volt és diákjai előtt szerette fitogtatni „pogányságát” – azaz szigorúságát.

Gimnáziumi tanulmányait a magyaróvári piarista gimnáziumban végezte. Az érettségi vizsga után belépett a rend váci noviciátusába. 1926. aug. 27-én – a rendalapító Kalazanci Szt. József ünnepén – felöltötte a piarista reverendát. A noviciátus végeztével 1927. aug. 28-án letette az egyszerű fogadalmat és szerzetesi névként „Joannes a Matre Christi”-t választotta.

Az 1927/28 tanévtől kezdve 1931/32 tanév végéig a rend Teológiai Főiskoláján 5 évig teológiát és vele párhuzamosan a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen tanult; matematika – fizika szakos tanárjelöltként végezte tanulmányait.

Pogány J. 1932. márc. 16-án kapta meg a tanári oklevelet a pedagógiai vizsga letétele után. Első munkahelye Vác volt, majd Debrecen, Szabadka és Budapest következett.

Vácott mindenki szigorú tanárnak ismerte, de közvetlenségével népszerűséget szerzett magának a diákok között. Elbeszélgetett velük sportról, futballról, szóval: barátjuk is volt. Háromévi tanárság után Debrecenbe helyezte a rend vezetősége. Itt fejlődött ki igazi matematika tanárrá. Szigorúságának híre megelőzte érkezését. De hamar megszerették őt és sokan magát a matematikát. Addig nem nyugodott, míg tanítványai meg nem értették a tananyagot. Alapelve az volt, hogy a matematika nem nehéz tantárgy, csak meg kell érteni, logika-fejlesztő.

Tanítványai remek karikatúrát készítettek róla: hóna alatt az osztálynapló, kezében az elmaradhatatlan kulcscsomó. Debrecen városának jellegzetes alakja lett ez a mindig siető fiatal tanár. Mikor Nagykaroly visszakérült az anyaországhoz, Pogány Debrecenben és Nagykarolyban is tanított. Négy napon át Debrecenben volt, azután vonatra ült és két napig a nagykarolyi piarista gimnáziumban bámulatos lendülettel és frissességgel tartotta meg óráit.

Az 1941-42-es tanév végén az akkor alakult szabadkai gimnáziumba helyezte a rend vezetősége. Szabadkán csak a 1942/43. tanévben működött, mint első osztályfőnök. Az

1943/44 - 1945/46 tanévben visszakérült Debrecenbe. Gimnáziumi rendes tanár, majd házfőnök-helyettes és a háborús időkben megszervezett konviktus igazgatója lett. Nehéz idők voltak ezek mindenütt. Az iskola hadikórház is volt, majd 1945-ben orosz kórház lett. A tanítás előbb a rendház szobáiban kezdődött újra, majd az orosz kórház megszűnése után a rendház bútorai-val berendezve a gimnázium épületében folyt a tanítás 1945-ben.

Pogány János 1946-tól a Budapesti piarista gimnáziumba került rendes tanárként. 1948-ban megtörtént az iskolák államosítása, ő kisegítő lelkész lett a Budapest XII. Csörsz-utcai lelkésszéken. Itt derült ki, hogy Pogány János nemcsak kiváló tanár, hanem sugárzó egyéniség és példamutató pap is volt. Telve volt lendülettel, folyvást többre és jobbra törekedett.

1950-ben az Egyház és az állam között létrejött megegyezés értelmében az 1948-ban államosított gimnáziumok közül a Piarista rend a budapesti és kecskeméti gimnáziumát visszakapta. 1950/51 tanévben Pogány János Budapesten tanított gimnáziumi rendes tanárként nyugdíjazásáig, de csökkentett óraszámában továbbra is tanított óraadó tanárként. A budapesti iskolában 30 évig működött (Debrecenben 10 évig). 50 évi munka után hagyta abba az iskolai tanítást, de egy-két magántanítványt továbbra is vállalt. Nehezen tudott ellenállni a kérésnek. Pedig ekkor már jobb lett volna pihennie. Szíve figyelmeztette, infarktus után már erősebb szívgyógyszereket szedett.

Tanításon kívül más, rendi tisztséget is betöltött. Szinte állandóan ő volt a rendi számvizsgáló.

Pedagógus körökben Pogány János neve fogalom volt. Nyilvános szereplésre nem igen volt módja, de név nélkül a háttérben működött. Szívesen tette. Vítte a matematika szeretete. Pl. felkérésre versenyfeladatokat készített az egi Pedagógiai Főiskola részére. Közben állandóan képezte magát. Külföldről (főként német nyelvű) szakkönyveket, újdonságokat hozatott. Könyvtárában olyan könyvek is voltak, amelyek még a tudo-

mányos intézetekben sem. Egy-egy „speciális” téma iránt érdeklődő matematikust a Pedagógiai Továbbképző Intézet Pogány Jánoshoz irányított. Körülbelül 3000 kötetes könyvtárát szak-szerűen katalogizálta. Így hamar megtalálták a keresett könyvet.

A külföldi irodalmat állandóan szemmel tartotta. Különösen a tankönyveket. Sokszor levélben is tárgyalt egy-egy könyv szerzőjével. Azok szívesen válaszoltak és megígérték, hogy megjelent vagy ezután megjelenő könyvüket, vagy egyéb tanulmányukat elküldik neki.

A hazai matematika tanítás minden mozzanatát élénken figyelte. Ezért lépett be a Matematika Társulatba is. 16 külföldi és hazai matematikai folyóiratot járatott. Ez a gazdag kincs rendelkezésére állt minden tanítványnak, aki érdeklődött a matematika iránt.

Hogy milyenek voltak tanítási módszerei, arról e sorok írója személyes tapasztalatokkal rendelkezik. Először is minden órán gyakorlatilag mindenki felelt, nem az volt a feleltetési stílusa, hogy egy-két nebuló kínlódott a táblánál, a többiek meg „lapulhattak”. Azt mondhatjuk, hogy „végigzongorázott” minden órán az egész osztályon. Nem volt szüksége tanári noteszre, jegyek beíráására ahhoz, hogy tudja ki mennyit tud és tulajdonképpen milyen jegyre áll. Jellemző például, hogy a differenciálszámítást valósággal újra felfedeztette az osztállyal. Szinte mindenki részt vett a közös felfedezés örömeiben.

Tiszteletreméltó vonása volt az is, hogy módszereit, tapasztalatait szívesen átadta fiatalabb tanártársainak, sőt cikkek, tanulmányok formájában a „Matematika Tanítása” című folyóiratban az ország matematika tanárainak. Szakfelügyelői jegyzőkönyvei valóságos tanulmányok, melyekből a más szakos tanárok is sokat okulhattak.

Temetésén a rengeteg ember, levél, távirat jelezte, hogy a „kiabáló Pogány” mélyen szerető ember volt. Egyik magántanítványa a jeles érettségi után így fejezte ki részvétét „irtózatosan sajnálom, állatian tudott tanítani”.

Berényi Dénes

Porcsalmy Soma (Tasnád, 1832. júl. 9. - 1914. febr. 14. Hajdúböszörmény): tanító.

Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, majd 1850-től a Debreceni Kollégiumban tanult, ott szerzett diplomát. A szabadságharc idején, fiatal kora ellenére egy ideig részt vett a harcokban. Pedagógusként Tasnádon kezdte pályafutását. 1853-ban mint színérváraljai tanító működött. Innét Fertős-Almásra (Ugocsa megye) került. Ismét Tasnádon dolgozott, majd 1865-től Érszentkirályon lett rektor. 1876-ban Hajdúhadházon vállalt állást, 1905-től haláláig Hajdúböszörményben élt fiánál.

Egyik őse Károly Róberttől kapta a nemesi címet, Porcsalma faluval együtt. A család eszmerendszerét azonban nem a nemesi kiváltság, az ezzel együtt járó rang határozta meg, sokkal inkább az, hogy tagjai generációról generációra református lelkészként, tanárként szolgálták a magyarságot a legnehezebb történelmi időkben. Legjelentősebb köztük Porcsalmy András, Apáczai Csere János tanára. Porcsalmy Soma a műveltség tiszteletét és a közösség szolgálatának feladatát kapta örökölt őseitől, és adta tovább gyermekeinek, köztük Porcsalmy Gyula hajdúböszörményi igazgató-tanítónak, aki a hajdú történelem jeles kutatója, szépirodalmi feldolgozója, városának újságszerkesztője volt.

Porcsalmy Soma elméleti síkon is foglalkozott a pedagógiával. Tankönyvírói ké-

pességeit bizonyítja a Kis állattan az emlős-állatokról versekben. Jó gyerekek olvasmányául című munkája, amelyet 1874-ben adtak ki Szatmáron. A mai ember számára kissé szokatlan, hogy versekben tanítják a természetismeretet, de az akkori időkben ez bevett szokás volt. Losontzi István Hármaskis Tükör című munkája szintén versekben adta elő országunk földrajzát, államszervezetét, történelmét. Losontzi művéről Arany János is nagy elismeréssel ír Naiv eposzunk című tanulmányában.

Porcsalmy könyvének bevezetőjében így ír:

A nagy természettudósok
Által ezen főosztályok
Vétettek a természetben
Amint itt láthatni rendben.
Első: „Állatok országa”
Második: „Növények osztálya”
Harmadik: az „Ásványoké”,
Nem élő teremtményeké.

Látható, hogy Linnét követi, aki Systémanaturale munkájában szintén a növény-, állat-, ásványország rendszerét adta. Tehát a mű kora tudományának színvonalán állt.

Porcsalmy a saját életében is megvalósította azt az eszményt, amelynek értelmében a pedagógus a falu mindenese. Nemcsak a gyerekeket tanítja, hanem levélírója, tanácsadója a felnőtt lakosságnak is. Igyekezett emelni az általános műveltséget, olvasóköroket alapított, s törekedett azokat értékes könyvekkel ellátni. Érdekelte a néprajz.

Tanulmányokat közölt a magyar és orosz keresztelők, lakodalmi, temetkezési szokásokról. Oroszokon, az akkori szóhasználatnak megfelelően ruténeket kell érteni. Ezzel a népcsoporttal Ugocsa megyei működése idején találkozott. Szellemi nyitottságát mutatja, hogy az akkor velünk élő nemzetségek folklórja is foglalkoztatta.

Porcsalmy Soma néven jelentős irodalmi munkásságot fejtett ki. A már említett Kis állattan... c. művét is ezen a néven jegyezte. Regénye a Két megbukott szív 1860-ban jelent meg. Ezen túlmenően több mint 400 cikket írt, 46 lapnak volt munkatársa. Főként a Nép Újságban, a Szatmárban, a Hajdúböszörmény és Vidékében, a Tanítók Lapjában publikált. A Házaselet című svéd regényt is lefordította 1871-ben.

Élete utolsó éveit fiával, Gyulával egy városban töltötte Hajdúböszörményben. Nagy részvét mellett temették el. Utolsó állomáshelyén, Hajdúhadházon az iskolákra gyászlobogót tűztek ki, sírja a hajdúböszörményi Keleti temetőben van.

Források:

Porcsalmy Soma: Kis állattan az emlős-állatokról Szatmár, 1874.

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái, XI. kötet Budapest, 1906.

Hajdúböszörményi Hírlap 1914. Február 20.

Tóth Károly: Porcsalmy Soma emlékezete, Szabadhajdú 1994.

Csiha László

R

Rácz Jenő (Szentés, 1883. augusztus 6. – 1942. augusztus 31. Hajdúböszörmény): középiskolai tanár.

Elemi iskoláit és a gimnáziumot szülővárosában végezte, majd a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett görög-latin szakos tanári képesítést.

1907-től helyettes, 1912-től kinevezett tanára a hajdúböszörményi Bocskay István Gimnáziumnak, 1937-től haláláig az iskola igazgatója.

1915 és '18 között részt vett az első világháborúban, kétszer sebesült meg, főhadnagyként szerelt le, megkapta a 3. osztályú katonai érdemkeresztet.

Édesapja köztisztviselőként álló polgára volt Szentés városának, az ottani Ipartestület

elnöke és a református egyház presbitere. A családi ház puritánságra, fegyelmezett munkavégzésre, az erkölcs tisztelgésére nevelte. Egyénisége diáktársai között is tisztelgésről írt ki, volt szentesi diáktársa, későbbi kollégája és az igazgatóságban utóda, dr. Sarkadi Nagy János így emlékezett a fiatal Rácz Jenőre: „... kisdíák korunkban példaképünk volt egész magatartásával.”

Lelkialkatának és erkölcsi beállítottságának megfelelően választotta meg szakjait. A klasszikus kor értékrendszerét valósította meg életében és ezen értékeket igyekezett kialakítani tanítványiban. Határozott követelményeket állított eléjük, ennek köszönhető, hogy azok a későbbi időkben jól megállták a helyüket az életben és az egyetemen. A böszörményi gimnáziumból sok diák ment a református teológiára, ahol nagy segítséget jelentett a biztos görög-latin alap. Többek lettek latin szakos tanárok az ő hatására, tanítványa volt Makai Imre, a kiváló műfordító is.

Nagy gondot fordított neveltjei kifejezés kultúrájának fejlesztésére. Gyűlölte a tartalmatlan mondatokat, a hibás szóhasználatot, figyelmeztette azokat, akik vétettek a magyar nyelv és a logikus szóvelgyszerkesztés ellen. A frázisok elvetése, a sallangmentesség jellemző volt igazgatói munkájára is.

Bár fontosnak tartotta a hagyományok ápolását, az egyes ünnepi alkalmakról való méltó megemlékezést, vezetőként az erkölcsi és tudományos alapok lerakását tartotta elsőd-

legesnek, szilárd munkafegyelmet követelt tanároktól, diákoktól egyaránt.

Igazgatósága alatt sokszínű tevékenység folyt az iskolában, az ifjúsági szervezetek (önképzőkör, cserkészcsapat, énekkar) eredményesen dolgoztak.

Rácz Jenő mindig törekedett arra, hogy az iskola támogassa az anyagilag nehéz helyzetben lévő diákokat. Az 1940/41-es tanévben 181 tanuló kapott díjtalanul 1028 tankönyvet. (A tanulók létszáma 349 volt.)

Igazgatóként számos társadalmi felkérésnek kellett eleget tennie. Tagja volt a református egyházkerület tanügyi bizottságának, sokat dolgozott az Alsószabolcs–Hajdúvidék Református Egyházmegye tisztségviselőjeként, presbiteri tisztelet is betöltött, több társadalmi és tanáregyesületben tevékenykedett.

Barátai, ismerősei melegszívű, barátságos, társaságkedvelő embernek tartották, nagyon szerette a zenét. Két fia (Rácz Zsigmond tanár, dr. Rácz Tibor orvos) kiváló muzsikusok voltak.

Hamar özvegyen maradt, s nehéz feladat volt számára gyerekei nevelése. Panaszkodni sohasem hallották, mély vallásos hite, a klasszikus etikán edzett gondolkodásmódja segítette abban, hogy úrrá legyen élete nehézségein. Nyugdíjazása napján halt meg.

Dr. Sarkadi Nagy János, a jó barát, utóda az igazgatóságban így búcsúzott tőle.

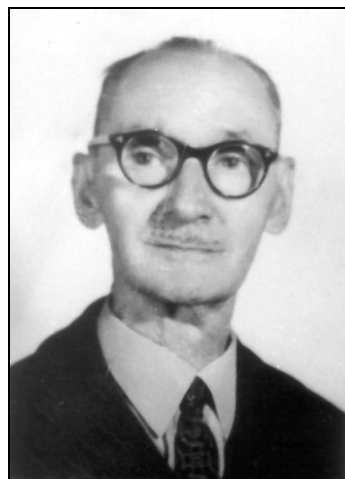
„Tanulságul szűrjük le életéből mindnyájunk egyéni okulására és iskolánk javára: Végezzük munkánkat, ha kell, önmagunk elégetéséig, még akkor is, ha sorsunk az ő sorsa lesz: a munka közepén esni ki a földi életből azért, hogy nyugodt lélekkel foghassuk össze utolsó öntudatunkkal a ránk bízottakat.”

Forrás:

A Hajdúböszörményi Ref. Bocskay G. évkönyve 1942/43. ; A hajdúböszörményi Bocskai István G. jubileumi évkönyve 1996. Személyi anyag, visszaemlékezések.

Csiha László

Raffay Lajos (Bözöd, Erdély, 1889 - Báránd, 1978): igazgató-tanító.

A szó igazi értelmében vett néptanító Bözödon született 1889-ben. Apja, Raffay Lajos néhány kh. földjének jövedelméből, alkalmi mezőgazdasági munkából tartja el családját. Édesanyja, Raffay Eszter a háztartást vezeti.

Ref. elemi népiskolai tanulmányait szülőfalujában, középiskoláit Székelyudvarhelyen, a tanítóképzőt Székelykeresztúron végezte 1908-ban. Ezt követően ideiglenesen alkalmazták Székelyudvarhelyen és Marosvásárhelyen, mígnem 1910-ben pályázat útján Bárándra került. A ref. egyházi presbitérium először ideiglenesen alkalmazta, később véglegesítette állásában. Hosszú éveken, évtizedeken keresztül az 1-2. fiú osztályok tanítására kapott megbízást.

Zeneileg legjobban képzett tagja 5 tagú tantestületének, ezért az ének tanítása is reá hárul az iskola nagy részében.

1912-ben házasságot köt Ajtay Ida óvónővel, aki a pályán csak néhány évig dolgozik, a háztartás vezetésével gondoskodik családjá mindennapjairól, amelyben 1913-ban leányuk Ida lát napvilágot.

Raffay (korábbi neve: Raffaj) tanító úr egyre szélesebb iskolai tevékenysége mellett a református egyházközsgben is kap meg-

tisztelő feladatokat, pl. egyházi számadó, jegyző, sőt egyházkerületi tisztségviselő is. Közben bevonul katonának, az első világháború alatt a 3. gyalogezredben szolgál. Szerencsés hazatérte után még nagyobb lelkesedéssel kapcsolódik be a közéletbe.

Az 1903-ban alapított férfi dalárda vezetését 1910-ben veszi át, azoknak a fiatal- és középkorú férfiaknak az öröme, akik „összhangzatos éneklés” tanítására kérték.

Ezt követően 1925-ben a dalárda mellett id. Csenki Imre karnagy segítségével egy vonós-zenekart is alakít, mellyel az egyszerű népdalfeldolgozásokon túl, klasszikusok megszólaltatását is művészien tolmácsolta.

Az ének-zene „nagykövetévé” vált, hiszen mind az iskolai énekkarával, éneklő csoportjaival, mind a felnőtt dalárdával a környékben történt fellépéseikkel számtalan kiténtetés és cím birtokosai lettek.

Kiváló szakmai munkája elismeréseként – bár rövid ideig – tankerületi felügyeletet is ellátott. Bevallása szerint ezt azért nem szerezte: „nem tudtam egyeztetni tanító-bajtársaim elképzeléseit feletteseim elvárásával...” – nyilatkozta egykoron.

Tétlen továbbra sem marad, hiszen a Hangya Szövetkezet igazgatói tisztségét is ellátja.

A szó legnemesebb értelmében „lámpása” egész falujának, mind az iskolai, mind a községbeli munkájával, pusztán jelenlétével is páratlan nevelői egyéniség. Ahogy mondták róla: ...”a tanító urat aztán nem lehet megelőzni soha a köszönésben...”

Több mint két évtizedes, eredményes munkája után 1932-ben igazgató-tanító megbíztást kapott az akkor hét tagú tantestületben.

Ez sem volt akadály a iskolán kívüli munkájának töretlen végzésében. Színielőadások betanításával, bemutatásával, a leventék téli oktatásával hintette a kultúra magvait, és nem eredménytelenül.

A háborút követő 1948-as államosítás sok kellemetlenséget, főleg megalázást hozott számára. Egyházi kötődése miatt felmentették igazgatói beosztásából, tanítói munkájára azonban továbbra is számítottak. Hiszen lakóhelyismeretben (később környezetismeret) senki nem volt olyan jártas mint ő, melyből monográfiát is szerkesztett.

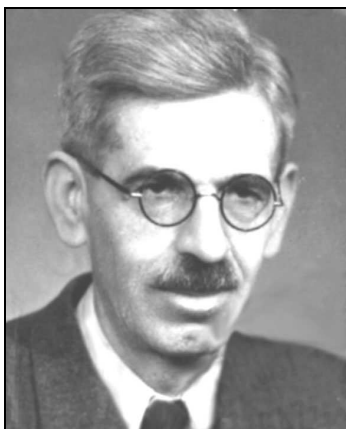
Az 1949-es nyugalomba vonulása után, amíg egészségi állapota engedte (sőt azon túl is) soha nem tudott ellenállni, ha helyettesítésre kérték fel.

Így volt módomban egykori tanítványából kollegájává válni, s már nem az írást és olvasást, hanem a pedagógia mesterségét tanulni. Atyai szeretettel közeledett felém, amit mindig igyekeztem viszonzni. Talán ő örült legjobban amikor igazgatói utódjának is tekinthetett. Halálos ágyán – kezét fogva – már csak ennyit mondott: „...fiam, vigyázzatok a gyerekekre...” és néhány óra múlva 1978. december végén örök pihenőre tért

Deli Andor

S

Salánki József dr. (Debrecen, 1885 - Debrecen, 1975. febr. 13.): gimnáziumi tanár.

Szegénysorú, ötgyermekes, földműves családból származott. A mindig kitűnően tanuló diák a középiskola első osztályától (Debrecen, Református Gimnázium) kezdve magántanítványokhoz járt, hogy kiegészítse a kapott ösztöndíjakat. Görög-latin egyetemi tanulmányait az első világháború szakította meg. A szőregi hadifogolytábor gazdasági hivatalában rövid idő alatt megtanulta a szerb, horvát, bosnyák nyelveket, hogy honfitársain segíteni tudjon. A háború után – latin-görög filológiából és ókori történelemből – bölcsészdoktori képesítést szerzett. Először a debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában dolgozott, majd a bécsi egyetem bölcsészeti karán mélyedt el ked-

velt tantárgyaiban, állami ösztöndíjasként. Tudományos értekezései magyar és német nyelven is megjelentek. 1932-től a Református Főgimnázium tanára. Fiúgimnáziumok részére írt tankönyvével országos pályázatot nyert. Innen kezdődtek személyes emlényeink.

1939-40 tele nagyon hideg volt. Mi, akkor ötödikes kisdíákok rövid cserkésznapdrágban, jancsiszeges bakancsban ugyancsak megküzdöttünk a hóval, míg a Refiig értünk. Az első óra latin lett volna, de – ilyen még nem fordult elő – Salánki Józsi bácsi, az osztályfőnökünk még nem érkezett meg. Csak az óra végét jelző csengetéskor nyitotta ránk az ajtót: „Kiástak végül” mondotta a tőle megszokott tömörséggel. Csapó utcai lakásának az ajtaját csak a szomszédai tudták szabaddá tenni a hatalmas hótömegtől. Jólesik most kiásni kedves emlékét is 60. érettségi találkozásunk alkalmával.

Nagyon tiszteltük tudásáért, emberségéért. Érdekes, hogy egyedül neki nem emlékszem „becenevére”, ami tanárainknak kijutott. Izgatottan lestük naponta apró tanári notesze felett feketéllő szemüvegét. Kinek kell most számot adni a 10-15 latin, vagy görög szóból, időmértéket is jelző versrészletből. „E szavak ismerete nem cél, hanem alapvető feltétele a kultúra megismerésének.” – mondta. „Meg az emlékezet fejlesztésének.” Nála nem váltak külön a nevelési, oktatási és képzési célok. Alapvető kérdése volt a „Miért?” Ahol tehette, rákérdezett az okokra,

következményekre. Rendkívül igényes volt és következetes. Senkivel sem kivételezett. Legendák maradtak fenn arról, hogy hogyan utasította vissza a bukásra álló nebuló protektorától hozott szalonnát, libát, vagy pálinkás butykoszt.

Hogy méltányos és megértő is volt, azt mosolyával, szeme ellágyulásával jelezte. Metakommunikációs tanulmányaim során foglalmaztam meg róla: egy ember, akinek a szája nem mosolygott, csak a szeme. Nevelési célzatú prédikációkat soha nem mondott. Egy-két szó, mondat vagy tekintet is elég volt, de az megismételhetetlenül: akkor és jókor. Egy ma is ismert élő írónk jegyezte fel egyik könyvében az írói sorsát is meghatározó esetet. Lógott az iskolai óráról. Nem éppen rossz helyre, csak a könyvtárba. Józsi bácsi azzal zavarta meg elmélyedését, hogy megnézte olvasmánya címét. Csak ennyit mondott: „Egy ilyen könyvért nem érdemes lógnod. Majd én kiírom neked azok címét, amelyeket el fogsz olvasni.” Ki is íratta, Bőségesen és igényesen.

Magáról keveset beszélt. Mindenkit a munkája alapján értékelő szemléletmódját édesapjának a gyermekeihez intézett egykori üzenetével foglalta össze: „Ha valaha olyan jó dolgok lesz, hogy cselédet is tarthattok, jól bánjatok vele. Ha pedig polgármesterrel beszéltek, úgy beszéljetelek vele, hogy TI fizetitek,”

Sajnos, a háború tanári szolgálata alatt se kímélte. Elbúcsúzni sem tudott tőlünk, ha jött a behívó. 1939-től 1945-ig – megszakításokkal – három és fél évet töltött katonai szolgálatban. Általában a kórházvonatok gazdasági ügyeit intézve, sok bajtársa életét mentette meg. 1946 februárjában került haza a hadifogságból, ami után újra a gimnáziumban tanított. Átképezte magát a matematika és a történelem tantárgyakra is. Filológiai, történelmi kutatásának eredményei a Kollégium levéltárában találhatók meg. Érettségi találkozóinkon még felolvasta az osztálynévsort kis noteszéből és újabb tudományos célkitűzésekről beszélt fiatalos lelkesedéssel. És *hobbijairól*: a Pedagógus Szakszervezet bélyeggyűjtő klubjának tagja

és sakk-körének bírója volt. Odahaza 5-6 táblán játszott sakkszimultánt, miközben dolgozatokat javított. Félelmetes emlékező képessége nyugdíjas korában is megmaradt. Önérzetes debreceni lelkiisége is. Nem engedte meg, hogy családjának valamiben is terhére legyen. Igen gyenge nyugdíja és légzőszervi betegsége miatt 1975-ben felvételt nyert a Pallagi úti Szociális Otthonba, nagyon szeretett feleségével együtt. Gégerákban halt meg 1975. február 13-án. Legyenek áldottak gimnáziumi tanáraink hóból-télből kiásvott emlékei.

Kovács Tibor

Seress István (Debrecen, 1922. márc. 30.– Debrecen, 1992. márc. 1): tanító, tanár, igazgató, címzetes igazgató.

A család harmadik gyermekeként született. Édesapja asztalos, majd művezető volt, aki a fronton szerzett tüdőbaj kiújulása következtében halt meg. Így hét éves korára félárva lett. Néhány éven belül elveszítette nővérét, majd tizenöt évesen édesanyját is. Ettől kezdve nagynénje gondoskodott róla. Gyermekkorát, és diákéveit itt élte. 1942 júliusában a Debreceneni Kollégium Tanítóképzőjében kapott oklevelet. Tanyai vándortanítónak nevezték ki Nádudvar-Német-szi-

getre, ahol hat osztályban, napi nyolc órát tanított.

1943. október 4-én tényleges katonai szolgálatra vonult be Gyulára. Onnan tartalékos tiszti iskolára küldték Veszprémbe. 1944. december 24-én katonai szerelvénnel Németországba vitték. Később Poznanba vezényelték, ahol nagy harcok folytak. Több sérült társát egyedül mentette ki a tűzvonalból, akiket később kerestették a honvédelmi és belügyi szervekkel. Sajnos nem kapott hírt felőlük, ami miatt sokat bánkódott.

Később, családi körben mesélte el, hogy a közel száz katona szálláshelyére, egy 18,5 mm-es tüzérségi gránát csapódott be, ami óriási szerencsájukra nem robbant fel.

Másodmagával, – mit sem törődve a veszéllyel – vállon kivitték a gyilkos eszközt az épületből és a Warta folyóba süllyesztették. Megúszták! Ezzel az önzetlen, de rendkívül veszélyes cselekedetével nagy hatással volt társaira.

1945. február 23-án a német rabságból hadifogságba került, ahol állandóan dolgozott. Romeltakarítást, vasutak, állomások javítását, a kórház ellátását végezte társaival együtt. Áprilisban egy Leningrád környéki táborba került. Derékig érő hóban a németek parancsára erdőirtást, majd két romos papírgyár bontását és építését kellett megoldaniuk.

1946. júniusától a Bolsevik Furnérgyárban faesztérgályosként dolgoztatták.

A leningrádi körzetben végeztek jóvátételi munkát. Kiemelkedő teljesítményeit többször elismerték, és még két évig ott tartották, mert jó munkaerőnek ítélték.

1948. májusában 23 magyar határvadász hazaindult, de a kellő nyelvtudás hiányából adódó téves regisztrálás miatt újabb nyolc hónapra munkára fogták őket.

1949 januárban négy kemény, megpróbáltatásokkal, – éhezéssel, hideggel, szenvedéssel – zsúfolt év után tért haza a fogságból Nádudvarra. Itt az Állami Általános Fiúiskolában folytatta munkáját.

Kulturális rendezvény alkalmával ismerkedett meg későbbi feleségével, a tanítónő Koncz Erzsébettel, akivel 1949 novem-

berében kötött házasságot. Három gyermekük született; Erzsébet, aki később a pályán is követte szülei példáját, István és László.

Mindketten nagy szeretettel, áldozatkészséggel nevelték, tanították őket, mindig a szépre, jóra, becsületességre, a kitartásra, takarékosagra, toleranciára. 1949-52 között testnevelő tanári oklevelet szerzett Pécsen.

A szűkös anyagi háttér mellett mindent saját erejükből teremtetek meg. Felépítették családi házukat. Mindhárom gyermekük felsőfokú végzettséget szerzett. A zenei és hangszeres képzésre is sokat áldoztak.

Sokirányú szakmai és társadalmi munkát végzett, emellett úttörő csapatvezető volt. 1955-től iskolaigazgató volt Nádudvaron. 1957-ben Népfront Munkáért Arany fokozatú jelvényt kapott. A fogságban átélt megpróbáltatásokban szerzett vesebetegsége kiújult. Feleségével, akkor még két kisgyermekével 1958-ban Debrecenbe költöztek.

A Béke úti általános iskolában lett testnevelő és csapatvezető. Több városi bajnokságot nyertek tanítványai. 1959-ben megbízták Köntösgáton az iskola vezetésével. Az intézmény öt helyen, rossz körülmények és gyenge tanulmányi eredmények mellett működött, ahol a nevelők cserélődése 30 % körüli volt. Közéleti munkájának elismeréseként 1960-ban az Országos Béketanács Aranyjelvényét kapta meg.

Területi Népfront munkát is végzett. Népbíró is volt, három cikluson át, mert szakszerűen és mindig határidőre elvégezte a munkát.

Rengeteget küzdött, vitatkozott, érvelt egy megfelelő szintű iskola építése érdekében a Nagy Sándor telepen. Még egy beígért szolgálati lakás sem tántorította el attól, hogy ragaszkodjon a meggyőződéséhez, elveihez. „Iskolát építeni tornaterem nélkül bűn”. Ez később szlogenné vált a szakmában.

1962-re elkészült az új emeletes iskola a tornateremmel együtt. A kitartóan végzett munkát elismerték. Ebben az időben vette fel az iskola a Nagy Sándor nevet.

1959-től tagja volt a Kodály Kórus férfikarának. Miután a kórus 11 év után hivatássossá vált, ő az eredeti hivatását, a pedagó-

gus pályát választotta, de a közös éneklés híve maradt, a Maróthi Kórus tagja lett. 1963-ban a Kiváló egészségügyi nevelőmunkáért elismerő jelvényt kapta meg.

Jó kedélyű, humoros, kimondottan társasági ember volt. A közösség jelentette számára a kibontakozást.

Naponta kismotorral járt a lakóhelyétől közel 10 km-re lévő munkahelyére, ahonnan rendszeresen este ért haza családjához.

1974-ben ismeretlen betegség támadta meg. Válságos állapotban került kórházba. Jobb lábfeje részben lebénult. Felesége és a szűkebb család kitartó gondozásának, és a tantestület döntő többségének szeretete, ragaszkodása erőt adott neki, hogy legyőzze kilenc hónapig tartó betegségét.

Munkájához fűződő eltökéltségét és tehetségét jelezte, hogy míg korábban nyolc év alatt hét vezető volt az iskola élén, ő 19 évet küzdött, dolgozott az ottani közösség, a diákság érdekében. Abban az iskolában, ami a város igen problémás körzete, sokak által lenézett telep, a téglavetői iskola volt.

A Nagy Sándor Telepen is szorgalmazta a fejlesztést, a hátrányos helyzet csökkentését. Így a közlekedés javítását, a telep telekönyvezését.

Lakóhelyén, a Homokkertben, fő szervezője volt a Horváth Árpád utcában a járda építésének, az ivóvíz, majd a gáz lakossági hozzájárulással való megvalósításának. A szervezésen, a hivatali ügyintézéseken kívül a konkrét fizikai munkában is példamutatóan részt vett gyermekeivel együtt.

1977-ben egészségi állapota miatt áthelyezését kérte a József Attila Általános Iskolába. Erdemei elismeréseként Címzetes Igazgató címet adományoztak neki.

Szeretett ott is dolgozni. Innen ment nyugdíjba 1982-ben. Munkás évtizedeinek elismeréseként Pedagógus Szolgálati Emlékérmet kapott.

A betöltött 40 szolgálati évének minden percét valóban szolgálatnak tekintette. Így nevelte a jövő nemzedékét. A tanulásra, a tudás megszerzésének fontosságára igyekezett irányítani a gyerekek és a környezetében lévők figyelmét.

Olvasottsága révén nagy tudással, hatalmas mennyiségű lexikai ismerettel rendelkezett. Szenvedélye a hivatásán kívül fiataloktól kezdve az olvasás, a mozi és a közös éneklés volt.

A kórusmozgalomban rendkívül aktívan, fegyelmezetten, nagy szeretettel vett részt. Ennek köszönhetően bejárta Magyarországot. Európa nyugati és keleti felén is sok országban képviselte a magyar zenekultúrát és szerzett maradandó élményeket és sok-sok barátot. Büszke volt rá, hogy személyesen köszönthette fel Kodály Zoltánt születésnapja alkalmából 1974-ben.

1980. decemberében a Maróthi György Kórus 30 éves jubileuma alkalmából emléklapot kapott.

Ötven éves kórustagságának elismeréseként 1982-ben a közművelődésben végzett munkájáért a Szocialista Kultúráért kitüntetéssel jutalmazták.

Nyugdíjasként több ideje maradt a kertes ház körüli teendőkre. A kórusmozgalomtól ezután sem vált meg. A DOTE kórusban énekelt rendszeresen.

Irodalom szeretete, az olvasás és az unokáival való foglalkozás újabb tartalmas elfoglaltságot adott neki. Szeretett tévén, foglalkoztatta a politika is. Gyakran levelezett a sajtóval, és verseket is írt.

Seress István örökké tevékeny, következetes, önzetlen, segítőkész, az igazságot kereső, és azért küzdő ember volt, aki a mai napig példaképe gyermekeinek és sok egykori tanítványának.

Vörös Gyuláné

Siketh Zoltán (Nyírbátor, 1931. jan. 22. - Hajdúnánás, 1988. jún. 8.): középiskolai tanár.

Falusi tanítók gyermekeként a debreceni Református Kollégium Gimnáziumában érettségizett, majd a KLTE Bölcsészettudományi Karán felvételizett, magyar-történelem szakon.

Dr. Bárczi Géza kezdeményezésére, miniszteri engedéllyel nyelvész szakosként dip-

lomázott. Előmenetele alapján a magyar nyelv tudományos kutatójának jelölték, de az 1954-ben bekövetkezett „racionizálás” okán Hajdúnánásra nevezték ki középiskolai tanárnak. Hét évre kötelezték a kinevezési helyre, mégis hűséggel helyt állt haláláig „az alföld porában,” Hajdúnánáson.

Kivételes felkészültségű és adottságú tanár-egyénség volt. Imponáló fellépésével, meleg baritonjával, kikerülhetetlen tekintetével rövid idő alatt meghódította diákait, hasonlóképpen felnőtt hallgatóságát, közvetlen környezetét.

A mi munkánk a színészekéhez hasonlít – fejtegette többször is kollégái körében. Ki kell dolgozni szerepünket, megkeresni a hatáspontokat, játszani minden körülményben, feledve magánéletünket.

Csak diákjai látták átlényegüléseit, prófétai hevületét, ámultak lenyűgöző tudását megtapasztalván. „Óráimra újra és újra felkészülök – írta halála előtt négy évvel, nem tudok rutinból tanítani, szeretnék mindig mélyebb tartalmi és nevelési eredményeket elérni.”

Műelemzései élményszerűek voltak.

Nem sugallta tanítványainak személyes vagy „hivatalos” álláspontjait, ehelyett szempontok sokaságával testálta rájuk a vers, próza (később a film) megőrzésre érdemes értékeit, elraktározható kincseit.

A rávezetés hosszú és munkaigényes útját választotta területi és országos sikereket elérő versmondók és Kazinczy-díjasok felkészítése során is. „Alapvetően önmagammal szemben vagyok igényes és szigorú” – vallotta a már említett önéletrajzában. Így hát megalapozott volt rendkívüli szigora, maximalizmusa, kikezdehetetlen következetessége.

Tanulói anyanyelvi versenyeken is remelkedtek, öregbítették Siketh Zoltán jó hírét is. A debreceni egyetem felkérésére osztályaival több nyelvtanítási kísérletben is részt vett. Magától értetődően kitűnő helyesírással és fogalmazással is megtanította a diákokat. Ha kellett, többször is megfogalmaztatott egy témát, mígnem azok teljes tartalmi és formai tökélytel láttak napvilágot növendékei tollából. A teremtő folyamatokban tanítványai folytonos partnerei voltak, rajongásig szerették.

Csak korán elhatalmasodó betegségei fogyasztották gyorsabban türelmét, empátikus képességeit. Könnyen sebezhetővé, olykor kiszámíthatatlanná vált diákjai, kollégái körében. Tanítványai szomjazták szavait, mindent elkövettek, hogy a legnagyobb csend és rend fogadja a tanár úr órávezetéseit.

Fiatal tanárként két végén égette élete gyertyáit, társadalmi és iskolai munkák, megbízatások sorát látta el.

Téeszkek mellett agitált, propagandistaként szemináriumokat vezetett, városi szakszervezeti titkárként tevékenykedett, filmesztétikai előadásokat tartott, iskolai ünnepek, ismeretterjesztő rendezvények egymásutánját szervezte, sokáig versenyszerűen sportolt is. A legkiválóbb osztályfőnökök között tartják nyilván iskolájában, KISZ-szervezői és tanácsadói munkáját megyeszerte ismerték és elismerték.

1979-től igazgatóhelyettesként a felnőttoktatást irányította.

Egy évvel korábban (1978) Maróthi-díjjal tüntették ki.

Érdeklődési köre (bevallottan) kül- és belpolitikai kérdésekre is kiterjedt. Többféle funkciója és pártmegbízatása ellenére szenvedélyesen bírálta a nemkívánatos jelensé-

geket, sosem rejtette véka alá bíráló megjegyzéseit. Mások igazáért, jobb sorsáért lázadt, maga szerény körülmények között élt és halt. – Zolinak nem itt lenne a helye – jegyezte meg róla földije, dr.Czine Mihály, a neves irodalomtudós.

Tanítványok sokasága cáfolná Czine professzor úr kijelentését.

Siketh Zoltán tanár úr napi robotokon felül emelkedve művelte a csodát Hajdúnánáson, harmincöt évig fénylő tanári pályáján.

Szeretve és megszerettetve irodalmat, igaz értékeket.

Sebestyén Miklós

Simay Attiláné dr. Barna Erzsébet (1928 - 2002): középiskolai tanár.

„Tudás és nemes szándék. Ez a kettő hozza meg a sikert.” (Baltazar Gracian: Az élet-bölcsesség kézikönyve)

Magyar - német szakos tanár. Pályáját a debreceni Leány Ipari Iskolában kezdte 1949-ben. Az 1950-51-es tanévtől a debreceni Vegyipari Technikum, később Vegyipari Szakközépiskola tanára volt. Munkáját az alázat, az alaposág és a felkészültség jellemezte.

Az iskolai feladatok és a családi élet egyensúlyát sérülés nélkül tudta megvalósítani. Egyéni karrierjét áldozta fel a tanári pályá-

ért, családjáért és tanítványaiért. „A becsület helytállás, vállalás, tett. Kitetszik ebből, hogy becsületesnek lenni nem veszélytelen foglalkozás.” Benedek István gondolatai egy tanári pálya több évtizedének summáját jelentik. Elindulhatott volna tudományos pályán is, de nem tette. Több nyelven beszélt, a németen kívül megtanult franciául is. Minden tárgyból képes volt korrepetálni, ez középiskolában már ritkaság.

Az iskola alapításától - néhány év algériai távollétet kivéve - egész tanári pályáját a Vegyipari Technikumban töltötte. Az iskola 1965-től szakközépiskolaként, 1983-tól Erdey-Grúz Tibor Vegyipari Szakközépiskolaként működött. Az ötvenes évek első felében sok vidéki, hátrányos helyzetű tanulót oktatott. A magyar vegyipar fejlődésével párhuzamosan azonban, különösen az évtized második felétől kezdve a vegyipari műszaki értelmiség tagjainak sorába kerültek tanítványai, nagy vegyipari vállalatok és kémiai kutatóintézetek vezetői is lettek belőlük.

Dolgozatjavítási technikája egyedülállóan igényes és alapos volt: először az összes dolgozatot elolvasta, hogy az egymáshoz viszonyítás mércéjét kialakítsa, azután kezdődött csak az alapos, szisztematikus javítás, vagyis kétszeres munkát végzett a tökéletesség érdekében. Mindez rendkívül időigényes volt, családtagjai sem tudták, hogy mikor aludt.

Egy természettudományos képzést adó iskolában a magyartanásra kultúraközvetítő, az igényes felnőtt vagy értelmiségi létformára előkészítő szerep hárult. Az önművelés és a kulturális élet fóruma az iskolában elsősorban az általa alapított és vezetett magyar szakkör volt, ahol a tanulók irodalommal, nyelvészettel, képzőművészettel foglalkoztak, színház- és múzeumlátogatásokat szerveztek, író-olvasó találkozókra vettek részt, pályázatokat, versenyeket szerveztek, irodalmi évfordulókról emlékeztek meg. A szakkör 1985-ben szűnt meg, helyét több érdeklődési kör vette át.

Több tanítványából lett ismert újságíró (Pünkösti Árpád, Gőz József, Weisz

György, Hajdú István, Hajdú Károly, Fehér Ágnes) illetve költő (Szigeti György, Szőke Kálmán, Patai Tibor, Brém-Nagy Ferenc).

Marx György szerint: „a tanítvány nem edény, amit fel kell tölteni, hanem fáklya, amit fel kell lobbantani.” Simay tanárnőnek a tehetségek fellobbantása nagyszerűen sikerült.

Tanári pályájának különös és a magyar közoktatás történetében is egyedi feladata volt 1974 és 1977 között egy arab osztály tanítása. Magyarország államközi szerződés keretében vállalta, hogy algériai arab tanulóknak vegyész-technikusi végzettséget ad. Simay tanárnőre hárult a képzés egyéves nyelvi előkészítése, melyet a francia nyelv közvetítésével oldottak meg, később pedig az osztályfőnöki feladatokat látta el az arab osztályban.

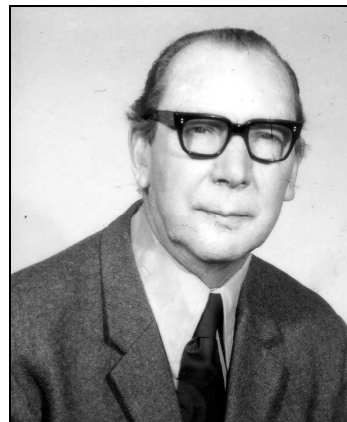
Nemcsak az iskola nappali tagozatán, hanem esti és levelező tagozaton is oktatott, ami folyamatosan igen nagy óraterhelést jelentett. Az iskola munkáját még nyugdíjasként is segítette.

Szinte soha nem volt beteg, aktivitása, életkedve, munkabírása alapján családja és barátai is hosszú öregségre gondolhattak. Nem így történt. „A becsületes ember fiatalon hal meg, vagyis idő előtt. ...Hiányát emlékekkel kell pótolni.” (Joseph Joubert)

Hajas Zsuzsa

Sólyom József (Szentpéterszeg, 1908. jan. 15. – Érd, 1990. nov. 21.): kántortanító, általános iskolai tanár, szakfelügyelő.

Pedagógus család gyermeke. Apja Sólyom József Szentpéterszegen igazgató-tanító, aki a Debreceni Református Kollégiumban szerzett diplomát. Az I. világháborúban, 1915-ben hősi halált halt. A falu szeretete jeléül 1942-ben emlékére az iskola falára emléktáblát helyezett el. Felesége Esztár község iskola-igazgatójának leánya, Szőke Emma. Ebből a házasságból négy fiúgyermek született, közülük az elsőszülött Sólyom József majdani általános iskolai tanár.

A Sólyom-família eredetét bizonyítottan az 1530-as évekig lehet visszavezetni. Sólyom Gergely várkapitány, aki Oroson élt, és lett Orosi Sólyom Gergely, 1606-ban nemesi címet kapott Bocskai fejedelemtől. Hősi helytállásáért „Zsáka várát” (földvár) és környékét, Várad mellett Őrsit, Érdmihályfalva mellett „Vasad”, Túrkeve mellett „Pohora” nevű birtokokat kapta.

Mindezekről, a nemesi címről a népes, a múltat nagyon tiszteletreméltóan és büszkén őrző család féltve őrzött kincsei a nemesi levél és sok régít irat.

A későbbi ifj. Sólyom József, a tanárember, akit írói vénával is megáldott az Isten, minden igyekezetével a népes család múltjának megörökítésén fáradozott, hogy az utódok tiszteljék őseiket és őrizzék tiszteletreméltó emléküket. Erről szól a „Kis Sólyom krónika”, és még számos dolgozata.

A nemesi címeréről, melyet a család kapott és őriz kutyabőrön – szívesen ír a későbbi földesi tanárember, de a címer, a család múltja egész életútját, munkásságát a közjó szolgálatába állította.

A „Nemesi címerünk” kis krónikájának első versszakában ez olvasható:

„Nemesi címerünk Bocskai rendelte, / Művésszel levélre reá is festette / Kiterjesztett szárnyú sólyom-madár mását. / Idézem kutyabőr címer leírását.”

Tehetséges, törekvő és a közjót szolgáló emberek lettek az utódok, sok közülük pedagógusként hasznosította magát és vett

részt az embernevelés nehéz, de szép munkájában. Így az 1860-as években Sólyom Antal Hajdúböszörményben pedagógus, aki itt megalakította az „Országos Református Tanítók Egyesületét” és szerkesztette a „Református Tanítók Lapját”. A következő generáció sok-sok tagja is pedagógus lett, és a tanítói hitvallást az ősi, nagy hírű Debreceni Református Kollégiumban „szív-ták” magukba és lettek igazi néptanítók, a Gárdonyi értelemben vett „Lámpásokká”.

Az ifjú Sólyom József elemi iskoláit Szentpéterszegen végezte, majd apja halála után, 1917-ben Földesre költöztek, anyai nagyjukhoz, nemes Szabó Mihálynéhoz. További iskoláit a nagy hírű Debreceni Református Kollégium diákjaként végezte, ahol 1927-ben tanítói oklevelet szerzett. Nagy szeretettel, megbecsüléssel emlékezett ezekre az évekre, ahol feltöltődött istenfélő emberszeretettel, ahol olyan neveltetést kapott, amely belsőleg motiváltan élete végéig az emberek szolgálatába állította. Rendkívül hatással voltak rá a kollégium nagy hírű tanárai: Dr. Veres István igazgató, Dr. Ecsedi István, Dr. Bartha Károly, Dr. Nagy Sándor és mások. Felejthetetlen élményévé vált első külföldi útja 1925-ben, amikor huszonhárom kollégista növendék Dr. Ecsedi István vezetésével egy hétig Bécsben járt tanulmányúton.

A tanári diploma megszerzését követően a Pest megyei Kocséron kezdte pályafutását, ahol tíz évig tanított. Az itt töltött évek szépek, de nehezek voltak, hiszen osztatlan iskolában délelőtt-délután tanított. 1934-ben házasságot kötött Neumann Mária osztrák származású óvónővel, akivel annak haláláig, 44 éven át éltek boldog, szeretetteljes házasságban. Házasságukból két gyermekük született, Éva és József. Lánya pedagógus lett és Százhalombattán tölti megérdemelt nyugdíjas éveit, fia állatorvosként dolgozott.

Első munkahelyén Kocséron, ahol az osztatlan iskolába sok tanyasi gyermek is járt, megszervezte a napközi otthont, amivel biztosította a gyermekek nyugodt körülmények közötti tanulását és étkezésüket is.

1938-ban Földesen kapott állást, ahol 18 évig élt és munkálkodott, alkotott maradandót. Ehhez a településhez fűződik számtalan sikerélménye, de élete keserű, emlékei is, melynek következtében 1956-ban el kellett hagynia a települést.

A katonaságnál 5 évig szolgált főhadnagyként, s így gyakran kellett a családot magára hagynia. 1944-ben orosz hadifogságba esett, és 18 hónapig embertelen körülmények között élt, s a hadifogságból súlyos betegen jött haza. A hadifogságban mérhetetlen családszeretete, a hazatérés reményében fogant hite adott erőt neki, s minden bizomnyal ez segítette elő, hogy ha betegen is, de hazaérkezett családjá körébe. Családszereteté, és nagyon is érző szívét példázza Éva lányához a hadifogolytáborban írt megható, az apa mélységes érzelmeit, szeretetét tükröző levele, melyet rézlemezre karcolva játékként készített:

„Mosolygó Sólyommadaram, kicsi Évám! Napsugaram! / E játékot névnapodra, karácsonyra Jézus hozta. / Segítettem én is néki – hogy adjam át? / Szívem kérdi .../ Hej, ha nőne sólyomszárnyam, elérhetném szomszomszágom. / Szélsébesen Hozzád szállnék, Tied lenne az ajándék. / Sebes sólyomszárnyam nincsen, hazasegít majd az isten! / Átadom majd, játszunk együtt, határtalan lesz a kedvünk. / Szeretettel méregettem – könnyem mosta – készítgettem, / Szívem álmát belevestem, hű imámmal megtetéztem.

Ivanovó, 1945 Karácsonyán, Hadifogoly Édesapád.

A hadifogolytáborból hazatérve – felgyógyulása után – elvégezte az Egeri Tanárképző Főiskola biológia-földrajz szakát kitüntetéssel, majd rajzból is képesítést szerzett. A továbbtanulás szándéka, a többet és jobbat akarás nemes, emberi megnyilvánulása volt részéről a szaktanári diploma megszerzése. Kiváló tanulmányi eredményének elismerése volt, hogy meghívást kapott a Főiskolától tanársegédi munkakör betöltésére, amit családi körülményei és elsősorban lakás-gondok miatt nem tudott elfogadni. (Halá-

láiig elhibázott lépésnek tartotta a tanársegédi állás el nem fogadását.)

Földesen termékeny, sokoldalú munkát végzett, maradandót alkotott. Egykori tanítványai szigorú követelményeket támasztó pedagógusként emlegetik ma is, olyan pedagógusnak, aki mindent megtett azért, hogy tanítványai elsajátítsák az ismeretanyagot úgy, hogy azt a gyakorlatban is tudják alkalmazni. Ezen túlmenően közművelődési feladatokat is végzett, meggyőződéssel vallotta és hitvallása is volt, hogy nemcsak tanárnak kell lennie, hanem együtt kell élni a település lakosaival. Elősegíteni a falu fejlődését, és az emberek életét teljesebbé tenni, közösségeket alakítva tartalmassá és hasznossá tenni életüket. Így szervezett a felnőtt cigányoknak tanfolyamot, hogy írástudókká tegye őket. Mint katonaviselt ember a Földesen működő Levente Egyesületben őt bízta meg az oktatói feladatok ellátásával. Ilyen minőségben megszerkesztette és megírta a „Leventeprobák Zsebkönyvét”, melyvel országos pályázatot nyert, és nyomtatásban 10 kiadást ért meg. 1848 centenáriuma a Földesi 48-as Ifjusági Bizottság aktív tagjaként Emlékműsor füzetet szerkesztett. Az Emlékfűzet első lapján az ő verse: |”Száz esztendő! ... Száz március! | Száz év alatt: száz új kenyér ... | Elmúlt század minden perce | Magyar nép sorsáról regél: | Mennyi öröm, mennyi bánat! ... | Képzelet is belefárad. | Mennyi sok harc! ... Kevés béke! ... | Száz esztendő ... száz emléke. |

Ebben a több, mint 30 oldalas műsorfüzetben megszólaltatja a földesi 48-as egykori honvédek hozzátartozóit, akik színesen emlékeznek nagyapáikra, akik a szabadságharc eseményeiben részt vettek. Kreatív ember volt, sokirányú művészi hajlammal megáldva: képeket festett, grafikával, fafaragással, rézmetszéssel foglalkozott, régiségeket gyűjtött. Mindezeket a tárgyakat családja ereklyeként őrzi. Ő tervezte az 1848-as földesi emlékművet, mezőgazdasági és más kiállításokat szervezett, segédkezett sportpálya építésénél, szépen hegedült, jól teniszezett, de legjobban kertészkedni szeretett.

Biológus (Micsurin) kertet létesített tanítványaival, tapasztalatait, elképzeléseit írásba foglalta, ami nyomtatásban is megjelent, a természetet „bevitte” a tantermekbe is, élőszarkot létesítve. „Természetkutató szakpróba” címen könyve jelent meg 1953-ban. Szakmai munkájának elismeréseként a püspökladányi járásban megbízták a biológiai szakfelügyelet ellátásával.

Sokoldalú népművelő volt! Színdarabokat is írt, legsikeresebb, máig emlegetett a „Földesi lakodalmas” népi játék ötletében, melyet írt és színpadra alkalmazott 1952-ben az ízig-vérig igazi néptanító. „Köszöntők, bosszantók” népi rigmusok könyve is megjelent a Megyei Népművelési Bizottság gondozásában.

25 kötetben megírta a Sólyom család krónikáját, mely a családfát is tartalmazza, 2 gyermeke, 5 unokája és 5 dédunokája nagy-nagy öröme. A családfán dédunokái a 14. generáció!

Csodálatraméltó, tiszteletet parancsoló Sólyom tanár úr gazdag életútja és munkássága. Érződik tevékenységében a mélységes nép- és emberszeretet, a belsőleg motivált tenni akarás, a családsszeretet annak ellenére, hogy küzdelmes, nehéz élete volt.

S milyen kegyetlen a sors! Az 1956-os forradalom leverése után – koholt vádak alapján – állásából felfüggesztették, majd letartóztatták és egy évig a tököli internáló táborban raboskodott. Feleségét állásából szintén elbocsátották, s így a kétgyermekes család kenyér nélkül maradt, de ezeket a nehéz időket is átvészelte az összetartó családdal.

1958-ban a család Érdre költözött, ahol a széles körű rokonság áldozatos összefogásával egy kis családi házhoz jutottak. Egy ideig még itt is rendőri felügyelet alatt tartották, majd később rehabilitálták. Ezt követően Érdén tanított megelégedéssel, munkatársai megbecsülését élvezve 1972-ben történt nyugdíjazásáig.

1990. november 21-én halt meg, s nyugszik megbékélve szeretett hitvese mellett az érdi temetőben.

Lengyel Mihály

Szabó Ferenc (1911. febr. 4. Réde – 1986. jún. 30. Esztergom): igazgató, gyors- és gépírástanár.

Többgyermekes, szegény családból származott. Édesapjának a faluban kovácműhelye volt. Még 1911 végén eladták a kovácműhelyt, édesapja a nagytétényi Magyar Őnművekhez került mint kazánkovács, de röviddel az első világháború kitörése után bevonult katonának.

Négy évig volt a fronton. A családot közben kítették a gyár lakásából. 1919-ben már hatan voltak testvérek, és nagyon szűkös körülmények között éltek. 1921-ben a Táss község határában lévő gr. Nemes János-féle uradalomba költöztek a népes családdal, ahol a szülők munkát kaptak. Itt a tanyai iskolában folytatták tanulmányaikat a testvérek. Az ifjú Szabó Ferenc a VI. elemi után a kunszentmiklósi református gimnáziumba járt, jeles tanuló volt.

Különös tehetsége volt a matematikához, mérnök szeretett volna lenni, de anyagi helyzetük nem tette lehetővé. A tanítási szünetekben magántanítványokkal foglalkozott, hogy segítse családjuk megélhetését. Már ekkor ismerte a gyorsírást, melyet nagyon szívesen tanult. A gimnázium a lakástól négy kilométerre volt, s ezt az utat

nyolc éven keresztül minden nap megtette. A nyolc év alatt egyetlen órát sem mulasztott. A nyári szünetben eleinte napszámos munkával, később pedig mint cséplési ellenőr, kőművesek mellett segítő, majd kazánfűtőként sikerült annyit keresnie, hogy még szüleit is tudta segíteni. Főleg matematikából és fizikából korrepetált. 1931-ben sikeres érettségi után egyetemi ösztöndíjra pályázott, de nem kapta meg, ezért jelentkezett önkéntes katonai szolgálatra. Leszerelése után 1932-ben újra magántanulókat vállalt, hogy eltartsa magát. 1934-ben gr. Nemes János meghívta birtokára, ahol a közel 3000 holdas hatalmas gazdaságot vezette; méhészettel, baromfitenyésztéssel is foglalkozott. Hajnaltól késő estig dolgozott, mert az volt a terve, hogy pénzt gyűjt a továbbtanulásához. „A fizetés oly nevetségesen kevés, hogy abból megélni is elég volt” – írta az önéletrajzában 1952-ben.

1937-ben megnősült, felesége Kása Judit okleveles tanítónő lett. Ő is szegény munkásszülők gyermeke volt. Állás reményében a tanítónő Angliába ment háztartási alkalmazottnak, Szabó Ferenc pedig 1938-ban végre beiratkozhatott a soproni műegyetem kohómérnöki karára. Két hónap múlva behívták katonának, s amikor leszerelt, néhány hónap után ismét katonai szolgálatra kellett mennie, s ez így ment sorozatosan.

1939 decemberében Kassára költöztek, ahol a tisztifőorvosi hivatalban állami kisegítőként dolgozott, és ezen kívül az ottani gyorsíró iskolában is tanított. Ekkor kezdett a gyorsíró iskola létrehozásának gondolatával foglalkozni.

Szabó Ferenc 1940 decemberében letette a gyorsírástanítói, 1941-ben pedig a gépírás-tanítói vizsgát. Kassa után 1941. január 1-jén Nagyváradra költöztek, itt kapott engedélyt a gyorsíró iskola megalakítására, fenntartására. Katonai szolgálata miatt az iskola vezetése a feleségére maradt. 1943-ban beiratkozott a kolozsvári egyetem közgazdaságtani szakára.

A negyvenes években az ő iskolája volt Nagyvárad, de a környék egyetlen ilyen tanítárgyakkal foglalkozó iskolája. Az akkori

időszakból számos tanítványa – később, az áttelepülések után - Magyarországon talált megélhetést és munkát.”

A II. világháború alatt sok helyen katonászkodott, megsebesült, külföldre vitték, végül 1946-ban került haza, a családjához.

Munkalehetőségük nem volt, kényszerből áttelepültek Nagyváradról Berettyóújfaluba három gyermekükkel, néhány írógéppel, mely az alapját jelentette az új iskolának. "Ezt az alig 30 km-es utat majdnem egy hónap alatt tettük meg. Minden család kapott egy vagont. A mi bútoraink között ott lapult, az ágyba bedeszkázva Édesapánk által elrejtett kettő darab írógép, amellyel később el tudta kezdeni Berettyóújfaluban az iskola alapítását. Berettyóújfaluban kb. egy fél évig egy pincében húztuk meg magunkat, majd később kitelepültünk a tanyára, a Lónyai kastélyba. Édesanyánk itt iskolai tanítói megbízást kapott. Egy-két év után átköltöztünk Szentkozmapusztára, az andaházi tanyasi iskolába, ahol az iskola tanítói lakásában laktunk. Édesapánk és Édesanyánk néptanító és népnevelő szerepet is fölvállalt, szinte mindig volt valamilyen rendezvény az iskolában: hol egy beszélgetés, hol egy előadás, hol egy diafilmvetítés. Ez a tanyavilág igazán értékes embereket hordott a hátán, innen került ki néhány jeles mérnök, katona és sportoló.”¹

1947-ben szűkös körülmények között indították be feleségével a Gyors- és Gépíró Iskolát Berettyóújfaluban. „Apánk kerékpárral járt be naponta a kb. 11 km-re lévő iskolába télen-nyáron oda-vissza. (...) 1952-ben beköltöztünk Berettyóújfaluba. Az úgynevezett Borsi-féle házban kaptunk lakást, és a Gép- és Gyorsíró Iskola is ebben az épületben lett elhelyezve. Ma már el sem tudjuk képzelni, milyen volt az élet fürdőszoba nélkül, és az udvaron elhelyezett WC-vel.”

1952-ben állami intézmény lett az iskola. „Az államosítás hírére a család éppen budapesti látogatásán kapta, arra emlékszem, hogy mindenki sírva fakadt, mi, gyerekek akkor igazából föl sem fogtuk és nem értet-

tük, hogy miért. Az államosítás után Édesapánk igazgatóként folytatta a munkát, és immár ki tudja hányadszor újból nekivágott az általa fölvállalt kötelezettségek teljesítésének. (...) A környékről közel 30 településről jártak be tanulni a lányok, asszonyok. Eleinte évente 20, később 40 – 50 diák végzett nála. Ezek a diákok mind kiváló képe-sítést kaptak, megtanulták a szakmájukat, szívesen foglalkoztatták őket a hivatalokban, irodákban, bankokban - nemcsak a közeli, de távoli városokban, sőt Budapesten is. A diákjai közül számosan szerepeltek versenyeken, nem egy közülük országos eredményt is elért.”²

Később évente kb. 100-120-an tanulták a gyors- és gépírást. A mi iskolánk volt az országban az első, ahol második osztály is indulhatott. (...) Akkoriban még mechanikus írógépeken írtak, mégis országos versenyeket nyertek az iskola tanulói gyorsírásból és gépírásból is. Korabeli feljegyzések és Soltész Mária akkori országos szakfelügyelő látogatási jelentései tanúsítják, hogy az itt folyó munkát eredményesnek tartották annyira, hogy Berettyóújfaluban rendezték meg az országos szakmai továbbképzést, bemutató órákat látogattak a szaktanárok. Ezeket a szakfolyóiratokban is megjelen-tette. Abban az időben Szabó Ferenc és felesége a gyors- és gépírás, Boér Irén tanárnő pedig a magyartanítás terén elismerést és tekintélyt vívott ki az iskola számára. „A Párizsban megrendezett nemzetközi verseny zsűrielnökének kérték fel, hiszen több nyelven is beszélt Szabó Ferenc.”³

„Az ötvenes évek derekán megjelent számos publikációja után, pályázati meghirdetésre írt egy gyorsírás tankönyvet 1955-ben, melyet 'helianthus' jellegével küldött be. Érdekessége, hogy mindaddig, amíg a szerző kiléte ki nem derült, az ő könyve első helyezett volt. Miután kiderültek a jelíges pályázatok szerzői, a bíráló bizottság úgy döntött, hogy első díjat nem ad ki. Ennek ellenére tanítványai és szellemiségének követői ma is

¹ Szabó György örökös

² Szabó György örökös

³ Boér Irén kolléganő

alkalmazták módszereit. Angol és német nyelvtudását szintén hasznosította, mert gyakran kérték fel különböző fordítói munkákra. Az iskolai elfoglaltságán kívül a falu társadalmi életében igen élénken és aktívan részt vállalt. Éveken át volt igazgatósági tagja a helyi ÁFÉSZ-nek, segített a kiegészítő parancsnokságnak, létrehozta és megalapította Siba Gergely barátjával a helyi méhész szakcsoportot, melyet sokáig vezetett is. Már közel volt a nyugdíjkorhoz, amikor még egy nyelvet megtanult, az eszperantót. Letette a vizsgákat is, hogy taníthassa a nyelvet. Megszervezte a helyi eszperantó csoportot, levelezett külföldi eszperantistákkal.⁴

A 60-as években már magam is a Gyors- és Gépíró Iskola tanulója voltam – érettségi utáni szakképzésben vettem részt⁵ – és a kezdetben „kínai jeleknek” titulált gyorsírással ismerkedtem. Gépírást már előzőleg, gimnazista koromban is tanultam, és nagyon hasznosnak tartottam. Feri bácsi jó pedagógiai módszerei hamar elhessegették a gyorsírással szembeni kezdeti félelmemet. Felfedeztette velünk, tanítványokkal, hogy az milyen érdekes, logikus. Egy idő után önálló rövidítéseket is alkothattunk. Ez volt talán az a hajtóerő, ami a későbbi versenyzéseim felé húzott. Rengeteget kellett gyakorolni! A házi feladatokat minden nap ellenőrizte, beszédte a füzetünket, ki is javította másnapra, hogy ne fordulhasson elő, hogy valamit is rosszul tanulunk meg. Szigorú, de igazságos volt minden tanítványával. Pl. a házi füzetünkben az általa kijavított napi 8–10 oldal gyorsírást egy ollóval bemetszette, hogy ne lehessen esetleg még egyszer beadni. A táblára is mintaszerűen írt Feri bácsi – így szólítottuk, nem kérte, hogy ’igazgató úr’-nak nevezzük, ez az ő szerénységével nem is fért volna össze. (...) Mindig példát mutatott a tanulóknak, még a felnőtteknek is a pontos, precíz, kifogástalan munkájával. Ez volt talán a legnagyobb erénye. Őszinte, egyenes beszédű, gerinces, következetes

egénység volt. Amit elhatározott, azt végre is hajtotta. Délutánonként a szalagos magóra diktálta a másnapi gyorsírási házi feladat gyakorlatait vagy a versenyzők számára gyorsabb szövegeket, s akinek csak később indult hazafelé az autóbusha, vonata, azok ott az iskolában – fűtött helyiségben, biztonságban – gyakorolhattak. Külön feladatot diktált a gyengébbek számára is, akiknek ilyenkor egyenként segített, korrepetált szabad idejében – ingyen. Ekkor ő már alkalmazta a differenciált oktatást. Az osztályfőnöki órákon úgy éreztük, hogy szinte egy nagycsaládhoz tartozunk mind. Ennek a jó légkörnek, a kellemes tanár–diák viszonynak köszönhetően az ott tanulók jól érezték magukat az iskolában, szerettek oda járni, s máig szívesen emlékeznek vissza tanáraikra, Feri bácsira, Jutka nénire, Irénke nénire, s az őket követő későbbi tanárookra.

A közelben lévő Arany János Gimnáziumban Falucskai Jenő igazgató úr számításba vette Szabó Ferenc szakmai segítségét, tapasztalatát.

„Az ötvenes évek közepén még olyan kevesen voltunk pedagógusok⁶, hogy mindnyájan ismertük egymást. Így csakhamar megismerkedtem Szabó Feri bácsival is, aki bölcs magatartásával, szakmája iránti lelkesedésével nagy hatással volt ránk, fiatalabb kartársaira. Tudtuk róla, hogy megszállotta a nevelésnek, a gyorsírás és a gépírás tanításának, s hogy ez utóbbinak országos tekintélyű művelője. Azt is tudtuk, hogy ő alapította az iskolát, amelynek tanára és igazgatója volt egyszemélyben. Amikor igazgatója lettem az Arany János Gimnáziumnak, jó szomszédokhoz illően sokszor beszélgettünk nevelési, igazgatási gondjainkról. Amikor pedig a gimnáziumban bevezették az 5 + 1-es rendszerű képzést, a gyorsírás, illetve a gépírás tanítására őt kértem meg, amit ő szívesen vállalt, és a képzés megszűnéséig tanította is ezeket a tárgyakat iskolánkban. A 60-as évek derekán kezdeményezésére az 1969/70-es tanévben megindulhatott az

⁴ Szabó György örökös

⁵ Szőke Albertné egykori tanítvány

⁶ Falucskai Jenő nyugalmazott gimnáziumi igazgató

Arany János Gimnáziumban a közgazdasági szakközépiskola gyors- és gépíró általános ügyviteli tagozatán a tanítás. S hogy a szakközépiskola társadalmi igényt elégített ki, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az első évben már több volt a jelentkező, mint a felvehető tanulólétszám. Az új közgazdasági szakközépiskolában a szakmai tárgyak tanítását aztán Feri bácsi vállalta. Mivel az oktatáshoz szükséges gépeket az indulásra nem tudtuk beszerezni, ezért az első évben a Gép- és Gyorsíró Iskola írógépeit is használhatták tanulóink. Feri bácsi gazdag szakmai, pedagógiai tapasztalatát az új szervezésű osztályok képzésében olyan sikeresen alkalmazta, hogy már az első években országos versenyen gyorsírásból I. helyezést ért el egyik tanítványa: Nagy Emília. Örvendetes, hogy a közös munka meghozta gyümölcsét, 1973-ban sikeresen érettségizett az első közgazdasági osztály. Az egyre szaporodó munkája miatt azonban nálunk csak néhány évig tudott órát vállalni, de gondoskodott arról, hogy az iskola ne maradjon szakmai tanár nélkül. Helyét tanítványából nevelt tanárnak adta át, Szőke Albertné Siba Máriának, aki a Feri bácsitól megtanult pedagógiai módszerekkel kiválóan tanította több éven át gyermekeinket a gyorsírásra, gépírásra.

1973-ban Szabó Ferenc átadta a stafétabotot a fiatalabb pedagógusoknak, s nyugdíjba vonult. „Kiváló pedagógus” kitüntetésben részesült.

Amíg a gimnáziumban tanított Feri bácsi, alkalmam volt megismerni tanári munkáját. Nemcsak tanára, hanem igazi nevelője volt tanítványainak. Követendő példa nekünk, fiatalabb tanároknak. Bámultuk, csodáltuk munkabírást: délelőtt az órákat, délután a korrepetálásokat tartotta, s vezette az iskolát. S jutott ideje arra is, hogy a gyorsírás elméletével is foglalkozzon. Mestere volt szakmájának: a gyorsírás és gépírás tanításának. Nem volt soha bukott tanítványa. Ezt úgy érte el, hogy az elmaradókkal mindig külön-külön foglalkozott. Sajnáltuk, hogy nyugdíjazása után elment Berettyóújfaluból. Kapcsolatunk azonban nem szakadt meg, még

több éven át leveleztünk. Érdekelte minden, ami az iskolában történik. E levelekből tudom, hogy nehezen vált meg iskolájától, berettyóújfalui barátaitól, a méhésztársaktól. Sokoldalú, gazdag tevékenysége nem múlt el nyomtalanul: ezt őrzi az általa alapított Gyors- és Gépíró Iskola és az Arany János Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola⁷.”

„Szabó Ferenc hosszú évtizedeken át köztisztviselőként álló tagja volt a Magyar Gyorsírók és Gépírók Országos Szövetségének.⁸ Azzal a gesztussal, hogy a nevét viseli az általa alapított iskola, megkapta a méltó elismerést. Legyen példa az itt tanítóknak, s a város is legyen büszke rá, hogy életének közel három évtizedét élte le itt, munkásságát leghatékonyabban itt fejtette ki. (...) Szerény, becsületes, szakmáját mindennél jobban szerető és értő, széles látókörű. Élete, puritán jelleme, fennkölt szelleme, érdektől mentes és csak az igaz eszméért dolgozó egyénisége legyen példája, erőt adó forrása, eszményképe a következő generációnak is!” „A 70-es évek elején előbb Édesanyánk, majd 1973-ban Édesapánk is Esztergomba költözött, ahol a család többi tagja már előzőleg letelepedett, de az iskola sorsa továbbra is élénken érdekelte.

Szabó Ferenc családi örökségét ma három gyermeke (Éva, György, Ferenc), nyolc unokája (Ildikó, István, Krisztina, Csaba, Emese, Anikó, Tibor, Zsuzsanna) és tizenkét dédunokája őrzi. A családban ma senki nem foglalkozik gyors- és gépírás oktatásával, de a környezettel és a társadalommal szemben megfogalmazott elvárásokat ma is vállalják. Mi, a család tagjai, örökösei azzal a szeretettel gondolunk vissza rá, hogy meghatározó egyénisége volt a szakmájának, és minden olyan munkájának, amibe belekezdett, munkásságát a gondosság, a szervezetség és a humanitás járta át.⁹”

⁷ Falucsikai Jenő nyugalmazott gimnáziumi igazgató

⁸ Dr. Kalotay Kálmán nyugalmazott főiskolai docens

⁹ Szabó György örökös

Súlyos betegségben halt meg Esztergomban. Kitartó szorgalma, embersége példaként álljon előttünk! 1997-ben ünnepélyes keretek közt róla neveztük el az iskolát az intézmény 50 éves fennállásakor a megye és a város vezetőségének jóváhagyásával és támogatásával. Családtagjai, valamint az iskola jelenlegi tanárai létrehozták a Szabó Ferenc Alapítványt azzal a nemes céllal, hogy méltóképpen őrizzük meg e kiváló pedagógus eszméit, s támogassuk a nehéz sorsú, tehetséges tanulókat a szakmai követelmények elsajátításában. Az Alapítvány segítségével 1998-ban első alkalommal, s azóta minden februárban szakmai tanulmányi versenyt rendezünk Szabó Ferenc emlékére; szorgalmát, kitartását példaként állítva a tanulóifjúság számára. Tiszteletünk jeléül megemlékezünk pedagógusi pályájáról az iskolában elhelyezett domborművénél¹⁰. Itt található a jövő generációja számára is megízlelendő pedagógiai hitvallása:

„Mindenki rendelkezik azzal a képességgel, amellyel elérheti célját, de tőlünk függ, hogy sikerül-e.”

Szőke Albertné (Siba Mária)

Szabó Vince dr. (1925-2002): egyetemi tanár.

A Debreceni Református Gimnáziumban érettségizett 1944-ben, s ezután levonteként hadifogságba került. Hazatérte után a Kosuth Lajos Tudományegyetemen 1951-ben szerzett vegyészdiplomát. Pályáját az Egyetem Szerves Kémiai Tanszékén kezdte, ahol sokoldalú és eredményes munkát végzett az oktatás és kutatás területén egyaránt. Tudományos tevékenységének eredményeit számos közlemény (84), valamint 1958-ban megírt és megvédett kandidátusi disszertációja jelzi. Kutatási területe – Bognár Rezső akadémikus professzor tanítványaként – elsősorban a kromonoid vegyületek kémiája volt. 1958-ban – népgazdasági érdekből – a Tiszavasvári Alkaloida Gyár főmérnökévé

nevezték ki, ahonnan megbízatásának lejártával 1964-ben tért vissza újból a Szerves Kémiai Tanszékre. 1964-1968 között a Természettudományi Kar dékán-helyettese, majd 1967-ben – Lutter Béla halálával – az Alkalmazott Kémiai Tanszék vezetésére kapott megbízást egyetemi docensként.

Széleskörű tudományos és ipari tapasztalatainak birtokában tanszékvezetői kinevezését követően nagy energiával látott hozzá a tanszék oktató és kutató munkájának korszerűsítéséhez, továbbfejlesztéséhez.

A tanszék életében és fejlődésében mérföldkö volt az új kémiai épület 1969-ben történő átadása és a tanszék átköltözése. Az átköltözés teremtette meg a reális alapot ahhoz, hogy a tanszék általános fejlesztésére kialakított korábbi elképzelések fokozatosan valóra válhassanak. Ezt lehetővé tették a rendelkezésre bocsátott – minden korábbinál jelentősebb – anyagi és tárgyi feltételek, melyek ugrásszerű javulást eredményeztek az oktató és kutatómunka területén.

Az oktatásfejlesztési munka lényeges részét képezte a vegyészhallgatók részére a megfelelő oktatási segédletek elkészítése. A tantervi reform bevezetésének megfelelően dr. Szabó Vince irányításával a tanszék munkatársai több jegyzetet készítettek a reformterv célkitűzésének megvalósítása érdekében. (1970. Kémiai Technológiai Áb-

¹⁰ Szőke Albertné volt tanítvány

ragyűjtemény, 1972-73, A vegyipari műveletek és berendezések I-III., 1973-74. Kémiai Technológiai Kompendium I-II.)

A gyakorlatok programjának és színvonalának kedvező értékelését jelenti, hogy a német és lengyel hallgató-csoportok számára is kérték a rostocki és lublini egyetemek a gyakorlati foglalkozások megtartását (Nyári cserélátogatások alkalmára).

Az 1971-től bevezetett reformterv keretében a kiscsoportos oktatás, valamint a vegyész szak részére beállított speciális (reaktorkémiai és elválasztástechnikai) laboratóriumi gyakorlatok jelentősen növelték a tanszék oktatási munkájának mennyiségét és tartalmi mélységét is.

A tanszék kutatási profilja a fejlesztés távlati elképzeléseinek megfelelően a szintéziskémia és a reaktorkémia volt. A szintéziskémia területén folyó kutatások célja kromon szintézismódszerek vizsgálata és új szubsztituált kromonok előállítása, kromonoidok reakcióinak vizsgálata, valamint ezekhez kapcsolódóan a szerveskémiai reakciókinetika és gázkromatográfiás elválasztások módszereinek vizsgálata. Ezek közvetlenül kapcsolódtak dr. Szabó Vince kutatási profiljához.

A munkák eredményeképpen új ipari eljárásként is használható kromon- és kumarinszintézis módszer született, amit széleskörűen lehet alkalmazni a hetero-aromás kromonoid vegyületek előállítására is. Vizsgálva a kromon gyűrű lúgos híd-rolitos bontását, a rendszer kinetikai és termodinamikai tanulmányozása lehetőséget adott a mechanizmus felderítésére, továbbá a szintézis és lebomlás elemi folyamatainak azonosítására.

A reaktorkémiai kutatás a szintéziskémiai kutató munka szerves részeként a folyamatok és eljárások ipari megvalósítási lehetőségeinek műszaki-kémiai vizsgálatát jelentette.

Az e területen végzett munka a keverős tartályreaktorok hőtani tulajdonságainak kvantitatív jellemzésére alkalmas újszerű módszer kidolgozását eredményezte. A tanszéki kutatás iránya a komplex folyamattani ku-

tatás felé fejlődött, és így tudományegyetemi vonatkozásban újszerű célkitűzést jelentett.

A kutató munka részét képezte a kijevei Sevcsenko Egyetem Szerves Kémiai Tanszékével a kutatási együttműködés.

A tanszéken korábban művelt kutatási profil megváltozása kedvező lehetőségeket teremtett különböző iparvállalatokkal történő fokozott együttműködésre. A megbízások és szocialista együttműködési szerződés keretében a vegyipar és az ipari kutatás számos területével alakult ki több évig tartó folyamatos kapcsolat (gyógyszeripar, szerves-szintetikus vegyipar, kőolajipar, ipari kutató intézetek stb.). Az együttműködések kapcsán népgazdasági eredmények és tanszék-fejlesztési célkitűzések egyaránt megvalósultak.

Számos tanítványa szerzett tudományos fokozatot, akik ma sikeres kutatók, egyetemi oktatók, ipari vezetők.

Szerette családját, gyermekeit, unokáit, a környezetet, odaadóan és szakszerűen keréteszkedett. Igazi kutató felfedező volt, több újítást, gyártási eljárást vezetett be, illetve szabadalmaztatott.

Nyugalomba vonulása után is még több szabadalma született.

Dr. Szabó Vince 1983-ban ment nyugdíjba és 2002 karácsonyán, 77 évesen halt meg.

Borda Jenő

Szamosújvári Sándor (Debrecen, 1921. dec. 9. – Debrecen, 2002. máj. 25.): tanító, tanár, vezetőtanár, szakfelügyelő.

Kiskereskedő családban nevelkedett két fiú testvérével együtt. Édesanyja Pataki Anna.

Iskoláit Debrecenben végezte. Tanító akart lenni, ezért a római katolikus gimnázium 6. osztálya után a Református Kollégium Tanítóképző Intézetébe iratkozott át. 1943-ban szerezte meg a néptanítói oklevelet. A pályakezdés a második világháború miatt halasztást szenvedett. 1943-tól 1945-ig katona. Leszerelése után foglalta el állását az Ebeshez tartozó Mézeshegy elemi iskolájában. 1950-ben megnősült, felesége Gaál Nagy

Anna. Két fiuk mindegyike sikeres diplomás szakember.

1951 ősztől a Szabadságtelepi Általános Iskolához, 1952-től a Béke-úti Általános Iskolához került.

1963-ban a KLTE Gyakorló Általános Iskolájában történelem vezetőtanári kinevezés várta. 1984-ben innen ment nyugdíjba, de aktivitása nem csökkent. Folytatta az 1952-ben kezdett szakkörvezetői és az 1972-től élő honismereti szakkörvezetői munkáját.

Közeleti tevékenysége széleskörű: tagja a Hajdú-Bihar megyei Műemléki Albizottságnak, a Hazafias Népfront Debrecen városi honismereti bizottságának, a Honismereti Szövetség elnökségének, a helyi Nyugdíjas Egyesület szakkörvezetője, idegenvezető.

Egész pályafutása alatt nagy figyelmet, sok energiát fordított önmaga képzésére. Munka mellett végezte el a magyar-történelem szakot az Egri Pedagógiai Főiskolán 1954-ben. 1969-74 között a KLTE néprajz szakán levelező hallgatóként etnográfus diplomát szerzett. 1975-ben doktorált. Doktori értekezésének címe: A hajdúböszörményi névadás szokásai, rendszere és történeti változásai az 1820. és 1972. év között.

Szaktanári minőségében rendszeres résztvevője a városi, megyei és országos továbbképzéseknek. Kiváló eredménnyel végezte el a kétéves történelem komplex szemináriumot. Rendszeresen írt pályázatokat. Számtalan alkalommal tartott előadást, bemutató órát, szakköri foglalkozást a kollegáknak. Az Országos Pedagógiai Intézet által vezetett tantárgyi kísérletekbe - felkérésre - be-

kapcsolódott. (Pl. az V-VI. osztályos munkafüzetek kipróbálása, véleményezése)

1974-ben jelent meg a Tankönyvkiadó gondozásában a Történelmi szakkörök az általános iskolában című könyve. Előszavában írta, hogy nem az elméleti fejtegetés volt a célja, hanem annak bemutatása, hogy hogyan kapcsolhatók a történelem tanításához a helytörténeti, honismereti kutatások, a hagyományok ápolása. Milyen módon lehet ebben érdekeltté, érdeklődővé tenni a gyereket. E kiadványt én magam is szinte kézikönyvként használtam, rendszeresen ajánlottam tanárjelöltjeimnek is.

Szamosújvári Sándor pedagógusi tevékenysége a pálya kezdetétől fogva túlmutatott a tanórák keretein. A történelem érzelmekkel átszőtt tanításával egy időben cselekedni akarással keresi a szűkebb haza, a lakóhely történetével összefonódó honismereti munka lehetőségeit. Ezt az 1952-ben alapított és 1955-től a II. Rákóczi Ferenc nevét felvevő történelem és helytörténeti szakkör keretei között teremtette meg. A szakkör a szervezett honismereti mozgalom 1960. évi zászlóbontásakor, országos szinten is, az elsők között alakul át honismereti jellegűvé. Profilja az évek során is változott, tevékenysége műemlékvédelemmel és hagyományápolással bővült. Az öt évtizedes működés alatt nem csökkenő lelkesedéssel, anyagi áldozatokat is vállalva végezte a történelmi és kulturális emlékhelyek felkutatását, emléktáblával való megjelölését, gondozását. 1957-től az első, a Batthyány utca 17-19. sz. alatti épületen, Arany János-Petőfi Sándor színészkedésének helyét jelölő tábla elhelyezésétől az ezredfordulóig 20-nál több lett az emléktáblák száma.

A szakkör időszakos kiadványa, a Szülőföldünk a félszáz év alatt 60-nál több számmal jelentkezett rendkívül gazdag tartalommal. „A 25. számában a Mi utcánk, a Kossuth utca értékes épületeit, azok építészeti, művészeti, kulturális szerepét úgy mutatta be, hogy a mai napig is tudom hasznosítani idegenvezetőként, útikönyv íróként, honismereti előadóként” – írja Tóth Pál.

A jeles személyekhez, eseményekhez, helyekhez kapcsolódó hosszabb-rövidebb lélegzetű írásainak száma 600-nál is több. Részletes felsorolását a gondosan összeállított személyi bibliográfiájában találhatjuk meg.

Szamosújvári tanár úr személyes adottságai alapján türelmes, tanítványai, kollegái felé figyelemmel, segítőkészséggel forduló egyéniség volt. Tiszteletet parancsoló volt az az elhivatottság, amellyel munkáját végezte. A hajdan szokásos minősítések egyikében ez olvasható Dr. Nagy Imre iskolaigazgató aláírásával: „... Szaktárgyi tudása, érdeklődése széleskörű, ami lehetővé teszi számára, hogy órafelépítései gazdag szemléleti anyagra épüljenek..., új módszerekkel is próbálkozik. Bemutató órát is szervezett, amely célkitűzéseiben és megvalósításában eredményes volt.... Szaktárgya munkáját összeköti a honismereti szakkör munkájával... foglalkozásai aktívak, értékesek, ... gondosan ápolja az iskolai hagyományokat, helytörténeti séták, kirándulások szervezésével... neveli diákjait.”

Szükségesnek, mert nevelő hatásának tartotta, hogy a gyerekek számot adhassanak tudásukról, tudjanak szerepelni kisebb-nagyobb közönség előtt. Az iskolán belüli tanítási versenyeket városi rangra emelte azaz, hogy Kaleidoszkóp címmel intézmények közötti vetélkedőket szervezett. Tanítványai rendszeresen résztvevői és helyezettjei voltak az úttörő mozgalom, az Országos Pedagógiai Intézet, a múzeumok, könyvtárak hirdette versenyeknek. Évente több alkalommal nyílt szakköri foglalkozáson adott számot a tagság az önálló kutatómunkáról. Hely-, iskola- és üzem-történeti összeállítások kerültek bemutatásra, gyakran a témát szolgáltató helyszínen. (Pl. Alföldi Nyomda, Ruhagyár, Konzervgyár, MGM, DOTE I. sz. belklinikája, Csokonai Színház, stb.) Ünnepi műsorok előadásával emelték a jeles napok érzelmi hatását az iskolában, a város és megye különböző emlékhelyein. Ezen alkalmak sikerei motiválták a további munkát. Elismerést váltottak ki a hallgatóságból, szülőkből, kollegákból. Ezt

igazolja Dr. Bárány Ottóné, „kiskossuthos” kollega visszaemlékezése is: „... Ámulva figyeltem azt a szervezettséget, ahogy a tanulók szerepeltek, minden gyereknek volt feladata. Meglepett, hogy milyen szépen beszélnek és magabiztosan szerepelnek a tanulók...”

Pályafutása során több generációnak adta át ismereteit, formálta a fiatalok gondolatvilágát, elmélyítette hazaszeretetüket, megalapozta lokálpatriotizmusukat. A hajdani tanítványok visszaemlékezései is igazolják ezt.

Dr. Szekanecz Zoltán: „1974-ben Sanyi bácsit kaptuk meg osztályfőnökünknek és történelem tanárnak. Őszes haja, szintén deres bajusza még nagyobb tiszteletet keltett bennünk. Talán nemcsak tanárként, hanem „pótatyaként” is szerettük. Osztályfőnök, történelemtanár, szakkörvezető, útitárs volt egy személyben... A II. Rákóczi Ferenc honismereti szakkör, amelynek egy ideig diáktitkára voltam, Debrecen első számú, legismertebb ilyen köre volt. Az Ő hazaszeretetének, ambícióinak, aktivitásának köszönhetően... számomra nincs szebb város Debrecennél, itt születtem, itt dolgozom, és nincs szándékomban máshol letelepedni. Ha erre gondolok, elsősorban Sanyi bácsi jut eszembe...”

Dr. Tóth Benedek egyetemi tanár 1997-ben Keszthelyről írja: „Tisztelt Tanár Úr! Kedves Sándor Bátyám!... Azok a fogalmak pedig, amelyeket akkoriban csak homályosan értettünk, éreztünk: haza, honismeret, a történelmi múlt jelentősége, lakóhelyünk, városunk „genius loci”-jének felismerése és megőrzése, mind-mind olyan fogalmak, amelyeknek értelme egyre világosabbá és fontosabbá válik. Biztos vagyok abban, hogy mindez nem lenne így, ha annak idején, a nehéz időkben, nem nevelt volna az iskola bennünket...”

Dr. Bordás Lajos kutató orvos az USA-ból keltezte levelét: „... Hálás vagyok Sanyi bácsinak, egyfelől az iskolai órákért, amelyeken megszerettette velem a történelmet, s kezembe adta mintegy térképet, hogy lássam, ki és mi is vagyok, és hol a helye éle-

temnek ezen a világon. S nem kevésbé vagyok hálás Tanár úrnak a szakkörért, amely iránytű lett ehhez a térképhez. Emléke segít nekem, hogy ezer kilométerekre hazulról megérthessem és megtanítsam immár négy gyermekemnek, hogy távolságtól és hivatalos papírtól függetlenül hová is tartoznak, és mit is jelent a haza és a szülőföld szeretete...”

Tóth Pál idegenforgalmi szakember, idegenvezető: „.... Négy évtizeddel ezelőtt ismerem meg ezt a rendkívül sokoldalú honismereti szakembert, akihez hasonlítani is csak nagyon kevés embert lehet. ....A szakkör tevékenységét több mint negyedszázadon keresztül szinte foglalkozásról-foglalkozásra követtem. Nagyon sokszor dolgoztunk együtt idegenvezetőként, óriási anyagtudása volt, példaképemnek tekintetem. ...Nyilvános jubileumi, ünnepi szakköri foglalkozásaik, koszorúzásaik felejthetetlenek számomra...”

A Tanár úr azt vallotta, hogy hazánk megismeréséért ki kell mozdulni otthonunkból. Ezért szervezett kirándulásokat a Bocskaiertől-Sopronig, Ópusztaszerre Kassáig, Nagyváradig, Rodostóig. Sokszor és rengeteg helyen idézik a hajdani útítársak a közös élményeket. Őrzik azt a Rákóczi plakettet, amelyet a fejedelem nyomában járva érdekeltek ki. Őrzik azokat a pecsétekkel zsúfolt könyvecskéket, amelyeket a Tájak, korok, múzeumok országjáró mozgalma során tudhattak magukénak.

Szamosújvári Sándor azon, ma már egyre kevesebb számú pedagógusok jeles képviselője volt, aki sokirányú iskolai és közéleti tevékenysége mellett tapasztalatait, észrevételeit, kutatási eredményeit leírta, közreadta. Rendszeresen publikált a Hajdú-Bihari Naplóban, a Honismeret c. folyóiratban. Hagyatékában neves emberekkel folytatott levelezése rendkívüli értéket képvisel.

Szívéhez talán a legközelebb álló könyve írásakor a Kollégium iránti tisztelet és szeretet vezérelte tollát. Anyánk, a Kollégium... című riportokat, vallomásokat tartalmazó, a magyar iskola ezredik évfordulójára megjelent könyv előszavában Dr.

Gáborjáni Szabó Botond a Református Kollégium Nagykönyvtár igazgatója így méltatja a szerzőt: „Honismeret, hazaszeretet és fáradhatatlan aktivitás jellemzik Dr. Szamosújvári Sándor munkásságának lényegét. Debrecen sokat köszönhet az ő tanári és szakfelügyelői tevékenységének, hiszen nem csupán cikkeinek hosszú sorát szentelte a város hagyományainak, de tanítványai több nemzedékét is beoltotta nemes szenvedélyével.”

Szamosújvári Sándor több évtizedes munkájának eredményességét kitüntetések sora jelzi, de életművének legnagyobb értéke az, amit tanítványai őriznek róla emlékezetükben és cselekedeteikben.

Kitüntetései:

1961 Szocialista kultúráért; 1981 Gyermekért Érdemérem; 1969 Miniszteri dicséret; 1982 A magyar műemlékvédelemért plakett; 1971 Kiváló úttörővezető; 1984 Pedagógus Szolgálati Emlékérem; 1971 Szocialista kultúráért; 1992 Kölcsey Ferenc-díj; 1973 Építőipar kiváló dolgozója; 2000 Csokonai-díj; Műemlékvédelmi munkáért 2001 Petőfi-díj; 1978 Kiváló munkáért.

Dokumentumok, források:

1. Dr. Szamosújvári Sándor személyi bibliográfiája – Debrecen – 1994.
2. Dr. Szamosújvári Sándor kiegészített személyi bibliográfiája – Debrecen – 1996.
3. Családi dokumentumok
4. A KLTE Gyakorló Általános Iskolája iratanyaga
5. Szülőföldünk – a II. Rákóczi Ferenc szakkör híradója (Kiemelten az 55., 61., 62. szám)
6. Anyánk, a Kollégium... Dr. Szamosújvári Sándor Debrecen, 1996.
7. Dr. Bárány Ottóné, Dr. Szekanecz Zoltán, Tóth Pál 2003-ban írt visszaemlékezései.

Fürtös Sándorné

Szécsi Miklós (1865-1943): tanár, igazgató.

Városunk társadalmi és kulturális életének kimagasló egyénisége a Hajdúszoboszlói M. Kir. Állami Polgári Fiú- és Leányiskola mondhatni megteremtője, lelkész, tanár szakfelügyelő igazgatója.

Ősi református papi családból származott. Nyírgyulajon született, ahol édesapja lelkész volt.

Debrecenben, a református gimnáziumban érettségizett, a teológiát szintén itt végezte. Mint felszentelt lelkészt 1890-ben a hajdúszoboszlói, az akkori községi polgári iskola tanárává választották - mint képesítés nélküli nevelőt. 1894-ben magyar-történelem szakos tanári képesítést nyert. 1896-ban az iskola igazgatójának választották, amit 1930-ig nyugdíjba vonulásáig vezetett. 1898-ban államosították az iskolát. Kiváló tanárokat alkalmazott, akik a tehetséges tanítványok egész sorát nevelték a városnak és a hazának.

Édesapámtól - akit tanított - és másoktól is sokat hallottam a nagyszerű igazgatóról. Szerette a gyerekeket, a szeme simogatott. Adott barackot a fiúk fejére, de simogatott is az a kéz. Nemcsak tanítványai emlékeztek rá szeretettel, hanem azok utódai is. Tisztelettel, hálával emlékeznek a nagyszerű emberre, igazgatóra ma is. Egész életét az iskolában; az iskoláért élte. Neki a tanítás, nevelés Istentől kapott küldetés volt. A kiválasztottak közé tartozott, aki ontotta magából az emberi lélek legdrágább kincseit. Magvető volt, aki a tiszta, feddhetetlen magyar jellemnek magvetője, kinek számára a tanári, nevelői pálya valóban elhivatás volt. Sokat dolgozott azért, hogy az iskolát szép park, sportpálya, gyakorlókert vegye körül. Az iskolán kívüli kulturális életbe is bekapcsolódott. Népszerű előadásokat szervezett gazdálkodás, egészségvédelem, irodalom, történelem, útirajzok területéből. Tagja volt a Hajdú-vármegyei Népművelési Egyesületnek. Könyvtárak létrehozásáért sokat fáradozott. Az Országos Könyvtárak Tanácsa által adományozott népkönyvtárat 10 éven át Ő maga is kezelte, gyarapította. Olvasókör-

zönséget teremtett, s megkedveltette a népet az olvasást. Volt a Gönczy Egyesület, s a Hajdúszoboszlói Kaszinó elnöke is. 1922-ben Hajdú, Bihar, Jász - Nagykun, Szolnok vármegyék polgári iskolái felügyeletét bízta rá.

1930-ban vonult nyugdíjba 42 évi szolgálat után, amiből 40 évet Hajdúszoboszlón szolgált.

1943. február 7-én költözött el az élők sorából. A meleg szívű magyar nevelőt pályatársai, tanítványai, s azok utódjai örökre kitörölhetetlenül szívükbe zárták, nemes lelkének ezernyi emlékét pedig soha el nem múló kegyelettel őrzik meg.

Forrásmunkák:

1. A Hajdúszoboszlói M. Kir. Állami Polgári Fiú- és Leányiskola Évkönyve. 1942-43. tanév
2. 400 év Hajdúszoboszló Nevelés történetéből.

Kiss Lajosné

Székely Károlyné Boldogh Margit (Monor, 1918. dec. 20. – Hajdúszoboszló, 1995. jan. 20.): szaktanító.

Édesanyja háztartásbeli, édesapja gyári munkás. Végzettsége gazdasági szaktanító, oklevelét 1939-ben szerezte.

Férje, Székely Károly gazdasági szaktanító, agrármérnök. Gyermekei: Margit, tanítónő, Károly, agrármérnök (elhunyt) és Edit, kozmetikus. 1939-ben a Szeghalmi

Mezőgazdasági Iskolában kezdte pályáját, majd Kunmadaras után, 1951-ben Hajdúszoboszlóra került s a 3. sz. általános iskolából ment nyugdíjba. Ezt követően öt évig még folyamatos helyettesítőként dolgozott. 1983. máj. 31-én azonban végleg befejezte hosszú pedagógiai szereplését. Kitüntetései: Miniszteri Dicséret, Szolgálati Érdemérem. Tanórai munkáját pontosság, jó felkészülés és előkészítés jellemezte. Különös erénye még a szemléltetésre való törekvés, amit kiegészítettek kiváló rajzkészségének köszönhetően azonnali, az óra tárgyát szolgáló rajz-illusztrációk. Földrajztanítás keretében Hajdúszoboszló idegenforgalmi turisztikai lehetőségeivel is szélesítette a tantárgy életszerűségét. A biológia tanításában az egészségvédelemnek, a helyes életmód törvényeinek is igyekezett eleget tenni. Sok tanulót megtanított egyszerűbb baleseti segítségnyújtásra. Rajzórák keretében a tárgy feladatai között kiemelt szerepet kapott az esztétikai nevelés. Ebben azonban nagy hatása volt személyi esztétikai igényességének is. Szívesen vállalt osztályfőnökséget is. Érezte, mint osztályfőnök, hogy közelebb kerülhet tanítványaihoz, ami nevelési szándékait biztosabban viszi a megvalósuláshoz. Osztályfőnöki órák és közösségi összejövetelek szabadabb témaválasztása kedvezett Székely Károlyné elképzeléseinek. A szülői munkaközösséggel is jobban tudott nevelési partnerre találni, mint osztályfőnök. Az általa szervezett ballagási ünnepélyek esztétikumban és érzelmekben kiemelkedők voltak az iskolai rendezvények sorában. Szinte állandóan vállalt szakkörvezetést. Ezeknek a leginkább általa választott témái rendre olyan szükségleteket igyekeztek kielégíteni, amelyek a családi élet a családi tevékenységek és viszonyok kérdéseivel foglalkoztak (Kézimunka, varrás, háztartási ismeretek, egyszerű ruhadarabok elkészítése). Az iskolai munkában egy átfogó, egyetemi irányítású nevelési kísérlethez való viszonya szintén pozitív. Pedig az iskolai élet, a kö-

zösség szervezésében, tevékenységében - e kísérlet lényegéeként - az iskolai demokrácia kezdő lépései korukat megelőzték, abban az értelemben, hogy a tanulók is (mivel ők a közösség tagjai) javasolhattak, véleményt nyilváníthattak, kérdezhettek, ha úgy tetszik, bírálhattak. Kényes, nehézségekkel, buktatókkal járó feladat volt a „tanulói interpellációk” rendszere és gyakorlata. Ezt önként vállalva segítette Székely Károlyné is. E munkára való alkalmasságát dicséretes tanár-diák viszonya tette igazzá. Osztálya érdeklődését ezzel igyekezett kisebb-nagyobb közösségek szakszerűbb nevelése felé fordítani. A nevelőközösség tagjaként hasznosította esztétikai igényességét. Iskolai ünnepek rendezésében a díszlet, a dekoráció tervezése, megvalósítása szívesen vállalt feladata volt. Új iskola berendezése, új iskolaépületbe költözés a közösség feladatát ugyancsak nehezítette, egyben felértékelte. A nevelőtestület elismert tagja volt. Véleményét bátran elmondta. Az értelmes emberi viszonyokat tiszteletben tartotta. Ezek határait nem lépte át. Munkája értékelését, bírálatát elfogadta. Esetleges ellenvéleménye is belül maradt a tisztességes emberi reagáláson. Ennek köszönhető, hogy hosszú, több évtizedes munkája szinte konfliktusok nélkül zajlott le. A testület elismerése annak is szólt, hogy az egész munkásságát egyenletesség jellemezte. (Nem voltak kiugró, divatos, rövid életű trendek, látványos ürességek, de kihagyások sem.) A szakfelügyelet, az iskolavezetés a kollégák belső elismerő dicsérő szavaival szinte naponta találkozott. Szélesen értelmezett politikai-közéleti szereplése szerényebb volt. A fő pedagógiai feladat állandó csiszolása, hatékonyságának növelése, az iskola belső nevelést-tanítást közvetve szolgáló feladatok szíves vállalása, három gyermeke példás nevelése, nem sok időt engedett a bővebb, látványosabb társadalmi, közéleti munkára. Tantárgyai és belső munkái keretében azonban tudott hatni külső környezetére is. Székely Károlyné 1995. január 20-án bekövetkezett halála vetett véget pedagógiai pályafutásának.

Székely Károlyné emberi teljessége egésszétette pedagógiai munkásságát.

Biztos, hogy az ő pedagógusi és szülői tevékenysége példaképként még nagyon sokáig megmarad emlékezetünkben! E szavakkal emlékezett a régi kolléga, az iskola igazgatója Domokos Pál, Székely Károlynéra.

Bodor Pálné

Szentgyörgyi András (Budapest, 1920. jan. 16.- Budapest, 1971. ápr. 20.): piarista tanár

1930-38. a budapesti Piarista Gimnázium tanulója. 1938. 08. 27. felvételt nyert a piarista rendbe, megkezdte noviciátusi évét Vácott. 1942. 09. 12. Budapest, az ünnepélyes fogadalom letételével végleg elkötelezte magát a piarista hivatás és életforma mellett. 1940-45. a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karának hallgatója. 1944. 10. 15. Vác, pappá szentelik. 1945. 09. 11. középiskolai hittanári diplomát szerzett. 1946-48. a piarista rend debreceni gimnáziumában tanár és kollégiumi prefektus. 1949-51. Debrecenben állami gimnáziumban és általános iskolában hitoktató. 1952-58. Kecskeméten kápolnalelkész, hittanár, kollégiumi prefektus. 1959. 03. 10-1960. 10. 24. deportált Bagamérban. 1961-71. a Budapesten a Kalazantinumban (a pia-

rista rend teológiai főiskolája) teológiai tanár. 1969. Budapest, ezüst misés

A budapesti János Kórházban hunyt el a rákoskeresztúri temető piarista rendi sírhelyén nyugszik.

Életútjának első szakasza (1920-1951)

Gimnáziumi tanulmányait a budapesti Piarista Gimnáziumban végezte kiváló eredménnyel. Érettségi után felvételt nyert a piarista rendbe, Vácot teljesíti a noviciátusi évet. Egyetemi tanulmányait 1940-45 között a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karán folytatta, de átjárt a történelmi és művészettörténeti órákra és szemináriumokra is. Középiskolai hittanári oklevelének megszerzése után a piarista rend debreceni gimnáziumába helyezték. Első állomáshelyén nagy tettvágygal látott munkához. 16 hittan és 2 filozófia órája tágas teret nyújtott számára széles körű tudásának átadására. Diákjai is szívesen fogadták fiatalos, újszerű tanítási módszereit, stílusát. A délutáni kollégiumi prefektusi beosztása jó alkalmat adott nevelési ismeretek és tapasztalatok szerzésére, kipróbálására. Az első félév még tele van nehézségekkel a háborús rombolások miatt. Az iskola épületében katonai kórház működött. Átadása után gyors felújítás, takarítás, fertőtlenítés, bútorok összeszedése tette lehetővé, hogy 1946. február 18-án visszaköltözhetnek régi épületükbe. Erről az időszakról így emlékezett meg az iskola évkönyve: „Kemény, de nem eredménytelen küzdelem volt ez. Fáradhatatlan munkakedv, makacs újrakezdés, szinte valóságos újjáépítési láz vett erőt tanárokon és diákokon, amely fölálldozott vakációt és minden szabadidőt, hogy a háború nyomait fokozatosan eltüntethessük...” Ebből a megfeszített munkából természetesen Szentgyörgyi tanár úr is alaposan kivette a részét.

Az Actio Catolica felkérésére 1945 őszén a piaristák rendezésében egy „elitképző” tanfolyam indult, amelyen a tanítás után az érdeklődő diákok vettek részt heti 1-1 órában. Szentgyörgyi tanár úr dogmatikából tartott foglalkozásokat. 1946-ban az Oratorium elnevezésű valláserkölcsi ifjúsági mozga-

lomnak lett a vezetőtanára. Általában hetenként egy délután jöttek össze tagjai erkölcsi célzatú beszélgetésekre, előadások meghallgatására, közös játékokra, a nyári szünetben pedig kirándultak. A következő tanévben a szokásos programokon kívül ismerkedtek a katolicizmus helyzetével az európai országokban és a missziókban.

Az Actio Catolica hittudományi akadémiáján rendszeresen dogmatikából, az ifjúsági tagozaton pedig liturgiából tartott előadásokat, valamint világnézeti és hittani előadás-sorozatokat. Mindezen elfoglaltságok mellett rendszeresen misézéssel, prédikálással, gyóntatással részt vett a debreceni és a környékbeli pasztorációban is. Felnőtt fejjel megtanult kerékpározni, hogy könnyebben közlekedhessen, főleg pedig azért, hogy a szünetekben elkísérhesse a kerékpártúrakon a regőcserkészeket.

Az 1947-48-as tanévben a 22 tanítási órája és a konviktusi prefektussága mellé elvállalja az Actio Catolica szakosztályának és az ebben az évben alakult Mária Kongregációnak a vezetését is. A világnézeti akadémián tartott előadásorozata kb. ezer embert mozgató meg, sőt az egészet meg kellett ismételnie Nyíregyházán és Hajdúböszörményben. Előadója volt a paraszt ifjúsági vezetők tanfolyamának is, ahol 30 fiatal leste szavait. Természetesen folytatta az előző években vállalt pasztorációs feladatokat is.

Az egyházi iskolák államosítása szinte leperzselte ezt a széles körű, sokrétű, lendületes iramú munkálkodást. Teljesen beszűkült működési lehetősége. Pasztorációs területe a Szent László Plébániára korlátozódott. 1948 őszétől 1950 nyaráig még hittanár az állami gimnáziumban. Az 1950-51-es tanévben pedig általános iskolai hitoktató. Ekkor még egyetemista volt tanítványai közül néhányan titokban felkeresik, tanácsát kérik, de az erősödő ateista diktatúra egyre inkább lehetetlenné teszi a vallásgyakorlást.

1952 őszén visszakérült a kecskeméti piarista rendház közösségébe. Hivatalos beosztása: kápolnalelkész, de prefektusként is tevékenykedik a kollégiumban. Ismét foglalkozhat gyerekekkel. Beilleszkedik a

templomi közösség életébe is. Jól érzi magát ebben a közegben. Külön öröm számára, hogy alkalma nyílik kutatásra, anyaggyűjtésre a Temesvári Pelbátrról szóló doktori disszertációjához, amit a háborús idők megszakítottak, a rengeteg elfoglaltsággal járó debreceni évek alatt szüneteltetett. Sokat olvas, gyűlnek az adatok. A részeredményeket ismerteti baráti hallgatói körében. Egyelőre azonban vigasztalja, hogy az 1953-54-es tanévben taníthat a rend kecskeméti gimnáziumában.

1955-ben újabb erőt ad és fáradhatatlan munkakedvvel látott hozzá a kecskeméti piarista templom belső restaurálásához. Az ő tervei és irányításával folynak a munkálatok. Remek művészettörténeti értékű tanulmányban számolt be a felújítás elveiről, lefolyásáról. Élvezi, hogy hódolhat művészi, illetve művészettörténeti hajlamainak. Kezdődött a főoltár eredeti állapotának visszaállításával és felújításával. Ennek a templomnak „a megújított főoltár hátépítménye önmagában is művészettörténeti ritkaság – írta. Az ún. „regence” stílus (Franciaországból indult a 18. század elején, főleg a bútorművészetben jelentős hatása) emlékeivel inkább csak a felvidéken találkozhatunk. Ez az építmény is a Felvidékről, a privigei piarista templomból került ide – még 1747-ben.” Hasonlóképpen szólt a két mellékoltár, a szószék felújításáról, majd ezek után került sor a torony restaurálására. Tevékenysége és tanulmánya becsületére válna napjainkban is bármely művészettörténeti vagy műemlékvédelmi teamnek is.

1956-ban elkezdhetette a Katona József Gimnáziumban is a hitoktatást, de 1957-ben már csak a templomban folytathatta.

Akik azonban közelebbről szemlélhették életét, aggódva látták, milyen küzdelmet folytat roskadozó testi erői miatt. Itt és ekkor kezdődhetett az a végzetes baj, amely évek múlva tragikus erővel jelentkezett.

Életútjának második szakasza (1958-1971)

1958 októberében kényszerű áthelyezése miatt megszakadt a kecskeméti sokirányú és lelkes munkálkodása. Budapesten teológiai tanári beosztást kapott a rend teológiai főis-

koláján. Azonban ez nem tart sokáig, mert 1959. március 10-étől deportálják, kényszer tartózkodási helye Bagamér. A görög katolikus parókián kap tűrhető körülmények közt elhelyezést. Elhatalmasodó csontgyulladás kivizsgálására hatósági engedéllyel utazhat Debrecenbe. Operáció helyett penicilinkúrát rendeltek gyógyítására. Kínzó fájdalom ellenére lelkiileg erős maradt, humorát sem veszítette el. Örömmel és hozzáértéssel segítette a görög katolikus templom szebbé tételét. Itt is hamar megszerették, de megkezdett szellemi, kutató munkáját alig tudta folytatni.

Másfél év után 1960. október 29-én megromlott egészségi állapotban érkezett vissza Budapestre. Ismét teológiai tanári beosztást kapott. Balanyi György professzor halála után átvette az egyháztörténeti előadások megtartását is. Munkatársa lett a Központi Hittudományi Akadémia könyvtárának is, amit előnyösen kihasználhatott kutatásai céljára. Az 1963-64-es tanévtől óraadó tanárként bekapcsolódhatott a rendi gimnázium oktatásába is.

Utolsó éveit a leukémiával vívott küzdelemben teltek. Hosszú, kínos betegség után csendesesen lépett át az örökkévalóságba életének 52. évében 1971. április 20-án. Rendtársai, rokonai, diáktársai, tanítványai igen nagy számban megrendült, őszinte gyásszal kísérték végső nyughelyére.

Pályafutásának összegezése, méltatása

Már korán, gimnazista korában megmutakozott több irányban is kibontakozó képessége sikeres dolgozataiban, pályamunkáiban. De a rajz, a festés, a szobrászat terén is tehetséget árult el. Nemcsak a rajzceruza és a véső ügyes használatát tanulta el apjától, Szentgyörgyi István szobrászművésztől, a Képzőművészeti Főiskola tanárától, nemcsak gazdag művészettörténeti ismereteket és élményanyagot, fejlett ízlést örökölt, hanem művészeti szellemet is, amely végig kísértte egész életét.

Sokat köszönhetett édesanyjának is, aki a Biblia szeretetére nevelte fiát. Az ő szellemi hagyatéka volt az az igényesség, amely fia beszédét, megjelenését, szórakozását, az emberekkel való kapcsolatát jellemezte.

1938-ban megözvegyült. Ettől kezdve fiát élete végéig anyai féltő gondoskodással kísérte, mindig oda költözött, ahol fia élt, hogy fizikailag is minél közelebb lehessen hozzá.

Szentgyörgyi András emlékét nem őrzik hatalmas alkotások, bár istenadta tehetsége, széles körű tudása, olvasottsága és élete utolsó éveire összegyűjtött és teljesen beérett tudásának gazdagsága alapján külső eredményeket vártunk volna tőle. Helyette szemlélői, meglátói lehettünk annak, hogyan teljesedett ki egy lélek kínokban, megpróbáltatásokban. Roskadozó erejével haláláig szorgalmasan állította össze jegyzeteit, amelyek megőriztek valamit széleskörű olvasottságából, hatalmas tárgyismeretéből, bámulatos tudásából. Sajnos, tervezett diszsertációja is csupán impozáns anyaghalmoz maradt.

Javarészt kéziratokban, sokszor vázlatokban maradt dolgozatai főleg rendtörténeti vonatkozásúak, de sokat foglalkozott a pálosok és a trinitáriusok magyarországi működésével is. Épületeknek, szobroknak, képeknek és városoknak néma beszédét feledhetetlenül tudta tolmácsolni. Alkotó művészek, művészettörténészek tartoztak baráti és tanítványi köréhez. Ugyanakkor a legkisebb diákot is tudta egyenlő rangú beszélgetőtársként kezelni. Már diák korunkban tiszteltük, becsültük nagy tudásáért, remek, tömör prédikációiért. Valami különös szellemi gyönyör volt vele társalogni. Akik élete utolsó hónapjaiban találkozhattak vele, így emlékeztek: „Életre szóló élmény volt néhány percig beszélgetni vele.”

Az államosítás után viszonylag kevesekkel érintkezett, de azokban nagyon mély benyomást keltett. Volt tanítványainak kisebb csoportja később is szívesen kereste fel, kérték, igényelték segítő tanácsait. Bölcs, megfontolt, sokszor átgondolt gondolatoknak, tanácsainak elhangzásuk után „hasznát vettük”, de sok mindent igazában csak jóval később értettünk meg a maga teljességében.

Élete nem az átlagos piarista élet, mégis egészen piarista volt. Megalkuvás, mellébe-

szélés nélküli tiszta formákat kereste minde-
nütt. Egész lényével ezt a tisztaságot sugá-
rozta szét környezetében. Tanárként nem
elégedett meg a tantervben előírányzott ta-
nulmányi programmal: személyesen akart
végére járni azoknak a problémáknak, ame-
lyekről csak később derült ki, hogy volta-
képpen nemzedékének és korunknak legna-
gyobb kérdései. Például amikor a teológiai
és a profán szellemi élet között igen nagy
szakadék húzódott, ő magában összekap-
csolta ezt a két világot: nem a matematika
meg a természettudományok, hanem a törté-
nelem és a képzőművészek vonatkozásában,
amit előtte világviszonylatban is kevesen
próbáltak. Vele egy időben is csak nemze-
dekének legjobbjai. Velük haladt egyvonal-
ban, nemcsak tudomásul véve és asszimi-
lálva, amit mások megírtak, hanem mellet-
tük munkálkodva.

Belső életébe, lelkének műhelyébe pillant-
hatunk be az önvallomásnak is felfogható, a
Miatyánkhoz fűzött parafrázisának néhány
gondolatával: „Add, Uram, hogy legyen
alkalmam széles, diadalmas látókört sze-
rezni a görnyesztő iskolai munka közepette
is. Add, hogy minden féligazságot az evan-
gélium teljességével egészíthessek ki. Hogy
a Te országod távollatai nőjenek bennem nap-
ról napra. Adj kapkodást, szívkérgesítő ro-
botot nem ismerő, megváltó szívét, hogy el
ne riasszam borostás, morcos egyéniségem-
mel a Rád szorulókat. Hogy el ne mulasz-
szam utána járni azoknak, akikből még ki
nem halt a vágy az igazi Ország iránt. Adj
erőt, hogy összefogjam őket. Ébren tartsam
bennük a legnehezebb keresztény jellemvo-
nást, a reménységet... Minél több emberre
kisugárzik majd az én merevgörcsből fel-
szabadult énem, annál inkább meglesz a Te
akartatod, mint a mennyben a felszabadult
nagy lelkek között, azonképpen itt a földön
is.”.

Irodalom:

A Szolgálat 1972. évi húsvéti számában
közölt nekrológ

A debreceni Piarista Gimnázium évkönyvei
Catalogus Religiosorum Provinciae Hun-
gariae Ordinis Scholarum Piarum 166-1997.

Rendtársak és volt tanítványok vissz-
aemlékezései.

Kalotay Kálmán

Szilágyi László (Debrecen, 1907. ápr. 27.
- Hajdúszoboszló, 1986. szept. 30.): tanító,
általános iskolai tanár, iskolaigazgató.

Édesapja, Szilágyi Gyula ősi debreceni fog-
lalkozás művelője, gubásmester volt. Az I.
világháború során hadifogságba esett. Tá-
vollétében felesége, Nagy Erzsébet sok ne-
hézséggel tudta négy gyermeke számára a
mindennapi kenyeret biztosítani. Amikorra
hazatért, a gubacsapó mesterség idejétmúlta,
tönkrement. A debreceni törvényszéken al-
tisztként tudott elhelyezkedni.

Szilágyi László az elemi iskola V. osztályá-
nak elvégzése után a Debreceni Református
Főgimnáziumban tanult tovább. Jó tanuló-
ként ösztöníjjal a Debreceni Református
Tanítóképző Intézetben 1928-ban elemi nép-
iskolai tanítói oklevelet szerzett. Az ál-
talános iskola létrejötte után, 1950-ben Bu-
dapesten szaktanítói képesítő-vizsgán C
szakcsoporton mennyiségtan, természetan,
vegytan, társadalomtudomány szaktárgyak-
ból szakrendszerű tanításra képesítettnek
nyilvánították. Tanulmányai befejezéseként
az 1960-as évek elején az Egri Pedagógiai
Főiskolán matematika-fizika szakos általá-

nos iskolai tanári oklevelet szerzett. Mindezek mellett a későbbi években többféle továbbképzés, tanfolyam résztvevője volt. Pedagógiai munkássága 47 évet ívelt át. E hosszú idő alatt két munkahelye volt. Tanítói oklevele megszerzése után, 21 éves korában, 1928. szeptember 16-án a hajdúsámsoni református elemi népiskola tanítójának választották meg. Itt tanított 21 éven át, 1949. augusztus 2-ig. Ekkor Hajdú vármegye tanfelügyelője a hajdúszoboszlói fiúiskola igazgatásával bízta meg. Ebben a feladatkörben 1968. augusztus 1-jéig dolgozott, amikor nyugdíjazták. Ez azonban nem jelentette igazgatói munkássága végleges befejezését.

A fiúiskola elnevezése 1954-ben I. sz. Általános Iskolára módosult. Ebben az iskolában nyert elhelyezést a debreceni székhelyű szakmunkásképző iskola kihelyezett tagozata, mely működése során többféle elnevezéssel szerepelt. A hajdúszoboszlói szakmunkásképző iskolának, az általános iskola vezetése mellett, Szilágyi László lett a megbízott igazgatója. Ezt az önmagában sem könnyű feladatot nyugdíjba helyezése után 1976-ig ellátta. Az 1950-60-as években az I. sz. iskola kötelékébe tartozott még az ipari iskolán kívül három tanyai iskola és két városi óvoda.

Szilágyi László iskolai munkáját mintegy kiegészítette a szakszervezeti mozgalomban való tevékeny részvétele. Ennek kezdete a hajdúsámsoni időszakra esett. A II. világháború vihara, mint katonai munkaszolgálatost Budapestig sodorta, ahonnan 1945. januárjában szerencsésen hazakerült lakóhelyére. Áprilisban már a pedagógusok szakszervezetének szervezője és a helyi csoport megalkotója, vezetője lett. Élete végéig tevékeny munkása maradt a szakszervezeti mozgalomnak.

Szakmai irányultsága természettudományos jellegű volt. Szaktárgyai szűkebb keretei közé nem zárkózott be. Sokoldalú személyiségét magasfokú irodalmi műveltsége és érdeklődése tükrözte. Maga is írogatott. Versei mellett Hajdúsámsonban írta meg "Az embernek fia" című kétrészes drámai

költeményét. A jó és a rossz küzdelmét bemutató, színpadra írt bibliai ihletésű mű valójában mély gondolatokat tartalmazó prózai alkotás.

Szilágyi László életútjának nagy fordulatát jelentette, amikor Hajdúszoboszlóra került. Új környezetben, számára nagyjából ismeretlen munkatársakkal, sürgős feladatok megoldása várt rá. Mindenekelőtt a belső ellentmondásokkal terhelt, zaklatott állapotú tantestület nyugalmát kellett megeremteni és 1200 fiútanuló oktatásának és nevelésének kedvező feltételeit biztosítani. Nagy szakmai hozzáértéssel, emberséges, megfontolt intézkedésekkel, kartársai segítségével rövid idő alatt elvégezte a legfontosabb tennivalókat. Az iskola elismert és megbecsült vezetője lett.

Elsősorban az igazgató számára okozott nagy gondot a tanteremhiány. A tanulócsoportokat 6-7 különböző helyen lévő épületben lehetett elhelyezni. A szülőkkel, ipari szövetkezetekkel kialakított jó együttműködés által még a polgári iskolában lévő korábbi hivatalsegédi melléképületet is sikerült elfogadható tanteremmé átalakítani. Az 1950-es években fontos célkitűzés lett a hatvan fős osztálylétszámok 40-45 tanulóra történő csökkentése. Mindeközben fokozatosan, lépésről-lépésre a szakrendszerű oktatás személyi és tárgyi feltételeit is meg kellett teremteni.

Szilágyi László igazgató urat – sokaknak akkor már Laci bácsit – reggel hat órakor már az igazgatói irodában lehetett látni. Munkaideje egyórányi ebédszünettel a hetenként váltakozó délelőtti-délutáni tanítási rend miatt is általában este hat óráig tartott. Igen sokszor tovább is! A "sokszor tovább is" azért vált gyakorivá, mivel az 1940-es évek végén az általános iskolákra hárult a rendszeres felnőttoktatás, a dolgozók iskolája működtetésének biztosítása. Ebből a fiú, illetve I. sz. iskolára az I-IV. osztályosok oktatása jutott. A kezdeti években ez is több csoportra tagolt, alapfokú ismeretekre való tanítást jelentette. Ugyanekkor indult a foggyatékos tanulók két tanulócsoportra osztott gyógypedagógiai foglalkoztatása is.

A sokoldalú, sikeres igazgatói és a szaktárgyakat tanító kiváló tanári munka együttesen eredményezték azt az elismerést, mely az I. sz. iskolát kísérleti iskolává minősítette. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az igazgatói munkát egy tanulmányi vezető és egy gazdasági-adminisztrációs igazgatóhelyettes segítette. Az oktatás-nevelés területén pedig kiváló tanítók és tanárok közreműködésével többféle újítás, kísérletezés vette kezdetét.

A sikeresen fejlődő iskola életében mély nyomokat hagytak az 1956-os forradalom helyi eseményei. Az október 24-én megalakult városi Forradalmi Bizottmány hét elnökségi tagja közül három az I. Sz. Általános Iskola tanára lett. Amikor néhány nap múlva megalakult az iskola munkástanácsa, a három bizottmányi tagot írásban is megbízták az iskola dolgozóinak képviselésével. A megbízás első aláírója Szilágyi László igazgató volt. A forradalom leverése után az újra színre lépett régi párt- és tanácsi vezetők az iskolát az "ellenforradalom fő fészke" tekintették. Ebből eredően az iskola igazgatójára számos nyomasztó következmény nehezedett.

Szilágyi László iskolaigazgató számára a legnagyobb kihívást a sajátos feladatokat ellátó iskolán belüli részegységek közül az iparitanuló-képzés jelentette. Az 1961-62-es tanévben hat osztályban 12 különféle szakcsoportban 157 szakmunkástanuló megfelelő szintű oktatásáról kellett gondoskodnia. A későbbi években a környező települések meghatározott szakmájú tanulóit is ide irányították. Ekkor már 26-féle szakma oktatása folyt az iskolában, köztük olyan fontossá vált területeken, mint a gáz-, víz-, villanyszerelés. Szilágyi László mint a szakmunkásképzés igazgatója, gyakran állította a tanulók és szülei elé példaképpül a régi "aranykezü mestereket". Az általa vezetett iskolában ilyen tudással rendelkező, munkaszerető dolgozó tanuló képzésén és nevelésén buzgólkodott. Ennek elérése érdekében széleskörű kapcsolatokat kellett tartania a város ipari üzemivel és kisiparosokkal. Felelősségtudattal végzett, időigényes iskolai munkája mellett Ő volt a Pedagógusok

Szakszervezetének városi elnöke. Nyugdíjba helyezése után sem lett hűtlen a szakszervezeti mozgalomhoz. A városi nyugdíjas szervezet vezetője maradt élete végéig. Akkor már mindenki szeretett Laci bácsija volt.

Laci bátyánk életútjának példamutató részét alkotta a családja iránti gondoskodó szeretet. Sokféle munkája és terhes elfoglaltsága mellett édesanyjának gyámolítója, feleségének hűséges házastársa, és három gyermekének odaadó, szerető édesapja volt.

Kimagasló igazgatói, pedagógusi munkásságát nem jelzi kitüntetések hosszú listája. Egyéniségével ellentétes volt az ilyenekért való törtetés. Megbecsülésének mégis maradt néhány fontosabb emléke. Így: az Oktatásügy Kiváló Dolgozója, Felszabadulási Emlékérem (1974.), Munkássága 50. évfordulóján Aranydiplomás pedagógus (1978.), Szakszervezeti Munkáért Érdemrend Arany fokozata (1977.)

Személyisége és munkássága mindvégig magán viselte azokat a kitörölhetetlen emlékeket, melyek a Debreceni Református Kollégiumban plántálódtak szívébe és lelkébe. Református hitét magába zárva igazgatósága idején, a legnehezebb időkben is mindvégig megőrizte. Bizonyos, hogy kollégiumi eredetű széleskörű irodalmi tájékozottsága, lírikus lelkülete. A költemények sorát emlékezetből hibátlanul tudta idézni. Intézményvezetői fellépése határozott, de soha nem volt erőszakos vagy goromba. Rá emlékező kartársa, munkatársa (G.M.) írja, hogy becsengetés után a tanári szoba ajtajában a bent beszélgetőket így figyelmeztette a tanóra indulására:

"A nap halad, mester vár a tanóra.

Az ifjúság már nyugtalan, gyűlelszik
Bölcsességedből elleshetni egy szót."

(Madách Imre: Az ember tragédiája, X. szín)

„Laci bácsi olyan ember volt, akire csak felnézni lehetett, akit szeretni, tisztelni kellett, mert azt érdemelte."

Hajdúszoboszlói szolgálati lakása virágoskertjében legkedvesebb virágait, a rózsabokrokat metszegette, amikor váratlanul rátört

és elragadta a könyörtelen halál. A debreceni köztemetőben alussza örök álmát.

Források:

Dr. Szilágyi László által rendelkezésre bocsátott adattár.

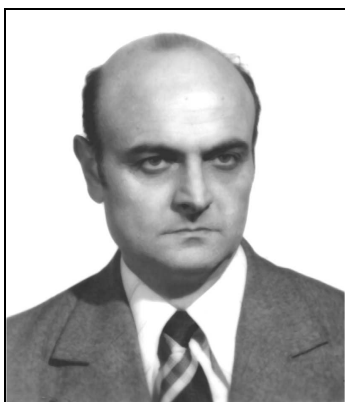
400 év Hajdúszoboszló neveléstörténetéből. Tanulmányok. Hajdúszoboszló, 1989.

Bábás Valéria, Görög Mária, Márton József pedagógusok visszaemlékezései

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forrásaiból az emlékezés írója által gyűjtött adatok

Erdei Gyula

Szilágyi Miklós (Debrecen, 1934. szeptember 16 - Bárán 2003. március 31.): középiskolai tanár, általános iskolai tanulmányi felügyelő.

Édesapja, Szilágyi István Kovács, később könyvtári raktáros, édesanyja háztartásbeli. Apja hét évi hadifogság után, a '40-es évek második felében térhetett haza.

Az általános iskola elvégzése után a Debreceni Református Gimnáziumba járt, ahol 1953-ban tett érettségi vizsgát. A Kollégium szellemisége alakította személyiségét, tanárai pedig, mindenekelőtt Nagy János, aki az Arany János Szavalókörust (később szavalókör) vezette, érdeklődését az irodalom felé terelték. A szavalóköri tevékenység számára sok vonatkozásban életfelfogást, magatartást meghatározó jellegű élményeket adott. Erről

a hatásról így vall 25. évi érettségi találkozásunkon: „Bizonyára nem lett mindnyájunkból – belőlem sem – tökéletes ember, de fogékonyabbak lettünk az iránt, ami emberi”

A költészet, a vers iránti érdeklődése befolyásolta pályaválasztását is. A Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar-történelem szakán szerzett középiskolai tanári diplomát, 1957-ben. Ebben az évben kezdi tanári pályáját, Báránodon.

Tanári munkáját szakmai igényességgel végezte. Személyiségében adott volt a sikeres tanári tevékenységhez szükséges képesség: megnyerő egyéniség, kellemes orgánus, türelmes, kiegyensúlyozott, szelíd magatartás. Emelkedett légkört tudott teremteni óráin, s ezzel hatása alá tudta vonni tanulóit.

1960-ban kötött házasságot Szabó Erzsébet óvónővel. Két gyermekük született, Éva és Nóra, akiket boldog családi légkörben neveltek.

1973-ban – hívásra – tanulmányi felügyelői beosztással cseréli fel a tanári katedrát. A püspökladányi járás felügyelőjeként hasznosítja másfél évtizedes tanári tapasztalatait. Ezt követően mindössze négy év telik el, s ismételt felkérésre pályájának újabb földrajzi állomása következik, Debrecen, ahol megyei tanulmányi felügyelőként szolgálja a közoktatás ügyét.

Pedagógiai felfogását az általános iskolában szerzett tapasztalatok alakítják. Szerinte az általános iskola közérdekű és belső társadalmi funkciója, hogy benne az oktatás feladatait képzés és nevelésközpontúan kell értelmeznünk és megvalósítanunk. Általános korigénynek tekinti a minden tanulóra kiterjedő alapozó oktatást. Szorgalmazója a korszerű eljárásoknak, a tanulói tevékenységre, önállóságra, aktivitásra építő, ezeket fejlesztő pedagógiai gyakorlatnak. Munkája során tiszteletben tartja a pedagógiai szabadságot, ösztönzi az alkotói kezdeményezést. Kiemelt fontosságot tulajdonít a tanulók érzelmi nevelésének.

Eredményes munkáját számos kitüntetéssel ismerik el.

Így megkapta az Oktatásügy Kiváló Dolgozója (1970); a Honvédelmi Érdemérem (1975); a Tanács Kiváló Dolgozója (1976) és a Kiváló Munkáért (1980) elismeréseket.

A közigazgatás átszervezése miatt 1989. december 30-án korengedéllyel nyugdíjba vonult.

A következő években súlyos beteg lett, de a sors csapását méltósággal viselte. Közben 2000-ben visszaköltözött Bárádra, pályakezdésének, családapapításának színterére, ahol családjá, kedves időtöltése, a kertészkedés, és a versírás adott neki mindennapi örömeket.

Orosz János

Visszaemlékezések:

(Ulveczki Lajosné Kiss Ildikó volt tanítványa, iskolaigazgató):

„Ha időben visszafordulok gyermekkorom felé, a kép mely elém tolakszik: egy tanterem nagy fekete zongorával, katedra és 31 kisdíák, s a csendben – a padok között – látom Szilágyi Miklós tanár urat. Jó szokása szerint, éppen megáll a magukat „kitüntetö” tanulók padjai mellett. Türelemesen magyaráz és pallérozza beszédjüket, javítgatja botladozásait. Hangja versolvasás közben elágyul, szemünk könnybe lábad. Az ilyen könny, aztán ha fölszárad is, nyomát megörzi ám a lélek. Szava – szép ejtésű magyar szó – elragad bennünket.

Be kell valljam, máig sem tudom, hogyan sikerült elérnie, hogy olvassunk, de mi olvastunk, igen sokat olvastunk – még kötelezőket is! Boldogok voltunk, mikor az órája következett, tantárgyát becsületbeli dolognak tartottuk megtanulni. Igyekeztünk megérdemelni a jelesét. Szilágyi tanár úr nem osztályozott, hanem bírált és biztatott, nem intett, hanem buzdított, nem feleltetett (a szó iskolai értelmében) hanem felelt és kérdezett. Magas követelményeket támasztott, nem tűrte a pontatlanságot, a feladatok nem teljesítését igazoló magyarázatokat. Ma már tudom, értünk haragudott, ha nem teljesítettünk, ha megszegtük az adott szó kötelezettségét.

El kell mondjam, hogy tanáraink közül sokan voltak, akik keveset hatottak rám, és kevesen, akik sokat. Szilágyi tanár úr az utóbbiak közé tartozott. Példaképem volt. Neki köszönhetem, hogy megmaradtam a történelem mellett – hűséget esküdve a nemzetünket teremtő történeteknek. S az is az ő érdeme ám, hogy mai napig szeretem a verseket, hogy csodálójá vagyok nemzeti költészetünknek.

Szilágyi tanár úr élete, természetes egyszerűsége, az újat kereső és vállaló egész személyisége példaként áll előttem.

Olyan ember volt, akire felnéztem, ember, akit tiszteltem, mester, aki tanítványból baráttá fogadott. Olyan nyomot hagyott maga után, amit érdemes követnem.

Emlékét megőrzöm, mindig hálával és szeretettel emlékezem Szilágyi Miklós tanár úrra!”

Ulveczki Lajosné

(Sípos János volt munkatárs, ny. könyvtáros):

„Halálának első évfordulójára a Karácsony Sándor Neveléstörténeti Egyesület megjelentette Szilágyi Miklós első –posztumusz – verses kötetét *Élni igyekeztem* címmel (Debrecen, 2004. 110 p.).

Feltételezhető, hogy az irodalmat, különösen a verseket középiskolai magyartanára, Nagy János hatására szeretete meg. A gimnáziumi évek alatt kezdett el verseket írni.

Keveset publikált. Az 1960-70-es években kb. 15-20 verse jelent meg a Hajdú-Bihari Naplóban, az Alföld c. folyóiratban és az Alföld c. antológiában (Bp. 1967. Magvető K.). Ezeken túl szinte csak önmagának írt. Még szűk környezete is csak akkor szerzett erről tudomást, amikor a megyei lap 1976-ban két versét fényképpel, rövid bemutatásával közölte. Ekkor vallott először és utoljára költői céljairól: *„Verseim többnyire rövidiek. Az érzelmek rezdülései, pillanatképek és szélfutatok: távol a katarzistól. Különösebb céljaim a költészettel nincsenek. Egyszerűen: szeretem a verseket. Hallgatni, mondani és írni őket: gyönyörűség. Szomorú ember lennék nélkülik.”*

Szeretett volna önálló kötetet is megjeleníteni. A 70-es évek második felében összeállított egy kötetet addig megírt verseiből; el is küldte valamelyik kiadónak, de a kéziratot visszakapta. (Elkeseredésében azonnal megsemmisítette.) Soha többé nem próbálkozott publikálással, és verse sem jelent meg ezután.

Az írást azonban nem hagyta abba.

Életének utolsó hónapjaiban (nagy betegen) a versekkel teleírt füzetéből – mintegy hagyatékként – lemásolt egy kis kötetre valót. (Ezek a versek jelentek meg idén márciusban, kiegészítve a korábban nyomtatásban megjelentekkel.)

Versei közvetlen, személyes hangvételűek. Tárgyuk szerint gondolati, leíró, hazafias alkotások. Mindenről írt, ami vele, ill. körülötte történt. (Kísérletező kedvében ezeket néha más nemzetek irodalmában gyakori versformákban írta meg: haiku, tanka /japán/, oktáva, stanza, szonett, ritornell /olasz/, rondó /francia/ stb.)

Legtermékenyebb a nyugdíjas évei alatt volt. Néhány nagyon szép – életét adó szülei emlékének áldozó, valamint ifjúságát idéző – verse mellett meghatározó élményei: súlyos betegsége, a „készülődés”, illetve a szükségszerűen bekövetkező, de értelmetlen konfliktusokkal járó társadalmi változások; ezek hatására egyre többet foglalkozott a lét, az igazság, az Isten mibenlétének kérdéseivel. Készült a halálra, „jól tudta közeleg ... réggen elfogadta már”. Csak azt fájalta, „hogya végső szava úgy hal el, hogy arra visszhang sem felel, jajszónyi sem, s hogy úgy megy el, ahogy madártoll röppen el, nevesincs széllal, jeltelen, megmásíthatatlanul és végérvényesen.” A lét végének közeledte mindenki számára nagy jelentőségű, még akkor is, ha az erők képesek az élet részeként elfogadni, tudomásul venni. „Ez a legnehezebb. A röppálya leszálló ágán már célravezető rajta lenni a célkeresztben. Tudva, hogy vétkem csak ennyi: éltem, s leéltem.” Fokozta tehetetlenségét, hogy ilyen körülmények között kell elmennie: „Az óra túlütötte önmagát és századát, s hátam mögött

hagyok egy elpusztult életet s egy szorongó hazát.”

Mert nem hitte el, hogy csak így lehet (-ett): „Lihegtünk honfi pátoszt, de közben ástuk rendületlen az 'ők' s a 'mi' közé az árkot.”...”Köptünk nyáladzva mérget. Szétordítottuk szitkainkat, s eszünk vesztettük, mint a részeg.”

Pedig csak emberként kellene viselkednünk! (Vagy talán ez a legnehezebb?): „Két lábra kellene állni, egyenes derékjal járni. Ám az csak Darwin úr titka, mint lehet emberré fejlődni vissza.”

Igaz emberként leélt életének, s ezeknek a zűrzavaros állapotoknak összefoglalásaként hadd idézzem egyik szép szonettjét:

*Nem volt nagy történelmi tettem
s civil kurázsím is alig.
Csupán csak élni igyekeztem
s kerültem horgon a csalit.*

*Kitüntetést vagy érdemérmet
nem érdemelnék jól tudom.
Ez áttántorgott hetven évről
nincs ára már az alkukon.*

*De azt elvárom, hogy míg élek
ne bélyegezzon senki sem
idegennek vagy ellenségnek,*

*s ne mások döntsék el helyettem:
a lyukas zászlót hogyha nézem
felgyorsul-e a szívverésem?”*

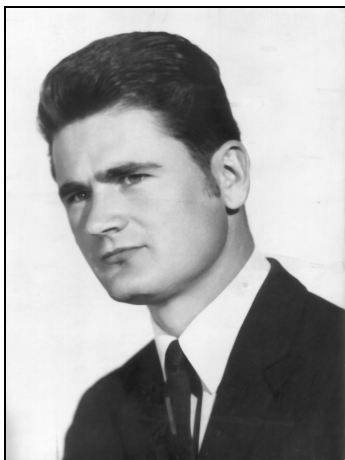
Sípos János

Szilágyi Péter (Derecske, 1942. aug. 17. – Derecske, 1987. júl. 16.): általános iskolai tanár.

Derecskén született parasztcsaládban. Édesapja 1950-ig földet művelt. Édesanyja 8 gyerek mellett munkahelyen nem dolgozott. A földművelésből egyre nehezebben lehetett megélni, ezért az édesapa a MÁV pályamunkása lett. Budapesten dolgozott 1967-ig,

nyugdíjazásáig. A gyerekek nevelése így az édesanyjára maradt.

A szülők fontosnak tartották, hogy gyermekeik tanuljanak, sokat dolgoztak a feltételek megteremtéséért.

Általános iskolai tanulmányait Derecskén végezte. 1956-60 között Pallagon a Mezőgazdasági Technikumban tanult, érettségizett, technikus oklevelet kapott.-

1960-61-ben mezőgazdasági gyakornokként a Tetéleni Állami Gazdaságban dolgozott.

1961-ben hazahívták tanítani a 2.sz. Általános Iskolába. Szívesen vállalta el a feladatot, mert szerette a gyerekeket, értett a föld megmunkálásához, a növénytermesztéshez. Józan paraszti ésszel megáldva minden gyakorlati munkához értett. 1964-ig szaktanítóként dolgozott. 1964-ben Egerben a Tanárképző Főiskola mezőgazdasági gyakorlat szakán kapott diplomát.

Szerette munkáját. Nem ismert megoldhatatlan problémát. A tanítás mellett más feladatokat is ellátott. Szakköröket vezetett, községi tanácsstag volt, vezette a járási pedagógus klubszobát. A sok elfoglaltság mellett a tanulást is folytatta. 1968-ban fejezte be Nyíregyházán a Tanárképző Főiskolán a kémia szakot.

1967-ben házasságot kötött Barkóczi Arankával, aki szintén a 2. sz. Általános Iskolában tanított. Pedagógus kölcsönrel építettek családi házat.

Két gyermekük született. (Judit 1968, Mária 1970)

Munkájára az igényesség, a precizitás volt a legjellemzőbb. Példamutató rendet tartott a műhelyében, a gyakorlókertben. Minden tevékenységét az elmélet és a gyakorlat egy-sége jellemezte. Ötletei a munka javítását segítették. Szemléltetőeszközök sorát készítette (tablók, rajzok, modellek). Eszközkészítő, barkácsoló szakkörben más tantárgyak eszközeit is elkészítették, az iskola bútorzatának, felszereléseinek karbantartását is végezték.

Tanítványait a gyakorlati életre nevelte, tőlük is megkövetelte a pontos, igényes munkát.

Szakszervezeti javaslatára újításokat nyújtott be a Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Művelődési Osztályára. 1979-ben 2 újítást fogadtak el, díjazták. (Kétütemű robbanómotor akkumulátoros gyújtásának modellje, a kerékpár-világító felszerelésének szere-lése) 1984-ben 3 elfogadott újítást (Menetmetsző-vezető, Traktormodell, Vasúti fénysorompó modell) Debrecenben, a Városi Sportcsarnokban a Megyei Újítási, Találmányi kiállításon és börzén is bemutatták. 1984 őszén újabb 3 eszközét (elektromos nikecell daraboló, műanyagfólia-hegesztő, vetőmagszelelő szerkezet) ismerték el újításnak.

Sok éven keresztül irányította a járási munkaközösséget, gyakran tartott bemutató órákat.

Látta, hogy milyen nehézségeket jelent a szükséges anyagok beszerzése. 1978-tól a technika tantárgyat tanítják az általános iskolákban, 1-8. osztályban sok tanító, tanár oktatja a tantárgyat. Mindenütt gondot jelentett az időigényes, utazással járó beszerzés. A helyzetet nehezítette, hogy kiskereskedelemben egy részét nem lehetett beszerezni. Az alapanyagok előkészítése hozzáértést, gépeket igényelt. Azt tapasztalta, hogy az iskolák, tanítók ezt a problémát nehezen oldják meg.

Ezért 1984-ben vállalkozásba kezdett – anyag-előkészítő műhelyt hozott létre. A berettyóújfalui járás iskolái a szakszervezetek

irányításával összeállított jegyzékből megrendelhették a szükséges anyagokat. Faanyagokat, huzalokat stb. küldött precíz csomagolásban. Mellékelte azokat a szemléltető darabokat is, amelyek alapján a kevésbé tapasztalt kollégák is elsajátíthatták a tantervi követelményeket.

Közvetlen kollégái is azt becsülték benne a legjobban, hogy mindig segített problémáik megoldásában.

Munkavédelmi felelős megbízását sok éven át látta el körültekintően.

Az MHSz-ben is vezetett szakkört. Hajómodellek szépek voltak, megyei versenyeken nyertek díjakat. Szabadidejében a legszívesebben a kertjében dolgozott. Tanítványait is arra ösztönözte, hogy értelmesen, hasznosan töltsék szabadidejüket.

Egész pályafutása alatt osztályfőnök, rajvezető volt. Osztályfőnökként a lemaradók felzárkóztatására fordította a legnagyobb figyelmet.

1986 nyarán kezdődött a betegsége, de a tanévet még végigdolgozta. 1987 júliusában a műtét sem tudta megmenteni életét.

A Bocskai István Általános és Művészeti Iskolában ma is használnak általa készített eszközöket.

Kitüntetései:

Úttörő Dicsérő Oklevél, 1982; Miniszteri Dicséret, 1984.

Szilágyi Péterné

Szűcs István (Hajdúszoboszló, 1933. jan. 22. – Hajdúszoboszló, 1994. febr. 23.): középiskolai tanár, megbízott igazgató.

Apja vasúti alkalmazott, váltókezelő volt, anyja háztartásbeli.

Az első négy elemi osztályt Hajdúszoboszlón végezte. 1943 és 1951 között a Debreceni Református Gimnáziumba járt, és ott is érettségizett jeles eredménnyel. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Természettudományi Karán matematika-fizika szakos tanári diplomát szerzett 1955-ben. Gimnazista és egyetemista korában aktív

sportoló volt, és országos futóversenyeken szerepelt eredményesen.

Első munkahelye Tiszagyulaháza általános iskolája volt 1955-57 között. 1957-től a kabai általános iskolában folytatta pályáját, majd 1959-ben a püspökladányi Karacs Ferenc Állami Általános Gimnáziumba helyezték át.

1960 nyarán nősült, felesége Tóth Ágnes biológiai-földrajz szakos általános iskolai tanár. Két gyermekük született: Márta és Attila. Márta tanítói és német szakos tanári diplomát szerzett, Attila üzemgazdász lett.

1961-ben feleségével együtt a Hajdúszoboszlói 2. sz. Általános Iskolába helyezték őket. 1963-ban a Hajdúszoboszlói Högyes Endre Általános Gimnáziumba nevezték ki tanári beosztásba. Itt elsősorban matematikát tanított 1985-ig.

Ebben az évben áthelyezték a hajdúszoboszlói 6. sz. Általános Iskolába, igazgatóhelyettesi munkakörbe. Innen 1990-ben a Mezőgazdasági Szakmunkásképző Intézetbe került. Itt először igazgatóhelyettesként dolgozott, majd 1993. január 1-jétől megbízott igazgatóként.

1993. novemberében súlyos betegséggel kórházba került. 1994. február 23-án hunyt el Hajdúszoboszlón.

Tehetségére már a tanítója figyelte, aki javasolta szüleinek, hogy fiukat írassák a

Debreceni Református Gimnáziumba, mely akkor is színvonalas iskola volt.

Tanári munkájára az igényesség és az alaposág már pályakezdésekor jellemző volt. Alapminősítésében ezt írja róla Benedek László, a püspökladányi gimnázium igazgatója 1961-ben: „Szakmai munkája jó. A tanár szereti szaktárgyait, lelkesen és lendületesen vezeti óráit, jó tanáregyenység. Óráira jól felkészül, tárgyi tudása jó. Az érettségi vizsgákon tanítványai jól megállták a helyüket. Megmutatkozott, hogy a tanár következetesen fejlesztette a tanulók dialektikus materialista világnézetét. Az elmélet és a gyakorlat összekapcsolására törekszik a tanórákon. Kihasználja tananyagadta nevelési lehetőségeket.”

Pedagógusi egyénisége igazán a Högyes Endre Gimnáziumban bontakozott ki, ahol 22 évig én is együtt taníthattam Pistával. Megismerhettem lelkiismeretes munkáját, sokoldalú tevékenységét. Szigorúságát, ugyanakkor igazságosságát, jószívűségét és segítőkészségét nemcsak kartársai, hanem a szülők és a tanulók is megállapíthatták. Elismeréssel írtak munkájáról az iskola vezetői is. Gál Géza igazgató egyik kitüntetési javaslatában így jellemzi: „Egy negyedszázad alatt sok tanulója tett sikeres felvételi vizsgát matematikából. Tanítási gyakorlatában a logikus gondolkodásra nevelés, a tevékenykedtetés, a következetes és differenciált bánásmód, foglalkoztatás a jellemző. A matematika tárgy tanításában energiáját, idejét nem kíméli, mindent megtesz a gyengék felzárkóztatása érdekében is.

Oktató-nevelő tevékenységének hatékonyságát osztályainak fejlett közösségi szintje bizonyítja. Ahol osztályfőnöki tevékenységet lát el, azok az osztályok az iskola legfegyelmezettebb, legkevesebbet mulasztó közösségei.”

Két évtizedig a levelező tagozaton is együtt tanítottam vele. Itt is vállalt osztályfőnökséget. Az 1975-ös minősítése ezt a tevékenységét így értékeli: „A felnőttoktatásban kifejtett munkája továbbra is eredményes. 1974 óta a kihelyezett dolgozó gimnázium képzésében is aktívan és eredményesen vesz

részt. Továbbra is jól irányítja a levelező tagozatos osztályok szervezett korreptálásainak munkáját.”

A középiskolai kollégiumban is dolgozott 15 évig mellékhipotézis nevelőként. Szombat délutánonként a kollégiumban díjazás nélkül rendszeresen tartott felkészítő szakkört matematikából, amelyre helybeli diákjaink is bejártak, ekkora volt a hírneve, tekintélye.

Sok segítséget adott az iskolavezetésnek a drezdai diákcsoportok fogadásában és kalauzolásában. Igazgatóhelyettesként én szerveztem több évig a drezdai szakközépiskolával a cserekapcsolatot. Tapasztaltam, hogy Szűcs Pista önzetlen segítséggel és öntevékenyen vett részt a német diákok kirándulásainak megszervezésében. A német kollégák is szeretettel és nagybecsüléssel nyilatkoztak róla. Hubert Kontny, aki a két iskola több mint 25 éves kapcsolata idején sokszor járt nálunk barátként üdvözölte, mikor Hajdúszoboszlóra érkezett.

A gimnázium szakszervezeti bizottságában évekig tevékenyen dolgozott és szervezte a különböző rendezvényeket, közösségi megmozdulásokat. Jó kartársi szellemére jellemző, hogy a szoboszlói tanárok műkedvelő futballcsapatának is tagja volt.

Munkájának jó ismerője áldozatkész és hűséges segítőtársa, a feleség ezt írta róla: „Önmagát is állandóan képezte a matematikai, pedagógiai, módszertani kiadványok tanulmányozásával. Részt vett a KLTE Természettudományi Karán szervezett egyéves szakmai, módszertani továbbképző tanfolyamon. „Nem euklideszi geometriák tárgyalása középiskolás szakkörön” c. dolgozatát az egyetem elismeréssel fogadta. Matematikai szakkört vezetett a tehetséges tanulók továbbfejlesztése érdekében, akik közül többen kiváló eredménnyel szerepeltek a különböző matematikai versenyeken.”

Oktató-nevelő tevékenységének további fejlődését bizonyítja 1984-es kiegészítő minősítése, melyet Barbócz László igazgató készített: „Az iskola egyik legjobb matematika szakos tanára. Munkáját, tanítását a nagyfokú céltudatosság, tervszerűség és hatékonyság jellemzi továbbra is.” „Munka-

fegyelme továbbra is példás, az iskolaközösség aktív tagja.” „Eredményes szaktanári tevékenységéért 1983-ban „Kiváló Munkáért” kitüntetést kapott.”

Utolsó két munkahelyén igazgatóhelyettesi munkakörének példamutató pontossággal és felelősségérzettel tett eleget. Kollégái, igazgatói elismeréssel nyilatkoztak róla. Az 1993-as ballagási ünnepségen a gimnázium képviselőjében én is betekintést nyerhettem az iskolájukban folyó munkába. Sok jót állapíthattam meg. Az 1993 júniusában létesült hajdúszoboszlói Mezőgazdasági és Ipari Szakmunkásképző Intézet megbízott igazgatójának, Szűcs Istvánnak városunk polgármestere, Kígyós József 1993. december 29-i levelében a következőket írta: „Tájékoztatam, hogy Hajdúszoboszló Város Képviselőtestülete az 197/1993. (XII.20.) számú határozatában megköszöni az Ön eredményes intézményvezetői tevékenységét.

A magam nevében elismerésemet és köszönetemet fejezem ki a segítőkész együttmű-

ködéséért, az új intézmény élén végzett ki-magasló munkájáért. A nyugdíjas évekhez az aktivitása mellé nyugalmat, pihenést kívánok.”

Sajnos, polgármesterünk jókívánsága nem válhatott valóra. A gyógyíthatatlan betegség bénító hangulatában Arany János szavaival ezt gondolhatta.: „Most, ha adná is már, késő: Egy nyugalom vár, a végső: Mert hogy’ szálljon, Bár kalitja már kinyitva, Rab madár is szegett szárnyon? (Epilógus) Nyugdíjas időszakát már nem érhetette meg, mert az 1994-es évben a „végső nyugalom” következett számára. A sors ugyan nem engedte meg neki a „munkás, vidám öregséget,” de emlékezete mindvégig megmarad családjá, munkatársai és tanítványai szívében.

Felhasznált dokumentumok: igazgatói minősítések, hivatalos levelek, családi feljegyzések.

Halász Ferenc

T

Tasi Miklós (Debrecen, 1930. jan. 13. – Hajdúszoboszló, 2000. okt. 2.): középiskolai tanár, művelődési ház igazgató, általános iskolai tanár, igazgató helyettes.

Tanító volt a szó legnemesebb értelmében: hivatását és gyökereit tekintve is az.

Anyai nagyapja Tiszarádon igazgató-tanító volt, apai nagyapja is, édesanyja is tanító volt Debrecenben.

Iskoláit a Debrecenben, a Pacsirta utcai református elemi iskolában kezdte 1936-ban, majd a 3-4. osztályt a Baltazar Dezső utcai központi református elemi iskolában végezte. 1949. júniusában tett érettségi vizsgát a Debreceni Református Főgimnáziumban. 1953. júniusában kapott magyar-történelem szakos tanári oklevelet a debreceni Kossuth

Lajos Tudomány-egyetemen, 1966-ban pedig az Országos Népművelő Intézetben népművelői képesítést szerzett.

Tanári pályája a Körösi Csoma Sándor Gimnáziumban indult Hajdúnánáson. Itt ismerkedett meg későbbi feleségével, az iparos családból származó Busi Juliannával, akivel 1956-ban kötött házasságot. Két fiúgyermeküket nagy szeretettel, boldog családi légkörben nevelték.

1957-ben politikai okokból Nyíradonyba, általános iskolába helyezték át, elszakítva őt az érettségi előtt álló osztályától. 1960-ban kinevezték a hajdúszoboszlói Művelődési Ház igazgatójának.

1969. szeptember 1-jétől nyugdíjazásáig - 1991. március 1-ig a hajdúszoboszlói Thököly Imre Általános Iskolában tanított, 1987. májusától vezetőtanárként.

A Művelődési Ház igazgatójaként számos ismeretterjesztő sorozatot indított, színházi előadásokat szervezett, népművelőket képzett, szakkörök sokaságát működtette, és közben maga is tanult; az Országos Népművelő Intézetben szerzett népművelő képesítést.

A Művelődési Ház élén eltöltött 8 év nagyon kimerítette. Visszatérve igazi közegébe, a gyerekek közé, hihetetlen energiával vetette magát a munkába itt is.

Imponáló volt a felnőtt és gyermekközösség számára a szinte enciklopédikus tudása, sok irányú érdeklődése és széles skálájú tevékenységi köre. Tervei megvalósításához mindig megkereste és megtalálta a társakat.

A közös munkavégzés során önzetlenül adta át tapasztalatait, módszereit mindenkinek, aki „vevő” volt rá.

Egészséges türelmetlensége nem hagyta, hogy az értelmes és előrevivő dolgok esetleges emberi gyengeségek miatt meghiúsuljanak. Példaértékű precizitás jellemezte munkáját. Bármivel kezdett, azt a legapróbb részletekig megtervezte, megvalósította, dokumentálta. Ezt tette élete végén is, amikor már a kérlelhetetlen betegséggel küzdött. 29 vaskos naplóban és albumban rendszerezte életének, munkásságának legfontosabb állomásait, történéseit, azok dokumentumait. Egyike volt a legfelkészültebb tanároknak. Szemléltető anyagok sokaságát készítette, sokszor tanítványaival együtt. Városi és megyei felkérésre rendszeresen tartott bemutató órákat, módszertani foglalkozásokat. A következetes tanári munka eredményeképpen számos tanítványa szerepelt kiváló eredménnyel különböző tanulmányi versenyeken, pályázatokon.

Következetesség és igényesség jellemezte tanári tevékenységét. Tanítványait munkatársnak tekintette. Osztályfőnökként és ifjúsági vezető tanárként megtanította a diákönkormányzat tagjait a vezetés módszertanára, és bátran épített rájuk.

Tanított a dolgozók esti általános iskolájában, ahol igazgató-helyettesként a felnőttképzés felelőse volt. Nagy tapintattal és hozzáértéssel foglalkozott az érettebb korú tanítványaival is, akik e miatt szinte rajongtak érte.

Egész életét végigkísérte az ismeretszerzés, az állandó igény ön maga továbbképzésére. Szenvedélyesen érdekelt minden, ami a szakmában új. Számos tanfolyamon, továbbképzésben vett részt, az ott tanultakat napi munkájába alkotó módon építette be.

Szaktárgyai tanításában szaktekintélynek számított. Megbízásai: -történelmi területi munkaközösség-vezető 1958-60, megyei népművelési szakfelügyelő a művelődési otthonok és klubok területén 1961-65, népművelés szakos hallgatók gyakorlatvezetője 1962-68, magyar-történelem szakos területi munkaközösség-vezető 1969-76, a Besse-

nyi György Tanárképző főiskola magyar-történelem szakos hallgatóinak gyakorlatvezetője 1970-71, Honismereti szakkörvezető 1974-1990.

Az Országos Pedagógiai Intézet megbízásából az állampolgári ismeretek című tantárgy kísérleti oktatásába kapcsolódik be az 1973-74-es években.

Sok olyan kezdeményezés fűződik a nevéhez, amely a nevelőtestület aktív közreműködésével nem csak a város határain belül, hanem megyei és országos szinten is elismérést váltott ki:

a nemzeti és iskolai ünnepélyek megrendezésének újszerű, az egész tanulói ifjúság közreműködésével történő megrendezése; a tanulmányi kirándulások és táborozások szervezésében új módszerek meghonosítása, átmentve a cserkészlet legjobb hagyományait is; a hagyományörzés - és teremtés iránti igény fellendítése, népi hagyományok ápolása és gyűjtése, módszertani anyagok összeállítása.

Az iskola irodalmi szakkörét 1968. szeptemberétől 1991-ig, nyugdíjba vonulásáig vezette. Évente 25-30 gyermek ténykedett valamelyik részlegében: könyvbarát, irodalmi színpad, szerkesztőség, riporter. Sikeres pályázatok révén rendszeres résztvevői voltak a csillebérci művészeti és a szegedi Kincskereső táboroknak.

1979-ben a Csillebérci Komplex Művészeti Tábor rádiójának szerkesztéséért nívódíjban részesültek.

1981-ben a szakkör Kazinczy-díjat kapott az akkor 13-dik évében járó iskolaújság szerkesztéséért, az anyanyelv ápolásában, a tehetséggondozásban elért kimagasló eredményeiért. Rendszeres és élő kapcsolatban voltak az ország valamennyi iskolaújságjával, több alkalommal kaptak meghívást a Magyar Rádióhoz és Magyar Televízióhoz.

Az irodalmi szakkör által szerkesztett, 1968-ban induló iskolaújság 35 éve rendszeresen megjelenik. Hű krónikása ma is az iskola életének, történetének.

Megismertette és megszerettette szakköröseivel a kisgrafikát. Gyűjteni, majd készíteni kezdtek ex libriseket, komoly kapcsolat ala-

kult ki neves művészekkel: Póka Györggyel, Takács Dezsővel, stb. Ex libris gyűjteményéből kiállítást rendeztek. több alkalommal is.

Saját, 2415 darabból álló gyűjteményét - amely művészi és anyagi értelemben is nagyon komoly értéket képvisel - dúcokkal és szakirodalommal együtt átadta a Bocskai István Múzeumnak. 1976-1985 között minden nyáron részese és egyik motorja volt a Hajdúszoboszlói rendezett Hajdú-Bihar megyei Úttörő Rajztábornak. Hasonlóan az irodalmi szakkörhöz, számos tehetséges gyermek számára ezek az alkalmak jelentettek egy kibontakozási lehetőséget. Sokuknak későbbi hivatását alapozták meg ezek a táborok.

Számos közintézmény falát díszítik ma is az itt készült festmények, batikmunkák, tűzzománcok.

Szenvedélyes táborozó és táborszervező volt. Kiscserkészként 1939 júliusában Nagyberegben töltött két hetet, az utolsó táborát pedig 1992 májusában, Zemplénben, Pusztafalun szervezte. A közben eltelt 53 év alatt 74 táborozáson vett részt, főként szervezőként, vezetőként. Pedagógusok generációinak adta át e téren is tudását, tapasztalát. Tábori naplók sokasága őrzi az emlékeket; nosztalgiazni és tanulni egyaránt lehet lapozgatásuk közben.

Érdeklődési köre, kutatási területei szorosan összefüggenek szakmai, pedagógiai tevékenységével és társadalmi feladatvállalásaival.

1961-1991 között 34 előadást, beszédet, korreferátumot tartott helyi, megyei, országos rendezvényeken. Témái: honismeret - hazafiság; írók, költők a szabadságért; a mai magyar ifjúsági irodalom; a gyermekek körében végzett kulturális munka jelentősége; a gyermek önkormányzat működtetése, erősítése; iskolarádiósok és újságszerkesztők számára gyakorlati útmutatások; hagyományörzés; közművelődés; várostörténet; Thököly Imre - Zrínyi Ilona (iskolatörténeti vonatkozása miatt); ifjúsági mozgalom történeti feldolgozása; drámapedagógia.

Honismereti kutatásai mellett tevékenyen részt vett a kutató csoportok munkáiban is: a hajdúszoboszlói városi úttörőtörténeti bizottság vezetője 1975-1990; a Hazafias Népfront hajdúszoboszlói honismereti bizottságának tagja 1976-1989; a Hazafias Népfront megyei honismereti és helytörténeti bizottságának tagja 1979-1990; a városi úttörőtörténeti bizottság tagja; az országos úttörőtörténeti bizottság tagja 1985-1990;

Kutatásainak eredményeit a városi Bocskai István Múzeum, valamint konferenciák anyaga, publikációk, kiadványok őrzik.

Számos kiállítást szervezett. 1956 októbertől 27 kiállítás anyagának gyűjtése, tervezése, rendezése, kivitelezése fűződött a nevéhez. A paletta színes: helytörténeti, néprajzi, iskolatörténeti, úttörőtörténeti, képzőművészeti (grafika, kisgrafika), irodalmi, történelmi emlékkiállítások. Az utolsó kiállításán a saját ex libriseit mutatta be. Ezt az anyagot ajándékozta a városi múzeumnak.

Szakmai, közéleti tevékenységéért számos kitüntetést kapott:

Szocialista Kultúráért 1966; Aranykoszorús KISZ-jelvény 1968; Az Oktatásügy Kiváló Dolgozója 1973; Kiváló Úttörővezető 1975; Úttörővezető érdemem 1977; KISZ Érdemérem 1979; Gyermekekért Érdemérem 1983; Kiváló Társadalmi Munkás 1985; Kiváló Pedagógus 1990.

Munkája legnagyobb elismerésének a Thököly Emlékplakettet tartotta, amit titkos szavazás alapján ítélte oda az iskola tantestülete 1988-ban. Elsőként neki!

Nyugdíjba vonulásakor a Pedagógus Szolgálati Emlékérmét vette át. Fentiek mellett 31 elismerő oklevelet, emléklapot kapott az évek során.

Mélységesen hitte: a tudás hatalom. S ő ezt a hatalmat önzetlenül osztotta meg tanítványaival, kollégáival, velünk.

Egykori, hajdúnánási diákjainak szavai mindannyiunk helyett szólnak:

„Csak tér és idő választ el bennünket, példád velünk marad, őrizzük szellemed.

Téged nem kezdett ki barbár kor és irigy idő, a magvakat - mit vetettél - érleli jövőd. Soha nem szűnő hálával köszöntenek

70. születésnapodon vénülő, de örökös tanítványaid."

Források:

Tasi Miklósné visszaemlékezései, Tasi Miklós hátrahagyott, rendszerezett dokumentumai, munkahelyi személyi anyag, személyes emlékeim

Pál Ferencné

Tatár Antal (Hajdúszoboszló, 1902. jún. 19 – Hajdúszoboszló, 1994. jún. 24.): tanító.

Paraszti család sarja. Az ősoket még Bocskai fejedelem telepítette Szoboszlóra, hogy a harcokban megfáradt szegénylegények állandó lakhelyre találjanak.

A család férfi ősei jeles katonák voltak, akik a történelem viharában védték a hazát és az éppen aktuális királyt. Az apa szorgalmas, földművelő parasztember volt. Büszkén emlegette, hogy „Ferenc Jóska” huszárszázadában szolgált.

Iskoláit a helybéli ref. elemi népiskolában kezdte el. Ebből az időből szívesen emlékezett vissza Szabó Gyula tanító úrra, aki a jótorkú" nebulókat kántálni vitte, főleg temetésekre. Ezért a gyászoló családtól néhány krajcárt kaptak, ami jól jött a szegény kisleányoknak.

Magasabb tanulmányait a helyi polgári fiúiskolában kezdte, majd a szülők nem kis áldozatvállalása árán Debrecenbe került, a

híres - nevezetes Református Kollégiumba. Itt szerzett tanítói oklevelet.

Pályáját 1923-ban kezdte a szoboszlói ref. elemi népiskolában. (Ma ez az iskola Gönczi Pál nevét viseli). Először négy hónapot ingyen tanított, állandó kinevezést 1924-től kapott. (A kor érdekessége hogy fizetségként először 50 kg búzát kapott, később már egy mázsát).

Ízig-vérig néptanító volt, aki 43 évet dolgozott a pályán. Generációk sokaságát oktatta, nevelte a „nemzet napszámosa”-ként. Nem foglalkozást, hanem hivatást választott. Mint „lámpás” néptanító világított iskolájában éppúgy, mint a város életében.

Az éneklés, a muzsikálás meghatározó élményévé vált, mely végigkísérte szinte haláláig. Kezdő tanító korában már iskolai énekkarral ért el sikereket. Fiatal legényekből fúvózenekart szervezett, melyből a későbbi levantezenekar nőtt ki.

A helyi dalárdát is megszervezte, mely Iparos Dalkör néven működött szép sikereket érve el országszerte. E dalkörnek karnagya 1933-1949-ig volt. Mint jó hegedűs a városi zenekarnak is tagja volt. Amikor kellett a templomban az orgonánál, vagy temetéseken helyettesítette a kántort. Mindezek alátámasztják, hogy az ének-zene területén milyen sokféle tevékenységet folytatott, hozzájárulva ezzel a város kulturális életéhez. Nyugdíjas volt már, amikor életre keltett egy kiskórust a régi iparos dalárda még élő tagjaiból, akikkel temetéseken énekeltek, „dallal enyhíteni a gyászt”. Sokoldalú, óriás küldetéstudattal rendelkező lokálpatrióta volt. Írt néprajzi munkákat a helyi népeletről, építkezési szokásokról, paraszti gazdálkodásról, népi lakásbelsőkről, konyhafelszerelésekről, juhtenyésztésről, falusi lakodalmas szokásokról, a református temetkezés helyi hagyományairól. Ezeket hosszú, nyugdíjas éve alatt írta meg, melyek ma már múltunk megismerésének forrásaivá lettek.

A hajdúszoboszlói kertbarát - kör munkájában is tevékenyen részt vett. Nagyon szerette a szőlőjét gondozni, az érte kapott elismerés jól esett neki.

E hosszú, gazdag életút 1994-ben ért véget. Temetése a ref. egyház szertartása szerint történt. A pályatársak részéről Erdei Gyula búcsúztatta. Többek között a következőket mondta:

„Az előttünk lévő sír városunk második legidősebb tanítóját, az ország legöregebb ének-zenész karmesterét várja, hogy mindörökre magába zárhassa. Kedves Anti bácsi! Köszönjük munkássága maradandó hagyatékát. Hálások vagyunk mindazért, amit városunk kulturális értékeinek gyarapításáért, múltja emlékeinek megőrzéséért tett. Nyugodjon csendes békességben.

Kitüntései:

Aranyoklevél: 1972 Gyémánt oklevél: 1982 Vasoklevél: 1987 Rubin oklevél: 1992 Az Oktatásügy kiváló dolgozója: 1955; A Pedagógus Szakszervezet Érdemes munkáért, 1975; A Pedagógus Szakszervezet Közp. Vezetőségének elismerése, 1987; Gönczi Pál emléklap, 1989.

Forrásmunkák: :

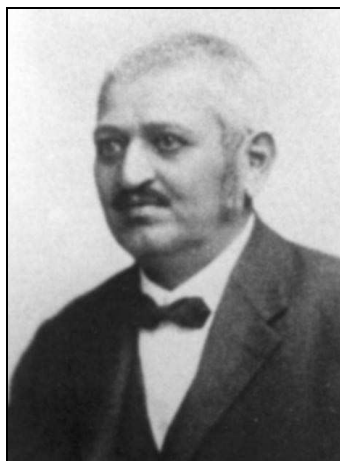
Családi emlékek. Hajdúszoboszlói Újság: Juhász István cikke (1994) Szoboszlói Tükör: Erdei Gyula cikke (1994).

Pappné Tatár Magdolna

Telkes (Tvergyák) Sándor (Nagy-bánya, 1874 - Debrecen, 1951): matematika-fizika szakos középiskolai tanár, iskolaigazgató.

Négy gyermekes iparos családból származott Tvergyák Sándor, aki nevét később változtatta meg Telkes-re. Iskoláit Nagybányán végezte. Kiemelkedően jó tanuló volt. A középiskola befejezése után tanulmányait a budapesti Tudományegyetemen folytatta matematika -fizika szakon. Itt tanárai közül Eötvös Lóránd volt rá a legnagyobb hatással, ő mellette tanult meg kísérletezni. Egy évig magas állami ösztöndíjban is részesült. Középiskolai tanári oklevelét 1901-ben kapta meg, de előtte két évig a debreceni Fazekas Főreáliskolában volt helyettes tanár. 1901-ben a beregszászi állami gimnáziumba nevezték ki rendes tanárnak. Kezdő tanár-

ként is óriási lendülettel és aktivitással dolgozott. Tanítványait megismertette a KöMaL-lal. Az eredmény nem maradt el. Az 1904. évi Eötvös versenyen tanítványai közül ketten értek el eredményt, Fuchs István 2.díjat kapott, Fodor Henrik dicséretben részesült.

Telkes Sándor több fizikai tárgyú cikket írt az iskolai Értesítőbe a fizika újdonságairól. Harcosan résztvett az Ung-Bereg megyei Tanári Kör életében, ahol érdekvédelmi szerepet töltött be. Javaslatait, indítványait a jogos sérelmek orvoslása ügyében tette, pl. a tanári előléptetés kérdéseinek a rendezése, a tanári özvegyek és árvák jobb ellátása, a tanulók túlterhelésének csökkentése, az érettségi reformja, harc az alkoholizmus ellen, stb. Március 15-i ünnepi beszédét a Beregi Hírlap leközölte. Az iskolában szervezte az Önképzőkört, a matematikai versenyeket, pályatáteleket tűzött ki fizikából. Egy évig Liptószentmiklósról helyezték át, ahol az új gimnázium megszervezése volt a feladata. Utána ismét Beregszászon tanított. Az első világháborút követő években a beregszászi gimnázium elsovadt. Az iskolát először Tarpára, majd Fehérgyarmatra költöztették át. Telkes Sándor mint iskolaigazgató harcolt a gimnázium fennmaradásáért, de a főispán nem engedélyezte ezt, mert szerinte elegendő a mátészalkai polgári iskola is a beregi és a szatmári parasztság

számára. Így került vissza Debrecenbe, a Fazekas Reálgimnáziumba Telkes Sándor érett és befutott tanárként. Élete további részét itt töltötte el. Innen ment nyugdíjba 1934-ben.

Ő is olyan tanár volt, aki tanítványai életére, pályaválasztására döntő befolyást gyakorolt. Keze alól sok, a matematikát és a fizikát kedvelő, sőt felnőttként tudományosan művelő, tanítvány került ki. Tanítványai közül többen országos versenyek nyertesei voltak. Fizikára ő tanította a két későbbi Kossuth-díjas tudóst (Ignácz Pál, Török Tibor). Az is megtörtént, hogy abból az osztályból, amelyiket elsőtől nyolcadikig tanított, két tanuló két országos díjat hozott el, az egyiket matematikából, a másikat fizikából (Török Tibor, Gál Imre, 1932). Tanítványai ott voltak a KöMaL legeredményesebb feladatmegoldói között.

Tanítási módszere egyszerű volt: az alapokat tartotta fontosnak- azt mindenkinek tudnia kellett. Az elméletet, a levezetéseket is kiokoskodtatta a tanulókkal. Nem mondta meg előre, hanem rávezette őket. Nagyon fontos volt nála a gyakorlat és a példák. Tankönyvet a levezetésekhez nem használtak. Nagyon gondos otthoni felkészülés után mindent fejből csinált az órán. Ha jónak látta akkor tanterven túli anyagot is tanított, pl. analitikus geometriában a pont és az egyenes távolságát. Magyarázata precíz volt. Gyönyörű logikai rendszert épített fel.

A tanulókkal közvetlen volt. A tanítási órán lehetett tőle kérdezni, beleszólni a levezetésbe, a feladatmegoldásba. Nemcsak az órák alatt, hanem az órákon kívül is elbeszélgetett velük, és nemcsak a szak tárgyaitól. Beszélt németül, franciául, angolul. Le tudott fordítani minden latin, görög és héber szöveget. Szerette Arany Jánost, Petőfi Sándort. Kívülről tudta pl. az Ember Tragédiáját. Tanította saját fiát is, és fia osztálytársai a délutánokat sokszor náluk töltötték.

Az alsóbb osztályokban szigorúbb volt és sokat követelt. A felsőbb osztályosokat biztatta, buzdította, segítette őket. Gondja volt arra, hogy kitartóan dolgozzanak. A legjobb

diákjait- ha más tárgyakból gyengébbek voltak- védte a konferenciákon. Az osztályban elsősorban a derékhaddal foglalkozott. A jókkal inkább külön, a tanítási órán túl törődött. A jobb diákokat "kínálgatta" a feladatokkal. Csak azt mondta, hogy van egy jó feladatom, amit meg kellene nézni, és mindig volt vállalkozó diákja. Olyan légkört tudott kialakítani, hogy a diákok az ő jelenléte nélkül is dolgoztak. Ügyesen irányított és szervezett. Úgy látszott, hogy minden magától megy. Célja az volt, hogy értelmes és becsületes embereket neveljen. Szigorú tanár volt, megkövetelte a tudást, potyán nem lehetett nála jegyet szerezni, meg kellett érte dolgozni.

Telkes Sándort érdekelték a matematikaoktatás kérdései. Sokat foglalkozott az új tanterv problémáival. Észrevételeit hivatalos fórumokon is kifejtette, előterjesztette. Örömmel üdvözölte, hogy az új tanterv a matematikusok régi álmát valósította meg, amennyiben a függvényfogalmát helyezte a tanítás középpontjába és ennek szükségszerű folytatásaként bevezette a differenciál- és integrálszámítást

Munkásságát hivatalosan csak nyugdíjba vonulása után egy évvel honorálták a címzetes igazgatói címmel.

Nyugdíjas éveiben is aktív maradt. Még ekkor is matematika példákat oldott meg, illetve továbbra is küldte a feladatait a KöMaL-ba. Olvasott, fordított és művelte a szövegét.

Főbb munkái:

1. A logaritmikus csavarvonal ívhossza KöMaL 15. évf. (1908) 84-87
2. Oszthatósági kérdések KöMaL 16. évf. (1909) 201-205
3. A hiperbola asszimptotái KöMaL 18.évf. (1911) 193-195
4. Egy megoldható negyedfokú egyenlet KöMaL 3. évf. (1927) 97-101
5. A másodfokú görbék osztályozásáról KöMaL 10. évf. (1934) 149-155
6. Feladatok, pályatétel kitűzése a KöMaL-ban (1925-1939)

Kántor Sándorné

Torday Zsigmond (Szatmárököritő, 1904. nov.8. – Szolnok, 1993. júl. 29.): néptanító.

Négygyermekes, zsellérsorsú parasztszalád elsőszülött fia. Elődei anyai ágon „hétszilvafás” nemesek, apja felmenői jobbágyok voltak. Szülei 6 vékás (kb. másfél hold) saját és bérelt vagy feles földön gazdálkodtak – látástól vakulásig. Minél több földet akartak szerezni, hiszen annak volt becsülete, így gyermekeiket is igen korán házkörűli és mezei munkára fogták. A sok szenvedéssel járó nehéz paraszti munka a kistermetű Zsigmond elképzeléseit a tanulás felé terelte. Átlagon felüli szellemi adottságai voltak, szeretett tanulni, örömmel szívott magába minden új ismeretet. Tanítói, Török József és Károlyi János a hazaszeretet gyökereit ültették érzelmvilágába. 1914 után nagyon nehéz gyermekkor következett az életében. Az I. világháború miatt apját katonai szolgálatra hívták, így beteg édesanyjára és reá hárult a mindennapi kenyér megtermelése. A háború után azonban a család anyagilag szépen gyarapodott. A gyermekek felcseperedtek, felnőttként dolgoztak és édesapjuk okosan gazdálkodott. Telket vettek, házat építettek, és minden évben gyarapították birtokukat. A kis Zsigmond azonban nem tett le tanulási szándékáról, és munka mellett magánúton jeles eredménnyel elvégezte a polgári iskolát. Továbbtanulását az 1910 húsvét első napján történt ököritői tragikus tűzvész révén létesített alapítvány tette lehetővé.

Erről a tűzvészről írt tanulmányt a Nyugat 1910. április 16-i számában *Móricz Zsigmond*. A 312 halottat követelő tűzvész emlékét pedig a „*A fáklya*” című regényében örökítette meg.

Az akkori főispán erről a tragikus eseményről így vélekedett: „Ököritőn nincsen szükség segélyre, csak egy díszes emlékoszlóra.” Ennek ellenére országos segítőakció bontakozott ki. A 312 áldozat hozzátartozóit anyagilag segítő alapítvány egy ököritői fiatalnak tanulási lehetőséget is biztosított. A Torday szülők éltek ezzel a lehetőséggel, és Zsigmond fiuk 1924-ben, immár 20 évesen, korengedménnyel folytathatta tanulmányait a Debreceni Református Kollégium tanítóképzőjében.

Kezdetben nem volt igazán jó véleménye a tanítói pályáról. Szerinte a tanító „első a parasztok között, utolsó az urak között.” Jogász szeretett volna lenni, majd ügyvéd. Kiváló tanárai – elsősorban a 12 nyelvet beszélő Novák József és az igen széles körű műveltségű Bartha Károly – hatására azonban változott a véleménye. A tantárgyak közül leginkább a gazdaságtan érdekelt. Megismerte a belterjes gazdálkodás alapjait, amit később magángazdálkodóként is kitűnően hasznosított.

1929-ben képesítőzött jeles eredménnyel. Még ebben az évben – negyven pályázó közül – elnyerte a derecskei református népiskola tanítói állását, jeles bizonyítványának köszönhetően. Az iskola igazgatója és testülete bizalommal és szeretettel fogadta a pályakezdő tanítót, de megfogalmazták a vele szembeni elvárásaikat is.

1931-ben házasságot köt Orbán Piroskával, jómódú család egyetlen gyermekével. Két gyermekük született: Zsigmond, 1932-ben, Huba, 1939-ben. Feleségének igen jó érzéke volt az állattenyésztéshez, kereskedelemhez, így anyagi gondoktól mentes volt életük. Földbirtokkal együtt tanyát vásároltak, amelyen viszont az ő elképzelései és hozzáértése révén szinte belterjes gazdálkodást folytattak. E gazdálkodási módban a település módosabb gazdái igyekeztek őket követni.

Hamar bekapcsolódott az ottani kaszinó tagjaként Derecske társadalmi életébe. Igen rövid idő alatt megtapasztalta azonban, hogy a kaszinó tagsága is származás, vallás és foglalkozásuk szerint rétegződik.

Nagy szakmai ambícióval látott a tanításhoz. Úgy érezte, bizonyítania kell a tanítói pályára való alkalmasságát. A tanítás kezdetben sem okozott nehézséget, egyénisége révén mindig megtalálta az utat a gyermeki lélekhez. Saját maga fogalmazta meg: pedagógusnak születtem. Fontosnak tartotta az önművelést, ezért folyóiratokat járatott, köztük német nyelvűt is. Évente rendszeresen találkozott a járás református tanítósa, tapasztalatcsere céljából. E rendezvényeken szívesen vállalkozott bemutató tanításra, órabírálatra vagy pedagógiai témájú előadások tartására. Pedagógiai pályájának legtermékenyebb időszaka a 30-as évek. Tanítási tapasztalatait a Protestáns Tanügyi Szemlében és a Tanítók Lapjában is közölte. Elsősorban didaktikai kérdésekkel foglalkozott, de tankönyvek bírálatára, sőt írására is vállalkozott. 1939-ben megírta Magyarország földrajza c. tankönyvet.

Fontosnak tartotta a szemléltetést, s ennek nyomán a tanuló önálló gondolkodásának és kifejezőképességének fejlesztését. Kevés, de megértett ismereteket követelt. Gondot fordított tanítványai tisztaságára. Rendszeresen ellenőrizte ápoltságukat, ruházatuk gondozottságát, „szebb a foltos, mint a rongyos” jelszóval. Különös gondot fordított a tanulók hazafias nevelésére. Ezt a célt mindig valamilyen cselekvéshez kapcsolta. Helytörténeti tanulmányai révén megismerte Derecske történetét, és ezzel kapcsolatos ismereteit hasznosította oktató-nevelő munkájában. Így ismerhették meg a helyszínen, még a törökvilágban Derecske és Hajdúbagos között lezajlott csata történetét. Szereposztás keretében le is játszottuk a csatát. Persze, mindig a magyarok győztek, erről Zsiga bácsi előrelátó válogatással gondoskodott. Kiránduláson ismertük meg a Sátordomb és a Pogányváros elnevezés eredetét, a tempoloméród szerepét. Tudatosan szervezte az alkalmat arra, hogy növendékei magában a

természetben éljék át a tapasztalatszerzés örömeit, és ott tegyenek szert ismeretekre. Tanítási módszerében Herbart pedagógiai felfogását követte. A nevelésben a tanító magatartását emelte ki, mint példaképet. Fegyelmezésére a kemény szigorúság volt jellemző. A két világháború között a rendszeresen alkalmazott testi fenytétet a szülők többsége is elfogadta, később azonban ez a szülői álláspont alapvetően megváltozott. Óráin állandó figyelmet követelt, fontosnak tartotta a szabályok biztos tudását, de elvetette azok értelmetlen bemagolását, a drillt. Módszerjavító törekvéseinek középpontjába a szemléltetés elvét helyezi. Ennek indoklását fejt ki a Tanítók Lapja c. folyóirat 1938. évi számaiban megjelent cikkso-rozatában. Szerinte a belső szemléltetés célja a nevelés, míg a külső az ismeretek gyarapítása, a cselekvésvágy felkeltése. Alapos lélektani ismeretei birtokában keresi a választ, hogyan juthat a gyermek az ösztönös cselekvéstől a belátásból való tevékenységig. Ugyanitt keményen bírálja az elemi iskolák taneszközbeli hiányosságait. Ugyancsak ebben a folyóiratban, a Vallástani kézikönyvet bírálva, fogalmazza meg a tankönyvírással szembeni követelményeit. Fontosnak tartja a tananyag „bőségének” korlátozását, időrendi elrendezését és a tankönyv stílusát.

Pedagógiai pálfordulás c. cikkében nyilvános szakmai polémiát folytatott a drill és a dresszúra kérdésében a lapszerkesztő Drózd Gyulával, s a tanfelügyelő Ormós Lajossal.

Szociális érzékenysége készíteti családlátogatásra, bár az nem volt kötelező. Emlékiratában megrendítő képet ad arról a nyomorról, amit a Morgó-uradalombeli cselédek életkörülményeiben tapasztalt. Ettől kezdve nagyobb megértéssel segítette a szegény sorsú gyermekek tanulását.

A 8 osztályos iskola híve volt, de nem értett egyet az akkori elképzeléssel, hogy a felsőbb osztályok csökkentett tanítási idővel működjenek, okt. 15-től márc. 15-ig.

Aktív tevékenységet folytatott az iskolán kívül is. Elsősorban az ifjúság nevelésével

foglalkozott, ennek keretét az ott működő Keresztyén Ifjúsági Egyesület helyi szervezete adta. Számos esetben volt szónok hazafias ünnepségeken, s az olykor kemény hangvételű mondanivalója miatt a helyi hatóság több képviselőjével volt ütközése. Jó kapcsolatot tartott a Kisgazdapárt helyi vezetőségével, elsősorban az általa is nagyra becsült Csizmadia Lajossal.

1943-ban katonai kiképzésre, majd szolgálatra hívják. Hadapród örmesterként esik hadifogságba '45 márciusában Mórichidán. Odesszába viszik, ahonnan 1947. júl. 26-án engedik haza. Naplójában rögzíti átélt szenvedéseit, az életért folytatott küzdelmeit, ami gyakran egy kanállal több levest, néhány szem krumplit vagy céklát jelentett. Katona-barátságot köt Gál István balmazújvárosi tanárral.

Hadifogságbeli élményeit számos figyelemre méltó verse őrzi. A Magyaroknak lenni c. versében a magyarok lenézéséről kesereg...

*Népek tengerében élünk társtalan
elhagyottan árván, gyöngye magányosan,
de gőgösen hivalkodunk magyarságunkkal
és nem vesszük észre, hogy ez tragédia.*

Torday Zsigmond emberi alakjának jellemző vonásai nem mentesek szülőfaluja értékrendjétől. Móricz Zsigmond, a már említett tanulmányában, elemzi a nagy tűzvész kiváltó okait is. Az okok között rámutat az ott élő emberek környezeti és történelmi tényezők összhatására kialakult lelki alkatára, sajátosságaira. Ezek jórészt illenek Torday Zsigmond egyéniségére is: okosság, kedves magabiztosság, remek humor, hatalmas tréfaképesség, erős munkabírási, úri mulatni tudás és csupa tetsző, szeretni, dicsérni való tulajdonság ékesíti őt is. Ám ha érdekét vagy igazát sérülni tapasztalja, akkor hajthatatlan, dacos, dühös, vélt vagy valós igazáért mindenre képes.

A hadifogság után folytatja pedagógusi pályáját. Aggódomással látja a pálya presztízsenek csökkenését, a 40-50-es évek fordulóján a pedagógusok növekvő kiszolgáltat-

tottságát. Alkalmazkodását az új helyzethez autonóm egyénisége is nehezíti. Majd négy évtizedes szolgálat után keserű szájjal veszi tudomásul nyugdíjba küldését 1966-ban.

Lassan békül meg új életformájával, örül gyermekei boldogulásának, szívesen kerteszkedik, s az ebből származó jövedelemmel egészíti ki nyugdíját. Családjával turistaként számos külföldi utazásokon vesz részt. Naplót vezet, jó íráskészséggel rendelkezik. Több mint ezer oldalon megírja emlékiratát azzal a céllal, hogy utódai ismerjék meg életét, és tanulják meg becsülni jólétüket. Ez a tevékenység lelki megnyugvását segíti. Kiadási szándékkal rendezi verseit, elbeszéléseit. Igen reálisan, józan áttekintéssel ítéli meg a '80-as évek politikai helyzetét, az események alakulását. Szinte váteszi képességgel jósolja meg az akkori rendszer átalakulását. Szavai szerint most már nem a saját életét írja, hanem „fortyogó világunk krónikáját”. Bízik, hogy meg fog születni egy új, igazán demokratikus világ Magyarországon is. „Ezt azonban én már nem érem meg.”, ezzel fejezi be emlékiratát. Fellelt publikációi:

A szemléltetés, mint didaktikai tényező. Tanítók Lapja, 1938. évi 1-2, 3. sz.

A helyesírás elsajátítása a népiskolában. Tanítók Lapja, 1938. évi 22. sz.

Vallástani kézikönyv. Tanítók Lapja, 1936. évi 3. sz..

Források:

Torday Zsigmond Életrajzom c. részletes memoárja, (kézirat a család tulajdonában); a derecskei református népiskola iratanyaga, a Debreceni Református Kollégium Levéltárában; és személyes tanítványi visszaemlékezés.

Ungvári János

Tóth Andor (Tiszaigar, 1908. - Nádudvar, 1998.): kántortanító.

A Heves (jelenleg Jász-Nagykun-Szolnok) megyei község szülötte földműves családból származott. A szolid, szorgalmas fiú hamar

kitűnt énekhangjával, zenei érzékével. Polgári iskolába Hajdúszoboszlón járt, majd a Debreceni Református Tanítóképző Intézetben Dr. Baltazár Dezső püspöksége idején lett képesített népiskolai tanító 1929-ben. Ezzel egy időben református orgonistakántori oklevelet is szerzett. Helyettes tanító, kántortanító volt Bihartordán, majd Sárrétudvariban.

Ajánlólevelei mind arról tanúskodnak, hogy meggyerő, szelíd modorú, jó képességű tanító, aki tisztét a legnagyobb buzgósággal, és lelkiismeretességgel végezte. 1934-ben a Néptanítók Lapjában közzétett hirdetést követően segédtanítótá válassztották Nádudvaron.

A református egyház díjlevele értelmében kötelessége volt: a presbitérium által kijelölt osztály tanítása, a kántor akadályoztatása esetén a kántori teendők ellátása, segédkezés a vasárnapi iskolában és a református dal-egylet vezetésében. Többnyire első osztályosokat tanított, volt olyan év, amikor 118 gyermeket, általában is 70-80 nebulót vezetett be az írás-olvasás tudományába. Délelőtt 3 órás, délután 2 órás volt a tanítás, szombaton csak délelőtt voltak iskolában az elsős tanulók. Andor bácsi fegyelmezési eszköze a halk szó, a tiszta, szigorú tekintet volt. Feleségét és 2 kisfiát hagyta otthon, amikor munkaszolgálatra vonult be 1944-ben.

Az iskolák államosítását követően a nádudvari fiúiskolában tanított tovább. Az énektanítás, a zene, a dalárda mindvégig központi helyet foglalt el életében. Évtizedekig szervezte a Dalegyletet, vezényelte a dalárdát, később lelkes tagja volt a nádudvari énekkarnak. A Kodály módszert tanulta és alkalmazta. Azért lehetett sikeres tanítványai körében, mert úgy szervezte óráit, hogy elegendő tett Kodály szavainak: „A gyermeknek az a lelki táplálék válik javára, amit maga is kíván”.

Vica nénivel négy gyermeket neveltek fel, közülük kettő pedagógus lett. Az egyszerű nádfeleles tanítóház több mint öt évtizedig adott otthont a példás életű házaspárnak, akiket méltán neveztek a falu tanítóinak. A nyugdíjas éveket is tevékenyen töltötték. Andor bácsi napjait kertészkedéssel, méhészkedéssel töltötte, ének- és füttyező jelezte, hogy hol tevékenykedik. Mint ahogyan a tanterem, ahol tanított, a Nyíl utcai ház is a béke szigete volt.

A falu közben várossá lett, és az iskola névadó ünnepségén elsőként kapta meg a Tóth házaspár a Kövy Sándor díjat.

Andor bácsi átvette arany, gyémánt és vasdiplomáját, készült rá, hogy két egykori társával együtt a rubindiplomát is megkapja. Mielőtt ez bekövetkezett volna, 90 évesen, két hónappal Vica néni után, ő is elköltözött. Életével Szent Ágoston szavait példázta, s ezt hagyta örököül gyermekeire, unokáira, volt tanítványaira: „Értéktelen minden tudás, amely nem változik szeretetté.”

Források:

Családi dokumentumok, kollégák, tanítványok emlékezete.

Kálmán Antalné

Tóth Andorné Tanács Vilma (Piski-telep, 1915. – Nádudvar, 1998.): tanítónő.

A Hunyad megyei Piskitepelen született. Édesapja MÁV segédtsz volt, aki hívatásánál fogva többször változtatta állomáshelyét, s vele együtt a család is lakóhelyet változtatott. Takács Vilma ezért több helyen járt

elemi iskolába, majd az Állami Erzsébet Nőiskolában tanult Pesten. Kiváló tanuló volt.

Gyermekkorától kezdve tanító szeretett volna lenni, de érettségi után a gyors és biztos kereseti lehetőség miatt postai szolgálatba lépett. A postakiadói tanfolyam elvégzése után a nádudvari postánál lett hivatali kisegítő. Itt talált rá párjára, itt élte további életét, itt nevelte fel 4 gyermekét. A tanító férj, saját gyermekei nevelése újra felerősítette benne a tanítás iránti vágyat. Elemi ösztön vezette, amikor a háború évei alatt magántanulókat készített fel vizsgára, a püspökladányi polgári iskola megállapítása szerint jó eredménnyel. A háború után elvégezte a tanítóképzőt, és 22 éven keresztül tanította a leányiskola tanulóit, rugalmasan alkalmazkodva a kor követelményeihez. Vica néni tanítványait nemcsak az írás-olvasás-számolás alapjaira tanította, hanem a gyakorlati életre is nevelte. Az 50-es években bevezetett gyakorlati foglalkozásokon növénytermesztést, télen a háztartást oktatta és hasznos ismereteket, fogásokat tanított meg a serdülő lányoknak. Szerény, őszinte ember volt. Fürge járásáról, sietős lépéseiről mesziről felismertük. Az iskola és a gyakorlókert között kerékpárral közlekedett, mindenütt azonnal ott termett. Az iskolát úgy tekintette – Németh László szavaival –, mint az emberiség kertjét.

Folyton művelte, nevelte a palántákat, lehetőséget teremtett a fejlődéshez, a kibontakozáshoz, sosem erőszakkal, hanem jó szóval, csendesen, szerényen. Így alkotott maradandót.

A sütés-főzésben, hímzésben, takarításban azért is követendő volt, mert a családi életében ugyanazt példázta, amit az iskolában tanított. A nőnevelés, a gondoskodás, a csendes bátorítás jellemezte, erőssége volt a nevelés. Kirándulásokat, táborokat szervezett. Tornateremben, tantermekben aludtunk, szalmazsákokon. Mire reggel felébredtünk, Andor bácsival már bejárták az aznapi túra útvonalát, pontosan megtervezte a napi programot. Ha kellett főzött, tálalt, mosogatott, fáradhatatlan volt. Ahol ők jelen voltak, ott derűs nyugalom uralkodott.

Az egész település megbecsülte őket, Vica néni és Andor bácsi elsők között kapta meg a városi önkormányzat Kövy Sándor díját 1996-ban.

Kálmán Antalné

Tóth Lajos dr. (1899. máj. 6. – 1983. ápr. 13.): középiskolai tanár, igazgató.

A nagy múltú hajdúnánási gimnázium korszakos jelentőségű tanára, igazgatója. Bölcsőjét és sírját Hajdúnánás öleli mérhetetlenül gazdag életművének, szellemi hagyatékának ez a város az egyetlen örököse. Tóth Gábor csizmadia mester négy gyermeke közül neki adatott meg a tanulás és kiemelkedés lehetősége.

Éles esze, szorgalma és hallatlan becsvágya lendítette őt előre mezítlábas padtársai közül a helyi gimnáziumba, onnan a debreceni Tisza István Tudományegyetem bölcsész karára. Még mielőtt megszerezte volna történelem-földrajz szakos diplomáját, doktórátusát, 1917 őszén az Isonzó menti harcra sodorták az I. világháború eseményei. Két évig zászlósként szolgált: szerencsés túlélőként visszatérhetett, hogy aztán a tanításnak, iskolának élhessen.

A munkanélküliséggel fenyegető 1920-as években előbb helyettesként, 1927-től rendszer tanárként működött felnevelő iskolájában, a hajdúnánási Református Gimnáziumban.

A Hajdúnánás történetét megörökítő tudóstanárr, Barcsa János példáját követve maga is szenvedélyes kutatójává válik a Hajdúság múltjának.

1936-tól 1944-ig igazgatói teendőket látott el. Kiváló tanári gárda teremtett ott európai szellemet, korszerű és az oktatás-nevelés napi ellentmondásain felülemelkedő iskolai gyakorlatot.

A múzeumalapító dr. Molnár József, az országos hírnök karnagy, Makláry Lajos, a folklorista Igmándy József neve is fémjelzik e dicső korszakot, Tóth Lajos vezetői rátermettségét. Érdekesült társai felnéztek rá, becsülték kitűnő felkészültségéért, sokoldalúságáért, határozottságáért.

A II. világháború egy gyönyörű, magasba ívelő folyamatot szakított félbe, újból katonai szolgálatra szólították el az igazgató urat is.

1945 őszén újból szeretett munkahelyén találjuk, de az igazgatást már nem ő gyakorolja. Aztán 1947-ben és 1950-ben is neki szavaztak bizalmat, mivel vezetői kvalitásait korábban fényesen bizonyította. Az új feladatok megsokszorozták erejét, a felemelkedésbe vetett hitét. Járt a környező tanyák,

települések iskoláit, és a legtehetségesebb fiatalokat ösztöndíjasként a hajdúnánási kollégiumban helyezte el, apaként gondoskodott róluk.

Iskolája minden diákját szerette, névről szólította. Sok elfoglaltsága mellett is ragaszkodott a belépő elsősök tanításához, hogy mielőbb megismerhesse valamennyiüket. Felemelő korszak a falakon belülieké, keserves sors a kirekesztetteké.

Nem csak „osztályidegen” diákok, hanem osztályokkal bánni tudó, nagy tehetséggel megáldott tanárok is búcsút mondtak Hajdúnánásnak. Nem tisztázható ma már dr. Tóth Lajos szerepe a sajnálatos történetek kapcsán.

Adyval vallhatná: „Ütő legény, aki az ütést álltam.” Az alulról jött ember plebejusi indulata, becsvágya, népszerűi hajlama olykor szélsőséges politikai sodrásokba rántotta élete hajóját.

Szerencsére mindig visszatalált hivatásához, rajongásig szeretett, egyetlen iskolájához, amely mindene volt, örökös mércéje és iránytűje.

1960-as nyugdíjazását követően a város közművelődésének szentelte az unokáktól ellopott órákat. Fáradhatatlan volt TIT-előadóként (ragyogó szónok), dokumentalistaként. Látása gyors romlását követően már csak hangjukról ismerte fel híveit. – „Hallod, te majdnem annyira szereted ezt a Nánást, mint én” – nyugtázott egy-egy jó kezdeményezést, városjobbító cselekedetet.

Kockás füzetlapokra feljegyzett hajdúnánási történetekkel, anekdotákkal kopogtatott be a városi könyvtárba, az újonnan elindított helyi újság szerkesztőségébe. (Milyen kevés volt a végső leltárhoz!) „Úgy érzem, kevés van már hátra, nem akarom magammal vinni” – szabadkozott megható szerénységgel. Szép kort élt meg, mégis tömött hátizsákkal távozott.

Úgy szeretett volna élni, hogy létezéséről kevesen tudjanak, halála után egyre többeknek hiányozzon.

A túlélők látják, érzik a hatalmas ürt, amit távozásával előidézett Hajdúnánás életében. Ezek által hasznosított gazdag szellemi

örökségéből jut még a kései utódoknak is: épüléshez, küzdelmes élethez, hódításhoz: útravalónak.

Sebestyén Miklós

Tóth László (Teke, Kolozs megye, 1907. máj. 27. – Debrecen, 1974. máj.): festőművész, rajztanár.

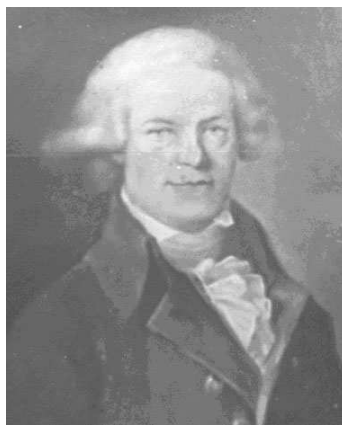
Édesapja közjegyző, édesanyja a háztartást vezette. Három testvére volt, mindannyian egyetemet végeztek.

Középiskolai tanulmányait a szászvárosi, a kecskeméti és a debreceni református gimnáziumban végezte. Középiskolai rajz-tanári oklevelet az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán szerzett.

Emlékét kell idéznünk annak, aki nyugdíjas évei ellenére is állandó tagja volt nevelői közösségünknek, aki egyéniségével sajátos légkört tudott teremteni kollégái és tanítványai körében egyaránt.

Tóth László óraadó tanárként kezdte tanári pályáját. Debrecen jó néhány iskolájában tanított, míg kinevezéshez jutott. Az új rend számára is meghozta a nevelőnek kijáró megbecsülést. Nagy lelkesedéssel, kedvvel fogott hozzá álmai megvalósításához. A Péchy M. Építőipari Technikum és Szakközépiskola sokat köszönhet neki. Több mint 20 évet töltött ebben az intézetben. A nem-

zedékek egész sorát nevelte fel az eltelt évtizedek alatt az alsó-, közép- és felsőfokú oktatásban egyaránt. Nem véletlen, hogy éveken át tanárjelöltekkel is foglalkozott iskolánkban, tanított a KLTE Természettudományi Kara ábrázoló geometria tanszékén és az Ybl Miklós Műszaki Főiskolán.

Péchy Mihály

Szívéhez nőttek diákjai, nagy szeretettel foglalkozott velük, gyakran mosolyt csalt arcukra. Játékosan, észrevétlenül plántálta tanítványaiba az ábrázoló-geometria, a műszaki- és szabadkézi rajz tudományának alapelemeit. Úgy magyarázott, hogy a tudomány igazságát a művészet szépségével párosította és jelenítette meg. Az esztétikum igazi forrásaiból merített, hogy a gyermeki képzelőerőt szüntelenül gyarapítsa, gondolkodtasson és egyben ízlésre, lényeglátásra, kritikai érzékre neveljen.

Jó szakember volt, de egy személyben festőművész is, akinek életpályája Debrecenben teljesedett ki; ide kötötte őt minden szál, amióta csak alkotott.

A művészet és a pedagógia világa között osztotta meg tehetségét; mindkettőben magabiztosan, otthonosan mozgott. Sok élettapasztalatot szerzett: utazott, látott, tanult. Jól ismerte szinte egész Európát. Megjárta Párizst, ahol a Julian Akadémián töltött 2 évet és itt díjat is nyert. Külföldi útjai során különböző festőiskolák életét, munkáját tanulmányozta. Művészeti tevékenységének rangját mutatja, hogy többször is kiállított. Vásá-

rott tőle a Szépművészeti és a debreceni Déri Múzeum; sikerrel szerepelt a KLTE Kossuth festészeti pályázatán, valamint más tárlatokon.

Szerény ember volt, ezekről nem sokat beszélt nekünk. Annál többet szólt arról, amit élettapasztalatnak, bölcsességnek nevezhettünk. Igyekezett másoknak is továbbadni ismereteit, meglátásait. Szerette a valóságot s csak annak törvényei előtt volt hajlandó tisztelegni. Az igazi tehetséget becsülte, harcolt a sznobizmus ellen, mert az idegen volt egyéniségétől. Sokra tartotta és mindig megőrizte emberi szabadságát, függetlenségét. Ez az adottsága is példaadó ma. Művészetét magas esztétikai eszmények irányították, elutasította a divat jelenségeit, s harcba szállt velük. Nemcsak barátai, követői, de szenvedélyes vitapartnerei is akadtak.

Nevelői munkáját is a művészetből hozott erények hatották át, tették színessé. Nagyvonásúság jellemezte, bonyolult kérdésekben könnyen eligazodott, az összetett problémákat egyszerű magyarázatokkal tette érthetővé. Meg tudott bocsátani minden emberi gyarlóságnak, hitt a jó útra térés lehetőségében. Ezt a tulajdonságát szerették legjobban a fiatalok és felnőtt korú tanítványai is. Véleményét sohasem hallgatta el mások előtt, még akkor sem, ha esetleg igazának elfogadtatásában ellenállást látott, vagy kishitűséget tapasztalt. Neve fogalommmá vált szakmájában. Munkája alapján lett és marad mindnyájunk tisztelt és szeretett Laci bácsija.

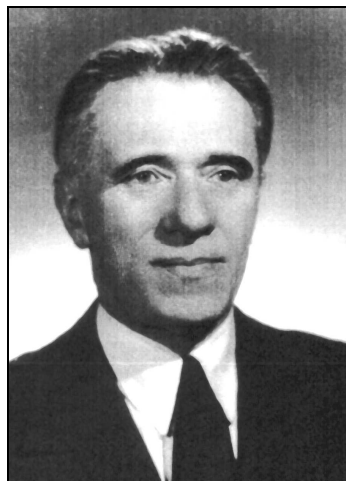
Forrás: A 25 éves Péchy M. Építőipari Szakközépiskola jubileumi évkönyve.

Soós Géza

Tóth Zoltán (Debrecen, 1899. aug. 18. - 1964. febr. 6.): építészmérnök, mérnök-tanár.

Középiskolai tanulmányait Debrecenben, a Református Főgimnáziumban végezte. Előrehozott ún. hadiérettségi után azonnal a frontra került, ahol tiszti rangot, életre szóló élményeket és szintén egész életét végigkísérő gyomorfekélyt szerzett. Az I. világhá-

borút követően Budapesten beiratkozott a Királyi József Műegyetemre, ahol alapos építészmérnöki képzettségre tett szert (oklevelét 1925-ben kapta meg), majd az építőmesteri képesítést is megszerezte.

Édesapja Tóth Lajos építész, akinek nevéhez számos jelentős debreceni épület kivitelezési munkái kötődnek (pl. a Vármegyeháza). Két ikeröccse Béla és László, ők ugyancsak a Műegyetemet végezték el mérnöki szakon. Felesége Orbán Margit tanítónő. Tóth Zoltán élete - utólag tekintve - három szakaszra tagolódott: az első a kiképzetés, a tanulmányok ideje volt; a második szakaszban vállalkozóként a Tiszántúl legnagyobb építőipari vállalatát vezette (testvéreivel összefogva); a harmadik életszakasza a műszaki pedagógia jegyében telt, kiemelkedő mérnök-tanári tevékenységét hajdani tanítványai mindmáig nagy tisztelettel és szeretettel emlegetik.

A műegyetemi oklevél birtokában édesapjával és öccseivel társult a „Tóth Lajos és fiai” építőipari vállalat közös működtetésében, majd a 30-as évektől „Tóth Testvérek” cégmegnevezés alatt a vállalkozás műszaki vezetője volt. Több, Debrecen város regionális szerepe szempontjából nagyjelentőségű létesítmény megvalósítása fűződik tevékenységéhez, közöttük a városképben ma is számottevő épületek (csupán néhány szemel-

vény: Dóczy Leánynevelő Intézet, városi hűtőház, „Hangya”-bérház a Piac utcán - amely az első vasbetonvázás épület volt Debrecenben, - egyetemi tanári lakások, repülőtéri hangárok, stb.). Építő tevékenysége országos hírre emelkedett, amikor a korszak nemzetközileg jegyzett szakfolyóirata, a Tér- és Forma két ízben is (az 1939/4. ill. 9. számában) nagy terjedelemben foglalkozott az általa létesített épületekkel. A II. világháborús bombázások során megrongálódott református Nagytemplom helyreállítását és felújítását is az ő vezetésével végezték el.

Részt vett a város közéletében is, és elég korán - építőipari munkásságával párhuzamosan - kapcsolatba került az oktató-nevelő feladatokkal. Már 1932-ben kinevezték Debrecen szabad királyi város műszaki tanácsosává. Azután 1938-ban a kőműves-kőfaragó- és ácsmestereket vizsgáló bizottságba kapott kinevezést. Általános elismeréssel választották meg 1943-ban a magyar Mérnök és Építész Egylet debreceni osztályának elnökévé. Közben az 1929/30-as tanévtől kezdődően oktatta a leendő szakembereket óraadó tanárként a Fa- és Fémipari Szakiskola építőipari tagozatán. Ezt a tevékenységét a II. világháború után is folytatta, 1947-től az Állami Műszaki Középiskolánál. Ennek az új képző intézménynek a létrejöttében is szerepe volt azzal, hogy - Turcsányi Bélával együtt - javasolta és szorgalmazta az Iparügyi Minisztériumban és az akkori polgármesternél az önálló építőipari iskola felállítását. (Ez az intézmény többszöri átszervezés után végül is Magasépítőipari Technikum elnevezéssel vált közismert és hatékonyan működő szakoktatási szervezetté 1950-től.)

Az 1949-ben bekövetkezett államosítás után - többgenerációs munka eredményeit és a vállalatba fektetett vagyont elvesztvén - átmenetileg saját kezűleg (lombfürésszel) készített, népi motívumokkal festett gyermekbútorok- és játékok előállításával tartotta el a családját. Majd véglegesen az oktatásügy dolgozója lett, egész hátralévő életére elkötelezve magát az építő szakemberek képzésének és nevelésének.

Szakminisztériumi kinevezéssel 1951-59 között a (később Péchy Mihályról elnevezett) Építőipari Technikumban műhelyfőnökként teljesített szolgálatot. Ez a szófordulat az ő esetében nem a hivatalos kifejezést jelentette, ugyanis valóban szolgálatnak tekintette azt, hogy hivatását mostmár ezen a szakterületen gyakorolhatta, s ezt személyiségének teljes gazdagságával tette. Az építőipari alkotó tevékenységben szerzett sokoldalú gyakorlatával, az építés minden részében való jártasságával és tapasztalatával a szakoktatás kiemelkedő egyénisége lett. Az ismereteket nem papírizüen tanította, a készségeket a gondolkodással együtt fejlesztette, a tudományt a gyakorlati műveletekkel szoros összefüggésben adta át tanítványainak. A „sorok közt” beléjük nevelte a szakmai etikát is, az építő tevékenységhez kapcsolódó emberséget.

Hirtelen hunyt el 64 évesen, de abban az értelemben ma is él még, hogy hajdani diákjai közül sokan emlékeznek meg róla azóta is, felemlítve széles körű ismereteit, s még inkább emberségét, tanítványaihoz való szeretetteljes viszonyát. Sok anekdotát hallottam róla egykori diákjaitól, de szinte mind szakmai igényességéről, s ugyanakkor a diákjaival „összekacsintó” együttérzésről szól. Tanítványainak többsége jól kamatoztatta mindazt, amit az iskolapadban tőle (is) kapott, s a szakma magaslatára emelkedve - vezető ipari és igazgatási állásokat betöltő személyekként is - nagy megbecsüléssel adóznak Apám emlékének a szilárd alapozásért és a szakma szeretetével átlelkesített indíttatásért.

Tóth Zoltán

Török Jenő dr, (Budapest, 1908.április 23. – Bécs, 1983. március 5.): kegyes tanítórendi (piarista), szerzetes paptanár.

1928-ban lép be a piarista rendbe. Noviciuséveit a váci piarista rendházban tölti. Egyetemi tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetemen kezdi 1930-ban, ahol 1934-ben szerez tanári diplomát latin nyelvből és

történelemből, valamint teológiából. Pappá szentelése 1934. június 17-én volt. Tanári pályafutása az egyházi iskolák államosításával ér véget, éppen a debreceni „Calazanci Szent József” piarista gimnázium tanáraként. 1949-től Budapesten folytatja a Debrecenben elkezdett munkát az „Actio Catholica” szervezetében.

Lelkipásztori tevékenységet folytat 1949 és 1952 között, majd 1953. május 29-től börtönbe vetik, s az 1954-1956 közötti éveket börtönben tölti. A forradalom idején kiszabadul, de 1957-ben, a forradalom leverése után Bécsbe emigrál, ahol magyar referense lesz az „Österreichisches Seelsorgeinstitut”-nak (lelki-gondozó intézet). Majd 1964-től igazgatója az „Opus Mystici Corporis”(O.M.C.) egyházi kiadványnak. 1965-1966 között Rómában lesz referense az O.M.C. egyik, a „Secretarius pro non credentibus” nevű titkárságnak. Visszatér Bécsbe 1966-ban, ahol haláláig az O.M.C. igazgatója és lelkiatyja a bécsi egyházmegye egyik, plébániai kereten kívül működő „Familienerk”-ben. Hamvait, kívánsága szerint Vácott helyezték örök nyugalomra. Különös életutat járt be dr Török Jenő tanár úr. Jómódú család gyermekeként nő fel Budapesten, ahol iskoláit a piarista gimnáziumban végzi. Itt társalgási szinten megtanulja a latin nyelvet, miközben otthon, német nevelőnőjétől anyanyelvi szinten elsajátítja a német nyelvet is. Később, már felnőtt

fejjel, franciául is megtanul. Édesapja kívánságára három évig jogot tanul a Pázmány Péter Tudományegyetemen, miközben Prohászka püspök hatására a szerzetesi hivatást választja: 1928 augusztusában belép a piaristák tanító rendjébe, s bevonul a váci noviciátusba. Az egyszerű szerzetesi fogadalmát követően lesz hallgatója az egyetem bölcsészkarának, ahol latint és történelmet tanul, teológia mellett. Tanári diplomáját 1934-ben szerzi meg.

Az 1934. jún. 17-i pappá szentelése után Vácott marad, s ott tanít 10 éven át a piarista gimnáziumban. Tanítványaival szemben már első tanári éveiben is szigorú, igényes, de igazságos. Lobbanékony természete sokszor elragadja, de mindig megtalálja a módját annak, hogy erőszakosságát visszafogja. Ő maga jellemezte magát úgy, hogy tulajdonképpen három szakos tanár: latin-, történelem és „erőszakos”. A váci évei alatt írja meg terjedelmes (360 oldalas) disszertációját, amellyel „summa cum laude” teljesíti doktori minősítését. A rend 1944-ben a nagykárolyi piarista gimnáziumba helyezi át, ahonnan alig egy fél év múlva, 1944 nyarán visszatér Budapestre, s ott a főváros ostromának ideje alatt intenzív pasztorációt végez.

Az 1946/47. tanév kezdetére dr Török tanár úr már Debrecenben van. Ő veszi át osztályfőnökként azt a háborús osztályt, amelynek tanulói részben a trianoni határokon túlról vetődtek Debrecenbe, részben pedig a háború elől menekülve, 1 – 2 évet késve kerültek a gimnázium hetedik osztályába. (köztük e sorok írója is.) Alig egy évvel a háború befejezése után az iskolai körülmények egyáltalán nem kielégítőek. A tantermek fűtéséhez nem csak a kellő fűtőanyag hiányzik, de az iskola épületében a háború idején működött német, majd szovjet hadikórház használata alatt tönkrementek a tantermek cserépkályhái, a bútorzat. Fűteni csak a cserépkályha elé állított vaskályhával lehetett, amely néha kellemetlenül füstölt. Török tanár úr azonban úgy tett, mint aki azt nem vette észre, s mi folytattuk Tacitus, Vergilius,

vagy Cicero nehéz szövegeinek fordítását. Órái alatt soha nem éreztük a saját maga által is elismert erőszakosságát, vagy lobbanékonyágát. Az akkori nehéz években is óráit inkább a vidámság és a szeretet jellemezte.

Az 1946/47. tanév s a Debrecenben töltött további egy tanári éve döntő fontosságúnak bizonyult a tanár úr életében. Szerzetes társaival együtt rádöbrent arra, hogy az iskolák államosítása rövidesen bekövetkezik. Ezért feladatuknak tekintették kinevelni egy bátor, világnézetében keresztény, hitében erős fiatal gárdát, amely a várhatóan kevés papi kapcsolattal is, hitüket és meggyőződésüket környezetüknek átadni képesek lesznek. Erre a feladatra alkalmas és adott volt az „Actio Catholica” szervezete s annak akkori szócsöve az „Új Ember” című hetilap. Török tanár úr tehát kapcsolatba kerül e szervezettel s ő lesz annak helyi, ifjúsági szervezetének vezetője. Az „Új Ember” hetilap terjesztésébe osztályának diákjait is beszervezi. Mi, osztályának tanulói hordtuk szét, ki-ki a lakóhelye környezetébe eső előfizetők lakására a lapot, rendszeresen. Már érettségi után, tehát 1947 nyarán, mi az újsághordó diákok, az iskola lépcsőházában összeverődve és valamilyen okból osztályfőnökünkre várva, elkezdtünk rikkancsok módján kiáltozni: „Új embert, új embert tessék!”.

Ekkor robogott le az emeletről Török páter, osztályfőnökünk, csitítva hangoskodásunkat, de egyáltalán nem haraggal, hanem inkább vidáman. Egyébként jellemző volt rá, hogy sohasem tudott lassan járni, mindig sietett, mondhatnám száguldott, az iskola folyosóin ugyanúgy, mint az utcán. Így működött – rohanva, száguldva – pap- tanári szelleme is. Török tanár úr tehát már ekkor eljegyezte magát az ifjúság iskolán kívüli nevelésével. Délutánonként az érdeklődők és a tanár úr által maga köré gyűjtött fiatalok számára egyháztörténeti, erkölcsstani, filozófiai, dogmatikai előadásokat tartott, szervezett ifjúsági táborokat. Már ekkor felismerte a katolikus irodalom fontosságát s

megalapította – a Hittudományi Akadémia segítségével- a debreceni Szent Gellért könyvtárat, ahol a fontosabb, általa kiválasztott tárgyú művek mellett számos folyóirat is hozzáférhető volt. Az iskolák államosítása után még fontosabbnak ítélte az ifjúság körében megkezdett munka folytatását, amiről a „Vigilia” folyóirat egyik számában arról számol be, hogy ő volt az egri egyházmegyében s így Debrecen apostoli kormányzóságban is az első középiskolai ifjúsági felelős. Mint ilyen bejárja ezekben az években az egész Alföldet, lelkigyakorlatokat, bibliaórákat és filozófiai előadásokat tartva, melyek célja volt a világi apostolkodásra nevelés.

A szerzetesrendeket 1950 nyarán felosztatják s az ifjúság keresztényi nevelésével való foglalkozás mindinkább illegális tevékenységgé válik. A szerzetes tanárok nagy része a pasztorációban helyezkedik el, közöttük Török Jenő is. Előbb a pesti Kada utcai, majd egy budai lelkészségen lesz káplán. Nem kis örömmel, hiszen ezzel régi vágya teljesül: a pasztorációban az „Actio Catholica” elveit és célkitűzéseit valósíthatja meg. Mindkét lelkészségen bibliaórákat tart felnőtteknek és gyermekeknek. Kis csoportokat szervez gyermekekből és azok számára rendszeres hitoktatást tart. Fővárosi pasztorációs munkájára ma is sokan emlékeznek. Arra, hogy igyekezett mindenkin segíteni, hogyan „halásztá” –szervezte be- tanítványait biblia óráira és a lelkigyakorlatokra. Tevékenysége azonban nem maradt titok az akkori egyházellenes kormányzat előtt s Török tanár úrtól is megvonták a működési engedélyt, majd 1953. május 29.-én államellenes szervezkedés címén letartóztatják. A sors iróniájaként, a budapesti börtönök után kedves városában, ahol pap-tanári pályája elindult, a váci börtönben tölt el hosszú éveket. A börtönben töltött éveiben érlelődik meg benne az a gondolat, hogy külföldön előállított, de magyar nyelven megírt, vagy magyarra lefordított, külföldi szerzők vallási tárgyú műveit kell valahogyan eljuttatni külföldről Magyar-

országra. Eközben azonban Török Jenő munkatársai közül is többen börtönbe kerülnek.

Négy, a váci börtönben töltött év után a szabadulást Török tanár úr számára az 1956-os szabadságharc napjai hozzák el. Alig egy hónap és a forradalmat elfojtják. Ezek alatt a novemberi napok alatt megérlelődik benne az elhatározás: el kell hagynia az országot. November 21-én, hátrahagyva azt az üzenetet, hogy „Vácra mentem...” elindul Ausztria felé. Néhány nap és üzenet érkezik Pestre, szeretteihez, hogy Sopronnál szerencsésen átmegy a határon. Ausztriában első útja Kismartonba visz, ahol jelentkezik az akkori püspöknél, László Istvánnál. Majd Bécsbe megy, ahol az egyházi körök szívélyesen fogadják és segítik. Decemberben már Rómában van, ahol mindenekelőtt a piarista rend magyar származású generálisánál kap kihallgatást, ahol módja van kifejezteni elképzeléseit a magyarországi pasztorizáció megsegítéséről. Terveit a rend generálisa jóváhagyja, sőt, a december 20-án történt pápai kihallgatáson XII. Pius pápa is áldását adja elképzeléseire.

A rend generálisa egyrészt két hónapi szabadságot engedélyez Török Jenő számára, másrészt leendő működési területül Bécsset jelöli ki. Így lesz Török Jenő a bécsi egyházmegye papja 1965-től. Szabadsága leteltével tehát Bécsben munkához lát. Mindenekelőtt megalakítja az „Opus Mysticum Corporis” (Titokzatos Test Műve) néven azt a kiadót, amely- szerény körülmények között – éveken át számtalan magyar nyelvű, egyházi és nevelési tárgyú füzetet jelentet meg és juttat el titokban, konspiratív úton Magyarországra. Török Jenőnek a vállalt ügy iránti buzgóságára, szorgalmára és igyekezetére jellemző, hogy a kiadói munkája alig indul el, de ő már felveszi a kapcsolatot a párizsi „CERF” egyházi kiadó szellemi vezetőivel s tanácsukra több francia szerző művét fordíttatja le és adja ki. Rendszeresen részt vesz a frankfurti, őszi könyvásárokon. Itt alkalmat nyílik német nyelvű, egyházi vonatkozású művek megismerésére, azok szerzői jogának megszerzésére. Ezeket

lefordíttatva, a kiadott füzetek titkos utakon hamarosan eljutnak Magyarországra.

Bécsi kiadói ténykedése mellett nem hanyagolja el papi hivatását sem. A bécsi piaristák rendházának kápolnájában tartja szentmiséit, de ugyanott tartja - elsősorban magyar menekült családok számára- a családi pasztorációs foglalkozásokat is. Könyig, bécsi bíboros és László István Eisenstadt (Kismarton) püspöke segítségével kiemelkedő élményben lehet része: részt vehetett a Vatikáni Zsinat 3. és 4. ülészakán. Itt módja van megismerkedni a magyar püspöki kar jelenlévő személyiségeivel is. Az ő közreműködésük eredménye lesz, hogy kiadójának füzetek hivatalosan, postai úton is rendszeresen eljutnak Magyarországra. Ezt segíti elő az is, hogy 1965 októberétől kiadóját hivatalosan átveszi a bécsi egyházmegye, amelynek irányítása változatlanul Török Jenő feladata.

Ez a változás azonban azzal is jár, hogy több szabad ideje marad. Ezért, a pasztorációs munka megtartása mellett a bécsi „Familienwerk” nevű családsegítő egyesületben vállal munkát, ahol elsősorban a házasságra történő előkészítést végzi nagy szeretettel. Ebben a munkájában is újat hoz. Megismerve a francia gyakorlatot, a jegyesek felkészítése során nem csak pappal, hanem egy pszichológussal, orvossal és gyakorló házaspárral történő beszélgetés módszerét vezeti be- sikerrel. Emellett azonban mindig rendszeresen és nagy készséggel végez pasztorációs munkát is, akár helyettesítések és más jellegű kíségetés útján. Saját személyes kiadásaival nem akarván terhelni sem a pasztorációs, sem a kiadói tevékenységét, megélhetését testvérei segítik anyagiakkal.

Török Jenő tanári tevékenysége tulajdonképpen Debrecenben ért véget. Azt a háborús események szakítják félbe – véglegesen. A háború után, a szerzetesrendi tanárok számára a helyzet egyre nehezebb lesz. Alighogy elvezeti debreceni iskolai osztályát az érettségire, már munkál szellemében az „...elsősorban hitből és hit szerint való kegyelmi életre nevelés...” szükségességének

gondolata. A „Vigiliában” ekkor közreadott dolgozata, amelyben dialógusszerűen, szinte önmagával vitatkozva fejti újszerű, katolikus, vallási nevelési elveit. Eszerint „...A tömegeket el kell vezetni Krisztushoz s ehhez a papság egymaga nem elég...”. A nevelési elvek megváltoztatásához – írja a továbbiakban – maga XII. Pius pápa adja ki a „katolikus akció korszakának jelszavát: világi apostolokat, a papságot és híveket egybefogó katolikus tevékenységet...” kell kifejteni. Hangsúlyozza, hogy a megváltozott világban „...ma már nem dolgozhat a nevelő – akár pap, akár tanár – ugyanúgy mint tegnap. A középiskola hármaskérdését pedig a következőkben látja: 1./ közvetíteni az általános műveltséget; 2./ valláserkölcsei nevelést adni; 3./ képesíteni a felsőbb tanulmányokra.

A valláspedagógia indítékául pedig „...a lelki segítségre kész szolidaritás-érzet kimunkálását...” jelöli meg „...Krisztus Misztikus Testében – a Corpus Christi mysticum-ban...”. Ennek kimunkálásához a rendelkezésre álló szervezet a XI. Pius pápa által meghirdetett „Actio Catholica”, annak is ifjúsági tagozata. Hozzá kell tenni, hogy Török Jenő ezeket a reformnak is beillő nézeteket a francia, majd az osztrák katolikus egyház új törekvéseiből veszi át. Még 1949-ben ír ismertetést a „Vigiliában” a világiak szerepéről a modern katolicizmus megteremtésében. Itt írja, hogy „...nem a papság kizárólagos joga /.../ a hitéletet /.../ felébresztetni, védelmezni és táplálni...”, ez az Actio Catholica lényege. Szerinte a világiak, a hívők akkor válnak nagykorúvá „...Isten országa szempontjából...”, ha elnyerik a kegyelmi állapotot, együtt tudnak élni az egyházzal és kellően tájékozottak hitbéli kérdésekben. Ez teremti meg a lehetőséget annak, hogy a „...a hívők közössége Isten eleven templomává...” váljék.

Alig jelennek meg Török Jenő e tanulmányai, 1950-ben, az egyházi iskolák bezárásával és a szerzetesi rendek zömének feloszlásával a lehetetlenné váló körülmények új feladatok vállalására készítetik tanítástól, neveléstől eltolt pap-tanárokat. Hi-

szén hivatásukat nem adhatják fel, folytatniuk kell valamilyen módon a keresztényi hitben történő nevelést. Nekilátnak tehát közöttük Török Jenő is vallási kis közösségek szervezéséhez. Ám hamarosan ez is lehetetlenné válik számára bebörtönzése miatt. A börtönből való szabadulása után a nevelésnek új formáját választja: a maga és mások által írott, a keresztény életre és hitre, a vallásos életre nevelő műveknek közreadásával, terjesztésével teljesíti hivatását. Új feladatát, a könyvkiadást mindig hivatásának tekintette. E nevelő hivatás teljesítése közben nem kíméli magát, nem vár munkájáért jutalmat, vagy elismerést. Meggyőződéssel vallja, hogy új feladatainak teljesítésével Isten akaratát teljesíti. Tele van mindig tervekkel, elképzelésekkel, amelyek hivatása teljesítését javítják, tökéletesítik.

Életének utolsó éveiben ez az egyházi irodalom érdekében kifejtett tevékenysége kiteljesedik. Kiadói munkája utolsó 10 esztendejének eredményét a csaknem 100 megjelent mű jelzi, melyek egyenként átlagosan 6 – 8000 példányszámban jelennek meg. Könyveit tartalmilag tudatosan és igényesen választja ki. Ezek pedig elsősorban a hitbéli ismeretek és a lelkeség elmélyítésével, a szentírás olvasásával, a biblia magyarázatával, a házasságra és a családi életre neveléssel foglalkoztak. A szűkebb értelemben is egyházi művek között említhetjük azokat a kiadott könyveit, amelyek a papi hivatás mai és jövőbeni feladatait taglalják és a vallástól, a hittől távol állók számára írott dialógusokat.

Török Jenő tanár úr 1982. október 9-én ünnepelte könyvkiadói tevékenységének 25. évfordulóját, szűkebb baráti körben és jó-akarátú patrónusa, László István eisenstadti püspök jelenlétében. Itt, munkatársai előtt jelenti ki, hogy hivatását nem hagyhatja abba, „...attól csak az Isten fog elszólítani...”. Ezekben az években a hazai viszonyok is annyira enyhültek, hogy Török tanár úrnak módjában állott hazalátogatni, sőt a magyar televízió ezekben az években riportot is készített vele, ahol vállalt hivatásáról, a még rá váró feladatokról nyilatkozik. De ezekben az

életének utolsó éveiben egyik legfőbb törekvése, hogy visszatérhessen papi életének eredetileg vállalt családjába, a piarista szerzetesrendbe. Már bírja a rend generálásának szóbeli ígérését a rend kebelébe történő visszavételéről, amikor közbeszól halála. Török Jenő piarista szerzetes tanár lélekben mindig piarista maradt: hivatását és az ifjúságot szolgálta. Jogilag mint egyházmegyes pap halt meg, de mint piarista szerzetest temették el. Utolsó akarata szerint legkedvesebb városában, papi szemináriuma színhegyén Vácott, a piaristák templomának kriptájában helyezték örök nyugalomra.

Forráshelyek:

A magyar piarista rendtartomány történeti névtára (Budapest, 1998)

Török Jenő: Új utak középiskolai valláspedagógiánkban. Megjelent a „Vigilia” folyóirat XIII. Évf. 1.kötet (1948. januári) 8.-17.p.

Török Jenő: A világiak nagykorúsága (Megjelent a „Vigilia” XIV. évf. 3.sz.(1949. Március hó) 181.- 184.p.

Az életrajzi adatok a Magyar Piarista Rendtartomány budapesti levéltárának feljegyzéseiből valók.

Simonyi Alfonz

Turcsányi Béla Pál (Putnok, 1901. jan. 25. – Budapest, 1993): építészmérnök, tanár, igazgató.

Középiskolai tanulmányait a rozsnyói Piarista Gimnáziumban folytatta és fejezte be.

Érettségi után a budapesti József nádor Egyetem építészeti szakán tanult és 1931-ben kapott építészmérnöki oklevelet.

Építészmérnökként dolgozott a honvédség állományában, de a máramarosszigeti szakiskolában is. Volt tervezőmérnök és polgári alkalmazott mindaddig, amíg Debrecenbe költöztek.

A korábbi Reáliskolában működő Szakiskolában az építészeti tagozaton volt szaktanár, majd megbízott igazgatóként került az

ott szervezett Ipari Gimnázium építészeti tagozatához.

1951-ben az Építésügyi Minisztérium átvette az addig tanácsi kezelésben volt intézményt, amely az 5. sz. Magasépítőipari Technikum nevet viselte.

1956. április 7-én vette fel az iskola az Építésügyi Minisztérium engedélyével - Péchy Mihály nevét. Erre az alkalomra készítette el Tóth László művésztanár a névadó portréját.

Vezetése mellett fejlesztette a minisztérium a Varga u. 5. sz. alatti épületet önálló, 16 tantermes technikummá. Az általa vezetett tantestület kiemelkedő eredményeket ért el az oktatás és a nevelés minden területén. Tanítványai többször végeztek az első helyen az építőipari technikumok között rendezett tanulmányi, kulturális és sportversenyeken.

Ez az intézmény oktatási „nagyüzemmé” fejlődött, ahol nappali, esti, levelező tagozatok működtek, de itt folytak az ács- és kőműves mestervizsgák előkészítő tanfolyamai és vizsgái.

Az ÉVM elismerte és megbecsülte szakmai tudását, hozzáértését és eredményeit. Többször kapott szakmai kitüntetést és tulajdonosa a Munka Érdemrend bronz fokozata kitüntetésnek is.

1961-ben nyugállományba vonult, majd reaktivált és a KELETTERV-nél dolgozott

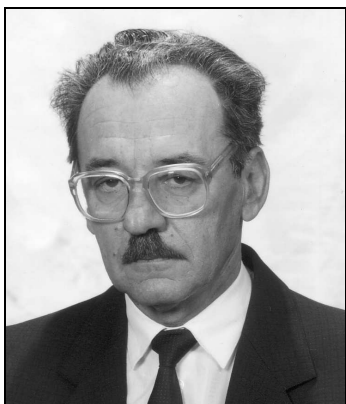
mérnöki beosztásban. Tanítványai tisztelték a mindig következetes, de melegszívű tanárt, akit szeretettel fogadtak az érettségi találkozókon.

92 éves korában Budapesten halt meg. Utolsó útjára - Debrecenben - volt munkatársai és tanítványai kísérték el, és őszinte tisztelettel emlékeznek rá.

Zilahi János

U

Ujlaki Gyula (Kismarja, 1938. júl. 13. – Derecske, 1997. jan. 21.): általános iskolai tanár, igazgató.

Kismarjában született. Édesapja földműves volt, a háborúban, 1945-ben meghalt. Édesanyja nehéz körülmények között, kemény munkát végezve nevelte fel egyedül két gyermekét.

Általános iskolai tanulmányait Kismarjában végezte. A debreceni Fazekas Mihály Gyakorló Gimnáziumban, 1956-ban jeles eredménnyel érettségizett.

A Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar-német-népművelés szakára nyert felvételt. 2 év után a család anyagi helyzete miatt tanulmányait abba kellett hagynia.

Egyetemi alapvizsgáival szaktanítóként dolgozott szülőfalujában, orosz nyelvet tanított 1963. október 31-ig.

1960 augusztusában kötött házasságot Vass Emília óvónővel. Két gyermekük született. (László 1961, Anikó 1966)

A tanítás mellett ellátta a községi könyvtáros feladatát is. Társadalmi munkákat végzett, pártfeladatokat látott el.

1961-ben az egri Tanárképző Főiskolán magyar-orosz szakon kezdte meg tanulmányait. Munka, család mellett tanult. 1963-ban oroszból államvizsgát tett, 1965-ben a magyar szakot is befejezte.

1963 novemberében nevezték ki a derecskei Járási Könyvtár igazgatójává. Szakirányú képesítés megszerzését tervezte. Derecskén telepedett meg családjával. Kezdetben szolgálati lakásban éltek, majd pedagógus kölcsönrel családi házat építettek.

1965 januárjától a derecskei Járási Pártbizottság munkatársa lett, a Propaganda és Művelődési Osztály vezetőjeként. Munkájával, kezdeményezéseivel elősegítette a közoktatás, közművelődés helyzetének javulását.

1971-ben áthelyezéssel a 2.sz. Általános Iskolába került. Az igazgatói feladattal bízták meg. Munkája eredményességét bizonyítja, hogy a nevelőtestület támogatásával, egyetértésével megbízatását háromszor megújították - így 20 évig volt az iskola igazgatója.

1973-ban az iskola Bocskai István nevét vette fel. Az iskola - bázisiskolaként - a 70-es években a járás egyik legjobb iskolája volt, s ebben jelentős szerepe volt Ujlaki Gyula igazgatónak. A személyi ellátottság kiemelkedően jó volt. A tárgyi feltételek javításáért pedig gyakran kellett küzdenie. A névadás, a

hagyományok kialakítása, ápolása, a szaktantermes oktatásra áttérés az igazgatása első ciklusában valósult meg.

Munkájára a precizitás, igényesség, következetesség volt jellemző. Munkatársaitól is elvárta, hogy munkájukat legjobb tudásuk szerint végezzék.

Támogatta az újszerű törekvéseket. Munkatársait is ösztönözte ismereteik gyarapítására. Az iskolai jó légkör jellemezte vezetői időszakát. Figyelt kartársai problémáira, gondjaira, segített a megoldásukban.

A munkáját elemző minősítések kiemelik szakmai hozzáértését, megfontoltságát a döntésekben, emberséges vezetői magatartását; a jó diplomáciai érzékét a konfliktusok kezelésében. A kezdő nevelők segítségét kiemelten fontosnak tartotta.

A szülőket mindig partnerként kezelte, akikkel együtt kell megtenni mindent a gyerek tehetségének kibontakoztatásáért, képességeinek fejlesztéséért. Ismereteit folyamatosan gyarapította, komplex és egyéb tanfolyamokat végzett, tudását önképzéssel bővítette. A körzeti igazgatói munkaközösség, aktív tagja volt.

Pedagógusi, igazgatói munkája mellett számos társadalmi megbízatása volt, (tanácsi műv. bizottság, polgárvédelem) vitafórumokat vezetett. Munkáját e területeken is kitüntetésekkel ismerték el.

1991-ben úgy döntött, hogy nem akar igazgatóként dolgozni tovább. Nemcsak magára gondolt a döntéskor: úgy érezte, hogy a változás az iskolának is jó lesz, hiszen 20 év után teljesen megújulni már nem lehet. Iskolavezetői munkáját Derecske Város Önkormányzata címzetes igazgatói státusszal ismerte el. Vágyott arra is, hogy több időt tölthessen családjával, unokáival. Azt tervezte, hogy nyugdíjas éveiben majd barkácsol (mesteri fokon sajátította el a kisbútorok készítését), kertészkedik.

1991 szeptemberétől magyarot tanított, osztályfőnök volt. Nagyon elégedett volt, mert pedagógusi munkáját teljesnek érezte. Nagy szeretettel foglalkozott tanítványaival. A szép beszéd szívügye volt. Egy-egy jól sikerült magyar dolgozatot eltett emlékei közé.

A betegség váratlanul érte, gyorsan támadott. 1994 szeptemberében - egy héttel a tanév kezdete után - rosszul lett. Kiderült, hogy a kór gyógyíthatatlan.

Nem adom fel - mondta. Csodáltuk akaraterejét, örültünk, amikor úgy tűnt, hogy élet-szeretete erősebb lesz.

1995-ben világos lett, hogy nem tud dolgozni - rokkantnyugdíjazták. 1997. január 21-én hunyt el.

Kollégái, munkatársai, tanítványai szeretettel, tisztelettel emlegetik.

Kitüntetései:

1974, Oktatásügy Kiváló Dolgozója; 1983, Kiváló Úttörővezető; 1985, Kiváló Munkáért; 1995, Arany Katedra Emlékplakett, Pedagógus Szolgálati Emlékérem.

Szilágyi Péterné

Ujlaky Zoltánné Bényei Margit (Nádudvar, 1939. okt. 2. – Derecske, 1994. aug. 22.): tanító.

Parasztcsaládból származott. Általános iskoláit 1954-ben Nádudvaron végezte. Középiskolába a hajdúszoboszlói Högyes Endre Gimnáziumban járt, 1958-ban érettségizett. Ez év novemberétől a budapesti Zuglói Köztartáryárban mint áruszámlázó dolgozott 1959. december 31-ig. Férjhez ment Ujlaky

Zoltánhoz és a tépei Aranykalász Termelőszövetkezet könyvelője lett 1961. augusztus 31-ig. A házasságból két gyermeke született: Ildikó 1960., Zoltán 1963.

1961. szeptember 1-től élethivatásként a pedagóguspályát választotta. Először képesítés nélküli nevelőként dolgozott a tépei általános iskolában, majd beiratkozott 1963-ban a debreceni Tanítóképző Intézet levelező tagozatára. Államvizsgát 1966-ban tett.

1965. szeptember 1-jén a derecskei Bocskai István Általános Iskola tanítójának nevezték ki, ahol 28 évig teljesített szolgálatot. Generációk nevelője volt. Fáradhatatlan, jó pedagógus.

A nádudvari földművelő családból hozott embersége, munka- és igazságszeretete, a pedagógusi és anyai hivatástudata miatt szeretet és köztisztelet övezte tevékenységét. Szakmailag jól felkészült, módszertanilag képzett nevelő volt. Első-második osztályokban tanított kiscsoportos rendszerben. Oktató-nevelő munkáját megfelelő igényességgel és eredményességgel végzi.

Kitüntetései: Kiváló Úttörővezető, 1975; Kiváló Munkáért, 1981.

Az új iránt érdeklődő, módszerek állandó tökéletesítésére, megfontolt megújításra törekvő nevelő. Nyílt, őszinte egyéniség. Megfelelő tájékozódás után alkotott véleményt, és annak testületi fórumokon hangot is adott. 1974-től az intézmény Szakszervezeti Bizottságának titkára volt. Szakszervezetei tevékenységéért SZOT elismerő oklevelet kapott. Jó közösségi ember, tanítványai, a szülők és munkatársai szerették.

Ujlaky Zoltánné tanítónő a közel 33 éves általános iskolai közszolgálatban végzett munkájáért megkapta Mádl Ferenc oktatási miniszter által adományozott Pedagógus Szolgálati Emlékérmét.

A nagy pedagógus egyéniségek távozásukkal űrt hagynak maguk után. Közéjük tartozott Ujlakyné Margitka is. Mi itt maradtunk, emlékéket megőriztük.

Radó Imréné

Ujvárosi Imre (Hajdúszoboszló, 1912 - Debrecen, 2003): középiskolai tanár, igazgató.

Német eredetű, többgyermekes paraszti családból származott. Eredeti Ticz vezetéknévét az 1940-es évek elején változtatta meg. Édesapja, akit nem is ismert, az első világháborúban elesett.

Az első elemi 1918/19-ben Balmazújvárosban, a II-IV. osztályt 1920/21-1922/23-ban ugyanott, a német református iskolában végezte. (Az 1919/20-as tanévet betegsége - paralízis - miatt kihagyta.)

Középiskolai tanulmányait 1923/24-1926/27-ben a helybeli polgári fiúiskolában kezdte, majd a Debreceni Felső Kereskedelmi Iskolában folytatta. Érettségi bizonyítványát 1931. június 9-én állították ki. (Középiskolai tanárai közül gyakran és elismeréssel emlegette a városunkban közismert Csapó Istvánt és Reiner Mihályt.)

1931-1934 között a helyi községhezán írnokoskodott. Továbbtanulásának anyagi feltételeit megteremtve, 1934-ben iratkozott be a M. Kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem földrajz, vegytan, áruismeret szakára. (Egyetemi hallgatóként szellemi életünk akkori kiválóságaival, szaktudományuk neves művelőivel: Ballenegger Róbert, Fodor Ferenc, Gróh Gyula, Kreybig Lajos, id. Lóczy Lajos, Pukánszky Béla, Zemplén Géza, gróf Teleki Pál pro-

fesszorokkal találkozott.) Tanári oklevelét az Országos M. Kir. Gazdasági Szaktanárvizsgáló Bizottság 1939. május 23-án írta alá. Oktató-nevelő munkáját 1939-ben a ceglédi tanonciskolában kezdte, majd 1941-44-ben a Nagyváradi M. Kir. Állami Gépipari Középiskolában folytatta. A nyári szünetekben pedig a Magyar Királyi Földtani Intézet megbízásából az ország északi és középső régióiban talajtani vizsgálatokat végzett.

Váradi tanárként 1942-ben nőül vette diák-kori szerelmét, Szövetes Juliannát, akivel 60 évig élt boldog házasságban. Két élő gyermekük közül az idősebbik, Margit, kémia-biológia szakos tanár, a fiatalabbik, László, gépészmérnök lett.

A második világháború végén Debrecenbe került. Jelentős szerepe volt a Felsőipariskola (a mai Mechwart András Gépipari és Informatikai Középiskola) háború utáni újjáépítésében. 1948 decemberétől a mai Erdey-Grúz Tibor Vegyipari Középiskola épületében működő 4. sz. Ipari Lányközépiskolában, valamint a vele közös igazgatású ipari szakmunkásképzőben tevékenykedett. A Nehézipari Minisztérium megbízásából megszervezte és beindította a Vegyipari Technikumot, amely irányítása alatt (1950-1974), néhány év múltán, az ország egyik legjobb, legtekintélyesebb középiskolájává nőtte ki magát. Az egykori tanítványok tanulmányaik során évről-évre kiemelkedő szaktárgyi- és szakmai versenyhelyezéseket értek el. Közülük néhányan akadémikusi címet, akadémiai doktori fokozatot szereztek, vállalatokat igazgattak, politikai karriert futottak be, sikeres üzletemberekké váltak, számontartott kutatóként dolgoznak, nemzetközi konferenciákon szerepelnek és nevüket határainkon innen és túl is ismerik.

Kissé darabos mozgása, mackós külseje, látszólagos morcosága, érzékeny, meleg szívét takart. Rendkívüli teherbíróképessége, munkaszeretete, ezermesteri adottságai, puritánsága, becsületessége, megvesztegethetetlensége széles körben ismertté tették. Emberi habitusára jellemző egy 1953 szeptemberében felmerült probléma kezelése. A tan-

évkezdés után nem sokkal a városi tanács általános tanulmányi felügyelője egy névtelen levéllel kereste fel, amelyben az egyik akkor végzett, osztályidegennek minősített fiatal tanárát azzal vádolták meg, hogy óráin munkás-paraszt származású tanítványait megszegyeníti, sértő jelzőkkel illeti, gyalázza. A vád tisztázása érdekében - javaslatára - mindegyik osztályból, ahol az illető tanár tanított, lehívtak néhány tanuló, akik cáfolták az alaptalan állításokat. A felügyelő távo-zása után közölte beosztottjával, hogy mindaddig, amíg rendesen és becsületesen dolgozik, helye lesz abban az intézetben, amelyet ő irányít. Az 1960-as években, az egyik tavaszi napon, amikor csak minden 10-12-ik jelentkező nyert csupán felvételt a Vegyipari-ba, a földszinti irodában tyúkokkal telt kosárral megjelent a postás, aki Ujvárosi Imrét kereste. Miután a címzettet megtalálta, arra kérte, hogy vegye át a küldeményt, amit ő megtagadott. Az sem hatotta meg, hogy a kézbesítő a visszaküldendő szárnyasok biztos pusztulásával riogatta. (Hasonló sorsra jutott az egyik családtagja által távollétében átvett hegyaljai aszú küldemény is, amit saját maga talicskázott vissza a kisállo-másra.) Nem sokkal később, spártai körülmények között, csak szóval fogadta az ak-kori nehézipari miniszter tekintélyes és befolyásos helyettesét, aki mindezidáig az intézmény egyik legelőkelőbb látogatója volt.

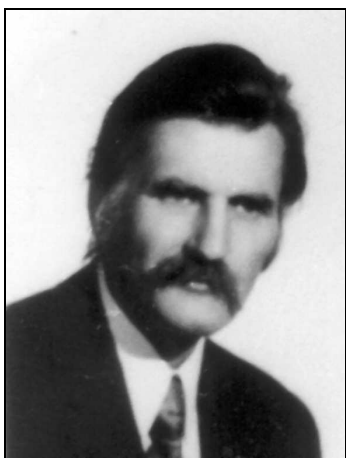
Munkásságáért: az Oktatásügy Kiváló Dolgozója (1955); a Nehézipar Kiváló Dolgozója; Munka Érdemérem (1963); Munka Érdemrend ezüst fokozata (1973) Mechwart Emlékérem (1998) kitüntetésekben része-sült. Hosszú, küzdelmes életének utolsó éveit, mindaddig, amíg egészsége engedte, ker-tészkedéssel és egyéb munkával, szerettei körében töltötte, kapcsolatot tartva egykori tanítványaival és kollégáival, akik rendszeren felkeresték.

A családtagok közreműködésével írta egykori helyettese:

Oláh József

V

Valkovits Zoltán (1926 - 2003): tanár, festőművész.

Megadta a sors, hogy hosszú életutat járjon be, így lehetősége legyen kiteljesedni és gyakorolni mindazt a jót és szépet, ami egyéniségének részévé vált.

A hosszú, küzdelmes életút van, akit elkese-
rít, eltántorít, tévútra vezet, másokat meg-
edz, megacéloz, megszilárdít. Ő ez utóbbiak
közé tartozott.

A gyermekkor minden ember számára meg-
határozó. A szeretetteljes, békés, derűs szü-
lői ház feledtette a szegénységet, nélkülö-
zést.

Az édesapát korán elvesztette, de az együtt
töltött 10 év életre szóló útravalót adott. Az
édesanya példamutatása – aki áldozatkész-

séggel ápolta a beteg apát – végigkísérte
életét.

A kőszegi, majd a pécsi hadapródiskolában
töltött évek fegyelemre, kitartásra, ember-
ségre nevelték. Következtek a korán megélt
háborús évek, amelyek újabb megpróbálta-
tás elé állították, hiszen egy bombatámadás
során Budapesten elveszítette édesanyját és
egyetlen testvérét is. A szülők rokonsága
nem hagyta magára, segítette őt a felnőtté-
gigéig.

Egyedülálló utat járt be, nyitott szelleme
életre szóló tanulásra, ismeretszerzésre kész-
tette.

Árvasága miatt korán önállósodni akart,
ezért először a Debreceni Református Taní-
tóképzőben szerzett képesítést. Lámpás
akart lenni, a szegények tanítója.

Kezdetben Hajdúszováton, később Ara-
nyosapáti iskolájában tanít. Mindig érde-
kelte az élet keletkezése, szerette a növé-
nyeket, állatokat, biológiával és kémiával
kezdett foglalkozni, ebből szerezte követ-
kező képesítését.

Tíz évet töltött a Bárándi Általános Iskolá-
ban mint igazgató. Sokat fáradozott az is-
kola személyi és tárgyi feltételeinek javítá-
sán. Szakmai tudását, vezetői készségét kol-
legái mindenkor elismerték.

Közben tovább kereste a maga kiteljesedé-
sét. Múlhatatlan vonzalmat érzett a művé-
szetek iránt. Képezte magát. Mindig is sze-
retett rajzolni. Ez a késztetése nem sokáig
engedte nyugodni. Beiratkozott a Bíró Lajos
festőművész által vezetett Képzőművészeti

Szakkörbe, ahol igyekezett magába szívni mestere minden megnyilatkozását.

Az Egri Tanárképző Főiskola rajz szakán szerezte a következő képesítést.

További előmeneteleiben reménykedve cserélte fel az igazgatói széket a Debreceni Nagy Sándor telepi Általános Iskola rajztanári állásával.

Példamutatásával, igazságosságával, szeretetével mind kollegái, mind tanítványai itt is szívükbe zárták.

Továbblépett. Sohasem elégedett meg azzal a szinttel, amit már elért. A Budapesti Képzőművészeti Főiskola volt a következő állomás, ahol továbbfejlesztette tudását.

A megszerzett képesítés után főiskolákon tanított. Érdekelték az ifjúság problémái, azonosult velük, s ez a magyarázata annak, hogy maga is fiatal maradt.

Előbb az Ybl Miklós Műszaki Főiskolán oktatott, majd a Nyíregyházi Tanárképző Főiskolán.

Mindig kiemelt figyelmet fordított arra, hogy diákjai megtalálják a saját kifejezőmódjukat, stílusukat.

Közben maga is alkotott, kereste az önkifejezés egyéni módját, művésztelepeken, alkotótáborokban vett részt, szívesen visszatért Tokajba, Hajdúböszörménybe, Makóra, Berkeszre.

Számos egyéni és csoportos kiállításon vállalta a megmérettetést.

Mégsem tudott elszakadni sohasem a tanítástól, mert a segíteni akarás, az emberi kapcsolatok fontosak voltak számára. Nagy örömmel vezetett képzőművészeti szakköröket, mert tudta, hogy a különböző szakmákkal foglalatossodó felnőttekben is milyen mélyen él az önmegvalósítás vágya, mennyire fontos teret engedni önkifejezési késztetésüknek.

Évtizedekig vezette Tégláson a Hajdúsági Iparművekben a Képzőművészeti Szakkört, de ugyanígy Nyírbátorban és Hajdúszoboszlón is. Felnőtt tanítványai számos amatőr kiállításon szerepeltek és nyertek el díjakat.

Óraadó tanárként is több iskolában tanított, így korábban a Dienes Szakközépiskolában

és halála előtti pillanatig a Művészeti és Kézműipari Szakiskolában Debrecenben.

Az alkotó embernek a hivatás gyakorlása jelenti egyben a magánéletet is.

Többszöri próbálkozásra talált igazi társat. Gyermekait nagyon szerette, példamutatásával nevelte.

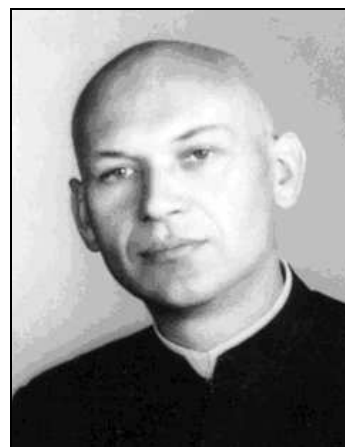
Az embereket nem társadalmi státuszuk, rangjuk, anyagi helyzetük alapján különböztette meg, hanem emberségük szerint.

Igazi nagy humanista volt, akinek legfőbb vezérelve az emberi méltóság tiszteletben tartása.

Így emlékszem ma is nagyságára, akinek volt része egy évtizeden keresztül élvezni barátságát, szeretetét.

Deli Andor

Vass Péter (Tatabánya, 1911. máj. 15. - Budapest, 1982. jan.-3.): magyar-latin szakos középiskolai tanár.

Vass – eredeti nevén Klimes – Péter tatabányai bányász szülők gyermeke, korán választotta a szerzetestanári hivatást. A tatabányai piaristáknál elvégzett VI. gimnázium után beöltözött a rendbe és novícius lett Vácott. A próbaévet követően a kecskeméti Piarista Gimnáziumban fejezte be középiskolai tanulmányait, s tett érettségi vizsgát. Ezután a rend budapesti hittudományi főiskoláján

(Kalazantinum) és ezzel párhuzamosan a Pázmány Péter Tudományegyetemen lett hallgató. Ez utóbbin a magyar-latin szakot végezte el. „Bécs és a magyar humanizmus” c. disszertációjával egyetemi doktori fokozatot is szerzett. (1934)

Pappá szentelését követően első tanári évét a debreceni Piarista Gimnáziumban kezdte el 1935 szeptemberében. Amint később kiderült, ez a debreceni tanársága volt a leghosszabb időtartamú. A II. világháború végén hazamegy Tatabányára, s 1947 őszén – némi fizikai munka és betegeskedés után – kerül vissza Debrecenbe. Az egyházi iskolák államosítása azonban hamar véget vet debreceni tanársága második időszakának (1948).

A kényszerhelyzetben Vass Péter Tatabánya-Alsógallán plébániai adminisztrátorárságot vállal. Püspöke – mintegy megbecsülésként – 1955-ben Tatára helyezi káplánnak. De őt a tanítás vonzza, s kihasználva a politikai légkör enyhülését, sikerül elhelyezkednie a Budapest-pesterzsébeti Stromfeld Aurél általános iskolában. Itt 1956 ősztől 1962-ig tanított. Innen rövid időre a budapesti Kossuth Lajos Gimnáziumba került (1963-65). Vass Péter – nem feledve papi voltát – a tanulók és tanártársai lelki gondozásával is foglalkozott, vesztére, mert ennek kétévi szabadságvesztés lett a következménye. (1965-66.) A büntetés megpecsételte nemcsak tanári, de papi pályafutását is. Előbb még rövid időre plébániai adminisztrátor lehetett Budapest-Albertfalván, de 1968-ban innen is távoznia kellett. Szülővárosa és a bányászat fogadta be: a Tatabányai Szénbányászati Tröszt alkalmazta tisztviselőként. Innen ment nyugdíjba 1973-ban.

Már nyugdíjasként magához vette özvegyen maradt, szeretett édesanyját, és Budapesten a piarista rendházhoz közel költözött. Itt lehetősége volt arra, hogy alkalmi lelkipászorként is tevékenykedjen. Idejének javát azonban kedvelt irodalmi kutatómunkájára fordította: Pázmány Péter összegyűjtött műveinek kritikai kiadását rendezte sajtó alá, ami három kötetben meg is jelent. Ezután Prohászka Ottokár püspök lelki hagyatéká-

nak kiegészítésére vállalkozott, de ezt a munkáját már nem tudta sajtó alá rendezni. Az 1979-ben diagnosztizált hasnyálmirigyrák a műtét és a gondos kezelés ellenére is súlyosbodott: 1982. jan. 3-án meghalt. Testét a szülőföld fogadta be: Tatabányán temették.

Vass Péter már debreceni tanársága idején is irogatott. Későbbi tanulmányai közül külön figyelmet érdemelnek a debreceni vonatkozásúak. A Vigília c. folyóiratban Gulyás Pál „De profundis” c. kiadatlan verséről írt tanulmányt (1955), majd a következő évben – halálának hetvenedik évfordulója alkalmából – Tóth Árpádról emlékezik meg. „Veres Péter és a debreceni piaristák” c. kiadatlan maradt, terjedelmes tanulmánya (1980) politikai nézeteiről tájékoztat. Önképzőköri vezető tanárként több tanév programját az időszerű magyar sorskérdések felé irányítja. Tanítványaival Balmazújvároson meglátogatta Veres Pétert, s iskolai beszélgetésre is meghívta az író. Nem véletlen, hogy a rend később őt bízta meg Debrecenben a falusi ösztöndíjas tanulók felügyeletével.

Osztályfőnökként a közösségi életre nevelés volt a célkitűzése. Ma talán így mondanánk: szolidaritásra, azaz közös, kölcsönös kötelesség- és segítségvállalásra nevelés. Kezdi tanárként első osztályában elég nehéz feladatot kapott: az 53 fős létszám önmagában is embertpróbáló pedagógiai feladat elé állította. A többségében ugyan Debrecenből, de a Tiszántúl jónéhány településéből (Egyektől Szatmárcsekeig, Gávától Dobozig) érkező, vallási tekintetben sem egységes (a római és görögkatolikus többség mellett református, evangélikus, izraelita), rendkívül eltérő társadalmi közegből jött tanulókat kellett nevelési céljának megfelelően alakítani. Példamutatóan sok munkát áldozott tanulóira. Az abban az időben még nem „divatos” családlátogatás mellett négyezemközi beszélgetésre is eljártunk hozzá, ami közel sem szorítkozott csak a tanulmányi problémákra. Figyelmet érdemel az is, hogy a tanulmányi kirándulásokat a legszegényebb tanulók szüleinek a pénztárcájához

szabta, s azokat is a közösségi életre nevelés szolgálata jellemzett. Kiemelkedően ilyenek voltak a kerékpáros osztálykirándulások (Hortobágy, Nyíregyháza-Sóstó).

Sikerrel járt ez az odafigyelő, gondos nevelői munka? Az eredményt talán abban foghatjuk meg leginkább, hogy az 1943-ban érettségizett osztálya minden öt évben összejejt találkozóra még „Péter” – ahogyan magunk között neveztük – halála után is.

Vass Péter kitűnően felkészült, igényes tanár volt mindkét szaktárgyából. Rendszeres tanulást és kifogástalan felkészülést kívánt tanítványaitól. A lustaság felháborította, az igyezetet megbecsülte. Nagyon jól tükrözte ez utóbbi magatartását osztályozási módszere: nem átlagolt, a fejlődési tendenciát és az igyekezetet értékelte. Előfordult, hogy a félévkor kegyelem-elégséget kapott tanuló javuló eredményeit és szorgalmát a tanév végén jóval ismerte el. Minden alkalmat megragadott arra, hogy tanulói biztos tudásra tegyenek szert. Bár akkor egy kicsit zokon esett, de később beláttuk, az érdeklünkben tette: az alkalmi helyettesítési órákat nem „lazsáltuk el”, Vergilius, Cicero, Szent Ágoston szövegeit fordítottuk.

Lírai alkatának következtében a magyar irodalom tanításában inkább a költők kaptak nagyobb teret Janus Pannoniustól Balassin, Csokonain és Vörösmartyt át Ady Endréig. A verseket nagy átéléssel tolmácsolta. Sok költeményt, és költeményrészletet tanultunk nála. Viszonylag nem sok kötelező olvasmányt adott, de a keveset nagy alapossággal kérte számon. Ugyanakkor - elsősorban a XX. századi magyar próza jónéhány művének az elolvasására felhívta a figyelmünket, A lyukasórákon a latin szövegek fordítása mellett olvastuk pl. Nyíró József Úz Bencéjét, s Tamási Áron Ábel trilógiáját is.

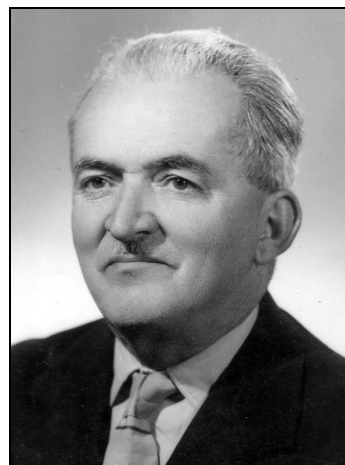
Amíg Vass Péter tanári pályafutása korán végetért, lelkipásztori tevékenysége, (misézés, prédikáció, lelki vezetés, beteglátogatás) kisebb-nagyobb zökkenőkkel bár, de folyamatosnak tekinthető. Már debreceni tanársága idején kijár Hármashegyre, majd a homokkertbe pasztorációs munkára.

Kényszerű szünetei alatt a plébániai adminisztrátorság adta lehetőségeket is kihasználta, majd a szénbányászati tröszt tisztviselőjeként is megmaradt papnak. Az emberi sorsok iránti érzékenysége, segítőkészsége mindig megtalálta a lehetőséget a lélekápolásra is.

Úgy vélem, ez a derékbátort tanári pálya a maga nevelési és módszertani örökségével, emberi tartásával elgondolkodtató tanulság és példa mind a mai, mind a későbbi tanárnemzedékek számára.

Balogh Béla

Vékony Sándor (Szeghalom, 1901. okt. 13. – Esztár, 1971. szept. 13.): tanító, tanár, igazgató.

Az elemi iskola négy osztályát Szeghalmon végezte. Ezután szülei gimnáziumba írátták. Tanítói képesítést 1923-ban szerzett a debreceni Ref. Koll. Tanítóképző Intézetében. 1924-ben megpályázta az esztári ref. egyház által meghirdetett kántortanítói állást, amit a presbitérium egyhangú szavazatával 4 pályázó közül elnyert. Az igazgatói teendők ellátásával 1926-ban bízták meg.

1926. dec. 8-án kötött házasságot Halász Piroskával, akivel haláláig kiegyensúlyozott, meghitt családi életet élt. Három gyermekük született: Tibor, Olga és László. Mindhár-

mukat taníttatták. Élete nagy tragédiája volt, hogy két gyermeküket, Olgát és Tibort életük legszebb szakaszában, 20 ill. 36 éves korukban elvesztették. Szívük minden szeretetével vették körül László fiukat, később családját, s egyetlen unokájukat, Tamást.

Magánélete nem volt nehézségektől, sorscsapásoktól mentes, de tanítói működése egyértelműen kiegyensúlyozott, eredményes és mindig hiteles volt. Nem volt ez egyszerű a történelemnek abban a szakaszában, amire az ő élete esett. Józansága, szilárd értékítélete megóvta attól, hogy politikai széljárások kiszolgálója legyen. Egyetlen, de biztos alap az volt számára, amit a kollégiumtól útravalóul kapott: a tanítás, a nevelés központja a gyermek.

Pedagógiai működését az iskola, a falu közösségének szolgálata jellemezte. Régi tanítványai úgy emlegetik, hogy következetes, de emberséges tanító volt. Elvárta, hogy kiki képessége szerint teljesítsen, de jó pedagógiai érzékkel azokat is átsegítette a nehézségeken, akik le-lemaradtak. Jól ismerte minden gyermek családi háttérét. Tudta, hogy egyes esetekben mi az oka a teljesítmény hiányának. Sok család élt akkor igen nehéz körülmények között. A szegény sorsú, tehetséges gyermekekre különösen nagy gondja volt. Egy kislányt teljesen ingyen tanított négy évig, hogy magántanulónként elvégezhesse a polgári iskolát.

Az iskolai munka mellett helytállt mint kántortanító, 1944-ig a Hangya Szövetkezet könyvelőjeként is.

A falu közösségére nagy hatással volt sokirányú közéleti tevékenysége, az iskolán kívül végzett munkája.

Dalárdát szervezett a zenét, az énekítés örömet kedvelők számára. A sok éven át működött és közösséggé kovácsolódott csoport rendezvények színvonalát emelte fellépéseivel, a próbák pedig a falusi téli estéket tették kellemes és értékes időtöltéssé. Ugyanilyen hatásfokú volt a színjátszó kör működése is. A városi színházakban játszott népszínművek így váltak ismertté a falusi közönség előtt. Egy-egy előadás eseményszámba ment, igényelték, várták az emberek. A cso-

port tagjai pedig ősztől tavaszig a rendszeres próbák során tartalmas szórakozást találtak, irodalommal ismerkedtek, a szép magyar nyelv használatával lettek gazdagabbak.

Az 1944-es események, a front közeledése nagy aggodalommal töltötte el. A családját féltve, mentve úgy döntött, hogy az ország nyugati részébe költözik. Dudarra kerültek, onnan Ausztriába sodródtak. Az otthontalanság nehéz időszaka volt ez. Amint vége lett a háborúnak, 1945. nyarán visszajött családjával Esztárba. Az akkor szokásos, nyugatra menekültekkel szemben alkalmazott igazoltatás az ő esetében szinte formális volt, hiszen ismerte és tisztelte mindenki. 1945. őszén már tanított. Részt vett az ált. isk. megszervezésében, s mint ig. tanító igyekezett biztosítani a tanítás feltételeit.

E sorok írója 1949-ben került Esztárba. Azazal a szándékkal kereste fel az iskola ig.-ját, hogy közölje, kinevezése ellenére nem kívánja elfoglalni a tanítói állást, mert felvételt nyert a DOTE-re, és ott szeretne tovább tanulni. Sándor bácsi – a találkozás első percében már azt kérte, így szólítsam – olyan meleg szeretettel fogadott, olyan meggyőzően beszélt arról, mennyire szükség lenne az új tanerőre, hogy lehetetlen volt nemet mondani. Amilyen őszinte szeretettel fogadott, úgy állt mellettem s a később odakerült fiatalok mellett is minden nehézség során. Az ötvenes években nagy szükségünk volt józanul mértéktartó példájára. Közösséggé kovácsolódtunk mellette. Példás rend, szilárd munkafegyelem, magas hivatástudat jellemezte a tantestületet. A közéletbe is bekapcsolt mindnyájunkat, érdeklődési köre szerint mindenkit. Csak a legjobb szívvvel tudok emlékezni arra a harminc évre, amit mellette, közelében töltöttem. Nem tartom ma sem elszalasztott lehetőségnek az orvosi pályát. A nevelői hivatás más, de legalább annyira szép.

Sándor bácsi az állandó önképzésre is példát mutatott. Középkorú volt már, amikor vállalta a főiskolai képzést, hogy legyen orosz szakos tanára az iskolának. Példája nyomán vállaltunk egyetemi, főiskolai továbbtanulást, s váltunk szaktanárrá. Mindenki tudta,

hogy igazgatói felmentése egy politikai tendencia következménye. Megértette, elfogadta. Sem a kollégái, sem a falu közössége, sem a hozzáértő felettesei szemében nem devalválódott az értéke. Végezte azt a munkát töretlen hittel, példás lelkiismeretességgel, amit fiatalon hivatásul választott. Amikor az iskola érdeke úgy kívánta, igh.-ként működött. Szakmai gyakorlatával, gazdag élettapasztalatával segítette a nála jóval fiatalabb, ig.-nak kinevezett kollégáját nyugdíjba vonulásáig.

A pihenés éveiben rózsákat oltogatott, gondozta gyümölcsfáit, örömet lelte fia boldogulásában, unokája cseperedésében.

A község lakosságának az a korosztálya, akiket még tanított, ma is szeretettel, tisztelettel emlékszik rá. Ez a megbecsülés öltött testet halála után sok-sok évvel, amikor az országzászlót a falu közössége nevében Vékony Sándorné Halász Piroska vette át mint zászlóanya.

Azok számára pedig, akik már nem lehettek tanítványai, az emlékezés, a tartalmas, példamutató élet előtti főhajtás jut osztályrészül. Ezt helyezzük most örökzöldként az esztári temetőben nyugvó hamvai fölé.

Bujdosó Sándorné és Fónyad Emma

Vígh Jánosné Boér Ilona (Csongrád 1913. aug. 17 - Berettyóújfalu 2000. okt. 26.): polgári iskolai tanár.

Nyolcvanhét év. Csaknem az egész XX. század. Szemtanúja volt, de tevékeny résztvevője és szenvedő átélője is egy tragikus magyar sorsnak, miközben életét a család, az iskola és a haza szeretete töltötte ki, mindig másokért munkálkodó, szeretetből fakadó asszonyi, anyai, tanári hősiessé magasztosult élet.

Származása: anyai nagyapja nagymadi Barthalos Ödön - a Csurgói Kollégium göröglatin szakos lelkészprofesszora volt. (A kollégium múzeumában az egykori iratokon aláírása ma is látható az üveges asztalok kirakatában.) A nagymama: nosiczi Thurzó Etelka (Trencsénből) egyenes leszármazottja

a Thurzó György nádor és felesége (Zrínyi Miklós húga) Zrínyi Katának.

Milyen érdekes: későbbi szakdolgozata egész véletlenül „A Zrínyiász irodalmi, történelmi jelentősége, nyelvezete - régi szavak etimológiája” (150 oldal terjedelemben).

Édesapja (családja is hasonló az anyai ághoz) - Boér Antal János Kolozsváron kapta tanítói diplomáját. Baranyában nyeri el első állását. Itt ismeri meg majdani feleségét, nagymadi Barthalos Irént. Majd Csongrádra kerül a konyaszéki tanyai iskolához, ahonnan Csongrád városába, ott mint a Klébesberg Kúnó által szervezett tanyai iskolák szakfelügyelője a megye három járásában.

Az I. világháború után elveszett Erdély, a szülőföld. E fájdalom egész életén át kísérte, és értük dolgozott akkor is, amikor az alföldi tanyák népének felemelésén fáradozott. A szeretetteljes egymásért élő, dolgozó családi légkör alakította egyéniségét, és vitte Őt is a pedagógiai pályára, Szegedre.

Iskolái: szülővárosában kezdi az „elemi”, és a középiskolát a csongrádi Állami Szent Imre Fiú Reálgymnáziumban (miniszteri engedéllyel) - bejáró magántanulóként - mivel leánygimnáziuma Csongrádnak nem volt -jeles eredménnyel.

A szegedi polgári iskolai Tanárképző Főiskolán - a Ferenc József Tudományegyetem bölcsészeti karával párhuzamosan: magyar

nyelv és irodalom, történelem fő- és testnevelés mellékszakon tanári képesítést szerzett kitűnő eredménnyel. Vidám, értelmes, tehetséges egyéniség. Örömmel fogadta professzorai - dr. Eperjessy Kálmán, dr. Sándor István és dr. Sík Sándor - gratulációit szakdolgozatához is.

Első állása a pécsi Református Polgári Leányiskola volt. Majd az erdélyi terület vizs zacsatolásakor állami kinevezést kapott Kárpátaljára Máramaros megyébe, Nagybocskóra. Itt ismerkedik meg majdani férjével, akit Debrecenből helyeztek ide álmomásfőnöknek.

A kis hegyvidéki város igencsak feladta a leckét az ifjú tanárnőnek. Több nemzetiségű (magyar-román-ruszin) tanulók között a rendíthetetlen gyermekszeretete segítette pedagógiai sikerhez. Idős, sok megpróbáltatást átél kollégái az első tanév zárásakor könnyes szemmel mondtak köszönetet neki, hogy megtanította gyermekeiket újra mosolyogni a félelmek után.

Aztán jött az újabb, világot megrázó II. világháború. Az új kis otthonukban még meg sem melegedtek, amikor egy légítámadás elvitte az első kisgyermeküket is. (Máramaros sziget temetőjében nyugszik. Testvére és férje temették, mert Ő kórházban feküdt.) Később áthelyezték őket Nagykárolyba. Második gyermekük születése után, 1944-ben a nyarat édesanyjánál és testvérénél töltötték Berettyóújfaluban, onnan hazamenni már nem tudtak - útközben Debrecen szőnyegbombázást kapott. Egyekre mentek a férje nővérehez, majd vissza Berettyóújfaluba. Akkor már dúlt a háború, többször is cserélt gazdát a község. Egy orosz csapat átvonulása magával hozott egy fertőző „ukrán” betegséget (ma vírusos influenzának mondanánk). Háromnapi lefolyású volt, mely legtöbbször - az eszméletlenség után - halállal végződött. Felnőtteket, gyermekeket egyaránt vitt magával. Így vesztették el Ők is most már a második gyermeküket. - Ekkor már férjét - miután debreceni utasításra helyreállította a vasúti közlekedést Biharkeresztéstől Debrecenig és Pest felé (élete kockáztatásával az aknákkal teli úton)

- internálták (erdőirtáshoz vitték). A sok fizikai és lelki megpróbáltatás közt, ha legyengülve is, de belső tartását megtartotta a régi otthonból hozott szeretet és légkör. Minden fájdalmát leküzdve, a szeretetét a mások gyermekeinek adva tanított, nevelt; gyermeki félelmet, riadtságot elsimított, szebb célokat, értelmes utat mutatva - az élet igaz értékeit. S a visszasugárzó gyermekszemek megnyugtatták őt is.

Annak idején a Szegedről távozó fiatal tanár búcsúként kapott emléksorai életet kaptak. Útjelző lett Sík Sándor szavaival: „Nem tudjuk honnan, nem tudjuk kinek, de rajtunk keresztül megy az üzenet, az ismeretlen ígét hordja vállunk, bennünket ide állítottak, állunk.” - és ő állt! Az új formák közt is a magukkal hozott tiszta tartalom eljutott lélektől lélekig. Nevelő és gyermek egy család lett, összetartozott.

Lassan csendesebb idők jöttek. Családi életük gazdagabb lett újra egy kislánnyal, harmadik gyermekükkel: Ilonkával - Ilucival. Érte élt, dolgozott.

Így írt róla:

„A gyermek / Nehéz napjaim közt itt éltél velem, / Irtó időkben élet-értelem. / Búbájad átűtött nehézségeimen, /Mint virágillat az enyészeten.”

Három járás szakfelügyelője lett. Utazási nehézségek, képesítés nélküli nevelők gondozása, bemutató tanítások szervezése. - Gyakran Ő tartotta meg az órát szemléltetésként a látogatásaikor. Így jutott el pályája végére. Kislánya diploma előtt állt, építész-mérnök jelöltként a Budapesti Műszaki Egyetemen. Egyéves korából őrzött, kilyukadt orrú cipőcskébe téve (ma is) ott áll a távoli íróasztalon az örömhírt hozó távirat: „Mérnök lettem! Mindent köszönök. – Iluci” Nyugdíjaskor: kimondani is elgondolkodtató, megállásra késztető meghatottság. Hátarkő, egy újabb életforma, a folyton változó, küzdő élet után. A gyermek is kirepült - és messzire - az egyre szűkülő családi körből. Szálltak az évek: levelek, telefonok jöttek-mentek, majd találkozások, utazások, csendes örömek. Amit a kedves professzorok kívántak a fiatal útnak indulónak, az élet

vihara, a háború elsodorta. Most már idő sincs rá sok, mégis megindul a toll a fehér lapon. A mércét tartó három költőóriás: Horatius, Arany, Áprily - mutatja az utat és Nagy Sándor. Először csak időtöltés. Már csak ketten vannak a régi családból itthon. Férje is elhunyt.

A testvér még tanít, de túl a tengeren az új kis család: a kislánya: Iluci - építésmérnök, elismert, sikeres. A veje: dr. Czinkota Mihály a washingtoni egyetem professzora. És a várva-várt ajándékként érkezett kis unoka: Margaréta-Viktória.

Ő ül a virágos teraszon, és a nyugodt kertek alja, a tavaszi hangok - verset hoznak elő. Aztán Horatius műfordításai, megint versek, önállóak. Aztán egy nagy mű körvonalai. Élet és az átélt történelem. A három rész vázlata nagy vonásokban megvan. Megírja? - Meg! A kislányának, akivel olyan keveset volt együtt, pedig mindig érte dolgozott.

Ez volt a terve: az első kötet A gyermekkor, a második: Az ifjúság útja, és a harmadik: A nagy élet: A háború - a felnőttkor.

Ebből az első elkészült. Érzi, több már nem lesz. Karácsonyi ajándéknak készül a kislányának és magának. De ezt a megviselt, elfáradt szív már nem várhatta meg.

Az utolsó út: Debrecen. A nyughely gondozott, testvéri szeretet ápolja. Gyakran az évszak változása szerinti virágszálat, kis csokrokat talál a síron, mikor meglátogatja. Őt is már a tanítványi szeretet segíti ezekben a látogatásokban és gondozásban. - És nemcsak tanítvány, hanem egyetlen gyermeke családja is.

Köszönet mindeztért! Köszönet mindegyiküknek. A stafétabotot már átvették a fogékony lelkek, tanítványok, viszik tovább a saját munkájukban.

„A szárnyak összeérnek / A Természet örök törvénye szerint / A mindennek felett való, élő, mindent összefogó, / Örök szeretet kegyelméből”.

A karácsonyi ajándéknak szánt kis könyv mégis megjelent, de csak 2001 februárjában, címe: Hagyaték.

A ködös, havas tél hangulatát idézi a fehéres szürke borítólapon. Az egész lapot uralja a

ködből kiemelkedő - a szinte érintetlen útnál - a magányos jegenye, az Útjelző. A kép alsó részén három sor:

Víghné Boér Ilona Hagyaték 1913-2000.

Egy életút jelképe. A könyv szövegében kisebb változtatás. Az elképzelése szerinti szerkezet egy fejezettel bővült. Az ő írásait az emlékezés virágai követik: Virágok címmel - az elhunyt utáni levelek, írások. Egykori kedves tanítványok emlékeznek Ila néni-re, vallanak emberségéről, hivatásszerető pályájáról, emlékeikben megőrzött, tőle kapott élményekről.

Álljon itt egy ezek közül: dr. Csermely Tibor tanár írása, aki az ő szaktárgyi útját követve átvette a stafétabotot. Emeltebb szakmai és művészi szinten folytatja az utat írásaival, könyveivel:

„1945 szeptembere volt, nyárvégi ragyogás. A háború utáni első tanévet kezdtük el a berettyóújfalui polgári fiúiskola 2. osztályában. Az emlékeinkben még nagyon elevenen éltek a közelmúltban átvonuló front vagy a menekülés borzalmas emlékei. Az idegekbe ivódott félelem még ott kísértett a fiúk tekintetében, de az egyre távolodó szörnyűségek lassan-lassan halványodni látszottak, s amint az ilyenkor mindig természetes, az újra csodálkozás várakozó érzésével ültünk be az új tanév első óráira.

Fiatalkorú, szép arcú, kedves tanárnő lépett be az első magyarórára. Vígh Jánosné Boér Ilona vagyok, mutatkozott be, is beszélni kezdett. A kezdeti érdeklődő várakozást néhány mondata után a csodálkozó odafigyelés váltotta fel. Arról beszélt, mi mindenről fogunk ebben az osztályban tanulni.

Magyartanárként már magam is régen tudom, hogy az irodalmi és nyelvtani ismeretek tényszerű megtanítása is az érdeklődés felkeltése is folyamatos fenntartása nem tartozik a legkönnyebb tanári feladatok közé, de fogalmazást tanítani, stílust átörökíteni, a szavak jelentéseinek, hangzásának is hangulatának egységét megteremteni nem egyszerű, csaknem lehetetlen vállalkozásnak tűnt.

Ilonka néninek páratlan érzéke volt ehhez. Ilyenkor nem tanított, „csak” olvasott, min-

tát adott, példát „statuált”. Szóltak a csodálatos szavak, egymás után sorakoztak a gondolatot ébresztő, érzelmeket felkeltő, szívét melengető mondatok. A természet csodáiról Fekete István Csí-jéből is *Kelé-jéből* hallottunk először az „irodalmi áhítat” keretében, aztán a nép életéről, sorsáról Tamási Áron: *Szűzmáriás királyfiáról*, Gárdonyi Géza: *Az én falum* iskolás gyermekeiről, és az *Isten rabjai*-ban az életszentségnek és a szerelemnek gyönyörű egységéről.

Mi nem tudtuk, nem éreztük, nem is sejtettük, hogy ő akkor nagyon komolyan tanított bennünket, formálta jellemünket, nevelte hajlamainkat, „palléroztá” stílusunkat.

Most, amikor az írásaiban gyönyörködhetünk bezárul a kör. Az tudhatott így verset írni, aki úgy volt képes hatni a háború borzalmait után a szépségre éhező kamaszok lelkére, amint azt ő tette.

„A stílus maga az ember” - tartja a francia közmondás. Ez a kötet is ő maga. Mi régi tanítványok már régen nem csodálkozunk ha azon kapjuk magunkat, hogy amikor megszólalunk, az Ő stílusa is felfénylik szavainkban.

Boér Irén és Dr. Csermely Tibor

Villás Miklós (Nyírmihálydi 1939. dec. 6. - Derecske, 1981. szept. 28.): általános iskolai tanár.

Szülei 1945 előtt napszámosként dolgoztak. Később édesanyja TSz tag, édesapja burkoló szakmunkás. A családban akkor öt gyermek nevelkedett.

Általános iskolai tanulmányait Nyírmihálydiban végezte. Tanítója fedezte fel tehetségét, rábeszélte a szülőket taníttatására. A nehéz körülmények ellenére a szülők ezt vállalták.

1958-ban a debreceni Maróthi György Tanítóképzőben tanítói oklevelet szerzett.

1958-60-ig a nyírlugosi általános iskolában testnevelőként dolgozott, majd 1960-63 között Vértessen tanított. Munkája mellett társadalmi munkában a járási Népfront Bizottság titkári feladatát is ellátta négy évig. Ebben az időben kezdte el tanulmányait a Testnevelési

Főiskola tanári szakán, ahol 1967-ben testnevelés tanári diplomát kapott.

1967-69 között Derecskén a Járási Sportszövetség elnökeként tevékenykedett, aktívan sportolt, a derecskei focicsapat egyik legeredményesebb tagja volt.

Tanári pályán akart dolgozni, ezért 1969-ben az akkori I.sz. Általános Iskolában gyakorlati foglalkozást kezdett el tanítani. Minden vágya az volt, hogy a saját szakját taníthassa. Erre lehetősége nyílt 1973. januárban a Bocskai István Általános Iskolában. Itt tanított haláláig. Jól érezte magát ebben a közösségben és lelkesen végezte munkáját. Tanítványai eredményesen szerepeltek körzeti, járási versenyeken. Ez annál is elismerésre méltóbb, mert a feltételek ebben az iskolában igen hiányosak voltak. Nem volt saját tornaterem. Ezért szorgalmazta, időt, fáradságot nem kímélve, egy sportcsarnok létesítését. Elkeserítette, hogy ez az álma nem valósult meg. Annyit sikerült elérnie, hogy társadalmi munkával egy kézilabdapálya készült el.

Eredményes pedagógiai munkája mellett számtalan társadalmi megbízatással segítette Derecske sporttevékenységét. (KISz, MHSz, Járási Sportszövetség)

1969-ben elvált első feleségétől. 1970-ben kötött házasságot Kékesi Ildikó általános iskolai tanítóval. 1971-ben született Miklós nevű fia, s együtt nevelték felesége első házasságából született Viktória nevű lányukkal.

1974-ben pedagógus kölcsönös családi házat építettek. Az építkezésben személyesen is részt vett. Nagyon sok idejét, energiáját fordította a családi otthon megteremtésére.

Oktató-nevelő munkáját lelkiismeretesen látta el.

Nagy munkabírási volt. Sok időt, energiát fordított az „Iskolák a közlekedésbiztonságért” mozgalom szervezésére.

Iskolája járási, megyei első helyezést ért, 1976-ban országos harmadik lett.

Munkatársaival, a tanulókkal jó kapcsolatot, eredményes együttműködést alakított ki.

Iskolájának nagy veszteség volt 1981-ben bekövetkezett hirtelen halála.

Kitüntetései:

MSzBT aranykoszorús jelvény, 1965; KISZ KB dicsérő oklevél, 1970; KISZ aranykoszorús jelvény, 1972; Testnevelés sport kiváló dolgozója, 1976; Haza Szolgálatáért érem ezüst fokozata, 1978; Miniszteri Dicséret, 1979; Kiváló Úttörő-vezető, 1980.

Villás Miklósné

Viski Szabó Imre (Hosszúmező, ma Románia, 1897 – Vámspércs, 1979): tanító, igazgató.

Bizonyára sok vámspércsi és egyeki felnőtt ember emlékszik vissza szeretettel és tisztelettel Szabó Imre tanító úrra úgy, mint Deák Sándor, aki a Vámspércsi Hírekben

(1993) ezeket írta róla: Emlékezetemben komoly és barátságos pedagógusként él. A szülőföld és a hazaszeretetre nevelt bennünket már kicsiny korunkban is. Széles látókörű, nagy tudású tanító volt, jó és nemes magot vetett mindig a vámspércsi gyerekek szívébe.

Élete nem volt könnyű, mint senkié, aki két világháborút ért meg, s az ezeket követő nehéz és zavaros esztendőket.

1897-ben született a Máramaros megyei Hosszúmezőn, gazdálkodó szülők gyermekeként. Még kisgyermek volt, amikor édesapja meghalt. Édesanyja sokáig egyedül nevelte két gyermekét, majd új házasságot kötött. Nemsokára öten lettek a testvérek: Egy édesapa nem nyújthat nagyobb szeretetet és gondoskodást, mint amit én kaptam az apámtól - mondta mindig nevelőapjáról.

Középiskoláit Máramarosszigeten végezte, itt szerzett tanítói oklevelet. Az I. világháborút követő határrevízió miatt áttelepült Magyarországra, s tanítói munkáját Nyírmártonfalván kezdte meg. Hogy önálló életéhez alapot biztosítson, édesanyja kenyerbe sütve adta át apai örökségét. Így hozta át a magyar határon, s e pénzért földet vásárolt, melyet bérleti munkába adott ki. Számára a tanítói munka jelentette az élet legfontosabb feladatát.

Nemsokára megismerte vámspércsi származású jóvendőbelijét, kivel 1922-ben házasságot kötött. 1926-ban pályázattal a vámspércsi református elemi iskolába került, s ettől fogva ott nevelte, oktatta a családot, a települést, a szülőföld szeretetét a gyermekeket. Szigorú, következetes nevelő volt, becsületes, dolgozó embereket akart nevelni.

Az 1940-es évek első felében az iskola igazgatója lett. A második világháború idején, mint a honvédség gazdasági hivatalának tartalékos tisztje, a fronton megsebesült katonák részére kórházakat szervezett és rendezett be az ország különböző városaiban. Bécsben fogságba esett. Szabadulása után folytatta igazgatótanítói munkáját Vámspércsen.

Mivel tiltakozott az egyházi iskolák államosítása ellen, megbízatását megszüntették, s Egyek községbe helyezték át tanítónak. Sok megpróbáltatást kellett ezután elszenvednie. Családja Vámospércsen maradt, ő Egyekre költözött, csak hét végére mehetett haza. Így élt 12 éven át.

Nyugdíjas éveit azonban szeretett régi lakóhelyén töltötte 1979-ben bekövetkezett haláláig. Nagy részvéttel kísérték utolsó útjára gyermekei, családtagjai, ismerősei, volt tanítványai. Hamvait később Debrecenben élő lánya az itteni Köztemetőbe szállíttatta át.

Faragó Istvánné

